

HANNA-MARI IKONEN

Maaseudun naiset yrittäjinä

Elettyjä käytäntöjä ja jaettuja tulkintoja
yrittävässä yhteiskunnassa

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston
kauppa- ja hallintotieteiden tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi Tampereen yliopiston
Pinni B:n luentosalissa B1097, Kanslerinrinne 1, Tampere,
16. päivänä helmikuuta 2008 klo 12.

English abstract

TAMPEREEN YLIOPISTO

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA
Tampereen yliopisto
Yhdyskuntatieteiden laitos

Myynti
Tiedekirjakauppa TAJU
PL 617
33014 Tampereen yliopisto

Kannen suunnittelu
Juha Siro

Acta Universitatis Tamperensis 1291
ISBN 978-951-44-7215-2 (nid.)
ISSN 1455-1616

Puh. (03) 3551 6055
Fax (03) 3551 7685
taju@uta.fi
www.uta.fi/taju
<http://granum.uta.fi>

Acta Electronica Universitatis Tamperensis 694
ISBN 978-951-44-7216-9 (pdf)
ISSN 1456-954X
<http://acta.uta.fi>

Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print
Tampere 2008

Kiitokset

Tutkimukselleni on viimein aika panna piste, tai ainakin jokin välimerkki. Vaikka tutkimuksenteko on välillä ollut sekä pakosta että halusta yksinäistä puurtamista, kiitoksen ansaitsevia ihmisiä on useita. Ensimmäisen kiitoksen haluan antaa tutkimukseen osallistuneille maaseudun naisryrittäjille. He vastasivat lomakekyselyyni sen tarkoituksen ymmärtävällä tavalla ja olivat erinomaisia haastateltavia myös puhelimesta.

Joensuun ajoiltani Markku Tykkyläinen vaikutti tutkimuksen käynnistämisen prosessissa muun muassa sillä merkittävällä tavalla, että aineiston osana on kysely. Markku auttoi sen kanssa ja antoi myös apurahalausuntoja, mistä kiitän! Joensuun yliopiston Maantieteen laitoksen muukin väki tuki alkuvaiheen käytännön asioissa sekä erityisesti jo perustutkintovaiheessa, kiitos!

Tuula Gordon on auttanut minua kuten niin monia muitakin naistutkimusaiheista tutkimusta tekeviä jatko-opiskelijoita vuosien varrella. Tampereen yliopiston Naistutkimuksen laitokselle työharjoitteluun tulemisestani lähtien aina Tuulan Tampereelta Helsinkiin siirtymiseen asti hän tuki muun muassa lainaamalla työhuonettaan, lukemalla epämääräisiä seminaaripapereita ja tutkimussuunnitelmia ja kirjoittamalla nimiä apurahalausuntoihin. Lämmin kiitos!

Näin vähitellen pääsin tutkimuksenteon juoneen kiinni. Kun siirryin muodollisestikin jatko-opiskelijaksi Tampereelle (aluetieteeseen Yhdyskuntatieteiden laitokselle, kiitos laitokselle!), ohjaajakseni tuli Jouni Häkli, jolta olen saanut tehokasta apua aina pyytäessäni. Myös tutkimukseni rahoitukseen hän on vaikuttanut aivan oleellisesti. Suuri kiitos!

Tampereen yliopiston Naistutkimuksen laitos on ollut tärkein työympäristöni. Päivi Korvajärveä kiitän siitä, että hän on aina lämpimällä tavallaan ollut avuksi väitösprojektissani ja tutkimuksellisissa asioissa laajemminkin. Etenkin työni viimeistelyvaiheessa hän käytti paljon aikaa ja energiaa ajatuksenjuoksuni selkiyttämiseen. Eri yhteyksissä huviksi ja hyödyksi ovat olleet myös ainakin Marja Vehviläinen, Kirsti Lempiäinen, Jaana Vuori, Minna Nikunen, Arto Jokinen sekä monet muut laitoksella jossain vaiheessa toimineet. Erityisen mukavaa ja hyödyllistä on ollut laitoksen omassa jatko-opiskelijoiden kerhossa Jatkeessa, joten suurkiitos Kirsi Hasaselle, Teija Hautaselle, Riikka Homaselle, Tuija Koivuselle, Marjo Kolehmaiselle, Emmi Latulle ja Hanna Ojalalle. Hannalle vielä erityiskiitos tuntien ja taas tuntien tuloksekkaasta(kin) yhteistyöstä. Haluan kiittää myös Laura Tohkaa, joka on ollut vuosien varrella avuksi asioissa laidasta laitaan, ei vähiten englanninkielen kanssa. Toivoisin yhteistyön kaikkien kanssa jatkuvan!

Vietin vuonna 2005 kaksi kuukautta kirjoittamassa työtäni Norjassa, Tromsøin yliopiston Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning -laitoksella. Jeg takker alle på instituttet for muligheten til å bruke et arbeidsrom og presentere forskningen min.

Maaseutupolitiikan Yhteistyöryhmän Naisteemaryhmä ja sen kontaktit ovat olleet minulle hyvin avartavia ja miellyttäviä. Kiitos Annamari Asikaiselle sekä muille teemaryhmän tutkimusryhmäläisille!

Väitöskirjani esitarkastajia Maarit Sireniä ja Katri Komulaista kiitän huolellisesta perehtymisestä käsikirjoitukseeni sekä työtä kirkastaneista ja tiivistäneistä kommentteista.

Olen saanut tutkimukselleni apurahoja Kyösti Haatajan säätiöltä, Alli Paasikiven säätiöltä, Alfred Kordelinin yleiseltä tiede- ja edistysrahastolta sekä Tampereen yliopistolta, mistä olen kiitollinen. Iso osa työstä on tehty Jouni Häklin vetämässä ja Suomen Akatemian rahoittamassa projektissa "Globalization and the Experience of Place. Coping with Social Transition" (SA1205977), ja tästä virkasuhteesta olen erityisen kiitollinen. Tampereen kaupungin tiederahastoa kiitän painatuskulujen tukemisesta.

Yliopistollisten yhteyksien ulkopuolella vanhat tallikaverit ja talliporukan "kokoontumisajot" ovat olleet pitkä ja tärkeä perinne, vaikka hevoset eivät ole kuuluneet elämäni enää vuosiin. Yleensä osaksenne on tullut kuunnella tutkijuteen liittyvää voivottelua ja ahdistusta, mutta nyt haluan kiittää. Kiitos Sari, Tarja, Eija, Heidi, Karo, Elina ja Jonna! Vapaa-aikaani koiraharrastuksen kautta tulleet kaverit ovat antaneet paljon. Teitä on myös paljon, joten nimiä mainitsematta kiitos kaikille vapaa-ajan ongelmien ratkaisemista (vai onko se ongelmien ratkaisu, että aika ei tahdo riittää?). Koiramme Kosmo, Myytti ja Taru ovat sekä pitäneet kiinni arkirutiineissa että sallineet irrottautua niistä lenkeillä, treeneissä ja kisoissa. Äitini Eeva-Liisa ei ole koskaan estänyt eikä liikaa ihmetellyt valintojani, mistä iloitsen.

Samu Pehkoselle annan valtaimman kiitokseni. Kunpa ymmärtäisit, kuinka suuren kiitoksen arvoinen olet!

Ylöjärvellä uudenvuodenpäivänä 2008
Hanna-Mari Ikonen

Tiivistelmä

Tutkimuksessa selvitin, millaisia yrittämisen tapoja maaseudun naisilla on yrittävässä yhteiskunnassa. Aluksi tarkastelin naisten yrittämiselle rakentuvaa diskursiivista toimintatilaa maaseudulla. Tämä mielessäni käsittelin yrittämistä käytäntöineen ja tulkintoineen sekä tämän työn ulkopuolista, mutta siihen tiukasti kietoutuvaa elämää: paikkasuhdetta sekä sukupuolistuneita valintoja ja arkikäytäntöjä. Tutkimus hyödynsi kulttuurisen, feministisen sekä maaseudun ja sukupuolen yhdistävän maantieteen teoriaperinnettä. Siinä tukeuduttiin erityisesti feministiseen maaseutumaaantieteeseen. Asemoin tutkimukseni myös naisyrittäjyyden tutkimukseen. Metodologista otetta nimitin post-standpoint-tutkimukseksi.

Käytin tutkimuksessa yrittäjyysdiskurssin käsitettä viittaamaan siihen, että yhteiskunnallisessa keskustelussa konstruoituu globalisaation ja vapaan talouden aikakaudella yrittävän elämänasenteen ihanne. On toivottavaa olla omaehtoinen, uusia mahdollisuuksia etsivä, innovatiivinen ja itsenäinen. Konkreettisesti yrittäjätoiminnasta uskotaan löytyvän ratkaisuja erityisesti syrjäseutujen selviytymisongelmiin. Myös naisissa nähdään yrittäjäpotentiaalia, joka halutaan saada käyttöön. Selvitin ensimmäisellä tutkimuskysymykselläni, millaisen muodon yrittäjyysdiskurssi maaseudulla saa ja millaisena naisten toimintatila siinä näyttäytyy. Lähestyin kysymystä katsauksella aiempiin tutkimuksiin sekä erittelemällä poliittisia asiantuntijaraportteja.

Tarkastelu osoitti, että toimintatilaa naisille löytyy, joskin sen ehdot ja parhaiksi katsotut sisällöt ovat neuvottelujen kohteena. Poliittisessa puheessa naisia kannustetaan löytämään omat voimavaransa, joilla viitataan naisia yhdistäviin, piilossa oleviin ja melko perinteisiin naisten taitoihin perustuviin resursseihin, jotka olisi saatava käyttöön sekä maaseudun että naisten itsensä takia. Naiserityinen toiminta avaakin toimeentulon mahdollisuuksia ja muokkaa positiivisesti identiteettiä, mutta sukupuolijärjestykset ja perinteiset roolijaot eivät muutu nopeasti. Naiserityisessä politiikassa pitäytyminen voi tarkoittaa, että sukupuolineutraalia politiikkaa ei haasteta. Se saa jatkua ennallaan, keskiössä ja tärkeänä omia, tällä hetkellä varsin uusliberalistisia arvojaan noudattaen.

Yrittäjyyden edistämiseen pyrkivä diskurssi ei aina suoraan ja suuresti kosketa naisyrittäjiä. Naisten yrittämisestä asiantuntijateksteissä muodostuva kuva on vain osaprojektio maaseudun naisyrittäjyydestä. Yrittäjäksi ryhtymisen taustalla ovat usein muutokset omassa elämäntilanteessa. Myös yrittämisen myöhemmissä vaiheissa käytäntöjä muotoilevat hyvin moninaiset, joskus yllättävät ja varsinaisen yrittämisen ulkopuoliset asiat. Nämä seikat kytkeytyvät sukupuoleen, paikkaan ja yritysaltaan. Toisessa tutkimuskysymyksessä siirsinkin näkökulmaan tutkimushenkilöihini ja kysyin, millaisia ovat maaseudun naisyrittäjien yrittämisen käytännöt, millaisia merkityksiä he niihin liittävät ja miten he niistä kertovat. Aineistona olivat 132 yrittäjän postikyselyvastaukset sekä tästä joukosta valittujen 18 yrittäjän puhelinhaastattelut. Kohdealueet olivat Pohjois-Karjala sekä Pirkanmaa. Kyselyn perusteella muun muassa jaoin yrittäjät neljään kategoriaan: ekspansiivisiin (18,5 %), vakaisiin (42 %), osa-aikaisiin (22,5 %) ja heikoilla oleviin (17 %) yrittäjiin. Haastattelut olivat syventävä lisäaineisto ja tulkintoja analysoitaessa keskeisin materiaalini. Keskustelevan teemahaastattelun käyttö puhelinhaastattelussa oli osa tutkimuksen metodologista pohdintaa.

Kokonaisuutena sekä kysely- että haastatteluaineisto osoitti, että maaseudun naisyrittäjät eivät ole yhtenäinen ryhmä. Silti kaikkien kategorioiden naisyrittäjät sijoittavat työn varsin tärkeäksi osaksi käytäntöjään ja itseymmärrystään riippumatta siitä, kuinka paljon yrittäjyys vie heidän aikaansa tai mikä heidän elämäntilanteensa on ja, siihen liittyen, mitä muita tehtäviä he hoitavat. He eivät ole vain uraa korostavia,

yrittäjyydessään eteenpäin pyrkiviä toimijoita, kuten yrittäjyyden talouskasvua painottavassa ja muut velvoitteet ja elämänsisällöt sivuun työntävässä ideaalissa. He eivät ole myöskään erityisesti brittiläisen maaseutututkimuksen löytämiä kodin ja äitiyden selkeästi etusijalle asettavia, maaseutuyhteisöjen traditionaalisia toimintatapoja seuraavia ja siten epätasa-arvoiseen asemaan asettuvia toimijoita. Suomalaisen maaseudun naisyrittäjät ovat omaksuneet kirjavampia käytäntöjä, kuitenkin sopeuttaen ne perheen tarpeisiin ja maaseudun ominaispiirteisiin. Yrittäjyys on vaativa elannonhankintatapa, eivätkä naiset halua tulla kuvatuiksi puolinaisesti työhönsä suhtautuvina. Maaseudun naisyrittäjä näyttää ottavan yrittämisen vakavasti ja onnistumista haluten.

Tutkimuksen naisyrittäjillä käytännöt ovat yhä varsin sukupuolistuneita. Maaseutukonteksti arvoineen ja vanhoihin elinkeinoihin ja elämäntapoihin liittyvine perinteisine käytäntöineen evästävät toimimaan sukupuolitapaisuutta ylläpitäen. Maaseutu on siellä asuville naisille emotionaalisesti tärkeä paikka, joten vaikka yhteisön merkitystä ei erityisesti korosteta, maaseutuympäristöä havainnoidaan tarkasti ja identiteettiä rakennetaan suhteessa maaseudun tyyppikuviin. Kuitenkin yrittäjinä perinteikkyyttä ja samalla sukupuolitapaisuutta ajatellaan uusiksi. Seuraukset näkyvät monipuolisina, uutta ja vanhaa yhdistelevinä ja yrittäjästä toiseen vaihtelevina käytäntöinä.

Kolmannessa tutkimuskysymyksessä asetin kerrottujen käytäntöjen ja merkitysten analyysin yhteen yrittävän yhteiskunnan tarkastelun kanssa ja kysyin, miten naisten arkinen yrittäjätyö suhteutuu yrittävän yhteiskunnan ideaalin ja maaseudun syrjäytymiskehityksen pysäyttämistavoitteisiin eli yrittäjyysdiskurssiin. Asiantuntijateksteistä hahmottelemani yrittäjyysdiskurssi ei erotu naisten haastattelupuheessa selvärajaisesti. Ajatus maaseudun vireyttämisestä yrittäjyyden avulla ei tule vain ulkoa päin, vaan "maaseudun eteen eläminen" on monien omakohtainen ja syvällisesti sisäistävä tavoite. Silti naiset eivät jaa diskurssia kiistatta vaan toisinaan vastustavat sitä. Diskurssin aktiivisen käyttöön ottamisen paikat lähtevät omasta elämästä ja nimenomaan omien kokemusten tulkinnasta. Yrittäjyysdiskurssi on tilanteittain sekä tunnistettu että tuntematon. Näin se on naisyrittäjien elämänpiirissä sekä läsnä että sitä karussa. Yrittäjyyden suurta diskurssia ei kuitenkaan kyseenalaisteta – siis sitä, miksi toimeentulon hankkimisen oletetaan yhä vahvemmin perustuvan yrittäjyyteen joko konkreettisena yrittäjätoimintana tai kaiken läpi käyvässä asenteena. Naisyrittäjätkin uskovat, että syrjäseutujen muutokset ovat vääjäämättömiä, kansallinen teollisuus tai valtio hyvinvointia luovina yksiköinä kuuluvat menneisyyteen ja vain oma yritteliäisyys on tie eteenpäin. Mukaan meneminen, omien yrittäjäkäytäntöjen luominen ja arjen uudelleenrutinoiminen tässä kehityksessä on elämänhallinnan säilyttämiseksi tärkeää.

Avainsanat: naisyrittäjyys, maaseutu, yrittäjyysdiskurssi, puhelinhaastattelu, post-standpoint-metodologia, feministinen maaseutumaantiede

Abstract

Rural Women as Entrepreneurs Lived Practices and Shared Interpretations in the Enterprising Society

The research dealt with rural women's ways of enterprising in the enterprising society. First I analysed the discursive space for women's entrepreneurship in the Finnish countryside. Keeping these results in mind, I studied the women's enterprising with its practices and interpretations, and the entrepreneurial life outside but tightly connected to work: the relation to place, the gendered choices and everyday practices. The research made use of the theoretical traditions of cultural and feminist geography and of rural geography interested in gender issues. It leaned especially on feminist rural geography. I also located the study in the field of female entrepreneurship research. Methodologically the study can be said to be post-standpoint research.

I used the concept of the enterprising discourse to refer to the ideal of an enterprising attitude to life which is constructed in the social and political debate in the era of globalization and free capitalism. According to these debates it is desirable to be autonomous, innovative, independent, and open to new possibilities. Starting an enterprise is believed to be a solution to the problems remote areas are facing. Women are also seen as potential entrepreneurs, and their potential should be mobilised. Through my first research question I traced what kind of a form the enterprising discourse takes in the countryside and how women are positioned in this discursive space. I approached the question by reviewing earlier studies and by analysing expert policy reports.

The examination revealed that there is a space for women, although its conditions and best contents are continuously negotiated. In the political rhetoric women are encouraged to find their own resources which refer to cohesive, latent and rather traditional women's skills. These should be brought into play because of both the Finnish countryside and the women themselves. The women-oriented initiatives open up possibilities for making a living and they have a positive effect on women's identities, but the conventional gender order and long-established roles do not change rapidly. Adhering to women-oriented policy may imply that the gender neutral politics remains unchallenged, central and important, whereupon the politics follows its own, at the moment quite neo-liberal, values.

The enterprising discourse does not always concern women entrepreneurs directly and strongly. The image given by the expert writings about women's enterprising is only a partial projection of rural women's entrepreneurship. Changes in one's own life situation often lie behind the decision to start an enterprise. In later phases of enterprising the practices are also shaped by a variety of things which are sometimes unexpected and outside the actual enterprising activity. These things are related to gender, place and the line of business. Therefore, in my second research question I shifted the viewpoint to my research persons and asked what kinds of practices of enterprising the rural female entrepreneurs have, what kinds of meanings are attached to the practices and how the women talk about them. The material consisted of postal survey answers from 132 entrepreneurs from the provinces of North Karelia and Pirkanmaa, and 18 telephone interviews with women selected from this group. Among other things, based on the survey analysis, I divided the entrepreneurs in four categories: expansive (18.5 %), stable (42 %), part-time (22.5 %) and weak (17 %) entrepreneurs. The interviews constituted a deepening additional data and were my

most significant material when analyzing the women's interpretations. Conducting conversational thematic interviews by phone was a part of the methodological discussion in the study.

As a whole, both the survey and interview material showed that rural women entrepreneurs are not a coherent group. However, women in all categories place work as an important part of their practices and identities irrespective of the time they actually used on enterprising or of their current life situation or, related to this, of what other tasks they undertake. They are not only career-oriented and forward-striving actors as it is argued in the ideal enterprising discourse, which stresses economic growth and displaces other commitments and contents of life. Neither are they actors who give priority to home and motherhood, who follow the rural traditions and thus find themselves in unequal positions, as is suggested especially by British rural studies. Women entrepreneurs in the Finnish countryside have assumed more varied practices, nevertheless adjusting them to the needs of their family and to the characteristics of the countryside. Enterprising is a demanding way of making a living and the women do not want to be described as taking their work half-heartedly. A rural woman entrepreneur seems to take her work seriously and wish for success.

The researched women's practices are still quite gendered. The rural context with its values and practices, based on old livelihoods and ways of living, guide people to further maintain the gendered customs. The countryside is an emotionally important place for the women living there which means that even though they do not extensively stress the meaning of rural community, they continuously observe the rural setting and construct their identity in relation to rural stereotypes. Nonetheless, as entrepreneurs they rethink the ways of practicing gender. The results are practices that are diverse, vary from one entrepreneur to the next and combine old and new elements.

In the third research question I put together the practices and meanings told to me with my analysis of the enterprising society. I considered how the women's everyday enterprising relates to the enterprising discourse, i.e. to the ideal of the enterprising society and the attempts to prevent the negative development spiral in rural areas. The enterprising discourse taking form in expert texts cannot be clearly seen in the interviews with the women entrepreneurs. The idea of revitalizing the countryside by entrepreneurship definitely does not come from the outside but "living for the countryside" is a touching and deeply adopted orientation for many of the rural dwellers I studied. Yet, the women do not share the discourse unequivocally but sometimes they dispute it. Occasions in which the discourse is mobilized grow from one's own life and expressly from the interpretation of their own experiences. The enterprising discourse is situationally visible and invisible. In this way it is both present and absent in the women entrepreneurs' realm of life. However, the general discourse of enterprising is not questioned – the discourse in which making a living is supposed to be done more and more through enterprising, either as concrete entrepreneurship or as an overall attitude. Women entrepreneurs also believe that the changes in remote areas are unavoidable as the manufacturing industries and the state as units that generate wellbeing belong in the past, and only private entrepreneurialism is the way forward. In this development, keeping pace, creating one's own enterprising practices and making new everyday routines are important activities for retaining the feeling of control over one's life.

Keywords: women entrepreneurship, countryside, enterprising discourse, telephone interviewing, post-standpoint methodology, feminist rural geography

Sisältö

1	Johdanto	13
1.1	Muuttuva maaseutu	14
1.2	Tutkimuskysymykset ja kirjan rakenne	16
2	Maaseudun naisten ja yrittämisen käytäntöjen tutkimisen kehys	19
2.1	Feministinen maantiede – sukupuoli tiloissa	20
	Erlaisia feministisiä maantieteitä	21
	Käsitys sukupuolistuneesta subjektista	25
2.2	Kulttuurinen maantiede – merkitykset tiloissa	27
	Kulttuurinen maantiede ja sosiaalinen tila	29
	Ohi ja yli representaatioiden	31
2.3	Maaseutututkimus – keskiössä maaseututila	34
	Maaseutumaantieteen kehittyminen	34
	Sukupuoli maaseutumaantieteessä	37
	Naiset ja maa(seutu)tila	38
	Sukupuolierojen maaseutumaantiede	41
2.4	Maaseutu ja naisyrittäjyyden tutkimus	44
	Sukupuolen, tilan ja yrittäjyyden kytköksiä	44
	Naisyrittäjyystutkimuksen näkökulmia	46
3	Yrittäjyysdiskurssin muotoutuminen	53
3.1	Globaalit takamaat	54
3.2	Yrittäjyys puhetapana	56
3.3	Yrittäjyysdiskurssi maaseudulla	60
	Alueongelmia ja ongelma-alueita	61
	Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma	62
	Pohjois-Karjalan tietoyhteiskuntaprojekti aluekehittämisen esimerkkinä	63
	Aluepolitiikan naiset	64
3.4	Yrittäjyysdiskurssi ja naiset	66
	KTM:n Naisyrittäjyys-raportti	67
	Yhdessä vahvat -yrittäjyysraportti	68
	Maaseudun naisten toimintaohjelma	69
	Naisyrittäjyyden eetos ja retoriikka	70
3.5	Diskurssit tutkimuskontekstissaan	72
4	Tietämisen tapa	75
4.1	Laadullisen tutkimuksen paikkoja	76
4.2	Toteuttamisvalintoja feministisen paradigman otteella	77
	Feministisen tietämisen tapa: yksi sovellus	78
	Eroja ja tapoja käsitellä niitä	82
4.3	Feministisen tietämisen versiolla kohti kenttää	85
5	Lomakekysely: aineistoon tutustuminen ja reunaehtojen kartoittaminen	87
5.1	Kyselytieto ja sisällönanalyysi	88
5.2	Alue-, osallistuja- ja kysymysvalintoja	93
5.3	Maaseudun naisyrittäjyys Pohjois-Karjalassa ja Pirkanmaalla: tyypillisyyttä ja monimuotoisuutta	96
	Aineiston yritysten toimialat	96
	Yritysten yleiskuvaus	101
	Ennen yrittämistä	102

	Yrittämisen aloitussyyt	104
	Kannustusta ja lannistusta	107
	Moniselitteinen täysipäiväisyys	109
	Tulevaisuus ja muutokset	110
	Maaseutukulttuuri ja naisten yrittäminen	111
	Asuinpaikan merkitys	113
5.4	Aineiston tiivistäminen: yrittäjäkategoriat	117
6	Haastattelut: aineiston ytimiin, laidoille ja ohi	123
6.1	Haastattelujen toteuttaminen	124
6.2	Näkökulma analyysiin: repliikit	127
6.3	Huokoisia kategorioita, kertautuvia käytäntöjä ja toistuvia tulkintoja	129
	Ekspansiiviset	129
	Vakaat	136
	Osa-aikaiset	139
	Heikoilla olevat	146
	Yhteenveto A – yrittämisen sukupuolistuneisuus	150
	Yhteenveto B – eroja, yhteyksiä ja näkökulmia	152
6.4	Haastatteluiden lähianalyysin tapa: elämäkertomus, tulkintarepertuaari ja metonymia	156
6.5	Suutari Marja	160
	Paikan inspiroima päättäväisyys	162
	Ratkaisuna yrittäminen toisin tehden	163
	Valtava innostus ja hyvin tekeminen	165
	Koti, jossa ei voi olla kuin kotonaan	167
	(Nais)suutariksi oppimassa	170
	Koti ja kerma	173
	Kun kuivahiivakin vanhenee	174
6.6	Ompelimoyrittäjä Päivi	178
	Naisyrittäjäksi	179
	Tytöt	181
	Töitä uskottavuuden eteen	184
	Liukuva työkäsite	186
	Päivin naisnäkökulma	189
	"Viimiset hölömöt"	191
6.7	Ateriapalveluyrittäjä Tiina	193
	Menestykseen pyrkiminen ja juuret	195
	Äitiyrittäjä	198
	Hyppy	200
	Maaseudun pienyrittäjän todellisuus: identifioituminen yrittäjäksi	201
	Paikka, joka löytyi lopulta	206
6.8	Koti työpaikkana	209
	Sukupuolitapaisuus kontekstissaan ymmärrettävänä	209
	Kodin hoito	210
	Työn hoito	213
	Koti sukupuolistavana työpaikkana	214
	Refleksiivinen elämänmenoon asettuminen	218
6.9	Maaseutupaikka koettuna kotina	220
	Kodin tuntu – maaseudulla	222
	Ainoa oikea koti?	225
	"Näkkee tämän täyden arjen"	229

6.10	Yrittäjyysdiskurssi elettyinä	230
	Tunnistettu ja tuntematon	230
	Mukailu ja kieltäytyminen	235
	Läsnä ja karussa	238
7	Lopuksi: kertaus ja arvionti	241
7.1	Maaseudun yrittäjyysdiskurssi ja naisten toimintatila	241
7.2	Maaseudun naisyrittäjien käytännöt ja tulkinnat	244
7.3	Naisten arkinen yrittäjätyö ja yrittävän yhteiskunnan ideaali	248
7.4	Tehty, toisin tehty, tekemättä	249
	Lähteet	253
	LIITE 1: Kyselylomake	
	LIITE 2: Haastattelurunko	

1 Johdanto

Ja sitten tytöltä loppu päivähoitopaikka. Ja ois joutunnu ehtimään uuen. Sit minä ajattelin että täs on miun tilaisuus. Siit on kakstoista vuotta aikaa.
(Kankaanpainoyrittäjä)

Yrittäjäksi ryhtymisen taustalla ovat usein muutokset omassa elämäntilanteessa. Myös yrittämisen myöhemmissä vaiheissa käytäntöjä muotoilevat hyvin moninaiset, joskus yllättävät ja varsinaisen yrittämisen ulkopuoliset asiat. Nämä seikat kytkeytyvät sukupuoleen, paikkaan ja yritysalaan. Monet tekijät yhdessä muotoilevat maaseudun naisyrittäjien käytäntöjä sekä niiden valitsemisen ja tulkitsemisen tapaa. Tämä tutkimus käsittelee maaseudun naisten yrittäjyyttä ja keskittyy erityisesti naisyrittäjien omiin käytäntöihin ja tilanteensa tulkitsemisen tapoihin. Näen yrittäjyyden diskursiivisena ilmionä, jota rakennetaan puheessa jatkuvasti. Yrittäjyys toimeentulomuotona on paljon esillä maaseutuaiheisissa keskusteluissa, sillä yrittäjyyden voimaan pitää maaseutualueet elävinä ladataan runsaasti odotuksia. Naisten asema diskursiivisessa yrittäjyydessä on toisinaan marginaalinen heidän asuinpaikkaansa ja sukupuoleensa liittyvien kulttuuristen käsitysten takia. Samalla heitä halutaan tehdä näkyviksi, koska juuri naiset voivat olla ratkaiseva tekijä pyrittäessä pitämään maaseutualueita asuttuna ja elinvoimaisina.

Tutkimukseni kohteena olevia naisia yhdistää hyvin pienimuotoinen ja perinteisen maatalouden ulkopuolinen yrittäminen. Yritystoiminnassa saatetaan hyödyntää maaseudun luontoa, tuotteita, väljyyttä tai muuta maaseudun ominaisuutta, mutta joukossa on myös sellaisia yrityksiä, jotka eivät tarvitse maaseutua toimintaympäristökseen. Yrittäjiksi katson tässä niin ammatinharjoittajat, yksinyrittäjät, toiminimet kuin eri yhtiömuodotkin. Maaseutumääritelmänä käytän maaseudun kolmijakoa kaupunkien läheiseen maaseutuun, ydinmaaseutuun ja syrjäiseen maaseutuun (Maaseudun kehittämissuunnitelma 1991)¹. Tutkimushenkilöni asuvat Pohjois-Karjalassa ja Pirkanmaalla kuntakeskusten ulkopuolella.

Olen kiinnostunut siitä, miksi ihmiset ongelmista huolimatta edelleen asuvat maaseudulla ja jopa hyvin tietoisesti haluavat asua siellä. Maatalous työllistää yhä vähemmän ja on ammattina epävarma, ihmiset, palvelut ja työpaikat vähenevät ja konkreettisista rakenteellisista ongelmista seuraa, että maaseutupaikkojen sanotaan olevan henkisesti köyhiä, suvaitsemattomia ja menneisyyteen takertuvia. Maaseutuun liittyviä, usein syystäkin hyvin ongelmakeskeisiä teemoja ovat pohtineet erityisesti maantieteilijät ja aluetutkijat. Tutkimukseni keskustelee näiden kanssa ja ottaa lisäksi painokkaasti näkökulman erityisesti naisten toimintaan sekä sen

¹ Alueluokitusta on tarpeen mukaan muutettu ja syrjäisen maaseudun nimitys on korvattu termillä harvaan asuttu maaseutu (Maa- ja metsätalousministeriö 2002).

kontekstuaaliseen ja emotionaaliseen luonteeseen. Käyttämässäni näkökulmassa otan vakavasti sen, että paikkoihin latautuu kokemuksen ja elämisen kautta merkityksiä, jotka pitävät ihmiset paikassa kiinni. Naiset ovat kohteena muun muassa siksi, että heidän jäämisensä tai muuttamisensa maalle on omalta osaltaan olennaisen tärkeää elävälle maaseudulle. Niinpä tarkastelen ihmisiä, jotka kuuluvat siihen 35 % osuuteen, joka maaseudun yrittäjistä on naisia (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2004, 108).

E erityisen kiinnostuksen kohteena ovat maaseudulla asuvien ja yrittäjinä toimivien naisten yrittämisen käytännöt sekä niiden tulkinnat eli niiden kerrotut merkitykset. Käytännöllä tarkoitan toimijoiden toteuttamia, toistuvia, totunnaisia ja tilanteisesti syntyneitä toimimisen tapoja, joihin on kiteytynyt symbolisia merkityksiä. Aluksi kyselyn perusteella saatujen ja sitten haastatteluilla syvennettyjen tietojen perusteella muodostan kuvaa siitä, millaisia erilaisia käytäntöjä maaseudulla ja naisena yrittäminen sisältää. Lisäksi tarkastelen sitä, miten näistä käytännöistä kerrotaan eli millaisia tulkintoja niille ja sitä kautta omalle maaseutuyrittämiselle sekä laajemmin maaseutuyrittämiselle annetaan kommunikoidessa niitä tutkijalle. Kiinnostukseni ulottuu *ilmiötasolta* – miksi yrittäjyys on noussut esiin ja millaista yrittäminen nykymaaseudulla ylipäätään on – *yksilöllisiin strategioihin* – millaisia polkuja pitkin naiset päätyvät tietyn alan yrittäjiksi ja miten he yrittäjäarkeaan elävät – ja aineiston *toistuviin naisyrittäjyyden ympärille kietoutuviin teemoihin* – millaisia tavoitteita työlle asetetaan, miten sukupuolta toteutetaan ja miten paikan merkitys heijastuu muualle elämään.

Näen asioiden rakentuvan sosiaalisesti ja saavan merkityksensä vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, jotka toimivat tietyissä sosio-spatiaalisissa konteksteissa. *Kulttuurinen käänne* on nimitys tälle tutkittavien ilmiöiden näkemiselle symbolisesti ladattuina, kielen kautta välitettynä, sosiaalisina tuotettuina ja näkökulmaisina tarinaversioina, joilla on monia kertoja. Muuttuvan maaseudun yhteiskunnallinen tilanne sekä maaseudun naisten tutkimisen metodologiset kysymykset kiinnostivat minua tutkimusprosessin alusta alkaen, mutta mikään yksittäinen teoria ei ”noussut” ohjaamaan tutkimustani. Olen sijoittanut tutkimustani virikkeitä antaneisiin feministisen ja kulttuurisen maantieteen, sukupuolta tutkivan maaseutumaantieteen ja naisyrittäjyystutkimuksen teoreettisiin keskusteluihin. Lisäksi olen käyttänyt pitkin analyysiä havaintojani ja ajatuksiani kirkastaneita muita teoreettisia keskusteluja ja käsitteitä. Maaseudun nopea muutos ja globalisaatioprosessit muutoksen taustalla avaavat myös jatkuvasti uusia näkökulmia maaseudun tutkimiseen. Juuri tällaiseen läpitunkevan muutosprosessin yhteen ilmiöön, yrittäjyyspuheen lisääntymiseen, omakin tutkimukseni kiinnittyy. Siten teoreettinen viitekehys muotoutuu ilmiö- ja aineistolähtöisesti.

1.1 Muuttuva maaseutu

Tämän tutkimuksen lähestymistapa on nykyajassa ja pääasiassa maatalouden ulkopuolella², mutta maaseudulla ja maataloudella on kiinteä suhde ja yhteinen

² Maatalouden muuttumisesta yrittäjäluonteiseksi ja sen vaikutuksista maatilan elämään ks. Saija Katila (2000).

historia. Maaseudun aiemmat taloudelliset, poliittiset ja kulttuuriset tapahtumat ovat taustana sille, mitä maaseudulla tapahtuu nyt.

Suomalainen maaseutu eli kulta-aikaansa toisen maailmansodan jälkeisestä kaudesta aina 1960-luvulle asti. Tuolloin maaseudun selkärankana olivat pientilat, joita oli ympäri Suomea, myös pohjoisessa ja idässä. Evakot ja rintamamiehet perheineen olivat saaneet asuttamistoiminnan avustuksella uuden arkensa toimimaan ja pystyivät elättämään itsensä maataloudella ja lisätöillä, jotka erityisesti Itä-Suomessa olivat metsätöitä. (Markkola 2004.) 1960-luvulla maaseutupaikkakuntien hyvinvointia lisäsivät uusi asutus, rakennustoiminta, metsätalous ja maaseudulle hajautuva teollisuus ja kauppa. Tuolloin saavutettiin elintarvikeomavaraisuus ja pian enemmänkin. (Granberg 2004.)

Tuotannon tehostuessa sitä oli alettava rajoittaa, mikä johti muun muassa kuuluisiin pakettipeltoihin, jolloin maataloustuottajille maksettiin korvauksia peltojensa viljelemättä jättämisestä. Maa- ja metsätalouden nopea koneellistuminen ja ylituotantorajoitukset supistivat alkutuotannon työpaikkoja. Työikäinen väestö muutti kaupunkeihin ja asutuskeskuksiin Etelä-Suomen teollisuuspaikkakunnille ja Ruotsiin³. Ikärakenne maaseudulla alkoi vinoutua. Erityisesti Pohjois-Karjalassa ja Pohjois-Savossa väestönmenetyks oli suuri. Syrjäisimpien, metsätyön ja karjatalouden varassa eläneiden maaseutualueiden kurjistuminen oli alkanut. Selviytyjiä olivat ne viljelijät, jotka pystyivät investoimaan voimakkaasti, erikoistumaan ja käymään läpi sukupolvenvaihdoksen, sekä kaupungistuvien ja teollistuvien alueiden lähiseudut, kuten Häme ja Uusimaa. (Granberg 2004.)

1970- ja 1980-luvuilla maaseudun kielteistä kehitystä pystyttiin viivyttämään parin kehityskulun ansiosta. Maaseudun keskuksiin syntyi voimakkaan aluepolitiikan myötä runsaasti uutta teollisuutta ja työpaikkoja. Lisäksi suuri suomalainen yhteiskunnallinen projekti, hyvinvointivaltion luominen, tuki maaseudun toimeentuloa ja työllisti erityisesti naisia. Hyvinvointipalveluiden järjestäminen toi työpaikkoja maaseudun taajamiin erityisesti terveyden- ja sairaanhoidon sekä opetuksen sektoreilla. Naisia siirtyi pois (palkattomasta) kotityöstä ja hoiva siirtyi julkisen sektorin piiriin ja samalla taajamiin. Naisten poismuutto maaseudulta hidastui. Varsinkin Itä- ja Pohjois-Suomen maaseudusta oli työpaikkojen osalta tullut vahvasti riippuvainen julkisen sektorin palveluista. Sen seurauksena lama ja julkisen sektorin supistukset iskivät maaseutuun kaupunkeja voimakkaammin 1990-luvulla. (Vihinen 2004.)

Tällä hetkellä vanhusten ja miesten osuus väestöstä kasvaa maaseudulla. Hyvin koulutetut naiset ja nuoret muuttavat muun muassa työpaikkojen perässä pois, lapsiperheitä ja työikäisiä jää vähemmän jäljelle ja maataloudesta luopuneet eläkeläiset jäävät. (Haapala 2004.) Maatilojen määrä on koko ajan laskenut⁴, ja kaikista maaseudulla asuvista työllisistä naisista vain viidesosa saa elantonsa

³ Paluumuutto Ruotsista alkoi melko pian 1970-luvun alussa, mutta maaseutu ei saanut väkeään takaisin vaan muuttajat asettuivat kaupunkeihin (Haapala 2004, 240).

⁴ Vuonna 1970 maa- ja metsätaloudesta sai elantonsa 800 000 ihmistä (Haapala 2004, 235). Kolme vuosikymmentä myöhemmin, vuonna 2000, maatalous työllisti enää noin 100 000 henkeä, mikä oli vain viidesosa maaseudun kaikista työpaikoista. 1990-luvun laman jälkeen työttömiä on ollut paljon enemmän kuin maanviljelijöitä. (Mt., 251.) Aktiivimaatiloja oli jäljellä MTT Taloustutkimuksen mukaan 69 000 vuonna 2005 ja monialaisia eli maataloutta muilla tulonlähteillä täydentäviä tiloja pari vuotta aikaisemmin 23 500 (Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2006, 8, 15).

maataloudesta (Högbacka 2003, 13). Mielipiteitä jakaa kysymys, mitä suomalaiselle maaseudulle pitäisi nyt tehdä. Suomalaisella maaseudulla viimeisen 50–60 vuoden aikana ”isovanhemmat raivasivat ja laajensivat, lapset paketoivat ja rajoittivat tuotantoa ja lastenlapset joko jättivät maatalouden tai tekivät Euroopan unionin edellyttämiä huippuinvestointeja laajamittaista ja tehokasta maataloutta varten” (Markkola 2004, 15). Nyt ihmiset yhtäältä irtaantuvat maaseudusta, eikä maaseudulla ole vaikutusta niin monen jokapäiväiseen elämään kuin vielä muutama vuosikymmen sitten. Toisaalta maaseudun merkitykset tulevat kaukaa historiasta ja leviävät uusille toiminta-alueille, jolloin äänensä haluavat kuuluville muutkin kuin maatalouden kanssa tekemisissä olevat toimijat. (Vihinen 2004.)

Nykyisin maaseudun sisäiset erot ovat suuria eikä maaseutumaisuus viittaa suoraan mihinkään elinkeinoon. Ydinmaaseudulla ja harvaan asutulla maaseudulla on vaikeaa korvata alkutuotannosta väheneviä työpaikkoja ja nämä alueet hiljenevät. Sen sijaan taajamien läheinen maaseutu alkaa muistuttaa kaupunkien metsään rakennettuja lähiöitä. Monet kaupunkeihin siirtyneet tehdastyöläiset viljelivät muuttonsa jälkeen kotitarpeiksi pienillä omakotitonteillaan ja vahva kesämökkikulttuuri on pitänyt kaupungin ja maaseudun tiiviissä vuorovaikutuksessa. Edelleen suuri osa suomalaisista asuu välitulassa – pikkukaupungeissa, kirkonkylissä ja omakotitalolähiöissä. Nykypäivänä maaseutumaisema on tärkeä muillekin kuin viljelijöille, tai ehkä erityisesti muille. Suomalainen maaseutumaisena on ollut kansakunnan muistissa pienipiirteinen maatalousmaisema peltoaukeineen, laitumineen, rakennuksineen ja metsäsaarekkeineen. Maisema ei ole koskaan alkuperäinen tai pysyvä vaan esimerkiksi viljelemättä jättäminen muuttaa sitä radikaalisti, kun maisema kasvaa umpeen. Ristiriitaista on, että maatalouden ulkopuolella toimivat ihmiset ovat eniten kosketuksissa kaupunkien läheiseen maaseutuun Etelä- ja Länsi-Suomessa, missä luonnonolojen ja politiikan seurauksena on eniten laajamittaista peltoviljelyä ja vähiten eläimiä. Monet kaupunkilaiset haluavat kuitenkin nähdä eläimiä ja pienipiirteistä maisemaa. Joidenkin asukkaiden ratkaisuna onkin ollut maaseutuelämyksiä tuottava liiketoiminta, kuten kotieläinpihat, jossa eläimet ovat lähinnä lemmikkeinä, ja maatilamatkailukohteet, joissa ohjelmanumerona on tarjolla perinteisiä makuja ja kokemuksia. Näin kaupunkilaiset pääsevät tuntemaan maatalouden sosiaaliset merkitykset ja maaseutu saa esittää maaseutua. (Vihinen 2004.)

Erityisesti globalisaatioprosessien myötä elämä on koko maassa kiinni samoissa ilmiöissä. Maaseudun merkitykset ovat kulttuurisesti jaettuina, mutta yhä enemmän myös yksilöllisiä. Ihmiset niin maaseudulla kuin muuallakin muokkaavat omanlaisiaan elämänstrategioita, jotka ovat muuttuvia ja joissa maaseudun merkityksetkin muuttuvat.

1.2 Tutkimuskysymykset ja kirjan rakenne

Olen kiinnostunut yrittäjien omista käytännöistä ja tulkinnoista siksi, että yrittäjyyden eduista puhuminen on mielestäni pitkään vaikuttanut turhan suoraviivaiselta ja kriitikittömältä. Pidän ihmiselämää paitsi kiinnostavana, myös niin monisäikeisenä, että sen jonkin ulottuvuuden, kuten yrittäjyyden, tarkastelu hyötyy muiden osien ottamisesta huomioon. Yksi käytäntöjä ja tulkintoja rakentava ulottuvuus on

sukupuoli. Ajattelen pitkälti niin kuin Patti Lather kirjoitti 1990-luvun alussa: sukupuoli on keskeinen ihmisten elämän konkreettisia oloja muotoileva periaate, joka vaikuttaa tietoisuuteen ja taitoihin kuten myös instituutioihin ja vallan jakautumiseen (Lather 1991, 71). Koska sukupuoli on läsnä useimmissa toimintatavoissamme, se kulkee ristikkäin muiden poliittisten, kulttuuristen ja sosiaalisten identiteettikategorioiden kanssa (esim. Lathrop & Connolly 2000, 61). Sukupuoli ja tarkemman tarkastelun kohteeksi erotetut ilmiöt vaikuttavat siis toisiinsa. Tässä tutkimuksessa taustana on yrittäjyysdiskurssi eli keskustelu yhtäältä koko kansakunnan, toisaalta maaseutualueiden ja vielä lisäksi naisten itsensä selviytymisestä globalisoituneessa maailmassa yritteliäisyydellä ja itsensä työllistämällä. Tämän kontekstin ohella yrittämisen käytäntöihin ja merkityksiin vaikuttaa moni asia, mutta olen keskittynyt analysoimaan erityisesti kolmen seikan kietoutumista yrittämiseen: sukupuolen, työlle asetettujen tavoitteiden sekä maaseutumaisen asuinpaikan merkitystä yrittäjänä toimimisessa.

Tutkimustehtävänä on selvittää, *millaisia yrittämisen tapoja maaseudun naisilla on aikana, jolloin yhteiskunnan toivotaan olevan yrittävä*: omaehtoinen, uusia mahdollisuuksia etsivä, innovatiivinen ja itsenäinen. Erityisesti syrjäseutujen uskotaan löytävän ratkaisuja selviytymisongelmiinsa rakennemuutoksen ja globalisaation aikakautena konkreettisesta yrittäjätoiminnasta. Tutkimustehtävää lähdän selvittämään seuraavilla tutkimuskysymyksillä:

1. Millaisen muodon yrittäjyysdiskurssi maaseudulla saa ja millaisena naisten toimintatila siinä näyttäytyy?
Lähestyn kysymystä katsauksella muihin tutkimuksiin, poliittisiin ohjelmiin ja asiantuntijaraportteihin.
2. Millaisia ovat maaseudun naisyrittäjien yrittämisen käytännöt, millaisia merkityksiä he niihin liittävät ja miten he niistä kertovat?
Tarkastelen tätä tärkeintä kysymystäni useasta suunnasta kysely- ja haastatteluaineiston avulla.
3. Miten naisten arkinen yrittäjätyö suhteutuu yrittävän yhteiskunnan ideaalin ja maaseudun syrjäytymiskehityksen pysäyttämistavoitteisiin eli yrittäjyysdiskurssiin?
Kysymykseen vastaaminen tarkoittaa kerrottujen käytäntöjen ja merkitysten analyysin sijoittamista rinnakkain yrittävän yhteiskunnan tarkastelun kanssa.

Johdantoa seuraavassa luvussa kaksi esittelen teoreettiset lähtökohtani. Kuvaan tutkimustani palvelevin osin kulttuurista ja feminististä maantiedettä, maaseudun ja sukupuolen yhdistävää tutkimusta sekä naisyrittäjyyden tutkimusta. Suuntaan tarkastelun siihen, miten taustateoriat kannustavat kontekstuaalisten käytäntöjen ja niistä kerrottujen merkitysten tarkasteluun.

Kolmannessa luvussa kuvaan yhteiskunnallista tilannetta maaseudun näkökulmasta. Käyn läpi maaseudun pelastamispyrkimyksiä yrittäjyysdiskurssin käsitteen avulla nähden yrittäjyyspuheen kolmitasoisena: kohdentumattomana ja yleisluontoisena, maaseutuun kohdistuvana sekä naisia mukaan houkuttelevana.

Neljäs luku käsittelee tutkimuksen taustalla olevaa tietämisen tapaa ja metodologista otetta. Tässä luvussa myös esittelen alustavasti aineistoni.

Luku viisi on ensimmäinen aineiston käsittelyluvusta. Siinä esittelen kyselyaineistoni keruu- ja analyysitavat sekä analysoin aineiston. Luvussa tarkastelen kyselyn perustella maaseudun naisyrityksyyden peruspiirteitä ja naisyrityksiä yhdistäviä ja erottavia tekijöitä. Tiivistän kyselyn tulokset jakamalla yritykset neljään kategoriaan, joita jatkokäytän haastatteluiden analyysissä.

Luvussa kuusi ovat haastatteluiden analyysit. Siinä kerron haastatteluiden toteuttamisesta ja puhelimitse haastattelemisesta. Seuraan tässä luvussa haastateltavia kyselyn perusteella muodostamieni kategorioiden pohjalta ja samalla arvioin ryhmittelyä. Yhtenä tarkoituksena on kuvata, miltä kyselyssä tekemäni kategorisointi näyttää, kun olen haastatellut osaa vastanneista. Kyselyn kategoriat saavat lisää syvyyttä ja myös niiden sisäinen vaihtelu tulee esille. Luvun keskiosa kertoo kolmesta naisyrityksestä. Otan lähitarkasteluun kolme erilaista haastattelukertomusta, joista erittelen haastateltavien yrityksen käytäntöjä ja heidän niille antamia tulkintoja. Yrityksiesimerkkejä erittelen tulkintarepertuaarin käsitteen avulla etsien ydinrepertuaarit, joihin haastateltavat nojautuvat kertoessaan yrityksestään. Yksilöhaastattelujen analyysi palvelee tavoitettani osoittaa, että yrityksen käytäntöihin vaikuttavat monet tekijät, sekä omasta elämänsästä ja nykyisestä elämäntilanteesta juontuvat että laajemmat yhteiskunnalliset seikat. Juuri tämä monien asioiden yhteenkietoutuminen tekee tarinoista yhtä aikaa yksilöllisiä ja laajemmin tunnistettavia diskursseja heijastavia.

Analyyysin kannalta tärkeän kuudennen luvun loppuosassa nostan jälleen tarkastelun yleisyydestä ja käsittelen sitä, kuinka muutamat teemat kytkeytyvät tiiviisti yrityksen käytäntöihin. Sukupuoli on kytkeytynyt näihin kaikkiin; yrityksen käytännöissä näkyy, miten yritys itse ymmärtää ja ympäristö käsittää yrityksen naiseuden. Suurin osa tutkimushenkilöistäni yritys kotoa käsin, joten tarkastelen tämän ratkaisun taustoja ja yrityksen tyylille aiheuttamia vaikutuksia. Olen varannut tilaa myös maaseudulla sijaitsevan kodin kokemuksen tarkasteluun. Maaseutupaikan emotionaalinen merkitys vaihtelee, mutta yhtä kaikki vaikuttaa oleellisesti siihen, miten kukin yritys toimii. Viimeinen analyysiosuus kuvaa sitä, miten yritysdiskurssi tulee – jos tulee – esille naisyrityksien kerronnassa.

Luku seitsemän on loppuluku, jossa tiivistän yrityksen käytäntöjä ja tulkintoja. Samoin reflektoin tutkimuksen suoritusastetta ja tuloksia. Mietin myös, mitä sanottavaa käytännön kehittämistyölle tutkimuksella on ja mitä vielä jäi sanomatta.

2 Maaseudun naisten ja yrittämisen käytäntöjen tutkimisen kehys

Stephanie Taylorin (2001, 41) mukaan tutkimuksen teoreettisessa osassa on kyse oman työn sijoittamisesta vakiintuneisiin akateemisten tuotosten traditioihin, seuraten niitä tai haastaen ne. On pystyttävä perustelemaan oma valittu linjansa ja hänen mielestään myös ennakoimaan kritiikkiä, jota valittu lähestymistapa saattaa kohdata. Diskurssianalyttistä tutkimusta tekevällä on edessään yleensä kaksoistehtävä. Ensinnäkin tehtävänä on vakiintuneiden teorioiden ja tutkimukseen perustuvien julkaisujen erittely esimerkiksi seuraamalla jotain tiettyä tutkimusperinnettä tai ehdottamalla kokonaan uutta suuntaa. Lisäksi tutkijan on avattava, millainen teoria tai käsitys diskurssista hänen tutkimustaan ohjaa, joko tutkimuksiin viittaamalla tai abstraktimpana keskusteluna. (Mt., 41.) Teorioita, joihin tutkija nojautuu, olisi pystyttävä hyödyntämään diskurssianalyttisen kehyksen läpi (Phillips 2004). Oma työni on varsin empiirinen, ja empirian avulla toivon voivani samanaikaisesti sekä vahvistaa naisten näkyvyyttä maaseutumaantieteellisessä tutkimuksessa että pitää ei-urbaani tila sukupuolitutkimukselle mahdollisena kenttänä siitä huolimatta, että sen paremmin naiset kuin maaseutukaan eivät ole yhteneviä kategorioita.

Koska niin maaseutu kuin sukupuolikin ovat sosiaalisesti konstruoituja, sosiaalinen ja kulttuurinen saavat erilaisia ilmiänsä erilaisissa spatiaalisissa konteksteissa. Paikalliset kontekstit ovat uniikkeja, sillä niitä ovat muokanneet ja muokkaavat jatkuvasti sekä konkreettiset, materiaaliset olosuhteet että historiallisten prosessien aikana kasautuneet tietynlaiset sosiaaliset, poliittiset, kulttuuriset ja taloudelliset toimintamallit. Ne ovat muuttuvia ja niihin on mahdollista vaikuttaa, mutta jotkut toimintatavat ovat kuitenkin hallitsevammassa asemassa kuin toiset, jotka voivat olla julkilausutusti tai piiloisesti vastarintaa tekeviä toimintamalleja.

Maaseudun naisyrittäjyysilmiössä olen erityisen kiinnostunut pienyrittäjien naisten tavoista tulkita omaa työtään osana sukupuolistunutta muuta elämäänsä. Tutkimusotteeni on diskurssianalyttinen eli mielenkiintoni on siinä, miten naisyrittäjät puhuvat työstään: miten he tekevät loogisen, ymmärrettävän ja perustellun vaikutelman antavia tulkintoja omista valinnoistaan ja toimintakäytännöistään. Samanaikaisesti selvitän myös sitä, millaisia nämä toimintakäytännöt ylipäättään ovat. Sukupuolistuneet yrittämisen käytännöt kantavat symbolisia merkityksiä. Käytännöt kuvastavat siis tutkittavien ideologioita ja uskomuksia, jotka puolestaan ovat muokkaantuneet kulttuurisesti ja sijoittuneet ajallis-paikallisesti (ks. McDowell 1999, 7).

Kysymyksenasetteluni johtaa monitieteiseen ja teoreettisesti moniaineeksiseen tutkimuksen taustoitukseen. Lähestymistapa on muokattu juuri tämän tutkimuksen

tarpeisiin. Tutkimus on yhdistelmä eroja ja paikantumista korostavaa *feminististä maantiedettä*, konstruktionistisesti suuntautunutta *kulttuurimaantiedettä* ja kulttuurisen käänteen jälkeistä *sukupuolta tutkivaa maaseutumaantiedettä*. Lisäksi sijoitan työtäni *sukupuolta analysoivaan yrittäjyyden tutkimukseen*. Esittelen peruslinjoja ja valittuja näkökulmia kustakin näistä erikseen.

Suhteessa sukupuoleen feministisessä maantieteessä, sukupuolta tutkivassa maaseutumaantieteessä ja yrittäjyyden tutkimuksessa on kaikissa erotettavissa samanlaiset lähestymistapojen painotukset. Kaari kulkee faktoihin keskittyvästä ja asiat ensi kertaa näkyville nostavasta empiirisyydestä naisten omia kokemuksia tarkastelevan tutkimuksen kautta eroja ja näkökulmaisuuksia korostavaan otteeseen, jossa yleensä huomataan myös materiaalisuus. Myös kulttuurisessa maantieteessä voi nähdä samantyyppisen siirtymän empiristisestä tutkimuksesta diskursiivisuutta ja representationaalisuutta painottavaan otteeseen sekä enenevästi myös käytännöistä kiinnostuneeseen tutkimukseen. Kaikkia taustateorioitani voi käyttää pitäen mielessä sen, että uusi tutkimus on vaatinut kehittyäkseen aikaisempien suuntausten olemassaolon ja kriittisen pohdinnan. Aikaisempaa ei siis kielletä vaan viedään eteenpäin silloin, kun ajattelutavat muuttuvat. Susan Bordo (1990, 141) on todennut osuvasti, että "[w]e all – post-modernists especially – stand on the shoulders of this work. Could we now speak of the differences that inflect gender if gender had not first been shown to make a difference?" Jotta voitaisiin puhua esimerkiksi sukupuolen tuomista eroista, on ensin pitänyt huomata sukupuolen merkitys ylipäätään. Aiemmat havainnot ja "läpimurrot" ovat pohjana niihin kriittisestikin suhtautuville uusille ajattelutavoille.

2.1 Feministinen maantiede –sukupuoli tiloissa

Ihmismaantieteessä tutkimuksen kohteena on ihmisen ja sosiaalisen tilan paikan, alueen tai maiseman suhde. Näiden maantieteellisten käsitteiden välisten suhteiden selvittämistä on myös pidetty tärkeänä maantieteellisessä analyysissä. Käsitteen valinta on viime kädessä merkinnyt käyttäjänsä johonkin teoreettiseen suuntaukseen, ja yhtä lähestymistapaa käytettäessä muut tavat joutuvat tällöin eksplisiittisesti tai implisiittisesti arvostelun kohteeksi (Holloway & Hubbard 2001, xi-xii). Samanaikaisesti maantiede on kuitenkin laaja tieteenala; perustellusti maantieteellisinä tutkimuskohteina voivat olla niin globaalit, lokaalit, universaalit ja banaalit skaalat kuin maantieteen lisäksi sosiologian, historian, kulttuurintutkimuksen tai psykologian käsittelemät aiheet (mt., xi-xiii). Joidenkin näkemysten mukaan maantieteen historia pohjautuu löytöretkiin, tutkimusmatkoihin ja alueiden kartoitukseen, joten tieteenala on siten perustaltaan imperialistinen, kolonialistinen ja maskuliininen (Gregory 1994, Rose 1993, Ikonen & Pehkonen 2003). Lähtökoh- tiensa takia siinä on myös pidetty (näkö)havaintoja ensisijaisina (Holloway & Hubbard 2001, 45).

Omassa tutkimusaiheessani ja -otteessani korostuvat pehmeät, pienet, paikalliset ja siten kulttuurisesti feminiiniseen assosioituvat piirteet. Maantieteen tieteenala antaa eväitä ymmärtää eri aluetasojen vuorovaikutusta ja siten myös sitä, miten arkinen ja paikallinen muuttuvat ja ovat yhteydessä maailmanlaajuiseen. Tällaisesta ovat Doreen Massey (esim. 1979) tutkimukset melko varhainen

perusesimerkki. Humanistisen maantieteen perinne puolestaan muistuttaa tieteenalalla olevan kiinnostusta myös inhimillisen kokemuksen, humanistisen maantieteen tapauksessa paikkakokemuksen, tavoittamiseen, millä on tärkeä merkitys omassa tutkimuksessanikin.

Maantiede ja feministinen tutkimus sopivat nykyisin hyvin samaan tutkimukseen ja feministisellä maantieteellä on jo omaakin historiaa. Esimerkki institutionalisoitumisesta on lehti *Gender, Place and Culture*, joka on vuodesta 1994 lähtien ollut tarjolla sukupuolitematiikkaa käsitteleville aiheille. Tuolloin sukupuolen tutkiminen maantieteen kentällä oli siinä määrin vakiintunutta, että oman kansainvälisen, englanninkielisen ja edelleen tärkeimmän lehden perustaminen oli ajankohtaista. Lehti kertoo jo nimelläänkin sijoittumisestaan "uudemman" feministisen maantieteen kentälle, jossa korostuvat sukupuoliuus (eivät vain naiset) ja kulttuurisuus. Otsikon sanalla kulttuuri tavoiteltiin erontekoa alkuaikojen materialistiseen naismaantieteeseen ja pyrittiin – kustantajan vaatimuksesta – käyttämään suosittua käsitettä, jolla oli mahdollista osallistua laajempiin ja myyvämpiin keskusteluihin (Jacobs & Nash 2003, 276).

Feministisessä tutkimuksessa korostetaan naisten välisiä eroja, tietämisen paikantuneisuutta, tietäjän sitoutuneisuutta, valtasuhteita ja muita "feministisen objektiivisuuden versioita" (Haraway 1991, 190). Tämä ei ole kaukana maantieteen tieteenalalle tyypillisestä syntetisoivasta luonteesta ja siitä huomiosta, että asiat eivät tapahdu tyhjiössä vaan aina jollakin tavalla erityisessä tilallisessa kontekstissa. Feministisessä maantieteessä on kyse maantieteellisten kokemusten, esitysten ja käytäntöjen vääjäämättä sukupuolistuneesta, jatkuvasti sukupuolistavasta ja tilanteisia tai pysyvämpiä sukupuolijärjestyksiä luovasta luonteesta. Siinä tutkitaan "range of places in which our sense of ourselves as a man or a woman is constituted" (McDowell 1999, 30) eli huomiota kiinnitetään niihin – mahdollisesti symbolisiin – paikkoihin, joissa rakennetaan käsitystä itsestä naisena tai miehenä.

Erilaisia feministisiä maantieteitä

Tutkimukseni sijoittuu maantieteen kentällä kulttuurisen käänteeseen reagoineeseen tutkimusalueeseen. Jani Vuolteenaho (2002) näkee maantieteen kulttuurista käännettä käsittelevässä artikkelissaan maantieteilijöille varsin tyypillisellä tavalla feministisen ja kulttuurisen maantieteen jopa hyvinkin lähisukulaisina. Ne vaikuttavatkin paljon toisiinsa nykyään, mutta feministisestä perspektiivistä on kuitenkin tarpeen muistuttaa, että feministisiä ja naiskysymyksiä käsiteltiin eri tavoin jo ennen niin sanottua kulttuurista käännettä, myös maantieteessä. Tuorehkoja katsauksia feministisen maantieteen kehityspiirteistä ja painotuksista ovat tehneet muun muassa Linda McDowell (1999), Lise Nelson ja Joni Seager (2005) ja Geraldine Pratt (2000), joita hyödynnän omassa feministisen maantieteen kuvauksessani. Ne ovat pääasiassa brittiläiseen ja amerikkalaiseen tutkimukseen keskittyviä julkaisuja. Niiden asema on varsin hallitseva, sillä paikallisia eroja ja muiden kieliryhmien painopisteitä ei ole juuri koottu yhteen (ks. kuitenkin Monk 1994). Itsekin muodostan feministisen maantieteen kuvaa tukeutuen pääasiassa angloamerikkalaiseen tutkimukseen, jota pyrin käyttämään refleksiivisesti.

Hahmotuksia feministisen maantieteen olemuksesta ja sisällöistä ovat jo varhain esittäneet esimerkiksi Sophie Bowlby, Jo Foord ja Suzanne Mackenzie (1981),

Suzanne MacKenzie ja Damaris Rose (1982) sekä Janice Monk ja Susan Hanson (1982). He korostivat, että on tärkeää tuoda naiset maantieteen tieteenalaketulle ja purkaa sen seksismiä. Erilaisia feministisen maantieteen tutkimusaiheita esiteltiin varhain myös Women and Geography Study Groupin (1984) julkaisussa *Gender and Geography*, jossa kokeiltiin samalla erikoista kirjoitustyyliä: suuren kirjoittajaryhmän yksittäisten kirjoittajien panosta ei ole eritelty yhteisjulkaisussa. Samalla nimellä toiminut ryhmä julkaisi myöhemmin uuden teoksen, joka edelleen esitteli feminististä maantiedettä ja otti perspektiivikseen nousussa olevan tematiikan eli moninaisuuden ja erot (Women and Geography Study Group 1997). Aihepiireistä työn tutkimus on ollut Linda McDowellin (esim. 1986) ansiosta melko paljon esillä, sillä hän on kirjoittanut jo varhain naisista työelämässä maantieteellisestä näkökulmasta. Janet Momsen ja Janet Townsend (1987) puolestaan ovat toimittaneet varhaisen kirjan kolmannen maailman naisista, mistä on intersektionaalisuuden ja naisten keskinäisten erojen huomioimisen myötä tullut tärkeä tutkimushaara.

Feministisessä maantieteessä on historiansa aikana ollut erilaisia painotuksia, jotka ovat osin päällekkäisiä ja samanaikaisia, kuten muidenkin tieteenalojen feministisessä keskustelussa. Feministisen maantieteen historia katsotaan alkaneeksi yleensä vasta 1970-luvulla (esim. McDowell 1999, Nelson & Seager 2005, Pratt 2000). Tällöin, vuosikymmenen poliittisen naisliikkeen vilkkaan vaiheen innoittamana, tutkimusaiheiden kärki oli sukupuolten välisen epätasa-arvon ja sen vaikutusten kuvailussa. Huomiota haluttiin kiinnittää siihen, että naisten kokemukset ja käsitykset eroavat normina pidetyistä miesten vastaavista sekä siihen, että naisten pääsy monille toimintakentille on rajoitettua sekä fyysis-maantieteellisessä että kulttuurisessa ja taloudellisessa mielessä. Tutkittiin muun muassa etäisyyksien ja tilallisen erottelun naisille aiheuttamia rajoituksia vaikkapa yhdyskuntarakenteen sukupuolivaikutukset osoittamalla. (Nelson & Seager 2005, 3, Pratt 2000, 259–260.)

Ajalle tyypillisiä yhteiskunnallisia muutoksia olivat kaupunkien kasvu ja ihmisten siirtyminen asumaan esikaupungeissa. Angloamerikkalaisessa kontekstissa, josta suurin osa tutkimuksista tehtiin, yhdyskuntarakenteesta on seurannut miesten pendelöinti aamulla työpaikalle kaupungin keskustaan ja illalla takaisin kotiin esikaupunkialueelle, kun taas naisten arki kului lähiössä lapsia ja kotiin liittyviä asioita hoitaen. Naisten kodin ulkopuolinen palkkatyö ei näissä maissa ollut tavallista, naisilla ei yleisesti ollut ajokorttia tai autoa käytettävissään ja lähiöt oli suunniteltu siten, ettei hyvin toimivaa julkista liikennettä ollut vaan peruspalvelut oli tarkoitus saada kävelyetäisyydeltä. Pohjoismaisessa kontekstissa naisten työssäkäynti on ollut tavallisempaa, mutta sukupuolen mukaisia eroja on havaittu täälläkin. Ruotsalainen Tora Friberg (1990) on todennut tutkimuksessaan naisten arjesta muiden havaintojen ohella sen, että naisten päivittäiset matkat ovat itse asiassa miesten vastaavia pidempiä. Vaikka miehet käyvät kauempana töissä, monien naisten kaksoisrooli – palkkatyö ja perheen arjen pyörittäminen – aiheuttaa enemmän päivittäistä liikkumista. Kun perheen auto on lisäksi ollut enemmän miesten kuin naisten käytössä, on etäisyyksien ylittämässä ja muussa tilallisessa käyttäytymisessä epätasa-arvoisuutta (Kainulainen 1996, 6).

Varhaisessa naisia tutkivassa maantieteessä sukupuolten välisen epätasa-arvon kuvailu tehtiin tyypillisesti sukupuoliroolien avulla, erityisesti korostaen naisten äidin ja kotirouvan rooleja sekä tilallisia rajoitteita, jolloin naisten teoreettiseksi asemaksi jäi lähinnä passiivisen uhrin rooli eikä tilan teoretisointi päässyt

etäisyys-teemaa pidemmälle (Pratt 2000, 260). Sukupuolierojen paikalliseen vaihteluun ei kiinnitetty huomiota. Kuitenkin sukupuolen nostaminen esille ja monien maantieteen tutkimuskohteiden maskuliinisuuden osoittaminen ovat olleet ja ovat edelleen tärkeitä monille yhteiskunnallisille aiheille. Omassa tutkimusaiheessani naisten roolia esille tuovia tutkimuskysymyksiä voisivat olla esimerkiksi naisten yrittämisen toimialojen, yritysten kokojen ja perustamissyiden tai naisten kohtaamien esteiden vertaaminen miesten vastaaviin maaseudulla. Samoin voisin tarkastella maaseudun kulttuurin ja perinteisten toimintatapojen epätasa-arvoisuutta aiheuttavia vaikutuksia. Ylipäätään naisten suora vertaaminen miehiin olisi tällöin sisäänrakennettuna kysymyksiin, ja tutkimuksessa olisi oletuksena sukupuolten vastakkainasettelu ja ratkaisevanlaatuinen erilaisuus. Mies–naisasetelma jää kuitenkin tutkimustehtäväni ulkopuolelle.

Kun tasa-arvofeminismin informoimaa tutkimusta oli jo jonkin verran tehty, sukupuolten epätasa-arvo oli todettu ja naiset lisätty omana kategorianaan yleisiin tutkimusaiheisiin, feministisessä maantieteessä alettiin keskittyä naisten aseman selittämiseen. Esimerkiksi edellä kuvattu yhdyskuntarakenne yhdistettynä sukupuolirooleihin rajasi naisten arkielämän varsin tiukasti vain lähialueelle ja herätti feministisesti orientoituneet tutkijat kysymään, miten sukupuolten mukaan rajautuneita tilallisia käytäntöjä voitaisiin tasapuolistaa. Myös naisten kaupunkitilassa kokemiin pelkoihin kiinnitettiin huomiota melko varhaisessa vaiheessa osana naisten tilallisen toiminnan tutkimusta. (Ks. Koskela 1997.) Erityisesti angloamerikkalaisen tutkimuksen kontekstissa marxismi ja sosialistinen feminismi tulivat suosituksi teoreettiseksi vaikuttajaksi, ja patriarkaatista (esim. Walby 1997) tuli paljon käytetty käsite.

Sosialistiset feministimaantieteilijät toivat esiin sen havainnon, että kapitalistisessa talousjärjestelmässä sukupuoli ja sosiaalinen luokka ovat toisistaan riippuvaisia ja että näillä on tilallinen ulottuvuutensa. Tärkeää oli osoittaa, kuinka kapitalistinen tuotanto tarvitsi välttämättä parikseen uusintamisen, joka oli paljolti naisten kodin piirissä tekemää näkymätöntä työtä. Tutkijoita innoitti spatiaalisen analyysin ja positivistisen tieteenteorian kritiikki, jota muutkin kuin feministisesti orientoituneet maantieteilijät alkoivat harjoittaa. Sosialistisesti suuntautuneet feministit ovat varsinkin nyttemmin tarkastelleet sukupuolen ja kapitalismin suhteita eri maantieteellisillä skaaloilla paikallisesta globaaliin (esim. Katz 2001a, b).

Paikallisuuden ja taloudellisen toiminnan vuorovaikutus on ollut myös niin sanotun lokaliteettitutkimuksen (esim. Environment and Planning 1991, Häkli 1992) kiinnostuksen kohteena. Paikallisten tuotantosuhteiden ja alueellisen työnjaon eli lokaliteettitutkimuksen teemojen yhteydessä sukupuolta ovat tutkineet Linda McDowell ja Doreen Massey (1984). He kiinnittivät huomiota naisten työntekoon ja totesivat, että heidän tekemänsä työ on alueellisesti vaihtelevaa, kuten myös työn ja sukupuolen kokemukset. Kaikissa heidän alue-esimerkeissään patriarkatti ja kapitalismi toimivat yhdessä, mutta samalla aina paikallisesti ainutlaatuisella tavalla.

Omassakin tutkimuksessani voisi asettaa kysymyksiä patriarkatin ja kapitalismin rakenteiden toiminnasta paikallisyhteisöissä. Tällöin tarkastelun kohteena voisivat olla esimerkiksi naisten yritysalojen paikallinen vaihtelu ja sitä selittävät tekijät tai naisten oman yritystoiminnan suhde reproduktiotyöhön, kodin hoitoon ja miehen työhön. Samoin kiinnostuksen kohteena voisi olla alueellisen työpaikkara-

kenteen muutos globalisoituvassa maailmassa ja sen vaikutus naisten ”työvoimareservin” käyttöön. Rakenteelliset kysymykset olen jättänyt enemmän taustalle, vaikka ne tulevat jokin verran esille naisten kertomuksissa yrittäjyydestään.

Maantieteen feminististä keskustelua on hallinnut 1980-luvun lopulta asti kiinnostus paitsi sukupuolten välisiin, myös sukupuolten sisäisiin eroihin sekä sukupuolen ja muiden eroa tuottavien tekijöiden välisiin yhteyksiin, intersektionaalisuuteen (Nelson & Seager 2005, 4). Vaihetta luonnehtii sukupuolen tuleminen kiistanalaiseksi yhtenäisenä kategoriana, johon liittyy vain yksi sanapari: (biologinen) nainen ja mies. Sukupuolten ja aiemmin sivutun luokan lisäksi keskiöön tulivat muut erot, kuten rotu, etnisyys, kansallisuus, ikä, uskonto, seksuaalisuus ja vammaisuus. Näin kategoria ’nainen’ sirpaloitui ja katse suuntautui samuuden sijasta erojen kautta muodostuviin ja jatkuvasti liikkeessä oleviin identiteetteihin. Samalla ollaan tultu lähelle muita eroja ja asioiden sosiaalista konstruointumista korostavia kriittisiä teoriasuuntauksia, kuten kulttuurintutkimusta ja postkoloniaalista teoriaa. Vaatimus herkkyydestä eroille ja ihmisten erilaisille positioille on maantieteilijöille mairitteleva, sillä tieteenalan keskeistä perintöä ovat olleet juuri paikalliset (alueelliset) erot (Häkli 1999, 189). Jo varhaisen aluemaantieteessä tutkittiin ”ihmisen toimintaa maan pinnalla”. Toisaalta tiukkaa peiliin katsomista on edellyttänyt (maskuliinisen) maantieteen omaa kulttuurista muotoa levittänyt valloitusperinne ja feministisen maantieteen historia, jonka tutkimuskäytäntöjä voi nykyperspektiivistä katsoen pitää muuta kuin valkoisia, hyväosaisia, keskiluokkaisia ja keski-ikäisiä naisia riistävinä (Blunt & Rose 1994, Kobayashi 2006, Liu 2006, Mahtani 2006, Sanders 2006).

Huomion kohteiksi ovat tulleet naisten keskinäiset sijainnit monenlaisten erojen akselilla (Pratt 2000, 261). Esimerkiksi mustan naisen ei voi automaattisesti olettaa olevan marginaalisempi suhteessa valkoiseen, vaan maineeltaan huonosta lähiöstä tuleva työväenluokkainen valkoinen tyttö tulee niin ikään torjutuksi monilla toimintakentillä. Marginaalisuuksia ei olekaan tarkoitus asettaa järjestykseen, vaan osoittaa, kuinka ihmiset asettuvat diskursiiviseen paikkaansa, kapinoivat sitä vastaan tai tulkitsevat asioita omista monen tekijän säätelemistä positioistaan. Omassa tutkimuksessani erojen osoittaminen ja tulkitseminen on tärkeällä sijalla. Liitän siihen myös kokemuksen ja siitä kertomisen näkökulman. Maaseudun naisyrittäjät jakavat tiettyjä yhteisiä ja heitä paikantavia seikkoja, jotka puolestaan erottavat heitä muista toimijoista. Kyse on asuinpaikan tuomasta positioista, sillä tutkittavani asuvat maaseudulla, joten heitä ei voi lähestyä huomioimatta paikkaa tai olettamalla elämän olevan aivan samanlaista kuin kaupungeissa. He asuvat Suomessa, Pohjois-Euroopassa ja länsimaassa, mikä on toimintaympäristönä erilainen kuin eteläinen Eurooppa tai kehittyvät maat. He saavat toimeentulonsa yrittämisestä, eivät palkkatyöstä, opiskelusta tai eläkkeestä muuten kuin toisinaan yrittämisen rinnalla. He ovat naisia, mitä analysoidaan tässä tutkimuksessa edelleen maantieteessä ja yrittäjyystutkimuksessa tavallisen sukupuolineutraalisuuden sijaan, he ovat mitä ilmeisimmin kaikki heteroita ja lähes kaikki ovat äitejä. Yksilökohtaisempiakin eroja on, ja nämä muodostavat yksilöllisen position, josta käsin maailmassa ollaan, tilanteissa toimitaan, kokemuksia kerrytetään ja – tässä tapauksessa tutkijan esittämien kysymysten johdattamana – tulkitaan. Sukupuolta tehdään samanaikaisesti muiden ominaisuuksien elämisen kanssa (McDowell 1999, 21).

Feministisesti orientoituneet maantieteilijät hyödyntävät nykyisin laajasti yhteiskunta- ja kulttuuriteorioita ymmärtääkseen sukupuolten välisten suhteiden ja identiteettien muotoutumista. Samalla tutkijoiden teoreettiset näkökannat voivat olla hyvin erilaisia keskenään. (Pratt 2000, 261) Joillekin tutkijoille maaseudun naisten keskinäisen yhteisyyden ja yhdessä syntyvien voimavarojen ja verkostojen korostaminen on ensiarvoista. Itse olen taipuvainen painottamaan tilanteisesti käytettäviä, keskenään ristiriitaisiakin näkökulmia, joiden välillä ihmiset osaavat suunnistaa. Lähdän siitä, että ihmiset ovat usein liikkeessä ja jatkuvissa välitiloissa (mt., 262), ja sekä sukupuoli että tila tuotetaan sosiaalisesti arkisissa käytännöissä (Koskela 1997, 74).

Samalla kun feministimaantieteilijät käyttävät enenevästi muilla tieteenaloilla kehitettyjä teorioita, maantieteelle läheiset aiheet kuten paikka, paikantuminen ja tilallisesti eriytyneet kokemukset ovat alkaneet kiinnostaa maantieteen ulkopuolella ja vuoropuhelua on syntynyt (McDowell 1999, 24, Nelson & Seager 2005, 4–5, Pratt 2000, 261). Paitsi että feministinen keskustelu on levinnyt maantieteeseen ja jotkut maantieteelliset ajatukset muiden alojen feministisiin teorioihin, on feministinen maantiede tuonut uusia perspektiivejä perinteisiin maantieteen aloihin, kuten talousmaantieteeseen. Tällä hetkellä feministisessä maantieteessä reagoidaan erityisesti globalisaatioprosesseihin ja uusliberalistisiin diskursseihin. (Nelson & Seager 2005, 5.) Maaseutua ei feministisen maantieteen katsauksissa kovin usein kuvata tutkimus- tai tapahtumakohteena, vaikka muunlaiset marginaalit ovat kiinnostuksen kohteena. Sen sijaan uuden maaseutumaantieteen suunnasta on tehty avauksia kulttuurisen, symbolisen, erojen ja marginaalien tutkimisen kentille nimenomaan maaseudun kontekstissa (esim. Cloke & Little 1997, Little & Panelli 2003, Brandth & Haugen 2005), joten maaseutu voi toki olla yksi tutkimusta kontekstoiva tekijä muiden joukossa feministisessä maantieteessä.

Käsitys sukupuolistuneesta subjektista

Naisten välisiä eroja korostavan feministisen maantieteen seurauksena englannin kielessä käytetyn sosiaalisen sukupuolen, genderin, sisältöä on pitänyt ajatella uudelleen. Naiset yhtenäiseen malliin pakottavan sukupuoliroolien teoretisoinnin tilalle on kehitelty monimutkaisempien ja eri elämänalueilla erilaisina ilmenevien sukupuolten välisten suhteiden analyysiä (Pratt 2000, 261). Sosiaalisen sukupuolen käsitettä alettiin feministisen teorian aikaisessa vaiheessa käyttää osoittamaan sitä, kuinka sukupuoli ei ole vain biologinen fakta, joka olisi muuttumaton ja jolla sellaisena olisi pelkästään ihmistoiminnan ulottumattomissa olevia vääjäämättömiä vaikutuksia. Sen sijaan gender-termin eli sosiaalisen sukupuolen käsitteen käyttö irrotti naisen symbolisesta luonnon sfääristä ja korosti kulttuurisia ja sosiaalisia aspekteja: naiseksi tai mieheksi ei synnytä vaan kasvetaan kullekin kulttuurille ominaisella tavalla.

Tämä jo feminismin uranuurtajan Simone de Beauvoirin esille tuoma perusajatus on sittemmin tullut osittain kyseenalaistetuksi juuri samanlaisesta dualistisuudesta, jota käsitteellä alun perin haluttiin vastustaa. Sosiaalisen sukupuolen käsite saattaa itsessään olla maskulinistinen samaistaessaan seksuaalisuuden ja biologisen sukupuolen ja asettaessaan ne dualismiin "luontopuolelle" (eli feminiiniin assosioituvan) ja sijoittaessaan sosiaalisen sukupuolen aktiivisen (ja

maskuliiniseen assosioituvan) toiminnan "kulttuuripuolelle". "Is sex to gender as feminine to masculine [as nature to culture]" Judith Butler (1993, 4) on kysynyt tarkoittaen, että onko sosiaalinen ja biologinen sukupuoli nyt erotettu dualistisesti toisistaan ja samalla hierarkisoitu siten, että paremmalle puolelle asettuu sosiaalinen sukupuoli (ja kulttuuri ja miehisuus). Samalla on lähes teoretisoitu pois biologisen sukupuolen käsite. Butler (1990, 1993) on halunnut ohittaa äärikonstruktionistisen ja essentialistisen käsityksen sanomalla, että sukupuoli ei ole miehen ja naisen välistä eroa eikä ylipäätään liity olemiseen vaan *tekemiseen*. Se, mitä, miten ja milloin sukupuolta voidaan tehdä, on jäljitettävissä yhteiskunnan valtarakenteiden määrittelemistä normeista. Näissä normeissa esimerkiksi heteroseksuaalisuuden luonnollisuus on tuotettu jokapäiväisillä performatiivisilla teoilla.

Valtavasta suosiostaan huolimatta myös Butleria on kritisoitu feministisen maantieteen sisällä toimijan asettamisesta liian abstraktiin subjektipositioon, valmiiksi määriteltyyn jähmeään asemaan. Se jättää huomiotta ihmisten refleksiivisen, tiedostavan toiminnan mahdollisuuden ja laiminlyö samalla ihmisten historiallisen ja maantieteellisen sitoutuneisuuden ja täten hänen elämänsähistoriansa. Butlerin performatiivisuuden ontologia pakottaa käsittelemään subjektia tällaisena abstraktiona, joka pystyy vain sattumalta ja paikoitellen tiedostamaan, miten hänen toimintansa toistaa, uusintaa, kapinoo tai neuvottelee sukupuolistutunutta subjektia. Ajallis-tilallisen sitoutuneisuuden unohtaminen hävittää samalla juuri sen, mitä maantieteellä voi olla annettavaa subjektiveiteettien tutkimukselle. (Nelson 1999.) Näihin ihmisten yksilöllisiin paikkoihin sijoittuviin elämänsähistorioihin päästään käsiksi tutkimushaastatteluissa, jos ne ovat tutkijan itsensä enemmän tai vähemmän luottamukseen perustuvassa tilanteessa tekemiä. Tällaista tutkimussuhdetta ja siinä kerättyä aineistoa ei voi redusoida abstrakteiksi diskursseiksi, jotka vain asettuvat ihmiseen ja saavat hänet toistamaan tiedostamatta tiettyjä toimia (Ikonen & Ojala 2005). Nelsonin ja Seagerin (2005, 7) tulkinnan mukaan feministisessä maantieteessä on sisäänrakennettuna juuri erojen sijaitseminen ja tuottaminen symbolisissa ja materiaalisissa tiloissa. Sosiaalisten prosessien tapahtumapaikka ja niiden suhde muihin sosiaalisiin, poliittisiin ja taloudellisiin prosesseihin muokkaavat tapaa, jolla nämä tapahtumasarjat konkretisoituvat. Nämäkin kirjoittajat muistuttavat, että feministimaantieteilijöiden ei pitäisi unohtaa missä-kysymystä, tarkoitetaanpa sillä sitten arkisia keittiö-, puisto- tai metsätiloja taikka territorion tai kansakunnan suuria ideologisia tiloja.

Tutkimuksessani käsitän sukupuolistuneen subjektin olevan kyllä diskursiivisen vaikuttamisen kohteena, mutta kohdehenkilö pystyy tiedostamaan sen ja osaa reflektoida tilannetta. Tutkimushenkilöni muun muassa tunnistavat useimmiten julkisessa yrittäjyyspuheessa tuotettavan yrittäjäkuvan, mutta eivät suuremmin välitä siitä, etteivät he täytyä sen abstrakteja ja maskuliinisia vaatimuksia. Jotkut saattavat tietoisesti asettua vastustamaan tällaista kuvaa. Diskursiivisen ympäristön tiedostaminen on samantyyppistä kuin Eeva Jokisen (2004, 2005) haastattelemilla naisilla, jotka rennon refleksiivisesti tekevät suurimman osan kotitöistä vaikka tunnistavat tasa-arvokehityksen. Ihmisen subjektiutta ei voi lopullisesti löytää eikä se ole läpinäkyvä, mutta se ei myöskään palaudu vain diskursseihin. Näitä subjektiin vaikuttavia diskursseja ei voi ensinnäkään kaikkia löytää ja tunnistaa ja toiseksi, näin ollen, ei voi olettaa subjektin olevan vain pinta tai solmukohta, jossa diskurssit risteilevät. Se sulkisi pois sosiaalisen aseman tilalliset vaihtelut eli sen, että eri

sosiaalisissa tiloissa ihmiset harjoittavat erilaisia käytäntöjä, näyttävät itsensä erilaisina ja kertovat itseään eri tavalla kuin joissakin toisissa tilanteissa. Ihmisten omaa elettyä historiaa ja sen kerryttämiä kokemuksia ei voi unohtaa eikä voi olettaa, että samat diskurssit muokkaavat subjektin aina samanlaiseksi ajasta ja paikasta riippumatta. Kontekstuaaliset tekijät vaikuttavat myös siihen, miten ihminen tunnistaa, omaksuu, vastustaa ja neuvottelee kantamiaan diskursseja. Ajattelen ihmisen olevan Jane Jacobsia ja Catherine Nashia (2003, 276) mukailleen aina, mutta ei vain, diskursiivisen esittämisen, säätelyn ja toistamisen tuotetta.

Tutkimuksessani otan sen kannan sukupuoleen, että sukupuoli on yksi analysoitava, tutkimushenkilöitä positiiviva elementti. Sillä on intersektionaalinen suhde muihin ihmisiä erotteleviin kategorioihin. Koska kaikki tutkimukseeni osallistuneet henkilöt ovat naisia, sukupuoli voi helposti näyttäytyä essentialistisena kategoriana, joka on tutkimuksen kohteena ja joka itsessään selittää asioita. Osin ehkä näin tuleekin käymään esittäessäni erilaisia yhteenvetoja ja kokonaiskuvia aineistosta. Samalla koen, että pelkän naissukupuolen ottaminen tutkimuskohteeksi juuri vapauttaa tutkimaan henkilöiden itseymmärryksen muita kuin suoraan sukupuoleen kiteytyviä puolia, kun mies–nais-vertailu jää sivummalle. Päähuomioni on siinä, millaisia itseymmärryksen tapoja tutkimushenkilöni esittävät naisina, yrittäjinä ja muiden positioidensa kautta, ja sukupuolen alkuperän pohdinta jää sivuun. Oma analyysini ei perustu lainkaan visuaalisiin havaintoihin eikä henkilöiden historian tuntemiseen muuten kuin sen perusteella, mitä haastateltavat puhuvat tutkijan kysymysten ohjaamina. Näin ollen pinta, johon kulttuuriset sukupuolen järjestykset ovat piirtyneet ja josta niitä voin lukea, muodostuu haastattelupuheesta sekä sitä tukevista kyselylomakevastauksista.

Pääsääntöisesti sijoitan tutkimukseni eroja korostavaan feministiseen maantieteeseen ja yleisemmin feministiseen tutkimukseen, vaikka siinä voi eritellä vaikutuksia myös aikaisemmista painotuksista, kuten naisnäkökulmaisesta tutkimuksesta. Standpoint-feminismi (esim. Harding 2004a) eli naisten oma sukupuolistuneista, eletyistä kokemuksista lähtevä tulkinta on siis vahvasti mukana. Kuitenkin tutkimuksessani kyse on naisnäkökulmaisuuksien ja naisten välisten erojen yhdistämisestä. Asetan kiinnostuksen kohteena olevat käytännöt ja kokemukset ajallis-paikalliseen kontekstiin, joka tuottaa käytäntöihin ja niiden tulkintoihin eroja ja yhtäläisyyksiä. Naiseus tai mieheys ei siis tuota ihmisen identiteettiä suoraviivaisesti vaan on muitakin eroja, jotka kasaantuvat ja risteävät moninaisilla tavoilla. Nyttemmin myös standpoint-metodologisissa keskusteluissa tällainen subjektien sosiaalinen paikantuneisuus ja yhteisöjen heihin tuottamat ”sormenjäljet” ovat korostuneet (esim. Harding 2004b). Feministisen tutkimuksen eroja ja kontekstuaalisuutta korostavan tutkimustavan yhdistän siis naisnäkökulmaiseen tutkimusotteeseen. Tämä yhdistäminen heijastuu teoreettisen valinnan lisäksi tietämisen tapaani, joten palaan siihen metodologisessa osassa.

2.2 Kulttuurinen maantiede –merkitykset tiloissa

Feministisen maantieteen aihepiirit sekä kulttuurisen maantieteen tutkimusotteet ja -aiheet ovat tulleet lähelle toisiaan (esim. Jacobs & Nash 2003). Molempia kuvaa kiinnostus toimijoiden paikantuneisuuteen. Yhdistän feministisessä tutkimuksessa

kulkevan omien kokemusten arvostuksen ja kulttuurisessa maantieteessä vahvan sosiaalisen tilan merkityksen ymmärtämisen. Tälle yhdistämiselle on teoreettisia ja metodologisia perusteita, jotka tulevat esille tässä jaksossa. Aloitan kuitenkin selvittämällä kulttuurisen maantieteen painopisteitä, erityisesti tilan sosiaalisuuden ja tilallisten käytäntöjen tutkimisen näkökulmista.

Englanninkielisen termin "new cultural geography" käänsi kulttuuriseksi maantieteeksi alun perin P.T. Karjalainen (1995) arvioidessaan Pamela Shurmer-Smithin ja Kevin Hannamin (1994) jäsenystä kulttuuria tutkivan maantieteen ajankohtaisista teemoista. Shurmer-Smith ja Hannam nostivat esiin joukon teemoja, joista perinteinen kulttuurimaantiede tietokäsityksineen oli tyystin vaiennut. Karjalaisen näkemys noudatteli Vuolteenahon (2002) myöhemmin nimeämää jatkuvuusnäkökulmaa maantieteen perinteen ja uuden tutkimustavan välillä: Karjalainen näki, että kulttuurin käsitteessä ja tutkimuksessa ei ollut mitään niin radikaalisti uutta, että suomenkieliseen termiin olisi syytä sisällyttää sana "uusi".⁵

Kulttuurinen maantiede sai alkunsa niin kutsutun sauerilaisen maisemamaantieteen (Sauer 1925/1996) kritiikistä. Carl O. Sauer ja muut niin sanotun Berkeleyyn koulun jäsenet olivat korostaneet 1900-luvun alussa aiemmin vallinneesta ympäristödeterminismistä poiketen ihmisten aktiivista roolia luonnonympäristön muokkaajina. Sauer itse työskenteli ennen kaikkea latinalaisessa Amerikassa ja kehitti vahvan painotuksen maaseutuun, perinteisiin yhteisöihin, kansankulttuureihin ja kenttätöihin. Metodina toiminut maisema oli omaksuttu saksalaisesta maantieteestä ja se ymmärrettiin objektiivisena alueena, jota oli tutkittava tieteellisesti havainnoimalla sekä sen fyysisiä että kulttuurisia muotoja. (Mt.) Sauerille tärkeät maiseman ja kulttuurin käsitteet ovat säilyneet myös kulttuurisessa maantieteessä mutta uusin sisällöin (Jacobs & Nash 2003, 267). Nyt maisema ymmärretään katsojien erilaisina tulkintoina, katsomisen ja esittämisen tapoina ja ideologioina paremminkin kuin objektiivisena kuvana (esim. Cosgrove & Daniels 1988, Duncan & Duncan 1988, Raivo 1996, Tanskanen 2000). Tähän liittyen kulttuuriksi käsitetään kaikki inhimillinen, ei vain fyysiset kulttuurituotteet, ja toisaalla kaiken ymmärretään olevan kulttuurisesti muodostunutta. Kulttuurin ja sitä myötä merkitysten ja identiteettien nähdään olevan aktiivisesti kommunikoinnin kautta muokkautuvia.

Uudempi kulttuurinen maantiede hylkäsi vanhan sauerilaiseen traditioon kuuluvan maaseudun tutkimisen lähes kokonaan ja keskitti tarkastelun muihin

⁵ Näin Suomessa jo löyhässä käytössä ollut nimitys kulttuurimaantiede – maantieteen ihmisten toimintaa tutkiva haara – saatettiin jättää sen vakiintuneeseen käyttöön ja uudempaa vaihtoa kutsua kulttuuriseksi maantieteeksi. Suomenos ei ole kuitenkaan täysin ongelmaton eikä sen käyttöalasta ole yksimielisyyttä. Oma tulkintani kulttuurisen maantieteen nimiproblematiikasta on, että jotkut ajattelevat termin kulttuurinen maantiede olevan liian kiinnittynyt nimenomaan 'new cultural geography' alkuvaiheeseen. Sen on sittemmin katsottu menneen liian pitkälle tekstuaalisuuden korostamisessa ja unohtaneen maantieteen olemukseen liittyvän materiaalisuuden. Joidenkin mielestä termi kulttuurimaantiede voi mainiosti sisältää kaiken ihmisen (vs luonnon) toimintaa koskevan tutkimuksen, oli taustalla oleva tietokäsitys mikä tahansa. Toisten mukaan kulttuurimaantiede assosioituu liialti objektiivista "totuutta" etsivään tutkimukseen, joten termi kulttuuria tutkiva maantiede on tätä sopivasti spesifimpi ja tarkoittaa nimenomaan kulttuurista lähestymistapaa ihmismaantieteen kentällä. Uusi kulttuurimaantiede (ei siis kulttuurinen) taas lienee joidenkin tapa puhua kulttuurisista kysymyksistä maantieteessä sekä materiaaliset tosiasiat että niiden representaatiot huomioiden.

maisemiin. Vanhaa kohdetta, maaseutua, voi kuitenkin tutkia kulttuurisesti tuottuneena. Itse olen lähestynyt perinteisen kulttuurimaantieteen tyypillistä tutkimusaluetta – maaseutua – mutta tehnyt sen uudemman kulttuurisen maantieteen otteella eli tarkastellut tulkintoja ja konstruktioita yhden nykymaaseutua koskevan teeman, yrittäjyyden, näkökulmasta. Kulttuurinen maantiede on sekoittunut maantiedettä laajemmin koskettaneisiin keskusteluihin (Vuolteenaho 2002, 241) eikä erityisesti maantieteen käsityksiä ole helppo eristää. Kulttuurin käsitteen käytössä ja sisällöissä tukeudutaankin nykyisin hyvin paljon yhteiskunta- ja humanistisiin tieteisiin. Oma tutkimukseni heijastaa nimenomaan näitä keskusteluita, sillä maantieteen omaa kulttuurikäsitystä enemmän vaikutteita on tullut muista yhteiskuntatieteistä ja erityisesti feministisestä tutkimuksesta.

Kulttuurinen maantiede ja sosiaalinen tila

Kulttuurisen käänteen mukana kehittyneet tutkimusaiheet eivät noudattele tiukasti tieteenalarajoja. Maantiede on selvästi monitieteistynyt vaikka se laaja-alaista on ollutkin, samalla kun sen erityisalat, kuten talousmaantiede tai poliittinen maantiede, ovat tulleet kulttuuristen määrittelyjen piiriin (ks. Vuolteenaho 2002, 237). Kulttuurisen maantieteen aiheet voivat koskea vaikkapa erilaisten alakulttuurien ja aiemmin vaiennettujen ryhmien poliittisina luettavia käytäntöjä ja projekteja. Sukupuoli, luokka, etnisyys, vammaisuus, kulutus, seksuaalisuus, kodittomuus, monikulttuurisuus ja monet muut teemat ovat kulttuurisen maantieteen aiheita. Näin on tuotu esille ennen kaikkea se, että ei ole yhtä yhtenäistä kulttuuria edes esimerkiksi kansallisvaltion tai jonkun kaupungin sisällä. Sen sijaan kulttuureita ja identiteettejä on lukuisia, vaikka niitä ei tutkimuksen kohteena olevassa maailmassa aina haluta nähdä vaan tietyt ryhmät yritetään vaientaa. Samoin kulttuurina voidaan nähdä lähes kaikki ihmisten toiminta, joka puolestaan on vääjäämättä yhteydessä kieleen: käytämme kieltä ja hyvin monenlaisia visuaalisia ja muin aistein havaittavia merkkejä ollessamme yhteydessä ympäristöömme. Tämä kielellisyys on kulttuurista ja merkityksiä luovaa.

Vuolteenaho esittää, että voidaan tunnistaa erilaisia painotuksia, joilla maantieteen kulttuurisesta käänteestä on kerrottu. Ensinnäkin osa tutkijoista on pyrkinyt korostamaan historiallista jatkuvuutta alan vanhan perinteen ja uuden kehityksen välillä. Tällöin esimerkiksi humanistis-kulttuurisen maantieteen seuraajia olisivat nykyisin suositut tekstuaaliset lähestymistavat tuttuihin aiheisiin eli maisemaan, paikkoihin ja ympäristöön. Myös uuden aluemaantieteen sävyt ovat uudistuneet, ja aikamaantieteestä on nähty jatkumo nykyiseen arjen tilasidonnaisuuteen kohdistuvaan kiinnostukseen. Toiseksi Vuolteenahon mukaan "[u]seissa dekonstruktivistien, jälkikolonialististen, feminististen ja psykoanalyttisten teorioiden innoittamissa tulkinnoissa uuden kulttuuria tutkivan maantieteen yhteys perinteeseen on nähty päinvastaisesti ohueksi", minkä hän tunnistaa toiseksi painotukseksi. Kyseessä on siis muutos joko aiheissa, teorioissa, tutkimisen tavoissa tai näissä kaikissa. Kolmantena Vuolteenaho erottaa tavan nähdä kulttuurinen käänne perinteen päälle rakentuneena. Tässä oppikirjoille tyypillisessä näkemyksessä kiinnittyminen tilan, paikan ja maiseman käsitteisiin edustaisi jatkuvuutta, kun taas uudet teoreettiset metodologiset lähtökohdat merkitsisivät katkosta perinteeseen. (Vuolteenaho 2002, 238.)

Kerroksina minunkin on luontevaa ajatella oman tutkimukseni asetelma. Kerroksisuus ei kuitenkaan välttämättä mene juuri edellä kuvatulla tavalla, vaan se, minkä ottaa vanhasta, minkä uudesta, voi mielestäni vaihdella perustellusti. Feministiseen maantieteeseen kerroksisuus sopii myös, sillä siinä kaikesta varhaisesta ei tarvitse luopua vaan tulokset kasautuvat. Feministisen teorian tullessa maantieteeseen tutkimus oli lähinnä naisen lisäämistä vanhaan, siltä osin puutteelliseen kuvaan, ja myöhemmin taas on voitu muun muassa tarttua tuttuihin aiheisiin jollakin myöhemmälle feministiselle tutkimukselle ominaisella tutkimusotteella.

Osa kulttuurisesta maantieteestä voidaan Vuolteenahon ja hänen inspiraatioinaan käyttämän Derek Gregory'n (1994) mukaan lukea tiivistyvän tekstuaalisuuden tematiikkaan, osan sosiaalisesti tuotetun tilan aihepiiriin (Vuolteenaho 2002, 242). Jaottelu on teoreettisesti hybridisten tutkimusten kohdalla tietysti ongelmallinen, mutta tekstuaalisuuden tutkimuksessa kyse on kielen ja diskurssien todellisuutta tekevän luonteen korostuksesta. Tämä kielestä "kehkeytynyt metodologinen malli lähestyvä maantieteellistä todellisuutta" (mts.) on varsin laajasti jaettu näkökulma kulttuurisessa maantieteessä. Yksittäiset tutkijat ovat tehneet erikoistuneempia kieleen ja teksteihin kytkettyjä tutkimuksia, keskittyen vaikkapa "kulutusmaisemien" lukemiseen tekstinä. Hallitsevaa "tekstualismia" on kritisoitu steriiliydestä, empirian pakoilusta, itsestään sulkeutuneisuudesta ja kaiken selittämisestä kulttuurin käsitteellä (Jacobs & Nash 2003, Vuolteenaho 2002). Kaikki tekstuaalisuudesta, diskursseista ja kulttuurisesta tuottamisesta puhuva tutkimus ei käytännössä ole selkeästi poststrukturalististen kieliteorioiden informoimaa ja representoinnin tasolla pysyttelevää. Tästä on yhtäältä saatu aiheita todeta, että valtavirran kulttuurinen maantiede ei ole sittenkään kaukana tieteenalan empiirisestä traditiosta (Barnett 1998, Vuolteenaho 2002). Toisaalta on pidetty hyvänä sitä, että maantiede edelleen, nyt hiukan uudella tavalla ja uusia tutkimuskohteita lähestyen, tutkii oikean maailman kysymyksiä ja haluaa vastata yhteiskunnallisiin ongelmiin (Jacobs & Nash 2003, Vuolteenaho 2002). Feministisen teorian parissa toimivat ovat käyneet aivan vastaavanlaisia keskusteluja. Eräs monista lopputulemista on ollut se, että feminististä poliittista projektia edistää eniten diskursiivisen ja materiaalisen yhdistäminen. Esimerkiksi Jane M. Jacobs ja Catherine Nash (2003) ovat analysoineet feministisen kulttuurisen maantieteen pyrkimyksiä – ja vaikeuksia – tutkia tuotettuja ja olemassa olevia, diskursiivisia ja materiaalisia kulttuureita ja ruumiillisuuksia.

Ne, jotka ovat halunneet säilyttää kosketuksen materiaaliseen maailmaan, ovat innostuneet tarkastelemaan tilaa sosiaalisesti tuotettuna, ylläpidettynä ja muokattuna. Sosiaalisen tilan tutkimuksessa, kuten ylipäätään kulttuurisessa maantieteessä, tutkimuksen kohteeksi on päässyt paljon aiemmin laiminlyötyjä aiheita – jotka ovat tosin voineet jo olla vaikkapa feministisen tutkimuksen aiheita, mikä osaltaan selittää kulttuurisen maantieteen halua tunnistaa feministinen maantiede kumppanikseen. Vuolteenaho (2002, 246) ottaa esille erityisesti Henry Lefebvren (1991) teoretisoinnit eletyn ja esitetyn tilan suhteesta. Lefebvre näkee tilan muodostuvan yhtäaikaisista todellisuuden tasoista, jotka ovat tilaa koskevat esitykset, tilalliset käytännöt ja yksilöllisen ja yhteisöllisen historian kautta eletty tila. Esimerkiksi maaseututila *esitetään* siis jaetuissa diskursseissa maatalouden paikkana tai erityiset paikat vaikkapa luonto- tai perinne(ruoka)matkailun

paikkoina. Tilalliset *käytännöt* viittaavat hallitseviin tapoihin toimia tietyissä yhteyksissä – esimerkiksi siihen totuttuun tapaan, että äiti hoitaa lapset kotona, herätään aikaisin tai töitä joko tehdään kotona tai matkustetaan pitkä matka työpaikalle, mitkä kaikki ovat oman aineistoni ilmentämiä tilallisia käytäntöjä. *Eletty* tila on paljon läsnä tutkimuksessani. Se tarkoittaa, että tilassa toimimisen kautta ihminen merkityksellistää sitä. Tila tulee osaksi identiteettiä ja ihminen itse elämisensä kautta tuottaa tilalle ominaisuuksia ja asettuu osaksi tilallisen historian kulkua. Lefebvren mainitsema tilan eläminen yhteisöllisyyden kautta on omassa tutkimuksessani selkeästi esillä joidenkin naisyrittäjien kertomuksissa, joissa sanotaan juuri paikan pitkään historialliseen jatkumoon asettumisen olevan tärkeää. Aina näin laajaa yhteisöä ja sen historiaa ei nosteta esille, vaan tilan eläminen on yksityisempi prosessi. Kyse on asettumisesta tilaan rutiineiksi muodostuvien arkisten toistojen kautta, jotka eivät ole vain tai lainkaan negatiivisia, vaan kuulumisen tunnetta rakentavia⁶.

Ohi ja yli representaatioiden

Laajasti vaikuttanut kulttuurinen maantiede on saanut osakseen myös kritiikkiä. Sitä ovat ymmärrettävästi esittäneet ne, jotka ovat suhtautuneet relativistiseen tietokäsitykseen epäilevästi (kuten [post]positivistisesti tai marxilaisesti suuntautuneet maantieteilijät), mutta myös jotkut kulttuurisen maantieteen edustajat. Arvostelua on tullut kahdesta varsin vastakkaisesta suunnasta. Yhtäältä on kritisoitu (esim. Barnett 1998, Vuolteenaho 2002), että valtaosassa kulttuurisen maantieteen piiriin tarkoitetuista tutkimuksista tutkimuskohde on edelleen ”tuolla jossakin” oleva empiirinen todellisuus ja että tutkimusta tehdään edelleen vanhalta pohjalta maiseman, paikan ja tilan totunnaisissa teemoissa pitäytyen. Vanhoihin käsitteisiin takertumisen on sanottu olevan tapa hallita hämmennystä, joka seuraa ”hallitsemattoman” kulttuuriteorian kohtaamisesta (Barnett 1998, 390). Itsekin tutkin selkeästi empiiristä kohdetta, vaikkakaan en tavoittele ”tuolla jossakin olevaa empiiristä todellisuutta”. Arvelenkin, että eniten vaikutusta tutkimusotteeseen on tavalla, jolla tutkimusaiheensa mieltää ja käsitteitä käyttää. Itseisarvona ei pitäisi olla uusien käsitteiden keksiminen tai maantieteelle tuntemattomien tutkimusaiheiden valloittaminen, vaikka tällaisia voi syntyä uusien yhteiskunta- ja kulttuuri-teorioiden informoimina. Vanhojen käsitteiden ja tutkimuskohteiden uudelleenajattelua pidän myös täysin mahdollisena.

Toisaalta kritiikkiä on suunnattu kulttuurille annettuun kaikenkattavaan rooliin, jolloin materiaallinen maailma ongelmineen jää huomiotta (esim. Jacobs & Nash 2003 sekä ns. ei-representationaalisen maantieteen puolestapuhujat). Erityisesti on arvosteltu sitä, että kulttuurin käsitteen mahdollisuuksia ei hyödynnetä riittävästi, jos kiinnostus rajataan joidenkin kulttuurituotteiden tarjoamien kuvien tarkasteluun. Maantieteilijöilläkin pitäisi olla pyrkimys sanoa jotakin maailmasta, joka on monien aistien kautta eletty ja enemmän kuin tekstuaalinen. Erityisesti brittiläisessä maantieteessä representaatioiden tutkimista on kyseenalaistettu nimenomaan ei-representationaalisen teorian piirissä, jota on kehitellyt Nigel Thrift (esim. 1996,

⁶ Tästä lisää jaksossa ”Maaseutupaikka koettuna kotina” (ks. myös Ikonen 2006, paikan tunnun rakentumisesta arkisessa elämisessä Keskitalo-Foley 2004, Rajanti 1999, toiston ja rutiinien merkityksestä Jokinen 2004, 2005).

1997, 1999, 2000). Hänen mielestään ihmismaantieteen painotuksen pitäisi olla toiminnan tuottamisessa tai uusintamisessa representaatioiden sijaan, sillä juuri käytännöt, eivät niiden representaatiot, ovat ihmisten jokapäiväisessä elämässään tekemän maantieteen ydintä (ks. Smith 2003, 37).

Hayden Lorimer (2005) on ottanut käyttöön termin enemmän kuin representationaalinen (more-than-representational) kulttuurinen maantiede. Se on terminä avoimempi ja sisällöltään kattavampi kuin ei-representationaalisuus, joka ei vielä pelkkänä nimityksenä kerro muuta kuin kieltävänsä representationaalisuuden. Enemmän kuin representationaalinen viittaa käytäntöihin tutustumiseen ja esimerkiksi paikallisesti muotoutuneiden maailmanmenoon puuttumisten tarkasteluun (mt., 84). Koska itse teen arjen käytännöistä ja merkityksistä kiinnostunut tutkimusta rajamaatta teoria-apparaattia tiukasti, on tämän termin seuraaminen kiinnostavaa. Lorimer käsittelee maantieteen eri suuntausten, myös kulttuurisen maantieteen itsensä herättämää uutta kiinnostusta tarkastella pelkkien representaatioiden sijaan käytännön toimintaa, arkisia performansseja, joissa merkityksettömältä vaikuttavalle löydetään merkitys. Keskiöön otetaan se, kuinka elämä muotoutuu ja ilmenee jaetuissa kokemuksissa, jokapäiväisissä rutiineissa, ohikiitävissä kohtaamisissa, ruumiin liikkeissä, käytännöllisissä taidoissa, voimakkaissa tunteissa ja tavanomaisessa vuorovaikutuksessa (mts.). Näitä tutkittaessa tavoitteena ei ole paljastaa merkityksiä ja arvoja, jotka vain odottavat tulevansa tutkijoiden löytämäksi, arvioitaviksi ja esitettäväksi. Ei haluta tiukasti rajata ja kiinnittyä ennalta päätettyihin valjuihin kehyksiin sitä, mikä oletettavasti on kaikkein elävintä.

Näytteinä tutkimuksista, joissa saadaan ote materiaalisista kohtaamisista maa(ilma)n kanssa, ovat tutkimukset harrasteviljelijöistä (Holloway 2002) ja koirista ja koiranulkoiluttajista yleisissä puistoissa (Laurier ym. 2006). Näissä saadaan kiinni konkreettisista ja prosessuaalisista käytännöistä ja kokemuksista, joita epäpuhdasta (Kortelainen 2005) ja poliittista välttelevä representaatioiden maantiede ei käsittele. Enemmän kuin representationaalisesta maantieteestä kiinnostuneet tutkijat ovat nähneet olemisen ontologisen perustan sijaitsevan juuri käytännöissä ja toistuvissa teoissa. Muun muassa humanistisena maantieteilijänä tunnettu Yi-Fu Tuan kuvaa Lorimerin (2005, 86) mukaan nyt sitä, kuinka kuuluminen tapahtuu: koti koetaan aina suoraan ja kaikkien aistien kautta, kodiksi koettu on kokonainen pieni, intiimi maailma, minkä vuoksi koti liittyy voimakkaisiin tunteisiin. Erilaisia käytäntöjä eläneiden ja erilaisia kokemuksia keränneiden kotiin liittyvät tunteet eivät ole samanlaisia. Kun kodin tunnetta käsitellään sitä tekeviä käytäntöjä ja esityksiä tarkastelemalla, sukupuoliset käytännöt tulevat erityisen oleellisiksi. Kotoisuuden tekemistä, siis ei automaattista kotonaan olemista, on tutkittu konkreettisten käytäntöjen kautta. Esimerkiksi Gillian Rose (2003) on tehnyt tutkimuksen perhevalokuvista esineinä, joiden esille sijoittamisen, järjestämisen ja katselun tekojen kautta erityisesti naiset luovat kotoisuuteen kiinteästi liittyviä läheisyyden ja yhteen kokoontumisen tunteita.

Varsinkin laaja-alaisemman nimityksen eli enemmän kuin representationaalisen maantieteen kiinnostus konkreettisiin ja ruumiillisiin käytäntöihin tulee lähelle omaa intoani arkisen toiminnan merkityksellisyyden tutkimiseen. Omaa tutkimustani tuntuu silti uskaliaalta sijoittaa suoraan tällaiseen kulttuurimaantieteeseen. Siksi on mielenkiintoista huomata, miten kirjassa *Human Geography Today* (Massey

ym. 1999) kuvataan ihmismaantieteen kenttää. Kirjassa ei puhuta kulttuurisesta maantieteestä terminä lainkaan, mutta esiteltävä tutkimus on kuitenkin kulttuurisen käänteeseen, poststrukturalististen ajatusten ja muiden laajojen yhteiskuntatieteitä koskettaneiden kehityskulkujen läpäisemää. Lähestymistapa kuvastaa juuri sitä, kuinka monet maantieteen tutkimuskentät, kuten poliittinen ja taloudellinen, voidaan nähdä kulttuurisesti määrittäytyneinä (ks. Vuolteenaho 2002, 237). Massey ym. kirjassa (1999) ei ole jäsentelyssä seurattu aiempia kentän jakoja, koska se ei olisi enää järkevästi onnistunut vaan keskustelut leikkaavat useita kenttiä. Kirjassa ei haluttu tehdä teemoittelua myöskään luokan, sukupuolen, etnisyyden tai muiden viime vuosina näkyväksi tehtyjen erojen mukaan, sillä on aika integroida nämä keskimääräisen ihmisen mahdollisuuden haastaneet teemat osaksi mitä tahansa maantieteen aihetta (mt., 3–4).

Tähän tavoitteeseen vetoaa oma tutkimukseni: maaseudun, naisten, pieni-
muotoisen yrittämisen ja arjen teemojen tulee mahtua käsiteltäväksi millä tahansa kiinnostavalla teoriakentällä, ja teoriasuuntausten oletusta tutkimuskohteen itsestäänselvistä kaupunkimaisuudesta, suuresta taloudellisesta merkittävydestä tai muusta "keskimääräisyydestä" tai "tärkeystä" on voitava horjuttaa. Aiheen voi kirjoittaa maantieteelliseksi tutkimukseksi, vaikka sitä ovatkin informoineet ainekset muilta tieteenaloilta eikä sen tarvitse sijoittua tiukasti tietylle maantieteen sisäiselle kentälle. Näin maantieteen ihmistoiminnan ja tilan konkreettista vuorovaikutusta korostavat ajatukset voidaan myös siirtää takaisin muille aloille, mitä myös Massey ym. (mt., 4–7) pitävät tärkeänä.

Tietyllä tavalla maantiede on jo muiden tieteenalojen kentillä tai ainakin niiden termistössä. Paikantuneisuudesta, keskuksista, marginaaleista ja periferioista puhutaan paljon, ja itse tilan käsitekin on laajassa metaforisessa käytössä. Edward Soja (1999, 261) kutsuu tätä kehitystä "ennenkuulumattomaksi spatiaaliseksi käänteeksi". John Allen (1999, 194) muistuttaa, että spatiaalisen metaforisen käsitteistön käyttäminen ei tarkoita samaa kuin tilan teoretisointi, johon maantieteilijöiden tulee pyrkiä ja johon heillä on annettavaa. Maantieteilijä voi osoittaa, kuinka tila on sisäänrakennettu osa sosiaalisia suhteita ja vaikuttaa esimerkiksi siihen, kuinka ja mihin kaikkeen kietoutuneena valta ilmenee (mt., 205). Kuitenkaan tilassa ilmeneviä eroja ei pitäisi yliteoretisoida ilman että niitä tarkastellaan myös empiirisesti (Smith 1999, 140). Omassa aineistossani on esimerkkejä siitä, että marginaalit ja periferiat eivät automaattisesti tuota yhtenäistä toimintamallia tai käsitystä tilasta, vaan tarkempi spatiaalinen ja sosiaalinen kontekstointi on välttämätöntä. Kulunut, mutta itsekkin paljon käyttämäni termi kontekstointi toivon mukaan auttaa myös siinä, että spatiaalisten metaforien käyttö ei hävitä tilan maantieteellistä sisältöä. Esimerkiksi kodin käsitettä voidaan käyttää sekä yleisenä sosiaalisena metaforana kuvaamaan identiteettiä että konkreettisenä paikkana, jossa kuulumista, oman tilan muokkaamisesta ja rajoista kamppailemista tehdään (Pratt 1999).

2.3 Maaseutututkimus –keskiössä maaseututila

Maaseutumaantieteen kehittyminen

Maaseudun tutkimisen suhde laajempaan maantieteellisen tutkimuksen kenttään on vaihdellut. Maantiede oli 1950-luvulle asti suuresti maaseudun tutkimusta, sillä aluemaantieteen kiinnostus oli ihmisen ja luonnonympäristön suhteessa juuri maaseutualueilla. Maaseutumaantiede jäi katveeseen spatiaalisen tieteen mittauksia korostavalla valtakaudella, ja kaupungistumisen ja kaupunkitutkimuksen levittyä urbaaniympäristöjen erityiskysymykset ovat olleet paljon maaseudun vastaavia enemmän esillä. 1970- ja 1980-luvuilla voitiin jo puhua urbaanista vääristymästä tutkimuksessa, joten vähitellen maaseutumaantieteellisen tiedon tarve kasvoi. Maaseutututkimus voimistui uudelleen 1970-luvulla (Cloke 1985, 1, Woods 2005, 18). Tuolloin esimerkiksi Hugh Clout (1972) tapaili maataloudellista tutkimusta laajentavaa näkökulmaa, jossa tavoitettaisiin muut alueelliset, yhteiskunnalliset ja taloudelliset seikat. On huomattava, että erityisalajat eivät ylipäätään ole kovin vanhoja maantieteessä, vaan kapeisiin aloihin jakautuminen on viime vuosikymmenten ilmiö. Viime aikoina alajaoista on vastaavasti alettu siirtyä tieteenalojen rajat ylittävään, esimerkiksi tiettyyn teemaan tai metodologiaan perustuvaan tutkimustapaan.

Maaseutumaiset alueet ovat olleet tärkeitä maantieteellisen tutkimuksen historiassa. Sauerilaisen maisemamaantieteen ja siihen kytkeytyvän niin sanotun Berkeleyyn koulukunnan kiinnostus oli pääasiassa Amerikan alkuperäiskansoissa (Sauerin itsensä osalta) sekä maaseutumaisissa historian ja kulttuurin maisemissa. Sauer jopa vastusti kaupunkimaisuutta, samoin kuin 1950- ja 60-luvuilla syntyneen kaupunkimaantieteen luokitteluita, jotka olivat tyypillisiä tuohon positivismiin maantieteeseen saapumisen ja kukoistuksen aikaan (Wheeler & Brunn 2002). Ranskalaisen maantieteen perinteessä oli huomio myös ajalle tyypillisesti maaseutumaisissa alueissa. Paul Vidal de la Blache oli Ranskassa aivan keskeinen hahmo 1800–1900-lukujen vaihteessa ja myöhemminkin. Hänen metodinsa oli alueellinen pikemmin kuin systemaattinen sekä ihmisiä fyysisessä (*pays*) tai kulttuurisessa (*genre de vie*) ympäristössään tarkasteleva. Poiketen vallinneesta ympäristödetermisestä, jota myös Sauer vastusti, vidalilaisessa traditiossa tärkeää oli ihmisen toiminta kulttuuri- tai luonnonympäristön muuttamiseksi sekä ihmisen ja maan merkitystäyteinen suhde (*man-land relationship*). (Vidal de la Blache 1926/1996, 182–191, James & Martin 1981, 187–198.) Lisäksi maaseutu on ollut luonnollisesti esillä maatalouden tutkimisessa, esimerkiksi maatalousmaankäyttöä ja asutuksen sijoittumista koskevissa tutkimuksissa, joita kuvaavat muun muassa klassiset von Thünenin ja Christallerin mallit (esim. Woods 2005, 18–19).

Paul Cloke (1989, 164) on esittänyt, että maaseutumaantieteilijöistä harvat ovat kovin kiinnostuneita teoriasta vaan haluavat mieluiten keskittyä siihen mikä heitä kiinnostaa eniten eli empiriaan. Myös Andrew Gilg (1985, 2) on huomauttanut maaseutumaantieteen teorian jääneen heikoksi ja koko alan joutuneen syrjään valtavirtamaantieteestä silloin, kun siinä yleiset positivistiset ja luonnontieteelliset mallit olivat huonosti sovitettavissa maaseudun tutkimiseen. Toki positivististakin maaseutututkimusta tehtiin, Cloken (1989, 164) mukaan usein sen rajoituksia problematisoimatta. Myös Michael Woods (2005, 18–19) on todennut, että aiempi

1980-lukua edeltävä maaseutumaantiede oli hyvin empiiristä eikä keskittynyt osoittamaan sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia prosesseja ilmiöiden taustalla. Samoin Jo Little on arvioinut, että teoreettinen kehittäminen on ollut hidasta. Muualla maantieteessä olleet spatiaalisen tieteen ja humanismin vaiheet eivät lopulta vaikuttaneet maaseutumaantieteessä, jossa keskiössä säilyi maan käyttö ja sen kuvailu. 1980-luvulla kiinnitettiin huomiota sekä maatalouden että laajemmin maaseudun taloudelliseen restruktuuraatioon länsimaissa, mutta tätä ei tehty yksilöllisen kokemuksen tasolla eikä myöskään sukupuolieroa huomioiden. (Little 2006, 366.)

Maaseutumaantieteilijöiden haluttomuuden omaksua kriittistä teoriaa aikana, jolloin se muilla aloilla oli jo lähes vallitseva lähestymistapa, Cloke selittää sillä, että maaseutumaantieteilijät pelkäsivät menettävänsä muiden alojen maaseutua positivistisin menetelmin tutkivat yhteistyökumppanit. Toinen syy oli se, että monet maaseudun tutkijat olivat alun perin päätyneet aiheeseensa maalle sijoittuvien sukujuuriensa tai muusta syystä syntyneen maaseutuun kohdistuvan ihailevan asenteen vuoksi, jolloin maaseudun kriittinen kyseenalaistaminen oli vaikeaa. Lisäksi nuoret kriittistä teoriaa opiskelleet tutkijat suuntasivat tutkimuksensa yleensä aiheisiin, joita teoria eniten käsittelee ja joissa se on jo valmiiksi hyväksytty, eivätkä maaseutuaiheet näin kiinnostaneet nuoria tutkijoita. Cloken mukaan positivistiset ja taloustieteellistä logiikkaa seuraavat selitykset täytyi vähitellen hylätä ja tilalle hyväksyä kriittisen maaseutusosiologian teemoja: taloudellisen restruktuuraation mukaan tuoma epätasapuolinen aluekehitys, restruktuuraation sosiaalisesti (ja, maantieteen kautta, spatiaalisesti) vaihtelevat ilmenemiset sekä valtion rooli muutoksen välittämisessä ja hallitsemisessa. (Cloke 1989, 164–169.)

1990-luvulle tultaessa myös maaseutumaantieteessä oli tapahtumassa käänös postmoderniin, poststruktuurialismiin ja kulttuuriseen poliittisten ja taloudellisten muutosmekanismien ohella. Myös tämän poliittisen ja taloudellisen toiminnan huomattiin olevan kulttuurisesti rakentunutta. Maaseutu alkoi näyttäytyä uudella tavalla jännittävänä kohteena (Woods 2005, 24). Huomio alkoi siirtyä sellaisiin kysymyksiin kuin alueellisiin mielikuviin ja niiden rakentamiseen esimerkiksi lisättäessä alueiden houkuttelevuutta maaseutuelämyksiä hakevien ihmisten ja paikkoja markkinoivien toimijoiden silmissä. Keskeistä oli erojen huomaaminen: alettiin ajatella, että ei ole yksiselitteisesti oikeita totuuksia, ratkaisuja ja kertomuksia. Kaiken maaseutuun liittyvän voi mieltää kulttuurisesti rakentuneena. Huomio kiinnittyi erilaisiin maaseutujen Toisiin, tutkimuksessa aiemmin laiminlyötyihin ja marginaalisiin ihmisryhmiin (erit. Philo 1992), joskin kulttuurisen käänteen jälkeen kiinnostus teksteihin on myös nähty uhkana juuri eletyn kokemuksen tutkimiselle (ks. Woods 2005, 25). Maaseutuun liittyvien asioiden kokeminen konstruoituu erilaiseksi eri positioissa eläville ihmisille. Kokemus riippuu siis sukupuolesta, iästä, ammattiasemasta, etnisyydestä, paikallisesta fyysisestä ja sosiaalisesta kontekstista ja monesta muusta tekijästä. Erojen seurauksena se, mikä on hyväksi maaseudulle, maaseudun asukkaille tai mitä edes on maaseutu, tulee kamppailujen kohteeksi. Maaseutu ei välttämättä ole fyysisten mittareiden mukaan rajattavissa ja se sisältää monia erilaisia maailmoja ja myös kolmannen maailman maaseutualueita. (Esim. Little 2002a, b, Little & Panelli 2003, Woods 2005.)

Maaseutua on kulttuurisen maantieteen näkökulmasta lähestytty esimerkiksi Paul Cloken ja Jo Littlen (1997) toimittamassa kirjassa *Contested Countryside Cultures: Otherness, Marginalisation and Rurality*. Tässä kulttuurisesti orientoituneen maaseutututkimuksen kokoelmassa he ja muut kirjoittajat asettavat kyseenalaiseksi maaseudun oletetun yhtenäisyyden ja autuuden ja raottavat verhoa maaseudun erilaisiin tarinoin. He eivät etsi pelkästään onnellisia tarinoita, vaan kirjassa pääsevät esille myös asiat, joista on vaiettu tai joita on pidetty mahdottomina muuttaa. Toimitetun teoksen kirjoittajat käsittelevät toiseuden ja vallan kysymyksiä abstraktilla tasolla sekä konkreettisesti kytkeytyen vastakaupungistumiseen ja postproduktionistiseen (myös Roche 2002) maaseutuun, maaseutuun anti-idyllinä, lesboseparatistisiin yhteisöihin, naiseuden kotikeskeisiin kulttuureihin ja moraali-järjestykseen, naisten työllisyyden ja identiteetin kysymyksiin, maaseudun lasten tarinoin, vanhuuteen maalla, etnisyyteen maaseutuympäristössä, nuorisokulttuureihin, kotona tapahtuvaan tuotannon ja uusintamisen yhdistelmään ja maalais-köyhyyteen. Sukupuoli on siis mukana muiden erokategorioiden joukossa. Kulttuurinen käänne ja erojen, marginaalisuuksien ja toiseuksien huomaaminen on inspiroinut kirjoittajia. Maaseudun ja eri ryhmien sosiaalinen ja kulttuurinen tuottaminen eli teema, joka sittemmin on tullut täysin ohittamattomaksi, on Cloken ja Littlen kirjassa ensimmäisiä kertoja koottu monipuoliseksi kokoelmaksi. Oleellista on, että maaseutua ei tarvitse nähdä tutkimuskohteena, joka pakottaa yhdenmukaiseen tutkimusotteeseen. Tutkimuksen ei täydy olla teorialontta tai tukeutua pitkään käytettyihin teoriaperinteisiin, mutta "kulttuuriseksi" sitä ei myöskään tee vain se tavoite, että nyt "ääni" halutaan antaa tavalla tai toisella marginaalisille ihmisille. Uutta tutkimusotetta osoittaa esimerkiksi huomio, että ikääntyviä ihmisiä tuotetaan entistä marginaalisemmiksi, jos he asuvat maaseudulla, joka on perinteiseksi ja jopa taantuvaksi miellettyä aluetta (Harper 1997). Samalla tilaa tuotetaan entistä marginaalisemmaksi, kun sitä asuttavat ikääntyneet, heikkenevät kehot.

Nykyisin lähes kaikilla tieteenaloilla yhtenä vaihtoehtona käytössä on se näkökulma, että maaseutu ja siihen liittyvät esitykset ja identiteetit ovat sosiaalisesti konstruoituja ja siten jatkuvasti muuttuvia. Eroja nähdään alueellisissa olosuhteissa ja yksilöllisissä ominaispiirteissä ja nämä esitetään eri tavoin vaihdellen puhetapaa sen mukaan, mitä kulloinenkin esittäjä pitää itselleen tarkoituksenmukaisimpana. Monesti maatalous nähdään edelleen maaseutuun liittyvien mielikuvien ankkurina, samoin kuin menneisyys ja traditiot. Kaikki eivät halua kiinnittää maaseutuidentiteettejä näihin vaan pitävät niihin takertumista jopa haitallisena (esim. Suomessa maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman henki, ks. Maaseutupoliitiikan yhteistyöryhmä 2004). Erilaiset toimijat saattavat siis puhua varsin erilaista "kieltä", ja toisistaan poikkeavat tulkintakehykset johtavat myös erilaiseen toimintaan. Kiistat ja neuvottelut kuuluvat maaseudullekin. Paikallisen skaalan ylittävät prosessit tuovat uusia ajatuksia, toimijoita ja materiaalisia muutoksia, jotka vanhan päälle kerrostessaan muodostavat keskenään elävän puheavaruuden. (Esim. DuPuis & Vandergeest 1996, Huigen ym. 2000.) Torsti Hyyryläisen (2002) mukaan maaseutututkimus on ennen kaikkea monitieteistä ja tieteidenvälistä tutkimusta. Se on tieteellisen toiminnan ala, jossa tarkastellaan sosioekonomisia ja kulttuurisia muutoksia ihmisen näkökulmasta. Jos maaseutu nähdään erilaisten ristiriitaistenkin diskurssien muodostamana tilana, jota synnytetään ja ylläpidetään arkisilla teoilla ja joka ei

osu vain tiettyyn konkreettiseen maaseutusijaintiin (esim. Halfacree 1993), ei maaseutututkimuksen tieteenala- tai aluekohtainen määrittelyminen ei ole kaikissa yhteyksissä tärkeää.

Sukupuoli maaseutumaantieteessä⁷

Feministinen maantiede, kulttuurinen maantiede ja sukupuolesta kiinnostunut maaseutumaantiede yhdessä sopivat tässä tutkimuksessa nimitykseen feministinen maaseutumaantiede, mitä termiä maaseutututkimuksessa on käytettykin. Michael Roche (2002) on todennut maaseudun naisten tutkimuksen sopivan toiseuksista kiinnostuneeseen, kulttuurisen käänteen jälkeiseen, postproduktivistista maaseutua tarkastelemaan tutkimussuuntaan. Samalla hän huomauttaa osuvasti, että naisten tutkimisen rajaaminen toiseuden tutkimusaiheeksi jättää suotta varjoon sen, että naisten tutkiminen on tuonut jotakin uutta maaseutututkimuksen moneen muuhun teemaan, kuten maaseudun mediarepresentaatioiden, poliittisen aktivismin ja työn analysointiin. (Mt., 824.)

Myös Little on todennut maaseudun naisten ja sukupuoliteemojen tutkimuksen liittyvän molempiin juonteisiin: yhtäältä taustalla on 1970-luvulta harjoitettu naisten aseman tutkimus ja toisaalta uudempi, hallitsevia ja marginaalisia maaseudun identiteettejä tutkiva lähestymistapa (Little 2002a, 44–45, 2006, 365). Little käyttää termiä feministinen maaseutumaantiede, mutta ei johdonmukaisesti vaan puhuu välillä yleisemmin sukupuolesta kiinnostuneesta maaseutumaantieteestä. Näin hän ei ota selvää kantaa siihen, missä määrin haluaa korostaa alun perin naisten toiminnasta ja kokemuksista kiinnostunutta feminististä tutkimusta sekä sen omaa historiaa ja miten paljon siirtää painotuksen sukupuolen moninaiseen konstruointumiseen ja ulottumiseen miehiin, maskuliinisuuksiin ja mies–naisjakojen yli.

Nina Gunnerud Berg ja Ranghild Lund (2003) käyttävät toimittamassaan *Norsk Geografisk Tidsskrift* -lehden feministisen maantieteen teemanumerossa myös nimitystä "feminist rural geography". He sisällyttävät tähän ensinnäkin 1970-luvun lopun ja 1980-luvun puolivälin maaseudun naisten alisteisen aseman tutkimuksen. Toiseksi siihen kuuluu 1980-luvun lopun ja 1990-luvun alkupuolen maaseudun naisten elämän moniin eri puoliin ja sen kokemiseen liittyvä tutkimus sekä kolmanneksi 1990-luvun ja sen jälkeisen ajan sukupuoli-identiteettejä ja niiden jatkuvaa muokkaantumista koskeva tutkimus. Feministisen maaseutumaantieteen

⁷ Feministisen perspektiivin ja/tai sukupuolen käsitteen kautta toimivan maaseutututkimuksen käsittely muilla tieteenaloilla kuin maantieteessä jää pääosin tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Aiheet ja tutkimusotteet eivät välttämättä eroa merkittävästi maaseutua tutkivien yhteiskuntatieteiden välillä. Esimerkiksi maaseudun sukupuolitutkimusta esittelevän Bettina Bockin ja Sally Shortallin (2006) toimittaman teoksen aiheina ovat tutusti maatalous, mutta myös muuttoliike, politiikka ja sukupuoli-identiteetit. Osa muiden alojen maaseudun ja sukupuolen tutkimuksesta tyytyy tarkastelemaan naisia maataloudessa ja päättyy ennen kaikkea toteamaan, että naisilla on oleellinen rooli tuotannollisen toiminnan onnistumiselle (esim. van der Plas & Fonte 1994). Vaikka miehiin ja maskuliinisuksien rakentumiseen kiinnitetään enenevästi huomiota, vain naisten asemaa käsitteleviä teoksia julkaistaan yhä (kuten Buller & Hoggart 2004). Perusteena on, että jotkut rakenteet muuttuvat hitaasti: esimerkiksi naisten palkkatyöhön osallistuminen on edelleen miehiä vähäisempää monien maiden maaseutualueilla.

termiä voi sujuvasti käyttää Bergin ja Lundin tapaan sisällyttäen siihen kaikki tieteenalan maaseutua ja naisia tai sukupuolta koskeva tutkimus.

Omassa tutkimuksessani feministinen maaseutumaantiede tarkoittaa sukupuolen, maaseudun ja muiden erokategorioiden konstruoitumisesta ja yhteenkietoutumisesta kiinnostunutta tutkimusta. Tällöin huomioidaan, että tutkimuksella on omaakin historiaa ja itsellään annettavaa muihin keskusteluihin (Little 2002a, 2006, Little & Panelli 2003). Vaikka naisen ja miehen kategorioiden purkaminen on tärkeää, itse kutsun omaa lähestymistapaani nimenomaan feministiseksi maaseutumaantieteeksi, en sukupuolen tutkimukseksi yleensä. Haluan varata erityisase-man taustapeilleni: feministinen tutkimus on ottanut esille paljon merkittäviä ja konkreettisia naisiin liittyviä asioita, joista muistutan sisällyttämällä sanan feministinen teoriaani. Tässä tutkimuksessa en halua häivyttää sukupuolta asettamalla sen samalle viivalle minkä tahansa ihmisiä jaottelevien erojen kanssa.

Naiset ja maa(seutu)tila

Kuten naistutkimus laajasti, sukupuolen ja maaseudun tutkimus ovat kehittyneet naiset muuttujana lisäävästä empiristisestä tutkimuksesta naisten erilaista rakenteellista ja kokemuksellista asemaa jäsentävän tutkimuksen kautta myös naisten sisäiset erot, muut kuin sukupuolierot kattavaan ja erilaiset sukupuolen elämisen ja esittämisen variaatiot sisältävään maaseutututkimukseen (esim. Little 2002a, 2006, Little & Panelli 2003, Sireni 2005). Enemmän vaikutteita on tullut feminististen teorioiden informoimasta maantieteestä kuin muusta maaseutumaantieteestä (Little 2002a, 19).

Huolimatta siitä, että teoreettiset ja tutkimukselliset prosessit inspiroivat naisiin maaseutuympäristössä kohdistuvaa tutkimusta, ne pitkään vain lisäsivät uuden kerroksen maaseutututkimukseen uudistamatta sen käytäntöjä ja ajattelumalleja laajemmin. Vasta vähitellen yleistyi patriarkaattiteoriaan kytkeytyvä ajattelu, jonka mukaan naisten kokemuksiin vaikutti ratkaisevasti perheen ja maaseutuyhteisön työnjako sekä tuotannon ja uusintamisen suhde; maaseudulla oli keskeinen asema siinä, millaiseksi patriarkaatti ja sukupuolistuneet kokemukset kehkeytyivät. (Little 2002a, 27–28) Toki maaseutua käsittelevässä sukupuolen tutkimuksessa, kuten feministisessä maantieteessä ja myös tässä tutkimuksessa, erilaiset lähestymistavat ovat läsnä samanaikaisesti ja ristikkäin; esimerkiksi naisten roolien tarkastelu on osa niin aiempaa kuin monenlaisia, naisten välisiä eroja käsittelevää tutkimusotetta (mt., 31).

Eksplisiittisesti sukupuolen huomioon ottavaa maaseutututkimusta on tehty viime vuosikymmenen aikana enenevästi. On ymmärrettävää, että naisiin kohdistuva tutkimus oli aluksi ja on vieläkin varsin suurelta osin erityisesti maataloudessa toimiviin naisiin liittyvää. Vielä 1980-luvulla naiskysymysten tullessa agendalle maatalo oli nykyistä paljon useampien naisten (ainoa) toimintaympäristö, samalla kun feministiset ajatukset johtivat katsomaan lähemmin tätä toimintatilaa. Kuitenkin vielä tuolloin naisten tutkiminen oli varsin erillään muusta maaseutuaiheiden tutkimuksesta – yhtäältä oli "heidän" aiheensa ja toisaalta sukupuoliteeman koskemattomaksi jäänyt vallavirtatutkimus (Whatmore ym. 1994, 1). Englannissa eräs paljon viitattu teos oli Sarah Whatmoren (1991) emäntätutkimus, jossa ei vain lisätty naisia implisiittisesti maskuliiniseen kuvaan maataloista,

vaan käytettiin feministisiä teorioita kuvaamaan maaseutuelämää naisten kokemuksista ja näkökulmista käsin. Toki tämäkin tutkimus rajautui maatalouteen ja jossain määrin oletti, ja analyysi osoitti, naiseuden tuovan mukanaan perustavanlaatuisia yhteisiä, miehistä poikkeavia kokemuksia. Kuitenkin restrukturaatio, maatalouden roolin muutos ja maaseudun merkitysten monipuolistuminen heijastuvat arkikokemuksiin, yleiseen tietoisuuteen sekä poliittisiin ja median diskursseihin. Näin myös esimerkiksi maatalouden tutkiminen irrallaan muista taloudellisista, kulttuurisista ja sosiaalisista prosesseista on tullut hankalaksi. Lähtökohdaksi on otettava elinkeinojen ja elämän hybridisyys, joka ulottuu myös sukupuolikysymyksiin. (Whatmore ym. 1994, 2.) Whatmore reflektoi sitä, onko hän tutkimuksellaan saavuttanut naisten aidon, oman näkökulman sijaan kenties diskurssiivisia käytäntöjä, mutta ei varsinaisesti käytä analyysissään esimerkiksi diskurssianalyttistä metodologiaa.

Myös maatalous sukupuolten toimintaympäristönä ja maataloutta tarkasteleva tutkimus ovat uusiutuneet. Maarit Sireni (2005) seuraa norjalaisen Berit Brandthin (2002) tulkintaa sukupuolta käsittelevän maaseutututkimuksen suosituista teemoista. Brandth nimittää vallitsevaa tutkimusteemaa eli naisia maataloilla perheviljelmädiskurssiksi (*the discourse of the family farm*). Diskurssissa on tyypillistä nähdä naiset maataloudessa alistaisina, äidin ja puolison rooliin keskittyvinä, vieraina ja ilman palkkaa miehen tilalla asuvina. Sireni huomauttaa, että sosiaalinen ja kulttuurinen konteksti tietyssä paikassa vaikuttaa emännyyden sisältöön. Suomen tapauksessa tämä tarkoittaa sitä, että naisten työt eivät ole missään vaiheessa rajoittuneet kodin ja lasten hoitoon, vaan myös raskaita ulkotöitä on kuulunut emäntien toimenkuvaan. (Sireni 2005, 8.) Spesifi aika ja paikka vaikuttavat arkeen tietysti vielä lisää: esimerkiksi harvoilla suomalaisilla suurtiloilla aputyövoima on voinut taata, että emännälle jäävät vain rajatut tehtävät, ja sota-aikana naisten on täytynyt suoriutua Suomessakin normaalioloissa miehille kuuluvista töistä.

Perheviljelmädiskurssin haastavat tutkimukset sijoittuvat edelleen maatalouteen, mutta niissä annetaan emännyydelle uusia tulkintoja. Brandth (2002) nimittää niitä maskulinisoinnin diskurssiksi (*the discourse of masculinisation*) ja moniaineksisuuden diskurssiksi (*the discourse of detraditionalisation and diversity*). Maskulinisoinnin diskurssissa maatalouden uusien teknologioiden arvellaan vaikuttavan emäntienkin työhön. Osan työt loppuvat, naiset siirtyvät palkkatyöhön tilan ulkopuolelle ja maatalous jää vain toiselle puolisolle, joten sen voi sanoa maskulinisoidun. Kuitenkin modernissa maataloudessa nainen voi tulla viljelijän vaimosta isännäksi, siis ammattimaiseksi ja talouden pääasialliseksi maanviljelijäksi. Tosin esimerkiksi Tiina Silvastin (2001a, 2001b) tutkimuksessa naisten isännänroolin esteenä on maaseutuyhteisön kulttuurisia aitoja, joita yksittäisen toimijan ei ole helppoa murtaa.

Moniaineksisuuden diskurssilla taas tarkoitetaan nimensä mukaisesti naisten erilaisia rooleja maatilalla. Naiset voivat olla esimerkiksi siellä työskenteleviä viljelijöitä, muun alan yrittäjiä, emäntiä tai tilan ulkopuolella työskenteleviä. Olennaista on, että epätraditionaalisuus ja monimuotoisuus otetaan lähtökohdaksi sen sijaan, että maatila ja perhe nähtäisiin maataloille sijoittuvan naiseuden tärkeimpänä sisältönä (ks. Sireni 2005, 8). Maaseutu kiinnittyy näissä kaikissa diskursseissa edelleen maatalaan, vaikka moniaineksisuuden diskurssi antaakin

hiukan viitteitä muualle. Näitä keskustelutapoja nimettäessä on kuitenkin suunnattu huomiota maataloutta käsittelevien tutkimusten uusiin piirteisiin (tai niiden puutteeseen). Maataloudessa toimivien luontosuhde on eräs uusi teema, maskuliinisuus maaseudulla toinen ja niiden yhdistelmä varsin luonnollisesti niiden jatkumo.

Jo Little (2002b, 666) on todennut, että maaseutumaantieteessä sukupuoleen ylipäättään alettiin ensin kiinnittää huomiota maatilojen työnjakoa ja maatilojen naisten kokemuksia koskevissa kysymyksissä, ja sittemmin sukupuoli-identiteettien, myös maskuliinisuuksien, tarkastelu on alkanut ensin maatalousaiheista. Muita aiheita on otettu käsiteltäviksi hitaammin. Konkreettisesta tilanteesta virinneitä aiheita ovat olleet muun muassa maatilakäytännön yritystoiminnan tutkimus, jota on tehty jo 1980-luvulta osoittaen siihen liittyvä naisten merkittävä taloudellinen panos (esim. Gasson & Winter 1992, Suomessa kokemuksen ja elämänstrategioiden näkökulmasta Heikkilä 2004, 2006).

Norjalainen maantieteilijä Nina Gunnerud Berg on myös ollut kiinnostunut yrittäjyydestä ja tutkinut hyvin samantyyppistä aihetta kuin omani: sukupuolen, elämäntulon ja paikan suhdetta yrittämiseen (Berg & Foss 2002b, myös Berg 2002, Berg ym. 2004). Lähtökohdat ovat konstruktionismissa, jossa maaseutu, sukupuoli ja elämänvaiheet ovat monimutkaisesti toisiinsa kietoutuneita ja sosiaalisesti ja kulttuurisesti muodostettuja. Tällöin maaseutu voidaan samanaikaisesti esittää sekä idyllinä että tylsänä, jälkeenyäänä ja ongelmallisena paikkana tilanteesta ja esittäjästä riippuen (myös Bell 1997, Halfacree & Boyle 1998, skandinaavisessa kontekstissa Berg & Forsberg 2003, Haugen & Villa 2003). Stereotyyppisessä ajattelussa maaseutu ja kaupunki ovat keskenään erilaisiksi konstruoituja. Ne ovat olemassa ennen kaikkea suhteessa toisiinsa. Globaalit prosessit ovat muuttaneet maaseudun ja kaupungin suhdetta pienentämällä fyysiseen sijaintiin liittyviä eroja, jolloin ajattelutavat, käytännöt, ongelmat ja muodit leviävät nopeasti median ja suoran kommunikaation kautta. Berg (2002, 68) arvelee, että ne, jotka edelleen puhuvat maaseudusta ja kaupungista ehdottomina ja toisistaan poikkeavina kategorioina (useimmiten maaseudusta negatiivisesti latautuneeseen jälkeenyäänisyyteen viitaten), ovat kenties itse jääneet vähän ajastaan jälkeen. Tulkitsen Bergin kanssa yhtenevästi, että paikalla on ratkaiseva merkitys monessa ilmiössä, esimerkiksi juuri sukupuolen ja yrittäjyyden yhteydessä. Silti tavat, joilla paikka vaikuttaa, eivät ole kaavamaisia. Tämä johtuu siitä, että sosiaalinen vaikuttaa spatiaaliseen ja spatiaalinen sosiaaliseen. Paikallinen konteksti synnyttää tietynlaisia toiminnan ja puheen ilmiöitä, joita voidaan tarkastella esimerkiksi diskursseina tai fyysisinä tekoina. Sosiaalinen eli kaikki inhimillinen vuorovaikutus puolestaan muokkaa tilallista kontekstia aiheuttaen sekä fyysisiä muutoksia että muuttuvia käytäntöjä ja ajattelutapoja.

Kun maaseutua ei tutkita "säiliönä" vaan se nähdään kiinteänä osana sukupuoli-identiteettien rakentumista, esittämistä ja neuvottelemista, kuten 1990-luvulta eteenpäin on tehty, löytyy uusia tutkimusaiheita ja tuttuihin aiheisiin uusia lähestymistapoja. Mitä sitten on Suomessa tutkittu? Suomalaisista maaseudun naisista tehtyä tutkimusta on kartoitettu tarkasti. Tiina Hanhelan (2004) kokoamassa bibliografiassa oli etukäteen päätetty, että tutkimukset teemoitellaan viiteen ryhmään, jotka käsittelevät naisten toimeentuloa, toimijuutta, arkea, luontosuhdetta ja kulttuuria. Ongelmana pidetään arkea ja luontosuhdetta koskevan tutkimuksen

vähyyttä. Kuitenkin suomalaisissa maaseudun naisia koskevissa tutkimuksissa on usein mukana jonkinlainen elämänhistoriallinen ja arjen perspektiivi, vaikka tarkasteltava teema olisikin tiukemmin rajattu. Siksi esimerkiksi arki yleisesti ja suhde luontoon (tai asuinympäristöön, kotipaikkaan) saattavat puuttua pääteemojen joukossa, vaikka niitä käsiteltäisiinkin tutkimustehtävää ratkaistaessa. Lisäksi raportti esittää naisia ja maaseutua käsittelevän tutkimuksen määrän hieman liian mairittelevana, sillä kaikissa luetelluissa tutkimuksissa maaseutua tai alueellisuutta ei käsitellä analyttisesti, eivätkä ne siten välttämättä myöskään nosta esille alueisiin liittyviä erityiskysymyksiä.

Joka tapauksessa bibliografiasta voi päätellä, että suuri osa tutkimuksista käsittelee maaseudun naisia elinkeinoelämän ja työn sekä yhteiskunnallisen vaikuttamisen kautta. Väitöskirjoja on viime vuosina tehty eri näkökulmista erityisesti emännistä (Härkki-Santala 2002, Silvasti 2001b, Sireni 2002, tätä rypästä varhaisempi emäntäväitös Siiskonen 1990) ja maatalouden muutoksesta maanviljelijä-yrittäjäperheen perspektiivistä (Katila 2000). Tutkimuksen kohteena on ollut myös historiallinen (Östman 2000) ja perinteentutkimuksen (Apo 1995) näkökulma ruraaliin naiseuteen ja sukupuolieroon (Löfström 1999). Miestutkimuksen saadessa enenevästi jalansijaa tutkimuskentällä on tutkittu myös maaseudun nuoria miehiä (Rouhiainen 2000) ja työikäisten miesten elämäkertomuksia (Jokiranta 2003). Varsinkin kehittäjäpuolella maaseudun miehistä haluttaisiin tutkimusta huomattavasti enemmän kuin mitä tutkimusteema on toistaiseksi nostattanut. Sivutuksi on tullut lähes aihetta kuin aihetta, mutta pidemmälle viedyt tutkimukset ovat toistaiseksi koskeneet siis pääasiassa maataloutta, menneisyyttä ja perinteitä sekä jossain määrin entisen murtumisen seurauksia. Littlen (2002a, b) mukaanhan suurin osa maaseutua ja sukupuolta koskevista tutkimuksista on kohdistunut maataloilta asumiseen ja työskentelyyn, eikä teoreettinen ja käsitteellinen keskustelu sukupuoli-identiteettien ja seksuaalisuuden muotoutumisesta maaseudulla ole vielä kovin pitkällä. Hanhela on siis löytänyt Suomen osalta samat yleiset aihealueet ja painotukset. Sekä reaalisten olosuhteiden että tutkimusotteiden muuttuessa tutkimusaiheiden voinee olettaa monipuolistuvan sillä perusteella, että maaseudun asukkaista maatalouteen työllistyy enää selvä vähemmistö ja naisistakin suurin osa, neljä viidesosaa työllisistä, työllistyy muualle kuin maatalouteen (Högbacka 1995, 1998, 2003).

Sukupuolierojen maaseutumaaantiede

Jo Little ja Ruth Panelli (2003) ovat jakaneet sukupuolta tutkivan maaseutumaaantieteen tutkimuskenttää neljäksi aihealueeksi: yhteisön, työn, ympäristön ja seksuaalisuuden tutkimukseksi. Kaksi ensimmäistä ovat olleet pisimpään esillä, viimeksi mainitut ovat tuoreempia teemoja, mutta yhteistä on nykyinen kiinnostus sukupuoli-identiteettien rakentumisen analyysiin. Aiheena esimerkiksi maaseutuyhteisö on ollut sukupuolesta kiinnostuneessa tutkimuksessa suhteellisen kauan esillä, mutta ote on muuttunut naisten roolin osoittamisesta sukupuoliasemien hienovaraisempaan tarkasteluun. On muun muassa huomattu, että monien mielessään vaaliman ja median tukeman maaseutuidyllin ylläpitäminen tukee perinteisiä sukupuolikäsityksiä (mt., 282).

Maaseudun naisten työn tutkimus on siis ollut hyvin keskeisesti maataloustyön eri puolien tarkastelua, kuten Brandthin (2002) erottelu maaseutututkimuksen diskursseista ilmentää. Myös palkkatyötä on tutkittu ja laajimmin on julkaistu brittiläistä kontekstia käsitteleviä tutkimuksia. Suomalaisin silminkin voi jakaa sen huomion, että naisten asema ja kokemukset työmarkkinoilla eivät johdu pelkästään työmarkkinoista sinänsä, vaan ne ovat kietoutuneet sukupuolten asemiin ja käsityksiin naisten ja miesten identiteeteistä kotitalouden ja koko yhteisön sisällä. Littlen omat ja hänen seuraamansa muut tutkimukset (ks. Little 2002a) osoittavat muun muassa, että maaseudulla asuvien naisten on vaikea saada työtä, vaikka muualla kuin maaseudulla naisten työssäkäynti kasvoi 1990-luvun alussa. Heillä on vähän valinnanvaraa työpaikkansa suhteen, naisten palkat ovat huonoja ja työsuhteet epävarmoja. Myös miesten perinteisissä töissä on tapahtunut muutoksia. Britanniassa esimerkiksi kaivosten sulkeminen on lisännyt miesten työttömyyttä ja naisten suhteellista työssäkäyntiä. Naisten saamat työt ja maaseudunkin työelämän femininisoituminen edellyttävät joustavuutta, valmiustilassa oloa ja sopeutumista epäsäännöllisiin työaikoihin ja palkkoihin. Erityisesti maaseudun naisille tämä on ennalta tuttua heidän aiemmista työ- ja elämäkokemuksistaan, joissa työn sisältö (kuten kokkaus ja hoiva) on usein jatkoa kotiroolille. (Little 2002a, 2006, Little & Morris 2005.) Työmarkkinoiden ja töiden luonteen muuttuminen vaikuttaa sukupuolten asemiin laajasti, ja kokemukset näistä muutoksista riippuvat monista tekijöistä, kuten sijainnista, paikallisesta kulttuurista, toimijoiden iästä ja luokka-asemasta. Tutkimus onkin laajentunut maataloustyön sekä palkatun ja palkattoman työn kysymysten lisäksi työn yksityiskohtaisempaan tarkasteluun osana naisten arkea ja yhteisön sukupuolieroa. (Little 2002a, 2006, Little & Panelli 2003.)

Tutkimusten mukaan maaseudun naisten työurat ovat hyvin katkonaisia ja työ on toissijaista varsinkin lapsista huolehtimisen rinnalla (Hughes 1997, Little & Austin 1996). Suomalaisen maaseudun naisista ei tällaista yleistystä voitane tehdä, vaan työ on monelle keskeinen osa identiteettiä. Yrittäjien kohdalla ero työnteon keskeisyydessä voi johtua paitsi maiden erilaisista työn ja sukupuolen kulttuureista, myös työnteon luonteesta: yrittäjien on oman yrityksen perustettuaan myös aktiivisesti pidettävä siitä huolta.

Maaseudun naisten maatalouden ulkopuolista yrittäjyyttä maantieteilijät eivät ole juuri tulkinneet (poikkeuksena Berg & Foss 2002a, b). Vaikka kansainvälistä tutkimusta tällaisesta yrittämisestä seuraisikin, sen yleistettävyyden Suomen kontekstiin ei ole yksioikoista. Esimerkiksi Little (2002a, 107) toteaa muiden maiden tutkimusten perusteella näyttävän siltä, että palkkatyön kokemukset ja käytännöt vaihtelevat suuresti eri maiden maaseutualueiden välillä. Nykyinen kiinnostus tilanteisiin strategioihin ylittää kuitenkin maarajat ja tarjoaa selityksiä yksilöllisemmin kuin makrotasolla. Suomessa naisten yrittäjyys on ratkaisu samantyyppisiin rakenneongelmiin, joita muilla länsimaisilla maaseutualueilla on. Lisäksi se on yksilöiden ja perheiden tasolla toisinaan ratkaisu syrjäseutujen naisten ja koko perheiden työnsaantivaikeuksiin, pitkiin etäisyyksiin ja lastenhoito-ongelmiin – joihin esimerkiksi brittitutkimukset raportoivat puolestaan tavallisina ratkaisuin osa-aikatöitä tai kokonaan työmarkkinoilta jättäytymistä (esim. Little 2002a, 110). Varmasti näin on jossain määrin Suomessakin, mutta suomalainen sukupuolimalli on pitkään muokannut yksilöllisiä mutta kulttuurisesti välittyneitä identiteettejä, joita toteutetaan myös työmarkkinoilla (vrt. mt., 112–113). Yrittäjän naisten työmark-

kina-asemaa, sukupuoli-identiteettejä ja kokemuksia Little (mt.) ei tutkimuksen uusia ulottuvuuksiakaan pohtiessaan käsittelee, joten voin asemoida oman tutkimukseni hänen maaseudun työn ja sukupuolen tutkimusteeman jäsentelyynsä vain valikoiden.

Työ on kytköksissä myös naisten asemaan yhteisössä, mitä koskevia tutkimuksia on Littlen ja Panellin (2003) arvion mukaan omaksi keskeiseksi tutkimusteemaksi asti. Keskeistä on ollut huomio, että maaseutuyhteisössä naiset nähdään kotiin kuuluvina. Paitsi että maataloustyö on sitonut heidät sinne, myös laajemmin yhteisöissä vallitsevat sukupuolten järjestykset sijoittavat naiset tietynlaisiin paikkoihin ja rooleihin, koteihin, perheisiin ja äideiksi. Tällöin naisten asema osaltaan rakentaa maaseudun kulttuuria ja ideologiaa, jossa sukupuolet toimivat tietyillä, ennalta tutuilla tavoilla, ja tämä ideologia ylläpitää naisten ja miesten rooleja maaseutuyhteisöissä. (Little 2002a, 2006, 368, Little & Panelli 2003.) Littlen yhteisöhavainnoille on keskeistä myös brittiläisellä maaseudulla tavallisen vapaaehtoistyön korostus ja sen näkeminen epätasa-arvoisia valtasuhteita ylläpitävänä rakenteena. Suomessa vapaaehtoistyöllä ei ole yhtä suurta ja sukupuolittunutta roolia ja naisten työntekoon on totuttu, joten "maaseutuyhteisön" ja "maaseudun naisen" määrittysten kontekstuaalisuus on tärkeää huomata (Sireni 2005). Suomalaisessa kahden elättäjän perinteessä ei myöskään liene kovin jaettu huoli siitä, että naisten työssäkäynti uhkasi liikaa maaseudun arvoja ja henkeä (vrt. Hughes 1997).

Littlen (2006, 2002a) mukaan nyttemmin onkin kiinnostuttu enemmän päivittäisestä elämästä ja siinä ilmenevän yhteisöllisen (sukupuoli)kulttuurin taustalla vaikuttavista kontekstuaalisista maaseutu- ja sukupuoli-ideologioista. Näin on pystytty ymmärtämään erilaisia kokemuksia hallitsevasta kulttuurista ja sen epätasa-arvoisista piirteistä. Lavea ja yhtenäinen selitys ei kokemuksia tarkasteltaessa auta, vaan paikallinen ja tilanteinen sukupuoli-identiteettien jäljittäminen on valaisevampaa. Tällaisen lähellä ihmisten käytäntöjä olevan ja yhteisön vaikutuksia kantavan sukupuolen tarkkailun kautta myös oma tutkimukseni liittyy maaseutuyhteisön ja sukupuolikulttuurin tutkimukseen. Silti pääkiinnostukseni ei ole yhteisössä vaan sen vaikutukset heijastuvat etäisemmin yksilöllisiin yrittämisen käytäntöihin. Tutkimushenkilöistäni osa kieltääkin yhteisön merkityksen. Samalla yhteisön ja maaseudun naisen tyyppikuvaa käytetään myös joustavasti hyväksi tiedostaen, että yhteisöön voi päästä osaksi yritystoiminnalle ja myös omalle identiteetille hyödyllisellä tavalla, kun omaksuu joitakin piirteitä maaseudun naisen kulttuurista.

Little ja Panelli (2003) ovat erottaneet tutkimusteemoiksi työn ja yhteisön lisäksi ympäristön (maiseman, luonnon) ja seksuaalisuuden. Näitä en tässä tutkimuksessa tarkastele, mutta toki teemat sivuavat naisyrittäjyyden tutkimusta erityisesti feminiinisyyksien ja maskuliinisuuksien kontekstuaalista rakentumista korostavan otteen kautta. Maaseutu omine kulttuurisine piirteineen vaikuttaa siihen, millaiseksi sukupuoli-identiteetit muotoutuvat, ja lisäksi maaseutukulttuuri muuttuu, kun sukupuolta tehdään toisin. Jälkimodernit teoriat ja vaikutteet maaseutututkimuksen ulkopuolelta yhdistävät osaa tämän vuosituhannen tutkimuksesta aiheesta riippumatta. Esimerkiksi seksuaalisuuden tutkimus on korostanut ruumiillisuuden ja sukupuolen tekemisen materiaalisia, jokapäiväisiä käytäntöjä, jotka tulevat näkyviksi erityisesti seksuaalivähemmistöjen kautta.

Ruumiillisuudesta ja seksuaalisuudesta puhuminen laajenee vähitellen muuallekin maaseudun ja sukupuolen teemoihin, myös pisimpään jatkuneisiin työn ja yhteisön aiheisiin. (Little 2006, 375, Little & Panelli 2003.)

Kiinnostavinta sukupuolta tutkivan maaseutumaantieteen 1990- ja 2000-luvun piirteissä on oman tutkimuksen kannalta se, miten on tutkittu eikä niinkään se, mitä aiheita on tutkittu. Hedelmällisen tutkimusnäkökulman tuottaa se, miten maaseutu, sukupuoli ja muut analyysin kohteena olevat seikat tulevat nähdäiksi ulkopuolelta ja eleyiksi sisäpuolelta, miten ne asettuvat käytännöiksi ja muodostuvat kokemuksiksi tietyissä tilallis-ajallis-kulttuurisissa konteksteissa eläville yksilöille (esim. Little 2002a, Liepins 2000). Tällöin ei hylätä rakenteellisia seikkoja vaan laskeudutaan makrotasolta seuraamaan tyyppillisiä ja epätyypillisiä ilmiä. Maaseutupaikka on eräs sukupuolenkin kokemiseen vaikuttava tekijä, mutta se ei yksinään eikä määräävästi aiheuta tiettyjä käytäntöjä ja merkityksellistämisen tapoja. Liitän oman tutkimuksen feministiseen maaseutumaantieteeseen juuri tällaisesta suunnasta, jossa korostetaan eroja ja niiden rakentumista, tutkijan ja tutkittavien paikantumista sekä tieteenalarajat ylittävää feminististä teoriaa.

Näin feministinen maaseutumaantiede tarkoittaa omassa tutkimuksessani tutkimusotetta ja tutkimusaihetta. Se viittaa maaseudun tutkimiseen sukupuoliprospektiivistä: miten erilaisissa tilallisissa konteksteissa, erilaisia elämänhistoriallisia vaiheita kokeneet ja erilaisissa elämäntilanteissa olevat naiset toimivat ja tulkitsevat toimintaansa tässä tapauksessa yrittäjyyden näkökulmasta. Se tarkoittaa myös metodologista otetta: tämä tutkimus on post-standpoint-feminististä maaseutumaantiedettä, jolloin naisten omat kokemukset ja tulkitsemisen tavat yhdistetään niiden diskursiivisen rakentumisen tarkkailuun. Seuraavaksi asetan tutkimustani (nais)yrittäjyyden tutkimuksen kenttään.

2.4 Maaseutu ja naisyrittäjyyden tutkimus

Empiiriseltä suuntautumiseltaan tutkimukseni on naisyrittäjyyden tutkimusta. Yrittäjyystutkimus ei teoreettisesti varsinaisesti informoi työtäni, vaan sitä ohjaavat pääosin muut näkökulmat – muuttuvan maaseudun ja siellä rakentuvat työn, sukupuolen ja paikkakokemuksen aspektit. Näkökulmani yrittämiseen liittyy kiinteästi yhteiskunnalliseen muutokseen erityisesti maaseudulla. Naisten yrittäjyys maaseudulla esitetään diskursiivisesti monin tavoin: sitä pidetään käyttämättömänä ja tuntemattomana potentiaalina, normiyrittäjyydestä poikkeavia toimenpiteitä tarvitsevana tai tasa-arvoisena (tai siihen pyrkivänä) toimintana, joka ei kaipaa erityishuomiota. Näiden käsitysten tulkinnassa saa tukea naisyrittäjyystutkimuksesta.

Sukupuolen, tilan ja yrittäjyyden kytköksiä

Yrittäjyystutkimus on pitkään ollut varsin sukupuolisokeaa ja samaa miesyrittäjyyden normia noudattavaa kuin tutkimansa yritysmaailman. Yrittäjyyden symbolinen piiri on maskuliininen (Bruni ym. 2005, 1). Se on sitä piiloisesti: väitettäessä yrittäjyyden olevan sukupuolineutraalia muodostuu piilovire, joka kätkee maskuliinisen normin ja pakottaa erikseen raivaamaan tilaa feminiinisille

yrittämisen piirteille ja muulle kuin hegemoniselle maskuliinisuudelle (mt., 2). Yrittäjä on nähty riskiä ottavana, kasvuhakuisena ja itsenäisenä, joskin sopivien kontaktien kohdalle sattuessa verkostoituvana eli yrittäjä toimii relationistisesti puhtaan individualismin sijaan (ks. Vesala 1996). Kuitenkin on selvää, etteivät yksilöt, sen paremmin naiset kuin miehetkään, välttämättä ja automaattisesti toimi tällaisten tavoitteiden ja piirteiden mukaan (esim. Ahl 2002, Bruni ym. 2004a, b, 2005, Ruuskanen 1995). Käsillä olevaa tutkimusta en yritä suhteuttaa sukupuolineutraaleihin yrittäjyyden määritelmiin (esim. Gartner 1990), piirreorioihin (esim. Hajba 1985) tai laajemmin persoonallisuuksien käyttäytymisistä tarkasteleviin teorioihin (esim. Bygrave & Hofen 1991, Gartner ym. 1992). Naisyrittäjyyden tutkimuksen esittelyyn käytän sen sijaan hieman tilaa.

Lisäksi otan nimenomaan maantieteellisen näkökulman yrittäjyyteen. Tutkimukseni on pikemminkin yrittäjyystutkimuksella informoitua feminististä maaseutumaantiedettä kuin yrittäjyyden tutkimusta, jota tehdään maantieteellisestä perspektiivistä. Vahvemmin yrittäjyystutkimukseen on kiinnittynyt maantieteilijä Nina Gunnerud Berg, joka on halunnut tuoda maantieteellisen tilaperspektiivin yrittäjyystutkimukseen. Berg (2002, 44–47) tarjoaa Agnew'n (1987, 28) ja Agnew'n ja Duncanin (1989, 2) käsitystä paikan kolmesta tutkimustavasta: paikka 1) sijaintina (location), 2) paikkatunteena (sense of place) ja 3) paikallisena taloudellisten ja sosiaalisten prosessien muokkaamana kontekstina. Sijainnin (1) tutkimus liittyy erityisesti talousmaantieteeseen, jossa paikkoja on arvioitu esimerkiksi niiden tarjoamien markkina- ja kustannusolosuhteiden houkuttelevuuden mukaan. Pelkkä paikallisten reunaehtojen tarkastelu ei vie kuitenkaan kovin pitkälle eikä tuo maantieteellisen tutkimuksen kaikkea potentiaalia esiin, sillä yrittäjät eivät välttämättä pidä paikallisia yrittäjyyden oloja itselleen tärkeinä tekijöinä. Sen sijaan muilla perusteilla valittu asuinpaikka voi olla tärkein syy yrityksen perustamiseen tietyssä paikassa. Paikkakokemusten ja -tuntemusten (2) huomioiminen yrittäjyystutkimuksessa pyrkii vastaamaan tähän ongelmaan. Myös omassa tutkimuksessani on selvää, että paikalla on henkilökohtainen, tunnepitoinen merkitys, johon suuresti perustuen yrittämispäätös tehdään. On kuitenkin huomattava, että pelkkä positiivissävyinen tunne hyvästä paikasta ei ratkaise yrittämisen aloittamista ja onnistumista. Paikan näkeminen kontekstina (3) on lähtökohta, jossa tarkastellaan myös sitä, miten paikassa toimitaan ja miten sitä muutetaan, kehitetään ja eletään. Paikka on intersubjektiivisesti konstruoitu, monin tavoin käsitetty, ja se tarjoaa erilaisia toiminnan mahdollisuuksia, jotka eivät aina ole kaikille tasapuolisia tai muiden paikkojen kanssa samanlaisia.

Maantieteen ulkopuolella Carin Holmquist (1997, 181) on todennut, että naisyrittäjyyttä voi lähestyä teoreettisesti kahtaalta: joko ymmärtämällä sitä sukupuoli-teorian kautta tai integroimalla tutkimustiedon yrittäjänaisista yrittäjyystutkimuksissa käytettyihin teorioihin. Tarja Pietiläinen täydentää tarpeellisesti, että yrittäjyystutkimuskin voisi olla tarpeen tulkita sukupuoliteorioiden kautta (2002, 35), sillä valtavirtatutkimuksen teorit eivät välttämättä tavoita sukupuolta, vaikka niitä käyttäisikin sukupuoliherkästi. Sukupuolen ja yrittämisen suhdetta on tutkittu paljon vertailemalla mies- ja naisyrittäjiä keskenään. Esimerkiksi Helene J. Ahl (2002) on tutkinut naisyrittäjyyttä käsitteleviä tutkimustekstejä ja todennut, että niissä sukupuolet tuotetaan jatkuvasti toisilleen binäärisesti vastakkaisiksi. Nais/mies-vertailuissa sukupuolen ymmärtäminen on jäänyt samanlaisuuden ja

erilaisuuden pohtimiseksi (esim. Pietiläinen 2002, 35). Sandra Harding (1986) on nimittänyt sukupuolen tutkimisen tätä vaihetta feministiseksi empirismiksi ja Linda McDowell (1993, 161) on käyttänyt sanontaa lisää naiset ja sekoita, "add women and stir". Berg ja Foss (2002a, 15, 18) ovat todenneet, että näin oli yrittäjyystutkimuksessa (kuten muidenkin aiheiden kohdalla) nimenomaan aluksi: kun sukupuoliperspektiivi alkoi tulla yrittäjyystutkimukseen, se oli tuolloin lähinnä tasa-arvonäkökulmasta tehtyä naisten ja miesten välisten tilastollisten erojen selvittämistä pyrkimyksenä täydentää miesten yrittäjyyden pohjalta kerättyjä tietoja yrittämisestä. Kiinnostus sukupuoleen yrittämisen yhteydessä johtuu paitsi muualla yhteiskunnassa ja tieteessä tapahtuneista sukupuolia koskettaneista muutoksista, näiden kirjoittajien tarkastelemassa norjalaisessa kontekstissa myös siitä, että aluepolitiikalla halutaan säilyttää asutus myös maaseutu-Norjassa (mt., 15). Norjalaisessa yhteydessä (eikä juuri suomalaisessakaan, kuten totean yhteiskunnallista kontekstia koskevassa luvussa) ei siis tarvitse edes perustella sitä, että aluepolitiikka sisältää yrittäjyyden edistämistä, niin yhteenkietoutuneita ne ovat.

Bergin ja monien muiden mukaan on hyödyllistä ylittää pelkkä naisten lisääminen muuttujana tutkimuksiin. Oleellista on huomata, että sukupuoli vaikuttaa laveasti kaikkeen yrittäjyyteen liittyvään toimintaan, ja se ilmenee eri tavoin aika- ja tiladimensiosta riippuen. Sekä aika että tila vaikuttavat siihen, millaisin perusteluin yrittäjyyteen ryhdytään ja millaiseksi yrittämisen arki muotoutuu. Näin ollen eroja on myös saman sukupuoliryhmän sisällä. Esimerkiksi elämänvaihe on toisinaan yrittäjyyttä rajoittava, toisinaan mahdollistava tekijä sekä miehillä että naisilla. Se, miten tämä käytännössä tulee esille, on usein edelleen sukupuoleen sidottua, sillä naisilla on vieläkin yleisesti pääasiallinen vastuu muun muassa lastenhoidosta, miehillä elannon hankkimisesta. Silti omakin aineistoni osoittaa joitakin poikkeuksia näissä käytännöissä. Samalla tavoin paikka on rajoittava tai mahdollistava tekijä esimerkiksi paikallisen sukupuolikulttuurin ja sille tyypillisten naiseuden ja mieheyden määritelmien kautta. (Ks. Berg & Foss 2002a, 20–21.)

Pohdittaessa paikan vaikutusta naisten ja miesten yrittämiseen on otettava huomioon eri aluetasot ("suomalainen kulttuuri" vs yhden kylän tavat) sekä muistettava käsitys paikoista muuttuvina ja interaktiivisina. "Sukupuolikulttuuria" tai "hallitsevia naiseuden/mieheyden" muotoja ei noin vain voi löytää ja määritellä, vaan ne ovat löytäjän tulkintoja. Sen sijaan voidaan seurata erilaisia tulkintoja, representaatioita tai diskursseja, joissa tiettyä paikallista sukupuolilottuvuutta tehdään. Esimerkiksi jos ei maailmanlaajuisesti niin vähintään Euroopan tasolla maaseutuun voidaan liittää sellainen sukupuolidiskurssi, jossa naiset ovat pakosta kotiin sidottuja ja epäitsenäisiä, vanhahtavia toimijoita (kuten perinteisessä perheviljelmädiskurssissa, Brandth 2002). Paikallisessa kontekstissa elävä yksittäinen henkilö saattaa tulkita sukupuolikulttuuria toisin ja vaikkapa samassa ympäristössä toimiva aluekehittämisorganisaatio tai naisjärjestö määritellä naiseuden ja mieheyden taas omalla tavallaan.

Naisyrittäjyystutkimuksen näkökulmia

Tarja Pietiläinen (2002) on muokannut opastavan kehikon naistutkimuksen ja yrittäjyystutkimuksen yhteyksistä. Hän seuraa omassa naisyrittäjyyttä käsittelevässä työssään Merja Kinnusen ja Päivi Korvajärven (1996, 16–17) ryhmittelyä

suomalaisen työelämän naistutkimuksen pääsuuntauksista. Myös naisyrittäjyyden tutkimuksessa on erotettavissa toisistaan 1) tasa-arvotutkimus, 2) naisten oman toiminnan tutkimus ja 3) sukupuolen tekemisen tutkimus (Kinnunen & Korvajärvi 1996, 16). Naisyrittäjyystutkimuksia on aiemmin luokiteltu yleensä sisällön mukaan, esimerkiksi kooten yhteen yrityksen perustamiseen liittyvää, rahoituksen ongelmia tutkivaa tai naisyrittäjien ominaisuuksia selvittävää tutkimusta (Pietiläinen 2002, 36). Teoreettiselta pohjalta tehty naisyrittäjyystutkimuksen jaottelu on hyödyllinen, koska näin yrittäjyyden tutkimuksessa päästään osallistumaan muihin sukupuolen tutkimuksen keskusteluihin. Samoin itse teemaa, naisyrittäjyyttä, on kannattavaa lähestyä myös spesifin yrittäjyystutkimuksen (tai johtajuustutkimuksen, liiketalouden tms.) ulkopuolelta, kysyen erilaisia kysymyksiä kuin nämä varsinaiset erityistieteet.

Yrittäjyyden tasa-arvotutkimuksessa lähtökohtana on ideaali miesten ja naisten tasapainoisesta ja tasavertaisesta suhteesta, joka ei kuitenkaan ole vielä toteutunut. Vertailulla etsitään tekijöitä, jotka erottavat naiset ja miehet toisistaan ottamalla tutkimuskohteeksi esimerkiksi nais- ja miesyrittäjien yrittäjäominaisuudet (esim. Hajba 1985, Sexton & Bowman-Upton 1990, Mueller 2004), yrityksen perustamisen syyt (esim. Buttner & Moore 1997, Marlow 1997, Scott 1986, Shane ym. 1991), yrittämisen esteet, erityisesti rahoituksen (esim. Breen ym. 1995, Carter & Rosa 1998, Fabowale ym. 1995, Greene ym. 1999, Loscocco & Robinson 1991), yritysten tuloksellisuuden (esim. Johnson & Storey 1993, Kalleberg & Leicht 1991), kasvuhaluuden (esim. Carter & Allen 1997, Cliff 1998) ja jakautumisen toimialoittain, alueittain, omistajuuden tai hierarkkisen aseman perusteella (esim. Hietaniemi 1996, Kyrö 2002, Spilling & Berg 2000). (Ks. myös Pietiläinen 2002, 38–39.) Näissä tutkimuksissa useimmiten käytetyistä kvantitatiivisista menetelmistä ja objektiivisten vastausten etsimisestä huolimatta myönnetään esimerkiksi naisten ja miesten yritysten rahoitusta koskevien tutkimustulosten ristiriitaisuus. Yksiselitteisesti ei siis ole päästy toteamaan vaikkapa sitä, että naisilla on ongelmia rahoituksen saamisessa. Omakin tutkimukseni tulee tavalla tai toisella sivunneeksi lähes kaikkia näitä tasa-arvotutkimuksen käsittelemiä kysymyksiä, vaikka keskittyinkin tarkastelemaan naisyrittäjyyden sisäistä kirjoa.

Tasa-arvotutkimuksen metodologia on suureksi osaksi strukturoituihin haastatteluihin ja tilastollisiin analyysimenetelmiin perustuvaa. Painopiste on ollut naisten yrittäjyyden näkyväksi tekemisessä ylipäätään sekä sellaisten välineiden luomisessa, joilla edistetään sukupuolten tasavertaisuutta yritysmaailmassa. Työ on jatkunut näihin päiviin saakka, ja vähitellen on saatu muutos esimerkiksi suomalaisten tilastointikäytäntöjen sukupuolisokeuteen, joka estää saamasta käsityksen yritystoimintaan osallistuvista naisista ja miehistä erikseen (esim. Hietaniemi 1996, 1999, Kyrö & Torikka 2002). Samoin naisille suunnatut neuvonta- ja rahoituspalvelut ovat yrittäjyystutkimuksen myötävaikuttamia uudistuksia, jotka koskettavat osaa omanikin tutkimukseni yrittäjistä. (Myös Pietiläinen 2002, 38.) Suurimpana ongelmana tasa-arvotutkimuksessa on se, että "[t]asa-arvon käsitteen avulla ei pystytä kyseenalaistamaan ajattelumallia, joka perustuu naisten ja miesten vastakkainasetteluihin tai naisten ja miesten keskinäiseen vertaamiseen" (Kinnunen & Korvajärvi 1996, 17). Vaikka omat tutkimushenkilöni ovat kaikki naisia, asettuu tämäkin tutkimus välillä vertailemaan naisyrittäjien käsityksiä, kokemuksia ja kertomuksia siihen, mitä on todettu kulttuurisesti liittyvän maskuliinisuuteen tai

siihen, miten sukupuolineutraalissa tutkimuksessa toimitaan. Koska yhteiskuntaan on rakentunut sukupuoliero, joka edelleen muokkaa todellisuuksia erilaisiksi sukupuolen perusteella, katson että sen esille tuominen on toisinaan välttämätöntä.

Suomalaisen työelämäntutkimuksen toinen lähestymistapa on nimetty naisten oman toiminnan tutkimukseksi, mikä tarkoittaa naisten toiminnan ja heidän itsensä toiminnastaan esittämien perustelujen ottamista tutkimuksen lähtökohdaksi (Kinnunen & Korvajärvi 1996, 17). Pietiläisen yrittäjyystutkimukseen soveltamassa muodossa se merkitsee ”tutkimusta, jossa pyritään lähtökohtaisesti pois yhtenäisestä yrittäjänaisen kategoriasta” (Pietiläinen 2002, 39). Paitsi työelämän tutkimuksessa, myös yleisemmin feministisessä teoriassa sukupuoli alettiin nähdä suhteena, joka on tulosta sosiaalisesta toiminnasta ja joka edellyttää naisten tarkastelua suhteessa miessukupuoleen. Haluttiin seurata naisten omia perusteluja ja arkisia kokemuksia ja sitä, milloin ja kuinka sukupuoli on merkityksellinen jokapäiväisessä elämässä (esim. Smith 1988). Sukupuoli nähtiin kaiken toiminnan lähtökohtana, kaikkialle ulottuvana ja ihmisen toimintaa hallitsevana, siis näkökulmana, josta käsin maailmassa ollaan. Naisten ei tarvinnut olla miesten kaltaisia, vaan naisinen oli arvokasta itsessään. Metodologisesti kyse oli standpoint-feminismistä (Harding 1986). Esimerkiksi naisten arkea ja toiminnan perusteluita kuvaamaan kehitettiin Suomessa tuona aikana kasvaneessa hyvinvointivaltiotutkimuksessa käytetyt vastuurationaliteetin ja hoivarationaliteetin käsitteet (esim. Anttonen 1997, Anttonen ym. 1994, käsitteiden alkuperästä pohjoismaissa Haavind 1982, Sørensen 1982, Ve 1982, Wærness 1983). Tutkimusmetodeina löivät läpi kvalitatiiviset menetelmät, joilla pyrittiin vastavuoroiseen, valtasuhteita purkavaan tutkimussuhteeseen. Myöhemmistä lähtökohdista käsin ne ovat tulleet arvioiduiksi turhan romanttisina ja perimmäiseen totuuteen uskovina (Oinas 2004). Yrittäjyystutkimuksessa vaihe on näkynyt aiemmin esille tuotujen sukupuolierojen syvempänä tulkintana ja huomion kiinnittämisenä sukupuolen kokemiseen. Naisnäkökulmaisen tutkimuksen tuloksia on ollut esimerkiksi sen huomaaminen, että naisyrittäjien motiivit eivät läheskään aina ole taloudellisia.

Naisten oman toiminnan lähestymistapaan liittyvät myös naisyrittäjistä tehdyt typologiat. Niillä on osoitettu yhden naisyrittäjäkategorian riittämättömyys naisten yrittäjyyskokemuksia tutkittaessa ja todettu, että naisilla on keskenään erilaisia kokemuksia, joskin kokemukset ja naisten toimintatavat on haluttu jakaa kuitenkin vain muutamaksi kategoriaksi. Hyötyinä typologioissa on myös se, että ne häivyttävät julkisen ja yksityisen rajaa taloudellisessa toiminnassa, avaavat naisten yrittämisen yhteiskunnallisia ja rakenteellisia ehtoja ja tuovat esiin strategioita, joita naiset kehittävät selviytyäkseen. (Pietiläinen 2002, 39–46.) Maaseudun naisten yrittäjydessäkin tällaiset tietyissä olosuhteissa kehitetyt strategiat ovat erittäin vahvasti läsnä, ja typologisoinnilla on paikkansa yhtenäistä naisyrittäjäkuvaa horjutettaessa. Omankin analyysini yksi tulos on juuri tyypittely.

Tutkimukseni jakaa muutoinkin naisten oman toiminnan tutkimuksen piirteitä. Aineistoni on koottu sitä silmällä pitäen, että saataisiin esille monimuotoinen yrittäjyys. Yhtenäistä naisyrittäjyyden mallia paloittelemalla voi nähdä, että yrittäjyys voi olla tie itsenäisyyteen yhtä hyvin kuin naisen alisteista asemaa ylläpitävä tai vahvistava tekijä. Eileen Green ja Laurie Cohen (1995) ovat tarkastelleet toiminnan ja sukupuolen yhteenkietoutumista ja huomanneet, että naisten itsensä työllistäminen kerrotaan ja usein koetaan naisten oman elämän hallintaa

lisäävänä ratkaisuna. Kuitenkaan se ei muuta sukupuolten työmarkkina-asemia laajasti, vaan saattaa pikemminkin ylläpitää sukupuolirakenteita mahdollistamalla naisten työn joustot perheet hyväksi (mt.). Tämä on eräs naisten oman toimintansa kokemuksia tavoittelevan tutkimuksen "ongelmista": emansipatorisen feminismin ja naisten omien tulkintojen perspektiivit eivät tutkijan raportissa lomitu välttämättä helposti yhteen. Kirjoitin ongelman kuitenkin lainausmerkkeihin, sillä katson, että naisten tulkintoja tulee tarkastella kontekstissaan. Tällöin tulkintojen muotoutumistavat voidaan analyysin keinoin jäljittää ja ne voivat toimia tiedostamista lisäävinä ja rakenteellista epätasa-arvoa purkavina elementteinä (myös Speer 2002, 797–800).

Tutkijalla on aivan olennainen merkitys sille, mitä aineistolla sanotaan. Tulkinnasta riippuen typologioiden ja muunlaisen naisten oman toiminnan esittämästä moninaisuudesta voi päätellä ensinnäkin, että osa naisista tuntuu yleisesti hyväksyvän maskuliinisesta poikkeavan yrittämisen omaksi toimintatavakseen, vaikka se tarkoittaa heille huonompaa asemaa, kuten äidin ja yrittäjän raskasta kaksoisroolia sekä hitaasti kasvavaa yritystoimintaa. Toisaalta on mahdollista luopua asian hämmästelystä ja samalla hämmästelyn takana piilevistä maskuliinisista yrittäjyysnormeista ja teorioista. Sen sijaan voi pyrkiä ymmärtämään sitä, miksi naiset ovat kehittäneet toimintastrategioitaan ja mitkä ovat ne tavoitteet, joita pyritään toteuttamaan ja miten niitä perustellaan. Typologioilla voi päästä teräviin ja oivaltaviin analyysihin, kunhan samalla tarkkaillaan sitä, missä määrin muutaman kategorioita ohjaavan ominaisuuden katsotaan selittävän kaikkia kyseisen yrittäjän käytäntöjä ja kaikkien samoja ominaisuuksia jakavien yrittäjien toimintaa. Samalla tullaan metodologisiin kysymyksiin, kun aletaan pohtia, miten asioille tuotetaan perusteluja ja miten niistä kerrotaan tutkijalle. Näin ollen en näekään naisten oman toiminnan tutkimuksen olevan täysin irti työelämän tai yrittäjyyden tutkimuksen kolmannesta tutkimusotteesta, sukupuolen tekemisen tutkimuksesta (Kinnunen & Korvajärvi 1996, 19). Myös Berg (2002, 34–35) on sitä mieltä, että ero (hänen nimitystensä mukaan) naistutkimuksen toisen vaiheen eli sukupuoli suhteena -lähestymistavan ja kolmannen eli sukupuoli prosessina -tavan välillä ei ole välttämättä suuri. Molemmissa ajatellaan, että sukupuolella on merkitystä sosiaalisille suhteille ja se on tulosta niistä, mutta jälkimmäisessä näkökulmassa kiinnitetään lisäksi huomiota sukupuolen ja sukupuoliymmärryksen prosessuaaliseen ja kontekstuaaliseen muuttuvuuteen.

Naisten oman toiminnan tutkimusta on arvosteltu taipumuksesta essentialismiin, jolloin naisten ja miesten väliset erot nähdään kategorisesti alistetun ja sortajan, uhrin ja vallanpitäjän rooleina. Samoin on kritisoitu kääntämisen logiikkaa: sukupuolten kaksinapainen arvojärjestys ei muutu toiseksi sillä, että naisominainen yritetään kohottaa miesominaista paremmaksi. (Pietiläinen 2002, 45–46.) Ongelma on, että sukupuolten välillä nähdään jyrkkä ero, kun taas naisten ja miesten oletetaan tahoillaan olevan sukupuolensa vuoksi hyvin samanlaisia. Huomautukset ovat ilmeisen aiheellisia, joskaan naisten kokemuksiin keskittymisen ei välttämättä tarvitse tarkoittaa näiden kokemusten nostamista paremmiksi tai keskenään samanlaisiksi.

Omalla kohdallani vain naisten tutkimisella on ainakin kahtalaisia syitä. Ensinnäkin maaseutuyrittämisen tutkimuksessa on syytä pureutua ylipäätään naisten kokemuksiin joidenkin yleisten yrittäjyystotuuksien löytämisen sijaan, sillä on kyse

edelleen varsin sukupuolisokeasta teemasta. Toiseksi minua kiinnostavat yrittäjyyden arkiset sovellutukset, elämän kokonaisuuden eri puolien yhteenkietominen käytännöissä ja valintojen perustelut. Keskittyminen yhteen ryhmään, yrittäjiksi ryhtyneisiin maaseudun naisiin, antaa mahdollisuuden syventyä näihin. Tällöin tutkimuksessa on tiettyä yksipuolisuutta, kun pyrin tuomaan esille jonkin yhteisiä ominaisuuksia omaavan naisryhmän olemassaolon ja kuvaamaan sen keskinäistä moninaisuutta. Silti erityistä naiskokemusta en etsi tai ylistä, vaan tarkemmassa analyysissä tarkastelen, mitä tietyt tutkimushenkilöt kertovat elämästään yrittäjänä. Tällöin kiinnostuksen kohteena ovat yrittäjien käsitykset sukupuolesta, kotipaikasta ja työstä, jotka rakentuvat kertomisessa erilaisiin diskursseihin nojautuen.

Sukupuolen tekemisen tutkimuksessa on kyse nimensä mukaisesti käsityksestä, että sukupuoli tuotetaan aktiivisesti vuorovaikutuksessa, ajatusmuodoissa ja mielikuvissa (Kinnunen & Korvajärvi 1996, 19). Kiinnostuneita ollaan siitä, miten sukupuolistamisen prosessit tapahtuvat eri tilanteissa ja mitä seurauksia niillä on, siis miten sukupuolta tehdään (West & Zimmerman 1987). Yrittäjyyden kohdalla tämä tarkoittaa, että voidaan paljastaa sukupuoli sielläkin, missä sitä ei ensi näkemältä näyttäisi olevan, kuten naisyrittäjyyden tutkimusteksteissä, tilastointikäytännöissä, elinkeinopolitiikassa ja yritysten arjessa (Pietiläinen 2002, 46). Sukupuolen tekemisen näkökulma on apuna sukupuolistuneiden käytäntöjen tilanteisuuden ja monimuotoisuuden osoittamisessa – sen näyttämässä, että sukupuoli määrittyy moninaisesti ja aina suhteessa johonkin (mt., 50). Tätä tekee omakin tutkimukseni. Sen yrittäjyysdiskurssia hahmottelevassa osassa esitän, kuinka yrittäjyyspuhunta myös maaseudun kehittämisen kontekstissa sisältää tiettyjä oletuksia puheen kohteena olevasta sukupuolesta ja siitä seuraavasta toiminnasta. Yrittäjiltä itseltään kyselemällä koottu aineistoni puolestaan on käytettävissä siten, että huomataan, miten sukupuolta tehdään perheiden sisäisessä päätöksenteossa. Samoin yrittämisen arkiset käytännöt ja asiakaskohtaukset ovat jatkuvaa sukupuolen tekemistä.

Sukupuolen tekemisen tutkimusta voi Pietiläisen mukaan kritisoida ainakin kahdesta suunnasta. Ensinnäkin käsitys sukupuolesta vuorovaikutuksessa ja mielikuvissa luotuna liittyy naisten ja miesten välisten suhteiden tarkasteluun olettaen, että sukupuoli on näiden kahden sukupuolen välinen asia. Toisinaan tällainen hetero-oletuksen sisältävä ajattelumalli on riittämätön. Käytännössä se tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sukupuolen tekemisen katsotaan aina vertautuvan toisten naisten sijasta miehiin ja maskuliinisiin malleihin, jotka ovat siten tutkimusotteen piiloinen normi. (Pietiläinen 2002, 50, 55–58.) Toiseksi sukupuolen tekemisen tutkimus nojautuu vahvasti konstruktionistiseen ja diskursiiviseen ajattelutapaan, joka kyseenalaistaa sukupuolen biologisen perustan mutta joka pitkälle vietyinä voi hämärtää ruumiillisuuden, materiaalisuuden ja tietynlaiset pakot (mt., 50–51). Lisäisin myös sen, että äärikonstruktionistinen lähestymistapa, jossa ihmisten toiminta ja kerronta nähdään diskurssien kahleita turhaan kalisuttavina performatiiveina, on hankalaa erityisesti käytettäessä haastatteluaineistoa. Haastateltaessa ihmisiä heidän jokapäiväiseen elämämpiiriinsä kuuluvista asioista pyritään jollakin tasolla luottamukselliseen suhteeseen ja kvalitatiivista tutkimusta tehtäessä se myös esitellään tutkittaville tällaisena kommunikaationa. Jos haastattelupuhetta sitten käsitellään pelkkänä valtasuhteita heijastavina diskursseina uskottaessa, etteivät ihmiset kuitenkaan pysty kertomaan ”oikeaa totuutta”, tullaan mahdollisesti

tuottaneeksi tuloksia, jotka tietäessään tutkimushenkilöt eivät olisi kenties halunneet osallistua tutkimukseen tai ainakaan puhua asioista yhtä avoimesti.

Tieteessä esitetään usein kolmijakoja, joista viimeinen vaihe on paras, kehittynein ja muiden vaiheiden tai tapojen puutteet huomioiva. Monesti itsekin identifioidun tällaisia lukiessani siihen viimeisimpään vaiheeseen. Pietiläisen (2002) esittämässä, Kinnusen ja Korvajärven (1996) jaotteluun perustuvassa kolmijaossa liitän oman tutkimukseni kuitenkin myös kakkosnäkökulmaan eli naisten oman toiminnan tutkimukseen. Tutkimuksessani puretaan koko ajan yhtenäistä naisyrittäjän kuvaa, sekä kohderyhmän valinnalla (maaseudun naisyrittäjät) että aineiston käsittelyllä (kategorisointi neljään luokkaan erojen esiintuomiseksi ja lisäksi yksittäisten yrittäjien elämän monimuotoisuuden osoittaminen). Siinä tehdään tulkintaa yrittäjyyden materiaalisten ja ideologisten reunaehtojen perusteella. Analyysiin yhdistyy silti myös kolmas näkökulma, sukupuolen tekeminen. Sukupuolen tilanteisen tuottamisen ja purkamisen sekä diskursiivisesti rakentuvien sukupuolittuneiden käytäntöjen tarkastelu on läsnä erityisesti haastatteluaineistossa. Juuri tällaisen aineiston kanssa tutkimuskysymysten on mielestäni koskettava myös materiaalisia olosuhteita, kokemusta, omaa toimintaa ja sille annettuja merkityksiä. Niistä kertomisessa käytetyt tulkitsemisen järjestelmät ovat kuitenkin ainoita, joita voin yrittää tunnistaa ja joiden kautta kuvata toisten ihmisten arkea. Tutkimustavassani kokemuksellisuus ja diskursiivisuus yhdistyvät.

3 Yrittäjyysdiskurssin muotoutuminen

Suomi muuttui vuosina 1980–2005 perusteellisesti. Aiemmin kansallisessa mittakaavassa toiminut pääoma menetti globalisoitumisen myötä syynsä isänmaallisuuteen. Julkishallinnosta otettiin löysät pois ja sitä alettiin johtaa uuden julkishallinnon oppien mukaan kuin liikelaitosta. Työttömyys tuli jäädäkseen ja työelämän lisääntyneet paineet jännittivät perheiden kestokyvyn äärimmilleen. Kulttuurisesti muutos johti siihen, että sääntelyn ja suunnittelun nimiin vannonut ja holhousta suosinut ajattelu- ja puhetapa vaihtui kaikilla elämänalueilla kilpailua korostavaksi. Ideologisesti ja kulttuurisesti tulkittuna meistä kaikista tuli yrittäjiä. Taloudellisesti muutokseen liittyi sekä asukasta kohti lasketun bruttokansantuotteen kasvu että yhteiskunnallisten ryhmien ja alueiden välisen eriarvoisuuden lisääntyminen. Oliko muutos sosiaalinen innovaatio, merkki yhteiskunnallisen valtakamppailun asetelman muuttumisesta vai molempia? Mikä oli muutoksen merkitys yhteiskunnan eri alueilla ja eri ihmisryhmissä? Lisääntykö vapaus? Paraniko elämän laatu?
(Heiskala & Luhtakallio 2006a, 7.)

Risto Heiskalan ja Eeva Luhtakallion teoksessa *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta* kuvailemassa laaja-alaisessa muutosprosessissa näen tutkimani maaseutuyrittäjyysilmiön kehkeytyneen. Painopisteeni on siinä, miten tämä muutos on koettu ja millaisia toimintakäytäntöjä se tarkoittaa maaseudun naisyrittäjien kohdalla. Tässä luvussa pohdin syitä yrittäjyyden tulolle kaikille kansalaisille sopivaksi yhteiskunnalliseksi asenteeksi. Tarkastelen yrittäjyyttä diskursiivisesti. Otan tarkemmin esille yrittäjyysdiskurssin maaseutuun ja naiseen suuntautuvana. Juuri maaseudun ja naisten yrittäjyysdiskurssien ottaminen tarkasteltaviksi on etukäteen tekemiini yleisiin havaintoihin perustuva valinta: muun muassa naisia ja maaseutua puhutellaan yrittäjyysdiskurssissa. Käsitelen diskurssin erilaisia ilmiäsuja muutamissa virkamiesjulkaisuissa ja poliittisissa raporteissa, jotka poliittiseen ohjaukseen ja muutokseen pyrkiessään ovat mukana tuottamassa ja ohjaamassa maaseudun ja/tai naisyrittäjyyden diskurssia. Analysoin niiden kielenkäyttöä, sanavalintoja, painotuksia ja vihjauksia. Tarkastelen julkaisujen retoriikkaa kuten vakuuttamista määrällistämällä, sanojan arvovaltaisella puhujakategoriolla ja vastaansanomattomien tosiasioiden esittämisellä (ks. Jokinen 2002b). Vastaan tutkimuskysymykseen, millaisen muodon yrittäjyysdiskurssi maaseudulla saa ja millaisena naisten toimintatila siinä näyttää. Toimintatilalla viitataan naisten diskursiiviseen asemaan yrittäjyyspuheen kentällä –

siihen, millaista diskursiivista tilaa yrittäjyysdiskurssia luovat ja osoittavat kehittämistekstit jättävät tai rakentavat naistoimijoille (myös Pietiläinen 2002).⁸

3.1 Globaalit takamaat

Yrittäjyyspuheen muotoutumisen syyt piilevät taloudellisissa, poliittisissa ja sosiaalisissa muutoksissa, joita on tapahtunut eri maantieteellisillä skaaloilla samanaikaisesti ja toisiinsa vaikuttaen. Suomessa konkreettisenä taustana tarpeelle korostaa yrittävää asennetta ja yrittäjyyttä käytännön toimintana ovat ainakin 1990-luvun taloudellinen lama ja EU:n jäseneksi liittyminen vuonna 1995. Laman seurauksena työttömäksi joutuneiden määrä kasvoi valtavasti ja työttömyys näyttää jääneen pysyvästi korkeaksi. Sekä julkisen vallan että yksilöiden on siis täytynyt etsiä muita työllistymisen mahdollisuuksia. EU-jäsenyys on vaikuttanut erityisesti maaseutualueiden perinteisen toimeentulomuodon, maatalouden, kannattavuuteen. Syrjäseudut ovat jo pitkään muutenkin kärsineet rakenteellisista ongelmista, kuten väestön ikääntymisestä ja poismuutosta, palveluiden kaikkoomisesta ja elinkeinorakenteen yksipuolisuudesta. Ongelmat kärjistyvät tutkimusalueistani erityisesti Pohjois-Karjalassa. Maaseudun asuttuna ja elinvoimaisena pitämiseen on näin ollen täytynyt kehittää uusia ratkaisuja, joista hallitseva ehdotus on yrittäjyys.

Yrittäjyysilmiön muotoutumisella on globaalit juuret. Globaali kanssakäyminen ei ole tyystin uutta (esim. Katz 2001a, 1213), vaan esimerkiksi globaalia kauppaa on käyty yli tuhannen vuoden ajan, vaikkakin tämä kanssakäymisen kohteena oleva "maailma" on laajentunut jatkuvasti käsittämään koko ajan enemmän ihmisiä ja alueita. Merkittäviä kansainvälisesti vaikuttavia muutoksia on koettu 1900-luvun lopulta alkaen: globaalien talousmarkkinoiden vapautuminen, etenevä Euroopan yhdentymisen ja informaatioteknologian nopeuttama yhteydenpito ovat esimerkkejä tästä. Globalisaatio on kiistanalainen ja monimerkityksinen termi, mutta tämä varsin yleisen tason määritelmä antaa suuntaviivoja sen sisällölle: globalisaatio viittaa "prosessiin (tai prosesseihin) joissa maailman kaikki osat tulevat samantyyppisten vaikutusten kohteiksi. Tällöin taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset instituutiot, virrat ja verkostot nähdään kaikki merkittävänä niiden linkittäessä maailmaa yhdeksi 'maailmanjärjestelmäksi' ja luodessa globaalia tilannetta, jossa se, mitä tapahtuu yhdessä valtiossa, vääjäämättä vaikuttaa myös muihin valtioihin (minkä seurauksena kansallisvaltion nähdään menettävän vaikutustaan poliittisena voimana)". (Holloway & Hubbard 2001, 16.) Näin ollen Suomikaan ei ole irti globalisaation vaikutuksista, vaikka sijaitseekin kaukana globaaleista ytimistä, kuten pörssimaailman keskuksista ja suuryritysten pääkonttoreiden sijainpaikoista. Suomi ei ole keskeisimmin vaikuttavassa asemassa mutta kuitenkin niin kiinteästi mukana, että puhe yrittävästä, innovatiivisesta, dynaamisesta ja yksilöllisestä toimintatavasta on tullut välttämättömäksi erilaisille toimijoille, esimerkiksi valtionhallinnon virkamiehille. Tässä puheessa valtiovalta eri alahierarkioineen ei enää pysty hallitsemaan kansallisvaltion kehitystä, joten sekä viranomaisten että asukkaiden tulee omaksua joustava, itse itsestään

⁸ Toimintatilan käsitettä on käyttänyt myös Doreen Massey (2003), mutta en selvitä käsitteellä Massey'n tavoin yhteyksien, toimintojen ja paikkojen verkostoa, reittejä ja ulottuvuuksia tilassa tai toimintatilan ulottuvuuksien kasvua ja monimutkaistumista.

huolehtiva toimintatyöli. Suomen valtion ja sen kuntien ja maakuntien pitää toimia yhteistyössä taloutta hallitsevien suuryritysten kanssa ja esiintyä positiivisessa valossa pääoman silmissä.

Globaali taso ei sellaisenaan ole merkityksellinen tai näkyvä, vaan asiat tapahtuvat edelleen tietyissä paikoissa. Jopa ”kiinailmiöllä” on konkreettiset sijaintipaikansa. Oleellista on paikallisten tapahtumapaikkojen kytkeytyminen toisiinsa. Paikat toisiinsa kytkevä suhteiden ja prosessien verkosto muodostaa tilan, jonka osana maaseutupaikatkin jatkuvasti muuttuvat (esim. Massey 1994, Castells 1996), ja muutokset ulottuvat tavalla tai toisella kaikkiin asukkaisiin niissä. Muun muassa kommunikaatioteknologia ja globaalien talousmarkkinoiden vapautuminen ovat lisänneet paikallistalouksien keskinäistä riippuvuutta, mutta eivät aina tasapuolisella tavalla. Jossakin paikassa tehdyt päätökset tietyn asian toteuttamisesta jossakin toisessa paikassa vaikuttavat myös kolmannessa paikassa, eikä kukaan voi hallita eikä täysin ennustaa seurauksia fyysisesti toisistaan kaukana sijaitsevilla alueilla. Tätä globaalin tuloa osaksi paikallisyhteisöjen toimintaa kutsutaan globalisaatioksi (Robertson 1995). Toisistaan etäisten paikkojen tuleminen samojen ilmiöiden osaksi edellyttää muuttuviin olosuhteisiin sopeutumista. Se on pakollinen elinehto, mutta paikallistaloudet voivat myös hyötyä globalisaatiosta, jos onnistuvat tarttumaan uusiin mahdollisuuksiin ja rakentamaan niistä mielekkään tuntuksen kokonaisuuden.

Pertti Alasuutari ja Petri Ruuska (1999) näkevät globalisaatiolla olevan kolme kantaa: *talouden* globalisaation lisäksi, tai sen myötä, *kansallisvaltioiden hallitukset* ovat reagoineet globalisaatioon. Lisäksi globalisaatio on pannut liikkeelle erilaisia *kulttuurisia* muutoksia. Alasuutari ja Ruuska toteavat, että globalisaation vaikutukset välittyvät kansalaisille vain välillisesti. Tutkimuksessani pidän yrittäjyysdiskurssia yhtenä tällaisena välittäjänä. Globaalien markkinavoimien vaikutusvallan kasvua ei ole yhtä helppo nähdä tai uutisoida kuin niitä poliittisia päätöksiä ja päätöksentekojärjestelmän muutoksia, joiden pontimena on ollut reagoida edellä mainittuihin muutoksiin (mt., 20). Aiemmin valtion ylläpitämien palveluiden kaupallistuesssa kustannustehokkuuden nimissä valtion oikeutus saattaa kyseenalaistua. Taloudelliset leikkaukset tuntuvat eri alueilla eri tavoilla ja saattavat aiheuttaa eriarvoisuuden kokemuksia ja poliittista aktiviteettia. Vaikka uusliberalistisessa diskurssissa yritetään tehdä taloudellisista asioista ei-poliittisia, pyrkimys ei takaa, etteivät inhimillisesti ja alueellisesti tärkeät asiat silti politisoituisi. (Ruuska 1999, 130–131.)

Globalisoitunutta maailmaa ohjaa uusliberalistinen aatemaailma. Nykyisin globalisaatiolla viitataan useimmiten muutaman viime vuosikymmenen aikana tapahtuneisiin maailmanlaajuisiin muutoksiin, joiden seurauksena taloudellinen valta on pitkälti karannut kansallisvaltioilta ylikansallisille yrityksille, aiemmin valtiolle kuuluneita toimintoja on yksityistetty ja yhtiöitetty ja poliittinen säätely ja hallinta on alistunut vapaan talouden mekanismeille. Nämä uusliberalismin nimen alle sopivat taloudelliset muutokset ovat siis vaikuttaneet myös politiikkaan ja kulttuurielämään. Heikki Patomäen (2007) mukaan uusliberalismin kauden Suomessa aloitti rahamarkkinoiden vapauttaminen 1980-luvulla, 1990-luvun alun lama vakiinnutti uusliberalistisen ajattelun ja laman jälkeenkin kilpailukykyä on korostettu kansallisena eloonjäämiskysymyksenä. Liittyminen vuonna 1995 Euroopan Unionin jäseneksi on tuonut Suomen osaksi ajalle tyypillisiä suuria

taloudellispoliittisia liittoumia. Kansainvälisessä työpaikkakilpailussa valtioiden on pitänyt taistella siitä, minkä valtion alueelle yritykset työpaikkansa sijoittavat (Kasvio & Nieminen 1999). EU:n myötä esille nousevat myös maakunnat, jotka pääsevät tai joutuvat toimimaan valtion ohi joissakin asioissa (esim. Ruuska 1999, 108–131). Sukupuolen kannalta aluetasojen hierarkian säröt voivat olla mahdollistavia, sillä alueilla myös ”kansalaiset” alkavat näkyä (mt., 117); toisaalta valtion tasolle jossain määrin vakiinnutettu kiintiöajattelu, sukupuolivaikutusten arviointi ja tietoinen tasa-arvoajattelu eivät välttämättä toteudu epämuodollisemmissa, väliaikaisemmissa ja kokemattomammin ohjatuissa maakuntatason projekteissa.

3.2 Yrittäjyys puhetapana

Lisääntynyt yrittäjyyspuhe on varsin yleisesti tunnistettu, suhteellisen johdonmukaisella tavalla keskusteltu ja toistuvia elementtejä omaava kokonaisuus, joka konstruoi tietynlaista todellisuutta, joten sitä voi pitää diskurssina. Tätä Eero Suonisen (2002, 21) diskurssimääritelmää mukaillen puhun yrittäjyysdiskurssista (myös Ikonen 2002, 2003). Suomessa yrittäjyysdiskurssista kirjoitti jo toistakymmentä vuotta sitten Petri Ruuskanen (1995), ja yrittäjämäisyyttä vaativan puheen ovat huomanneet ja sitä juuri sukupuolinäkökulmasta tarkastelleet Leena Koski ja Silve Tedre (2004) sekä Katri Komulainen (2004, 2005). Varsinaisen maaseutu- ja yrittämisasihen ulkopuolella yrittäjäistymisilmiötä on tutkinut Karin Filander (2000), joka kirjoittaa tutkimuksessaan julkisen sektorin kehittämisasiantuntijoiden työn muutoksista. Työn murros kuulostaa tutulta: siinä on Filanderin mukaan tapahtunut markkinakäännö, johon kuuluvat yrittäjämäinen toiminta, tuloksellisuus, tehokkuus ja asiakaspuhe. Työntekijöiden suhtautumistavat uusiin toimintaihanteisiin vaihtelevat, ja samoillakin työntekijöillä on erilaisia asennoitumistyyliä. Ne ulottuvat sitoutuneesta muutospuheesta väisteleviin, huumorilla tai neutraalisuudella varustettuihin vastastrategioihin. (Mt.)

Myös omissa haastatteluissani on mahdotonta sanoa, että joku yrittäjä olisi täysin omaksunut yrittäjyysdiskurssin hengen mukaisen toiminnan ja joku toinen ei. Eri yhteyksissä vaihtelee, onko puhetapa yrittäjämäisen joustava ja jatkuvaa valmiutta uusiin tehtäviin ja muutoksiin korostava vai maaseudun traditioita, luonnollista rytmiä ja kovaa mutta rehellistä työtä korostava vaiko jotain siltä väliltä. Jokainen kuitenkin keskustelelee jollakin tasolla yrittäjyysdiskurssin kanssa ja sovittaa omaa toimintaansa siihen, vaikka kerronta tapahtuisikin pääasiassa jonkun muun aiheen kautta. Diskurssi toimii peilinä ja tarjoaa tarvittaessa sanoja ja käsitteitä monimutkaisille ja ristiriitaisille asioille (ks. Jokinen 2005, 18, 126).

Yrittäjyysteema esitetään erilaisissa julkisissa yhteyksissä usein sävyin, jotka hehkuvat dynaamisuutta, joustavuutta, innovatiivisuutta ja yksilöllisyyttä; maaseudun toimintaympäristössä myös verkostoitumista, hankkeita, projekteja ja kumppanuutta. Yrittäjyyden halutaan olevan yhä enemmän paitsi konkreettista yksityisyrittäjänä toimimista myös uudenlainen elämänsenene. Jos moderni aika tuotti organisaatiolle otollisia yksilöitä eli palkkatyöhön haluaminen, pääseminen ja siinä pysyminen riitti ihmisen panokseksi työelämässä, niin nykymurroksessa elää pyrkimys tuottaa yrittäjyydelle otollisia yksilöitä eli joustavia, uudistumiskykyisiä, vakiintumista karttavia ja työn rajoja venyttäviä toimijoita (Kyrö 1997, 219).

Yrittäjyyspuheessa korostuu se, että kaikkien, myös organisaatioiden, olisi ennen muuta opittava yrittävä asenne: oltava aktiivinen, sinnikäs, luova, kokonaisvaltainen, innovatiivinen, omaehtoinen ja riskiä ottava (Filander 2000, Koironen 1993, Kyrö 1997, Opetushallitus 1994).⁹ Yrittäjyys näyttää läpäisseen iskusanan tavoin koko yhteiskunnan tullen esille mitä moninaisimmissa yhteyksissä (Hyrsky 1999, 17). Koulujen vuoden 1994 opetussuunnitelmauudistuksen jälkeen (Opetushallitus 1994) yrittäjyyskasvatus sai oman paikkansa opetussuunnitelmissa, lehdet uutisoivat tasaisesti yrittäjyysaiheista, yrittäjäasenteita mitataan ja niiden muutoksia kommentoidaan vuoroin huolestuneesti ja vuoroin ilakoiden ja niin edelleen.

Yrittäjyysteemalla on selkeitä yhtymäkohtia globaalin, uusliberaalin talouden ajatuksiin tehokkuudesta, kilpailukyvystä, innovatiivisuudesta ja kaikenkattavan hyvinvointivaltion mahdollisuudesta. Uusliberalismi on hallinnan tapa, jossa kansalaiset huolehtivat omaehtoisesti itsestään ja jossa myös valtio muuntuu markkinoita palvelevien edullisten olosuhteiden tarjoajaksi (ks. Keskitalo-Foley ym. 2007, 112, Olssen 2003, Patomäki 2007, Rose 1992). Myös Katri Komulainen (2004) liittää yrittäjyyspuhunnan vahvasti uusliberalistiseen ajatteluun, jolla erityisesti suomalainen kansallisvaltio yrittää "ottaa mukaan" asukkaansa ja tarjoaa yrittäjyyttä työllisyysmahdollisuudeksi "meille kaikille". Paradoksaalisesti "meistä kaikista" yksilöllisinä oman onnensa seppinä toimivina individualisteina rajautuu pois valtasuhteisiin ja eroihin liittyviä kysymyksiä, jolloin vaikkapa sukupuoli ja luokka rakenteellisina rajoituksina unohdetaan (mt.). Käännös yrittäjyyteen on valtava verrattuna vaikkapa 1970-lukuun ja 1980-luvun alkuun, jolloin pienyrittämistä pidettiin jopa "varhaiskapitalistisena muinaisjäänteinä ilman suurta kokonaistaloudellista merkitystä" (Ruuskanen 1995, 28). Sekä poliittisissa että arkimielipiteissä tapahtui suuri muutos suhtautumisessa yrittäjyyteen 1990-luvun taitteessa. Kimmo Hyrskyn (1999, 16) mukaan sitä ennen yrittäjiä pidettiin poikkeuksellisina ihmisinä, eikä aina positiivisessa mielessä. Laman jälkeen puhetapa on muuttunut ratkaisevasti: nyt yrittäjyyttä ja yrittäjämäisyyttä tarjotaan ratkaisuksi lähes kaikkiin talouden ongelmiin.

Yleinen yrittäjyyspuhe jakaa samoja piirteitä länsimaisen hegemonisen maskuliinisuuden kanssa, jonka on määritelty sisältävän fyysisen voiman, seikkailullisuuden, emotionaalisen neutraaliuden, kontrollin, vakuuttavuuden, itsevarmuuden, yksilöllisyyden, kilpailullisuuden, kurin, objektiivisuuden ja rationaalisuuden aspektit (Kenway & Fitzclarence 1997, 121). Yrittäjyyteen liitetyt ominaisuudet kuten dynaamisuus, riskinotto, innovatiivisuus, edistysusko ja yksilöllisyys assosioituvat niin ikään enemmän maskuliinisiin kuin feminiinisiin toiminta- ja ajattelutapoihin (Ahl 2002, 2004, Bruni ym. 2004a, b, 2005, Fenwick 2002, Komulai-

⁹ Yrittäjyys sanana on leimattu vanhanaikaiseksikin. Teknillisen korkeakoulun yrittäjyysprofessori Erko Autio on todennut, että yrittäjyydestä kannattaisi käyttää sanaa *venture-toiminta*, koska se synnyttää positiivisia mielle yhtymiä (Junkkari 2000). Sanakirjamerkityksessä 'venture' tarkoittaa uskaltautumista ja heittäytymistä uhkayritykseen ja seikkailuun, joten *venture*-termillä luodaan omanlaistaan yrittäjyysihannetta, joka näyttää olevan varsin kaukana syrjä-Suomen naisyrittäjien (myös miesyrittäjien: ks. Ruuskanen 1995) todellisuudesta. Termi ja sen merkitys viittaavat myös enemmän maskuliiniseen toiminta-asenteeseen kuin feminiiniseen tapaan suhtautua yrittämiseen. Kyse lienee nimenomaan halusta tartuttaa uusi asenne korvaamaan suomalaisessa palkkatyöyhteiskunnassa lukujen valossa vallinnutta vähäistä kiinnostusta yrittämiseen (myös Ruuskanen [1995, 120] lainaus Max Weberiltä: yrittäjyyttä ihannoivalla puheella etsitään "hengen elähdyttämiä" yrittäjiä).

nen 2005, Mulholland 1996, Ogbor 2000, Pietiläinen 2002). Feminiinisiksi mielletyt ominaisuudet ovat näiden vastakohtia, kuten passiivisuus, kunnianhimon puute, epärationaalisuus ja tunteellisuus (esim. Fitzsimons 2002). Vaikka yrittäjä kuvataan usein sukupuolineutraalisti ja vaikka yksittäiset yrittäjät eivät välttämättä jaa kulttuuristen rakennelmien piirteitä, on hyvä yrittäjä kuitenkin maskuliininen konstruktio, "Pelle Peloton", kuten kuvataan eräässä yrittäjyyden oppikirjassa (Keskitalo-Foley ym. 2007, 114). Maskuliinisia ominaisuuksia pidetään positiivisina; vastinparina pidettäviä feminiinisiä piirteitä kuten vastuunkantoa ja huolehtimista muista ihmisistä, yhteisöllisyyttä, viihtyvyydestä ja esteettisyydestä huolehtimista, varovaisuutta ja riskin karttamista ajatellaan vähemmän arvostettavina, ehkä itsestäänselvinä piirteinä.

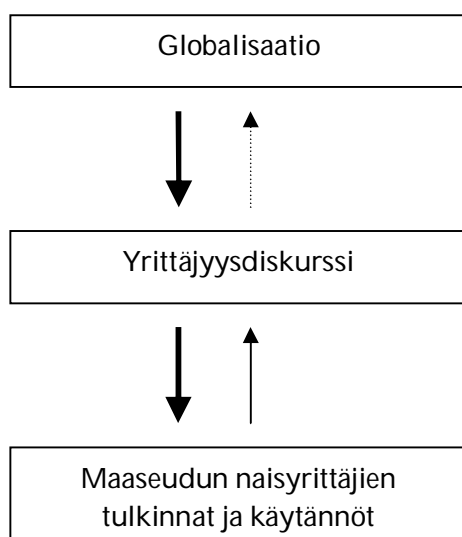
Maskuliinisuuden lisäksi yrittäjyysdiskurssi on urbaania ennemmin kuin ruuraalia. Länsimaisten yhteiskuntien ylläpitämässä dikotomioissa paitsi edellä kuvatut ominaisuudet, myös maaseutu, luonto ja syrjäisyys liittyvän feminiiniseen, kun taas maskuliiniseksi assosioituvat kaupungit, kulttuurin ja teollisuuden tuotokset sekä keskustat (esim. Rose 1993, Women and Geography Study Group 1997, Ikonen & Pehkonen 2003). Samoin yrittäjyyden ideaali on keskiluokkaisuutta korostava, vaikkakin sukupuolen ja paikan ohella yrittäjyyspuhe häivyttää myös luokan (Keskitalo-Foley 2007, 113, Mulholland 1996, Walkerdine 2003). Kuitenkin uusliberalistisen ideaalin mukainen subjekti joutuu jatkuvasti työstämään ajatteluaan ja ruumiillisuuttaan, ja mitä kauempana hän on keskiluokkaisesta ihanteesta, sitä kovempaa ponnistelu on (Keskitalo-Foley ym. 2007, 120).

Käytännössä yksilötasolla ei kaupunkilainen sen paremmin kuin maaseudun asukaskaan tai mies sen paremmin kuin nainenkaan omaksu kaikkia abstrakteja yrittäjyyden ideaaleja. Toisaalta taas instituutioiden tasolla sekä kaupunkien että maaseudun asiantuntijoiden oletetaan sisäistävän yrittäjyysmyönteisen puheen ja toteuttavan sitä. Yrittäjyys ihanteena on näin ollen abstrakti teema. Se on puhetapa, jonka jälkiä voi seurata mutta ei alkupisteeseensä asti. Näen tutkimuksessani yrittäjyysdiskurssin olevan institutionaalisesti ja kulttuurisesti tuettu skeema, joka tuottaa tietynlaista ymmärrystä yhteiskunnan kehityssuunnista (Bacchi 2005, 199). Yrittäjyysdiskurssin laajan ilmiön tasolla käsitän olevan historiallisesti muotoutunut, osana kulttuurista arki ajattelua vaikuttavaa ja instituutioiden toimintaa muokkaavaa (Wetherell & Potter 1992, 89–90). Yrittäjyyden historiaa en jäljitä. Suomalaisen yrittäjyyden historiasta ja hengestä muun muassa protestanttisen työetiikan näkökulmasta on kirjoittanut Mikko Peltomäki (2002) ja sukupuolinäkökulmasta Kirsi Vainio-Korhonen (2002)¹⁰. Keskityn yrittäjyysdiskurssin uudempiin ilmiöihin. Silti tapani nähdä tämä diskurssi on Foucault'n diskurssikäsitystä noudattelevaa siinä mielessä, että käsitän sen laajana ja sosiaalisesti ja historiallisesti konstruoituna. Pienten ja konkreettisten sosiaalisten käytäntöjen analysointi on yrittäjyysdiskurssin käsitettä käyttäen vaikeaa. Tätä diskurssia en yritä analysoida "loppuun", vaan kielenkäyttöä tarkastelemalla pyrin tunnistamaan ja erittelemään ilmiön, joka ympäröi tutkimushenkilöideni toimintaympäristöä. Tutkimushenkilöideni sosiaalisia käytäntöjä ja minulle kerrottuja merkityksiä tarkastelen

¹⁰ Leena Koski ja Silva Tedre (2004, 130) ovat myös huomanneet naisyrittäjähaastatteluissaan protestanttiseen etiikkaan liittyvän kieltäytymyksen ja kutsumuksen sekä uusliberalistisen talouspolitiikan periaatteiden yhteensovittamista: ne luovat elinikäisen yrittäjyyden eetoksen ja pyrkimyksen menestyä paikasta riippumatta.

tulkintarepertuaarin käsitteellä, jota suhteutan abstraktiin ja laajaan yrittäjyyspuheeseen. Pääasiallinen mielenkiintoni on siis ihmisissä diskurssien käyttäjinä ja diskurssien käyttötavoissa, joita tavoittelen haastatteluilla ja joita nimitän tulkintarepertuaareiksi Wetherelliä ja Potteria (1992) mukaillen.¹¹

Johanna Uotisella (2005) on samantapainen näkemys tietoyhteiskuntapuheeta kuin itselläni yrittäjyyspuheesta. Tietoyhteiskuntapuhe rakentuu monesta eri osaluueesta ja toimii eri tasoilla: virallisen politiikan strategioiden ja puheiden, median sekä ihmisten arkisen kielenkäytön tasoilla. Puhe suodattuu median kautta ihmisten arkipuheeseen, mutta tämän suodattumisen takia se ei näy selkeästi vaan välähdyksinä ja samantapaisuuksina (mt., 29). Myös yrittäjyyspuhe välittyy mediassa ja sitä onkin analysoitu juuri mediarepresentaatioissa (ks. sanomalehti-analyysistä Komulainen 2005). Itse ajattelen, että yrittäjyysdiskurssi välittää itsekkin jotakin – globalisoituvan maailman muutoksia – ja että yrittäjät voivat kohdata yrittäjyysdiskurssin myös suoraan, jos ovat olleet yhteydessä asiantuntijatoimijoihin.

Kuvio 1: Yrittäjyysdiskurssi välittäjäkäsitteenä globaalien prosessien ja yrittäjien arjen välillä.

Kuvio 1 tiivistää laajan ilmiön välittymistä yleisen ratkaisuehdotuksen eli yrittäjyyspuheen kautta paikalliselle tasolle, naisruumiiseen asti. Naisten yrittäminen suomalaisilla syrjäseuduilla ja globalisaatio vaikuttavat teemoina toisilleen kaukaisilta, mutta eri skaaloja välittävän yrittäjyysdiskurssin käsitteen kautta niiden yhteyksiin törmää. Ei voida tarkastella vain joitakin globaaleja paikkoja, mitä ne ikinä ovatkaan, tai pelkästään Suomen syrjäisiä alueita, vaan nimenomaan näitä yhteydessä toisiinsa. Jos oletetaan, että globalisaation pääpiirteisiin kuuluu lisääntynyt ja nopeutunut vuorovaikutus eri maantieteellisten tasojen välillä, on analysoitava prosesseja, kokemuksia ja merkityksiä, sillä näissä globalisaatio piileksii. Ilmiön tavoittamiseen tarvitaan välittävä käsite, jotta abstraktin, skaalalta

¹¹ Diskurssin ja tulkintarepertuaarin käsitteiden käytöstä lähemmin käyttäessäni niitä yrittäjien yksilöhaastatteluiden analyysissä.

toiselle kulkevan ilmiön voi nähdä konkreettisissa käytännöissä. Tutkimuksessani yrittäjyysdiskurssi on tällainen välittävä käsite. Se tuo suuremmat tapahtumaketjut yksilön tasolle samalla kun se liittää henkilökohtaisen laajempiin skaaloihin. Välittyminen ei ole suoraviivaista. Paksummat nuolet globalisaatiosta yrittäjyysdiskurssiin ja diskurssista yrittäjiin esittävät, että nämä suuret ja monitahoiset prosessit vaikuttavat "alaspäin" eli ihmisiin enemmän kuin toimijat pystyvät muokkaamaan yrittäjyysdiskurssia ja sitä kautta vielä laajempia tapahtumaketjuja.

Yrittäjyysdiskurssin käsitettä olen hahmotellut tätä tutkimusta varten edellä kuvattuihin teoreettisiin aineksiin perustuen, ja se on runkona kehikossa, jonka avulla sijoitan tutkimusaiheeni laajempiin yhteyksiinsä, keskittyen kuitenkin tutkimushenkilöideni arkiseen elämänkokonaisuuteen. Kiinnostukseni liittyy siihen, minkä Cindi Katz on muotoillut olevan "sense of their place in the world (and the world in their place)" (Katz 2001a, 1219). Tarkastelen siis ihmisten paikkaa maailmassa ja samalla maailmaa ja muutoksia näissä paikoissa, ja juuri tässä järjestyksessä. Suomalainen maaseutu ja yksittäiset paikat siellä ovat muutoksessa osana koko maailman prosesseja ja muodostavat erityisen ja vääjäämättä havaittavan kontekstin tutkimushenkilöilleni. Tätä pidän tärkeänä ottaa esille, mutta omassa tarkastelussani vielä tärkeämpi on kuvion vastapuoli: se, millainen on paikkatunne tässä maailmassa (sense of their place in the world).

3.3 Yrittäjyysdiskurssi maaseudulla

Maaseudun yrittäjyysponnistelut rakenteellisten ongelmien ratkaisemiseksi muodostavat omanlaisensa diskurssin. Maaseutukontekstissa yrittäjyyden puolesta puhuminen on saanut alkunsa monista toisiinsa kietoutuvista syistä, jotka osin poikkeavat laajemmasta yrittäjyyspuheesta. Maaseudun yhteydessä korostuvat ennen kaikkea keskustelut syrjäalueiden pelastuskeinoista niiden tultua vedetyksi mukaan globaaliin talouteen ja valtiollisten turvarakenteiden höllennyttyä. Yrittäjyysdiskurssissa herätellään kollektiiviseen taistoon elävän maaseudun puolesta. Elinvoimaista maaseutua yhteisenä päämääränä ei tarvitse kyseenalaistaa. Diskurssi perustuu vakuuttelulle, että maaseudun vähenevän väestön joukossa ei valtiolla ja kunnilla yksinkertaisesti ole varaa ylläpitää kaikkia palveluita, joten kehittämissuunnitelmiin (esim. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2000, 2004), hankekuvauksiin (esim. Hyyryläinen & Rannikko 2000) sekä esitemateriaaliin on lähes poikkeuksetta sisällytetty ajatus yrittäjyyden edistämisestä.

Keskustelujen uusliberalistiset sävyt painottavat, että julkisen sektorin supistaminen lisää tehokkuutta ja yritteliäisyyttä; toisaalta maaseudulla korostuu myös traditionaalisuus. Esimerkiksi MTK eli Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto ry. korostaa "jatkuvuutta yli sukupolvien" ja talonpoikaista yrittäjyyttä. Näin ollen vaikka se on yhteiskunnallisiin muutoksiin vastatessaan ottanut periaatteellisesti toimintamalliinsa myös maataloutta laajemman maaseutuyrittäjyyden, se ei näytä aktiivisesti haluavan auttaa kuin maatalouteen kytkeytyvässä muutoksessa selviämistä¹². Samoin korostuu kotimaisen ruokatuotannon säilyttäminen ja tämän vanhastaan turvallisen vaihtoehdon tarjoaminen kuluttajille. (MTK periaate- ja

¹² Tällaisesta maa- ja metsätaloudiskurssihin nojautumisesta muiden mahdollisten maaseudun kehittämisdiskurssien sijaan on kirjoittanut Olli Rosenqvist (2002).

tavoiteohjelma 2005–2010.) Ristiriitaista on, että traditionaalisuus-retoriikka liittyy lähinnä maatalouteen, mutta juuri maatalousväestö on EU-Suomessa hyvin riippuvaista erilaisista tuotantotuista. Tukia kuitenkin jaetaan ennen kaikkea suurille ja tuotannoltaan yksipuolisille eli kaukana traditionaalisesta oleville maataloille.

Samanaikaisesti toisissa yhteyksissä maatalous-assosiaatioista yritetään päästä eroon. Esimerkiksi maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa painotetaan maatalojen tarvetta monialaistua, sillä tosiasiallisiin muutoksiin perustuen on mahdotonta ajatella pientä tai edes keskikokoista maataloustuotantoa hallitsevana työllisyystyypinä tulevaisuudessa. Maatalous- ja maaseutupoliittikka eivät siis suinkaan ole sama asia eivätkä aina aja samoja pyrkimyksiäkään. Maatalouspainotteisuus saa laajan maaseudun politiikkaohjelmassa tiukkaakin kritiikkiä: ”On tunnistettava, millainen maatalous lisää maaseudun elinvoimaa ja millainen taas vähentää sitä. Maataloudella ei ole automaattisesti myönteistä maaseutuvaikutusta.” (Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä 2004, 241.)

Alueongelmia ja ongelma-alueita

Muusta aluekehityksestä maaseutukehitys on tällä hetkellä varsin irrallaan. Näyttää, että alueellinen kehittäminen on hallitsevasti keskusvetoista. Kaupunkiseutujen kehitys on sitä, mihin halutaan panostaa, ja (maa)seudut kehittyvät tällaisen veturin perässä, jos ovat kehittyäkseen. Hegemonisissa aluekehitysdiskursseissa maaseutu näyttäytyy siis epäkiinnostavana. Tästä on seurannut, että sekä maaseudun kehittäminen että tutkiminen ovat yhtäältä omaksuneet hallitsevan keskuslähtöisen kielen ja käsitykset onnistumiseen johtavasta toiminnasta (ks. esim. Storhammar & Virkkala 2003). Toisaalta silloin, kun keskusjohtoiseen ajattelu- ja toimintamalliin ei ole haluttu maaseudulla mennä mukaan, tuloksena on muusta aluekehittämisestä irti olevaa toimintaa, jota ei oikein kuunnella tai oteta vakavasti vaan pikemminkin vaietaan kuoliaaksi (Rosenqvist 2002).

Vielä 1980-luvulla aluekehitystä jäsensivät pyrkimykset alueellisen tasarvoon ja tasapainoiseen hyvinvoinnin kehitykseen. Sittemmin byrokraattinen ja vahvasti säännelty valtiojohtoinen alueellinen yhteiskuntapolitiikka alkoi kohdata kritiikkiä. Tilalle haluttiin kansainvälistä pääomaa houkuttelevaa ja kilpailukykyä korostavaa kehittämisspolitiikkaa. Kansainvälisyyden korostaminen tarkoittaa keskusvetoista kehittämistä, jossa painopiste on taloudellista kasvua luovilla yrityksillä ja niiden toimintaympäristöjen parantamisella, ei tasaisella hyvinvoinnilla. Hegemonista aluekehitysdiskurssia ovat nyt innovaatioympäristöt ja osaamiskeskittymät. (Jauhiainen & Niemenmaa 2006, Moisio 2006, Rosenqvist 2003.)

Myös Heikki Eskelinen (2001) toteaa pamfletissaan, että laman jälkeen on erityisesti tuettu tietoyhteiskunnan ja kansainvälistyneiden yritysten kilpailukykyyn rakentamista, ei aluekehitystä. Markkinavetoinen kasvu on keskittynyt muutamille kaupunkiseuduille. Eskelisen mukaan paikallisista oloista syrjäseuduilla ovat ottaneet vastuun aivan toiset toimijat, kuten kylätoimikunnat, oppilaitokset, verkostoja luovat yrityskeskukset ja seutukunnat. ”Ne ovat vähät välittäneet virtaviivaistuvan markkinatalouden tylyistä ehdoista – tai ne ovat välittäneet niin paljon, että ovat ryhtyneet toimiin” (mt., 13). Huomionarvoisia perusteluita kasvukeskuksiin keskittyvää ja vapaasti etenevää kehitystä vastaan ovat maaseu-

dulla olemassa olevan infrastruktuurin hylkääminen, syrjäytymisongelmien paheneminen ja muuttoliikkeen kohdealueiden liikakasvun aiheuttamat ongelmat. Maassa on vanhoja, valmiita yhdyskuntien rakenteita, joita ei voida nopeasti muuttaa ”– ja mikä olennaista, joita ihmiset eivät halua kovin nopeasti muiksi muuttaa” (mt., 28).

Sillä välin kun innovaatioympäristöt ja osaamiskeskittymät hallitsevat aluekehittämistä ja sen myötä alueellisesti painottuvaa tutkimusta, maaseutupolitiikassa ja -tutkimuksessa yritetään tavoittaa maaseudun uusi, enenevästi maataloudesta irti oleva perusta. Maaseutupolitiikan asema on kuitenkin epämääräinen suhteessa viralliseen aluepolitiikkaan, eivätkä eri toimijoiden puhetaivat juuri kohta toisiaan. Maaseutua kehittävät ennen kaikkea maaseudun ihmiset. (Eskelinen 2001, 40–41.) Maaseutu on ajautunut Suomen kansallisen projektin sivuraiteille (mt., 48). Se, että maaseutupolitiikka ja -tutkimus ovat hegemonisten aluekehitysdiskurssien syrjässä, on kummallista ja haitallista senkin vuoksi, että Suomen alueelliset ongelmat ovat tulkittavissa nimenomaan maaseutuongelmiksi. Suomen ongelma-alueet ovat keskieuropalaisesta perspektiivistä nähtynä juuri maaseudulla, joskin kotimaisesta näkökulmasta halutaan korostaa niiden kaupunkimaisia piirteitä. Keskustelujen marginaaliin joutumisen Eskelinen näkee huolestuttavana syystä, johon minun on aineistoni perusteella helppo yhtyä. On hyvä, että on asumisen ja elämisen ympäristöjen valinnanvaraa, siis kaupunkien lisäksi maaseutua. Millainen maaseutu tahansa ei kuitenkaan riitä, sillä paikoilla on taipumus kutoutua osaksi henkilökohtaisia identiteettejä. Näin ollen olisi oltava mahdollisuus ”ylellisyyteen nimeltä kotiseutu” eikä vain tiettyyn yhdyskuntatyyppiin, mikä maaseudun kohdalla tarkoittaisi esimerkiksi vain parhaiten sijoittuneita ja markkinoilla menestyneimpiä maaseudun osia. (Mt., 73–74.)

Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma

Laaja maaseutupoliittisten toimijoiden joukko on vuodesta 1991 lähtien laatinut maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman, jotta keskushallinnon päätösten maaseutuvaikutuksiin kiinnitettäisiin huomiota. Kyse on nimenomaan maaseudun ominaispiirteiden esiintuomisesta ja siten taustalla on ajatus maaseudun erilaisuudesta verrattuna kaupunkeihin, joissa kehitys oletusarvoisesti tapahtuu. Tässä ohjelmien ketjussa välittyy vahva maaseudun tuntemus ja paikallisnäkökulma, joiden kautta halutaan pitää maaseudun puolta kaupunkivetoista kehittämistä vastaan. Samalla näkökulma on laava ja henkii kaikkien voimien saamista käyttöön, sillä muuten maaseutu ei selviä globalisaation puristuksessa. Yrittäjyys nähdään kokonaisuohjelmassa yhtenä oleellisena maaseudun elinvoiman lisääjänä, mutta myös se sovelletaan maaseudun oloihin. Kun harjoitettava aluepolitiikka on sekä maaseudun että kaupungit ja näiden vuorovaikutuksen huomioivaa, taataan ”parhaat aluerakenteelliset edellytykset Suomen menestyksen välineille etenevän globalisaation maailmassa” (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2004, 10). Ohjelmassa todetaan maaseudun (kuten kaupunkienkin) yhtenäisten elämäntapojen, kulttuurien ja ammattien ajan olevan ohi ja asuinpaikan sijaan koulutuksen, tulotason ja sukupolven määrittelevän elämäntapaa. Samanaikaisesti maaseudun erityisyyttä korostava politiikka on perusteltavissa väljemmän asutuksen ja alueellisen työnjaon kautta. Perustelujen retoriikkaan kuuluu myös maaseudun vapaa-aikamerkityksen

korostus: maaseutu on monille tärkeä vapaa-ajan paikka, vaikka ei siellä virallisesti ja vakinaisesti asuisikaan.

Sekä yrittäjyyden että muun maaseudun positiivisen erityiskohtelun perusteena käytetään *ihmisyyttä*. Samalla kenties puhutellaan perinteisen maaseutumaisen elämäntavan kannattajia, jotka kuitenkin on saatava haluamaan elämäntapansa ajanmukaistamista. Maaseutua painottava yrittäjyysdiskurssi ei ole yhtä markkinaorientoitunut, äärioliberalistinen ja hyötyhakuinen kuin keskusvetoiset aluekeskus- ja innovaatiopolitiikat, koska tällaisia ajatuksia liian suoraan esitettyinä saatettaisiin pitää liian etäisinä syrjäseutujen asukkaiden elämänpirille. Ei voida argumentoida vain globaalilla kilpailukyvyllä ja talouskasvulla, vaan maaseutua on kehitettävä ”ihmisten kilpailukykyisenä asuinalueena ja toimintaympäristönä” (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2004, 37). Poliittisesta ajattelusta halutaan karistaa pois maatalouden ja maaseudun samaistaminen, jolloin maaseutua kehitettäisiin ja poliittista valtaa käytettäisiin maatalouden kautta, vaikka tulevaisuus on muissa ammateissa ja maatalouden monialaisuudessa (mt., 47–48). Maatalouden sijaan painoa olisi kokonaisuohjelman mukaan pantava yrittäjyyteen, mutta maaseutuerityisellä tavalla. Todetuksi tulevat yrittäjyyteen kohdistetut suuret odotukset, mutta niitä kritisoidaan ja ne tunnistetaan jopa jonkinlaiseksi diskurssiksi: ”Yrittäjyyskeskustelussa korostetaan kilpailukykyyn lisäämisen, yritystoiminnan laajentamisen ja kasvualoihin panostamisen tapaisia iskulauseita” (mt., 93). Sen sijana maaseudulla huomio pitäisi olla myös yrittäjän ja asiakkaiden ihmisyydessä.

Pohjois-Karjalan tietoyhteiskuntaprojekti aluekehittämisen esimerkkinä

Yrittävän yhteiskunnan kanssa samaa kumppanuuden, osallistumisen ja yksilön mahdollisuuksien retoriikkaa kuvaa myös muun muassa yhteiskunnan nimittäminen projektiyhteiskunnaksi (Rantala & Sulkunen 2006), ja jälkimodernin länsimaisen yhteiskunnan pyrkimyksiä voi yhtä hyvin kuvata vaikka kilpailukyky-yhteiskunnaksi (Heiskala & Luhtakallio 2006b) tai tietoyhteiskunnaksi. Tietoyhteiskuntaa syrjäseudulla, juuri toisessa tutkimusmaakunnassani Pohjois-Karjalassa, ovat tarkastelleet Sari Tuuva-Hongisto, Noora Talsi ja Johanna Uotinen (2006). Heidän näkökulmansa on kansalaisyhteiskunnan nousu ja väistyminen teknologiapolitiikassa. Pohjois-Karjalassa tietoyhteiskuntakeskustelussa on korostunut halu ottaa osaa ihmisten arkeen.

Pohjois-Karjalaa voidaan pitää edelläkävijänä tietotekniikan tuomisessa syrjäseuduille. Liikkeelle lähdettiin korostetun ihmislähtöisesti perustellen sitä sekä asukkaille että ulospäin syrjäisyyden torjunnalla. Tuuva-Hongisto ym. (2006, 8–9) esittävät, että juuri syrjäisyys on auttanut aktiivista tietoyhteiskuntakehitykseen mukaan menemistä, sillä vanhojen käytäntöjen kriisiytyminen on tuonut ongelmat ja umpikujat keskusalueita aiemmin esille ja luonut painetta uusien toimintamallien etsimiseen. Ajattelutavassa on paljon samaa kuin syrjäseutujen yrittäjyyspuheessa: kaikkiin kehitysmahdollisuuksiin ja toimeentuloideoihin on tartuttava.

Pohjois-Karjalan talkoilla tietoyhteiskuntaan -strategia onnistui olemaan tavoitteidensa mukaisesti poikkeus teknologiakeskeisessä politiikassa. Pohjois-Karjalan tietoyhteiskuntamallissa kansalaislähtöisyys oli vahvasti läsnä, mistä kertoo jo tietoyhteiskuntastrategian nimikin: *Talkoilla* tietoyhteiskuntaan (Tuuva-

Hongisto ym. 2006, 42, Vehviläinen 2004, 270). Kansalaislähtöisyys ja ihmisten tarpeet huomioiden Pohjois-Karjalaan luotu ”maailman verkottunein syrjäseutu” (Tuuva-Hongisto ym. 2006, 7) oli huipussaan 2000-luvun taitteessa, mutta viime vuosina syrjäisyys on näyttäytynyt jälleen konkreettisena ongelmana muun muassa jälkeenjääneiden verkkoyhteyksien vuoksi. Myös pienten, henkilötason asioiden muuttuminen näkyi perifeerisillä alueilla: pohjoiskarjalaisen tietoyhteiskunnan sydämen asiakseen ottanut maakuntajohtaja Tarja Cronberg siirtyi muihin tehtäviin, jolloin alueella jäätiin vaille aktiivista ihmislähtöisen teknologiakehityksen puolesta puhujaa. Vallalle tulivat muut diskurssit ja keskustelua käännettiin siten, että kansalaisten tietoyhteiskunta on valmis ja nyt on erikoistuttava yritysten auttamiseen. Tilalle tuli puhe asiakkaista, joille viranomaiset tuottavat palveluita, yrityslähtöisyydestä, alueellisesta kilpailukyvyistä ja julkisen sektorin tehokkuudesta (mt., 48–51). Kuitenkin samanaikaisesti tehdään edelleen perusselvityksiä ja suunnitelmia, kuinka saadaan Suomi tietoyhteiskunnaksi.

Tietoyhteiskuntapuhe nousi Suomessa 1990-luvun laman jälkeen, jolloin tietoyhteiskunnasta puhuttiin innostuksen ja optimismin hengessä selviytymisstrategiana ja jopa onnelana (Tuuva-Hongisto ym. 2006, 30). Aivan sama tausta on positiivissävytteisellä yrittäjyyspuheella. Kuten tietoyhteiskunnan, myös yrittävän yhteiskunnan kehittäminen johti lukuisiin kansallisiin ja paikallisiin suunnitelmiin ja projekteihin. Paikalliset erot ja sukupuolten erityispiirteet ruokkivat osaa yrittämisen kehittämisestä Pohjois-Karjalassa. Muun muassa naisten resurssikeskus Karellikeskus on ollut Suomessa ainutlaatuinen ja edelleen toimiva esikuva, jolla pyritään edistämään juuri naisten yrittäjyyttä ja työllisyyttä erityisesti paikallisesti (Karellikeskus 2006). Yrittäjyysretoriikka on toki ulottunut toiselle tutkimusalueelleni Pirkanmaallekin, mutta yhtä johdonmukaista ja suunnitelmallista paikallisuuden myönteistä korostusta ei tällä hyvinvoivemmalla alueella ole ollut.

Aluepolitiikan naiset

Naisten aluepolitiikkaan ja sitä kautta elinkeinoelämän vireyttämiseen osallistumiselle varattu ”oma tila” ja sen seuraukset ovat kiinnostaneet tutkijoita eri maissa. Tarkastelen seuraavaksi esimerkkitutkimuksia Kanadasta, Norjasta, Ruotsista ja Australiasta¹³, joille kaikille on yhteistä naisten politiikkaan osallistumisen pohtiminen tarjolla olevien diskursiivisten toimintapositionien näkökulmasta. Kaikissa tutkimuskohteissa on kyse kehittämisspolitiikasta, jolla alueet pyrkivät pysyttelemään mukana globaalissa kilpailussa. Usein tämä tapahtuu usuttamalla asukkaita toimimaan uusliberalistisen talouden yrittäjähenkisillä arvoilla.

Dominique Masson (2006) hahmottelee alueiden kehittämisspolitiikan ja naisten poliittisen osallistumisen muotoja Kanadan Québecissä. Québecissä aluepolitiikalla tavoitellaan alueellista yhteistyötä, jotta taattaisiin mahdollisimman hyvät asemat pysyä mukana globaalissa kilpailussa, teknologisessa kehityksessä, yrittäjähengessä ja joustavan työvoiman tarjonnassa. Näine tavoitteineen politiikka voidaan nähdä uusliberalistisena yrityksenä edistää pääoman kasautumista omalle alueelle globalisaation oloissa. Masson kysyy, miksi naisaktivistit haluavat olla mukana tällaisessa sinänsä feminiinisille toimintatavoille vieraassa toiminnassa. (Mt., 305.) Hän osoittaa, että naisten osallistumisen ja vaikuttamisen tilat ovat

¹³ Kiitos informaattikko-opiskelija Laura Paukkuselle viitteiden löytämisestä.

erillisiä. Ne on rajattu erityisesti ”naisten asioiksi”, joita ovat naisten työllisyys, yrittäjyys, poliittinen osallistuminen ja elämänlaatu (mt., 308). Kyseessä ovat siis paitsi naisten erityiset paikat toimeentulon ja politiikan kentillä, myös naisiseksi tulkittu, pehmeä ja vaikeasti mitattava arvo eli elämisen laatu.

Politiikkaan osallistuneet naiset samanaikaisesti sekä vastustavat ja ohittavat uusliberalistisen orientaation että mukautuvat siihen. Paikallisen aluekehityspolitiikan painopisteet mahdollistavat esimerkiksi vaatimukset tukea naisten yrittäjyyttä, mikä voidaan lukea mahdollisuuksien strategisena käyttämisenä. Toinen lukutapa osoittaa kuitenkin, että samalla naisaktiivit asettuvat kannattamaan tällä politiikalla edistettävää kilpailukeskeisyyttä, dynaamisuutta ja vientiä korostavaa toimintaa. Tämä puolestaan on ristiriidassa aktiivien omien vakaata ja turvattua työllisyyttä painottavien vaatimusten kanssa, sillä uusliberaali politiikka tarjoaa lähinnä lyhytaikaisia, huonopalkkaisia töitä ja vähentää näin naisten itsenäisyyttä ja hyvinvointia. (Masson 2006, 308–309.)

Samantyyllisiä huomioita naisten osallistumisesta alueelliseen kehittämiseen on tehnyt norjalaista aluepolitiikkaa tutkinut Ann Therese Lotherington (2005). Naiserityinen kehittämisspolitiikka tulee diskursiivisesti määritellyksi Toisena, poikkeamana normaalista kehittämistyöstä, jonka yhteydessä ei puhuta (nais- tai mies)sukupuolesta. Lotherington kutsuu nais erityisen politiikan harjoittajia femokraateiksi. Näiden hän huomaa myös käsittävän naisiin suunnatun aluekehittämisen erilaisena, erityisenä ja eriytyneenä. Naisiin keskittyminen tarkoittaa, että sukupuolineutraali politiikka ei joudu uhatuksi vaan saa säilyä ennallaan ja keskeisimpänä. Juuri tämän peruspolitiikan muutoshaluttomuuden vuoksi sukupuolten tasa-arvon teeman ei haluttu norjalaisessa esimerkissä leviävän muutamien nais erityisten politiikkatoimien ulkopuolelle. Muuten olemassa oleva sukupuolijärjestys häiriintyisi ja myös miehet tulisivat määritellyiksi sukupuolena, mikä pakottaisi pohtimaan muun muassa miesten hallitsevan aseman legitimiteettiä. Nykyisellään naisille on rajattu oma tilansa, jonne siihen halukkaat toimijat ovat sopeutuneet varsinaisia diskursiivisia ehtoja miettimättä. (Mt.)

Kolmas samantyyppinen esimerkki on Ruotsista, jossa Christine Hudson ja Malin Rönblom (2007) ovat tarkastelleet sukupuolten tasa-arvon rakentumista ruotsalaisessa aluepolitiikassa. Siinä sijoitetaan ihmisiä erilaisiin subjektipositioihin ja naisia ryhmänä yhdenlaiseen positioon. Kirjoittajien tutkimusalueista naisilla on tarjolla aktiivisempi asema eteläisessä Lapissa kuin Jönköpingin alueella. Diskurssi-analyysi osoittaa, että Etelä-Lapissa, Västerbottenissa, naisia huudetaan aktiivisesti mukaan auttamaan kehitystalkoissa, mutta samalla naiset saattavat tällöinkin tulla konstruoiduiksi Toisina eli keskenään yhtenäisenä ja miehistä erillisenä kategoriana. Hegemoniset diskurssit eivät kuitenkaan koskaan ole aukottomia, vaan vaihtoehtoisia käsityksiä mahtuu versomaan niiden alta. Juuri tässä voidaan kokea uhkaava konflikti: vakiintuneita käsityksiä alueellisesta kasvusta ja sen edistämistä horjutetaan sukupuolierityisellä toiminnalla. Kirjoittajien mukaan Ruotsissa ei korosteta enää tällaista naisnäkökulmaa, vaan puhutaan tasa-arvosta ja sukupuolen valtavirtaistamisesta. Uusliberaalissa poliittisessa kontekstissa tämä näyttää tarkoittavan, että aiempia naisille suunnattuja lisäresursseja ei enää ole. Sen sijaan sukupuolten tasa-arvo tulisi vain lisätä olemassa olevaan, jatkuvan kasvun tavoitetta kyseenalaistamattomaan kehittämissparadigmaan. Tasa-arvoon ei nähdä

liittyvän valta-aspektia eikä ideaalitoimijan maskuliinisia, tiettyä ikää, kansallisuutta ja luokka-asemaa edellyttäviä oletuksia huomata. (Mt.)

Australiassa maaseutumaisilla alueilla on niin ikään täytynyt pohtia uusia paikallishallinnon muotoja tuomaan elinvoimaa alueille. Barbara Pini (2006) on todennut erään tällaisen paikallishallinnon edustajiston olevan maskuliininen, ei vain määrälliseltä sukupuolikoostumukseltaan vaan myös toiminnan painotukset ovat hegemonisen maskuliinisuuden diskurssia tukevia. Korostettuja teemoja ovat kilpailullisuus, yrittäjyys, aggressio ja taloudellinen kasvu sosiaalisten kysymysten sijaan. Kun harjoitetussa politiikassa pääomavaltaisuus ja ”kovat” alat pysyvät näin ollen henkisesti ja rahallisesti tuettuina mieluummin kuin sosiaali- ja hyvinvointialat, säilyy uusi, ongelmiin vastaamaan pyrkivä aluepolitiikka maskuliinisenä.

Suomessa aluepolitiikan ja/tai maaseudun kehittämisen sukupuoliluottuvuutta ei ole tutkimuksellisesti analysoitu kovinkaan paljon. Kehittämistekstien ja asiantuntijakannanottojen perusteella näyttää siltä, että meillä aluekehittämiseen liittyy nimenomaan yrittäjyys. Tämä puolestaan on yhteydessä äsken kuvaamissani tutkimuksissa pohdittuun uusliberalismiin, johon naistoimijat joutuvat menemään mukaan tai vaihtoehtoisesti joutuvat etsimään tai haluavat etsiä niissä olosuhteissa omaa, erilaista toimintatilaa. Suomalaisissa aluekehitysteksteissä naisten aseman arviointi tai parantaminen näyttää liittyvän edellisten artikkelien muutamista muista maista antamaa kuvaa keskeisemmin naisten yrittäjyyden edistämiseen, mutta sama toimii myös päinvastoin. Naisyrittäjyyden edistämisen- ja arviointiteksteissä on sisäänrakennettuna aluekehitysperspektiivi. Tätä yhteenpunoutumista tarkastelen seuraavaksi.

3.4 Yrittäjyysdiskurssi ja naiset

Naisten maaseutuyrittäjyys asettuu tavallaan kaksinkertaiseen marginaaliin sukupuolen ja sijainnin perusteella (Koski & Tedre 2004, 124). Suomalaisella maaseudulla yrittäjyysajattelu on kuitenkin niin läpitunkevaa, että myös naiset on otettava huomioon. Heille raivataan erillinen tila yrittäjyysdiskurssissa, sillä sukupuolineutraalilta näyttävään normiin he eivät helposti sovi. Naisyrittäjyydestä ja syrjäseutujen naisten itsensä työllistämisestä keskustellaan omanlaiseensa sävyyn. Tällöin vedotaan helposti kaikkia naisia yhdistäviin käyttämättömiin, ihmeellisiin, perinteisiin ja lähes ehtymättömiin voimavaroihin, jotka nyt olisi saatava käyttöön maaseudun pelastamiseksi (myös mt., Komulainen 2005). Edellä mainitun Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman naisia koskevassa osuudessa (Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä 2004, 108–111) rohkaistaan yhtäältä ”naisten voiman” ja käyttämättömien resurssien käyttöönottoon, jolloin potentiaalisia aloja ovat erityisesti perinteiset hoivan kentät uusissa muodoissaan. Toisaalta havaittavissa on niin sanottua tosissaan olemisen retoriikkaa, jolloin naisten asemaa alalla kuin alalla perustellaan luvuilla, saavutuksilla ja tehdyillä sekä ajettavilla poliittisilla toimenpiteillä.

Puhetavan muuntaminen naisille onkin tarpeen, sillä maaseudun naiset eivät välttämättä jaa niitä arvoja, joita yleinen yrittäjyysdiskurssi abstrakteimmillaan tarjoaa. Toisaalta kaikki maaseudulla toimivat naiset tuskin myöskään jakavat sitä traditionaalisia arvoja korostavaa eetosta, jota maaseudun naisiin kohdistuva

voimavarapuhe antaa. Samalla on kuitenkin huomattava se mainitsemani seikka, että luultavasti kukaan ei sellaisenaan omaksu ja ala elää minkäänlaista yrittäjyysdiskurssia, vaan kyseessä on abstraktilla analyttisellä termillä nimetty ilmiö, joka koostuu ihmisten toimista ja lausumista mutta joka kokonaisuutena on yksittäisten ihmisten toiminnan ulottumattomissa. Seuraavaksi analysoin naisyrittäjyysdiskursssia kolmesta naisyrittäjyyttä käsittelevästä raportista.

KTM:n Naisyrittäjyys-raportti

Kauppa- ja teollisuusministeriön keväällä 2004 asettamassa työryhmässä (Kauppa- ja teollisuusministeriö 2005) on pohdittu naisyrittäjyyden edellytysten vahvistamista Suomessa. Työryhmän julkaisussa *Naisyrittäjyys. Nykytilanne ja toimenpidehdotuksia* avautuu tarkasteltavaksi eräs yrittäjyysdiskurssin muoto eli naisyrittäjyyspuhe. Se on osa tutkimuksessani vaikuttavaa diskursiivista maailmaa, ja siinä on ennen kaikkea kyse nais erityisyydestä. Erityisyyttä ryhdytään raportissa perustelemaan naistutkimuksen teorioiden kautta, vaikka tätä teoreettista esitystä ei sittemmin enempää puntaroida. Työryhmän loppuraportin tekijät hakevat teoreettista taustaa naisyrittäjyyden kolmesta tutkimusaallosta. Yrittäjyysraportissa ensimmäisen aallon katsotaan olevan miesten todellisuuden pitäminen naisyrittäjyyden mallina ja toisen naisten vertaaminen miesten luomaan todellisuuteen. Kolmanneksi aalloksi mainitaan naisyrittäjien oma todellisuus. Naistutkimuksessa, myös työelämän naistutkimuksessa (Kinnunen & Korvajärvi 1996) ja esimerkiksi Tarja Pietiläinen jäsenyyksessä yrittäjyyden naistutkimuksesta (Pietiläinen 2002) naisten vertaaminen miehiin nähdään ensimmäisenä vaiheena, jota voi nimittää tasa-arvotutkimukseksi. Naisten oman todellisuuden tutkimista pidetään naistutkimuksessa toisena vaiheena. Kolmanneksi vaiheeksi katsotaan yleensä eroja painottava tutkimusote, joka voi olla esimerkiksi sukupuolen tekemisen tutkimista korostaen sukupuolen konstruoinnista tilanteisesti ja diskursiivisten käytäntöjen kautta. (Mt.) Yrittäjyysraportissa tällaista vaihetta ei mainita; naisten väliset erot ja naiseuden jatkuva uudelleenmäärittely suurimmaksi osaksi sivuutetaan.

Poliittisiin toimiin tähtäävä julkaisu ei siis sisältämästään teoreettisesta osuudesta huolimatta käsittele naisten välisiä eroja esittelevää teoriaa. Yhtenäisyyden korostaminen ymmärtyy juuri poliittisten tavoitteiden vuoksi: kun halutaan ajaa jotakin asiaa, tässä tapauksessa naisten yrittämisen erityislaatuista ja siihen liittyviä toimenpiteitä, on kohteena oleva ryhmä puristettava yhtenäiseksi. Poliittinen huomioarvo on näin suurin. Tämä tarkoittaa, että yrittäjyysdiskurssissa on nais erityinen lisäke, jossa naisten toimintatavat tiivistyvät essentialismiin taipuvaiseksi Naisen Toiminnan korostamiseksi ja jossa tavoitteena on Naisen Äänen kuuluviin saaminen. Koska tavoitteena – ja raportin toimenpidehdotuksina – on monentyyppisten naisyrittäjien aseman edistäminen, tämä on aivan toimiva ratkaisu. Strateginen essentialismi (Spivak 1996, 81) eli jonkun ryhmän yhtenäisyyden korostaminen on tällaisissa yhteyksissä mielekäs toimintamuoto.

Raportissa luotava diskursiivinen naisyrittäjyys on naisvaltaisilla aloilla tapahtuvaa ja aina potentiaalisen äidin yrittämistä. Julkaisuun mahtuu lause, että "[i]tsensä työllistäminen tulisi kokea positiiviseksi ja toivottavaksi yrittäjyyden muodoksi" (Kauppa- ja teollisuusministeriö 2005, 21), mutta raportissa perustetta-

vaksi ehdotetun naisyrittäjyys Hankkeen tavoitteeksi määritellään muun muassa naisyrittäjien lukumäärän lisääminen EU-maiden huipputasolle, kilpailukykyyn lisääminen ja naisten johtamien yritysten kannustaminen kasvuun ja kansainvälistymiseen. Muutenkin kieli on maskuliinista, maaseutupoliittisessa kokonaisuudessa korostetusta ihmisyydestä vieroitettua ja valmiin yrittäjyysdiskurssin kautta kulkenutta muun muassa silloin, kun naisaloja käännetään tehokkuuden kielelle puhumalla kasvupotentiaalin omaavista sosiaali- ja palvelualan yrittäjyydestä, sosiaalisista innovaatioista, maaseudun naisten käyttämättömästä yrittäjäpotentiaalista ja maataloudesta vapautuvista osaamisresursseista.

KTM:n raportissa korostuu paitsi nais erityisyys, myös paikallisuus. Alueellinen näkökulma ei siis loista poissaolollaan kuten suurkaupunkikeskeisessä todellisuudessa ja osassa yrittäjyyspuhettakin. Sen sijaan naiset, yrittäjyys ja alueellinen kehittäminen liittyvät niin tiiviisti yhteen, että naisyrittäjyysraporttia lukiessa ei aina muista, että aiheena eivät varsinaisesti olleet juuri aluekehitys ja naiset. Naisyrittäjyyden arvellaan parantavan naisten työllisyyttä erityisesti maaseudulla, koska siellä ikä- ja sukupuolirakenne on vinoutunut. Väki vanhenee ja kunnilla on talousvaikeuksia, joten itsensä työllistäminen yrittämällä ja erityisesti naisvaltaisilla hoivapalveluilla on nostettu esille. Erityisesti työkäiset naiset muuttavat pois maaseudulta, ja yrittäjyysmahdollisuuksista puhumalla heidän toivotaan pysyvän maalla. Samanaikaisesti maatalouden harjoittaminen keskittyy harvemmillä ja suuremmilla tiloilla, joten myös tältä alalta jää työttömäksi naisia. Naisyrittäjyyden edistämistä perustellaankin siis osittain alueellisella kehittämisellä. Sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisen ohella parannetaan samalla alueellista tasa-arvoa. Lisäksi naisyrittäjyyspuheen perusteluihin kuuluu työllisyyden parantaminen. Naisyrittäjyysdiskurssissa on essentialismin ja uuskonservatismi vaara, kun siinä oletetaan naisten piiriksi paikallinen ympäristö, joka on nyt jatkuvuudesta huolehtijan ja pelastajan tarpeessa (myös Komulainen 2004, 552). Vaikka diskurssi on kehkeytnyt todellisiin ongelmiin tarjottuna vastauksena, sillä voi olla monenlaisia, myös ei-aiottuja ja sukupuolijärjestyksiä ylläpitäviä seurauksia.

Yhdessä vahvat -yrittäjyysraportti

Kahtalainen tavoite – yhtäältä toimeentulo ja itsensä toteuttaminen sekä toisaalta yhteiskunnallinen tärkeys – esiintyy myös naisten yrittäjyyttä esittelevässä ja edistävässä *Yhdessä vahvat* -julkaisussa (Asikainen & Komulainen 2004). ”Jos naiset eivät osallistu, jää puolet kansan voimavaroista innovaatioissa ja kehittämistyössä pimentoon. Erittäin kipeä kysymys tämä on maaseudulla, josta etenkin nuoret naiset muuttavat ja naisia on yhä vähemmän.” (Mt., 8.) Kuten Kauppa- ja teollisuusministeriön (2005) naisyrittäjyyttä esittelevässä raportissa, myös äskeisen julkaisun lainauksessa kytketään alueiden kehittyminen naisten yrittäjyyden kanssa yhteen.

Naiserityisen kehittämisen tärkeyttä perustellaan *Yhdessä vahvat* -julkaisussa (Asikainen & Komulainen 2004, 8) sillä, että naiset tarvitsevat toimintaympäristön (elinkeinopolitiikan, yrittäjyyspalveluiden, lähiyhteisön, perheen, toisten yrittäjien, toisten naisten) kokonaisvaltaista tukea. Naisten tarpeiden ja toimintatapojen luonnollistaminen (ks. Komulainen 2005, 28) ja tiedostamaton heteronormatiivisuus

heijastuvat moniaalle ja näkyvät sanavalinnoissakin. ”On luonnollista, että naiset ja miehet ovat kiinnostuneita erilaisista asioista. Kysymys on siitä, että kummankin sukupuolen tärkeät asiat saavat yhtä paljon tilaa.” (Polo 2004, 14.) Naispuolisten aktiivitoimijoiden mukaan myös naiset kuuluvat yrittäjyysdiskurssin tarjoamille kentille. Yrittäjyyttä ei kyseenalaisteta, vaan diskurssiin halutaan mukaan. Se vain perustellaan ”naiserityisin” tavoin.

Julkaisussa huomataan, että naisten kannustaminen yrittäjyyteen ei ole vain 1990-luvun laman ja EU-jäsenyyden kiihdyttämien maaseudun rakenneongelmien seurausta, kuten yrittäjyysdiskurssia olen kontekstoinut, vaan sillä on aiempaakin historiaa. Sirpa Polo (2004, 11) näkee naisyrittäjyyskoulutuksen ja neuvonnan taustana tasa-arvolain. Vuonna 1986 voimaan tullut laki havahdutti naisten yrittämisen erityiseen tukemiseen. Jo sitä ennen, 1970-luvulla, öljykriisi työttömyysjaksoineen johti muun muassa Englannissa ja Norjassa naisjohtajien ja naisyrittäjien koulutukseen, mikä heijastui Suomenkin työvoimapolitiikan linjauksiin. Koulutus näyttääkin alkuaikoina liittyneen nimenomaan johtajatasen taitojen parantamiseen. Maaseudun naisille suunnattuja omia yrittäjäkursseja alettiin järjestää 1990-luvulla, ja juuri Euroopan Unionin ESR (Euroopan Sosiaalirahasto)-toiminta lisäsi taloudellisia mahdollisuuksia naisille tarkoitettuun yrittäjäkoulutukseen. Polo toteaa naisille suunnattujen yrittäjäkurssien olleen alusta alkaen hyvin suosittuja. Naiset osallistuivat näihin paljon suuremmalla joukolla kuin sekakursseilla, vaikka samanaikaisesti kielsivät sukupuolierot ja niihin liittyvät ongelmat. (Mt., 11–14.) Liian yleinen yrittäjyyskoulutus tuntuu kaukaiselta niistä naisista (ja kenties monista miehistäkin), jotka vierastavat koko yrittäjä-nimikettä omalla kohdallaan. Useimpien ihmisten joiden toimintaa ohjaavat erilaiset materiaaliset ehdot, jotka abstrakti yrittäjyysideaali ohittaa.

Maaseudun naisten toimintaohjelma

Maaseudun naistoimijoista Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän Naisteemaryhmä ja tämän sisällä strategiatyöryhmä ovat myös laatineet oman julkaisunsa tukeakseen maaseudun naisia. Kyseessä on *Maaseudun naisten toimintaohjelma 2005–2008* -niminen julkaisu (toim. Asikainen 2004). Sen on tarkoitus olla maaseutupoliittinen linjanveto ja työkalu käytännön toimintaan. Jo tekijätiiminsäkin vuoksi aluekehittäminen ja naiset liitetään tässä sujuvasti yhteen. Samoin automaattisesti mukana on yrittäjyyden edistäminen keskeisenä kehittämiskeinona ja työllisyysstrategiana. Lainaan toimintaohjelman tavoitteet tähän kokonaisuudessaan:

Toimintaohjelman tavoitteena on edistää naisten mahdollisuuksia asua maaseudulla, tehdä työtä ja ansaita toimeentulonsa omalla työllään sekä perustaa perhe.

Ohjelmassa otetaan huomioon sekä yksilön, yhteisön että koko yhteiskunnan tarpeet. Lähtökohtana on ollut näkemys, jonka mukaan yksilöt ja heidän elämässään tekemänsä ratkaisut heijastavat ja heijastuvat yhteisöjen hyvinvointiin ja koko yhteiskunnan ja talouselämän kehittymiseen. Tätä kautta yksilöjen menestyminen turvaa suomalaista kilpailukykyä niin nykyhetkessä kuin tulevaisuudessa. Naiset ovat keskeinen vaikuttaja tulevien sukupolvien kehittämisessä. Naisten tehtävä synnyttäjänä on huolehtia maailmasta ja säilyttää se, ennakoita ja ottaa huomioon se että tulokkaalla on kyky aloittaa jotain to-

della uutta. Naisten hyvinvointi turvaa sen, että myös tulevaisuudessa suomalaiset voivat hyvin ja menestyvät. Naisten kehittyminen ja vastuunotto mahdollistaa myös miesten myönteisten voimavarojen kehittymisen. Sukupuolten kumppanuudella rakennamme hyviä yhteisöjä. (Asikainen 2004, 2.)

Naisille asetettu vastuu on suuri. Kuten äskeisissä naisyrittäjäyysdiskurssia ilmentävissä esimerkkijulkaisuissa, myös tässä naisten tärkeyttä korostetaan käyttämällä vahvaa vakuuttamisen tapaa. Koko yhteiskunta tarvitsee naisten panosta. Puhetavassa koetaan tarpeelliseksi korostaa feminiiniseksi oletettua ajattelutapaa eli ihmisyyden huomioimista, mutta samalla lukijoita vakuutetaan naisten toiminnan hyödyllisyydestä viittaamalla kovaan kilpailukyvyyn käsitteeseen. Käsitelmä maaseudun tulevaisuudesta ja sinne sopivista ihmisistä on nationalistinen: suomalaisten on voitava hyvin ja menestyttävä kilpailussa. Samoin oletukset ovat heteronormatiivisia ja yksilöllisiä. 'Naiset' ovat toimija yksikössä ("Naiset ovat keskeinen vaikuttaja"), ja jakavat oletuksenomaisesti varsin essentialistisia ominaisuuksia. Naisten synnytyksyvyyttä seuraa suuria. Synnyttäminen on naisen tehtävä, mistä seuraa, että naisten tulee huolehtia maailmasta ja säilyttää se. Maailma pitää myös tehdä sellaiseksi, että 'tulokas' (joka on siis synnytetty lapsi, ei esimerkiksi maahan/maallemuuttaja) voi aloittaa siellä jotain aivan erityistä, jota ei voi tarkemmin määrittellä. Vastuu- ja hoivarationaalisuus (esim. Komulainen 1994) on itsestään selvää: kun nainen on synnyttänyt, juuri hänen tehtävänsä on sen jälkeen huolehtia lapsesta ja myös muuttaa maailma tämän vuoksi. Kun naiset saadaan kehittymään, myös luonnollinen vastinpari eli mies löytää automaattisesti tarkemmin määrittelemättömiä uusia voimavaroja.

Maaseudun naisyrittäjän toimintatila näyttäytyy lainaamani katkelman perusteella melko ennalta päätetyltä ja vain tietynlaiseen toimintaan kannustavalta. Toki esimerkkilainaus on kärjistävä kohta, ja samasta julkaisusta löytyy myös kuvausta muunlaisen toimintatilan rajaamisen vaikeudesta. Samassa raportissa todetaan, että naisten työmahdollisuuksia oman perheen, paikallisyhteisön ja laajemman yhteiskunnan tasolla vaikeuttavat juuri ajattelutavat: asiaan "liittyy monia tiedostamattomia tekijöitä, jotka johtuvat perinteisestä ajattelutavasta ja siitä, millä tavalla nainen käsitetään ja arvotetaan sosiaalisen yhteisön jäsenenä" (Asikainen 2004, 51). Tämä käsitys on helppo jakaa, mutta ajattelumallin purkamisen ja monipuolistamisen on haasteellista strategiapapereissa, joissa samalla on korostettava naisille tyypillisen toiminnan arvokkuutta.

Naisyrittäjyyden eetos ja retoriikka

Yrittäjyys on ajankohtainen, mutta hegemonisen maskuliinisten sankariyrittäjäsäilytöjen takia naisille varsin abstrakti diskurssi. Konkreettisempia muotoja se saa esimerkiksi tarkennettaessa katse maaseutuun ja naiseen. Maaseudun ja naisten yrittäjyyden suuntaviivoja hahmottelevien julkaisujen perusteella näyttää siltä, että maaseudun konkreettinen ja diskursiivinen kehittämistyö perustuvat yritteliäisyyden lisäämiseen. Maaseudun kehittämiseen nähdään tarvittavan myös naisia, mutta huolimatta periaatteellisesta halusta purkaa sukupuoleen perustuvia jakoja, naisyrittäjyyden edistäminen tapahtuu nais erityisessä toimintatilassa. Sitä, mitkä ovat nais erityisyyden sisällöt, ei diskurssissa kovin paljon kyseenalaisteta. Myös lappilaista maaseutua varten kehitettyä naisyrittäjäyysmateriaalia tarkasteleva Seija

Keskitalo-Foley (Keskitalo-Foley ym. 2007, 118) on huomannut, että juuri maaseudulla yrittäjyys tuotetaan houkuttelevana vaihtoehtona, joka auttaa sekä emansipoitumista kaipaavia naisia itseään että pelastusta odottavaa maaseutua.

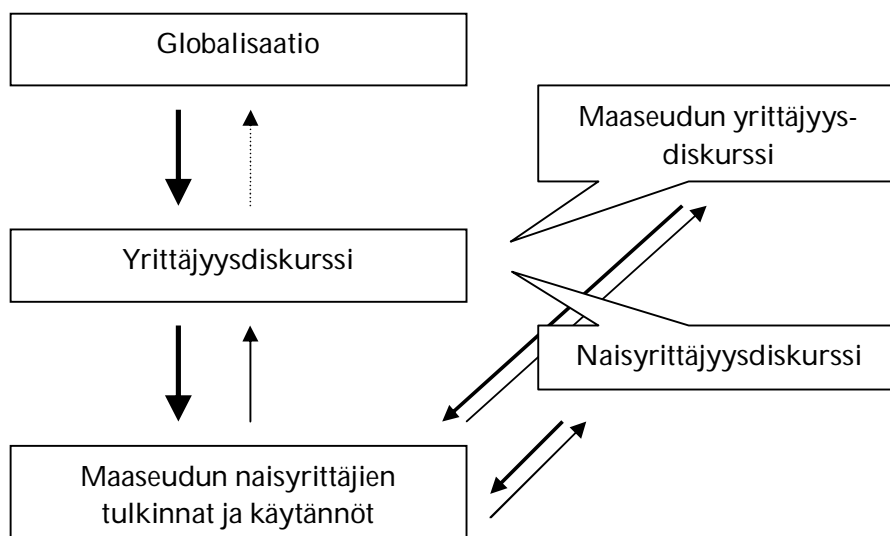
Leena Koski ja Silva Tedre (2004) ovat myös huomanneet yrittäjyyden eetoksen ja retoriikan maaseudulla: juuri yrittäjyyttä tarjotaan ratkaisuksi työmarkkinoiden epävakautumiseen ja maaseudun rakennemuutokseen. Pääsääntöisesti retoriikka on sukupuolineutraalia, ja silloin kun se saa sukupuolen, tämä erityinen sukupuoli on poikkeuksetta nainen. Yrittäjyyspuheen näkökulma on yleensä emansipaatioon pyrkivä, sillä yrittäjyydellä naiset voivat saavuttaa itsenäisyyttä ja parantaa asemiaan maaseudulla, mutta Kosken ja Tedren yrittäjähaastattelut osoittavat, että (maaseutu)yrittämisen selkeästi sukupuolenmukaisten alavalintojen vuoksi emansipoituminen perustuu sukupuolisopimuksen noudattamiseen (myös Rantalaiho 1994, Vainio-Korhonen 2002). Koski ja Tedre (2004) kysyvät, miten naisemansipatorinen yrittäjyyspuhe suhteutuu maaseudun naisyrittäjien omaan kerrontaan. He toteavat suhteen olevan ristiriitainen. Yhtäältä yrittäjyys on avannut toimeentulon mahdollisuuksia, positiivisia kokemuksia identiteetille ja ulospääsyn rajoittavaksi koetuista tilanteista; toisaalta naisten hoivavastuut ja vieroksunta miestoimijoiden joukossa ovat edelleen läsnä (mt.).

Katri Komulainen (2005) on analysoinut yrittäjyyspuhunnan kontekstissa sitä, miten sanomalehdistö kirjoittaa naisyrittäjyydestä. Hänen mukaansa naiset nähdään erilaisina kuin miehet. He ovat usein miesyrittäjien Toisia, mikä tarkoittaa puutteellisia yrittäjäkykyjä, motivaatiota tai organisaatiokulttuureita. Toisinaan naisiin assosioituvat yrittämisen piirteet saatetaan ylevöittää (ks. naisen ylistämällä alistamisesta myös Auvinen 1979). Lähdeaineisto paljastaa myös, että lehtikirjoituksissa naiset esitetään paikallisina toimijoina, joiden pieniriskinen, arjen ympäristöön sijoittuva yrittäminen on näkökulmasta riippuen marginaalista, epäinnovatiivista puuhastelua tai vastaavasti aluekehitystä edistävää, naisten luontaisista ominaisuuksista nousevaa toimintaa, joka takaa perinteet ja jatkuvuuden. Yhtä kaikki naisten ja miesten toimintatilat pidetään tiukasti erillään. (Komulainen 2005.) Komulaisen aineistossa erityisesti maakuntalehti Karjalaisen yrittäjyysartikkelit kylvävät aktivointiin pyrkivää "naistietoisuuden" voimaa. Naisille ensisijaisena pidetään yksityistä elämänkulkua ja perheen elämänsykliä ja sitä kautta jopa kansa- ja ihmiskunnan jatkuvuutta. Sen sijaan Komulainen ei löydä sanomalehtiaineistosta pyrkimyksiä emansipaatioon tai sukupuolten välisten valtasuhteiden purkamiseen (2005, 21), kun taas Koski & Tedre (2004) löysivät yrittäjähaastatteluissaan viitteitä osittaiseen toimintatilan laajentumisen kokemuksiin.¹⁴

¹⁴ On totta, että naisyrittäjyyden tyypillisyyksien esilletuonti ei horjuta naisyrittäjyyden normeja vaan pikemminkin alleviivaa niitä (Komulainen 2005, 28, myös Ahi 2002, 169–171, Ahi 2004, 176). Naisyrittäjyyden tyypillisyyksiä tarkasteltaessa käsitellään kuitenkin samalla merkittävää osaa naisyrittäjyyden realiteeteista. Lehtiaineiston perusteella naisyrittäjien piirteiden luonnollistamista biologian tai naissosialisaation perusteella voi käsitellä toisin kuin ihmisten parissa kootun aineiston kanssa, jolloin naisyrittäjän kuva yleensä monipuolistuu. Kun oma näkökulmani ei ole valmiissa tekstiaineistossa vaan haastatteluissa, joita olen itse ollut tuottamassa, on minun myös käytettävä sitä näkökulmaa, jota haastateltavat minulle yleisesti tarjoavat: paikallisuutta, perhe- ja elämänvaihekeskeytyttä. Homogeenisuutta olen kuitenkin pyrkinyt horjuttamaan tarkastelemalla yrittäjien tilanteita ja käsityksiä hienopiirteisesti.

3.5 Diskurssit tutkimuskontekstissaan

Kuvio 2 kuvaa käsitystäni yrittäjyysdiskurssista, sen osasista ja niiden vuorovaikutussuhteista. Yrittäjyysdiskurssin, globalisaatioprosessit sekä yksilölliset käytännöt ja tulkinnat välittymistä kuvaavine nuolineen sijoitin samaan kuvioon aiemmin tässä luvussa. Tarkasteltuani tekstejä maaseudun kehittämistavoista ja -tavoitteista sekä naisyrittäjyyden edistämisestä kuvio täydentyy maaseudun yrittäjyysdiskurssilla ja naisyrittäjyysdiskurssilla. Yrittäjäänalyysini keskeisin taustakonteksti on siis intensiivinen puhe yrittäjyydestä. Tämän puheen perusteluna on kansallisia ja alueellisia ongelmia tuonut globalisaatiokehitys. Puheen voi maaseudun naisyrittäjien kautta tarkasteltaessa analyttisesti erottaa diskurssiksi maaseudun pelastumisesta yrittäjyydellä ja diskurssiksi naisten erityisyydestä yrittäjinä maaseutualueilla. Molemmat muokkaavat osaltaan abstraktimpaa yrittäjyyspuhetta. Samoin kumpikin voi ilmentyä naisten käytännöissä ja naiset puolestaan tulevat toiminnal- laan jossain määrin muokanneeksi näitä yrittäjyysdiskurssin "alalohkoja".

Kuvio 2: Yrittäjyysdiskurssin tässä tutkimuksessa painotetut osat ja vuorovaikutussuhteet.

Abstraktin yrittäjyysdiskurssin tilat ovat nimeämättömiä, historiattomia, uusliberalistisen lupauksen mukaan kaikkialla ja ulottuvissa jokaiselle – joka pystyy olemaan innovatiivinen, muutoshaluinen, tulokseen tähtäävä, vailla subjektiivisia sidoksia mutta hyödylliseen verkottumiseen kykenevä, vapaamielinen mutta talouden ehdoilla. Käytännössä tällaisia tiloja tai ihmisiä ei ole eikä kukaan täysin täytä ideaalityyppejä. Konkreettisempia tavoitteita ja keinoja on maaseudulle räätälöidyissä yrittäjyysdiskurssissa, joissa rakenneongelmista kärsivät alueet yritetään saada aktivoimaan itse itseään ja hyödyntämään nykytilanteen mahdollisuuksia, muun muassa EU-rahoitusta ja joidenkin alueellisten skaalojen yli hyppääviä suoria vaikutusmahdollisuuksia.

Maaseuteriisyyden lisäksi maaseudun yrittäjyysdiskurssissa on pyrkimystä huomioida naiset. Naisten toimintatilaa raivataan aktiivisesti, lähelle konkretiaa

ja toimijoiden arkea pyrkien, joskin samalla usein sukupuolijärjestelmää uusintaan ja naisten perinteisten toimintamallien sisällä pysytellen. Eri skaalojen (paikalliskehittäjien, valtakunnan tason, Euroopan tason sukupuoli- ja maaseututoimijoiden, jotka kaikki reagoivat globalisaation aiheuttamiin muutoksiin) poliittisissa diskursseissa naisten halutaan ryhtyvän yrittäjiksi sekä antaakseen käyttämättömän potentiaalinsa alueellisen kehityksen käyttöön että vahvistaakseen tai löytääkseen oman identiteettinsä, naisyrittäjyysdiskurssien puhetyyliä käyttäkseni.

Lähinnä asiantuntijatason teksteissä muotoutuvia diskursseja lähdän tässä tutkimuksessa tarkastelemaan tuoden ne konstruktionistisen ja feministisen metodologiakehikkoni avulla vuoropuheluun "tavallisista" ihmisistä koostuvan maaseudun naisyrittäjäaineistoni kanssa. Pelkästään yrittäjyysdiskurssin muotojen ja hyvän yrittäjyyden kulttuuristen käsitysten vertaaminen maaseudun naisyrittäjien kokemuksiin jättäisi paitsioon tärkeitä elementtejä tutkimushenkilöideni käyttämistä tulkintajärjestelmistä. Tämän vuoksi seuraan myös muita aineistossa ilmeneviä yrittäjyydessä vaikuttavia tekijöitä, joita en ole selvittänyt etukäteen samaan tapaan kuin yrittäjyysdiskurssia edellä. Ajattelen Eeva Jokisen (2005, 45) tapaan, että "on turha kerätä aineistoa, jos aikoo löytää sieltä vain sen, mitä haluaa". Ensin kuvaan lähemmin tutkimustapaani eli työn epistemologis-metodologista kehikkoa.

4 Tietämisen tapa

Tässä tutkimuksessa lähden siitä kaikkiin konstruktivistisiin tutkimustapoihin istuvasta ajatuksesta, että asiat eivät ole valmiina olemassa tietynlaisina ja siten tutkijan löydettävissä, vaan ne syntyvät inhimillisissä merkityksenantoprosesseissa. Merkityksiä välitetään vuorovaikutteisesti ja ennen kaikkea kielen välityksellä, mikä nostaa kielelliset ja tekstuaaliset esittämistavat oleellisiksi jonkin ilmiön synnyssä ja sen tarkastelussa. Se, miten jostakin asiasta kerromme ja miten sitä muulla tavoin representoimme, on myös kulttuurisesti välittynyt prosessi. Merkityksellistäminen kielellistämisen kautta tapahtuu jollekin yhteisölle, viiteryhmälle tai elinympäristölle mahdollisella tavalla. Näitä merkityksellistämisen tapoja ei ole rajattomasti, vaan yhdellä ajanjaksolla tietyssä paikassa on vain tietty määrä puhetapoja, perusteluita, vakavasti otettavia mielipiteitä tai totuusväitteitä, joihin perustuen käsityksistään voi kertoa.

Tietämistä koskevana johtoajatuksenani kulkee siis antifoundationalismi tai antiessentialismi, se, että ei ole olemassa yhtä ainoaa oikeaa totuutta, vaikkakin voi olla absoluuttisia faktoja ja oikeita kokemuksia. Kuitenkin faktoja käytetään aina palvelemaan jotakin tarkoitusta ja kokemuksista kerrotaan jonkin kuvan välittämiseksi. Siten ihmisten *tulkinnat* elämässään vaikuttavista asioista ovat sitä, mitä voi tutkia. Maailmaa ei siis voida tutkia irti sen representaatioista. Näin tullaan myös tiedon paikantuneisuuteen ja huomioon siitä, että ei voi olla näkemystä ei-mistään käsin, vaan se, minkä itsestämme esitämme, kumpuaa aina jostakin ajasta ja paikasta eri tavoin vaikuttuneena ja suodattuneena. Tutkijan itsereflektointi ja tutkimuksen, tutkimushenkilöiden ja koko tutkimuksen kontekstualisointi ovat tällöin välttämättömiä seurauksia tutkimusotteelle.

Tässä luvussa kuvaan tutkimustapani, jossa tieto nähdään muodostuneena suhteessa aikaan, tilaan ja tilanteeseen. Myös tietäjän paikalla on oleellinen merkitys tietämiseen. Esittelen ensin laadulliseen tutkimukseen kytkeytyvää tietämisen paradigmaa. Konstruktivistinen ja erityisesti feministinen epistemologia ohjaavat tutkimustani, joten teen katsauksen käyttämäni feministiseen tietämisen tapaan. Keskustelua feministisestä tietämisestä käyn erityisesti haastattelututkimuksen kautta. Tämän teen siitä näkökulmasta, mitä se on tarkoittanut aineiston hankinnalle ja analyysille. Esittelen käyttämäni metodologiaa ja lyhyesti myös konkreettiset metodit, vaikka aineiston hankintaa ja analyysiä kuvaankin tarkemmin seuraavasta luvusta alkaen empiirisen aineiston keruun ja analyysin yhteydessä.

4.1 Laadullisen tutkimuksen paikkoja

Kvalitatiivinen metodologia on nimenomaan kieltä tulkitseva tutkimustapa (Bransholm Pedersen & Drewes Nielsen 2004, 7). Kvalitatiivinen tutkimus lähestyy maailmaa kielen kautta, oli kieltä sitten käytetty dokumenttien tai haastattelujen muodossa olevassa aineistossa. Tekstit siis rakentavat perustan sille, mistä kvalitatiivisessa tutkimuksessa on kyse: kuinka tekstejä tuotetaan, tulkitaan ja tuotoksia reflektoidaan. Laadullisen tutkimuksen menetelmäkentässä on paljon valinnanvaraa sille, miten tulkintaa ja reflektointia tehdään. Siten kvalitatiivisia menetelmiä on monia. (Mt.)

Kirsten Bransholm Pedersen ja Lise Drewes Nielsen (2004) viittaavat Stephen Toulminiin (1990), joka on hahmottanut useita kvalitatiivisten metodien merkitystä korostavia tendenssejä myöhäismodernissa yhteiskunnassa. On näyttänyt olevan pyrkimys kääntyä uudelleen kohti kieltä, kertomuksia ja vuorovaikutusta. Samoin on havaittavissa paluuta erityisiin ja konkreettisiin kysymyksenasetteluihin, joita analysoidaan rajatuissa tilanteissa. Tendenssi kohti paikallisuutta ja tietämisen, käytäntöjen sekä kokemusten sijoittamista konteksteihin on noussut universaali-suuden rinnalle tai ohi. Yleensäkin voi havaita pyrkimyksiä tulkita tutkittavia asioita niiden historiallisista ehdoista käsin tätä erityisyyttä korostaen. (Mt.) Samantyyppistä ”praktista käännettä” hahmottelevat Theodore Schatzki, Karin Knorr Cetina ja Eike von Savigny (2001). He haluavat eroon dualistisesta joko toiminnan tai rakenteiden tai inhimillisen tai ei-inhimillisen tutkimisesta ja korostavat käytäntöjen merkitystä.

Oma tutkimukseni on varsin konkreettinen ja empiirinen ja sen päätehtävänä on kuvata ilmiötä sekä ymmärtää ihmisten valitsemaa toimintakäytäntöjä. Tutkimus on kuitenkin tekstuaalista, sillä aineistonani ovat tutkimushenkilöideni kirjalliset vastaukset ja kirjoitetuksi tekstiksi muokkaamani puhe, joiden taakse en yritä päästä. Etsin kyllä myös tosiseikkoja vastaajien elämäntilanteista ja kuvaan heidän oikeaa elämäänsä siten kuin se minulle kerrotaan. Samalla seuraan yrittäjien tulkitsemisen tapoja heidän esittäessään elämänkertomustaan yrittäjänä ja sijoitan näitä tulkintajärjestelmiä yksittäistä elämää laajempiin konteksteihin.

Kvalitatiivinen tutkimus ei ole pelkästään yksinäistä puurtamista, joka yksinäisyyteen ja itsenäisyyteen liittyessään samalla olisi mahdotonta yleistää ja jonka etenemisprosessia ei pystyisi kuvaamaan muille. Tutkijat ovat jo pitkään esittäneet vastauksia kritiikkiin laadullisen tutkimuksen epätieteellisyydestä (esim. Alasuutari 1989, 1994, Alvesson & Sköldböck 1994, Bransholm Pedersen ja Drewes Nielsen 2004). Laadulliseen tutkimukseen vääjäämättä kuuluva ominaispiirre on kuitenkin se, että jokaisessa tutkimuksessa luodaan hiukan omanlaisensa, tutkijan ja aiheen näköinen kombinaatio metodologiasta. Tietoteoreettinen lähestymistapa, teorit, aineistonkeruutapa ja analyysimuodot kulkevat kaikki käsi kädessä, ja omassa tapauksessani ne kietoutuvat ennen kaikkea aineiston tulkinnan ympärille. Jaan saman tunteen hankaluudesta, josta eräät tanskalaisjatko-opiskelijat (Mac ym. 2004) kirjoittavat: jokaisella tutkijalla on prosessin kuluessa monenlaisia vaikeuksia, mutta yhteistä on vaikeus sovittaa yhteen laadullisen tutkimusprosessin monet ulottuvuudet, työskennellä samanaikaisesti teoreettisten, metodologisten ja empiiristen osien kanssa ja esittää työskentelyprosessi uskottavasti osoittaen vuorovaikutus näiden tutkimuksen osatekijöiden välillä erillisten jaksojen sijaan.

Egon Guba ja Yvonne Lincoln (1994) ohjeistavat laadullisen tutkimuksen tekijää tässä kohdassa ottamalla esiin sen, että pelkän menetelmän valinta on toissijaista suhteessa paradigman valintaan. Alun perin Thomas Kuhnin käyttämällä paradigman termillä he tarkoittavat tutkijan perusnäkemystä tai kuvaa maailmasta. Tutkijan on oltava tietoinen käyttämänsä paradigman ontologisista ja epistemologisista oletuksista ja seurauksista. *Ontologian* kohdalla tämä tarkoittaa ymmärrystä siitä, mikä on asioiden olemus, mitä on olemassa, mistä asiat muodostuvat ja miltä ne näyttävät. Omassa tutkimuksessani on kyse siitä, että yhden tietyn todellisuuden ja sosiaalisten ilmiöiden selitysmallin sijaan lähdetään siitä, että tietomme ympäröivästä maailmasta perustuu erilaisiin sosiaalisissa, kulttuurisissa ja ammatillisissa yhteisöissä opittuihin pohjatietoihin. On monia rinnakkaisia versioita totuuksista, jotka ovat kuitenkin jossain määrin yhteisiä jaetuissa konteksteissa elävien kesken.

Epistemologian sisällön ja seurausten ymmärtäminen tarkoittaa käsitystä tiedon olemuksesta ja saavuttamisesta (Guba & Lincoln 1994). Oma ymmärrykseni epistemologiasta kuten ontologiastakin on konstruktivistinen: tutkimustulokset ovat tutkijan ja tutkimushenkilöiden yhdessä tuottamia. Tutkimukseni kumpuaa myös feministisestä epistemologiasta, mikä tarkoittaa, että katson tiedon olevan tiedon tuottajiin ja heidän konteksteihinsa paikantunutta. Yhtenä keskeisenä elementtinä tietäjän paikkaan ja tietämisen tuottamiseen vaikuttaa sukupuoli. Feministisen tietämisen vaikutteet tarkoittavat myös sitä, että olen kiinnostunut tiedon saavuttamisen tavoista, tietämisen arvoisena pidetystä ja vaihtoehdoisen tietämisen mahdollisuuksista (esim. Liljeström 2004).

Metodologiset valinnat tulevat vasta ontologisen ja epistemologisen ymmärryksen päälle. Toki paradigmat ovat osittain päällekkäisiä ja pluralistisia eivätkä suorastaan vaadi tietynlaista toteuttamistapaa, mutta lukijan ja tutkijan itsensä orientoimisen takia niitä on hyvä avata. Myös tutkimushenkilöille on tärkeää antaa sopivaksi arvelemassaan mittakaavassa kuva siitä, millaista tietoa tutkija tavoittelee. Metodologiassa on kyse siitä, kuinka tutkija tutkii niitä asioita, joista hän haluaa saada tietoa (Guba & Lincoln 1994). Feministisen paradigman vaikuttaessa taustalla sukupuoli on eräs oleellisesti tietoon ja tutkimusentekoon vaikuttava käsite, ei siksi että sukupuoli sellaisenaan suoraan johtaisi tietynlaiseen toimintaan ja ajatteluun, vaan koska maailmamme on niin syvästi rakentunut sukupuolieron ympärille, että se leimaa vuorovaikutustamme ympäristön kanssa kauttaaltaan. Oma feministinen tietokäsitykseni on siis päällekkäinen laajan konstruktivistisen paradigman kanssa. Vivien Burrin (1995, 5–8) mukaan yhteistä näille on muuan muassa se, että ne ovat anti-essentialistisia, siis inhimillistä maailmaa ei ole ennalta määrätty jonkinlaiseksi; anti-realistisia, siis tieto ei ole suora peilikuva todellisudesta; ja tiedon historiallista ja kulttuurista erityisyyttä korostavia sekä kieltä keskeisenä ajattelu-, toiminta- ja vuorovaikutustapana pitäviä. ”Maailma konstruoi-tuu, kun ihmiset puhuvat toisilleen” (Bransholm Pedersen & Land 2004, 33).

4.2 Toteuttamisvalintoja feministisen paradigman otteella

Tutkimustiedon tuottamisen tavan eli aineiston keruumenetelmän täytyy olla suhteessa tutkimusprosessin lähtökohtien ja muiden osien kanssa, mutta menetel-

mien rajat ovat joustavia. Esimerkiksi haastattelu voi olla niin sanottu hermeneuttinen haastattelu, jossa tarkoitus on saada käsitys niistä merkityksistä, joita haastateltava antaa jollekin sosiaaliselle ilmiölle. Samoin se voi olla faktaorientoitunut haastattelu, jossa haastateltavaa käsitellään informanttina tai jonkin sellaisen asian tietäjänä, josta haastattelija ei tiedä. (Bransholm Pedersen & Land 2004, 34.) Omassa tutkimuksessani roolit vaihtelivat, mutta informanttirooli on ennen kaikkea kyselyyn vastanneilla yrittäjillä. Kuten myöhemmin lähemmin osoitan, kyselyllä olen kerännyt pääasiassa laadullista tietoa. Se on kuitenkin faktanomaista ja ennalta kehitettyihin kysymyksiin liittyvää eikä kovin laajasti yrittäjien omia tulkintoja löytävää, kuten ei odottaa sovikaan. Haastatteluun valittujen naisten kohdalla tarkistin jo kyselyssä kartoitettua faktatietoa (joka tarkoittaa kuitenkin myös monipuolisia perusteluja ja syiden esittelyjä), mutta haastatteluissa naiset olivat silti selvästi vähemmän informantteja ja enemmän kuuntelevalle tutkijalle elämänkertomustaan tuottavia tutkimushenkilöitä.

Feministisen tietämisen tapa: yksi sovellus

Tutkijan ja haastateltavan monimutkaista suhdetta ovat tarkastelleet erityisesti feministisesti suuntautuneet tutkijat, sillä feministisen orientaation varhaisiin tavoitteisiin kuului tutkimusentekoon liittyvien valta-asemien purkaminen tai, kuten nyttemmin, osapuolten positiointi esimerkiksi pohtimalla taustan ja motiivien vaikutusta kerrottuun. Itse olen käyttänyt sekä feministisen metodologiaa että konstruktionismia soveltaen Suomessa varsin harvinaista aineistonkeruumenetelmää: puhelinhaastattelua. Haastatteluni on tehty puhelimitse useasta syystä. Maakuntien syrjäseuduille matkustaminen olisi ollut hankalaa vaikeiden kulkuyhteyksien ja pätkittäisen rahoituksen vuoksi. Monet yrittäjät joutuvat olemaan lähes jatkuvasti asiakkaiden käytettävissä, joten kasvokkainen haastattelu yrittäjien kotona tuntui vaikealta järjestää asiakkaiden takia, vaikka se muiden töiden ja perheen puolesta olisikin voitu sovittaa aikatauluihin. Vierailulle tuleva tutkija olisi antanut vaikutelman enemmän kuin tunnin haastattelusta, joten yrittäjien aikatauluja olisi pitänyt rukata puhelinhaastattelua enemmän. Kuitenkaan aiheen koskiessa juuri syrjäseutujen yrittäjiä en halunnut jättää pois kauimpana ja hankalien yhteyksien takana asuvia. Puhelimitse sain yhteyden myös heihin, vieläpä heille sopivaan aikaan ja ilman, että kaukaa tuleva tutkija olisi muuttanut koko päiväohjelman ja vaatinut ennakkovalmisteluita. Pariin kertaan kävikin niin, että sovittu haastattelu piti perua, mutta menetelmän takia tästä ei aiheutunut haittaa. Mietin keruumenetelmän rajoituksia, mutta en keksinyt ratkaisevaa syytä olla käyttämättä sitä tutkimuksessani, jossa kiinnostuksen kohteena olivat yrittäjyyden diskursiiviset esitykset. Tämän tavan käyttäminen alkoi kiinnostaa, sillä en uskonut, että menetelmä yksinään määrittäisi saavutettua tietoa, vaan paremminkin tapa käyttää sitä.¹⁵

Naistutkimuksen tutkimusperinteen läpi katsottaessa puhelinhaastattelu on outo ilmestys, tai oikeastaan sitä ei näy. Naistutkimuksen alkuaikojen pontimena oli kritiikki perinteistä, maskuliinista ja määrällistä tiede-, tieto- ja metodikäsitystä

¹⁵ Seuraava puhelinhaastattelun ja haastattelumenetelmän muutoksen arviointi naistutkimuksellisessa kontekstissa perustuu yhdessä Hanna Ojalan kanssa kirjoittamaani artikkeliin (Ikonen & Ojala 2005).

kohtaan, joka oli tuntunut unohtavan, että tietävä subjekti, tiedon kohde, käsitejärjestelmät, tieteelliset instituutiot ja tutkijat ovat sukupuolistuneita. Valtavirtatieteen piiristä ei löytynyt sellaisia teoreettisia ja metodisia välineitä, joilla naisten tietämistä olisi voinut jäsentää ja ymmärtää (Fox Keller 1988, Harding 1986, Matero 1996, Oakley 1981, Roberts 1981). Niin sanottu toisen aallon naistutkimus¹⁶ ja siihen kytkeytyvä naisnäkökulmainen standpoint-feminismi ottivat lähtökohdakseen äänen antamisen alistetuille ja unohdetuille naisille. Keruumenetelminä käytettiin yleisesti sellaisia aineiston kokoamisen tapoja, joissa naisilla oli vapaasti mahdollisuus itse kertoa elämästään ja kokemuksistaan. Keskeisiksi nousivat siis laadullisena pidetyt tutkimusmenetelmät ja aineistot, kuten haastattelu, elämäkerrat ja päiväkirjat. (Esim. Rantalaiho 1988, Saarinen 1986.)

Vaikka haastattelu menetelmänä oli yksi kritisoidun valtavirtatieteen tutkimusmenetelmistä, sen katsottiin soveltuvan feministisen tutkimuksen metodiksi, kun lähtökohdaksi otettiin avoin keskustelu strukturoitujen kysymysten sijaan. Alettiin puhua feministisestä haastattelusta (Oakley 1981, Oinas 2001, Reinhartz 1992, Riessman 1991, Ronkainen 1989, 1990), joka rakennettiin ajatukselle avoimesta, vapaasta, läsnäolevasta ja tasavertaisesta kahden naisen välisestä vuorovaikutuksesta. Siinä haastateltava ei jää passiiviseksi tutkijan kysymyksiin vastaajaksi, vaan tuottaa tietoa yhdessä tutkijan kanssa. Tutkimusaineiston hankkimisen lisäksi haastattelun kautta oli mahdollista vapauttaa ja valtuttaa haastateltuja naisia auttamalla heitä löytämään oma äänensä ja käyttämään sitä asemansa muuttamiseksi. Avoimuuden ja tasavertaisuuden katsottiin myös lisäävän haastateltavien rehellisyyttä ja näin tutkimuksen validiteettia. Feministisen strukturoimattoman haastattelun arveltiin pystyvän tuottamaan syvällisempää ja parempaa tietoa naisten elämästä ja naisena elämisestä kuin miehelle tieteelle tunnusomaisten strukturoitujen haastattelujen. Koska keskeisenä haastattelun käytössä pidettiin kasvokkaista läsnäoloa, ymmärtämiseen ja empaattisuuteen pyrkimistä sekä kokemusten vaihtoa naisena elämisestä, kyseeseen tuli lähinnä syvähaastattelu (Järviluoma ym. 2003, Maynard 1994, Oakley 2000, Oinas 2004). Keskustelussa haastattelun eri muodot hierarkisoituivat osin tahattomastikin. Esimerkiksi puhelinhaastattelu ei näyttänyt tähän katsantokantaan sopivan, koska se assosioitui laajoihin, strukturoituihin, kvantitatiivisesti analysoitaviin kyselyihin. Lisäksi puhelinhaastattelu tapahtui tekniikan välityksellä ilman kasvokkaista tutkijan ja tutkittavan kohtaamista.

Naistutkimuksen metodologisia valintoja voi nykyisessä moninaisuudessa tehdä toisin. Tasavertaisuuteen pyrkivää nainen–nainen-haastatteluideologiaa on alettu pitää turhan romantisoivana niin sanotun kulttuurisen käänteen jälkeen. Universaalin naisen äänestä ja yhden todellisen tiedon tavoittelusta on luovuttu. Naistutkimuksen metodiset perustelut ovat muuttuneet herkkyydeksi tiedostaa

¹⁶ Ensimmäinen aalto viittaa 1900-luvun alkuvuosien suffragetti-liikkeeseen, jossa vaadittiin naisille äänioikeutta. Ensimmäisen aallon ydinteemana oli tasa-arvo, ja tämän pyrkimyksen katsotaan jatkuneen hallitsevana aina 1970–80-luvulle saakka. Tällöin siirryttiin kysymään, onko miesten tapa toimia naisille ideaalinen vai onko naisilla sukupuolestaan johtuvia erityisiä kokemuksia ja tietoja, joille on saatava oikeutus. Tämän toisen aallon rinnalle kehittynyt mm. jälkmoderniksi kutsuttu naistutkimuksen kolmas aalto puolestaan kieltäytyy lyömästä lukkoon sukupuolen lopullista olemusta ja keskittyy tarkastelemaan sitä, miten sukupuolta ja sukupuolten välisiä eroja yhteiskunnassa ja kulttuurissa tehdään. (Anttonen 1997, Koivunen & Liljeström 1996.)

sukupuolien välisiä ja sisäisiä eroja sekä muita kuin sukupuolieroja (esim. Falconer Al-Hindi & Kawabata 2002). Erityisesti ei-valkoiset naistutkijat ovat useasti osoittaneet valkoisen, keskiluokkaisen feminismin katsantokantojen kapeuden (hooks 1990, Spivak 1996). Keskeiseksi on tullut tutkijan oman paikan reflektointi tutkimuksen tekijänä ja tietämisen tuottajana. Tutkijan paikan pohtiminen onkin oleellista feministisissä tietämisen tavoissa (ks. Haraway 1991, Harding 1998, Liljeström 2004, Oinas 2004, Ronkainen 1999, 2004). Elizabeth Grosz on kritisoinut sitä tavanomaista oletusta, että tutkija on rationaalinen ja seksuaalisesti yhtenäinen subjekti, jolla ei ole ruumiillisuutta, vaan pelkkä mieli, joka ei ole suhteessa tilaan, aikaan tai muihin ihmisiin. Tällainen asema on normaalisti varattu vain enkeleille, hän sanoo. (Grosz 1986, 199.) Samat huomiot ovat tuttuja muustakin kulttuurisen käänteeseen aikaan sijoittuvasta tutkimuksesta, mutta itse olen tutustunut niihin ennen kaikkea naistutkimuksen kautta, jonne kriittisen huomiot saapuivatkin varhain.

On huomattu, että haastatteluissa ei voida vapautua tutkimussuhteesta ja saavuttaa arkikohtaamisen kaltaista tilannetta, vaikka naistutkijat monin tavoin tähän tähtäsivätkin. Suljetun kysymyksen tavoin myös avoin haastattelu on tietynlaista toimintaa ehdottava struktuuri. Samoin syvähaastattelu on arjesta poikkeava tutkimustilanne yhtä lailla kuin surveyhaastattelu. Nyt ajatellaan, että kielikin on toimintaa. Maailma ja mitkään sen ilmiöt eivät itsessään merkitse mitään, vaan ne on laitettava merkitsemään, ja tämä merkityksellistäminen tapahtuu käyttäessämme kieltä (esim. Lehtonen 1996). Yhteiskunnan ja kulttuurin tutkimuksessa kiinnostus kieleen on johtanut huomaamaan, että merkityksiä voi lukea kirjoitetusta tekstistä, siis esimerkiksi nauhoitetusta ja litteroidusta asiakas-keskustelusta tai suoraan tekstiksi tuotetusta materiaalista, kuten asiakirjoista, julkilausumista, päiväkirjoista ja elämäkerroista. Muun muassa diskurssianalyyssissä ovat Arja Jokisen (2002a, 42–43) mukaan tällä hetkellä suosiossa sellaiset kulttuuriset aineistot, jotka ovat olemassa tutkijasta riippumatta, siis erilaiset tekstit, TV- ja radio-ohjelmat sekä nauhoitetut institutionaaliset keskustelut. Myös Pertti Alasuutari (2001, 156) kirjoittaa, että laadullisessa metodiikassa kiinnostus on siirtynyt tutkimushaastatteluista kaikenlaisiin aineistoihin, jotka ovat olemassa tutkimuksen tekemisestä riippumatta.

Tällaisten valmiiden aineistojen käytön suosion lisäksi konstruktionistisessa laadullisessa tutkimuksessa painotus on siirtynyt aineiston keräämisestä sen analyysiin (Töttö 2000). Kun aiemmin saattoi tutkimusta lyhyesti kuvatessaan sanoa tekevänsä haastatteluja, jotka toki lähes poikkeuksetta olivat kasvokkain tehtyjä, nyt lyhyessä kuvauksessa mainitaan tehtävän diskurssianalyyttistä tutkimusta (todennäköisesti) tai vaikkapa narratiivista, keskusteluanalyyttistä tai retoriikan analyysiä. Se, millaista aineistoa käytetään, ei ole enää päällimmäisenä kiinnostuksen kohteena. Metodikirjallisuudessa (esim. Alasuutari 2001, Eskola & Suoranta 2003, Hyvärinen ym. 1998, Jokinen ym. 1993, 2002) ei ensisijaisesti pohdita, teetkö kvantitatiivista vai kvalitatiivista tutkimusta, ja jos jälkimmäistä, käytätkö strukturoitua, teema- vai syvähaastattelua. Sen sijaan käytetty analyysimenetelmä korostuu.

Tutkijan itse haastatteleamalla keräämät aineistot uhkaavat toisinaan jäädä jopa syrjään, joko niiden aikaisemman, nyttemmin naiivilta vaikuttavan käyttötavan takia, tai valmiina olemassa olevien tekstien kulttuurisen antoisuuden vuoksi. Luonnolliset keskustelut kun antavat tutkijalle pääsyn yhteiskunnan metadiskurs-

seihin ja identiteetti-positioihin, jotka muokkaavat ihmisten toimintaa; valmiina olevat hallinnolliset ja poliittiset asiakirjat ovat hedelmällisiä niiden sisältämän näkymättömän ja yksilöimättömän vallankäytön takia ja niin edelleen. Kuitenkaan tutkijan itse haastattelemalla keräämiä aineistoja ei voi analyysivaiheessa samaistaa täysin tutkijan toiminnasta riippumattomiin aineistoihin. Haastattelututkimuksessa aineistonkeruun kysymykset ovat oleellisia, ja niiden pitäisi vaikuttaa myös analyysissä. Itse kerättyä haastatteluaineistoa voi ja pitääkin tutkia käytettyjä puhetapoja, sanavalintoja, taukoja ja epäröintejä tutkien, mutta itse kerättyä materiaalia käytettäessä on aina huomattava, kuinka tutkija on mukana tuottamassa aineistoaan juuri sellaiseksi kuin se muokkautuu. Vuorovaikutus ja konkreettisen ihmisen kohtaaminen ovat asioita, joita ei voi siirtää sivuun ja ryhtyä analyysiin puhtaasti tulokseksi saatuun tekstiin nojautuen.

Laadulliseen tutkimukseen puhelimitse haastattelemista ei ole juuri liitetty. Sopimattomuuden mielikuva syntyy siitä, että on vaikea löytää tutkimuksia, jossa puhelinhaastattelua olisi käytetty kvantitatiivista tutkimusta pienemmän aineiston ja avoimemman haastattelurungon kanssa menetelmää pohtien. Suomessa Anja Ahola on pohtinut puhelin- ja käyntihaastattelujen vaikutusta kvantitatiivisiin tuloksiin (Ahola 1993), joskin Veli Matti Autio (1994) on kyseenalaistanut kirjoituksen todeten, että menetelmästä riippumatta strukturoituihin kysymyksiin voinee olettaa strukturoituja vastauksia. Sirkka Hirsjärven ja Sinikka Hurmeen (2000, 64–65) *Tutkimushaastattelu*-kirjassa puhelinhaastattelu on saanut vähän tilaa, mutta vain pari riviä annetaan sille ajatukselle, että tällaiset haastattelut voisivat olla ”puoli-strukturoituja”. Sen sijaan Karin Filander (2000) on tehnyt teemahaastatteluja myös puhelimitse, ja hänen tutkimuksensa muistuttaneekin eniten tässä tutkimuksessa kuvattua tapaa. Vertailut kvalitatiivisten puhelin- ja kasvokkaisten haastattelujen välillä ovat vähissä, sillä tyypillisesti puhelinhaastattelut on nähty sopiviksi hyvin erityisissä tilanteissa ja korkeintaan lyhyissä, strukturoiduissa haastatteluissa (Sturges & Hanrahan 2004, 107–108). Judith E. Sturges ja Kathleen J. Hanrahan ovat käyttäneet samassa tutkimuksessa molempia haastattelumenetelmiä antaen tutkittaviensa valita puhelimitse ja kasvokkain haastatelluksi tulemisen välillä. Tutkijat huomasivat, että vastausten luonne tai ”syvyys” eivät eronneet haastattelumuotojen välillä eivätkä haastateltavat ilmaisseet olevansa tyytymättömiä metodiin (mt., 112–113). Roger Shuy (2002) puolestaan on havainnut, että puhelinhaastattelussakin voi ottaa käyttöön monenlaisia vuorovaikutuskeinoja ja että naisten on miehiä helpompi luoda puhelinhaastattelusta vapautunut, keskustelevalta ja valtaa jakava tilanne. Välttämättä kyse ei ole essentialistisesti sukupuoleen sidotuista ominaisuuksista, mutta oleellista on, että haastattelija voi toimia kannustavasti ja kunnioittavasti myös puhelimesta.

Puhelinhaastattelun vähyydessä on osittain kyse vakiintuneisiin menetelmällisiin rutiineihin kangistumisesta, mikä suotta rajaa ajattelua. Aineisto on vain ollut tapana kerätä tietyllä tavalla. Lisäksi läheisyyden ja vastavuoroisuuden ideaaleihin tähtäävässä tutkimuksessa, joka varsinkin aiemmin on ollut naistutkimuksen suosittua, on haluttua pitäytyä kasvokkaisessa syvähaastattelussa. Konstruktionismin yleistymisen, kulttuurin kääntymisen ja huomion siirtyminen aineiston keruusta analyysiin antavat nähdäkseni tilaa myös puhelimitse kootun kvalitatiivisen aineiston käyttöön. Silti oman position miettiminen on tarpeen kuten minkä tahansa aineiston kanssa, jotta lukija saisi perustan ymmärtää tutkimuksen metodologisia

perusteita. Tutkimuksessani reflektoin, millä tavalla oman aineistoni keruutapa vaikuttaa siihen, mitä sen perusteella saan tietää.

Eroja ja tapoja käsitellä niitä

Kun pohdiskelimme haastattelumenetelmien käyttöä Hanna Ojalan kanssa (johtopäätöksistä ks. Ikonen & Ojala 2005, 2007), huomasimme muun muassa, että litteroituna sekä syvähaastatteluna käydyt keskustelut että perinteisesti täysin erilaisina pidetyt puhelinhaastattelut näyttävät samalta. Molemmissa me tutkijoina kysyimme kysymyksiä ja osoitimme aktiivista kuuntelua myöntelemällä, pyytämällä täydennystä, kehottamalla kertomaan lisää, nauramalla ja käyttämällä pieniä täytesanoja. Kuitenkin haastattelutilanteiden on täytynyt olla keskenään erilaisia sekä menetelmän (kasvokkain vs puhelimitse) että kulloinkin mukana olevien eri ihmisten vuoksi. Haastatteluiden purkaminen paperille hävittää jotakin vuorovaikutuksesta, mutta samalla vaikuttaa siltä, että vuorovaikutuksen perusrakenne on sama kaikissa tapauksissa.

Tiedon tuottaminen haastelututkimuksessa tuntui siis perustuvan johonkin muuhun kuin keruumenetelmään. Päädyimme tuolloin pohdintoissamme siihen ei suinkaan uuteen mutta meille valaisevaan huomioon, että tiedon tuottaminen on sosiaalista toimintaa, joka tapahtuu erilaisissa yhteisöissä (ks. Code 1995, Harding 2004b, Hartsock 1987, Ribbens 1989). Toimimme kaikki erilaisissa sosiaalisissa ja kulttuurisissa yhteisöissä ja meillä on hieman erilaisia tietoja ja tietämisen tapoja. Tutkijoina on oleellista löytää reitit, joita pitkin voi astua toisen osapuolen tietämisen kentille ja niihin yhteisöihin, joissa toinen on tietämisensä saavuttanut. On myös pohdittava, missä määrin ylipäätään voimme tietää toisesta ihmisestä ja missä määrin toisen tietämisen tapaa täytyy ymmärtää, jotta voisi sanoa saavuttaneensa tietoa tutkimushenkilöistään ja heidän kauttaan tutkittavista ilmiöistä. Oman toimintani taustalla ovat omat tietämisen yhteisöni, kuten erilaiset henkilökohtaiset kiinnostuksen kohteet sekä erityisesti tieteenalakohtaiset ja yleiset tieteelliset tavat tuottaa, ymmärtää ja käsitellä tietoa. Tutkittavat puolestaan puhuvat omista positioistaan käsin, joita tutkijan on jossain määrin yritettävä sisäistää. Tavoittaaksemme tietoa meidän on saatava sekä tutkittavan että tutkijan tietämisen taustayhteisöt riittävästi yhteen. On siis pohdittava, kuinka löytää ja tuoda yhteen sellaisia tietämisen yhteisöjä, jotka molemmat osapuolet tuntevat.

Omassa tutkimuksessani meitä osapuolia yhdistävä tekijä on maaseudun ongelmallisen tilanteen tunnistaminen. Ymmärsimme, että yrittäjyys on näihin ongelmiin yleisesti tarjottu ratkaisu, vaikka vain minä kutsuin vallitsevaa keskustelun sävyä mielessäni diskurssiksi. Tämä käsitys maaseutukontekstista oli meitä alussa yhdistävä seikka, joka toimi lähtökohtana kommunikaatiolle. Maaseudun tilanteen tunnistamisesta oli hyötyä vuorovaikutukselle, vaikka selvä ero välillämme olikin se, että toisella osapuolella oli kokemusta maaseutuyrittämisestä, toisella ei. Roolimme muotoutuivat tämän seikan ympärille: minä olin tutkijana vuorovaikutuksessa aloitteellinen ja eteenpäin vievä, mutta en asiantuntija käytännön tai yrittämisen ja maaseutukehittämisen teorian kannalta, vaan asiantuntijarooli oli varattu käytännön tietämystä omaaville haastateltavilleni.

Erityisempi esimerkki tutkimuksen osapuolten yhteisyyksistä ja niiden löytämisestä on taloepisodiksi kutsumani kohta yhdessä haastattelussa. Haastattelu-

suunnitelmassa aikeenani oli kysyä yrittäjien suhteesta asuinpaikkaansa, koska sillä selvästi oli oleellinen merkitys. Eräässä haastattelussa huomasimme haastateltavan kanssa jakavamme samantyyppisen asumismuodon: emätilasta lohkotun vanhahkon talon, jota toinen oli jo korjannut ja laajentanut ja toinen aikeissa tehdä saman. Keskustelu taloista aukeni luontevasti puheeksi abstraktimmasta asiasta eli kodin merkityksestä. Tämän lisäksi taloepisodi toi esiin pieniä kiinnostavia ja asiayhteyksiä avaavia seikkoja, joita en ollut osannut ajatella etukäteen. Näin tämä sattumalta syntynyt jakso tuli osaksi analyysiäkin.

Yleensä erot ajatellaan ongelmia aiheuttavana tekijänä ja niitä pyritään eliminoidaan. Esimerkiksi sellaiset suuret erot sosiaalisissa asemissa kuin etnisyydessä, luokassa, iässä ja seksuaalisessa suuntautumisessa saattavat vaikeuttaa vuorovaikutusta (Reinharz & Chase 2002, 230–232). Sosiaalisten erojen takia haastattelijan saattaa olla vaikeaa ”kuulla” toista ja siten saavuttaa hyvä tutkimussuhde (Riessman 1991, Ronkainen 1989). Myös me pohdimme eroja negatiivisina seikkoina, jotka pitäisi pystyä ylittämään (Ikonen & Ojala 2007). Kun päätimme muuttaa ajattelutapaamme, huomasimme, että eroja tutkimuksen osapuolten välillä voi myös hyödyntää. Oikeastaan olimme jo tehneet sitä tiedostamatta. En ollut maaseutukehittämisen tai yrittämisen asiantuntija, vaikkakin minulle haastattelutilanteissa sitä viittaa välillä asetettiin, kun taas tutkittavilla oli omakohtaista tietoa maaseutuyrittämisestä. Tämä asetelma mahdollisti epäasiantuntevien ja naiivien kysymysten esittämisen, sillä minun ei tarvinnut väittää tietäväni esimerkiksi hallinnollisia tai toimialakohtaisia säädöksiä. Pystyin myös kysymään osittain faktoihin pohjautuvista asioista haastateltavien omaa versiota, jota he eivät ehkä olisi uskaltaneet esittämään asiantuntijalle. Arkitermein käyty keskustelu auttoi ylittämään vallitsevan yrittäjyysdiskurssin puhettavan, jota en halunnut haastateltavilleni tarjoilla valmiina, sillä eräs kiinnostuksen kohteistanihan oli juuri se, missä yhteyksissä tutkittavat kenties ottavat yrittäjyysmielisen puheen käyttöönsä. Erot haastatteluprosessissa voidaan siis ylittää löytämällä jotakin yhteistä tiedollista jaettavaa tutkittavien kanssa. Kaikissa tilanteissa tämä ei ole mahdollista eikä tarpeenkaan, vaan aina kahden ihmisen välillä olevista eroista voi olla hyötyä. Ne voivat avata uusia perspektiivejä haastattelussa ja laajemmin analyysissä.

Haastattelutiedon erityislaatuisuus piilee siis siinä, että se on tuotettu haastateltavan ja haastattelijan välisessä vuorovaikutuksessa. Tämän tosiasian tulisi näkyä myös analyysissä, eli haastatteleamalla tuotettua aineistoa ei voi analysoida pelkästään analyysimenetelmää, esimerkiksi diskurssianalyysin jotakin muotoa seuraamalla. Aineiston keruuvaiheen muistaminen on tärkeää eettisistä syistä. Kun on ensin kannustanut naisia puhumaan avoimesti, liikoja analysoimatta ja omista arjen näkökulmistaan käsin, olisi luottamuksen väärinkäyttöä siirtää nämä kertomisen kontekstit suoraan tieteelliseen keskusteluun, esimerkiksi kriittiseen feministiseen analyysiin. Jane Ribbens (1989) on pohtinut juuri sitä, kuinka suhtautua naisten kulttuuriin, joka ei läheskään aina ole feministisesti suuntautuneen tutkijan ajatusten mukaista, kuinka käsitellä kunnioittavasti mielipiteitä, joita ei jaa ja kuinka olla lähellä haastateltavien omia tulkintoja samalla kun tekee tutkijana tulkintoja niistä. Hän viittaa Sue Wiseen (1987, 84), jonka mukaan meidän tulee käsitellä tutkimussuhteeseen aina liittyviä valtasuhteita viisaan feministin tavoin (Ribbens 1989, 590). Sekään ei tarjoa helppoja vastauksia, mutta viitannee naistutkijan sensitiivisyyteen, joka on yritettävä luoda tilannekohtaisesti.

Omaa aineistoani voisi lukea alistettujen, sukupuolidiskursseja kyseenalais- tamattomien naisten kertomuksina, jos haluaisi valita vain tiettyjä jaksoja käsiteltäväksi. Muutakin omista lähtökohdistani ihmeteltävää on, mutta haluan tehdä tulkintaa aineiston lähtökohdista katsoen. Esimerkiksi sukupuolta tuotetaan määrätystä paikallisista konteksteista ja niihin nivoutuvista tietämisen, ajattelemisen ja toimimisen tavoista lähtien, joten sukupuolistunut toimintakin on ymmärrettävä kontekstuaalisesti. Aineiston herättämät tulkinnat ja huomiot voi ottaa käsittelyyn kulttuurisen toimintamallin, jonkin teoriarakennelman tai käsitteen ilmentymänä sen sijaan, että toisi haastateltavien puheen tieteellisen keskusteluun sellaisenaan.

Sen pohtiminen, mitä aineistosta haluaa ja voi tutkimuksesta kirjoittaessaan sanoa, sekä ylipäätään tutkijan ja tutkittavan suhteen arviointi on samalla pohdintaa naisnäkökulmaisen tutkimuksen ja jälkimodernin tutkimustavan välillä. Tutkimuksessani sovellan monia standpoint-feminismille tyypillisiä tutkimusajatuksia, sillä olen ollut kiinnostunut tietyistä naisista yrittäjyysilmiön kokijoina ja kertojina ja kysynyt oikeilta ihmisiltä kokemuksia oikeasta elämästä. Kuitenkin jaan jälkimodernin ajattelun asioiden diskursiivisesta luonteesta ja ymmärrän, että asioista voidaan esittää monia versioita, jotka voivat olla ideologisesti värittyneitä. Tukeudun ajatukseen erojen päällekkäisyydestä ja ymmärrän, että sekä tutkija että tutkimushenkilöt ovat paitsi erojen, myös monien vallan ulottuvuuksien ympäröimiä, toisinaan enemmän vallan käyttäjinä ja toisinaan vallankäytön kohteena (ks. DiPalma & Ferguson 2006, 134). Toiveenani on tietää ei paremmin kuin edeltäjät vaan paremmin postmoderneja ja standpoint-metodologioita kehittäneiden tutkijoiden kanssa (Bracke & Puig de la Bellacasa 2004).

Nancy Hirschmann on viime vuosina (2004) muotoillut standpoint-teoriaa, joka korostaa materiaalisuutta ja postmodernia diskursiivisuutta. Juuri materiaalisuus rakentaa sekä konkreettisia että abstrakteja yhteisöjä, joissa tietoa tuotetaan. Tämän yhteisöllisyyden ja yhteisöjen toisinaan välttämättömän erilaisuuden tajuaminen auttaa tuottamaan tietoa, joka on rajoituksistaan tietoista ja siten vähemmän puutteellista ja vahvemmin objektiivista kuin rajojaan tunnistamaton tutkimustieto, kuten Sandra Harding (2004b) on sanonut. Tällaisella suhteella feministiseen epistemologiaan on hyvin läheinen yhteys Donna Harawayn (1991) ideaan tietäjän ja tiedon vääjäämättömästä ja kompleksisesta situoituneisuudesta. Haraway haluaa ylläpitää objektiivisuuden tavoitteena, mutta objektiivisuus on aivan tietynlaista. Se tarkoittaa hyvin näkemistä, mutta ei sitä, että jokainen voisi nähdä samalla tavalla ja automaattisesti. (Mt.) Hyvin tietämisen (näkemisen, kuulemisen, tulkitsemisen, kokemisen) ydin on paikantuneisuudessa ja tilanteisuudessa. Haraway-vaikutteinen ja muusta standpoint-metodologian viimeaikaisesta kehittelystä virikkeitä saanut tietäminen tulkitsemallamme (ks. Ikonen & Ojala 2007) tavalla edellyttää tietoisuutta omasta ja toisen osapuolen konteksteista, sillä ne vaikuttavat siihen, miten kohtaamistilanteeseen tullaan, miten siinä toimitaan ja miten sitä tulkitaan. Omaa positiotaan voi reflektoida, mutta irti siitä ei voi päästä. Tämä ajattelutapa on jotakin standpoint-näkökulman ja jälkimodernin tutkimuksen välissä olevaa. Sitä voi kutsua post-standpoint-feministiseksi tutkimusotteeksi.

4.3 Feministisen tietämisen versiolla kohti kenttää

Huomattavasti konkreettisemmalla tasolla voi todeta, että menetelmänikin ovat jonkin verran vakiintuneiden tapojen välissä. Yhtenä aineistonani on ollut postikysely, joka ei lopulta eroa kovin merkittävästi strukturoidusta tai puolistrukturoidusta haastattelusta. Minun tapauksessani tutkittavat ovat täyttäneet kyselyn kirjallisesti ja itsenäisesti eivätkä vastanneet suullisesti, kuten vastaavassa haastattelussa olisi tehty. Kysymysmuodoiltaan kysely ei välttämättä poikennut strukturoidusta ja osin puolistrukturoidusta haastattelusta. Kyselylomake oli luonnollisesti etukäteen päätettyjä kysymyksiä ja teemoja sisältävä, enkä voinut niitä muuttaa tai tarkentaa kesken vastausprosessin.

Haastatteluissa käytin samoja kysymysten teemoja, mutta kysymykset eivät olleet samansisältöisiä kaikille, niiden järjestys vaihteli ja lisäohjeistusta annoin tarvittaessa. Tällöin haastatteluissa pääsi esiin enemmän sellaisia asioita, joita en ollut etukäteen itse ajatellut. Siitä syystä analyysikin tulee aineistolähtöisemmäksi. Minulla oli kuitenkin etukäteen ajattelemani kehys, jossa keskeisenä oli yhteiskunnassa hallitseva, erilaisia muotoja saava yrittäjyysdiskurssi sekä sen ilmenemisen tutkiminen, haastaminenkin, erään ryhmän joukossa. Samanaikaisesti halusin tietoisesti jättää väitteen yrittäjyysdiskurssin läpitukenavuudesta syrjään tutkittavia läheystyöni.

Laadullisen tutkimuksen analyysin yhteydessä, erityisesti humanistisissa tieteissä kuten vaikkapa perinteentutkimuksessa, puhutaan usein lähiluvusta (analyysiään ovat lähiluvuksi nimittäneet Suomessa esim. Hoikkala 1993, Luthje 2005, Palin 2004, Rossi 2003, Uotinen 2005). Tällaista olen itsekin tehnyt: lukenut aineistoa lähietäisyydeltä, toistuvasti, pilkkoen, yhdistäen ja tullen tutuksi sisällön ja kontekstin kanssa. Lähiluvun kautta olen pyrkinyt tavoittamaan sekä sen, mitä sanotaan, että sen, miten ja missä yhteyksissä sanotaan. Lähiluku kuvaa konkreettista työskentelyäni aineiston kanssa, mutta metodini avautuvat lisää, kun esitän tehneeni ensinnäkin sisällönanalyysiä tarkoittaen muun muassa tyypittelyjä ja teemoitteluja, sekä toiseksi diskurssianalyysiä viitaten puheessa käytettyihin merkityksen tuottamisen tapoihin.

Seuraavaksi siirrän teoreettisen ja tietämisen tapaa koskevan kehikkoni aineiston pariin. Silloin otan lukijaa kädestä ja johdan hänet tutkimusstrategian läpi osoittaakseni ne valinnat, joita on tehty tutkimusprosessin aikana sekä sen tavan, joilla tulokset ja tulkinnat on saavutettu (Bransholm Pedersen & Land 2004, 36). Aloitan Pohjois-Karjalan ja Pirkanmaan naisyrittäjille lähetetyn kyselylomakkeen tarkastelulla.

5 Lomakekysely: aineistoon tutustuminen ja reunaehtojen kartoittaminen

Suvi Ronkainen (2004, 49) on todennut, että abstrahoiva käsite ja konkreettiset kysymykset eivät vastaa suoraan toisiaan; kysytyt asiat eivät välttämättä ole oleellisia vastaajan tavalle käsitellä asiaa. En halunnut kysyä kiinnostukseni kohteena olevasta yrittäjyysdiskurssin omaksumisesta suoraan, koska abstraktiin asiaan olisi vaikea vastata ja oletukseni sanamuotoineen ohjaisivat vastauksia liikaa. Sen sijaan halusin lähestyä yrittäjiä heidän arkensa kautta, ottamalla selvää, mitä he yrittäjyydestään kertovat, kun siitä kysytään käytännöllisiä kysymyksiä ja kehoitetaan pohtimaan yrittämistä työnä suhteessa sijaintipaikkaan ja sukupuolistuneena toimijana elämiseen. Maaseudun naisyrittäjistä ei ollut juuri tutkimustietoa erityisen yrittäjyysdiskurssin toteuttajina eikä kovasti perustietoaakaan, joten samanaikaisesti olen sekä kerännyt suurehkon aineiston maaseudun naisyrittäjyyden yleisiä piirteitä hahmottaakseni että käyttänyt aineistoa yksityiskohtaisemmin ja paloina muun muassa heijastaen sitä yrittäjyydelle diskurssissa asetettuihin oletuksiin.

Kyselylomakkeen (liite 1) saatteessa olin motivoinut vastaajia perustelemalla kyselyn lähettämistä maaseudun kehittämiseksi. Vihjasin siis yrittäjyysdiskurssiin kirjoittamalla saatekirjeessä, että ”yrittämistä on ehdotettu muuttuvan maaseudun kehityksen edistämiseksi. Yritystoimintaan ryhtyneiden naisten kokemuksia ja arkielämää ei ole kuitenkaan vielä juurikaan tutkittu. Naisten panos maaseudun elävänä pitämisessä voi olla merkittävä, ja siksi tarvitaan myös tietoa yrittämisen aloittamisen syistä ja seurauksista elämäntavalle”. Kerroin, että haluan selvittää yrittäjyyttä maaseudun muuttumisen ja naisten aseman näkökulmista. Kannustin myös omien ajatusten esilletuontiin pyytämällä tarvittaessa kommentoimaan vastaajaan soveltumattomia kysymyksiä sekä jatkamaan halutessaan vastauksia niille varatun tilan ohi. Mainitsin lisäksi jo saatteessa, että lomakkeen lopussa tiedustellaan myös halukkuutta myöhempään haastatteluun. Kysely koostui tietysti etukäteen päättämistäni aihealueista ja kysymysmuotoiluista, mutta pyrin säästämään tulkinnat analyysiin ja muotoilemaan peruskysymykset neutraaleiksi. Vaikka saate antoi jokin verran näkökulmaa tavoitellusta tiedosta, itse kysymyksissä oletukset yrittäjyysilmiöstä oli häivytetty. Sekä lomakekysymykset että -vastaukset kuvasivat pääasiassa faktoja ja tuntemuksia omasta yrittämisestä yleisen yrittäjyysmatiikan sijaan. Etukäteen minulla ei ollut edes mielessäni käsitystä siitä, miten tutkimushenkilöni yrittämiseen asennoituvat, joten kysymykset oli helppo muotoilla ”epäpoliittisiksi” perinteisen, kvantitatiivisen lomakehaastattelun periaatteita noudatellen. Kyselylomakkeen laatimisen

perusvaatimuksiinhan kuuluu monimutkaisten, teoreettisten tai käsitteellisten termien välttäminen (Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 2007).

Jos kvantitatiivisten menetelmien kulta-aikana kvalitatiivista tutkimusta oli monella tieteenalalla puolusteltava¹⁷, feministisessä tutkimuksessa kvantitatiivinen tutkimus on pitkään ollut valtavirran ulkopuolella. Naistutkimus merkitsee laadullisen tutkimuksen tekemistä, tietävät ainakin yleiset metodioppaat (Ronkainen 2004, 45, myös Oakley 2000, 47). Suvi Ronkainen toteaa, että itse asiassa käytännön naistutkimus on tehnyt koko olemassaolonsa ajan myös määrällistä tutkimusta, ja monella laadullisen tutkimuksen tekijänä tunnetuksi tulleella tutkijalla on omat syrjähyppynsä kvantitatiiviseen analyysiin. "Empiirisellä sosiaalitutkimuksella" on ollut tietämistä demokratisoiva tehtävänsä, mikä on tarkoittanut esimerkiksi naisten, vähän koulutettujen ja muiden valtahierarkioiden alareunassa olevien ottamista mukaan tutkimukseen sekä "tietäjän" position mahdollistumista kaikille, jotka vain hallitsevat kyseiset metodit (Ronkainen 2004, 47). Toisaalta (feministinen) kritiikki on aiheellista, sillä määrällisessä tutkimuksessa on usein laiminlyöty muun muassa osapuolten vääristyneiden valtasuhteiden ja asioille antamien erilaisten merkitysten rooli (esim. Harding 2004b). Vahva objektiivisuus (Harding 1991) on hyvä ohjenuora menetelmästä riippumatta: rajoituksistaan ja näkökulmistaan tietoinen tieto on objektiivisempaa kuin tieto, joka vain tieteellisyyteen vetoamalla sulkee silmänsä omalta erityisyydeltään.

Tässä luvussa kuvaan aineistoni ensimmäistä osaa, maaseudun naisyrittäjille lähetettyä postikyselyä. Ensin käsittelen kyselyn paikkaa pääasiassa laadullisessa, konstruktionistista ja feminististä tietokäsitystä noudattelevassa tutkimuksessani. Sitten kerron, miten valitsin tutkimusalueet ja näillä alueilla asuvista yrittäjistä kyselyn saajat. Itse kyselyn käsittely koostuu sisältöjen kuvauksista ja niihin liittyvistä pohdinnoista sekä yrittäjien ryhmittelystä neljäksi kategoriaksi.

5.1 Kyselytieto ja sisällönanalyysi

Käänsin kyselyn aineistoa jonkin verran määrälliseen muotoon, vaikkakin kvantitatiivisten menetelmien käyttö oli vähäistä. Laskin muutamia keskiarvoja, moodeja ja mediaaneja: ikiä, vuosia, liikevaihtoja. Samoin laskin prosentteja siitä, kuinka vastaukset tiettyihin kysymyksiin jakautuivat, ja samalla toisinaan luokittelin niitä yleisempiin ryhmiin tai koodasin niitä mitattavaan muotoon. Pääasiassa kyselyaineiston kvantitatiivinen tarkastelu on toiminut innoittavassa ja laukaisevassa roolissa. Tilastollisten menetelmien ohittaminen johtuu ensinnäkin siitä, että aineistoni ei ole kattava eikä edustava otos vaan myöhemmin tässä luvussa kuvatulla tavalla kerätty näyte. Toinen peruste oli se, että lomakkeessani oli paljon avokysymyksiä, joiden koodaaminen muutamiksi mitattavissa oleviksi luokiksi olisi edellyttänyt paljon tulkintaa jo tässä vaiheessa. Vastausten operationalisointi mittaamista varten ja tulosten tulkinta tilastoanalyysien jälkeen olisi vesittänyt ajatuksen avokysymyksistä. Jouko Siipi (1954, 263 Alastalon [2005, 166] mukaan) on kirjoittanut juuri siitä, kuinka avokysymysten usein ajatellaan vapauttavan tutkijan edeltä käsin muovaavista vaihtoehdoista. Tästä huolimatta

¹⁷ Nykyisin monissa yhteiskuntatieteissä ollaan jälleen tilanteessa, jossa laadullinen tutkimus on tavallista ja erityisesti positivistinen tieteenfilosofia vältettyä (Töttö 2000, 2004).

vastaukset on jälkikäteen pakotettava muutamaksi vaihtoehdoksi, jos mittauksia halutaan suorittaa. Tällöin voidaan joutua tekemään vielä enemmän väkivaltaa vastaajan ajatuksille. (Mts.) Kolmanneksi kyse on epäilemättä myös metodisuhdanteiden mahdista: olen kvalitatiivisten menetelmien sukupolvea, jolle on opetettu pääasiassa vain tämän paradigman mukaisia menetelmiä (mt., 114, 291, 294–295). Olen oppinut viehättymään juuri kvalitatiivisten menetelmien maailmasta. Kuitenkin enemmän kuin sitä, mitä saattaa menettää tilastollisten analyysien tekemättä jättämisellä, mietin sitä, mitä voi saavuttaa laadullisella analyysillä.

Vaikka keskustelua kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimustavan yhdistämisestä on käyty (esim. Denzin 1989 triangulaatiosta, Ronkainen 1999, 2004, Töttö 2000, 2004), nähdään ne usein edelleen usein varsin erillisinä. David Silverman (1985, 138–155) tosin ehdottaa vuonna 1985 julkaistussa laadullisen tutkimuksen oppaassaan kvantitatiivisten menetelmien yhdistämistä diskurssien analyysiin, koska yksinkertaiset laskentamenetelmät voivat syventää joidenkin tutkimusten arvoa. Hän on kiinnostunut siitä, kuinka kvantifiointilla voi sanoa enemmän kvalitatiivisen aineiston löydösten yleistettävyydestä, eikä hän puutu kvantitatiivisten menetelmien teoriaan tai politiikkaan (mt., 138). John W. Creswell (1994) puolestaan pitää kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen tietoteoreettisia paradigmoja kovin erilaisina, vaikka toteaa tästä olevan erilaisia näkökantoja. Hän ehdottaa kolmea erilaista tapaa muotoilla kvalitatiivista ja kvantitatiivista aineistoa yhdistävä tutkimus: aineistot voidaan esitellä ja käsitellä molemmat omana kokonaisuutenaan; toinen paradigma voi olla toista, esimerkiksi vain aineistonkeruussa käytössä olevaa paradigmaa hallitsevampi; tai voidaan sekoittaa metodeja kautta tutkimuksen (mt., 190).¹⁸ Analyysini on vain pieneltä osin määrällistä, mutta siinä on elementtejä kaikista Creswellin mainitsemista yhdistämistavoista.

Metodeilla ja tutkijan epistemologisilla ja ontologisilla käsityksillä ei välttämättä ole suoraviivaista yhteyttä (Hammersley 1992, Ronkainen 2004, Töttö 2004). Aineistonkäyttöäni ohjaa konstruktionistinen ajattelu: käsitän niin, että strukturoitu kysely on hyvin selkeästi minun tarpeistani, vaikutuksestani ja ennakkokäsityksistäni konstruoitu ja tutkimushenkilöt vastaavat siihen omissa paikallisissa konteksteissaan muodostuneisiin käsityksiin perustuen. En tavoittele todellisuuden "perimmäistä" luonnetta enkä "totuutta" tutkimushenkilöistäni, jotka sitten yleistäisin universaalisti päteviksi yhteiskunnallisiksi laeiksi, vaan lähtökohtani on tilanteisuus ja relativismi. Kyselystä kirjoittamisen tyyli ei myöskään ole tietyissä yleisessä formaatissa etenevää abstraktia "raportointia" (Creswell 1994, Glesne & Peshkin 1992) vaan enemmänkin kuvailevaa, subjektiivista ja varsin vähän numeerisia osoittimia käyttävää.

Konkreettisesti kyselylomakkeen kysymykset pyörivät arjen ympärillä. Tällä olen toivottavasti hieman purkanut akateemisen taustayhteisön tunkeutumista tutkittavien käsityksiin siitä, millaista tietoa tarvitsen. Koska postikyselytutkimuksesta puuttuu interaktiivinen vuorovaikutus, uupuu myös mahdollisuus yrittää luoda yhteisen tietämisen tiloja tarttumalla pitkin tutkimusmatkaa avautuviin mahdollisuuksiin, joten helposti tutkijan ja tutkittavan erillisyydet korostuvat. Tietoa ei aineiston keruuvaiheessa tuoteta yhteisöllisesti sen vuorovaikutusmerkityksessä, vaan vastaajat kirjaavat tietoja noudattaen omia käsityksiään siitä, mitä väitöskirjan-

¹⁸ Esimerkkejä kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten aineistojen käytöstä samassa tutkimuksessa mainitsee myös Alastalo (2005).

tekijä haluaa tietää. Tutkija sitten ottaa tämän tiedon oman kontekstinsa mukaiseen käyttöön, rajautuen tutkittavien tietämisen kontekstin ymmärtämisessä vain siihen, miten pitkälle hänen tietämisen yhteisönsä ulottuvat. Eräs erillisyyden esiin tuonut esimerkki on lyhyt kysymykseni siitä, kuinka täysipainoista ja kokonaisvaltaista maaseudun naisten yrittäjäyys on. Itse tarkoitin kysymyksellä sitä, paljonko arjen asiat lomittuvat keskenään ja ehkä estävät tehokkaimman mahdollisen yrittämisen. Tämä täysipainoisuus käsitys tuli hyvin ymmärretyksi haastatteluissa ja joissakin lomakkeen kysymyksissäkin, mutta yhdessä kyselyn kohdassa vastaajat keskimäärin kieltäytyivät antamasta puolinaisen yrittämisen kuvaa tutkijalle. Tällöin naiset ehkä halusivat todistella olevansa päteviä yrittäjiä ja korostivat yrittämisen vakavasti otettavuutta.

Kyselyn avulla pystyn kertomaan aiemmin vain vähän tutkitusta ja itselleni empiirisesti suhteellisen vieraasta aiheesta seikkoja, jotka esimerkiksi auttavat sijoittamaan tekemiäni haastatteluja, julkisuudessa esitettyjä yrittäjätarinoita tai tuttuja yrittäjiä sukupuolen ja maaseudun muotoilemaan kontekstiin. Kyselyn avulla voin muun muassa todeta, että pieni on tyypillistä maaseudun naisten yrittämisessä, vaikka hyvin pienet yritykset usein ovatkin merkityksettömiä kehittämissä politiikassa. Voin myös sanoa, että maaseutu kotipaikkana ja perhe yrittämistä säätelevänä tekijänä ovat yleensä hyvin tärkeitä, vaikka jokaisella haastattelemani naisella ei näin ollutkaan. Se seikka, että ylipäättään päätelin paikan olevan tärkeä ja rohkenin kysyä paikan merkitystä lomakkeessa, sai vahvistusta muun muassa Maarit Sirenin (2002) tutkimuksesta. Hän toteaa, että kyselyn käyttö ihmisten paikkasidonnaisuuden tarkastelussa ei ole tavallista. Hän oli kuitenkin tehnyt aiemmin teemahaastatteluja, joiden perusteella oli ymmärtänyt paikan merkityksen ja saanut ideoita paikkasidonnaisuudesta kysymisen tapoihin laajemmassa aineistossa. (Mt., 77.)

Tutkimustehtäväni koskee paitsi naisyrittäjien tarinoiden, myös yhteiskunnallisen ilmiön, maaseudun ongelmien ja ratkaisuehdotuksen eli yrittäjäyysdiskurssin tutkimista, joten haastatteluja laajempi, vaikkakin ylimalkaisempi aineisto on tässä asettamassani tehtävässä tarpeen. Jos ilmiön tutkiminen olisi vain hyvin pienessä sivuosassa ja tutkisin yksinomaan esimerkiksi yrittäjän subjektiviteettia, ei kyselyaineisto olisi tarpeen. Nytkin kyselyaineisto on osaprojektio aiheesta, siihen tietystä näkökulmasta luotu silmäys. Muita kuvakulmia pääsen käyttämään haastattelujen avulla (vaikka kuvakulmista puhuminen onkin puhelinhaastattelujen tapauksessa erityisen kuvainnollista).

Määrittelen kyselyaineistoni käsittelyn olevan sisällönanalyysiä. Se onkin melko helppo määritelmä, sillä sisällönanalyysi on "[p]erusermenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä", jota "ei myöskään voi pitää ainoastaan laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmänä" (Tuomi & Sarajarvi 2002, 93). Kyse on väljästä metodista ja teoreettisesta kehyksestä, joka itse asiassa on taustana useimmille erinimisille kvalitatiivisen tutkimuksen analyysimenetelmille (mts.).

Sisällönanalyysin voi määritellä olevan aineistolähtöistä, teoriasidonnaista / teoriaohjaavaa tai teorialähtöistä. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aikaisemmilla teorioilla tai muillakaan tiedoilla ei pitäisi olla merkitystä analyysille. Ne pyritään sulkeistamaan analyysin ulkopuolelle, ja teoriaan tullaan vasta lopuksi, kun tutkimuksen tuloksena luodaan aineistosta teoreettinen kokonaisuus.

Teoriasidonnaisessa sisällönanalyysissä teoriat ja aikaisemmat tiedot voivat toimia apuna analyysin etenemisessä. Aikaisemmat tiedot toimivat ennen kaikkea ajattelun ja ideoinnin lähteinä ja lopuksi kenties tulosten esittämisen rakenteistajana. Varsinaisen analyysin sisältö puolestaan on aineistosta itsestään uutettua. Teorialähtöinen analyysi on luonnontieteellisen tutkimuksen perinteinen analyysimalli. Lähtökohtana on tietty teoria, malli tai auktoriteetin esittämä ajattelu eli tutkittava ilmiö määritellään jo tunnetun mukaisesti ja analyysi on aikaisemman tiedon testaamista uudessa kontekstissa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 97–102.) Ohitan pitkälti aineisto- tai teoriakeskeisen sisällönanalyysin problematiikan, sillä mielestäni niiden erot eivät ole yksiselitteisiä ja sisällönanalyysi menetelmänä on kovin väljä. Ei ole mielekästä asettaa tapaansa liian ahtaaseen lohkoon menetelmän sisällä, jos sen käytännön merkitys on vähäinen ja kyse olisi vain päälle liimatusta nimestä.

Omaa analyysiäni ohjasi alussa toisintulkitsemisen halu, sillä yrittäjiä oli mahdoton sijoittaa vallitseviin urbaanin, heroistisen individualistiyrittäjän diskursseihin tai yltiöpositiivisiin maaseutudiskursseihin, joissa vaihtoehtoisesti joko haetaan maaseudun uutta tietä suurentamisen, tehostamisen ja innovoimisen kautta tai juhlitaan traditionaalista, essentiaalisesta naiseudesta kumpuavaa voimaa. Monet poliittiset ja tieteellisetkin tekstit tarjoavat tällaisia diskursseja, mutta halusin tietää, ovatko ne todella laajasti jaettuina ja kannatettuina ja minkälaisia vastadiskursseja kenties on. Maaseudun ja sukupuolen yksioikoisuutta on yritetty horjuttaa sekä teoreettisesti (esim. Cloke & Little 1997, Little 2002b, Little & Panelli 2003) että selkein empiirisin todistein (esim. Högbäck 1995, 1998, 2003). Tällaiseen keskusteluun tutustumisen takia otteeni oli teoriaohjaava. Ajattelin, että tiettyä naisryttäjäjoukkoa on mielekästä tutkia – tulisiko tulokseksi tyypillisyyksiä ja näyttäisivätkö ne kiinnittyvän johonkin hallitsevaan diskurssiin, vai olisivatko kuvat jonkin muun muotoista? Lähtökohtana oli sekä havaintoihin että tutkimukseen perustuva esiyymmärrys maaseutu, sukupuoli ja yrittäjyys -tematiikasta, joten teoria ohjasi liikkeellelähtöäni.

Toisaalta analyysin tarkoituksena oli nimenomaan katsoa, mitä oma aineistoni näyttäisi tarjoavan, kun tarkastelen sitä tietoisesti ilman omia oletuksia sisältäviä diskursseja. Tässä mielessä analyysi oli aineistolähtöistä. Kyselyaineistosta haen tyypillisyyttä ja samuutta mutta vain tiettyyn pisteeseen saakka. Halusin lähteä varsin aineistolähtöisesti katsomaan, millaisia ovat maaseudulla yrityksen perustaneiden naisten tyypilliset yritykset ja yrittämisen tavat erityisesti maaseutuun ja sukupuoleen luotaavien kysymysten kautta esitettyinä. Tyypillisyyttä halusin samalla horjuttaa, sillä olin muotoillut osan lomakekysymyksistä avovastauksia pyytäväksi ja sellaisiksi, joilla ei välttämättä suoraan ollut tekemistä yrittämisen faktojen kanssa. Pyrin pikemminkin ohjaamaan kysymykset kohti arjen käytäntöjä.

Sisällönanalyysin kritiikki tiivistyy siihen, että sillä saadaan kerätty aineisto lähinnä järjestetyksi johtopäätösten tekoa varten (Grönfors 1982, 161). Järjestetyn aineiston esittäminen ei ole vielä analyttistä tekstiä, ja päätelmät vaikuttavat helposti keskeneräisiltä. Itse olen moneen otteeseen kysynyt itseltäni jonkun analyttisen lauseen kirjoittuani, että mitä siitä sitten? Mitä päätelmäni tarkoittaa, mihin se johtaa, mikä laajempi merkitys sillä voi olla? Kuitenkin kovin laajan merkityksen antaminen tietyn aineiston yksityiskohdalle on uskaliaasta. Ratkaisus-

sani pyrin muuhunkin kuin aineiston kertaluontoiseen järjestämiseen – järjestän sitä useita kertoja uudelleen. Lopulta en päädy yhteen, kaiken syntetisoivaan tulkintaan, vaan aineiston eri järjestyksistä seuraaviin, toisistaan jonkin verran poikkeaviin kertomusversioihin. Kyselyaineistoa käytän yleiseen luonnehdintaan eli tämän aineiston faktojen järjestämiseen sekä aineiston kategorisoimiseen¹⁹ tarkkailemalla henkilön vastauksia muutamaa ratkaiseviksi nostamiini lomakkeen kysymyksiin ja luomalla näin hänestä kokonaiskuvan. Henkilöiden kokonaiskuvia yhdistämällä tiivistin niitä vielä yhteen neljäksi kategoriaksi.²⁰

Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, kuten myös vaikkapa historiallinen analyysi ja diskurssianalyysi (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105). Erona on kuitenkin se, että historian tutkimuksen tarkoituksena on luoda menneisyydestä mahdollisimman hyvin todella tapahtunutta vastaava kokonaiskuva, kun taas sisällönanalyysi ja diskurssianalyysi tarkastelevat merkityksiä ja tulkintoja. Sisällönanalyysissä tunnistetaan merkityksiä, kun taas diskurssianalyysissä etsitään tapoja, joilla merkityksiä tekstissä tuotetaan. (Mt., 105–106.) Sisällönanalyysi on useissa tutkimuksissa lähtökohtana, vaikka myöhemmin otettaisiin käyttöön spesifimpi menetelmä. Näin on tässäkin tutkimuksessa. Kyselyn analyysi on pääasiassa sisällönanalyysiä, mutta samalla pidän mielessä, millä tavalla aineiston tuottotapa mahdollisesti näkyy vastauksissa. Tuottaako lomakkeeni muoto ja vastauksille varattu tila (pelkkää ympyröintiä olettavasta muutaman rivin vastausta pyytävään) rajoittavaa vastaustyyliä esimerkiksi verrattuna omiin kokemuksiini kyselyihin vastaamisesta tai myöhempiin haastatteluihin ja mitä seurauksia sillä on? Jos vaikkapa maaseudun vastataan olevan hyvä paikka yrittämiselle tai mieluinen paikka asumiselle, millä tavoin minut halutaan tästä vakuuttaa? Pohdin siis sisällön tuottamisen ehtoja.²¹

5.2 Alue-, osallistuja- ja kysymysvalintoja

Tutkimusalueena on kaksi maakuntaa, Pohjois-Karjala ja Pirkanmaa, joten voin tarkastella jonkin verran myös eroja suomalaisen maaseudun sisällä. Nämä kaksi maakuntaa ovat minulle useimpia muita tutumpia, koska opiskelin yliopistollisen perustutkimuksen Joensuun yliopistossa Pohjois-Karjalassa ja olen sittemmin asunut Pirkanmaalla. Alueissa on jonkin verran eroja (esim. Malinen ym. 2006). Naisyrittäjien osuus kaikista yrittäjistä on Pirkanmaalla jonkin verran suurempi (33,2 %) kuin Pohjois-Karjalassa (29,4 %), kun koko Suomessa naisia yrittäjäkannasta oli 33,3 % vuonna 2003 (Työvoimatutkimus 2003). Pohjois-Karjala on sijainniltaan erityinen

¹⁹ En tee eroa termien kategorisointi, luokittelu, ryhmittely ja typologisointi välille.

²⁰ Kun seuraavaksi keräsin aineistoa haastatellen, tein samalla sekä tarkistetun järjestyksen olemassa olevaan aineistoon että järjestin uutta aineistoa sen lähtökohdista käsin. Haastatteluihin tein valotuksia useista eri näkökulmista ja ottaen eri analyysiin määrän aineistoa kerrallaan. "Lopputuloksenkin" esitän monesta eri aineiston järjestyksestä ja useasta näkökulmasta käsin.

²¹ Haastattelut puolestaan olen ensin käynyt läpi sisällönanalyysin tavoin, sillä haluan myös tietää, mitä ne sisältävät. Vuorovaikutuksen analysointi tulee vasta sen jälkeen. Ylipäätään vuorovaikutuksen erittely ei ole kovin suurella roolilla, vaan diskurssianalyysi siinä mielessä, millaisiin diskursseihin haastateltava yrittäjä vetoaa, mitä hän vastustaa ja millaisten omien merkityksenannon keinojen eli tulkintarepertuaarien kautta hän tekee elämänvalintojaan ymmärrettäväksi tutkijalle (ks. Edley 2001, Taylor 2001).

itärajalla Venäjän naapurina ja Pirkanmaahan verrattuna sen kuntien luonnonolot ovat karummat, etäisyydet pidemmät, väkimäärä vähäisempi ja ikärakenteeltaan vanhempi, työttömyysluvut suuremmat, elinkeinorakenne yksipuolisempi ja niin edelleen. Ylipäätään ongelmallisinta harvaan asuttua maaseutua on enemmän. Pirkanmaalla maaseutu on puolestaan hyvinvoivempaa ydinmaaseutua tai jo varsin vähän maataloustuotanto-Suomen maaseutua muistuttavaa kaupunkien läheistä maaseutua, joiden elinkeino- ja väestörakenne poikkeaa hieman alueen kaupungeista, mutta on kuitenkin leveämmällä pohjalla kuin Pohjois-Karjalassa. Toisaalta maakuntaa ei myöskään kehitetä nimenomaan syrjäseutuna yhtä ponnekkaasti kuin ongelmallisen syrjäiseksi tunnustetussa Pohjois-Karjalassa, vaan maaseudun asukkaat ovat enemmän maakunnan yleisen, usein kaupungeissa tapahtuvan kehityksen ja yksityisen menestyksen varassa.

Alueet keskinäisine eroineen toimivat tässä tutkimuksessa reaalisena kontekstina, jossa naisyrittäjät toimivat ja muodostavat merkityksiä. Tutkimuksen alkuvaiheessa minulla ei ollut käsitystä, huomaanko maakunnan tunnuspiirteiden vaikutusta kysely- tai varsinkaan haastattelumateriaalissa, mutta halusin tietää, törmääkö eroihin yksilötason vastauksissa vai en. Kaksi maakuntaa oli myös riittävästi, koska sillä saan katetuksi kiinnostuksen alue-eroihin.

Mukana olevat yrittäjät olen valinnut pitäen mielessä myös maaseudun kolmijaon. Suomalainen maaseutu on aluepoliittisia toimia varten jaoteltu kolmeen tyyppiin (ks. Maaseudun kehittämisprojekti 1991, Malinen ym. 1994, Keränen ym. 2000). *Kaupungin läheisellä maaseudulla* on sijaintinsa vuoksi parhaat mahdollisuudet säilyttää elinkelpoisuutensa, kehittyä ja houkutella uusia asukkaita paisuvilta kaupunkiseuduilta. Alueet sijaitsevat melko lähellä suuria keskuksia, joissa on laajahkot paikalliset markkinat yrityksille. Maaseudun elinkeinorakenteen monipuolistamiselle on edellytykset, ja monet tämän alueen kunnista saavat muuttovoittoa. *Ydinmaaseutu* on maatalouden vahvaa aluetta, jonka kulttuuristaan merkitystä ei sovi väheksyä, sillä nämä alueet ovat juuri sitä, mitä "maalaismaisemalla" sosiaalisessa muistissa ymmärrämme. Myös teollisuuden toimialakeskittymiä on joissakin tämän alueen kunnista. Kaupungin läheinen maaseutu ja ydinmaaseutu sijaitsevat pääasiassa eteläisessä ja läntisessä Suomessa, jossa myös maatalouden mahdollisuudet ovat paremmat kuin syrjäisellä maaseudulla. *Harvaan asuttu maaseutu* (ensimmäisissä selvityksissä nimellä syrjäinen maaseutu) kärsii suurimmista ongelmista ja sen kehittäminen saa hieman väkinäisiäkin piirteitä. Harvaan asutun maaseudun kunnat sijaitsevat kaukana kaupunkien työssäkäyntialueista, palveluista ja asiakkaista. Väki vähenee ja vanhenee, uusia työpaikkoja ei synny tarpeeksi maataloudesta poistuvia töitä korvaamaan eikä kunnilla ole varaa laajamittaisiin kehittämistoimiin. Toivon siemeniä on paitsi pienen pienissä, "hulluissa" elinkeinoideoissa, jotka yksinään eivät kannu kovin pitkälle, myös syrjäisyyden mystiikassa ja sen matkailullisessa vetovoimassa, joka houkuttelee lomanviettäjiä, matkailijoita ja mökkeilijöitä.

Pirkanmaalla on vain muutama harvaan asuttuun maaseutuun luokiteltu kunta ja paljon asukkaita kaupungin läheisellä maaseudulla, kun taas Pohjois-Karjalassa ongelmalliseen harvaan asuttuun maaseutuun kuuluu suurin osa kunnista. Samoin Pohjois-Karjalan keskus Joensuu on huomattavasti pienempi kaupunki kuin Tampere Pirkanmaalla. Siten yritysten toimintaympäristö on karkeasti ottaen parempi Pirkanmaalla kuin Pohjois-Karjalassa, vaikka vasta

yrittäjä ja tarkempi kunnittainen ja yrityksen kunnan sisäinen sijainti mahdollistavat päätelmät yrityksen ulkoisista toimintaedellytyksistä. Aineistossa mukana olevista Pohjois-Karjalan kunnista kaksi on ydinmaaseutua ja loput viisi kuntaa ovat syrjäistä maaseutua. Aineiston keruuajankohdan jaottelun mukaan Pirkanmaalta taas on mukana yksi kaupunkien läheisen maaseudun kunta ja loput seitsemän ovat ydinmaaseutua²². Hallinnollisesti osa molempien maakuntien kunnista on kaupunkeja, mutta ominaisuuksiensa vuoksi ne luokitellaan maaseututyyppeihin mukaan.

Sen lisäksi, että aineisto kattaa kaksi maakuntaa ja kaikki kolme maaseututyyppeä, pidin mielessäni seutukuntajako. Suomessa on vuonna 1994 otettu käyttöön seutukuntajako, jotta alueellista kehittämistä ja kehittämistarpeita voitaisiin seurata paremmin todellisia käytäntöjä tavoittaen kuin maakuntien tai kuntien rajoihin sitouduttaessa. Seutukuntajako on myös Euroopan unionin käyttämä alueellisen tilastoinnin NUTS 4-taso (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques, esim. Tilastokeskus 2007). Seutukuntajaot, kuten maaseudun kolmijaot tai muutkaan jaottelut eivät ole pysyviä, vaan niitä saatetaan muuttaa erilaisten indikaattorien osoittaessa sen tarpeelliseksi, joten aluejaoissa ja niiden perusteella tehdyissä valinnoissa on kyse aina poikkileikkaustilanteesta tietyllä hetkellä. Vaikka en tavoitellut tilastollista edustavuutta, perustelen seutukuntajako seuraamista sillä, että sen avulla sain otettua mukaan kuntia tasaisesti kaikkialta maakunnasta. Tutkimuksessani on mukana vähintään yksi kunta kahden maakunnan jokaisesta seutukunnasta. Pohjois-Karjalassa on yhdestä seutukunnasta mukana kolme kuntaa ja Pirkanmaalla kahdesta seutukunnasta kaksi kuntaa, muista yksi.

Kun maaseututyypit ja seutukunnat oli näin katettu, valitsin mukaan tulevat kunnat niistä kunnista, joilla oli saatavilla yritysluettelo internetistä. Varsin monilla oli jo tuolloin yritysrekisteri kotisivuillaan. Muodot vaihtelivat eri tarkkuudella järjestetyistä toimialaluetteloista ja yhteystietokokoelmista hieman mainosmaisempiin muotoihin, mutta valittujen kuntien sivuilla oli kuitenkin kohtuullisella ajantasaisuudella koko alueen yrityslista mainittuna. Valitsin tutkimustehtäväni mukaisesti mukaan vain naisten yrityksiä. Yritysten määrät kohdekunnissa olivat sen verran pieniä, että luetteloiden läpikäynti käsin oli mahdollista. En ollut päättänyt etukäteen mukaan tulevien yritysten määrää, vaan erottelin ensin yhteystietojen tai yrityksen nimen perusteella kaikki naisten omistuksessa olevat yritykset. En voinut olla täysin varma, että kaikki naisten yritykset tulivat mukaan, jos yrityksen ilmoitetuista yhteystiedoista tai nimestä ei käynyt omistajan sukupuolta ilmi. Sen sijaan oletin, että kaikki maaseudun parturit ja kauneudenhoitajat ja muut sukupuolelleen erittäin tyypillisellä alalla toimivat ovat naisia, vaikka "tukkataika"-tyyppisestä nimestä ei sitä suoraan tiennytäkään. Vastausten perusteella en huomannut arvanneeni väärin. Sitten karsin pois joitakin yleisimpiä yrityksiä, käytännössä hierojia ja partureita sekä joitakin taksiryttäjiä, jos niitä oli tulossa mukaan kahta useampi samasta kunnasta. Samoin jätin pois suurimman osan hoiva-alan yrityksistä, koska niissä oli usein monta omistajaa ja ilman omistajan

²² Vuonna 2006 on julkaistu kolmas versio maaseutuluokittelusta (Malinen ym. 2006), joka on tuonut mukanaan muutoksia Pirkanmaan osalta. Kolme tutkimuskuntaani on uusimman luokituksen mukaan harvaan asuttua maaseutua aiemman ydinmaaseudun sijaan, joten tämän hetken tyypittelyyn mukaan Pirkanmaalta on mukana yksi kaupunkien läheisen, neljä ydinmaaseudun ja kolme harvaan asutun maaseudun kuntaa.

nimeä olevista en uskaltanut veikata yrittäjän sukupuolta. Suurin syy oli kuitenkin se, että hoivayrittäjyys on naistenkin yrittämiseen verrattuna varsin erityislaatuista yrittämistä muun muassa kunnan kanssa tehtävien ostopalvelusopimusten vuoksi, ja lisäksi sitä tutkitaan eri näkökulmista jo varsin paljon (esim. Hasanen 2004, Hassink & van Dijk 2006, Rissanen & Sinkkonen 2004, Sinkkonen & Kosola 2004, Tedre 2004). Lisäksi jätin pois useammalta eri alalta yrityksiä, jossa omistajina olivat sekä mies että nainen (luultavasti siis puoliset). Joitakin otin mukaan a sain vastauksen, mutta en halunnut korostaa perheyrittäjyyttä tässä tutkimuksessa.

Maatalousalan yrittäminen on myös aivan omanlaistaan yrittämistä, mutta otin mukaan maataloudessa toimivia yrityksiä, jos nainen oli niissä omistajana ja jos toimialana oli liitännäiselinkeinoja kuten jatkojalostusta, tilamyyntiä tai matkailua, koska tällaiset yhdistelmät ovat erittäin tavallisia nykymaaseudulla. Jopa kolmannes maataloista harjoittaa muuta yritystoimintaa, yleisemmin koneurakointia eli tyypillistä miesten alaa, mutta muun yritystoiminnan taloudellinen merkitys on pienekö (Tike 2007). Maatalouteen liittyviä yrityksiä tuli mukaan hieman odotettua enemmänkin, sillä usein vasta kyselyssä sain tietää, että naisen toimialan lisäksi perheessä harjoitetaan maataloutta, josta esimerkiksi tuotteiden raaka-aineet saadaan tai johon matkailu- tai ravitsemustoiminta perustuu. Varsinkin isoimpien kuntien sekä kaupunkien kohdalla jätin pois kartan ja osoitteen mukaan päätaajaman keskustassa sijaitsevia yrityksiä, kuten vaateliikkeitä, kukkakauppoja ja elintarvikemyymälöitä, koska sijaintia ja toimialaa yhdessä tarkastellessa nämä eivät olleet erityisen maaseutumaisia yrityksiä.

Kun tutkimusalueet oli kuntatasolla päätetty, valinnat tapahtuivat edustavuuden sijaan eräänlaisella oletetun erilaisuuden kriteeristöllä (myös Bruni ym. 2005, 6). Halusin etsiä arkisia variaatioita naisten harjoittamassa pienyrittäjyydessä suomalaisella maaseudulla sen sijaan, että olisin etsinyt erityisen esimerkillisiä tai poikkeuksellisia sankariyrittäjiä, kuten (nais)yrittäjyyttä tutkittaessa usein tehdään. En paljasta tutkimusalueita maaseututyypin- ja seutukuntajakoa tarkemmin enkä siis analysoi aineistoa kuntatasolla. Näin pystyn paremmin takaamaan tutkittavien anonymiteetin, vaikka tutkittuja henkilöitä muuten tuntevat saattavatkin heidät tunnistaa. Analyysissäni on siis hyppäys laajemmista aluetasoista, joista teen joitakin johtopäätöksiä, henkilöistä muodostetuille ryhmä- ja yksilöanalyysiin, jotka ovat pääosassa.

Kyselylomakkeita lähetin yhteensä 234 kappaletta, 116 Pohjois-Karjalaan ja 118 Pirkanmaalle. Joitakin lomakkeita palautui (Pohjois-Karjalasta 9, Pirkanmaalta 4), koska osoite oli tuntematon tai vastaanottajaa ei muuten tavoitettu. Jotkut lähettivät tyhjän tai erittäin vajaasti täytetyn lomakkeen ja jotkut ilmoittivat, etteivät ole enää tai lainkaan yrittäjiä, joten katson, että kohderyhmän tavoitti 107 kirjettä Pohjois-Karjalassa ja 114 Pirkanmaalla. Yhden muistutuskirjeen jälkeen analyysiin kelpaavia vastauksia tuli 132 kappaletta, 61 Pohjois-Karjalasta ja 71 Pirkanmaalta. Vastausprosentiksi tuli näin 57 % Pohjois-Karjalassa ja 62 % Pirkanmaalla, molempien alueiden yhteisen keskiarvon ollessa 60 %. Kyselyn toteutin jo vuoden 2000 loppupuolella, joten juuri kyseisten yrittäjien tilanteet eivät varmasti ole enää samanlaiset kuin tuolloin. Oletuksena on, että jotkut peruslinjat ja kokemukset ovat pidemmän aikaa säilyviä ja laajemman joukon jakamia.²³

²³ Kyselystä olen kirjoittanut aiemmin artikkelissa (Ikonen 2003), mutta nyt esitettävällä tarkkuudella prosessista ja tuloksista ei ole kirjoitettu.

Kyselyn sisältö muodostui tutkimuskysymysten ohjaamana kiinnostukseni kohteiden perusteella. Sisältö oli tarkoituksella varsin laaja ja kaikkia elämänalueita käsittelevä, sillä halusin tutustua naismaaseutuyrittäjien ajatuksiin ja elämänsisältöihin laveasti lähteeni myöhemmin syventämään kuvaa haastatteluilla²⁴. Lomake koostui aiheeseen liittyvistä taustatietokysymyksistä, kuten koulutuksesta yleensä ja yrittäjyyteen saadusta koulutuksesta sekä omista ja vanhempien syntymäpaikoista ja ammateista, lähinnä vastaajan ”maaseutusitoumuksia” ajatellen. Yrityksestä kyselin taustatietoja, kuten toimialan, perustamisvuoden, työllistävyyden ja liikevaihdon. Yrittäjän omaan historiaan liittyen tiedustelin kouluajan harrastuksista ja mieltymyksistä, vanhempien mahdollisista toiveista lapsen tulevaisuuden suhteen ja yrittäjän aikaisemmista työpaikoista, emäntänä tai kotiäitinä toimimisesta tai muista aikuisiän vaiheista. Naispuolisena ja maaseudulla asuvana yrittäjänä toimimisesta ja yrittäjäksi ryhtymisestä kyselin varsin paljon. Lomakkeen lopuksi oli nykyistä perhettä, kotitöitä, vapaa-aikaa ja asuinpaikkaa koskevia kysymyksiä sekä tiedustelu halukkuudesta mahdolliseen myöhempään haastatteluun. Haastatteluihin halusi osallistua 46 % vastanneista. Haastattelin yhteensä 18 naista, ja tätä tärkeimpänä pitämäni aineistoa käsitellen luvussa 6.

5.3 Maaseudun naisyrittäjyys Pohjois-Karjalassa ja Pirkanmaalla: tyypillisyyttä ja monimuotoisuutta

Kyselyn perusteella paljon yrittäjien arkisia käytäntöjä ja käytäntöjen takana olevaa jää edelleen piiloon, mutta faktojen ja joidenkin oman toiminnan kuvausten avulla olen kuitenkin voinut piirtää ääriviivoja ilmiöstä nimeltä maaseudun naisten yrittäjyys. Sen sisäisiä eroja ja yhtäläisyyksiä tuo tässä vaiheessa esiin yrittäjien kategorisointi luokkiin vastausten sisältöjen perusteella. Vaikka paljon tärkeitä eroja jää huomioimatta, samalla kuitenkin horjutetaan stereotypioita naisista, yrittäjistä tai maaseudusta. Kysymykset, joihin kyselyn avulla etsin vastausta, liittyivät siis perustietojen keräämiseen. Näitä esittelen ensin.

Aineiston yritysten toimialat

Kyselyn palauttaneiden yrittäjien yleisimpiä toimialaluokkia olivat teollisuus, lähinnä vaatteiden, tekstiilien, nahan ja elintarvikkeiden valmistus, sekä Tilastokeskuksen toimialaluokituksen luokka muut henkilökohtaiset ja yhteiskunnalliset palvelut, erityisesti parturi-kampaajat ja hierojat. Maataloutta oli melko paljon, samoin kuin majoitus- ja ravitsemistoimintaa, terveydenhuoltopalveluita ja erilaisia muita, esimerkiksi liike-elämää palvelevia palveluita. Numeroiden tai mielikuvien mukaan miehisiä aloja on mukana joitakin, kuten taksiliikennöinti, suutari ja kaluste-entisöinti. Nämä alat eivät toki ole äärimmäisen harvinaisia, sillä esimerkiksi naisen nimiin merkittyjä taksiryhtiä oli kohtuullisen monta yrittäjäluetelmissa, josta tutkittavat valitsin, ja heitä sattui kyselyynikin muutama. Vanhoista käsityöammateista suutari ja entisöinti ovat olleet nimenomaan miesten käsityöläisyyttä

²⁴ Melko usein käytetään päivävastaista käytäntöä, jossa ensin haastatellaan laajasti pientä joukkoa, minkä jälkeen tehdään tarkasti suunniteltu suppeampi kysely suurelle ihmisjoukolle (Hirsjärvi & Hurme 2000, 21–33).

naisten käsityötaitojen keskittyessä erityisesti vaatteiden ompeluun (Vainio-Korhonen 2002).

Yritysaloja seurattessani olen käyttänyt Tilastokeskuksen toimialajakoa soveltaen, sillä sen luokittelujen tasot ja nimet ovat aineistoani kuvattaessa osin harhaanjohtavia. Alat ja aineiston jakaumat aloittain ovat tiivistetysti esillä taulukossa 1 (s. 100). Tilastokeskuksen toimialaluokituksen *maatalous*luokan alle kuuluu vajaa kahdeksan prosenttia aineistoni yrittäjistä, vaikka rajasinkin maataloustuotannon pääasiallisesti pois tarkastelusta. Riitta Högbäckan (2003, 13, 91) Tilastokeskukselta keräämän materiaalin mukaan noin viidennes maaseudulla asuvista työllisistä naisista saa toimeentulonsa maataloudesta. Tutkimuksessani kyseessä ovat monialaiset yritykset, joiden yksi toimiala kuuluu maatalouteen, tai maatalouden harvinaisemmat muodot, kuten kalkkuna-, vuohi- tai lammastalous tuotteineen. Lisäksi on hyvin pienimuotoisesta maataloudesta osan elannostaan saavia, jotka jalostavat tuotteita saaden niistä lisätoimeentuloa ja jotka lisäksi käyvät muualla töissä. Maatalous oli yhtenä tai ainoana toimialana useammin Pohjois-Karjalassa kuin Pirkanmaalla.

Tilastokeskuksen toimialaluokan *teollisuus* alle kuuluu varsin moni kohdeyrityksestäni – yllättävän moni ottaen huomioon, että teollisuus on kaupunkeihin ja miehiin liittyvä työllisyysmuoto. Purettaessa kyseistä luokkaa huomataan kuitenkin, että sen alle mahtuu hyvin monenlaista valmistusta. Kyselyyn vastanneista yrittäjistä monet tuottavat elintarvikkeiden sekä tekstiilien ja vaatteiden valmistuksen luokan alle kuuluvia tuotteita. Tämä ei olekaan enää hämmästyttävä tieto, kun muistetaan vaikkapa Kirsi Vainio-Korhosen (2002) naisten yrittäjyyshistoriaa tarkastelevan kirjan otsikossa tiivistyvät ydinsanat: ruokaa, vaatteita, hoivaa.

Elintarvikealan yritykset ovat muun muassa kotileipomoita sekä marjoja jatkojalostavia ja luomuelintarvikkeita tai hunajaa valmistavia yrityksiä. Esimerkiksi maaseudulla perinteinen ruisleivän teko on mukana osana muuta elintarvikeyrityttämistä tai aivan muun alan yrittämistä. Eri toimialoja on siis edustettuina enemmän kuin yrityksiä yhteensä, sillä monialaisia yrityksiä on varsin paljon. Tavalla tai toisella elintarvikkeita valmistavia yrityksiä on aineistossa kuusi prosenttia. Eri tavoin tekstiilien ja vaatteiden valmistuksen kanssa tekemisissä olevia on maaseudun naisista koostuvassa aineistossa arvattavasti paljon, 16 %. Luokkaan nahan ja nahkatuotteiden valmistus kuuluu myös ehkä yllättävänkin moni, vajaa viisi prosenttia yrittäjistä, kaikki Pirkanmaalta. Laajaan muun valmistuksen luokkaan, jota sitäkin on Tilastokeskuksen käyttämässä mallissa jaoteltu vielä moniin osaluokkiin, kuuluu erilaista taitelijatoimintaa, kynttilöiden, puutuotteiden ja keramiikkaesineiden valmistusta ja niin edelleen. Tähän luokkaan laskin kuuluvan seitsemisen prosenttia yrityksistä. Yhteensä toimiala "teollisuus" on osana toimintaa kolmanneksella (33,5 %) kohdeyrityksistä.

Kaupan alalla toimii hyvin moni yritys ainakin jossain määrin, toisin sanoen itse valmistettuja tuotteita myös myydään usein itse. Kun toimialoja tarkastelee niin, että poimii kaikki mainitut toimialat, lukumäärästä tulee suurempi kuin aineiston yritysten yhteismäärä. Toisaalta absoluuttisen oikeaa kuvaa kysely ei anna, sillä lomakkeessa pyydettiin vain vastaamaan kysymyksiin "mikä on yrityksesi toimiala" ja "mitä yrityksesi tuottaa, valmistaa, tarjoaa". Monet ovat varmasti kertoneet vain pääasiallisesta toiminnasta ja jättäneet jonkun, esimerkiksi vähittäiskaupan mainitsematta. Mainintoja laskettaessa voi todeta, että noin 14 %

vastaa tukku- ja vähittäiskaupan olevan toimialansa, mutta on selvää, että suuri osa esimerkiksi käsityöläisistä, taiteilijoista ja leipomotuotteiden tekijöistä myös myy itse tuotteitaan.

Majoitus- ja ravitsemistoiminta on yleistä maaseudullakin, vaikkakin hiukan erilaista kuin kaupunkien hotelli- ja ravintolatoiminta. Maaseutuaineistossani yleisiä ovat mökkivuokraukset, aamiaismajoitukset, maaseutulomat, kesäkahvilat ja pitopalvelut. Yhteensä näitä harjoittaa vajaa kahdeksan prosenttia kohdeyrityksistä. Yritysluetteloiden perusteella matkailuala tuntui varsin usein olevan perheen yhteistä yrittäjyyttä, mutta itse valitsin mukaan sellaisia, joissa nainen oli yhteyshenkilönä, vaikka saattoikin käydä ilmi, että käytännössä kyse oli perheyrityksestä. Ravitsemistoiminnan puoli on tyypillisesti naisvaltaisempaa.

Matkailutoiminnasta osa kuuluu laajaan ja hyvin monialaiseen *muiden yhteiskunnallisten ja henkilökohtaisten palveluiden* luokkaan. Matkailun ohjelmopalvelut ovat nimittäin tämän luokan eri osien alla. Melko uusia ja lisääntyviä matkailupalveluita ei ole kuitenkaan helppo sijoittaa toimialaluokitukseen, kuten ei monia muitakaan yrityksiä, mikä vähentää luokittelujen käyttökelpoisuutta. Esimerkiksi *Matkailun ohjelmopalvelut* -toimialaraportissa todetaan, että "[t]oiminnan laajuutta arvioitaessa ongelmana on luotettavan tilastoinnin puutteellisuus. Alan yritykset luokitellaan toimialaryhmiin, joissa on runsaasti myös paikallista kysyntää palvelevia liiketoimintoja (esim. urheilutoiminta). Toiminnot sijoittuvat usein yrityksen päätoimialan mukaiseen luokkaan (esim. kylpylät ja hiihtohissit hotellien yhteydessä). Luontoaktiiviteetteja tarjoavat yritykset jakautuvat tilastoinnissa mm. vuokraustoimintaan, muuhun hui- ja virkistystoimintaan sekä matkailua palvelemaan muuhun toimintaan matkatoimistopalvelujen rinnalla." (Ryymin 2003, 7.) Sijoitan muita kuin majoitus- ja ravitsemistoimintaa tarjoavat, matkailuun liittyvät yritykset muiden yhteiskunnallisten ja henkilökohtaisten palveluiden luokkaan, jos yrittäjät ovat eritelleet toimintaansa niin tarkasti, että tämä on mahdollista (esim. pelkästä maatilamatkailusta en voi päätellä tätä). Näitä yrityksiä on vajaa neljä prosenttia, ja kaikki ohjelmopalveluita maininneet yrittäjät asuvat Pohjois-Karjalassa.

Myös ratsastustallit kuuluvat muiden yhteiskunnallisten ja henkilökohtaisten palveluiden luokkaan, ja näitä on aineistossani pari. Taitelijatoiminta on jälleen yksi vaikeasti luokiteltava ala, osa voi olla laajaan teollisuuden luokkaan kuuluvaa valmistusta ja kaikki voivat lisäksi harjoittaa myyntiä. Kolmisen prosenttia on näitä yrityksiä, joissa taiteen tekeminen tuntuu korostuvan enemmän kuin sen kaupallistaminen tehokkaasti tekemällä tai myymällä. Selvästi eniten muiden yhteiskunnallisten ja henkilökohtaisten palveluiden luokkaan kuuluu parturi-kampaajia ja hierojia. Vaikka jo valintavaiheessa jätin kyselyn lähettämättä osalle listoista löytämilleni kampaamoille ja vaikka kaikki kyselyn saaneet eivät tietenkään vastanneet siihen, on parturi-kampaajia silti lähes 11 % aineistosta. Hierontaa ei lueta terveyspalveluihin, kuten helposti voisi olettaa, vaan sekin kuuluu muiden henkilökohtaisten ja yhteiskunnallisten palveluiden joukkoon. Kymmenen prosentin osuudellaan hieronta on yksi yleisimmistä yritysaloista aineistossani. Pohjois-Karjalassa oli tyypillistä, että hieronnan ohella yrittäjä harjoitti muuta alan toimintaa, esimerkiksi vyöhyketerapiaa, luontoishoitoja tai kuppauksia. Lisäksi on pari hajanaista ja harvinaista yritystä, kuten kuntosali ja kotieläinpiha. Näin ollen muiden yhteiskunnallisten ja henkilökohtaisten palveluiden luokkaan kuuluu

kaikkiaan noin 30 % aineistosta. Moninaisia aloja sisältävä luokka ei koko yhteiskunnan tasolla välttämättä ole erityisen nais- tai miesvaltainen, vaikka palveluihin painottuminen tyypillisesti naisaloihin liittyykin. Omassa aineistossani tämän luokan voi kuitenkin sanoa olevan sukupuolelle tyypillisiä yrityksiä sisältävä.

Luokka *kiinteistö-, vuokraus- ja tutkimuspalvelut; liike-elämän palvelut* sisältää tilitoimistoja, muita toimistopalveluita, teknistä piirtämistä ja siivous-, kielenkäännös- ja asianajopalveluita, joita aineistossa on yhteensä noin kymmenen prosenttia. Perinteisesti miehisiäkin aloja on siis edustettuina, kuten teknistä ja ATK-alaa, mutta kovin runsaslukuisesti nämä eivät ole mukana.

Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne -luokka kuulostaa hyvin maskuliiniselta, mutta aineistostani löytyy kuitenkin varsin monta taksia ja yksi tieliikenteen tavarankuljetuksia hoitava yritys. Yhteensä näitä on vajaa viisi prosenttia. *Koulutus* ala puolestaan on yhä enemmän naisten hallussa, mutta omissa aineistossani se on vähälukuisesti esillä. Kieli-, soitto- tai ATK-opetusta antaa kolme prosenttia. Oma alaansa kouluttaa aineiston perusteella kyllä useampi, mutta prosenttiluku kuvaa toimialan maininnea.

Kohtuullisen iso osa aineistosta kuuluu *terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluiden* luokkaan, mikä on naisista koostuvalle aineistolle tavallista. Fysioterapiayrittäjiä oli useampia, samoin kuin kotipalvelu- tai kotisairaanhoidoyrittäjiä. Hoitokotitoimintaa oli Pohjois-Karjalassa monella (4 %), vaikka rajasin osan yritysluetteloiden hoivayrittäjistä pois. Sosiaalilomatoimintaa ja lääkärin vastaanotto löytyvät myös aineistosta. Yhteensä terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelut kattavat kymmenen prosentin osuuden.

Pirja Peltomäellä (2004) on ollut käytettävissään tilastotietoja StatFin-tilastopalvelusta ja Altika-ohjelmasta vuosilta 1992, 1993, 1997 ja 2002. Hän pystyy seuraamaan koko maaseutuuyrittäjyyden kentän muutoksia ja toteaa, että palvelusektorilla on tapahtunut merkittäviä muutoksia 1990-luvulla. Maaseudun kohdalla tämä tarkoittaa, että maaseudun naiset toimivat yhä useammin yhteiskunnallisten palveluiden toimialalla ja palvelualoilla ylipäättään. Palvelualojen yrittäjiä on teollisuuden ohella paljon minunkin aineistossani. Peltomäen (mt.) mukaan alkutuotannon osuus on koko ajan laskenut, mikä ei hämmästyttä maaseudun kehityskulkuja tuntevia, kun taas sosiaali- ja terveysalan osuus on lisääntynyt. Sen yrittäjäistyminen on uudehko ilmiö, joka jatkuu vahvana väestörakenteen muuttuessa erityisesti maaseudulla. Omassa aineistossani maatalous- ja sosiaalialan edustus oli tarkoituksella rajattu niukaksi, joten näiden alojen tilanteesta en pysty muodostamaan yhteyksiä Peltomäen tuloksiin. Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne -toimialalla naisyrittäjien määrä ei ole kasvanut 1990-luvulla. Tämä on merkittävä huomio siinä mielessä, että tietoliikenne nähdään tulevaisuuden merkittävänä toimialana, joka periaatteessa tarjoaisi naisille erityisesti maaseutualueiden asukkaina mahdollisen toimialan. (Mt.)

Taulukko 1. Kyselyyn vastanneiden yritysten toimialat Tilastokeskuksen toimialaluokitusta seuraten ja tarkempien toimialojen nimiä jonkin verran aineiston mukaan soveltaen. Suhteelliset osuudet puolen prosentin tarkkuudella (määrä ylittää 100 %, koska monet mainitsevat useamman toimialan).

Toimiala	Tarkempi toimiala	Toimialan %-osuus yhteensä	Tarkemman toimialan %-osuus
Maatalous, riistatalous ja metsätalous		7,5 %	
Teollisuus		33,5 %	
	Elintarvikkeiden, juomien ja tupakan valmistus		6 %
	Tekstiilien ja vaatteiden valmistus		16 %
	Nahan ja nahka-tuotteiden valmistus		4,5 %
	Kaikki muu valmistus		7 %
Tukku- ja vähittäiskauppa ²⁵		14 %	
Majoitus- ja ravitsemistoiminta		7,5 %	
Muut yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut		30 %	
	Parturit ja kampaajat		11 %
	Ohjelmopalvelut		4 %
	Hieronta		10 %
	Muut palvelualan yritykset		5 %
Kiinteistö-, vuokraus- ja tutkimuspalvelut; liike-elämän palvelut		10 %	
Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne		4,5 %	
Koulutus		3 %	
Terveystenhoito- ja sosiaalipalvelut		10 %	
	Majoituksen sisältävät sosiaalipalvelut		4 %
	Muut terveydenhuolto-alan yritykset		6 %

²⁵ Toimialan koko nimi: Tukku- ja vähittäiskauppa; moottoriajoneuvojen sekä henkilökohtaisten esineiden ja kotitalouksesineiden korjaus.

Yritysten yleiskuvaus²⁶

Aineiston yrittäjät olivat tutkimushetkellä keskimäärin 48-vuotiaita. Yrittäjien keskimääräinen ikä oli molemmissa maakunnissa melko sama ja samoin vanhimmat ja nuorimmat olivat molemmissa melko samanikäisiä. Vanhin oli 67-vuotias, ja virallisen eläkeiän ylittäneitä oli useampia. Nuorin oli 26-vuotias, mutta yleisimmin naiset olivat siis keski-ikäisiä. Useimmat aineiston yrittäjät ovat perheellisiä. Lapsia on 90 %:lla (Pohjois-Karjalassa 88 %:lla, Pirkanmaalla 91,5 %:lla) ja heidän keskimääräinen ikänsä oli parikymmentä vuotta. Lasten määrä vaihteli välillä 1–6 ja keskimääräinen lapsiluku perheessä on 2,5 (suomalaisten keskimääräinen lapsiluku on 1,83 vuoden 2004 tilanteen mukaan). Neljä viidesosaa elää tällä hetkellä parisuhteessa. Eronneita, leskiä ja naimattomia on vain muutamia prosentteja.

Naisten yritykset oli perustettu keskimäärin 11 vuotta sitten. Perustamisajankohdan keskihajonta oli kymmenisen vuotta. Mukana oli yksi 1950-luvulla perustettu yritys, kun taas nuorimmat yritykset olivat virallisesti vasta perusteilla, eikä esimerkiksi liikevaihdon suuruutta voinut vielä sanoa. Liikevaihtoa eivät läheskään kaikki vastaajat ilmoita, tai sitten kertovat sen olevan ”vähän”, ”olematon” tai ”ei paljon”. Arvonlisäverorajan (8000 euroa) alle liikevaihtonsa jättäviä yrittäjiä on myös paljon. Yleisimmin liikevaihto tuntuu kuitenkin pyörivän 8000 ja 16800 euron välillä, ”vanhan miljoonan” liikevaihdon ylittäviä ilmoittautuu vain muutamia. Sain selkeästi tukea olettamukselleni, että kohdeyrityksissä pyritetään aika pieniä summia, vaikka liikevoitosta nämä summat eivät kerrokaan.

Suurin osa yrittäjistä ei työllistä ketään muita kuin itsensä. Työllistämisen yleisin muoto on palkata joku kausittain ja/tai osa-aikaisesti. Useimmiten yrittäjä saa palkkaamiseen jonkinlaista tukea: palkattavat ovat harjoittelijoita, työllistettäviä, kesätyöläisiä tai muita edullisemmin työllistettäviä. Myös perheenjäsenten työllistäminen on melko tavallista, mutta tavat vaihtelevat tilapäisestä (ja epäilemättä usein palkattomasta) avusta tasavertaiseen yrityskumppaniin. Kaikkein harvinaisinta on palkata perheen ulkopuolinen työntekijä kokopäiväisesti ja ympärivuotisesti, tähän vain hyvin harvalla maaseudun naisyrittäjällä on varaa. Yrityksen suuruus liikevaihdolla mitattuna ei kuitenkaan suoraan ole verrannollinen työllistävyyteen. Enemmän ratkaisee yrityksen toimiala: joillakin aloilla on selkeät ruuhkauhput, sesonkiajat ja pitkät aukioloajat, jolloin apuvoimia tarvitaan, vaikka osa vuodesta olisi hyvinkin hiljaista.

Yritysten mainonnassa ylivoimaisesti suosituin menetelmä on ”puskaradio”, ”suusta suuhun” tai ”asiakkaalta asiakkaalle”. Yleistä on myös, että mainostetaan vain ”pienesti”, ”vähän”, ”kerran vuodessa” tai ”huonosti”. Toiset kokevat, että mainostaa ei tarvitse ja toiset antavat ymmärtää, että sitä ei vain tule tehtyä niin hyvin kuin pitäisi. Lähes koko mainonnan kirjo on kuitenkin aineistossa esillä, joskaan TV- ja radiomainontaa ei ole muutoin kuin sitä kautta, että jotkut ovat mukana ketjuissa ja verkostoissa (esim. Maakunnan parhaat, Loma-Suomi), jotka hoitavat markkinointia yhdessä. Internet-markkinointi ja yritysten omat esittelykotisivut ovat lisääntyneet hurjasti kyselyn lähettämisen jälkeen, jolloin useimmat yritykset olivat internetissä korkeintaan kunnan sivujen, jonkun projektin tai

²⁶ Mainitsen jatkossa eroista kahden tutkimusmaakunnan välillä silloin, kun niiden välillä on kiinnostavia eroavaisuuksia.

yksinkertaisten teetettyjen sivujen kautta. Nyt taidot ja mahdollisuudet käyttää tietoverkkoja ovat useammalla.

Moni mainitsee mainostavansa lehti-ilmoituksilla. Tarkoituksena on ymmärrettävästi valita julkaisu, joka on suunnattu yrityksen potentiaaliselle asiakaskunnalle, mutta on useampia sellaisiakin, jotka sanovat ilmoittamalla joissakin julkaisuissa vain kannatuksen vuoksi tai kertoakseen, että "täällä sitä vielä ollaan". Jos yrityksellä on erillinen liiketila, se on tärkeä näyteikkuna. Monet aineiston yrityksistä ovat sen tyyppisiä, että alansa messuille osallistuminen on markkinoinnille, tunnetuksi tekemiselle ja verkostoitumiselle oleellista. Oma esitekin on varsin monella yrityksellä. Markkinointitaitojaan yrittäjät eivät juuri kehu. Yritysten tämänhetkiset resurssit ovat kuitenkin monilla niin suuresti käytössä, että mainonnalla saavutettavaa suurempaa kysyntää ei pystyttäisi täyttämään, joten moni ei halua tai katso tarpeelliseksi panostaa tähän. Monikaan ei tunnu haluavan seuraavaa askelta, jossa laadulla ja markkinoinnilla lisääntyneeseen kysyntään lähdetäisiin vastaamaan laajentamalla kautta linjan, mikä merkitsisi esimerkiksi työllistämistä. Joillekin tämä on tavoitteena tai se on jo osittain tapahtunut, mutta useimmat eivät halua tällä hetkellä kasvattaa yritystään. On myös niitä, joille markkinointi tarkoittaa kovia panoksia vaativaa työtä, jos haluaa selvittää omalla, kansainvälisestikin kovasti kilpaillulla alallaan, kuten ompelualalla.

Ennen yrittämistä

Yrittäjistä suurin osa on syntynyt samalla seudulla kuin missä nykyään asuu. Aineiston pirkanmaalaisista yrittäjistä noin kolmannes on syntynyt aivan samalla paikkakunnalla ja toinen kolmanneskin samassa maakunnassa. Muuttajat ovat tulleet melko läheltä, sillä naapurimaakuntien puolella syntyneitä on 24 %. Kauempana kuin nykyisessä asuinmaakunnassaan tai jossakin sen naapurimaakunnista syntyneitä on Pirkanmaalla vain reilu 15 %. Pohjois-Karjala on vielä "kotoperäisempää". Samalla paikkakunnalla on syntynyt vajaa 38 % aineiston yrittäjistä, ja syntymämaakunnassaan asuu 36 %. Naapurimaakunnissa, mikä rajan pinnassa ja laajojen aluejakojen seudulla tarkoittaa vähän eri asiaa kuin Pirkanmaalla, on syntynyt 16 %. Tätä kauempana syntyneitä on vain kahdeksan prosenttia. Monet ovat kyllä asuneet jossain vaiheessa muualla, vaihdellen lyhyestä opiskeluaikasta lähes koko aikuisiän kestäneeseen muualla asumiseen. Jos aineisto koostuisi maatalousväestöstä, luvut olisivat luultavasti toisenlaisia. Nyt tulkitsemme niiden kertovan siitä, että kun useimmilla ei ole ollut omaa tilaa, jonne jäädä, on täytynyt muuttaa. Maaseutuyrittäjyyden valinneille maaseutuympäristö ja kotiseutu ovat kuitenkin niin tärkeitä, että seudulle on haluttu jäädä tai palata. Tosin maanviljelystä on harjoittanut ainakin toinen vanhemmista ja ainakin muun työn ohella puolet tutkittavien vanhemmista, mikä ei keskimäärin 48-vuotiaiden yrittäjien joukossa ole yllättävää.

Peruskoulu tai kansakoulu oli pohjakoulutuksena vajaalla puolella pirkanmaalaisista maaseudun naisyrittäjistä. Vajaa viidennes oli käynyt keskikoulun ja reilu kolmannes lukion. Pohjoiskarjalaisista perus- tai kansakoulupohja oli yli puolella, keskikoulu neljänneksellä ja lukiotausta hieman alle neljänneksellä. Lähes poikkeuksetta kaikki ovat hankkineet jonkin koulutuksen perusasteen jälkeen, yleisimmin ammattikoulututkinnon (yhteensä 35 %) ja lähes yhtä usein jonkun

opistotutkinnon (yhteensä 29,5 %). Erilaisia ammattikursseja ovat jossakin vaiheessa ja jollekin alalle käyneet lähes kaikki. Pohjois-Karjalassa varsin monen (n. 28 %) koulutus perustuu vain kursseihin. Toisaalta korkea-asteen tutkinto on Pohjois-Karjalassa kymmenellä prosentilla, Pirkanmaalla vain vajaalla kuudella prosentilla. Kokonaan ilman perusasteen jälkeistä koulutusta vastaa olevansa vain muutama. Erilaiset ammattikurssit, joita tutkimushenkilöni luettelevat, eivät tosin ole useimmiten varsinaista valmistavaa koulutusta.

Koulutus yrittäjyyteen on myös ollut tarkasteluni kohteena. Pirkanmaalla jonkinlaista yrittäjyyskoulutusta kertoo saaneensa 56 %. Pohjois-Karjalassa suhde on lähes sama: yrittäjyyskoulutusta on 57 %:lla. Koulutus on sitä yleisempää mitä uudempi yritys on kyseessä. Yrittäjyyskoulutukseksi olen laskenut myös sen, kun vastaajat kertovat saaneensa yrittäjyyskoulutusta osana muita opintojaan, sillä arvattavasti vaikkapa kaupallisessa, maaseutualan tai käsityöalan uudemmassa koulutuksessa saatu yrittäjyysoppi on relevanttia tietoa. Erillisiä yrittäjäkursseja on monenmoisia, eivätkä useimmat vastaajat niistä tarkemmin kerrokaan, mutta järjestäjinä ovat melko usein olleet työvoimatoimistot tai oman yritysalan projektit tai oppilaitokset.

Olin kiinnostunut myös saamaan viitteitä siitä, onko yrittäjän nuoruusaikojen harrastuksilla ja kiinnostuksen kohteilla merkitystä yrittäjäaikana. Joitakin varsin odotettavia ketjuja löytyikin. Käsityöalan yrittäjät olivat harrastaneet käsitöitä jo nuorena ja olivat kouluaihana menestyneet käden taidoissa. Erilainen taiteellinen lahjakkuus on sekini näkynyt esimerkiksi kouluajan taideaineissa menestymisenä. Tilitoimistoyrittäjä oli ollut tarkkuutta ja matemaattisuutta vaativissa aineissa hyvä, mutta läheskään kaikilla aiemmat harrasteet ja koulumenestyksen kohteet eivät liity yritysalaan, ja haastatteluissakin jotkut kertovat, että alan valinta on ollut varsin sattumanvaraista.

Vanhempien toiveita harva kertoo toteuttavansa, eivätkä kaikki myöskään koe, että mitään vaatimuksia olisi asetettu, mikäli vaatimuksilla tarkoitetaan jotakin konkreettista. Sen sijaan vastataan, että " pärjäisi elämässä", "elättäisi itsensä", "itse sai päättää", "rehellinen kunnon kansalainen" ja "toivoivat helpompaa elämää kuin itsellään oli ollut". Vastaus "ei siihen aikaan tavallisessa perheessä ollut odotuksia kuin että jokainen löytää paikkansa ja on kunnon ihminen" kertoo, että kysymyksestäni on vastaajan mielestä elitistinen tai ainakin konteksti huomioon ottaen epärelevantti. Eräs vastaus kuvaa kontekstin muutosta toisesta näkökulmasta: lapsen toivottiin olevan "ahkera, nöyrä, hiljainen, jonkalainen ei nykyään enää pärjää". Hienoista kritiikkiä silloista maailmankatsomusta kohtaan esitetään vastauksissa "työtä, työtä, työtä – vapisematta" sekä "työ, uskonto, isänmaa, taisipa vielä olla koti", vaikka voi vastaus sisältää myös ymmärrystä vanhempiensa käsityksiä kohtaan.

Vanhempien tiukoistakin vaatimuksista kerrottiin, kuten maatilan jatkamisesta tai akateemisesta koulutuksesta. Tilan jatkuvuus on ollut tuttu ja ymmärrettävä toive juuri maataloililla (Silvasti 2001b), ja yrittäjyys voi olla yksi tapa toteuttaa jatkuvuuden ihannetta (Heikkilä 2006, 82). Kouluttautuminen näytti olleen vanhempien suurimpia toiveita. Monet vastaajat arvioivat samalla hankkimaansa koulutusta kertomalla esimerkiksi, että vanhemmat olisivat toivoneet enemmän koulutusta tai eri alan koulunkäyntiä. Varsin yleisesti tytöillekin on teroitettu kouluttautumista ja kovan työn arvostusta jo vuosikymmeniä sitten, vaikka perheen

perustaminen ja naimisiinmeno ovat myös mainintojen joukossa. Kun perheen ohella hankki myös koulutuksen ja työn, oli kunnan kansalainen. Samanlaisia odotuksia ovat huomanneet ja niitä arvioineet Seija Keskitalo-Foley (2004), Katri Komulainen (1998) ja Pirjo Markkola (2002).

Ennen yrittäjäksi ryhtymistään useimmilla on takanaan monipuolinen työura. Juuri yrittäjyyttä edeltävä aikuisikä on aikaa, jolloin elämänhistoriassa näkyvät muutokset on tehty. Työn perässä on muutettu pitkiäkin matkoja. Äitiyslomia ja kotiäitinä toimimisia on monen historiassa, mutta jotkut eivät avokysymyksessä ”Kerro entisiä työpaikkojasi (samoin kuin kotiäitinä tai emäntänä olo ja aikaisempi yrittäjäkokemus). Mainitse myös sijaintipaikka ja ajankohta suunnilleen” kerro lapsista, vaan ne näkyvät vain katkoksina työpaikkojen välillä. Aiemmat alat ovat hyvin monipuolisia eikä niistä voi kovinkaan monella nähdä yhteyttä yritysalaan. Tosin esimerkiksi tilitoimistoissa työskentely on usein edeltänyt oman tilitoimistoyrityksen perustamista. Aineistosta löytyy kaupallista alaa, toimisto-, kampaamo-, tehdas-, maatalous-, opetus-, ompelu- ja ravintolokokemusta ja erilaisia näiden yhdistelmiä. Muutama ei ilmoita olleensa muussa työssä kuin nykyisessä yrittäjätöössä ja muutama mainitsee ainoastaan kotiäitiyden.

Työt ovat usein olleet tyypillisiä sukupuolelle ja ajalle sekä koulutusvaatimuksiltaan vähäisiä (esimerkiksi maatalouden aputyöt, ”juoksutyttöinä” toimistoissa), mutta vaativampina pidettäviä töitäkin on takana. Emäntähistoria (jossain vaiheessa tai edelleen emäntänä ainoana työnä tai muun työn ohessa) on Pirkanmaalla 14 %:lla ja Pohjois-Karjalassa lähes 20 %:lla vastaajista. Monien lomakyselyyn vastanneiden yrittäjien työurat ovat samaan tapaan fragmentaarisia ja naiset ovat koulutustaan vastaamattomissa töissä kuin Britannian maaseudun palkkatyössä olevat naiset tutkimusten mukaan ovat (Halliday 1997, Halliday & Little 2001, Little & Austin 1996, Little & Morris 2005). Sukupuoli yksinään ei ole syytä, vaan vaikutusta on myös perhetilanteella, paikallisilla työmarkkinoilla ja yksilöllisillä selviytymisstrategioilla.

Yrittämisen aloitussyyt

Yrittäjäksi ryhtymisen syitä kysyin käyttäen valmiita vastausvaihtoehtoja, joista joitakin sai itse tarkentaa (esim. ”kannustus, kenen?”). Vastaajat saivat myös itse lisätä jotakin (”muut syyt, mitkä?”). Yrittäjyyteen vaikuttaneista syistä (ks. taulukko 2) yleisimmin mainittiin *halu itsenäiseen työhön*, joka vaikutti 70 prosentilla. Usein mainittiin myös *taidot ja/tai kokemus alalta* (60 %), *perhetilanne* (46 %) ja *työttömyys tai työttömyyden uhka* (36%). Perhetilanteen merkityksen arvioivat suuremmaksi pohjoiskarjalaiset, vaikka syyt ovat molemmilla alueilla samantyyppisiä (halu hoitaa lapset itse, lastenhoito-ongelmat tai vastaavasti lapset jo kyllin isoja, erilaiset miehen työhön liittyvät asiat). Samoin työttömyys oli suurempi ongelma ja siten yleisempi kannustin yrittäjyyteen Pohjois-Karjalassa. Päivi Kamppi (1992, 29–33) on aikoinaan löytänyt pohjoiskarjalaisista naisyrittäjistä hyvin samantyyppisiä syitä maaseudun naisten yrittäjäksi ryhtymiselle kuin omat vastaajani esittävät. Itse asiassa mukailin oman kyselyni syitä etsivän kysymyksen Kampin haastatteluai-
neiston avulla kokoamasta syiden kirjosta. Yrittäjäksi ryhtymisen syitä on jaoteltu paljon myös push- eli yrittäjäksi työntäviin ja pull- eli yrittäjäksi vetäviin tekijöihin

(esim. Buttner & Moore 1997, Hisrich & Brush 1985). Tässä kyselyssäni ehdottamiani aloitusyhtiä ei voi jakaa yksioikoisesti työntö- ja vetotekijöiksi.

Taulukko 2. Yrittäjyyteen vaikuttaneet syyt. Kunkin syyn maininneiden %-osuus vastaajista.

	Pohjois-Karjala	Pirkanmaa	Yhteensä
Halu its. työhön	71 %	68 %	70 %
Taidot/kokemus	61 %	59 %	60 %
Perhetilanne	53 %	39 %	46 %
Työttömyys/uhka	40 %	33 %	36 %
Kysyntä	34 %	28 %	31 %
Kannustus	30 %	33 %	31 %
Markkinarako	21 %	28 %	24 %
Rahoitus	23 %	21 %	22 %
Muut syyt	14 %	26 %	20 %
Neuvonta	17 %	18 %	17 %

Kysymys yrittäjäksi ryhtymisen syistä osoittautuu varsin monenlaisiin ajatuksiin avaavaksi. Monet vaihtoehdoista kartoittavat konkreettista tilannetta, jossa yrittäjyyteen on ryhdytty, kuten taitojen olemassaolo, palkkatyötilanteen epävarmuus ja yritysideoita oletettu markkinarako tai kysyntä. Osa vaihtoehdoista taas osoittaa enemmänkin elämäntavallisia valintoja ja arvostuksia. Kaikkein suosituin syy, halu itsenäiseen työhön, ilmentää ehkä selvimmin tietynlaisia arvoajattelua. Kehittäjänäkökulmasta tämän voi toiveikkaasti tulkita olevan sitä menestykseen johtavaa oikeanlaista yrittäjäasennetta, jota yrittäjyysdiskurssissa suositetaan. Kuitenkin tilannetekijät, ja nimenomaan sukupuolelle tyypilliset, ovat mukana tässäkin, sillä itsenäistä työtä halutaan juuri tietynlaisessa elämäntilanteessa.

Tulkitsen aineistoa myös niin, että itsenäisen työn tavoittelu liittyy nimenomaan haluun asua maaseudulla, jossa itsellisyys on ollut tyypillistä ja jossa tällä hetkellä ei palkkatyöstä voi moni haaveilla²⁷. Sen sijaan itsenäisyyden tavoittelu rajattoman vapauden ja yksilöllisyyden mielessä liittyy enemmän maskuliiniseen ja urbaaniin yrittäjyysdiskurssiin. Toki maaseudullakin haave vapaudesta ja oman elämänsä hallitsemisesta on osin myytti. Työajoista, -tavoista ja -paikoista saa päättää ilman ulkopuolista "pomoa", mutta tosiasiasa ainakin asiakkaat ja monet viranomaiset määräävät yrittämistä melko paljon (myös Ruuskanen 1995, 83–91). Hyvin monien naisten tilanteessa myös perhe rajoittaa vapautta, mikä tulee esille varsinkin haastatteluissa. Perhesyyt ovat olleet todella monille oleellinen syy siihen, että yritys ylipäätään on perustettu. Perhesyitä tarkentavissa vastauksissa tulee ilmi, mitä eri asioita perhetilanteen vaikutuksella tarkoitetaan.

Lapset ovat tyypillinen "perhesyy". Lastenhoidon järjestäminen pitkien matkojen, miehen työn tai naisen palkkatyön joustamattomuuden takia johtavat toimeentulon etsimiseen muilla tavoin, kun taas joidenkin mielestä lapset olivat nyt niin vanhoja, että yrittäminen on mahdollista. Jotkut katsovat maaseudun olevan

²⁷ Vastauksessaan avoimeen kysymykseen paikan merkityksestä itselleen monet kuvaavatkin sen niin suureksi, että ovat esimerkiksi valmiita sopeuttamaan yritystoimintaa niin, ettei kotipaikasta tarvitsisi lähteä.

perheelle paras paikka asua, ja yrittäjyys mahdollistaa maalla asumisen. Joku halusi taata yrityksellään lapsille töitä. Kaikki eivät tarkoita perhetilanteella lapsiin liittyviä syitä, vaan esimerkiksi sitä, että miehen työ on loppunut, nainen on jäänyt leskeksi, mieskin on yrittäjä, mies on jäänyt eläkkeelle tai sairastunut, perhe on joutunut rahapulaan, kotitilan jatko on yrittäjyyden kautta mahdollistunut, perheyrietyksessä on tapahtunut sukupolvenvaihdos tai matka palkkatyöhön olisi kohtuuttoman pitkä. Yksilöllisesti eri reittejä pitkin nämä syyt ovat vaikuttaneet yrittäjäksi ryhtymiseen. Samanlaisia perhevastuiden vaikutuksia ovat havainneet myös Koski ja Tedre (2004).

Monet yrittämisen syyt ovat toisiinsa liittyviä. Jos perhetilanne on yrittäjäksi ryhtymisen takana, on usein samalla niin, että perhe myös mainitaan kannustajaksi. Perhettä voi nimittää sekä työntö- että vetotekijäksi. Muita yrittäjyyteen kannustaneita henkilöitä ovat muut sukulaiset, ystävät, toiset yrittäjät, aiemmin palkkatyössä tai harrastusmuotoisesti tehtäessä kertyneet asiakkaat ja elinkeino- tms. neuvojat. Kannustajatahot menevät puolestaan joskus ristiin neuvontaa ja rahoitusta antaneiden kanssa. Neuvoja on saatu yrittäjyyskursseilta ja -järjestöistä, ammattikoulutuksesta, kunnalta ja maaseutukeskuksesta, mutta myös tuttavilta ja asiantuntevilta yksityishenkilöiltä, kuten yrittäjäsukulaisilta. Rahoitusta on voitu pankin lisäksi lainata sukulaisilta ja lainata tai saada tukena starttirahana, TE-keskukselta, maaseutukeskukselta tai Finveralta. Yleistä on, että ulkopuolista rahoitusta ei ole tarvittu paljon tai lainkaan. Normaalit lainat ovat pannassa lähes kaikilla.

Pohjoiskarjalaiset mainitsevat julkisen neuvonta- tai rahoitustuen useammin kuin pirkanmaalaiset. Koska kysymys yrittäjyyden syistä on ymmärretty yksilöllisesti, ei voi päätellä, että vain esimerkiksi neuvonta- ja rahoitusvaihtoehdon valinneet olisivat saaneet neuvontaa tai rahoitusta. Sen sijaan voi todeta, että vastaajat ovat kokeneet näiden vaihtoehtojen roolin niin suureksi, että ovat nostaneet ne jälkikäteen katsottuna yrittäjyyteensä vaikuttaneiden tekijöiden joukkoon. Kuitenkin ero Pohjois-Karjalan ja Pirkanmaan välillä saattaa olla yrittäjyysdiskurssin eräs ilmenemismuoto. Tarkoittamassani diskurssissa maaseutualueita halutaan poliittis-taloudellisin toimin saada elävöitettyä, mikä käytännössä tarkoittaa yrittäjyysaktiivisuuden lisäämistä. Nämä ponnistelut näkyvät konkreettisina tukina, projekteina ja hankkeina sekä niistä kertovina tai muuten aihetta sivuavina lehtijuttuina, esitteinä, haastatteluina ja muuna julkisuutena. Mitä ongelmallisempi alue on, sitä enemmän seutua kehitetään julkisesti, viranomais- ja asiantuntijavoimin, ja samalla alueen asukkaat törmäävät arjessaan yrittäjyyspuheeseen väistämättä. Nämä toimet näkyvät enemmän pohjoiskarjalaisten vastauksissa.

Muut syyt -vaihtoehtoon halusin ehdottomasti liittää rivin näiden syiden kuvaukselle, sillä henkilökohtaisesti merkittävät yksittäiset syyt jäivät muuten piiloon. Vaikka kysely oli jo valmiiksi pyritty tekemään naisten valintastrategiat tavoittavaksi, on tärkeää, että täydentämisen mahdollisuus tarjotaan. Ronkaisen (1999, 174–176) huolellisen analyysin perusteella epävarmuus on sukupuolistunutta: vakioiduista vastausvaihtoehdoista on juuri naisten vaikea löytää sopiva, joten he päätyvät rastittamaan tutkijoiden kaatoluokkana pitämän vaihtoehdon "en osaa sanoa". "Muu syy" on epävarmuutta ilmaisevan en osaa sanoa -vaihtoehdon tyyppinen vastaus, ja näitä kohdatessaan survey-tutkija usein tuskastuu (mt., 168). Vastaajien mainitsemat muut syyt olisivat voineet toisinaan sisältyä esimerkiksi

halu itsenäiseen työhön - tai perhetilanne -vaihtoehtoon, koska tällaisina muina syinä mainittiin muun muassa palkkatyön stressaavuus, työnantajan painostus, kiire, halu ideoida itse, sopivan kiinteistön löytyminen tai sopivien tilojen rakentaminen talonrakennuksen yhteydessä, alihankintatyön tarjoutuminen ja mahdollisuus tehdä työtä omaan tahtiin kotona. Lisäksi mainittiin esimerkiksi allergia tai sairastuminen, jolloin entisen työn jatkaminen ei ollut mahdollista, sekä EU:n hankaloittama maataloustyö.

Jarna Heinonen ym. (2006) ovat selvittäneet kyselyllä palkkatyöstä yrittäjäksi siirtymistä 2000-luvulla yhtäältä sosiaali- ja terveysalalla sekä toisaalta kaupallisella ja teknisellä alalla. He toteavat, että palkkatyötä ja yrittäjyyttä on tyypillisesti ajateltu pysyvästi erilaisiksi uravaihtoehtoiksi. Suomessa 1990-luvulla tapahtuneiden merkittäviä yhteiskunnallisten muutosten jälkeen yrittäjyydestä on kuitenkin tullut ura- ja työvaihto yhä suuremmalle osalle työikäistä väestöä ja yrittäjyyden ja palkkatyön välisen rajan voi nähdä murtuvan ja hälvenevän. Tutkijat toteavat, että kaksi lähtökohtaisesti keskenään erilaisilta vaikuttavaa yrittäjyyden aluetta, sosiaali- ja terveysala sekä kaupallinen ja tekninen ala, ovatkin yrittäjyyttä tuottavina reitteinä samankaltaisia. Profession on molemmissa tärkeää: ammatillinen osaaminen on varsin pitkällä yrittäjäksi siirryttäessä ja ammattiin on sitouduttu siinä määrin, että ammatti-identiteetti näyttää menevän ohi yrityksen kasvattamisesta ja esimerkiksi pyrkimyksistä luoda yrittäjän omasta työpanoksesta riippumaton yritys. Tutkimuksessa käy myös ilmi, että työttömyys ei 2000-luvulla ole enää merkittävä reitti yrittäjyyteen, joten taloudellisen laman vaikutus rajoittui tässä asiassa 1990-luvulle. Sen sijaan yrittäjät näyttävät pätevinä yksilönä, joille yrittäjyys ei ole ainoa vaihtoehto tai aktiiviuran jälkeistä jäähdyttelyä. Yrittäjyys ja palkkatyö voivat limittyä rinnakkain ja vuorotellen yksilön tyouralla. (Mt.)

Oman aineistoni yrittäjät ovat aloittaneet yrittämisensä hyvin eri aikoina mutta lähes kaikki kuitenkin ennen 2000-lukua, joten ajankohdat ja tilanteet ovat erilaisia kuin edellä kuvatun tutkimuksen tilanteessa. Joka tapauksessa syrjäseutujen naisyrittäjien yleiskuva on siinä mielessä samanlainen, että suurin mahdollinen kasvu tai muut liiketaloudelliset tavoitteet eivät ole päätavoitteena nyt eivätkä ole olleet sitä perustamishetkellä. Yrittäjyyden ja palkkatyön limittymistä ei pidetä mahdottomana ajatuksena ja monilla on siitä kokemustakin. Yrityksen jättäminen ei olisi henkilökohtaisesta epäonnistumisesta kielivä katastrofi. Kuitenkaan yhtä vapaaehtoisena ja ammatti-identiteettikeskeisenä aineistoni yrittäjyys ei näyttäydä kuin Heinosen ym. (mt.) tiettyä koulutusta vaativien ammattialojen yrittäjillä.

Kannustusta ja lannistusta

Tiedustelin avokysymyksillä yrittäjätaipaleella haitanneita ja kannustaneita seikkoja. Mainituksi tuli henkilökohtaisia, omista ominaisuuksista johtuvia syitä, kuten oma kärsimättömyys ja vaikeus kestää alun opetteluvaihetta virheineen. Ymmärrettävästi oma sairastuminen on masentava asia. Sukupuolistuneet tehtävät aiheuttavat myös väsymystä, sillä on vaikeaa yhdistää yrityksen vaatimat pitkät työpäivät ja perheenäidin rooli, varsinkin jos muu perhe ei miellä äidin työtä yhtä vaativaksi kuin perheen isän. Enemmän olosuhteista ja muista toimijoista johtuvia syitä ovat muun muassa asiakkaat, jotka eivät maksa lainkaan tai karhuamatta laskujaan. Napakan maksupolitiikan käytön vaikeus on muissakin yhteyksissä

esillä oleva puheenaihe, joka liittyy myös maaseudun talkootyön ja naapuriavun perinteisiin. Toisten veloittaminen ei ole ollut tapana, joten nyt kannattavan hinnan pyytäminen vaatii itseluottamusta.

Kova kilpailu saa myös mainintoja hankaloittavana tekijänä. Samalla arvostellaan julkisia toimijoita siitä, että saman alan yrityksiä tulee kuin sienä sateella, mutta jo toimivia ei kannusteta eikä huomioida. Byrokratian määrä on yllättänyt ja lannistanut useampia. Pienyrittäjien verotus ja EU:n myötä hankaloitunut maatalousyrittäjyys saavat erityisen paljon mainintoja. Vaatealalla työ siirtyy halpoihin naapurimaihin tai vielä kauemmas. Jonkun mielestä hän ei ylipäänsä saa arvostusta työssään, ja kateuden mainitsevat monet. Töiden kausittainen vähyys ja rahapula vaivaavat pienyrittäjiä usein. Syrjäinen sijainti tarkoittaa suuria kuljetuskustannuksia ja pientä asiakaspiiriä. Jatkuva yrityksessä kiinni oleminen on joidenkin alojen ja tietynluonteisten ihmisten ongelmana. Moni (Pirkanmaalla 7 %, Pohjois-Karjalassa 11,5 %) vastasi, että mikään ei ole haitannut yrittäjyyttä (eräs totesi perään, että ei "vielä"), ja vielä useampi jätti vastaamatta tähän kysymykseen (Pirkanmaalla 17 %, Pohjois-Karjalassa 11,5 %). Kiinnostavasti moni käytti ei muu kuin -vastaustyyliä lisäten perään, että ei muu kuin ajan puute tai arvonlisäveron tulo, ei enää mikään tai että kaikki vastoinkäymiset on aina selvitettävä.

Yrittäjyydessä kannustavina tekijöinä todettiin tärkeänä ja yleisenä seikkana asiakkaiden kiitos, kysyntä ja uskollisuus. Asiakkaiden kannustavan vaikutuksen mainitsi yli puolet vastaajista. Lisäksi positiivisena koettiin mieluisen ja itsenäisen työn tekeminen, muiden yrittäjien tuki, joidenkin yrittäjyyden asiantuntijatoimijoiden kannustus, oman työn tuloksen näkeminen, uusien oivallusten saaminen ja jopa oman alansa tason nostaminen. Nämä onnistumiset yhdestä nostavat itsetuntoa (myös Koski & Tedre 2004), ja tällainen kehitys koituu diskursiivisesti koko maaseudun parhaaksi. Rahoituksen saamisen joku on kokenut eteenpäin vievänä asiana. Sopivan markkinaraon löytäminen oli myös ilon aihe. Joillekin yritys oli tässä elämänvaiheessa tapa saada hengähdysvetki perheeltä ja ylläpitää omaa ammattitaitoa, ja useammat kertoivat myönteisiin puoliin kuuluvan mahdollisuuden hoitaa lapset samalla. Yksi taas mainitsi juuri laajentumisen olleen kannustava tekijä. Lienee naisille tyypillistä (esim. Cliff 1998), että vain hyvin hillitty kasvu on tavoitteena, mutta huomioni kiinnittyy myös vastustapaan. Voi olla, että monien eri sanoin mainitsema alalla pärjääminen sisältää myös kasvun, joten se koetaan positiivisena, mutta tietoisesti tai tiedostamatta sanotaan eri sanoin kuin laajentuminen tai kasvu.

Maaseutusijainnista johtuvina haittapuolina koettiin huonot kommunikaatiomahdollisuudet. Lähes aina tämä liittyy fyysisiin etäisyyksiin: useimpiin paikkoihin on pitkä matka yrittäjän mennä, asiakkaiden tulla ja tavaroiden kulkea. Syrjäisyys vie aikaa ja tarkoittaa kustannuksia, jotka helposti siirtyvät tuotteiden ja palveluiden hintaan. Ongelmana joillakin syrjäalueilla on myös nopeiden tietoliikenneyhteyksien puute. Väestöpohjan pienuus sekä asukkaiden ikääntyminen ja poismuutto haittaavat monen alan yrittäjyyttä, kuten myös se, että uutta tarjontaa aletaan hyödyntää maaseudulla hitaasti. Jotkut halusivat eritellä maaseutusijaintia tarkemmin: oman sijainnin haittana on nimenomaan se, että ei sijaitse valtatievarrella, mökkialueella tai muuten vilkkaalla paikalla, jolloin paikka tulisi suhteellisesti lähemmäs (myös Heikkilä 2006, 79–80). Jollakin taas haittoja ei ole nimenomaan siksi, että asiakkaita tuova kaupunki on lähellä. Eräs

sanoo, että kaupungissa olisi enemmän asiakkaita, mutta myös kilpailua – yrittäjyyden luonne on siis erilainen maalla. Toinen taas toteaa, ettei kaupungissa ja maalla yrittämistä voi verrata toisiinsa. Eräs vastaa, että ”yllättävää kyllä, ei haittoja”, jolloin arvattavaksi jää, onko yllättyjä yrittäjä itse vai oletettu tutkija. Kiinnostavaa onkin niiden määrä, jotka eivät kokeneet sijainnissa mitään negatiivista. Heitä on reilu kolmannes (Pirkanmaalla 36,5 %, Pohjois-Karjalassa 37,5 %) vastaajista. Maaseudulla yrittämisen haitoista oltiin melko yksimielisiä; joko niitä ei koettu olevan alan, sijainnin, oman suhtautumistavan takia tai sitten ne tiivistyivät muutamiin erittäin vaikeasti ratkaistaviin ongelmiin, kuten pitkät matkat, väen vähyys, jossakin määrin asenteet.

Jos haittapuolia olikin, hyödyt kompensoivat niitä. Hyötyjä on myös sikäli helppo nähdä ja nimetä, että useimmat haittapuolet ovat olleet tiedossa jo yritystä perustettaessa, joten jo silloin on pitänyt punnita vastaavia hyötyjä. Hyvinä puolina mainittiin muun muassa se, että maalla on jossakin suhteessa halvempaa kuin kaupungeissa. Esimerkiksi työtiloiksi sopivia rakennuksia on usein pihapiirissä, laajennustilaa on ja materiaalia saadaan omilta pelloilta, metsistä tai luonnosta. Jotkut alat ovat luonnollisesti sellaisia, että niille maaseutu ympäristö on toiminnan ehdoton edellytys (”maatilamatkailua on vaikea järjestää taajamassa!”). Ihmisiin on helpompi luoda kontakteja tai he ovat jo ennalta tuttuja, samoin kuin toimintaympäristö yleensäkin. Puskaradion toiminnasta on paljon hyötyä. ”Kiireettömyys ja rento tekeminen tuottaa hyviä lopputuloksia, mielletään hyvin maaseudulle sopivaksi yritykseksi”, kuuluu eräs vastaus, joka tiivistää monen ajatukset. Naiset vastaavatkin, että hyöty kohdistuu nimenomaan itseen ja vasta sitä kautta yrittämiseen. Kun itse viihtyy ja perhe viihtyy rauhallisessa, tilavassa ja luonnonläheisessä ympäristössä, yrityksen pärjääminen seuraa perässä.

Ympäristö on vetovoimatekijä myös asiakkaille (myös Lühje 2005), ja tämän imago tekijän varsin monet tunnustavatkin. Varsinkin pohjoiskarjalaiset mainitsevat ympäristön puhtauden tärkeäksi yrityskuvalle. Julkiset toimijatkin saavat epäsuorasti kiitosta, sillä alueelle luoduista kehittämisen ja yrittämisen painopisteistä, projekteista ja imagosta on toisinaan hyötyä myös naisvaltaisille yritysaloille. Eräs taksiryrittäjä mainitsee turvallisuuden ja useampi toteaa asiakkaiden luotettavuuden. Kilpailun vähyys on hyvä puoli, vaikkakin sen kääntöpuolena on hyvä muistaa asiakaskunnan vähyys. Hyviä puolia löydettiin myös pohtimalla, miten tilanne voisi olla omalla kohdalla huonompikin. Vaikka matkat ovat pitkiä, mainitaan muun muassa, että pääsee käymään asiakaskäynneillä kuitenkin suhteellisen lähellä, tiet joita itse käyttää ovat hyviä tai että juuri omalla alueella asiakkaita saa myös mökkiläisistä. Molemmilla alueilla on niitäkin, jotka eivät koe maaseutusijainnista olevan kummempaa hyötyä tai jotka eivät vastaa kysymykseen.

Moniselitteinen täysipäiväisyys

Useilla on varsinkin yrittäjyyden käynnistämisen turvana ollut muita tulonlähteitä. Jotkut yritys alat ovat hyvin kausiluontoisesti työllistäviä, jotkut tarkoituksella osa-aikaisia. Perhetilanne on olennainen yrittämisen intensiivisyyteen vaikuttava tekijä, joka ei aina tule esille. Naiset tuntuvat käyttävän sukupuolineutraalia vastausmuotoa, jolloin yrittäjyysilmiötä yleensä koskeviin asioihin sekä kysymyksiin, joissa yrittäjyys on tutkijan toimesta kammioitu omaksi osa-

alueekseen, vastataan ikään kuin siihen ei sukupuolta sisältyisi. Samalla jäävät piiloon omat sittenkin sukupuolisiksi osoittautuvat käytännöt, jotka tulevat esille muissa vastauksissa ja kysymyksiä yhdisteltäessä (myös Korvajärvi 1998). Esimerkiksi toisessa yhteydessä täysipäiväiseksi mainittu yrittäjyys saattaa eri yhteydessä osoittautua hyvin rikkonaiseksi päivän kuluksi, jossa katkoja ja muita tehtäviä on samassa määrin kuin varsinaista yrittämistä.

Moni haluaa mainita, että pelkkä täysipäiväisyys ei kuvaa riittävästi yrittämisen luonnetta. Työ on "todella", "enemmän kuin" tai "liian" täysipäiväistä. Se on palkkatyötä pidempiä päiviä tarkoittavaa, öihin ulottuvaa, jatkuvaa päivystystä sisältävää ja lomatonta, mutta kuitenkin vapaata. On myös niitä, jotka toivoisivat yrittäjyytensä olevan täysipäiväisempääkin. Joillain töitä ei siis tahdo riittää kannattavaan toimintaan.

Yritin saada tietooni myös kyselyyn vastanneiden käsityksiä yrittäjyydestä ja sukupuolesta. Havainto näyttää olevan sama kuin äskeisessä täysipäiväisyyskohdassa pohdin: kun on kyse ilmiöstä, ei omasta elämänkokonaisuudesta, ei suomalaisessa tasa-arvodiskurssissa nähtyä olevan sukupuolta. Likert-asteikollisessa, väittämiä sisältäneessä yrittäjyys ja sukupuoli -aiheessa vastaajat välttivät ääri vaihtoehtoja, mikä viittaa kenties siihen, että sukupuoleen ei erityisesti kiinnitetä huomiota tai sitä ei haluta ajatella. Naisia ja miehiä kohdellaan yrittäjinä tasavertaisina, kertoo vastausten keskiarvo. Väite "naisyrittäjät ovat ahkerampia kuin miesyrittäjät" saa lievää samanmielisyyttä osakseen.

Jännittävin löytö liittyy väitteeseen siitä, että naiset eivät käyttäisi kaikkea tarmoaan yrittämiseen. Tällä väitteellä tarjosin tilaisuutta tuoda ilmi se monien tutkimusten (esim. Cliff 1998) esille nostama seikka, että naiset jakavat päivänsä ja laajemminkin elämänsä monien tehtävien kesken, jolloin juuri yrittäjyydelle ei voi antaa kaikkea liikenevää aikaa. Useimmat naiset eivät kuitenkaan olleet tätä mieltä, vaan vastaukset painoutuivat eri mieltä olemisen suuntaan. Nais erityinen toiminta tunnutaan tässä yhteydessä haluttavan kieltää, ja naiset miesten kanssa samalle viivalle asettava tasa-arvofeminismi nostaa päätään. Tätä voi katsoa todisteena tasa-arvon illuusiosta ja sukupuolineutraaliuden ihanteesta, joiden on nähty vallitsevan suomalaisessa yhteiskunnassa ja työelämässä (esim. Lavikka 2004). Haastatteluissa osoittautuu kuitenkin, että työpäivän ohella naiset hoitavat muitakin tehtäviä ja velvollisuuksia. Tasa-arvoa kaivattiin myös yritysmaailmaan, sillä useimmat olivat täysin tai melko samaa mieltä sen väittämän kanssa, että "naisen tulee olla huomattavasti miestä parempi pärjätäkseen yritysmaailmassa". Täysin eri mieltä on vain hyvin harva, joten illuusiota samanlaisista mahdollisuuksista ei tässä vastauskohdassa esitetä.

Tulevaisuus ja muutokset

Tulevaisuudesta eivät kaikki halunneet tai osanneet kertoa, vaan he vastasivat, ettei suunnitelmia ole tai jättivät vastaamatta. Monella ei myöskään ollut suurempia ideoita mielessään, vaan vastaukset "ei erityistä", "entiseen malliin" ja "ennallaan" olivat tavallisia. Ennallaan pitäminen voi tosin olla suunniteltu ratkaisu jossakin elämäntilanteessa, usein sukupuoleen liittyvistä syistä. Esimerkiksi lasten kasvaessa on suunnitelmissa toiminnan laajentaminen. Entiseen malliin jatkaminen ei tarkoita täydellistä pysähtyneisyyttä, vaan monet ymmärtävät, että samalla tasolla

jatkamisenkin edellyttää tietojen päivittämistä ja muita pienehköjä muutoksia. Jälleen kysymys voi olla naisten vastaamistavoista, koska yhtä hyvin monien vastaukset voisivat koostua jatkuvasta itsensä kehittämisestä tai aktiivisesta uusien toimintamallien etsimisestä, mutta vain harvat ilmaisevat asian näin. Sen sijaan vastataan, että ennallaan, mutta lisäksi aikeissa on tehdä lisätuotetta, -palvelua tai yhteistyötä, toiminnan tehostamista ja laadun parantamista.

Positiivissävytteisessä yrittäjyysdiskurssissa toivotaan kaikkien kehittävän ja kasvattavan yritystään tavoitteellisesti. Kasvutavoitteita oli kyselyyni vastanneista tähän ideaaliin verrattuna vain harvoilla, noin neljänneksellä yrittäjistä. Mielestäni se on kuitenkin aika paljon suhteutettuna yrittäjien tämänhetkisen yrittämisen tapaan. Toiminnan pienentämistä tai lopettamista mietti yli viidennes. Jos syitä tässä yhteydessä kerrottiin, sellaisiksi esitettiin eläkeikään tuleminen, sairaus, omaishoitajana toimiminen, yrityksen siirtäminen seuraajalle sellaisen löytyessä, palkkatyöhön siirtyminen tai sen tekemisen lisääminen, kannattamattomuus ("Suomessa", "valtiovallan takia"), arvonlisäverorajan alle pyrkiminen ja alanvaihto-ohaaheet.

Jonkun mielestä elämänmuutos yrittäjänä ei ole ollut suuren suuri, vaan pikemminkin siirtymä luontevaan toimintatapaan, koska vastaaja oli ollut "yrittäjähenkinen vieraan palveluksessaakin". Jollekin taas itse yrittäjyyden kynnyksen ylittäminen on ollut suurin muutos. Eräs tuore yrittäjä kertoo, ettei koe vielä muuttuneensa mitenkään, mutta esittää että "talousajattelu" tulee kenties myöhemmin mukaan. Uutta on asennoituminen oikeaksi yrittäjäksi eli sen ymmärtäminen, että kannattava yritystoiminta vaatii aikaa ja sitoutumista, toisinaan jopa ympärivuorokautista. Monilla ei ole enää työkavereita vaan työtä tehdään yksin tai uudella asenteella työnantaja-asemassa. Sosiaaliturvan heikkouden mainitsee moni konkreettisenä muutoksena elämässään. Sairauden sattuessa on vaikeuksissa, eläketurvasta täytyy itse huolehtia eikä sosiaalietuuksia juuri ole. Muutenkin epävarmuutta on ollut pakko oppia sietämään samoin kuin sitä, että vastuu päätösten seurauksesta on koko ajan itsellä – tuttuja tunteita monelle nykyajan pätkäpalkkatyöläisellekin.

Maaseutukulttuuri ja naisten yrittäminen

Kyselyni toinen Likert-asteikollinen kysymys koski sukupuolen ja maaseutuyrittämisen suhteita naisten omien kokemusten mukaan. Tähän tuli selvästi vähemmän en osaa sanoa -vastauksia kuin toiseen järjestysasteikolliseen aiheeseen yrittämisen ja sukupuolen suhteista yleensä. Eräänä selvänä piirteenä kysymyksistä tuli esiin naisten kaksoistaakkaa, jossa tasa-arvoiset naiset tekevät samoja asioita kuin miehet ja vielä hiukan muuta päälle. Lähes kaikki vastasivat olevansa pääasiassa vastuussa kodin arjen sujumisesta (yleisin vastaus oli "täysin samaa mieltä", ja täysin tai melko samaa mieltä väitteen kanssa oli 83 % pirkanmaalaisista vastaajista, pohjoiskarjalaisista jopa 91 %), joskin kotitöitä jaetaan puolison kanssa. Väitteen kotitöiden jakamisesta tasan allekirjoittaa Pirkanmaalla suunnilleen puolet hieman suuremman osan ollessa täysin tai melko eri mieltä. Hieman yllättäen Pohjois-Karjalassa on enemmän niitä, joiden mielestä kotityöt jaetaan tasan miehen kanssa. Täysin tai melko samaa mieltä väitteen kanssa on 70 %. Saattaa olla, että työnjako on täällä tasaisempi, tai sitten pohjoiskarjalaiset vastaajat ovat käsittäneet kotityöt

laajasti: jos niihin sisällytetään myös ulkotyöt, korjaukset, kunnossapito ja muita perinteisesti miesten tekemiä tehtäviä, jako voi olla tasainen.

Perhe kannustaa naista yrittäjyydessä. Yleisin vastaus on jopa ”täysin samaa mieltä”, täysin tai melko samaa mieltä on kolme neljäsosaa, mutta myös hajontaa koetussa kannustuksessa on ja kaikki vastausvaihtoehdot ovat käytössä. Kuitenkin nainen yrittää huolehtia samalla, että perheelle jää riittävästi aikaa, ja niukasti yli puolet onnistuu mielestään tässä. Lähes yhtä moni tuntee, ettei perheelle jää aikaa. Kysymys on subjektiivisesta näkemyksestä; sitä en voi tietää, paljonko aikaa oikeasti annetaan ja paljonko on vastaajien mielestä riittävästi. Kysymys on sidoksissa elämänvaiheeseen ja yrittäjyydessä tehtyihin päätöksiin, sillä joidenkin yrittäjyys on pienimuotoista juuri siksi, että perheelle jäisi aikaa, ja joidenkin elämänvaiheessa perhe ei ole keskeinen.

Aikaa itselle ei useimpien mielestä jää tarpeeksi. Ne, jotka kokevat omaa aikaa olevan tarpeeksi, kenties pitävät yrittäjäelämäntapaa niin luonnollisena, etteivät osaa muuta aikaa kaivata. He luultavasti pystyvät ottamaan aikaa itselleen tai ovat oppineet ottamaan sitä omaksi parhaakseen, vaikkei se kovin helppoa olisikaan. Käsitys yrittäjien kiireisyydestä saa vahvistusta. Yllättävän monet olivat sitä mieltä, että perheen tarpeet ovat ensisijaisia heidän elämässään, vaikka lapset olisivat jo aikuisia ja ydinperhe koostuisi tällä hetkellä vain puolisoista. Yleisin vastaus väitteeseen perheen ensisijaisuudesta oli ”täysin samaa mieltä”, ja täysin tai melko samaa mieltä oli 81 % vastanneista. Vaikka perhe on tärkeä, vielä selkeämpi myönteinen vastaus tulee väitteeseen ”minusta on tärkeää tehdä myös jotain omaa”. Juuri kukaan ei ollut edes melko eri mieltä, vaan ”oma tila” on tärkeä. Eri toimintojen yhdistely ja monitoimisuus on omaksuttu omiin käytäntöihin, vaikka toisinaan tätä kaikkea tasa-arvoisen naisen elämänpiiriin kuuluvaa on käytännössä vaikea ehtiä tekemään.

Esitin väittämiä myös koskien paikkaa. Hyvin monien naisten yritys toimii kotona tai sen välittömässä läheisyydessä. Haastatteluissa naiset kertovat järjestelyn hyvistä ja huonoista puolista, mutta väittämissä valitsevat kodin lähellä työskentelyn olevan positiivista (82,5 % täysin tai melko samaa mieltä, 10,5 % täysin tai melko eri mieltä). Useimmat naiset viihtyivät asuinpaikkakunnallaan (luvut täsmälleen samat kuin kysymyksessä kotona työskentelystä) eivätkä halua muuttaa sieltä (75 % täysin tai melko samaa mieltä väitteen ”en haluaisi muuttaa asuinpaikkakunnaltani” kanssa, vajaa 10 % täysin tai melko eri mieltä). Viihtyminen liittyy pitkälti siihen, että usein maaseudulla asumisessa ja siellä yrittäjäksi ryhtymisessä on kyse elämäntapavalinnasta. Muuttaminen kaupunkiin olisi nykyään vähintään yhtä ilmeinen vaihtoehto kuin maalle jääminen tai sinne muuttaminen, mutta nämä ihmiset ovat tietoisesti valinneet maaseudun. Halu asua maalla tarkoittaa tietystyyppistä yritystoimintaa, jossa keskeisenä on yrityksen soveltuvuus syrjäseudulle. Aineistossa on kuitenkin muutama sellainen, jotka yrityksen kannattavuutta parantaakseen harkitsevat muuttoa, joskaan muutto ei välttämättä suuntautuisi kaupunkiin.

Viimeinen väittäjä koski koettua elämänlaadun muutosta yrittäjäksi ryhtymisen jälkeen. Elämänlaatunsa vastasi parantuneen (täysin tai melko samaa mieltä väitteen kanssa) 62 %. Tavallista on, että kyselyissä²⁸ itsensä esitetään onnellisem-

²⁸ Ylipäätään tutkimuksissa omaa tyytyväisyyttä korostetaan, ja puhutaankin onnellisuusmuurista (esim. Roos 1987).

maksi kuin kaikkina hetkinä muuten tuntisi olevansa, mutta tämäkin tulos osoittaa hajontaa olevan jonkin verran. Täysin tai melko eri mieltä elämänlaadun parantumisesta oli 15 % vastaajista, näistä selvä enemmistö Pirkanmaalta. Lähes neljännes valitsi vaihtoehdon en osaa sanoa. Elämänlaatu ja yrittäjyys sisältävät niin monia puolia, että ei ole helppoa sanoa kokonaisuuden olevan vahvasti positiivinen tai negatiivinen. Muut kysymykset tuovat esille sen, että yrittäjyys ei ole pelkkää, tai lainkaan, ruusuilla tanssimista, vaan sen sitovuus ja tuloksen saamisen vaikeus ovat yllättäneet. Mahdollisuus asua halutussa paikassa ja tehdä mieleistä työtä on saanut ilmeisesti kuitenkin enemmistön arvioimaan elämänlaatunsa parantuneen ajasta ennen yrittäjyyttä.

Asuinpaikan merkitys

Pyysin vastaajia kuvailemaan asuinpaikan merkitystä yrittäjälle itselleen (sanatar-kasti: "Miten kuvailisit asuinpaikkasi merkitystä itsellesi?"). Yrittäjyyden ja paikan merkityksen suhteeseen ei ole kiinnitetty tutkimuksissa kovin paljon huomiota (poikkeuksena Heikkilä 2006, Katila 2000). Varsinkin maaseutuyrittäjille paikka on emotionaalisesti ja käytännössä jopa ratkaisevan tärkeä.

Paikkakysymyksen muoto, jossa pyydetään kuvailemaan asuinpaikan merkitystä itselle, sekä avaa vastaamisen vapauksia että antaa joitakin rajoitteita. Ensinnäkin siinä puhutaan *asuinpaikasta*, ei siis vain paikasta, jolloin potentiaalisesti olisi voinut kuvailla mitä tahansa merkityksellistä paikkaa. Siinä ei myöskään sanota, että kuvausta odotetaan *kotipaikasta* – näin jätetään auki mahdollisuus, että asuinpaikka ei sisältäisi tunnepitoisia kodin merkityksiä. Tämän jotkut vastaajat ilmaisivatkin. Kun verbinä käytetään *kuvaila*-sanaa, antaa se odottaa vapaamuotoista ja laajaakin vastausta. Samaan viittaa *merkityksen* tiedustelu: kyseessä on henkilökohtainen, tunnepohjainen arvio, ei eksaktisti rajoitetusta valikoimasta valittava vaihtoehto. Viimeinen tarkennus, *itsellesi*, rajaa pois paikan merkityksen pohtimisen tässä yhteydessä yrityksen kannalta; tosin joku epähuomiossa tai tarkoituksella (halusi pitää kyselyn etäisemmällä eli yrityksen tasolla) vastasi juuri yrityksen näkökulmasta. Sen, mikä *itse* on, voi muutenkin mieltää yksilöllisesti. Joillekin asuinpaikan merkitys kietoutuu erottamattomasti paikan merkitykseen ja hyvyyteen perheelle, joillekin taas oma ja yrityksen hyvä on pitkälti sama asia. Jotkut kertovat itsensä osaksi sukua, jolla tietty paikka on merkityksellinen. Vastauksissa saattaa siis näkyä myös sukupuoli, koska naiset todennäköisesti helposti yhdistävät itsensä ja oman elämänsä merkityksellistämisen kiinteästi perheeseensä.

Kiinnitin huomiota siihen, mikä vastauksesta nousee keskeisimpänä esille: tunne, että asuinpaikka on todellinen *koti*, kiinnittyminen kyseiseen *paikkaan* kylän tai kunnan tasolla vai *maaseutumaisen* ympäristön tärkeys laajemmin. Monenlaisia kombinaatioita löytyy, oikeastaan useimmiten kerrotaan eri tekijöistä yhdessä muodostuvasta merkityksestä. Joissakin vastauksissa tärkeitä ovat sekä koti että maaseutu, jotka muodostavat henkilölle merkityksellisen kokonaisuuden. Joillekin taas todellinen koti on muualla, mutta nykyisen asuinpaikan maaseutumaisuus on tärkeää, kun taas toiset vastaajat ovat viettäneet paljon aikaa muualla, mutta vasta nykyinen asuinpaikka on todellinen koti.

Se vaihtelee, miltä ja kenen kannalta paikan merkityksestä kerrotaan. Melko monet nostavat esiin paikkaan liittyvät arvot. Arvot eivät aina kumpua itsestä, vaan naiset korostavat miehensä ja tämän suvun paikkaan liittyviä arvoja tai haluavat välittää merkityksellisen asuinpaikan kautta tiettyjä arvoja lapsilleen. Moni mainitsee myös sen, että paikka on hyvä yritykselle eri syistä (sosiaalinen, poliittinen tai luonnonympäristö suotuisa), mikä usein liittyy siihen, että hyvä yrityspaikka auttaa omassa viihtymisessä ja oma viihtyminen inspiroi yritystoimintaa. Paikan merkitys itselle on kuitenkin useimmiten vastauksen sisältönä, mitä kysymyksellä tavoittelinkin. Analyttisesti kiinnostavia ovat nekin vastaukset, jossa merkitys kiinnittyy johonkin muuhun.

Jo lyhyissä avovastauksissakin löytyy hyvin monenlaisia tapoja pyrkiä vakuuttamaan lukija eli se, millaiseksi he minut ja edustamani ihmiset kuvittelevat, vastausten "järkevyydestä". Monet haluavat osoittaa, että heillä on hyvä syy liittää paikkaan niitä merkityksiä, joita he siihen liittävät. Joissakin vastauksissa tämä näkyy esimerkiksi ilmaisutapana, kuten fraasin allekirjoittamisena tai ikuisuudesta ja loppuelämästä puhumisena. Jotkut taas ehtivät parin lauseen vastauksessaan kertoa kokonaisen tarinan alkutilanteineen, juonenkäänteineen ja lopputulemineen selitykseksi siihen, millä tavalla paikka merkitsee. Seuraavaksi käsittelen tarkemmin vastauksia asuinpaikan merkityksestä, koska on kiinnostavaa, kuinka kyselylomakevastauksiin mahtuu hyvin monimuotoisia selontekoja.

Maaseudun ilmapiiri

Joissakin vastauksista paikasta korostuu ennen kaikkea sen maaseutumaisuus. Maaseutu on itsestään selvä ympäristö jo perheen tai puolison ammatin takia: "maatilaa on vaikea siirtää". Lausetta seuraakin heti hieman negatiivisempi toteamus: "ehkä kuitenkin haluaisin asua paikassa, jossa on vapaampi ilmapiiri". Maaseutu ja kenties myös sen positiiviset puolet ovat kyseenalaistamattomia ja lauseeseen sisältyy myös kanta, että maaseudulta ei olla muuttamassa pois. Tälle vastaajalle maaseutu asuinpaikkana merkitsee kuitenkin myös tiettyä, negatiivisävyistä ahdasmielisyyttä. Hän ei ole ainoa, vaan eräs toinen kirjoittaa tähän tapaan, merkityksellistään näin sekä maaseutua että tiettyä paikkaa: "Paikka, jossa voi rauhoittua ja vapautua turhista säännöistä, jos ei välitä ympäristön kaavamaisesta suhtautumisesta!" Eräs taas kirjoittaa, että huolimatta siitä, että viihtyy, täytyy välillä päästä käymään maalta kaupungissa, "kävi se sitten tai ei". Maaseutu leimautuu henkisesti ahtaaksi ja köyhäksi joidenkin mielestä. Siellä on "talvella liian hiljaista ja pimeää", se on "liian syrjässä kaikesta" ja kulttuuritarjonta on parin vastaajan mielestä liian vähäistä.

Joillekin tulee mieleen asuinpaikan merkitystä miettiessään jotakin yleistä negatiivista maaseudun tilanteesta. Pienet yhteisöt ovat toimiakseen "liian politisoituneita", eikä "alakierteessä oleva maaseutu enää jaksaa auttaa itse itseään. Työtilanne on huono ja nuoret muuttavat pois. Elämä ja kehitys nuorille ovat toisaalla", kun vielä "ihmissuhteet ovat vähäisiä" ja "ajalle ominainen kiire ja pyrkyryys luovat yksinäisyyttä". Kiistatonta on, että "sosiaalinen elämä ja kulttuuritarjonta on Pohjois-Karjalassa sinkulle melko vaatimatonta". Yksi ihminen ei luettele kaikkia kielteisiä piirteitä, ja usein niiden vastinpariksi esitetään myös myönteisiä puolia. Kuitenkin se kertoo jotakin, että tiedusteltaessa paikan

merkitystä itselle, vastaajat – jotka ovat yrittäjyysdiskurssissa pelastajiksi toivottuja, yrittäjiä – ottavat esille maaseudun ongelmia ja näkevät ne lähes ratkaisemattomina. Maaseudun hyviä ja huonoja puoliahan oli saanut pohtia jo aikaisemmin lomakkeessa. Mielestäni se kertoo aidosta hädästä maaseudun puolesta, ja hädän tunne puolestaan kielii kuulumisen tunteesta ja kiinnittymisestä maaseudulle. Tämän tunteen varmasti jakavat monet sellaisetkin, jotka eivät vaikeuksia tässä kohdassa ottaneet esille. Vakavimman sävyiset vastaukset tulivat Pohjois-Karjalasta.

Paikka, jossa mieli saa levätä

Monet puhuvat vastauksissaan tietyn paikan piirteistä ja merkityksestä, mutta samalla tulee ilmi, että näiden merkitysten olemassaololle on tärkeää, että paikka sijaitsee juuri maaseudulla. Monet luontoperustelut ovat tällaisia. Asuinpaikkaa eivät Suomessakaan kaikki voi kuvailla kertomalla järvistä, metsistä, hiljaisuudesta ja rauhasta, jotka ilahduttavat ja ovat mukana arjessa joka päivä, joten tällaiseen kuvaukseen liittyä nimenomaan asuinpaikan maaseutumaisuus. Termit avara ja puhdas assosioituvat helposti juuri maaseutuun. Se, että ”mieli lepää täällä”, sisältää vastakkainasettelun sellaisten paikkojen kanssa, joissa ei voi rentoutua kiireen, stressin ja levottomuuden takia ja jotka luultavasti liittyvät kaupunkien hektiseen elämään.

Paikkaa kuvataan jonakin, jota ei valita, vaan sen merkitys on lähes kohtalomainen: ”kotiseutu, jonne kuulun ja jossa viihdyn”; ”hyvin tärkeä, juuret ja suku täällä”; ”elämän kiintopiste ollut aina”; ”en voisi kuvitella asuvani muualla”. Sinne ollaan ”henkisesti sidoksissa”. Tulkitsen niin, että tämän kaltaiset jatkuvuuden tunteet liitetään nimenomaan maaseutuun, joka suomalaisessakin yhteiskunnassa edustaa pysyvyyttä ja vakautta, vaikka se itse asiassa alituksessa muutoksessa onkin. Maaseudun paikkoihin liittyvät perinteet ja pysyvyys näkyvät myös niissä hyvin monissa vastauksissa, joissa mainitaan sanapari tuttu ja turvallinen. Tuttuutta halutaan toisinaan selventää kertomalla, että suurin osa suvusta ja ystäväistä asuu lähellä, tai mainitsemalla kauanko on asunut paikkakunnalla. Toinen fraasi kuuluu ”maalla on mukavaa”, eikä vastaaja selitä sitä enempää, vaan pitää jaettuun kokemukseen vetoamista riittävänä vastauksena paikan merkityksestä. Maaseudun kulttuuriseen konstruktion kuuluu, että maaseutu nähdään tyyppillisesti ”luonnollisempana”, tasapainoisempana ja merkitystäyteisempänä kuin kaupunki (Bell 1994, Halfacree 1994, Little 2002a).

Riittävä ja rakas

Jotkut esittävät selityksen viihtyvyydelleen kertomatta paikan ominaisuuksista mitään. He ilmeisesti kokevat, että maaseutua täytyy selitellä eikä siellä voi noin vain viihtyä. Kerrotaan, että ”minulle riittää oman kylän palvelut ja käytän niitä. Ja riittää harrastusmahdollisuudet. Viihdyn hyvin” ja ”aina täältä pääsee välillä ’muille maille’”. Eräs kertoo, että asuu kunnan päätaajamassa, joka on kehittynein osa kuntaa, pitäen tätä ilmeisesti yhtenä syynä viihtymiselleen, ja toinen sanoo, että puolet vuodesta kaupungissa asuminen tekee maaseutupaikastakin ihanteellisen. Yhdessä vastauksessa sanotaan vain, että ”mukavuudet lähellä”. Voisi kuvitella, että löytyisi asuinpaikkoja, joissa ne olisivat vielä lähempänä sille, jolle tämä seikka

on kaikkein tärkein. Elinympäristön *riittävyys* on esille tuotu seikka. Ei väitetä, että kaikki viihtyisivät kyseisessä paikassa, mutta tuskin kukaan muukaan väittää tällaista mistään paikasta. Välillä se, että paikalla on muutakin merkitystä kuin ulkoinen mukavuus, jää implisiittiseksi ja tulkinnan varaan. Suorimmin riittävyydellä perustelemaa tekstiä on pohjoiskarjalaisilla. Kaupungin palveluiden puute käännetään ongelmasta positiiviseksi: helppo tapa saada virikkeitä ja virkistäytyä on mennä lähikaupunkiin käymään (josta on aina hyvä palata kotiin). Puute johtaa myös luovuuteen, esimerkiksi kulttuurin tuottamiseen paikallisyhteisön sisällä.

Koti liittyy useassa vastauksessa kiinteästi maaseudun ja paikan muodostamalle jatkumolle. Kaikki kolme yhdessä siis merkitsevät. Ne kaikki ovat läsnä seuraavassa hyvin arvolatautuneessa vastauksessa: "Oma koti kullan kallis, toivottavasti lapsenikin oppisivat rakastamaan kotiseutuaan". Vastaajalle on tärkeää, että on mukava koti tietyllä paikkakunnalla tai tietyssä kylässä, ja että seutu on juuri se kuin se on. Samaa ilmentää se vastaaja, joka soveltaa tuttua sanontaa: "*vanha* koti kullan kallis maailmalla vietettyjen vuosien jälkeen" ja se, joka aloittaa vastauksensa sanonnalla "oma maa mansikka, muu maa mustikka". Näin he korostavat muutamien muiden tavoin vertailupohjaa ja kokemuksia, joita muualla asuessa on saanut. Aloittaessani tutkimuksen minulla oli ajatus, että maaseutuympeillä, joko tietyllä paikalla tai laajemmin maaseutumaisuudella, täytyy olla joku erityinen merkitys, koska maaseudulle on jääty tai tultu asumaan ja yrittämään, vaikka mielikuvallinen ja konkreettinen kehitys kulkee päinvastaiseen suuntaan. Eräs vastaaja tukee päätelmäni täydellisesti: "Kun kerran synnyinseudulle jäi on sinne myös juurtunut, siis merkitys on suuri". Tätä vastaajaa myös haastattelin. Haastattelussa hän puhuu kotipaikan ja maaseudun puolesta toimimisesta, joka on hänelle itsestään selvästi tärkeää mutta myös voimattomuuden tunteita sisältävää, kuin tuulimyllyjä vastaan taistelemista.

Uudet juuret

Maalle on mahdollista perustaa koti, vaikkei tiettyyn paikkaan kiinnittyviä, sukupolvien mittaisia juuria olisikaan. Myös silloin on kyse arvovalinnasta: "Olen aina halunnut asua maalla, tilan ja avaruuden tuntu on hyvin tärkeää, elinympäristön puhtaus ja myös jonkinlainen selkeys arvomaailmassa lapsia ajatellen". Lapsille välitettäviä arvoja korostaa useampi (myös Bonner 1999, Little & Morris 2005, 13). Arvoihin perustuvaa halua pitää kotinsa maaseudulla on muutenkin melko paljon. Tunne perinteen ketjusta ja menneen arvostamisesta voi syntyä symbolisestikin, ilman omakohtaista aikaisempaa sidettä tiettyyn paikkaan. Tällainen tausta on seuraavalla vastaajalla, joka kirjoittaa: "Tunnen vastuuta säilyttää edellisten sukupolvien työ maaseudulla ja kehittää sitä yhä". Näin tuntevia on monia: on hienoa nähdä "menneiden sukupolvien elämästä jääneet merkit", on kannettava osansa vastuusta "säilyttää edellisten sukupolvien työ" ja on vain toivottava, että "meiltä suomalaisilta tätä työtä ja näkymää ei oteta pois". Femininiseen assosioitua empatian tunteminen toisten puolesta heijastuu paitsi moniin arjen valintoihin myös siihen, että nainen sanoo arvostavansa miehen paikkaan liittämiä arvoja.

Joissakin vastauksissa tulee esille, että kun on hyvä koti itselle tärkeässä ympäristössä eli maaseudulla, paikkakunta menettää merkityksensä. Paikkakunnalle muuttaneilla tämä onkin yleinen suhtautumistapa. Eräs muuttaja, jolle yhteen

paikkaan kiinnittyminen ei ole ollut itsestään selvää, kokee nyt löytäneensä todellisen kodin: "Tänne voisi jäädä pysyvästi asumaan loppuelämäksi". Eräs pitää asuinpaikasta, koska siellä "tuntee olevansa kotona, viihtyy". Yksi muualta tullut on kotiutunut hyvin ja kertoo paikasta positiivisesti, vaikka kyseessä olikin aluksi vain sattumanvarainen asuinpaikka, jonne tultiin vähäksi aikaa. Eräs monessa paikassa asunut toteaa, että on aina kuitenkin asunut maaseudulla eikä kaipaa muunlaiseen ympäristöön. Tiettyyn paikkaan voi sopeutua, "löytää oman paikkansa" alun perin itselle merkityksettömästä kolkasta. Oman paikan löytämisestä seuraa esimerkiksi se, että "yritystoimintaa sopeutettava niin, ettei ei tarvitsisi muuttaa asuinpaikkaa", sillä "tunnen saavani voimia ja lisää jaksamista luonnosta ja sen kauneudesta".

Muutamassa vastauksessa sanottiin, että paikalla ei ole erityisempää merkitystä. Kymmenesosa taas ei osannut tai halunnut vastannut kysymykseen paikan merkityksestä. Näistä suurin osa oli Pirkanmaalta – kenties keskimäärin hyvinvoivemmassa ja keskeisemmässä osassa Suomea asuvilla ei ole ollut perustavanlaatuaista tarvetta miettiä paikan merkitystä.

5.4 Aineiston tiivistäminen: yrittäjäkategoriat

Aineistoa yksityiskohtaisen ja koko massan tasolla tapahtuneen tarkastelun jälkeen päädyin ryhmittelemään vastaukset mielessäni havaitsemani yrittäjyysdiskurssi ja siihen liittyvä kysymys halutunlaisesta yrittäjyydestä. Halusin katsoa, millaista on juuri naisten yrittäjyys maaseudulla, kun lähtökohdaksi ei oteta tiettyä ideaalityyppejä ja kun aineistona ovat melko satunnaisesti valitut vastaajat.

Purettuani kyselyn jokaisen kohdan sekä eriteltyäni ja tulkittuani niitä tunsin aineiston perinpohjin. Näin saatoin tuottaa siitä ehdotuksenomaisesti kokonaisuuksia, joita punnitsin lomakekysymysten yksittäisiä ja sanatarkkoja faktoja vasten. Esimerkiksi yrittäjän tai yrityksen ikä eivät vaikuttaneet ryhmittelyyn, jossa pyrin siis tavoittamaan yrittäjyyden erilaisia tyyppejä sekä niiden sisältöjä ja taustatekijöitä suhteuttaen niitä löyhästi julkiseen yrittäjyyskeskusteluun. Sekä uudet että vanhat yritykset kuten myös nuorehkot ja iäkkäät yrittäjät saattoivat toimia yrittäjänä samantyyppisesti. Henkilökohtaisista faktoista perhetilanne merkitsi jossakin määrin tiettyjä piirteitä yrittäjyydessä. Tämä ei kuitenkaan mennyt suoraviivaisesti: jollekin sopiva yrittäjyyden aika oli tullut, kun lapset olivat sen verran isoja, etteivät tarvinneet jatkuvaa silmälläpitoa, ja jollekin taas nimenomaan silloin, kun lapset vielä olivat pieniä eikä palkkatyötä halunnut tehdä tai sitä ei ollut tarjolla. Varsinkaan vanhemmalla ikäpolvella ei aina ollut kyse valinnasta, vaan työtä oli tehtävä silloin kun sitä yrityksellä oli, eikä pitkiä äitiyslomia ei tunnettu. Tulkittiin perhetilannetta sitten yrittäjyyttä edistävänä tai haittaavana seikkana, on selvää, että käsitykset liittyvät sukupuoleen. Jos naisilla on lapsia tai jos he ovat perheettömiä mutta vielä nuoria, vastaajat ottavat kantaa perheeseen ja nimenomaan naisen tyyppillisiin vastuisiin perheessä. Se, miten niiden nähdään vaikuttavan yrittämiseen, vaihtelee jonkin verran.

Halusin seurata tutkimuksessani naisten itsensä tilanteistaan esittämiä tulkin-toja, joten otin omat tulkinnat mukaan jo kyselyn perusteella muodostamissani kategorioissakin. En siis niinkään ryhmitellyt kyselyn tosiasioita (perustamisvuosia,

liikevaihtoja yms.), vaan naisten kyselyssä kertomia käsityksiä. Näinhän itse asiassa on konstruktionistisen tietokäsityksen mukaan aina: kyse on jonkun näkökulmaista kysymyksistä ja toisten näkökulmaisista vastauksista niihin.

Yrityksen ala liittyi jossain mielessä vastaajan käsityksiin yrittämisestä ja hänen tavoitteisiinsa siinä. Yleisillä, kilpailluilla ja työvoimavaltaisilla aloilla kuten hieronta ja parturi-kampaamotoiminta yrittäjät eivät haaveilleet suurista laajennuksista tai toimintatapojen muutoksista. Matkailualan yritykset taas olivat tässä suhteessa hyvin vaihtelevia. Vieraalla pääomalla investoineen perheyrittäjien hoitaja toteuttaa erilaisia käytäntöjä ja asettaa toisenlaisia tavoitteita kuin osavuotista mökkivuokrausta tai maatilamajoitusta tarjoava yrittäjä. Ehkä yllättäen liikevaihto ei ole ratkaisevaa yrittämisen tavalle. Tällä hetkellä hyvin pienellä liikevaihdolla toimiva yrittäjä saattaa vakaasti ja määrätietoisesti pyrkiä kasvuun, kun taas aineiston mitassa suurehkoa yritystä pyörittävä ei ollenkaan tähtää laajentamiseen. Jonkin verran merkitystä on aikaisemmilla kiinnostuksen kohteilla, koulutuksella ja ammattitaustalla. Jos on koko elämänsä toiminut tietyn alan parissa, on yritystoimintakin alalla heti asiantuntevaa, asiakkaita on kertynyt yritystä odottamaan, mainontaa tarvitaan vähemmän ja oma paikka yrittäjänä löytyy nopeasti. Tämänkään seikan en yksinään antanut vaikuttaa vastaajan paikkaan kategorioissani, sillä jotkut haluavat menestysmahdollisuuksista huolimatta pitää toiminnan pienenä ainakin hetkellisesti, usein juuri perhetilanteen takia tai vaikkapa lisäkouluttautumisen ollessa meneillään. Lisäksi on niitä, jotka ovat hypänneet yrittäjäksi itselleen ventovieraalla alalla, mutta toimivat siinä nyt menestyksellä ja valtavalla innostuksella.

Tärkeänä kategorisoinnissa pidin yrittäjän tulevaisuuden suunnitelmia. Aikomus pitää yritys pääpiirteissään ennallaan tarkoitti, että nykyinen koko, ala, elämäntilanne ja yritystoiminnan käytännöt määrittivät yrittäjätyyppin. Laajentamisaikheet, suuret muutosajatuksukset ja vastaavasti supistamis- tai lopettamissuunnitelmat puolestaan laittoivat minut harkitsemaan kategorisointia myös näiden aikeiden perusteella. Esimerkiksi toistaiseksi pieni, mutta päättäväisiä suunnitelmia esittänyt yrittäjä saattoi päätyä käsittelyssäni eri ryhmään kuin muilta piirteiltään samantyyppinen toinen yrittäjä. Yrityksen taloudellinen kasvattaminen ei ollut ainoa esitetty ja arviointiin mukaan ottamani tavoite, vaan myös hahmotelmat verkostoitumisesta, toiminnan tehostamisesta, lisäkoulutuksesta ja uusista tuotteista tai palveluista vaikuttivat.

Viihtymistä yrittäjänä ja sitä kautta yrittämisen tyyppiä tavoittelin myös elämänlaatu-kysymyksellä. Useimmathan vastasivat kyselyille ominaiseen tapaan elämänlaatussa parantuneen ainakin jonkin verran yrittäjäksi ryhtymisen jälkeen. Eteenpäin menevää yritystä luotsaavat arvioivat elämänlaatussa parantuneen huomattavasti useammin kuin naiset, joiden yritys eri syistä kitkutteli vaivoin eteenpäin. Alue vaikuttaa sillä tavalla, että pohjoiskarjalaisista nekin, jotka hoitavat kannattamatonta tai vaivoin pystyssä pysyvää yritystä, arvioivat elämänlaatussa paremmaksi kuin Pirkanmaalla vastaavassa tilanteessa olevat. Kenties pohjoiskarjalaiset vastaajat viihtyisivät yrittäjänä hyvin, jos vain alueen olosuhteet olisivat elinvoimaisemmat ja yrityksen mahdollisuudet realistisemmat. Pirkanmaalla taas on mahdollista tavoitella palkkatyötä ja sen tuomaa, aloittavaa yritystä parempaa elintasoa, jolloin yrittäjänä pinnistely ei tunnu hyvältä.

Tällaisten seikkojen avulla jaoin yrittäjät neljään ryhmään, jotka nimesin seuraavasti: ekspansiiviset, vakaat, osa-aikaiset ja heikoilla olevat. Yrittäjien määrät kategorioissa vaihtelevat maakunnittain. Molemmat maakunnat yhteenlaskettuina eniten on vakaita yrityksiä (42 %). Toiseksi eniten on osa-aikaisia, joita on 22,5 %. Ekspansiivisia on 18,5 % ja heikoilla olevia niukasti vähemmän, 17 %. Pirkanmaalla järjestys on sama, painottuen niin että ekspansiivisia ja heikoilla olevia on hieman vähemmän ja vakaita ja osa-aikaisia enemmän kuin keskiarvoluvuissa. Pohjois-Karjalassa vastaavasti äärimuotoja eli ekspansiivisia ja heikkoja on maakuntien yhteistä keskiarvoa enemmän, vakaita ja osa-aikaisia vähemmän (ks. taulukko 3).

Taulukko 3. Yrittäjien kategoriat ja prosenttiosuudet maakunnittain sekä yhteensä.

Kategoria	Pohjois-Karjala, %	Pirkanmaa, %	Yhteensä, %
Ekspansiiviset	23	14	18,5
Vakaat	39	45	42
Osa-aikaiset	17	28	22,5
Heikoilla olevat	21	13	17

Ekspansiivisiksi määriteltyjen yrittäjien keskeisin piirre on se, että heillä on paljon suunnitelmia yrityksen tulevaisuutta varten. Yrittäjien suunnitelmiin ja usein jo nykytoimintaan kuuluu *yhteistyötä ja verkostoitumista yrittäjien ja asiantuntijoiden kanssa*. Nämä yrittäjät ovat siis onnistuneet valitsemaan sellaiset alat ja toimintatavat, että sopivat verkostot ja yhteistyökumppanit on löydetty, usein erilaisten projektien ja asiantuntijoiden avustuksella. Monet yrityksistä ovat liikevaihdoltaan aineiston mittakaavassa suuria. Ryhmässä on silti muutamia yrittäjiä, jotka toimivat pienimuotoisesti esimerkiksi opintojen tai pienten lasten vuoksi, mutta joilla on selviä suunnitelmia lähiaikoina toteutettavaksi elämäntilanteen muuttuessa tai jotka ovat kehittäneet määrätietoisesti yritystään äskettäin. Naisille hyvin tyypilliselle elämäntilanteiden mukaan joustamisellekin on tämän ryhmän yrittäjillä siis mahdollisuus "uran" siitä liikaa kärsimättä. Yrittäjät ovat usein asuinpaikkaan tai maaseutuun kiinnittyneitä tunnepohjaisesti ja/tai käytännöllisesti, mikä tekee heistä innokkaita kehittämään ja kehittämään kotiseutuaan. Tämä nostaa heidät samalla yrittäjyysdiskurssin mallioppilaiksi ja, näin uskaltaisin väittää, antaa anteeksi naissukupuolen mahdollisesti mukanaan tuovat normista poikkeavat toimintamallit.

Ekspansiiviset yrittäjät toimivat muun muassa majoitus- ja ravitsemustoiminnan alalla erityisesti Pohjois-Karjalassa, jossa luonnonympäristö ja poliittiset ponnistelut maaseutumatkailun puolesta nostavat yritysten määrää. Muita aloja ovat tekstiilien ja vaatteiden valmistus sekä käsityöt ja maatalouden uusiin muotoihin nojaavat yritykset, kuten marjojen jatkojalostus ja tilapuodit. Pohjois-Karjalan suurempi prosenttiosuus (kategoria kattaa 23 % yrityksistä Pohjois-Karjalassa ja 14 % Pirkanmaalla) johtunee pitkälti julkisista interventioista: jotkut yritykset nähdään potentiaalisina koko alueen kehityksen vetureina, jolloin erilaisia aluekehitystukia suunnataan mieluusti niille.

Vakaat yrittäjät ovat maaseutuyrittämisen perusryhmä, jonka edustajia on ja joita kenties pitääkin olla eniten, koska nämä porskuttavat eteenpäin melko mallikkaasti pitäen *yrittäjät tyytyväisinä ja leivän syrjässä kiinni*. Naisille vakaa

yrittäjyys merkitsee usein sitä, että oma arki rullaa eteenpäin siten, että naisen vastuulle langenneet toimet perheen hoivaajana ja osittaisena elättäjänä tulevat hoidetuksi. Liikevaihdot vaihtelevat näissä yrityksissä melko paljon, mutta eivät juuri vaikuta suunnitelmiin ja yrittäjän tyytyväisyyteen. Liikevaihdoltaan pienikin yritys saattaa olla ainoa tulonlähde, joka aiotaan pitää ennallaan ja jonka takia tai josta huolimatta koetaan elämänlaatu ja asuinpaikka hyväksi. Tyyppiyrityksiä ovat parturi-kampaamot ja hierojat, pienet käsityöyritykset ja vähittäiskauppa, vaikka harvinaisempiakin aloja mahtuu tämän ryhmän sisään. Yrittäjillä ei ole suuria suunnitelmia yrityksen kasvattamiseksi tai verkostoitumisen kehittämiseksi. Useimmat haluavat pitää yrityksensä ennallaan, ja joillakin on suunnitelmissa vähittäisen kasvun tai muutoksen tuomia pieniä ajantasaistamisia.

Kategoriaan kuuluvia yrityksiä on 45 % aineistosta Pirkanmaalla ja 39 % Pohjois-Karjalassa. Pirkanmaan suurempi vakaiden yritysten määrä viittaa siihen, että alue on yleisesti ottaen hyvinvoivempaa ja siellä on siten helpompaa saavuttaa omasta mielestä tyydyttävä yrittämisen taso. Alueelliset erot näkyvät myös siinä, että Pirkanmaalla on useampia yrityksiä, jotka toimivat kahdella alalla, kuten käsityöissä ja matkailussa. Alueella on enemmän mahdollisuuksia, muun muassa potentiaalisia asiakkaita kohtuullisen matkan päässä, vahvistaa talouttaan ja käyttää taitojaan kuin Pohjois-Karjalassa. Monialaisia yrityksiä on toki Pohjois-Karjalassakin, mutta vakaiden yritysten ryhmään monet niistä eivät kriteerieni mukaan sijoitu.

Osa-aikaisten yrittäjien ryhmällä tarkoitan niitä naisia, jotka eivät saa koko elantoaan yrittämisestä vaan lisäksi palkkatyöstä, eläkkeestä, osa-aikaeläkkeestä tai maataloudesta tai jotka lisäksi hoitavat pieniä lapsiaan tai iäkkäitä vanhempiaan tai opiskelevat. Kaikki osa-aikaiset yrittäjät eivät kuitenkaan automaattisesti sijoitu tähän ryhmään. Näin on esimerkiksi silloin, jos yrittäjällä on paljon kokopäiväistämiseen liittyviä tai muita suunnitelmia tai jos yrityksellä ei osa-aikaisenakaan mene hyvin tai se on muista syistä lopettamassa. Osa-aikayrittäjät ovat omalla tavallaan vakaita, sillä he *toimivat pienessä mittakaavassa, mikä kuitenkin sopii kyseisille yrittäjille*. Monessa tapauksessa "sopivuus" syntyy juuri siitä, että yrittämisen lisäksi aikaa jää palkattomille töille, joita naisen täytyy tai joita hän kertoo haluavansa hoitaa. Osin kyse on alueellisista eroista suhteessa kaupunkeihin, sillä maaseudulla monien on raavittava toimeentulonsa pienistä muruista. Yrittäjät ovat pääsääntöisesti elämänlaatuunsa tyytyväisiä ja paikkaan kiinnittyneitä, mikä antaa aiheen päätellä, että eri toimeentulomuotojen yhdistäminen on joillekin avain hyvään elämään maaseudulla. Useimmiten osa-aikayrittäjät eivät kuitenkaan toimi yrittäjyysdiskurssissa välittyvän ideaalin mukaisesti.

Osa-aikayrittäjiä on melko paljon, 28 % Pirkanmaalla ja 17 % Pohjois-Karjalassa. Jälleen alueen hyvinvointi heijastuu prosenttiluvuissa: Pirkanmaalla on mahdollisuus löytää muita työmahdollisuuksia, jotka täydentävät yrittämistä tai joita yrittäminen täydentää. Osa-aikayritysten toimialoja ovat esimerkiksi tekstiiliyritykset, sosiaali- ja terveystalot ja erilaiset perheen maatilalla ohella toimivat yritykset, kuten elintarvikkeiden jatkojalostus.

Viimeisen ryhmän muodostavat *heikoilla olevat* yrittäjät. He pyrkivät *sinnittelemään yritystensä kanssa korkeintaan nykyisellä tasolla*, ilman muita suunnitelmia tai uskomatta oikeastaan nykyisiinkään mahdollisuuksiinsa. Heidän aloillaan ei pysty hyödyntämään syrjäisyyden positiivisia puolia, kuten hiljaisuutta, rauhaa ja

puhtautta. Sitä, johtuvatko ongelmat erityisistä yrittäjäominaisuuksien puutteista, joita esimerkiksi piirreteoreetikot ovat etsineet (Kyrö 1997, 217), en ole pyrkinyt selvittämään²⁹. Monet ongelmista ovat joka tapauksessa rakenteellisella tasolla, johon yksittäisen ihmisen tai edes asiantuntijajoukon on vaikea puuttua.

Pirkanmaalla 13 % ja Pohjois-Karjalassa jopa viidesosa (21 %) aineiston yrityksistä on heikkoja ja epävakaita. Kyseessä ovat yleensä alat, joille ei riitä syrjäseudulla tarpeeksi asiakkaita joko kilpailun (erityisesti parturit ja hierojat) tai vaikeammin ratkaistavan väestön poismuuton ja vanhenemisen vuoksi (erityisesti vähittäiskauppa Pohjois-Karjalassa). Ryhmässä on yrityksiä, jotka ovat lopettamassa joko näiden tai henkilökohtaisten syiden, iän tai sairauden, takia. Jos yrityksellä menee huonosti syystä, johon itse koetaan hankalaksi vaikuttaa, elämänlaatuun ei olla kovin tyytyväisiä. Tosin muutama sairastunut sanoo, että yrittäminen aluksi kyllä paransi elämänlaatua. Paikkaan ihmiset voivat silti olla hyvinkin kiinnittyneitä, mikä tekee heidän tilanteestaan kipeän, sillä kodiksi tunnetussa paikassa olisi halua elää, mutta ei mahdollisuuksia. Jotkut taas eivät viihdy asuinpaikassaan, ja heistä osa suunnittelee muuttoa. Kyselyvastauksissa tai haastatteluisissa ei kuitenkaan näy täysin synkkiä sävyjä, vaan moni toteaa tyynesti, että yrittämisen muuttuessa kannattamattomaksi on palattava muihin toimeentuloa tuoviin pieniin lähteisiin. Tätä voi pitää naisille tyypillisen jouston ja pienen riskin positiivisena puolena, vaikka toiminta onkin etäällä yrittäjyysdiskurssin ideaalista.

Koko aineiston menestyvimmat yritykset ovat sellaisia, jotka hyötyvät syrjäisyydestä, koska se merkitsee tuotteille tai asiakkaille esimerkiksi puhtautta, eksoottisuutta ja hiljaisuutta. Nämä ovat ominaisuuksia, jotka viime vuosina on alettu mieltää kaupallisiksi vahvuuksiksi. Samoin, näihin liittyen, etua on voinut tulla tuista ja projektirahoista, joita mielellään suunnataan juuri menestyneimmille ja parhaissa olosuhteissa toimiville yrityksille. Erityisesti naisilla menestyksen imuun pääseminen edellyttää myös sopivaa elämäntilannetta ja ympäristön suotuisia asenteita. Yrittäjyysdiskurssissa houkutellessa, kannustetaan ja innostetaan helpoimmin tietyn tyyppisiä yrityksiä, joista siten voi tulla ekspansiivisia. Mainitsemäni alue-erot eivät tietenkään ole täysin deterministisiä. Koko Pohjois-Karjala ei ole syrjässä asiakasvirroista eikä koko Pirkanmaa suurten kaupunkien ja valtateiden vaikutusalueella. Hallinnolliset maakuntarajat ovat monessa suhteessa keinotekoisia ja peittävät alleen sekä menestys- että ongelmatarinoita. Kyselyaineistosta yleistäen voi kuitenkin todeta, että yrittäjyys on Pohjois-Karjalassa julkisvetoisempaa ja enemmän "kaikki tai ei mitään" -luonteista, kun taas Pirkanmaalla useammat toimivat osa-aikaisesti ja itsekseen. Oman elämän ohjaksia ei silti ole helppoa ottaa ainoastaan omiin käsiinsä, halusi sitä sitten tai ei. Sekä menestys että heikkous kytkeytyvät myös julkisten ja globaalien markkinavoimien vaikutuspiirissä olevien toimijoiden päätöksiin, jotka joko helpottavat tai vaikeuttavat alueen yrittäjien toimintaa.

Myös Päivi Kamppi (1992) on ryhmitellyt haastattelemiaan naisia yrittäjätyyppeihin. Hän käytti pohjana varsin tunnettua Robert Goffeen ja Richard Scasen (1985) typologiaa, jossa naisyrittäjät jaotellaan naisten erilaisia yrittäjäkokemuksia ja valittuja strategioita seuraten. Goffeen ja Scasen tyypittelyt ovat nimeltään perinteisen naisyrittäjät (conventionals), innovaattorit (innovators), kotiyrittäjät (domestics) ja radikaalit (radicals). Kamppi on käyttänyt näistä kolmea ensimmäistä

²⁹ Haastattelujen perusteella osoittautuu tilanteen olevan lähes päinvastainen.

ryhmittelyä ja lisäksi jakanut aineistosta erittelemänsä perinteiset yrittäjät vielä "toimeentulon hankkijoihin" ja "riskinottajiin" sekä kotiyrittäjät "itsenäistyjiin" ja "harrastajiin". Innovatiivisia yrittäjiä hän ei löytänyt syvältä maaseudulta lainkaan, Joensuusta sen sijaan muutaman. (Kamppi 1992, 44–50.) Huomionarvoista on tietty samansuuntaisuus omien ryhmittelyiden kanssa. Ennen kaikkea esille tulee se, että naisten yrittäjyydessä on monia muitakin tai ehkä ennen kaikkea muita sävyjä kuin omistautuvaa ja innovatiivista uudistamista. Näitä sävyjä voi sitten katsoa tarkemmin suhteuttaen niitä paikallisiin olosuhteisiin, elämän kokonaisrakenteisiin tai vaikkapa henkilökohtaisiin arvovalintoihin.

Yrittäjien luokitteluja on tehty kansainvälisessä tutkimuksessa varsin paljon muitakin, myös sukupuolinäkökulmasta. En kuitenkaan lähtenyt tekemään omaa ryhmittelyäni niiden perusteella, sillä juuri etsimieni asioiden yhdistelmään (maaseutumainen sijainti, emotionaalinen paikkatunne, perhetilanne, työhistoria, yritysala, osallistuminen kehittämiseen ja verkostoihin) en törmännyt. Olisin siis joutunut täydentämään valmista ryhmittelyä, jolloin kategorioiden rakenteen selvittelyyn olisi mennyt suhteettomasti tilaa asian tutkimuksessani saamaan painoarvoon nähden. Yrittäjäkategorioille yhteinen ja tyypillinen tulee nytkin esille. Tarja Pietiläistä (2002, 40) mukaillen kategorioissa samanaikaisesti sekä tiivistetään naisyrittäjien todellisuuden monimuotoisuutta että tuodaan esiin yrittäjien keskinäisiä samanlaisuuksia ja eroja. Naisten toiminnan tyypillisten piirteiden ja niihin kehitettyjen omien vastausten esittämisessä luokittelut ovat hyödyllisiä. Varsinkaan taloustieteellisen tutkimuksen puolella sukupuolella ei edelleenkään aina haluta nähdä olevan merkitystä, joten naisten kategorisoinneilla on puolensa (esim. Allen & Truman 1993). Kategorioiden ongelmana on, että ne vaikuttavat muuttumattomilta ja tuntuvat määrittelevän niihin asetettujen edustajiensa toimintaa ennalta, joten niitä on tärkeää pitää vain yhtenä näkökulmana, josta voi jatkaa eteenpäin.

Maaseudun naisten on todettu olevan kotikeskeisiä sekä toimeentulon että muun elämämpiirin osalta sekä Suomessa (esim. Silvasti 2001a, b, Sireni 2002, 2003, Högbacka 2003) että ulkomailla (esim. Berg & Foss 2002b, Hughes 1997, Jones 1993, Little 2002a). Kuitenkin nämä samatkin tutkijat osoittavat, että kotia painottava elämäkokonaisuus ei tarkoita kaikille samaa tai ole jokaisella yhtä suuressa määrin elämää kehystävä seikka. Siksi koin, että maaseudun naisten yrittäjyyttä on syytä avata huomioiden yleisesti esiin tuleva kodin ja paikallistason konteksti, mutta etsien myös vaihtelua tämän kuvan sisällä ja pyrkimystä siitä pois. Maaseudun ja siellä elämiselle tyypillisten piirteiden asettaminen lähtökohtaisesti vastakkain hegemonisen maskuliinisen ja urbaanin yrittäjyyskuvan kanssa, kuten itse tein, tarkoittaa toki valmista alkuasetelmaa. Tällaisina asiat hallitsevissa ajattelutavoissa kuitenkin käsitetään: yrittäminen on maskuliinista ja maaseudun naisten elämämpiiri rajoittuu keittiöön ja navettaan, jolloin stereotypiat vaikuttavat oletuksiimme (myös Little 1997, 155). Tietoisuus näistä stereotypioista on avain niiden refleksiiviseen tarkasteluun ja ylittämiseen. Oman kyselyni ja yrittäjien kategorisoinnin eräs tärkeä syy oli niiden jatkokäyttö haastatteluiden pohjana, mistä jatkan seuraavassa luvussa.

6 Haastattelut: aineiston ytimiin, laidoille ja ohi

Haastatteluihin halusi osallistua 46 % kyselyyn vastanneista. Haastattelin puhelimitse yhteensä 18 naisyrittäjää. Kyselyn perusteella ei löytynyt enkä odottanutkaan löytyvän täysin selviä kriteereitä haastateltavien valitsemiseksi, joten seurasin edelleen kyselystä tuttua eräänlaista "keskenään mahdollisimman erilaisten" haastateltavien periaatetta moninaisen joukon saamiseksi (Bruni ym. 2005, 6). Valitsin eri puolella kohdealueita asuvia, eri-ikäisiä, sekä tyypillisillä että harvinaisilla aloilla toimivia, asuinpaikka-, työ- ja perhehistorialtaan monenlaisia naisia niiden joukosta, jotka olivat haastatteluun lupautuneet. Oleellisena valintaperusteena toimi myös kyselyn perusteella tekemäni jako neljään kategoriin sen mukaan, miten naiset kyseisellä hetkellä suhtautuivat yrittämiseensä.

Otin naiseen yhteyttä puhelimitse haastattelua pyytääkseni reilun vuoden kyselyn palauttamisten jälkeen, ja haastattelut tein syksyn 2001 ja talven 2002 aikana. Kuten kyselyn kohdalla, haastatteluiden perusteella en pysty sanomaan, mitä juuri näille yrittäjille kuuluu tällä hetkellä. Minun on oletettava, että arkiset käytännöt ovat näillä yrittämisenä hyvin eri vaiheissa olevilla naisilla suunnilleen samantyyppisiä kuin vastaavalla myöhemmin samalla vuosikymmenellä haastateltavalla ryhmällä olisi. Yleisen kontekstin muutoksina voisivat tulla ilmi maatalouden yhä jatkunut väheneminen ja kenties yrittäjyyden vielä laajempi läpilyönti, vaikka vastustusta ei juuri löytynyt aiemminkaan. Aivan kaikkiin valitsemini naiseen tuolloin en saanut yhteyttä ja parin tilanne oli muuttunut siten, että haastatteleminen ei meistä enää tuntunut mielekkäältä (yrittäjä oli lopettanut tai siirtynyt eläkkeelle; osittain eläkkeellä olevia kyllä haastatelin). Muuten kaikki, joille soitin, halusivat edelleen osallistua.

Haastatteluiden kuluessa tuli tarkistetuksi faktatiedot samalla kun sain tietää niitä lisää. Muutenkin haastattelut noudattivat jo kyselyssä tavoiteltua eri elämäntilanteiden kattamisen ja niiden yhteenkietoutumisen periaatetta (haastattelu-runko on liitteessä 2). Tarkoituksena oli syventää, laajentaa ja punoa yhteen asioita ja niiden eri puolia. Erityisenä kiinnostuksen kohteinani oli kolme laajaa teemaa: naisen työ eli yrittäjänä toimiminen, suhde maaseutumaiseen asuinpaikkaansa ja sukupuoli itse koettuina ja kerrottuina käytäntöinä vaikkakin tutkijan tulkitsemana. Se, kuinka paljon kukin teema oli esillä, riippui haastateltavan tarttumisesta eri aiheisiin, mutta useimmat keskustelunaiheet olivat kuitenkin minun esille ottamiani. Haastattelut tehtyinä päädyin siihen, että kuvaava nimitys niille on *keskusteleva teemahaastattelu*. Tällä viitataan siihen, että teemat olivat tutkijan päättämiä, niiden käsittelyjärjestys riippui molemmista osapuolista ja vuorovaikutuksen tapa tiettyjen aiheiden sisällä oli vapaamuotoisen keskusteleva. Kuitenkin arkikeskusteluista poiketen tutkija oli joka episodissa kuuntelevana ja kommentoi-

vana osapuolena, kun arjessa nämä roolit vuorottelisivat. Teemahaastattelu on yleinen haastattelumenetelmä, ei vähiten suomalaiseksi klassikoksi nousseen Sirkka Hirsjärven ja Sinikka Hurmeen (1980) samannimisen teoksen vuoksi³⁰. Teemahaastatteluja on käytetty niin paljon ja niin monilla tavoilla, että olen halunnut täsmentää omaa tapaani nimittämällä haastatteluja keskusteleviksi, vaikka niissä yhtä lailla seurattiin tiettyä teemarunkoa, josta varmistin kaikkien suunnittelemini aiheiden tulevan käsitellyiksi. Myös Johanna Uotinen (2005) on todennut omien teemahaastatteluidensa olleen luonteeltaan keskustelevia, vaikka hän ei sitä varsinaisena nimityksenä käytäkään.

Haastattelemisen tyyli voi toki vaihdella yhdenkin haastattelun sisällä. Elina Oinas (2004, 226–227) on oivaltanut tyylien voivan liikkua kuuntelevan, keskustele- van ja kyseenalaistavan välillä. Kuunteleva tapa antaa haastateltavalle eniten mahdollisuuksia määritellä, mitkä diskurssit ja aiheet nousevat keskeisiksi, joskin voi olla, että henkilö tällöin yrittää arvailla, mistä tutkija on kiinnostunut ja vastaa mielikuvissaan esitettyihin kysymyksiin, joita haastattelija ei välttämättä ole lainkaan itse ajatellut. Keskusteleva tapa näyttää aiheiden esille ottamiset ja vaihtumiset paremmin. Kyseenalaistaminen voi ensin vaikuttaa epäkunnioittavalta tavalta, mutta sallii lopulta haastateltavan muotoilla monipuolisesti näkemyksiään ja kommentoida haastattelijan tapaa tulkita toisen puhetta. (Mts.) Omissa haastatte- luissani kävin melko tarkasti, joskin vaihtelevassa järjestyksessä, päättämäni teemat läpi. Näin litteroinneista pystyy seuraamaan etenemisen dynamiikkaa (keskusteleva tyyli). Samalla kuitenkin sallin keskustelun jatkua mistä tahansa esille tulleesta aiheesta (keskusteleva ja kuunteleva tyyli) ja pyrin välttämään omien käsitysteni levittämistä (kuunteleva tyyli). Tosin haastateltavan enemmän tai vähemmän suorasti kysyessä kantaani kerroin siitä kyllä mutta en kovin ehdottomana. Tartuin esille tuleviin yllättäviin asioihin ja puutuin myös itsestänselvyyksinä esitettäviin toimintatapoihin ja ajattelumalleihin (kyseenalaistava tyyli), joskin jälkikäteen arvioiden tein sen ehkä turhankin varovaisesti.

6.1 Haastattelujen toteuttaminen

Halukkaat olivat ilmaisseet kiinnostuksensa haastatteluun kyselylomakkeessani yli vuoden aikaisemmin kuin haastattelupyyntö sitten realisoitui. Ymmärrettävästi he eivät juuri muistaneet moista kyselyä enää täytäneensä, varsinkin kun jotkut maaseutuyrittäjät saavat erilaisia kyselyitä ja lomakkeita täytettäväkseen varsin usein. Yhteydenotossani viittasin aina tähän kyselyyn, jonka johdosta soitin, mutta lähes samaan hengenvetoon sanoin myös, ettei vastapuoli sitä välttämättä enää muista eikä se haittaa. Soittaessani kerroin, minkälaista tutkimusta olin tekemässä, mistä asioista haluaisin tietää ja kauanko haastattelu kestäisi. Esittelin yhteydenot- tovaiheessa itseni väitöskirjaa tekevänä tutkijana.

Varsinaisessa haastattelussakin positioin itseni naistutkimukseen ja yhteis- kuntamaantieteeseen tai aluetieteeseen liittyvää väitöskirjaa tekeväksi tutkijaksi. Tämä oli osin intuitiivinen ratkaisuni sen vuoksi, että minulla ei ollut tarjota vastapuolelle selkeämpää identiteettiä, joka olisi selittänyt kiinnostukseni tai jonka

³⁰ Hirsjärven ja Hurmeen kirjasta julkaistiin vuonna 2000 uudistettu painos nimellä *Tutkimushaastattelu*, josta siitäkin on jo useampia painoksia.

olisimme voineet jakaa. Olin, ja olen, vain kiinnostunut eri tavoin syrjässä olevien naisten elämästä ja halunnut ymmärtää heidän ratkaisujaan, elämänstrategioitaan, ideologioitaan ja näiden variaatioita maaseudulla. Kuitenkaan en voinut ilmoittaa, että olin kotoisin/sukuni oli/puolisoni suku oli maatilalta tai että maaseutuyrittäjyys oli minulle henkilökohtaisesti erityisen tuttua. Oikeastaan olisin voinut todeta päinvastoin; lähipiirilläni ei ole minkäänlaisia perinnetiloja maalla, en tiedä maatalouden käytännöistä paljoakaan, maaseutuyrittäjyyden moderneja tuuliakaan en tunne omakohtaisesti. Tällainen olisi kai ollut kaupunkilaisen identiteetin ottamista, mutta se ei tuntunut omalta. Ympäri maata hajautuneen evakkosuvun vesana, pikkukaupungista lähtöisin olevana, eri paikoissa asuneena työläisperheen kasvattina taustaan sidotut kiinteät identiteetit eivät ole koskaan istuneet minuun, joten jaettavaksi kelpaavaa taustaa ja asemaa minulla ei ollut tarjota. Kenties onnistuin kuitenkin välittämään haastateltavilleni kiinnostuksen mukana tuoman empaattisuuden, muuntautumiskyvyn ja halun ymmärtää.

Maaseutututkimusta tekevillä on usein itsellään jonkinlainen maaseututausta (ks. kuitenkin Högbäck 2003, joka esiintyy eksplisiittisesti kaupunkilaistutkijana). Ulkopuolisuudessa on eittämättä haittansa ja etunsa. Silloin on ponnisteltava enemmän riittävän luottamuksellisen ja kertomaan rohkaisevan ilmapiirin syntymiseksi. Toisaalta on pienempi vaara tuottaa muille avautumatonta sisäpiirin puhetta ja ohittaa asioita itsestäänselvyyksinä (Högbäck 2003, 80–81). On helpompi nähdä asiat etäältä, laajemmasta perspektiivistä. Haastatteluissani käsiteltiin paljon hyvin arkisia asioita, kuten perhettä, kotia ja harrastuksia. Nämä ovat jollakin tasolla kaikkien jaettavissa, jolloin haastattelemisen ja haastateltavana oleminen onnistuu, jos vain osapuolilla muuten löytyy yhteinen sävel. Oli varsinaisessa asiassa eli tässä tapauksessa maaseudun ja yrittäjyyden tutkimuksessa kuinka asiantunteva tahansa, tietämisen saavuttaminen edellyttää kuitenkin tilanteisia tunnusteluja, neuvotteluja ja tutustumisia, ja siltikin ihmisten välillä on aina eroja. Erillisyyden sijaan haastattelutilanteessa yhdistävien seikkojen löytäminen on oleellista (Ikonen & Ojala 2005, 2007, Saarinen 2003, 25).

Professionaalimmissa asioissa minusta ei tuntunut vaikealta paljastaa tietämättömyyttäni, eivätkä haastateltavatkään tuntuneet olettaen, että olisin asiantuntija vaikkapa suutarin työssä tai kotieläinpihan askareissa. Vaikeimmin juttu rullasi keskustellessamme yrittäjyyden ajankohtaisista hallinnollisista ja poliittisista kuvioista. Ilmeisesti kumpikaan osapuoli ei kokenut olevansa asiantuntija aiheessa. Myös luottamuksen rajat tulivat tässä aihepiirissä esille: faktatiedon kertomisen ulkopuolelle, arvailujen ja vaikutelmien alueelle, kaikki eivät halunneet lähteä. Jotkut kyllä juttelivat mielipiteitään paljonkin.

Haastatteluiden alussa kerroin haastateltaville, että tiedän heidän yritystoiminnastaan lomakkeen verran ja käytän niitä tietoja haastattelussa apuna, joten haastatteluissa en esimerkiksi kysellyt yritysalaa tai koulutusta suoraan, mutta naisten kertoessa elämästään nämä tulivat esille. Joskus saatoinkin viitata lomakkeeseen sanomalla esimerkiksi, että kun haastateltava oli lomakkeessa maininnut myös tällaisen työpaikan, niin mihin vaiheeseen se sitten liittyi, tai tällaisen tuotteen, niin vieläkö se on mukana. Toisinaan sattui, että lomakkeen takia puhuimme vähän ristiin. Eräs kampaaja oli lomakkeen täyttämisen aikaan työskennellyt lisäksi muualla. Haastatteluun tultaessa tämä toinen työ oli muuttunut eräässä toisessa toimipisteessä tapahtuvaksi kampaamoalan yrittäjyydeksi kodin yhteydessä

tapahtuvan kampaamotyön ohella. Jonkin aikaa keskustelimme ymmärtämättä, että itse asiassa puhumme eri kakkostyöstä. Myös sitä tapahtui, että haastateltava ei muistanut, mitä kaikkea lomakkeessa oli kysely, vaan oletti minun tietävän historiastaan enemmän kuin tiesinkään. Tällaiset sattumukset eivät minusta olleet kuitenkaan haitaksi, vaan yritykseni seurata tapahtumakulkuja saivat korkeintaan minut kuulostamaan hölmöltä.

En kokenut asemaani ongelmalliseksi missään vaiheessa, ja keskustelujen perusteella luulen, että toisenkin osapuolen mielestä haastattelut sujuivat luontevasti. Haastattelun jälkeen jotkut osoittivat kyllä käsittääkseni varsin tyypillistä hämmästelyä, että mitähän tutkittavaa minä heidän niitä näitä koskeneesta puheestaan oikein löydän. Siihen liittyy varmastikin outo tuntemus, että on tempautunut kertomaan ei arkaluontoisia mutta kuitenkin henkilökohtaisia asioita ihmiselle, joka ei kuitenkaan kertonut paljon itsestään ja jonka tutkimusta ei täysin voi hahmottaa (kun ei sitä voi tarkasti tietää tutkijakaan tuossa vaiheessa). Tällöin voin vain vakuuttaa, että juuri tämäntyyppistä aineistoa tutkija on halunnut ja kerrata vielä, millä tyylillä aikoo sitä käyttää. Mielestäni tutkimuksellisuuteen vetoaminen tässä kohdassa auttaa: vaikka erikoinen olo saattaa jatkua vielä hetken, rauhoittaa ymmärrys siitä, että tarina on tutkijalle "normaali". Toisaalta juuri se, että puhe suunnattiin Yrittäjyyden Tutkijalle, saattoi alkaa pohdituttaa sitten, kun keskustelun virta oli haastattelun loppuksi katkaistu. Tällöin saattoi, äskeisestä kokemuksestaan huolimatta, palata ensimmäiseen käsitykseensä tutkimushaastattelusta. Siinä tutkija kysyy lyhyitä, tarkasti ennalta rajaamassaan aihepiirissä pysyviä kysymyksiä, johon tutkittavan on yritettävä löytää oikea vastaus. Toisinaan epäasiantuntijamaiset kysymykseni ja käsittääkseni epämuodollinen puhetapani purkivat kuitenkin hierarkkista asemaa ja auttoivat ylittämään eroja välillämme.

Haastatteluissani vertaisaseman ja ei-vertaisaseman roolit vuorottelivat. Positioni vaihteli sekä haastattelujen sisällä että haastattelusta toiseen. "Vertaisasema" ei ole yksiselitteinen kysymys. Arkipäivän asioista, maaseudusta asuinpaikkana ja monisäikeisestä, kaikkeen kietoutuvasta sukupuolesta pystyin jakamaan kokemuksia, mutta yrittäjyydestä en. Arki on kaikille yhteistä mutta kuitenkin jokaiselle omanlaistaan, ja arkeen kuuluvia ilmiöitä kuulostelemalla ja tunnustelemalla paitsi lisää tietämystään toisesta, myös luo hetkittäisiä yhteisyyden saarekkeita. Yhteisyys ei ole kattavaa eikä ikuista, mikä omassa tutkimusprosessissani tuntui erityisesti sukupuolen ollessa kyseessä. Minun oli helppo ymmärtää haastateltavieni ratkaisuja ja niiden perusteluja, mutta samaa mieltä en aina ollut.

Yhteisiä kokemuksia voi liittyä myös muuhun kuin suoranaiseen saman asian tekemiseen. Esimerkiksi varsinkin apurahatutkijan työ on paikoin samantapaista kuin yrittäjän: itsenäistä, yksinäistäkin itsensä markkinoimista rahahakemusten ja projektijäsenyyksien toivossa, "messuilla", toisin sanoen konferensseissa, käymistä ja verkostoitumista. Lisäksi pieniä löytöjä yhteisyyksiin teimme monissa haastatteluissa liittyen sellaisiin arkisiin seikkoihin kuin vaikkapa koiriin tai katuvalojen olemassaoloon. Tällaiset suunnittelemattomat sivupolut muokkasivat keskusteluiden ilmapiiriä ja saattoivat johtaa myös kiinnostavaan, analyysiin mukaan tulleeeseen materiaaliin. Kaikessa tutkimuksessa ei konkreettisia yhteisiä seikkoja välttämätöntä edes tarvitse olla. Kun sen, mitä puhutaan, ajatellaan muodostuvan aina kontekstuaalisesti, emme voi koskaan tavoittaa kenenkään oikeaa, lopullista tai kaikenkattavaa elämäkertomusta. Siksi esimerkiksi sisäpuolisuuden ja ulkopuoli-

suuden janalla monet seisakkeet ovat mahdollisia. Jaana Saarisen (2003, 34) mukavan termin mukaan todellisuus on aina versioitunutta. Tämän ymmärsi myös eräs haastateltavani, joka haastattelun jälkeen monien muiden tavoin tunsu olonsa hiukan pöllämystyneeksi. Hän totesi, että etukäteen valmistautumatta puhuttuaan on kertonut vain ensimmäisenä mieleen tulleen version, mikä seuraavana päivänä voisi tulla kerrotuksi hiukan toisin, mutta tämänpäiväinen versio on yhtä oikea. Hän totesi saman kuin Laura Aro (1996, 12): haastateltava puhuu ”tietyissä vaiheissa tiettyjä tarkoituksia varten tuotettuja kertomuksia”.

6.2 Näkökulma analyysiin: repliikit

Metodeista on tullut yhä tiheämmän erottelun keino, jonka avulla omaa tutkimusta kaupataan sekä mahdollisille rahoittajille, lukijoille että instituutioille. Samalla 'omasta' metodisesta aspektista on tullut tutkijan tavaramerkki, mikä näkyy kiihtyvänä 'oman' metodisen näkökulman nimeämisenä. (Ronkainen 2002, 134.)

Analyysitavan nimeäminen on vaikeaa, ja olenkin jossain määrin vältellyt sitä. Nimeäminen on poliittista toimintaa: näin on myös esimerkiksi paikkojen (ks. Alderman 2006, Berg & Kearns 1996) ja tutkimusalojen (ks. Richardson & Robinson 1994) nimeämisen kohdalla. Kun käytämme tiettyä sanaa jonkin asian kommunikaatiossa, se kantaa mukanaan merkityksiä ja sillä on aina seurauksia vastapuolen ajattelulle ja lukutavalle. Nimitys kuvaa tiivistetysti asioita ja ominaisuuksia, joita kohteeseen yleensä liitetään, eikä se salli siihen sisällytettävän toisinaan näitä ominaisuuksia, toisinaan noita muita. Nimeämisen jälkeen edustaa jotakin yleisesti tunnustettua suuntaa, jolloin pelkän (tässä tapauksessa analyysimenetelmän) nimen mainitsemalla vastapuolen mieleen latautuvat tietyt merkitykset käsillä olevasta asiasta. Tämä on nimeämisen kiistaton etu, sillä silloin ei tarvitse selittää monisanaisesti, vaan yhteisymmärrys löytyy yhden symbolin avulla. Hankalammaksi nimeäminen tulee silloin, kun ei koe kuuluvansa puhtaasti mihinkään joukkoon, vaikka toki vain harvoin tutkimuksenteossa voi seistä yksinomaan yhden ryhmän riveissä.

Kvalitatiiviset analyysimenetelmät ovat nykyisin erityisen spesifejä – tämän käsityksen saa muun muassa tarkkailemalla erikoistuneiden oppikirjojen määrää (esim. diskurssianalyysistä Fairclough 1992, Jokinen ym. 1993, 2002, Wetherell ym. 2001, keskustelunanalyysistä Heritage 1997, Tainio 1997, retoriikan tutkimuksesta Palonen & Summa 1996, Perelman 1996, narratiivisesta analyysistä Riessman 2002). Niiden ohjeita seuratakseen olisi oltava ortodoksisesti diskurssianalyytikko, retoriikantutkija, narratiivitutkija ja niin edelleen sekä osattava sijoittaa itsensä näiden perinteiden seassakin vielä johonkin lohkoon. Muussa tapauksessa analyysitavan pätevyys on helppo kyseenalaistaa. On toki myös sellaisia teorioita, jotka on mahdollista ja täytyykin ”hallita oikein”, mutta aina ei yhtä oikeaa käyttötapaa ole.

Tietokäsitykseni, menetelmäopintojeni ja aineistonkeruukokemukseni johdattivat repliikin käsitteeseen. Repliikin käsite ilmentää sitä konstruktionistista ajatusta, että emme voi kertoa toisillemme puhtaita totuuksia, jotka olisivat irti ympäristön ehdotuksista, painotuksista, tavoista ja totumuksista. Sen sijaan puhumme tilanteisesti ja enemmän tai vähemmän sosiaalisten odotusten mukaan

valiten sanamme laajasta, mutta ei äärettömästä varannosta. Repliiikki viittaa siihen, että keskustelemme reflektoiden toisen osapuolen vastauksia, teemme jatkuvasti tulkintoja tilanteista ja keskustelunaiheista ja ylipäätään ymmärrämme suunnata puheen tilanteen mukaan. Tutkijana teen tätä reflektointia mahdollisimman tietoisesti. Tällainen tutkimuksellinen kanssakäymisen tapa on osin harkittua ja osin spontaania repliikkien vaihtoa. En viittaa repliikkeillä yksittäisiin puheenvuoroihin, vaan siihen laajempaan ilmiöön, että sanomamme muodostuvat haastattelussa ja sitä tilannetta suuremmissa mutta kuitenkin jäljitettävissä olevissa diskursiivisissa konteksteissa. Repliikeistä puhuminen tiivistää näkökulman aineistoon ja siihen, mitä uskon siitä voivani sanoa, mutta se ei ole menetelmä sinänsä eikä edes osa jotakin tiettyä menetelmää.

Tutkimuskirjallisuudessa ainakin Pertti Alasuutari (2001, 143) on myös puhunut repliikeistä. Hän näkee tutkimushaastattelun (niin kuin minkä tahansa haastattelun, hän mielestäni oleellisesti lisää) olevan ”kuin teatterikappale, jossa vain toisen näyttelijän repliikit on valmiiksi kirjoitettu” (mt, 143). Tämä näyttelijä työstää luonnoksen valmiiksi näytelmäksi, huolehtii käsikirjoituksessa pysymisestä ja on valmis improvisoimaan tilanteelle sopivalla tavalla. Alasuutari keskustelee repliikeistä kuitenkin vain lomakehaastattelun kontekstissa, vaikka hän mainitsee niiden toimivan missä tahansa haastattelussa. Hänelle repliikit ovat siis vain valmiin käsikirjoituksen seuraamista ja toisen osapuolen ohjaamista juonen mukaisesti ja ”eksymistilanteissa” takaisin käsikirjoitukseen. Itse en katso, että tutkimustilanteen repliikit pitäisi käsittää ainoastaan näin. Sen sijaan tällä metaforalla voidaan korostaa enemmän improvisaatiota ja määritellä kielikuva tarkoittamaan tutkimustilanteessa olevaa toisinaan hyvinkin löyhää käsikirjoitusta. Tällöin teatterimetaphorat liittyvät tutkimusotteeseen, jossa ei tavoilla sellaista tutkimustilanteen ulkopuolista todellisuutta, joka jollakin ”oikealla” metodilla olisi vangittavissa.

Repliikin sanakirjamääritelmäksi annetaan Suomen kielen perussanakirjassa näytelmän vuorosanojen lisäksi lyhyt puheenvuoro esimerkiksi kokouspuheenvuorojen välissä sekä osuva vastaus. Tällöin kyseessä on nimenomaan tilanteen spontaanisti laukaisema lausuma. Tilanteen laajemmat kehykset saattavat sen sijaan olla kontrolloidut ja suunnitellut, kuten ne ovat vaikkapa kokouksissa tai tutkimushaastattelussa. Nykysuomen sanakirjan mukaan ruotsin kielessä *replik* tarkoittaa myös ’letkausta’ ja ’herjaa’, ja latinan *replicare* puolestaan ’avata laskoksista’, ’kierittää takaisin tai auki’, minkä voi tutkimuksellisesti mielestäni ajatella viittaavaan juuri molemminpuoliseen refleksiiviseen oivaltamiseen.

* * *

Seuraavassa jaksossa kuvaan tekemieni haastattelujen sisältöjä. Seuraan kyselyn kategorisointia eli käsittelen kutakin kategoriaa haastattelujen avulla. Kerron siihen sijoittamieni yrittäjien käytännöistä ja tulkitsemisen tavoista. En arvioi heitä kategorian määrääminä vaan teen niin päin, että kuvaan toiminnan tyyppillisyyksiä ja poikkeuksia ja mietin sitten, istuuko toiminta edelleen kyselytietoihin perustuvaan yrittäjäkategoriaan. Samalla yrittäjien toimintakäytännöt ja tärkeiksi mainitut seikat saavat lisää ulottuvuuksia, kun pystyn paneutumaan niiden laajempiin merkityksiin. Myös kategoriat yhtenäisyyksineen ja sisäisine eroineen avautuvat

lisää. Ennen analyysiä esitän taulukossa 4 litterointimerkit. Sekä lainauksia että litterointimerkkejä on käytössä enemmän myöhemmin kolmen yrittäjän lähianalyysin yhteydessä, mutta merkkien avaamisesta voi olla hyötyä jo lähtiessäni tarkastelemaan haastatteluja kokonaisuudessaan.

Taulukko 4: Litterointimerkit.

H	Hanna-Mari
M, P, T	haastateltavat Marja, Päivi ja Tiina (peitenimiä)
-	haastattelijan puheenvuoro muiden haastateltavien kanssa
>	muiden haastateltavien puheenvuoro
!	naurahdus, naurua
yrit-	sana, lause jää kesken
[-]	jotain poistettu välistä
...	epäröi, miettimistauko
toisen puhetta- -toisen puhetta	päällekkäispuhuntaa
ISOT KIRJAIMET	erityisen painokasta puhetta

6.3 Huokoisia kategorioita, kertautuvia käytäntöjä ja toistuvia tulkintoja

Tässä kaikkia haastattelijani kuvaavassa jaksossa esitän ”yhteenvetokertomuksia” ekspansiivisista, vakaista, osa-aikaisista ja heikoilla olevista yrittäjistä. Otan esiin aineiston yrittäjien tilanteita ja käytän joitakin lainauksia yksittäisistä haastatteluisista, mutta en vielä tutustuta lukijaa yksittäisiin naisiin. Ei siis ole tarpeen tietää, kuka kukin on. Kustakin yrittäjäkategoriasta käsittelen yrittämisen käytäntöihin olennaisena vaikuttavia tekijöitä. Usein nämä ovat samoja eri yrittäjäryhmissä, mutta ne saavat hiukan erilaisia muotoja ryhmittäin ja myös ryhmän sisällä. Samakin ominaisuus näyttäytyy omanlaisenaan ja vaikuttaa eri tavoin, kun se asettuu yhteen joidenkin muiden tekijöiden kanssa. Esimerkiksi ekspansiivisilla yrittäjillä perhe on ollut yllättävänkin tärkeä yrityksen käynnistäjä, mutta ei kaikilla. Kyselyn perusteella heikoilla oleviksi määrittelemäni kaksi haastateltua ovat puolestaan varsin erilaisia keskenään. Erityisesti osa-aikaisten kohdalla tarkastelen yrittämisen tavan eli osa-aikaisuuden syitä. Haastateltavien yrittäjäpositioon asettumista on kiinnostavaa seurata, samoin itsensä mieltämistä paikallisena toimijana. Jakso loppuu kahteen yhteenvetoon: analyysiä yhteen vetävään A-osaan ja teoreettis-analyttistä sijoittamista mieltävään B-osaan.

Ekspansiiviset

Haastattelemani 18 naisesta viisi (kolme Pirkanmaalta ja kaksi Pohjois-Karjalasta) sijoittui kyselyn perusteella ekspansiivisten yrittäjien ryhmään. Haastattelut eivät antaneet aihetta muuttaa tätä ryhmittelyä eli haastattelijan tarkastelussa sovelletta näitä kategorioita. Ekspansiivisten yrittäjien ryhmässä ovat *marjojen jatkojalostaja, majatalon pitäjä, ateriapalveluyrittäjä, suutari ja kaluste-entisöijä*. Laajasti ottaen he

toimivat siis käsityö-, elintarvike- ja matkailualoilla. Toimialat ovat naisille varsin tyypillisiä kautta vuosisatojen (Vainio-Korhonen 2002). Kuitenkin parin naisen yritys tekee perinteisesti hyvinkin miesvaltaisia töitä; tosin nämäkin yrittäjät hoitavat muilla elämänalueilla sukupuolelleen tyypilliset velvollisuudet. Kiinnostavaa on, että jopa näiden aineistoni kasvuhaluisten yritysten alat ovat pääasiassa sukupuolelle tyypillisiä. Sukupuoli on sisäänrakennettu yrittämiseen, ainakin siihen, milloin on yrittämisen aika, kuten tutkimuksissa on todettu (Kivimäki 1996, Kovalainen 1996, Kovalainen ym. 1996, Pöllänen 2002, Römer-Paakkanen 2002, Sinkkonen & Kosola 2004).

Perhevaikutuksia

Ekspansiivisilla yrittäjillä on jokaisella perhettä. Perhe on vaikuttanut suuresti kaikkien yrittämispäätökseen, ja entisöijä, suutari ja ateriapalveluyrittäjä ovat perustaneetkin yrityksensä lastenhoitotilanteen takia. Suutarikoulutuksen hankkineen ja kotona toimivan yrityksen perustaneen naisen entiset työajat kaupan alalla olivat niin epäsäännölliset, että lastenhoidon järjestäminen kävi ylivoimaiseksi rasitteeksi. Mies on ollut vuosikausia viikot muualla töissä, joten lapset ovat olleet täysin naisen vastuulla. Entisöijällä uusi koulutus ajankohtaistui, kun lapset lähtivät kouluun ja piti miettiä, "mitä isona alkaisi tehdä". Entisöintikoulutus valikoitui paitsi kiinnostuksen, myös koulun riittävän läheisen sijainnin vuoksi. Lasten isällä ei naisen mukaan ollut tekemistä sen paremmin vaimon koulutuksen ja työn kuin lastenhoidon kanssa.

Kiinnostavasti tällaisista lähtökohdista, joissa koulutukseen meno (ja yrityksen perustaminen, koska kyseisillä aloilla se on lähes ainoa keino työllistyä) on ollut perhetilanteen määräämä puolittainen pakko, voidaan nousta innostuneiksi ja aineiston sisäisin mittarein menestyviksi yrittäjiksi. Molemmat innostuivat alasta koulussa todella paljon ja ovat halunneet opetella uusia taitoja valmistuttuaankin. Yritystoiminta on alkanut hyvin pienenä perheestä huolehtimisen ohella ammattitaitoa ja asiakaskuntaa samalla rauhassa kartuttaen. Nykyisin asiakkaita on jo jonoksi asti, joten toiminnan laajentaminen ja tehostaminen on sen vuoksi mielessä. Toki yritykset toimivat nyt ja suunniteltujen muutosten jälkeen edelleenkin minikokoisena verrattuna yleisiin määritelmiin, jossa vielä kymmenen ihmistä työllistävä yritys on mikroyritys ja 250 työntekijän yritys kuuluu pk- eli pienet ja keskisuuret yritykset -kategoriaan (esim. Tekes 2007).

Myös ateriapalveluyrittäjällä perhe on ohjannut yrittämistä keskeisesti. Hänellä yrittäminen on monen tekijän summa. Taustalla on monen vuoden ulkomailla työskentelyn jälkeen paluu palkkatyöhön kotiseudulle, tulevan puolison tapaaminen, maallemuutto ja näiden ohella yrityksen perustaminen kodin yhteyteen pitkän työmatkan välttämisen, puolison yritystoiminnan ja lasten syntymisen takia. Toisin kuin kahdella edellisellä, tällä yrittäjällä kodin ja perheen huolto ei ollut yksin hänen vastuullaan. Kiintoisasti kuitenkin monissa maissa asunut ja työskennellyt nainen päätti varsin tietoisesti asetuttua aloilleen ja keskittyä kotikeskeisempään elämään. Lastenhoidon ohessa yritys sai rauhassa hakea painopisteitään. Yhdessä miehen kanssa he saattoivat kehittää ja rakentaa yritykselle tiloja ja oheistoimintaa matkailulliseen suuntaan.

Ryhmän loppuilla kahdella yrittäjällä lapset eivät olleet oleellisin yrittämisen syy, vaan keskeisimpiä tekijöitä olivat maatalouden ennusteet ja sen hetkinen tilanne. Marjojen jatkojalostus, omien tuotteiden myynti ja mehuaseman perustaminen olivat jatkoa yhden perheen marjanviljelylle ja -myynnille. Mies yritti parantaa toimeentuloa toisella toiminnalla, mutta tästä koitui pahasti tappiota, joten vaimon mehuyritys on taloudellisestikin välttämätön. Yrittäminen on saanut koko perheen kannustuksen, vaikka vaimo hoitaakin sen lähes täysin yksin. Majatalo taas perustettiin, kun maatalouden jo 80-luvulla nähtävissä olleet jatkuvat laajennustarpeet eivät kiinnostaneet. Majatalo on aineistossa poikkeuksellinen yritys sikäli, että molemmat puoliset olivat siinä mukana alusta asti, vaikka se aloittikin toimintansa naisen nimissä. Myös alkuinvestoinnit olivat poikkeuksellisen suuret. Yritys ei aloittanut toimintaansa maatalon tiloissa, vaan sitä varten rakennetussa uudisrakennuksessa vilkasliikenteisemmän tien varressa.

Yritysten käytäntöjen vakiintuessa toimintastrategiat ovat säilyneet sukupuolistuneina. Kaluste-entisöijän lapset olivat aloittaneet koulun tai esikoulun äidin aloittaessa yritystoiminnan, ja haastatteluhetkellä nuorin oli yläasteella. Lasten iän mukana äidin tehtävät ovat muuttuneet, mutta äidin arkea ovat vuosia jäsentäneet lasten koulupäivät. Hän on kotona lähettämässä lapsia kouluun ja ottamassa heitä vastaan. Haastateltava ei ota esille miehensä roolia arjen käytännöissä itsenäisesti. Kysyessäni miehen työn vaikutuksista, määrittelemättä oikeastaan mihin arvelen sen vaikuttavan, saan vastaukseksi, että hän on tehnyt suunnilleen samanlaista työpäivää koko ajan. Tämä esitetään toteamuksena, liittämättä sitä ollenkaan lapsiin, kodinhoitoon tai vaimon yrittämiseen. Suutarin lapset ovat aloittaneet yrityksen olemassaoloaikana koulunkäynnin, mikä on helpottanut yrittäjän työtä. Hänhän perusti yrityksen voidakseen hoitaa lapset itse hankalien hoitojärjestelyjen sijaan, joten lasten ollessa nyt koulussa yrittäjällä on muutama tunti tehokasta työaikaa päivänsä aikana. Samalla hänkin voi olla lasten tukena näiden lähtiessä kouluun ja tullessa kotiin. Isä on edelleenkin viikot muualla töissä, joten vastuukysymykset eivät ole keskustelun kohteena. Molempien puolisoitten mielestä nykyinen järjestely ovat tällä hetkellä ainoa mahdollinen.

Ateriapalveluyrittäjän lapset ovat syntyneet aivan yrityksen alkuaikoina. Tällöin yritys toimi ja kehittyi lastenhoidon ohella. Nyt lasten ollessa kouluikäisiä yritys on alkuaikojaa suurempi ja monipuolisempi, mutta kodin piirissä toimiessaan äiti on kuitenkin aina lähettyvillä, kuten myös isä, joka työskentelee omassa yrityksessään omalla tontilla. Myös marjojen jatkojalostajalla oli kouluikäisiä lapsia yritystoiminnan alussa. Hän ei ole kuitenkaan joutunut erityisesti lasten takia säätelemään yrityksen toimintaa, koska mies on maatalousalalla ja siis kotitalalla paikalla ja koska tämäkin nainen aloitti yrittämisen pienellä mittakaavalla tekemättä yhtä pitkää päivää kuin yrityksen vakiinnuttua. Majatalon pitäjän lapsista osa oli yrityksen alkuaikoina kouluikäisiä. Heillä lapset ovat osittain huolehtineet toisistaan, ja myös hänen yrityksensä toimi alussa vaatimattomammin, oli auki lyhyemmän aikaa ja joitakin töitä tehtiin kotona, jotta lapset tulivat hoidetuksi.

Edellä kuvailtu viiden yrittäjän ryhmä on siis aineistossani ekspansiivisten yrittäjien joukko. Siitä huolimatta sukupuolistunut kodinhoito, lapset ja äitiys näyttelevät tai ovat näytelleet keskeistä roolia yrittämisen organisoinnissa, kun taas miesten yrittämiseen tai työntekoon näillä ei ole tämän aineiston naisten kertoman

mukaan ollut läheskään samansuuruista vaikutusta. Tämä ei ole harvinaista, sillä tutkimusten mukaan pienten lasten isät tekevät kaikista työkäisistä isistä ja äideistä eniten ylittöitä (Haataja 2005).

Näistä ekspansiivisista yrityksistä kolme toimii kotona. Suutarilla on pihapiirissä versta, jossa lapsetkin koulun jälkeen usein viihtyvät, ja kaluste-entisöijällä on talossaan työtila. Ateriapalveluyrittäjän luona mies on rakentanut pihapiiriin yritykselle tiloja, ja lisäksi yrittäjä vuokraa kesäkahvilatiloja erään turistipaikan yhteydestä. Majatalon pitäjällä ja marjojen jatkojalostajalla työ ja koti ovat selvimmin toisistaan erillään. Majatalo sijaitsee jonkin matkan päästä kotoa ja jatkojalostajalla on matkaa mehuasemalleen useamman kymmentä kilometriä. Näillä kahdella kotiin tulevat vain paperityöt (ja alkuaikoina taikinatinut), mutta muilla työn ja kodinhoidon raja on täysin liukuva, tai paremminkin rytmittynyt perinteisestä palkkatyöstä poikkeavalla tavalla. Kuitenkaan nykyisen työelämän vaatimuksista yrittäjien käytännöt eivät siinä mielessä poikkea, että työntekijän oletetaan yhä enemmän olevan työpaikan tavoitettavissa ja jatkuville työtehtäville alttiina varsinaisen työajan ja -paikan ulkopuolellakin (Heiskala & Luhtakallio 2006b, Julkunen ym. 2004, Sennett 2002, Vähämäki 2003).

Kuulin monta kertaa saman tarinan siitä, että naisen ei mielletä olevan töissä, jos hän tekee kotona töitä. Esimerkiksi entisöijän perheessä kotityöt ovat jääneet naisen huoleksi juuri siitä syystä, että ollessaan aina lähellä perhe olettaa hänen siis myös tekevän kotityöt, ja hän joustaa liikaa. Yrittäjien sukupuolistuneet käytännöt kumpuavat pelkkää tämänhetkistä työtä laajemmista syistä, muun muassa siitä, että miehet on lapsesta asti kasvatettu jos ei luomaan uraa niin ainakin tekemään kovasti työtä ja olemaan riippumattomia muista. Tällöin perheellisillä muut asiat tulevat naisen vastuulle, varsinkin jos on lapsia. Tilannetta, jolla on pitkä kulttuurillinen historia, ei ole helppo muuttaa äkillisesti uusissa tilanteissa. Ainakin perheessä molempien osapuolien pitäisi haluta sitä voimakkaasti. Taisteluun ryhtymisen sijaan tyydytään useimmiten rentoon refleksiivisyyteen, jotta ei liikaa uuvuttaisi, sillä totunnaisessa pysyminen tarjoaa myös osaamisen ja oman hallinnan kokemuksia (Jokinen 2005).

Ekspansiivisten ryhmän yritykset ovat kaikki kehittyneet ja kasvaneet alkuaajoista, suutarin ja kaluste-entisöijän yritykset siinä määrin kuin työvaltaisella käsityöalalla on ilman täysipäiväistä lisätyövoimaa mahdollista ja muiden myös uusia toimintamuotoja hankkimalla sekä rakennuksiin tai laitteisiin investoimalla. Pienoinen poikkeus on majatalo, jonka ulkoiset puitteet tehtiin riskillä nykyisen kokoisiksi heti aluksi, ja nyt on vain tehostettu ja muokattu toimintaa. Kaikki ovat yrittäjäuransa aikana työllistäneet ulkopuolisia työntekijöitä, mutta jokainen vain erilaisten tukimuotojen avulla: kesätyöläisinä, harjoittelijoina, oppisopimuslaisina ja muina erikoisjärjestelyinä, sillä kuten pienyrittäjien keskuudessa on hyvin tuttua, työllistäminen on kallista ja edellyttää suurta liikevaihdon kasvua ollakseen kannattavaa.

Itsearviointeja

Olin kiinnostunut tietämään, ”miltä oikein tuntui” aloittaa yritys. Kokemukset olivat ekspansiivistenkin yrittäjien joukossa varsin vaihtelevia. Ateriapalveluyrittäjä kertoi sen tuntuneen siirrosta alaspäin, hyvästä palkkatyöstä yksinään ”kahvia

kaatelevaksi” elinkeinonharjoittajaksi. Myös ympäristö oma perhe pois lukien antoi ymmärtää, että valinta oli erikoinen, joten yrityksen myöhempi kasvu ja monipuolistuminen paikkakunnan negatiivisesta väestökehityksestä huolimatta on tuottanut suurta tyydytystä. Suutarin puoliso on yrittäjä, joten vaimo tiesi, mitä on odotettavissa ja lähtökohtaisesti halusi tavoitella muutosta perinteiseen, maskuliiniseen pienyrittäjäkuvaan, jossa yrittäjällä on suuri riski, paljon lainaa ja loputtomasti työtä. Lisäksi hän tiesi jo koulutukseen hakeutuessaan, että yrittäjyys on tuleva työllistymiskeino, joten yhtäkkinen siirto ei ollut kyseessä. Sama tilanne oli kaluste-entisöintiin koulutuksen hankkineella naisella. Majatalo- ja jatkojalostajayrittäjät perustelevat tunteuksiaan persoonallaan. Majataloyrittäjä ei ole ”pelokas tyyppi” eikä varsinkaan hänen yritystä myös hoitavalla miehellään ole ”tämmösiä pelkotiloja”, vaan yrittäjyys tuntui alun ”tiukkoine paikkoineenkin” lähinnä haasteelliselta. Todennäköisesti miehen kiinteä mukanaolo yrityksessä antaa tälle yrittäjälle rohkeutta julistaa urheuttaan. Jatkojalostajan alkurohkeus tai se, ettei hän kerro minkään asian pelottaneen, johtuu tässä aineistossa poikkeuksellisesti suurelta osin projekteista, joiden piirissä hän käynnisti yritystoimintaansa. Ne opettivat alalle, auttoivat pitämään riskin pieninä ja loivat yhteisiä markkinoita. Näin maataloustyöstä, joka sekin oli itsenäistä ja yrittäjämäistä, oli loiva lasku uuden alan yrittäjäksi.

Henkilökohtaisia ominaisuuksia arvioidaan niin ikään vaihtelevasti. Käsitukset jakautuvat karkeasti itseään synnynnäisinä yrittäjinä pitäviin ja yrittäjiksi kasvaneisiin, kuten yrittäjyystutkijatkin ovat jaotelleet (esim. Huuskonen 1992, Hyrsky 2006, Hytti 2003, Ristimäki 2004). Jatkojalostaja arvelee ominaisuuksiensa sopivan hyvin yrittäjyyteen, eikä hän koe muuttuneensa näiden vuosien aikana merkittävästi. Hän on sosiaalinen, sisukas ja verkostoitumiskykyinen, ja kun hän on hakeutunut aktiivisesti erilaisiin yhteistyökuvioihin ja paikkakuntalaisena tuntee suuren joukon ihmisiä, yrittämiselle muodostuvat sopivat sosiaaliset perusrakenteet, joita naisilla ei aikaisemman elämänpiirinsä vuoksi aina välttämättä ole. Samoin majataloyrittäjä on laajasti verkostoitunut ja tunnettu lähiseudulla. Hän on lisäksi hyvin itsevarma ja arvostaa suuresti omaa työtään ja sen kautta toteuttamaansa sanomaa maaseudun puolesta. Hän ei kyseenalaista maaseutua ylläpitävän työnsä tärkeyttä, sen onnistumismahdollisuudet sen sijaan usein kyllä – välillä hän tuntee toimivansa ”tuulimyllyjä vastaan”³¹.

Ateriapalveluyrittäjä on aina halunnut haasteita, ja kun hänellä on hyvä ammattitaito alalle, hän nauttii voidessaan toteuttaa itseään siinä. Samaa voisi sanoa täysin eri alalla toimivasta suutariyrittäjästä. Hän tuokin vahvasti esille sen, että valtava into ja oman hyvin tekemisen ideologian noudattaminen kannattelevat häntä eteenpäin. Selkein muuttumiskertomus on kyseessä entisöijän tapauksessa, sillä hän oli tehnyt aiemmin vain tilapäisiä töitä ja jäänyt sittemmin nuorena kotiin pitkäksi aikaa hoitamaan lapsiaan. Yrittäjänä hän on saanut itseluottamusta, ja vanhoja paikkakunnan tuttavuusverkostojaan hyödyntämällä on löytänyt itsestään

³¹ Tunne ”tyulimyllyistä” liittyy paikan ja perinteen arvostukseen, joka on juuri paikkaa elävän sisäpuolisen kokemus. Vierailijat eivät koe paikkaa samanlaisena eivätkä arjessaan, vaan heille se on kokemus muiden joukossa ja arjesta poikkeava erikoisuus. Asiakkaat näkevät ympäristön ja paikan sivustakatsojan silmin. Tällöin vieraat saattavat esimerkiksi väheksyä ruokaperinnettä ja haluta lapsilleen hampurilaisia, jolloin itselleen tärkeää paikkaa ja perinnettä säilyttämään pyrkivä tuntee käyvänsä vaikeaa taistelua tuulimyllyjä vastaan. (Myös Heikkilä 2006.)

taitavan yrittäjän. Varsin erilaisista ja hallitsevan yrittäjäkuvan vastaisista positioista voi nousta hyvin toimeentulevaksi yrittäjäksi. Oma haastattelutyylini ja teemani eivät houkuttelleet kuitenkaan kertomaan vain sankaritarinoita. Ekspansivistien yrittäjien puheesta löytyy menestysjuonne mutta paljon muutakin, erityisesti heidät sukupuoleen ja paikkaan kontekstoivia tulkitsemisen tapoja.

Työssä jaksaminen vilahtaa jokaisen puheessa. Suutarin kertomuksessa jakaminen, väsymys ja kiire ovat hyvinkin hallitsevia, vaikka toisaalta niitä tasapainottavat kova innostus ja pieneen paineen alaisena työskentelyn tuomat voimavarat, joista yrittäjä puhuu myös paljon. Suutari on yrittäjäurallaan sen verran alussa, että hän ei koe että vielä olisi mahdollisuus kieltäytyä tarjotuista töistä. Kun lapsetkin vaativat oman osansa huomiosta pitkin päivää, ovat illan myöhäisinä hetkinä vietetyt yksinäiset oleskeluhetket lähes ainoita rauhoittumisen paikkoja. Muut kertovat, kuinka ovat enemmän tai vähemmän kantapään kautta oppineet ottamaan aikaa itselleen, kuka liikuntaan, kuka käsitöihin tai yhdistystoimintaan. Agraariperinteessä ei ole ollut harrastamisen kulttuuria, ja kun sellainen vähitellen on syntynyt olosuhteiden muuttuessa ja elämän siltä osin helpottaessa, harrastussissakin näytetään hyödyttävän sukupuolenmukaisia taitoja. Naiset ompelevat ja neulovat, ja tuotokset menevät usein perheen käyttöön tai lahjaksi. Työn ja perheen keskeltä harrastuksiin lähteminen mielletään usein harkinnanvaraiseksi etuudeksi. Siihen on helpompi ajatella olevansa oikeutettu, kun sen vähitellen maaseutuyhteisöissäkin pystyy perustelemaan sanomalla harrastusten ja irrottautumisen olevan välttämättömiä työssä jaksamiselle.

Erityisesti matkailu- ja luonnontuotealan yrityksille on tyypillistä, että työssä on selviä sesonkeja. Tästä seuraa esimerkiksi se, että sesonki on juuri silloin, kun muilla on loma, mikä perheellisillä yrittäjillä aiheuttaa päänvaivaa kotona. Ateriapalveluyrittäjä sanookin, että koko perheen jaksamista auttavat pienet yhteiset lomamatkat hiljaisina kausina, jolloin kotikeskeisestä työstä pääsee hetkeksi irti. Jaksamisessa naiset mainitsevat auttavan myös sen, että kokee tekevänsä tärkeää työtä, oppivansa uusia asioita ja saavansa paljon aikaiseksi – sitoutunutta ja yrittäjähenkistä puhetta tämä. Pienten lasten vanhemmille elämän kokonaistasapaino on tärkeää. Nämä haastateltavani uskovat, että yrittäjänä toimimalla siihen voi päästä, vaikka näyttääkin, että käytännössä se välillä hautautuu arjen kaaoksen alle. Sesonkiyrittäjät ja käsityöläiset suosittelevat silti itseään sanomalla, että toimintaa olisi syytä tehostaa: myös hiljaisille kausille pitäisi saada asiakkaita tai työ pitäisi saada tehdyksi lyhyemmässä ajassa. Ehkä siksi jaksamisen rajoilla tulee käydyksi aika ajoin. Arvelen, että juuri jaksaminen on suuressa osassa yrittäjyyspuhetta laiminlyöty aihe, myös keskustelujen maaseutu- ja nais erityisissä muodoissa.

Verkostoja ja imagoja

Maaseutua on viime vuosina pyritty elvyttämään nimenomaan ammattitaitoa, verkostoitumista ja markkinointia edistävin projektein, minkä esimerkiksi marjojen jatkojalostaja hyvin tiedostaa. Hän mainitsee huvittuneena projekteja, joiden hyöty hänen nähdäkseen on vain vetäjän työllistäminen. Hän on kuitenkin löytänyt valikoimasta sopivia ja omaa toimintaansa tukevia vaihtoehtoja ja osaa karsia itselleen turhat. Kun on riittävän sisällä diskurssissa, osaa sekä tunnistaa itselleen hyödylliset kanavat että sulkea pois turhat ja näennäiset verkostot. Jatkojalostajan

tuotteiden markkinointi vaikuttaa olevan hyvin ja varsin laajasti organisoitua. Tämän puolen hoitaminen onkin elintärkeää, sillä alalla on paljon sekä kotimaisia että ulkomaisia kilpailijoita.

Kaikkein vähiten asiantuntijatoimijoiden vaikutuksesta kertoo suutari, joka on perustanut yhteistyönsä vanhoihin epämuodollisiin tuttavuuksiin. Vanhat verkostot ovat muillekin tärkeitä. Ekspansiivisista yrittäjistä kaikki, jotka ovat kotoisin nykyiseltä asuinpaikkakunnaltaan, tunnistavat niiden merkityksen. Ateriapalveluyrittäjä on paikkakunnallaan tulokas, mutta vanhojen verkkojen puuttumista hän on paikannut ”perimällä” asiakkaita lähiseudulla lopettaneelta suurin piirtein samalla alalla toimineelta naiselta. Myös pikkuhiljaa aloittaminen ja sillä tavoin tunnetuksi tuleminen antoi aikaa hankkia asiakkaita. Tämä yrittäjä on myös osannut etsiä toimialalleen sopivia avustuksia. Kaluste-entisöijälle seudun lukuisat tuttavat tarjosivat aluksi työtilaisuuksia ja samalla aikaa hankkia muodollisempia yhteistyökumppaneita. Majataloyrittäjä puhuu paljon siitä, kuinka yhteistyöhön on aktiivisesti pyrittävä kaikkien mahdollisten tahojen kanssa ja yrittävä kääntää kilpailutilanteet yhteistyöksi. Hän käyttää muutenkin haastattelussa kohtuullisen paljon yrittäjyyslangia. Omaksumansa kehitysterminologian ohella hän puhuu itsessään aina eläneestä halusta kehittää koko pohjoiskarjalaista maaseutua, mikä näkyy yrityksen imagossakin.³²

Halusinkin tietää, tunnistavatko haastatellut oman yrityksensä yhteydessä puheen omaleimaisen imagon tärkeydestä, joka yhtäältä liittyy suurempiin yrityksiin mutta toisaalta yhdistetään nykyisin lähes asiaan kuin asiaan erottautumishalun ollessa huomiotaloudessa tärkeänä pidetty asia. Kumpikaan käsityöläisistä ei ottanut suoraan kantaa imagoaiheeseen. Suutarin haastattelussa asiakkaalle tarjottu mielikuva välittyy kuitenkin selvästi yrittäjän oman ideologian kautta, sillä hän haluaa olla nimenomaan perinteisiä työtapoja käyttävä huolellinen käsityöläinen, ei pikasuutari. Muille ajatus yrityksen imagosta on tuttu. Ateriapalveluyrittäjä mieltää sen ennen kaikkea erottautumisen kautta. Kuluttajalle on välityttävä kuva yrityksestä, joka on jollakin tavalla erityinen ja mistä tahansa ruokaa ja kahvilapalveluita tarjoavasta paikasta poikkeava. Majataloyrittäjä kertoo imagosta rajaavuu-den kautta. Hän puhuu siitä, miten heidän valitsemansa painopisteet rajaavat kiinnostuneiden asiakkaiden joukkoa, mutta samalla hän toteaa, että tämän rajatun joukon kiinnostus pitäisi saada entistä vahvemmaksi. Jatkojalostaja pitää imagoaan varsin onnistuneena, sillä asiakkailla on selvä kuva tuotteiden ominaisuuksista ja yrittäjän painopisteistä. Markkinointioppia saaneet ekspansiiviset yrittäjät osasivat selkeästi kertoa yrityksen imagosta (tai siitä ulospäin annettavasta kuvasta, kuten kysymyksen välillä muotoilin käyttäkseni mahdollisimman arkista kieltä, joka ei vaadi esiin asiantuntijapuhetta vastaajilta). Usein he viittasivatkin siihen, että heitä oli opetettu mielikuvien luomisessa ja muokkaamisessa. Näillä yrittäjillä maaseutuimago ei ole kuitenkaan vain päälle liimattua, vaan he itse haluavat elää juuri maaseudulla ja ylläpitää ympäristönsä elinvoimaisuutta.

³² Majataloyrittäjän kanssa sain haastateltavistani selvästi eniten tunnustella, miten saisin hänet vaihtamaan maaseudun esittely- ja asianajopuheen omista arkikäytännöistään kertomiseksi. Hän tunsu yrittäjyysmateriaalia niin paljon, että tunnisti kysymyksiäni taustalla viitteitä diskurssiin – tai oletti minun positioni takia haluavan tietynlaista puhetta – joten hän ei heti tarttunut arkiseen juttelutyyliin.

Vakaat

Kyselyn perusteella vakaiden ryhmään sijoittamistani naisista haastattelin viittä. Haastattelussa kuuntelemieni tarinoiden jälkeenkin olin valmis pitämään yrittäjät vakaiden kategoriassa, mutta päivänselvä jako ei ollut kyseessä. Yksi harkitsi mahdollisesti palkkatyöhön hakeutumista, vaikka yritys toimikin toistaiseksi täyspäiväisesti, ja yhden, kenties kahden yrityksessä oli kasvun merkkejä, vaikka yrittäjät halusivat pitää yrityksen yhden ihmisen hallittavissa olevan kokoisena. Vakaaksi yritykseksi määrittelin siis alun perin kyselyn perusteella yritykset, jotka toimivat tasaisesti tuoden toimeentulon yrittäjälle. Ekspansiivisista ne erosivat siten, että yrittäjällä ei ollut tavoitteita kasvattaa eikä tietoisesti kehittää firmaa vaan kasvu tuli vakaaseen elinkeinotoimintaan tähtäävän toiminnan ohessa, jos oli tullakseen. Erona ekspansiivisiin saattoi olla myös se, että yritys ei ollut aktiivinen verkostojen luoja tai jäsen eikä sillä ehkä ollut tietoisesti markkinoitavaa imagoa. Yrittäjä itse ei ollut ekspansiivisille tavalliseen tapaan aktiivinen ammattitaitonsa kehittäjä tai alueellinen toimija, jolle olisi tärkeää koko elinympäristön tai maaseudun kehittäminen. Yritykset eivät myöskään olleet erityisissä ongelmassa tullakseen määritellyiksi heikoilla oleviksi, ja ne olivat yrittäjän selvästi tärkein ja aikaa vievin toimeentulolähde toisin kuin eri syistä osa-aikaisesti toimivat yritykset. Kategorisointini oli ennen kaikkea kokonaisuus; seuraavaksikin esiteltävien vakaiden ryhmää edustavien yksittäisten yrittäjien joukossa on muun muassa maaseudusta huolta kantava ja jatkuvasti koulututtava yrittäjä, mutta konkreettisilta käytännöiltään ja kehittämistavoitteiltaan he ovat kasvattamisen sijaan säilyttäviä.

Alkutilanteita

Haastattelemistani vakaista yrittäjistä kolme asuu Pirkanmaalla ja kaksi Pohjois-Karjalassa. Kaksi yrittäjistä on käsityöalalla: toisella on *kotiompelimo* ja toisella *kankaanpainoyritys*. Kolmen alat ovat hieman harvinaisempia: yritykset tarjoavat *kotieläinläämyksiä*, *mikrotukea* ja *ratsastusta*. Vakaiden aloitustarinat ovat monivivahteisia, kun taas ekspansiivisista haastatelluista saattoi mutkat suoristaen sanoa, että kolme aloitti yrityksen tavalla tai toisella lapsiin ja lastenhoitoon liittyen ja kaksi sitten, kun lastenhoitoa ei enää tarvinnut miettiä ja maatalouden ohelle piti keksiä jotain muuta. Vakaiden kategorian käsityöläisten perustelut ovat äidinrooliin suhteutettuja. Heistä toinen koulutautui alalle, koska siihen vielä oli mahdollisuus ennen perheellistymistä ja koska entinen työ ei hänen mielestään olisi sopinut yhteen lastenhoidon kanssa. Toinen taas halusi pois entisestä työpaikasta ja palkkatyön oravanpyörästä ja koki tilaisuutensa tulleen, kun lapsen hoitopaikka sulkeutui. Muut eivät ota lapsisyyttä mukaan perusteluihinsa, vaikka kaikilla onkin lapsia ja vain yhdellä he olivat jo perustamisvaiheessa teini-ikään ehtineitä. Kaksi yrittäjää oli enemmän tai vähemmän pakkotilanteessa, sillä toinen oli jäänyt työttömäksi ja toisen puoliso oli kuollut. Ratsastuskoulu yrittäjällä kyse on eniten elämäntavallisesta valinnasta: vaikka koulutettu henkilö voi toimia opettajana palkattunakin, monella siintää mielessä oman tallin pito, koska hevostietotaitoa on useimmiten kertynyt paljon.

Ratsastuksenopettaja ei koe yrittämään ryhtymistä ihmeellisenä asiana, vaan se on vain eräs, hänen parhaaksi katsomansa tapa harjoittaa tätä elämäntapaa.

Mieluista se on siksi, että hänelle sopii itsenäinen työ sekä vastuu hyvässä ja pahassa. Hän on pitänyt tallia sekä vuokratiloissa että omassa tallissa. Kukaan muukaan ei kerro miettineensä kovasti yrityksen perustamista, vaan oikeastaan korostetaan juuri spontaaniutta, jolla kaikki lopulta tapahtui. Lapsille suunnatun kotieläin- ja elämyspuiston perustanut emäntä kävi lisäelinkeinojen synnyttämiseen tähtäävän kurssin yritysidea mielessään, ja liiketoiminta käynnistyi pian. Mikrotukiyrittäjä teki samaa työtä palkattuna lyhyissä projekteissa, joiden loputtua hän alkoi kertyneitä asiakkaita palvellakseen tehdä samaa omalla toiminimellä. Ompelijoista monet kouluttautuvat tietäen, että yrittäjyys on todennäköinen työllistymisvaihtoehto, vaikka teollinen ompelukin työllistää jotkut. Haastattelemani nainen aloitti yrityksen ilman teollista kokemusta tyypillisen pienimuotoisesti lastenhoidon ohella. Pienuus ja tunnusteleva alku pehmensivät laskua yrittäjyyteen, ja hän kertoo vasta myöhemmin tajunneensa, kuinka kokematon aluksi oli. Kankaanpainajan teko oli uskaliain. Hän irtisanoutui entisestä työstään ja siirtyi yrittäjäksi ilman yrittäjyyskoulutusta tai kokemusta alalta, vain sukulaisensa tietojen turvin. Lapsen ja pian syntyneen vauvan hoito työllistivät häntäkin alkuvaiheessa, joten liikevaihdon pienuus aluksi on ymmärrettävää, mutta nyt hän arvelee alussa olleensa melkoisen ”hullunrohkea”.

Yrittämisen käytäntöjä

Osa vakaista yrittäjistä varoo päästämästä yritystään suuremmaksi, osa kamppailee säilyttääkseen nykyisen koon. Kaikki ajattelevat yrityksensä kokoa ja menestystä tulevaisuudessa tilanteiden muuttuessa. Kankaanpainajan firma on nyt kasvanut selvästi ja hän on saanut ”näytettyä eppäilijöille”. Hurjasta kasvusta hän ei kuitenkaan edes haaveile, sillä haluaa pitää yrityksen hallittavan kokoisena ”nyrkkipajana”. Muuten hän olisi taas mukana siinä oravanpyörässä, josta itse halusi muutama vuosi sitten pois. Ompelija on lasten vauvaiän jälkeen saanut enemmän asiakkaita, tilauksia ja mainetta, mutta hänen alansa on niin kovasti kilpailtu, että hän toivoo keksivänsä uuden päätuotteen. Tietokonealan yritys taas kamppailee kannattavan hinnoittelun kanssa volyyymillään painostavien suuryritysten ja nykymaaseudulle tyypillisten, puoli-ilmaiseksi tekevien tuettujen projektien välissä. Kotieläinpihan kävijämäärät ovat toistaiseksi koko ajan kasvaneet, mutta sekä saman alan yritysten että muiden vapaa-ajanviettopojen lisääntyessä raja tulee jossain välissä vastaan. Myös yrittäjän ikä alkaa asettaa omia rajoituksiaan. Ratsastuskouluyrittäjä kertoo haastattelussa aika luottavaisen tarinan kehitysvaiheistaan ja näkymistään. Kasvua ei ole nykyisissä toimitiloissa hurjasti tapahtunut eikä se ole toiveissakaan, koska hän haluaa pystyä pitämään kaiken omissa käsissään. Hän pystyy turvaamaan toimeentuloaan sillä, että on löytänyt oman erityisalan ja tekee yhteistyötä muiden alan valtakunnallisten ja myös julkisten toimijoiden kanssa.

Vakaatkin yrittäjät ovat työllistäneet ulkopuolisia. Kaikilla muilla kyseessä ovat olleet harjoittelijat tai muut tukitoimin työllistetyt aivan kuten kaikilla ekspansiivisillakin yrittäjillä, mutta vakaisissa yrittäjissä kankaanpainaja on poikkeus. Hän on löytänyt pari alihankkijaa, jotka tekevät ompelutyötä hänelle. Mielellään hänkin käyttäisi tuettua työvoimaa kustannusten takia, mutta ongelma on alueellinen: seudulla, jossa ei ole alan oppilaitoksia aivan lähellä, ei ole helppoa

löytää riittävän taitavia ja motivoituneita tekijöitä. Yrittäjäkategoriasta riippumatta läpi aineiston tuli ilmi pari seikkaa työllistämisestä. Jatkuvasti toistui harmittelu, että työllistäminen sivukuluineen on niin kallista ja edellyttää niin suurta liikevaihdon nostamista sekä varmuutta menestyksestä, että moni ei uskalla siihen ryhtyä. Itseäni sen sijaan yllätti se, kuinka moni on kuitenkin hankkinut jonkinlaista apua yritykseensä, vaikkei vakituinen työllistäminen ole missään vaiheessa ollut mielessä. Ilmeisesti työntekijän saamisen mahdollisuudet tukimuotojen avulla tunnetaan varsin hyvin, ja myös muun muassa opiskelijat osaavat kysellä tuettuja harjoittelu- ja kesätyöpaikkoja hyvinkin pienistä yrityksistä.

Ainakin hetkittäinen väsymys on yleistä kaikilla, ja ihmisillä on erilaisia keinoja selvittää siitä. Ompelimoyrittäjällä on muutamia läheisiä yrittäjätuttavia, joiden kanssa toimiminen auttaa jaksamaan työssä. Melko tavallista on, että yrittäjä oppii kiinnittämään huomiota jaksamiseen siinä vaiheessa, kun on tullut käytyä lähellä jaksamisen rajoja, ja niin sanoo ompelijakin. Hänellä tällainen tilanne tuli eteen siinä vaiheessa, kun yritys alkoi saada tilauksia, eikä voinut tietää, kauanko hyvä tilanne jatkuisi, joten kaikki työt piti tuolloin ottaa vastaan. Kotieläinpuisto on auki vain kesäkaudella, joten kun on selvinnyt sen ajan pitkistä päivistä ja fyysisestä työstä, alkaa talven kevyempi jakso, jolloin on aikaa huoahata. Jaksamisessa auttaa luonnollisesti se, että pitää yritykseen kuuluvista elementeistä: eläimistä ja lapsista. Sama vaikuttaa ratsastuskoulun pitäjälläkin. Hevoset ovat lisäksi niin syvälle juurtunut elämäntapa ja yrittäminen vain tapa saada parhaiten toteuttaa sitä, että rentoutumiseen, vapaa-aikaan ja ystävyysuhteisiin liittyvät hevoset. Jaksotus luonnehtii myös tietokone- ja kankaanpainoyrittäjän vuotta. Tällöin kiireisenä aikana ei voi laskea tunteja eikä juuri tehdä muuta kuin työtä ja pakolliset perherutiinit, joita näilläkin naisilla on kaikilla. Hiljaisemmat hetket tarjoavat palautumisaikaa, joskin myös vähentävät tulosta.

Kyky kovaan työhön ja epävarmuuden sietoon ovat epäilemättä oleellisia ominaisuuksia yrittäjille, myös naisille. Yrittäjille tarpeellisiksi katsotuista ominaisuuksista onkin lukuisia tutkimuksia ja myös naisten ja miesten ominaisuuksia on vertailtu (esim. Hajba 1985, Sexton & Bowman-Upton 1990). Kuten todettua, itse asiassa nämä ovat pakollisia taitoja nopeasti muuttuvassa, globalisoituneessa nykymaailmassa eläjälle ylipäätään (esim. Heiskala & Luhtakallio 2006b).

Yrittäjien kiireen ja kovan työn kuvauksissa on tuttua yrittäjyysretoriikkaa. Samalla osasta maskuliinista yrittäjyyskuvastoa halutaan eroon. Kankaanpainaja kuvaa itseään yrittäjänä: "[...] mulle on joku joskus sanonu [...] että kyllä jos tuosta yrittäjyydestä annettas mitali niin sinä oisit kyllä ansainnut sen että sinä oot kyllä todellinen yrittäjä". Hän tarkoittaa, että on vaadittavan sinnikäs, periksiantamaton ja aiemmin tyhmänrohkeakin. Hän haluaa sanoa selkeästi itsensä irti sanasta bisnes, jolla on hänen korviinsa epämiellyttävä kaiku. Kuten monet muutkin, tämä yrittäjä käyttää maskuliinisuuteen viittaavia termejä pohtiessaan itseään yrittäjänä. Oman kuvauksensa maskuliinista painotusta hän ei tässä huomaa. Samat yrittäjät tekevät silti selväksi, että yrittäjyyden ohella on perheeseen liittyviä tehtäviä, joista ei voi lipsua. Esimerkiksi äskeinen yrittäjä kertoo, kuinka hyvä on, että työtila on kodin yläkerrassa kuuloyhteydessä alas sen sijaan että se olisi muualla, edes pihapiirissä: "Niin siinä on sitten uus autotalli, semmonen, tai iso versta. Et sinne olis tehty työtilat, mut tota, se on kyllä melkkeen sama kun asumusero! Koska niin kamalan pitkiä päiviä kun aamusta, aamuseittemästä saattaa puoleenyöhön [...] mennä niin

ne on liian pitkiä olla sitten niinkun perheestä erossa. [--] Kyllä se miehellä käy mutta naisille se ei käy.”

Yritysten imago ei ole tarkasti pohdittu näillä vakaassa vaiheessa olevaa yritystä pyörittävillä naisilla. Kuitenkin se niveltyy luontevasti yrityksen toimintatapaan ja painopisteisiin esimerkiksi ratsastuskouluyrittäjällä. Kotieläinpihan pitäjä erittelee kysyttäessä omasta yrityksestään sen erityispiirteen, että heillä ei ole valmista ohjelmaa. Tässä elämyspuistossa lapsi saa siis kokea oman elämyksensä itse tai mahdollisesti hänet parhaiten tuntevan vanhemman tai ryhmänvetäjän kanssa. Jos suurin elämys on kanitarha, siellä saa olla vaikka koko retken ajan sen sijaan että juoksisi ”henki hapatuksis” yrittäjän päättämän ohjelman perässä. Kankaanpainaja taas tunnistaa imagotekijäksi ei niinkään omien tuotteidensa piirteitä vaan alueen. Maakunta luo ympäri maata asuville asiakkaille mielikuvan rehellisistä ja aidoista ihmisistä, joihin monella vielä on omakohtaisia suhteitakin.

Osa vakaista yrittäjistä on päätenyt asuinpaikkaansa sattumalta ja mutkien kautta, kun taas osa asuu syntymäpaikassaan eikä muuttaisi ”mistään hinnasta”. Esimerkiksi mikrotukiyrittäjä toteaa ylpeästi olevansa ”luonnonlapsi”, joka ei kaipaa muualle eikä ole koskaan käynyt ulkomaillaakaan. Hän esittää myös hauskan esimerkin siitä, miten syvällä maaseudulla asuvat ovat oletetusti kaikkia koskettavien kulttuuristen mainoskuvastojen ulkopuolella. Heillä R-kioski ei ole ”kaiken lisäksi lähellä” kuten vanhassa mainoksessa vaan sinne on matkaa kymmeniä kilometrejä. Pitkät matkat haittaavat yritystoimintaakin, koska matkakuluja tulee paljon, mutta asiakkaat eivät tahdo ymmärtää niitä varsinkaan liikuttaessa hallinnollisesti saman kunnan alueella. Kuitenkin yritysidea perustuu juuri siihen, että harvaan asutuilla seuduilla sijaitsevat pienet yritykset pystyisivät hoitamaan tietokoneasiansa joustavasti. Yrityksen kannalta ihanteellinen sijainti ei siis useimmille ole ratkaisevaa, kun mukaan otetaan muut itselle tärkeät käytännöt ja arvot. Yleisemmin syrjäseutujen kehittäminen ei herätä tässä ryhmässä kovin paljon keskustelua, vaikka onkin jollakin lailla lähellä kaikkien haastattemieni ajatuksia.

Osa-aikaiset

Kaikkein eniten tein haastatteluja osa-aikaisten yrittäjien kanssa, pääasiassa siksi, että he toimivat varsin moninaisilla aloilla ja laajensivat siten maaseudun naisyrittäjien kirjoa. Haastattelin kuutta osa-aikayrittäjää, joista kolme asui Pohjois-Karjalassa ja samoin kolme Pirkanmaalla. Yksi toimi käsityöalalla *tekstiilien ja huovutuksen* parissa, yhdellä oli *kyläkauppa* ja yhdellä *taksi*. Kolme oli jollakin tavalla hyvinvointipalveluiden alalla: haastateltavina olivat *fysioterapeutti*, *hieroja* ja *luontaishoitaja*.

Osa-aikaisuuden taustoja

Jo kyselyssä tulivat esille hyvin erilaiset syyt osa-aikaisuuteen, ja haastateltavillakin oli erilaisia perusteita. Jotkut osa-aikaista yritystä pyörittävät olivat jo aloittaessaan tienneet ryhtyvänsä yrittämään osapäiväisesti. Selvin esimerkki tällaisesta oli luontaishoitoja tekevä haastateltava, joka oli jäänyt varhaiseläkkeelle hoitoalalta. Hän kiinnostui vielä työssä ollessaan vaihtoehtoisista hoidoista ja hankki koulutusta niihin. Hän teki hoitoja harjoitustöinä aluksi sukulaisille ja tuttaville, jotka vähitellen alkoivat tarjota maksua. Nykyään hänellä on toiminimi ja hän tekee

monenlaisia vaihtoehtoisia hoitoja kotonaan kysynnän mukaan. Toiminta on hyvin pienimuotoista, asiakkaita on vain muutama viikossa. Haastateltava kokee selvästi, että hän ei ole ”oikea yrittäjä” vaan luettelee olevansa epätavallinen, koska hän ei mainosta aktiivisesti, ei ole vauras, asiakkaita on vähän eikä hänellä ole muitakaan menestyvän yrityksen merkkejä. Lisäksi ala on sellainen, että hänen ei ole onnistunut juurikaan viritellä yhteistyötä muiden toimijoiden kuten virallisen terveydenhoidon kanssa. Omassa aineistossanikin hänen yrittämisensä on erityisen pienimuotoista, mutta sillä on kuitenkin selviä yhtymäkohtia muihin ja se sopii hyvin tarkasteltavaksi naisten maaseutuyrittämisen moninaisuuden osana. Sen sijaan tämänkaltainen yrittäjyys on kaukana sellaisesta yrittäjyysdiskurssista, jonka ihanteena on mahdollisimman suuri, työllistävä ja teknologisesti innovatiivinen toiminta.

Myös fysioterapeutti tiesi aloittaessaan, että yrittäjyys ei ole ainoa asia, joka hänen päivänsä täyttää. Hän on myös emäntä ja maanviljelijän vaimo, joka on jakanut aikansa maataloustyön ja fysioterapiayrittämisen välillä. Fysioterapeutti oli aikaisemmin palkkatyössä alallaan, eikä hänellä itsellään ole maataloustaustaa eikä koulutusta alalle. Tavattuaan nykyisen puolisonsa hän kuitenkin muutti tämän kotitalalle ja alkoi hoitaa maatilan emännän tehtäviä opetellen niitä työn ohessa. Heti muuton jälkeen hän arveli, että voisi käydä tilan ulkopuolella töissä, mutta kohtuullisen etäisyyden päästä ei tuntunut löytyvän alan työtä. Hän päätti perustaa oman yrityksen, ja vaikka heti päätöksen jälkeen palkkatyötä olisikin löytynyt, hän halusi tehdä työtään ilman työmatkoja ja auttaa samalla tilanhoidossa. Hänen yrityksensä lähti monille tyypilliseen tapaan lähes ilman mainostamista hyvin liikkeelle, sillä alueella oli ollut pulaa alan palveluista ja tieto uudesta yrittäjästä levisi nopeasti. Fysioterapeutti ajautui tilanteeseen, jossa kahden työn hoitaminen kävi liian rankaksi, joten hän on joutunut laittamaan rajat yritykselle jaksamisensa vuoksi. Haastatteluhetkellä yrittäjä oli tuore äiti ja vielä kokonaan poissa töistä. Yrityksen tilanne oli hieman avoin, ja erilainen vaihe vauvan kanssa sitoi juuri tuolla hetkellä ajatukset hetkeen enemmän kuin tulevaisuuden suunnitteluun.

Tekstiilialan yrittäjän sekä hierojan on aloittaessaan ollut tarkoitus tehdä työtään kokopäiväisesti, mutta eri syistä se ei onnistunut. Tekstiiliyrittäjä hankki puoliksi sattuman kautta koulutuksen alalle, joka oli aiemmin ollut vain harrastus. Hänen oli tarkoitus aloittaa yrittäminen alihankkijana, mikä tuntui hänestä turvalliselta aloitukselta. Kuitenkin 1990-luvun lama vei alihankintamahdollisuuden tarjonnan yrityksen ja siten myös haastateltavani vaikeuksiin. Hänen oli aloitettava ikään kuin uudestaan alusta ja melko tyhjältä, sillä hänen oma tuotemallistonsa, markkinointikanavansa ja suhdeverkostonsa eivät olleet vielä valmiita. Oma erikoisalue löytyi vähitellen ja nyt yrittäjä tietää, mihin hän haluaa panostaa, mutta hän toteaa, että käsityöyrityksen kannattavaksi saaminen ja tuotteiden vakiinnuttaminen yksinkertaisesti on pitkä prosessi. Hän käyttää melko paljon asiantuntevaa yrittäjäpuhetta ja erikoistermistöä. Hän tuntee siis diskurssin, mutta myös oman poikkeavan positionsa ja naisten tavalliset asemat hallitsevassa diskurssissa. Tämän yrittäjän tilanteessa syrjäseudulta esille lähtemistä ja tuotteiden valmistamista vaikeuttavat tällä hetkellä aivan oleellisesti lapset. Yrityksen perustamisen jälkeen perheeseen syntyi kolme lasta, ja niin tavalliseen tapaan mies ei työnsä vuoksi voi olla vastuussa heidän hoidostaan. Tällä äidillä ei ole ideologisia syitä hoitaa lapsia itse kotona, mutta maalla lastenhoidon järjestäminen ei ole

helppoa. Haastatteluhetkellä nuorimmalla lapsella on hoitopaikka ja kaksi muuta ovat koululaisia, mutta eri aikaan vietävien, tuotavien ja lähtevien, allergioista kärsivien lasten hoito rajoittaa tehokasta yritystoimintaa merkittävästi. Haastateltava on varsin tiedostava sekä aluekehittämisen että naisten aseman suhteen, ja hän tekee itse monia huomioita syrjäseudun naisten asemasta.

Hieroja aikoi myös täysipäiväiseksi yrittäjäksi, mutta kun töitä ei ollut tarpeeksi ja muita töitä tuli tarjolle, hän alkoi tehdä ohella palkkatyötä. Lama on taustatekijänä hänenkin yrittämisessään. Hän työskenteli aiemmin ravintola-alalla, johon hänellä oli koulutus, mutta menetti laman aikana työpaikkansa. Uudeksi alaksi haastateltava valitsi hieronnan, ja jo kouluttautuessaan tiesi yrittämisen olevan tällöin kyseeseen tuleva työllistymismuoto. Ravintola-alan yrittämistäkin hän mietti pitkään, mutta ei lopulta uskaltanut lähteä sille alalle. Laman helpottaessa alkoi olla kysyntää kokeneelle työntekijälle, joka ei edes halunnut vakituista paikkaa ja ennalta sovittuja tuntimääriä. Nyt hieroja tekee muutamana iltana ja yönä vuoroja eri ravintoloissa, jotka kaikki sijaitsevat melko pitkien etäisyyksien päässä. Hierojan töitä hän tekee muutamana päivänä viikossa – pääasiassa iltaiikaan nämäkin, sillä työssäkäyville asiakkaille se sopii usein parhaiten. Lisäksi hän huolehtii kouluikäisistä lapsistaan yhdessä yrittäjämiehensä kanssa. Tilanne on ymmärrettävästi rankka, mutta tällä hetkellä yrittäjä sanoo kuitenkin tekevänsä mieluummin näin ja nauttivansa taloudellisesta tuloksesta kuin että jättäytyisi osa-aikaisen yrittäjätulon varaan.

Kaksi yrittäjää, taksi ja kauppias, ovat työskennelleet kokopäiväisesti mutta siirtyneet osa-aikaisiksi niin sanotusti vapaaehtoisesti. Taksiajaja tuli alalle vuosikymmeniä sitten miehensä rinnalle, kun seudun toinen taksiyritys lopetti ja jäljellejääneelle tuli kysyntää enemmän kuin yhdellä autolla pystyttiin ajamaan. Niinpä nuori vaimo ajoi ammattiajokortin ja alkoi ajaa kyytejä toisella autolla. Olin kiinnostunut tietämään, miten yhteisö suhtautui naiskuljettajaan tuolloin, 1960-luvun lopulla, ja miten äidin arki järjestyi. Haastateltavan mukaan asiakkaat olivat hyvin mukavia, pienellä paikkakunnalla suurimmaksi osaksi tuttuja, ja kuljettajalla oli usein kuuntelijan rooli. Varsinkin viime vuosina monelle vanhukselle lääkäriin, apteekkiin ja kaikkialle muualle kuljettava taksiajaja oli hyvin tärkeä henkilö. Kysyntää oli riittävästi, sillä maaseudulla kunnan maksamat koulukyydit ja vanhuskuljetukset työllistivät paljon yksityisten kyytien lisäksi. Lastenhoidon järjestymistä haastateltava sanoo itsekkin ihmetelleensä. Alle kouluikäisinä lapset olivat mukana autossa, naapurissa leikkimässä tai koulussa oppilaiden joukossa – kaikki tilanteisia ratkaisuja, joita ainakaan nykyajan kaupunkiympäristössä ei voisi tehdä. Ammatissa ongelmana on jatkuva päivystys, mutta kun se tapahtui kotoa, samalla oli mahdollisuus vahtia lapsia leipoa, laittaa ruokaa ja tehdä muita kotitöitä. Taksiryrittäjäyys maaseudulla on siis varsin omanlaistaan kaupunkiympäristöön verrattuna. Siitä huolimatta juuri työn luonne on saanut hänet vähentämään ja lopettelemaan ajoja.

Haastateltavaa melko paljon vanhempi puoliso on joutunut luopumaan ammattiajokortistaan joitakin vuosia sitten, ja ajot jäivät vaimolle. Hän kokee, että ajaminen on muuttunut epämiellyttäväksi joidenkin asiakkaiden takia. Seutu on voinut oikeasti muuttua, tai sitten se, että ei enää pysty siirtämään joitakin kyytejä miehelle, on aiheuttanut haastateltavalle inhottavia asiakkaita. Oma ongelmansa ovat lähes riippuvaiseksi tulleet vanhukset, joita pitää ajojen ulkopuolella ja

oisinkin käydä katsomassa. Pahinta ovat kuitenkin humalaiset, jolloin "heti kun auttoon tulttiin niin ne määrätyt asiat alko vaan pyörriin ja, ja sitten sitä tartuttiin kiinni, ni mie, mie en enää kärsiny sit." Haastattelussa ei oikeastaan tule selväksi, ovatko ajot nyt heidän perheeltään täysin ohi vai tekevätkö molemmat niitä aika ajoin, mutta nainen esittää selvästi, että humalaisten, ahdistelevien asiakkaiden takia hän on vaihtamassa alaa. Vaikka eläkeikä lähestyy, hän on mennyt kovasti kiinnostavan alan kouluun.

Uusi ala liittyy luonnontuotteisiin. Aviomies ei ole lainkaan innostunut "ri-suista", joita koristeita askarteleva vaimo kuljettaa kotiin, mutta nainen ajattelee pientä yritystoimintaa tällä alalla eläketulon ohella. Hän menisi mielellään palkkatyöhön vaikka kauemmaksikin, mutta alalla ei juuri ole työpaikkoja. Nainen on tehnyt jo muun muassa juhlien koristeluja, ja arvelee, että tällaista kotoa käsin tapahtuvaa liiketoimintaa voisi yrittää. Hän on varsin tietoinen tarvittavista verkostoista ja markkinointikanavista, ja luo parhaillaan yhteyksiä eikä pelkää yrittämisen muodollisia vaatimuksia.

Kauppias perusti yrityksen, kun suvussa ollut kauppa tarvitsi jatkajaa. Hän oli ollut toisella paikkakunnalla toimistotöissä pitkään ja sanoo miehensä olleen yrittäjäksi liian rauhallinen virkamies. Suvun kyläkaupan vapautuessa vaimo totesi olevansa jo "riittävän vanha" poikkeamaan turvallisesta rutiinista ja tekemään riskialttiin ratkaisun ostamalla kaupan ja muuttamalla paikkakunnalle, syvälle maaseudulle sitä hoitamaan. Tässä vaiheessa hän ei kysellyt enää perheensä mielipidettä, mutta mies ja kouluikäiset lapset seurasivat mukana ja innostuivat kaupan pidosta myös. Vähitellen syrjäisen seudun kyläkaupan liikevaihto on kuitenkin laskenut, kun teollisuuden työpaikat ovat lähes hävinneet, vanhukset kuolevat tai muuttavat kuntakeskukseen ja nuorempi, muualla töissä käyvä sukupolvi on oppinut käymään suuremmissa kaupoissa. Ystävällinen, yksilöllinen ja joustava palvelu on kyläkaupan painopiste, mutta se ei ole sitä, mitä nuoret asiakkaat hakevat tai millä tehdään suurinta voittoa.

Kauppa on toistaiseksi tehnyt positiivista tulosta, mutta yrittäjä ei usko tilanteen merkittävään paranemiseen, ellei sitten teollisuuslaitos jälleen ala työllistää paikallisia tai ellei kesäasukkaita ja paluumuuttajia ilmesty jostain. Perheen toinen tytär on innostunut kaupan alasta ja hankkinut koulutusta siihen, ja tällä hetkellä hän hoitaa pääasiallisesti kauppaa. Haastateltavan ajatuksena on, että tytär saa pyörittää kauppaa päävastuullisena niin kauan, kunnes hänelle löytyy suurempi ja kannattavampi kauppa jostakin muualta, ja sitten äiti sulkee vähitellen kaupan ja siirtyy eläkkeelle. Kyläläisille suunnitelmasta ei ole vielä kerrottu ja yrittäjää itseäänkin vähän kauhastuttaa yhden elämänvaiheen päättyminen, mutta toisaalta oma ikä, kylän tilanne, kaupan vielä toistaiseksi kelvollinen tilanne ja tyttären kouluttaminen nivoutuvat rationaalisesti lopettamispäätökseksi. Haastatteluhetkellä käytännöt ovat vielä osa-aikaisen yrittäjän, sillä kauppa on auki normaalin kyläkaupan verran, mutta yrittäjä jakaa työt tyttären ja miehensäkin kesken. Tämän, kuten muutosvaihetta läpikäyvän taksiajajankin, olisin haastattelujen jälkeen voinut määritellä myös heikoilla olevaksi. Tutkimusotteessani on tärkeintä sen kuvaaminen, millaisia (muuttuvia) yrittäjätilanteita sekä niiden taustoja ja tulkintoja on, joten osa-aikaisinakin heidän voi esitellä.

Yrittäjäidentiteettien tilanteisuus

Kun on muutakin kuin yrittäjä, ammatillinen identifiointumisen juuri yrittäjäksi ei ole suoraviivaista. Sitä on suhteutettava omiin muihin kiinnikkeisiin ja toisiin yrittäjiin. Osa-aikaisista yrittäjistä luontaishoitaja luonnehtii itseään yrittäjänä epätyypilliseksi eikä oikeastaan ammattiyrittäjäksi lainkaan vaan toiminta on harrastuksenomaista. Hänenkin yrityksellään on silti tavallaan omanlaisensa imago: se tarjoaa vaihtoehtoja, perinteisen lääketieteen ja hoitoalan ulkopuolelle sijoituvia hoitoja. Myös toteutustapa on vaihtoehtoinen sikäli, että hän korostaa rauhallista hoitoympäristöä ja luonnonläheisyyttä ja haluaa antaa jokaiselle asiakkaalle reilusti aikaa. Muut esittävät itsensä epäroimattia yrittäjinä, mutta tekevät tilanteittain eroa muihin yrittäjäryhmiin. Tilanteissa, joissa joutuu kertomaan omasta paikastaan ja omista toimistaan, yrittäjänimitystä käytetään kuvaamaan juuri omaa yrittämistä. Vastaavasti joissakin yhteyksissä korostetaan, että nyt tarkoitetaan muita kuin omia yrittämisen merkityksiä ja tapoja. Osa-aikayrittäjillä ja myös muilla haastateltavillani 'yrittäjän' merkitys vaihtelee tilanteittain riippuen vastapuolesta ja vuorovaikutustilanteesta.

Aineistossani kauppias tekee eroa paikallisiin teollisuuden yrittäjiin, joille tarjotaan monenlaista tukea ja projektiapua, kun taas itsestään selväksi perustoinnoksi mielletty kauppa ei saa mitään tällaisia. Kuntakin on keskittänyt kaikkien koulujen ja muiden palveluyksiköidensä ruokaostot muualle, joten esimerkiksi kyläkoulun keittiöön ei hankita enää tarvikkeita kyläkaupasta. Myös ruokakauppa-alan suuryrityksistä kauppias erottautuu lukien itsensä pienkauppiaiden yhteisen vastadiskurssin mukaisesti palvelevaksi, yksilölliseksi ja lähellä sijaitsevaksi.

Fysioterapeutti on mielestään täysipainoinen yrittäjä, sillä fysioterapian lisäksi hän on myös emäntä eli maatalousyrittäjä. Tätä termiä hän käyttää vain kerran – nimenomaan tilanteessa, jossa on tarpeen korostaa maatalouden ammattimaista yrittäjätoimintaa. Hän samaistaa itsensä pääasiassa terveydenhoitoalan yrittäjiin ja arvelee olevansa näiden joukossa aivan "normaali", eikä hänen kanssaan synny keskustelua yrittämisestä yleisemmin esimerkiksi maaseudun tai kunnan kehittämisstrategiana. Toinen samantyyppisen toimialan yrittäjä eli hieroja tuo esille sen, kuinka hän tuntee olevansa kuntapäätäjien mielestä varsin toisarvoinen yrittäjä. Hänestä pienessä kunnassa jokainen yrittäjä olisi ainakin tunnistamisen arvoinen, mutta alueen perinteinen yritysala vie kaiken huomion. Luonteeltaan hän on mielestään yrittäjämäisen sinnikäs ja sopeutuvainen, vaikka onkin samalla palkkatyössä ja haluaa taata tällä tavalla säännölliset tulot riskialttiin yrittämisen lisäksi.

Tekstiilialan yrittäjä puhuu itsestään refleksiivisesti sekä samanlaisena että erilaisena kuin muut yrittäjät. Hän tekee eroa harrastelijoihin, joiden työn laatu ei ole kovin tasaista ja jotka haittaavat ammattimaisia käsityöyrittäjiä myymällä tuotteita halvalla (koska voivat myydä ilman arvonlisäveroa) ja muutenkin ylläpitämällä alan harrastelijamainetta. Toisaalta hän tunnistaa myös omassa toiminnassaan suuren eron kovaan maskuliiniseen yrittäjäkuvaan ja hakee sen sijaan yhteyttä naisyrittäjiin. Hänen yrittämisen tapansa on tavallinen naisyrittäjien joukossa. Oman alansa täysipainoinen ammattilainen on myös taksiryrittäjä, jonka yrittäjäidentiteetti on tällä hetkellä kuitenkin murroksessa, koska sillä ei ole konkreettista sisältöä. Tämä toiselle alalle koulututtunut entinen taksiajaja voisi

hyvin mennä palkkatyöhönkin jos sellaista sattuisi löytymään, eläkkeelle hän voisi jättäytyä kokonaan tai vakiinnuttaa uutta yritystoimintaa varsin vankoin tiedoin yrittäjän todellisuudesta.

Osa-aikainen yrittäminen ei suoraan tarjoa yrittäjäidentiteettiä eikä kerro, miten henkilö näkee itsensä abstraktin yrittäjyyspuheen kohteena tai osana. Sen sijaan itsensä asettamisessa yrittäjän rooliin on kyse enemmänkin konkreettisesta kyseisen hetken tilanteesta. Palkkatyöstä eläkkeelle siirtynyt ja silloin pieneen yritystoimintaan ryhtynyt mieltää ”yrittäjämäisyytensä” toisin kuin yrittämistä lastenhoidon takia tilapäisesti supistanut. Jälleen tullaan siihen seikkaan, että ihmisten käsitykset ja esitykset syntyvät nimenomaan arjessa, jossa yhtyvät kaikki ne sosiaalisen todellisuuden osatekijät, joita tieteellinen analyysi usein yrittää eristää toisistaan irrallaan tarkasteltaviksi sektoreiksi. Yrittäjäidentiteetti saa jatkuvasti uusia vivahteita ja ilmiäsuja erityisesti osa-aikaisten yrittäjien tapauksessa. Suomalaisessa työkeskeisessä yhteiskunnassa asema työmarkkinoilla määrittää ihmistä suuresti. Kun näillä haastateltavillani se on monimuotoisempi kuin ’opiskelija’, ’palkkatyöläinen’ tai ’yrittäjä’, jotka nämäkään eivät ole yksioikoisia positioita, riippuu aina puheenaiheesta ja vastapuolesta, miten itsensä määrittää.

Jaksaminen

Osa-aikaisten yrittäjien kokemus omasta jaksamisestaan ja yrittämisen raskaudesta liittyy myös ennen kaikkea kontekstiin, jossa yrittäjyyttä harjoittaa. Oman aineistoni perusteella osa-aikayrittäjyyden ei siis voi sanoa yleisesti olevan kevyempää tai raskaampaa kuin täysipäiväinen yritystoiminta. Ihmiset ovat tuskin koskaan tilanteessa, jossa puolet päivästä yritystä hoitava henkilö olisi toisen puolen ajasta vapaa mihin tahansa muuhun vailla ruumiin, talouden tai vaikkapa sosiaalisia siteitä. Niinpä haastattelemani yrittäjätkin täyttävät päivänsä kykyjensä mukaan monenlaisella toiminnalla ja väsyen tästä kaikesta enemmän tai vähemmän siitä huolimatta, että yrittäminen on osa-aikaista.

Hieroja, fysioterapeutti ja tekstiiliyrittäjä ovat aika kovilla. Yrittämisen rinnalla muu työ – keikkatyö vieraan palveluksessa, maatilán emännöyys, lastenhoito – on vetänyt ainakin ajoittain jaksamisen rajoille. ”Onko sun niinkun ihan pakko tappaa ittes tolla tyällä”, on hierojalta kysytty, ja samaa hän mieltii itsekkin, mutta pohtii samalla naisen ikäkysymystä nykyisessä yhteiskunnassa. ”Niin kauan on hianoo kun soitetaan” ja pyydetään töihin, hän sanoo ja arvelee, että enää muutaman vuoden päästä tälle nelikymppiselle keikkatyöläiselle ei ole kysyntää. Se voikin olla aiheellinen epäily, sillä yli 40-vuotiaiden naisten työllistyminen on vaikeaa (esim. Julkunen 2003, Korvajärvi 1999).

Fysioterapeutti on naimisiin mentyään jakanut aikansa maatilán emännöyden ja oman alansa yrittäjyyden kesken, mikä jossakin vaiheessa uhkasi käydä aivan liian rankaksi. Hän osasi kuitenkin todeta, että ”kyllä ne on ite ne rajat laitettava”. Äitiysloman jälkeen navettatyön ja fysioterapian yhdistäminen tarkoittaisi pitkiä päiviä, eikä lapsi voisi olla niin pitkään hoidossa. Maanviljelijä-isäkään ei lapsen hoitajana voi olla, ja siitä ei haastattelussa puhuta, voisivatko kodin piirissä työskentelevät vanhemmat hoitaa lasta yhdessä. Perheen sukupuolijako on perinteinen, joten lastenhoito-ongelma on lähinnä naisen. Äiti ei ole edes varma, haluaako laittaa lastaan lainkaan hoitoon. Fysioterapia on hänen oma, tärkeä

asiantuntemusalaansa, ja yrittäminen on osoittautunut taloudellisestikin kannattavaksi. Kuitenkin maatalouskin vaatisi hänen apuaan. He ovat miehen kanssa miettineet lypsykarjan muuttamista lihakarjaksi, jolloin mies pärjäisi yksin, mutta toisaalta navetta on niin uusi, että ei ole järkevää vaihtaa tuotantosuuntaa niin pian sen uudistamisen jälkeen. Kuitenkin molempien jääminen maatalousalalle on riskialtista sikäli, että koskaan ei voi tietää, milloin alalle tulee uusia kannattavuutta oleellisesti heikentäviä määräyksiä.

Kenties naisella on edessään samanlaiset vuodet kuin tekstiilialan yrittäjällä, joka tällä hetkellä hoitaa pääasiallisesti lapsiaan ja tekee muuta sen minkä aikaa löytyy. Hänelle yrittäminen on "sitä aikaa mitä tältä muulta huushollilta jää. [-] Ja se on niinkun mun työ sitten joka joustaa täällä perheen puolesta että, että tää on niinkun tämmöstä elämäntapahommaa". "Elämäntapahomman" tekeminen ei kuitenkaan tyydytä häntä, vaan haastattelu on täynnä ristiriidan paikkoja. Omat ja ympäristön toiveet ja vaatimukset risteilevät. Varsin keskeisesti jaksamiseen liittyy sen tiedostaminen, ettei ole tilanteessa yksin, vaan pienten lasten äidillä ei yleensä koskaan ole tarpeeksi aikaa itselleen. Jaksamista auttaa myös tilanteen tilapäisyys, sillä "kun ne rupee taas sitte olemaan sen ikäsi ettei ne sitä hoitoo tartte niin tää nousee tää muu homma siinä niinkun niitten lasten kanssa". Tällä hetkellä todellisuus on vielä toisenlaista. Monien kotona yrittämisen ja lastenhoidon yhdistävien naisten päivää kuvaa varmaan käsityöyrittäjän kuvaus tavallisesta päivästä:

> No mää suurinpiirtein viiden maissa alotan, ja mää teen siinä semmosen kaks ja puol tuntia, elikkä puoli kaheksaan töitä. Sit mää herätän lapset ja laitan ne kouluun ja hoitoon elikkä puoli yheksään ne on sitten koulussa ja hoidossa mikä saattaa olla että [mies] vie ne taikka sit minä vien itte. Mutta joka tapauksessa sitten siinä puoli yheksän ja yheksän välillä on minun tämmönen aamutauko!

- Joo-o.

> Sit mää yleensä hoitelen juoksevia asioita siinä aamupäivällä jonkun tunnin verran. Ja sit mää työskentelen kahteen asti kun ensimmäiset tulee koulusta.

- Joo.

> Niin sitten mää tietysti koulukuulumiset ja välipalat ja syön itte siinä kahen maissa ja sitten mää menen vielä puoli kolmen aikaan vielä menen puolekstoista tunniks töihin. Vajaaks kaheks tunniks. Mää lähen pikkusta ennen puoli viis hakemaan sitten hoidosta [lapsen] pois. Sitten mää laitan ruuan, teen näitä kotihommia, siivoilen sun muuta jonnekkain tonne seittemään asti. Siinä on sitten yks tunti mahdollista vielä tehdä. Tai sitten on jotain harrastuksia tai muita yhteisiä hommia. Sitten kaheksan jälkeen laitan lapset nukkumaan ja puoli kymmenen maissa sitten jos vielä jaksan niin teen! jotakin mutta ellen niin yleensä niinkun sitten sammutan siinä vaiheessa.

[-]

Että eihän se varsin tehokkaalta kuulosta vaikka se ajallisesti viekin kauheesti.

Paikkaan kiinni ja paikasta irti

Osa-aikayrittäjistä kaikki tunnistavat asuinpaikkojensa ongelmallisen tilanteen, ja se vaikuttaa suoraan monien yritystoimintaankin. Näistä yrittäjistä kukaan ei

kuitenkaan kerro olevansa paikassa henkisesti niin tiukasti kiinni kuin jotkut muiden ryhmien yrittäjät. Kiintymys paikkaan ilmenee käytännöllisyytensä, arjen elämisen kautta. Haastateltavilla on erilaisia kokemuksia siitä, kuinka he ovat tulleet vastaanotetuiksi yrittäjinä. Kunnan tai alueen yrittäjyyden kehittämiseen tähtävissä yhteyksissä osa-aikaiset yrittäjät eivät ole juuri mukana; tosin naispuolisista pienyrittäjistä koostuvassa aineistossani ei siihen osallistu moni muukaan. Sekä hieroja että tekstiilyrittäjä sanovat, että kunta ei tue heitä eikä kunnan yrittäjyyden kehittämistoiminta koske heitä, jotka eivät ole suuria ja työllistäviä. Kaikki osa-aikaiset kokivat jollakin tavalla olevansa kuntatoimijoiden mielestä sivullisia, kuka alan vuoksi, kuka toimintansa pienimuotoisuuden tai yrityksensä itsestäänselvyyden takia. Yhteyksiä muihin yrittäjiin tämä ei kuitenkaan ole estänyt, vaan epämuodollisia yhteyksiä yrittäjätuttaviin on kaikilla.

Kauppiaan asenne paikan ja paikallisen yrittämisen tulevaisuuteen on kaikista haastattelemistani pessimistisin, tai kenties vain realistisin. Hän ei näe kylän tulevaisuutta kovin valoisana, vaan ainoa valonpilkahdus olisi teollisuuslaitoksen käynnistyminen uudelleen ja siinäkin ainoastaan sillä tavalla, että työllistyvät ovat paikallisia. Hänestä on selvää, että ”nuortenhan on lähettävä täältä pois”, myös heidän oman lapsensa: ”ei ei ei esimerkiksi meidän [tyttären] kohalla niin ei OLLENKKAAN niinkun AJATELLAKKAA että hän jäis”. Tämä maaseudulta on lähdettävä -asenne ei ole hämmästyttävä tai poikkeava yleisessä yhteiskunnallisessa keskustelussa, jota käydään oletusarvoisesti kaupunkilaisten näkökulmasta. Omassa aineistossani näin vahvaa kurjuusnäkemystä ja lähtemisen pakkoa ei sen sijaan yleensä esitetä.

Heikoilla olevat

Yksi kategorioistani muodostui yrittäjistä, joiden toiminta vaikutti kyselyyn vastaamisen hetkellä heikolta tai ongelmalliselta. Arvelen, että ne, joiden yrityksellä meni huonosti, eivät vastanneet kyselyyn yhtä usein kuin vakaammalla pohjalla olevat. Lisäksi ne, joiden yrityksen tilanne oli epävarmempi, eivät olleet yhtä halukkaita haastateltaviksi kuin muut. Näin ollen haastateltaviksi valittavissa olevia oli heikkojen kategoriassa varsin vähän. Kävi myös niin, että sopiessani haastattelu- ja tähän halukkaiden, heikoilla olevien yrittäjien kanssa pari ilmoitti, että yritys on jo lopetettu eikä haastattelu olisi enää mielekästä. Päädyin haastattelemaan ainoastaan kahta heikkojen kategorian yrittäjää, jotka molemmat asuvat Pirkanmaalla. Näistä toisella on *vaateompelimo* ja toisella *parturi-kampaamo*.

Heikosti kategorisoitavissa

Ompelijan ja parturi-kampaajan lisäksi ”ehdolla” heikoiksi yrittäjiksi oli myös muita haastateltavia, joiden kuitenkin joko jo kyselyn perusteella luokitellessani tai haastattelun jälkeen katsoin olevan paremminkin osa-aikaisia yrittäjiä. Nämä olivat edellä esitellyt taksiyrittäjä, kauppias ja hieroja. Perusteluna on naisten oma käsitys yrittämisensä luonteesta, sillä sen seuraaminen on tämän tutkimuksen ydintä. Esimerkiksi hieroja ei tulisi toimeen pelkällä yrittämisellä, mutta kun hän yhdistää sen palkkatyön kanssa, toimeentulo on riittävä.

Niistä, joita lopulta tarkastelen heikoilla olevina yrittäjinä, toinen ei oikeastaan ole haastatteluhetkellä enää lainkaan heikoilla, vaikka sitä vielä kyselyssä varsin selvästi onkin. Hän on kuitenkin niin vilkasliikkeinen, että en osaa sijoittaa häntä mihinkään muuhunkaan ryhmään. Hänen yrittämisessään on eri vaiheissa ollut ominaisuuksia kaikista kategorioista ja haastattelun aikanakin esiin tulee moneen kategoriaan liittyviä piirteitä, joten hän saa olla esimerkki pienyrittäjän, tutkimuksenteon ja koko elämän jatkuvasta liikkeestä. Tämä parturi on ryhtynyt yrittäjäksi alalle, johon kouluttautuminen on ollut hänelle pitkäaikainen haave ja jota hän on itseksensä harjoitellut nuoruudesta lähtien. Hänellä on kaupallisen ja teknisen alan opistotasoiset tutkinnot ja hän toimi palkkatyössä pitkään. Jossakin vaiheessa hän alkoi haluta tehdä työtä, jossa tuloksen näkisi konkreettisemmin ja nopeammin kuin vanhassa työssä. Hän osti aivan toisen alan yrityksen, josta kuitenkin luopui sen muututtua laman aikana kannattamattomaksi. Sen jälkeen hän alkoi pitää miehensä kanssa kunnalta vuokrattavaa matkailupaikkaa, joka työllisti kuitenkin vain kesäisin. Silloin hän päätti mennä talviajaksi kouluun ja valmistui lopulta aikuislinjalta parturi-kampaajaksi. Hän muutti miehensä kanssa maalle, jonne he rakensivat omakotitalon ja työtilat yritykselle. Yritys ei kuitenkaan aluksi kannattanut, koska asiakkaita kävi liian vähän, joten yhdessä vaiheessa hän osallistui sukulaisensa jälleen eri alan yrityksen toimintaan. Kyselyn toteuttamisen aikoihin yrittäjä oli parina päivänä viikossa palkattuna erääseen toiseen parturiliikeseen, ja jossakin välissä hän on kokeillut kampaamoyrittämistä Helsingissä suuremman asiakaskannan toivossa. Haastatteluhetkellä hän toimi yrittäjänä sekä kotonaan maalla että vuokratiloissa lähikaupungissa, josta hän on kotoisin. Kaikkien yrityksiin liittyvien vaiheiden aikana hänen lapsensa ovat olleet jo aikuisia ja hän on ollut erossa näiden isästä.

Nyt yrittäjä on löytänyt toimintamallin, joka tuntuu toistaiseksi mielekkäältä. Kotonaan hän pystyy palvelemaan lähiseudun asiakkaita, erityisesti vanhuksia, joiden on vaikea päästä kulkemaan kauas ja niitä, joille sopivat parhaiten ilta-ajat. Lähikaupungissa hän vuokrasi vanhan liiketilan, jossa paikalliset olivat jo tottuneet käymään, ja palvelee täällä arkipäivisin. Kulkeminen ja päivien venyminen pitkiksi on toki raskasta, ja usein yrittäjästä tuntuu, että käteen jäävä palkka työmäärään nähden on aivan liian vähäinen. Hän sanoo kuitenkin, että "tää energia kuule menee hukkaan vieraalla työllä". Parturi-kampaaja on yksi harvoista yrittäjistä aineistossani, jotka tuntuvat olevan nimenomaan yrittäjähenkisiä. Hän haluaa toimia yrittäjänä juuri yrittäjyyden itsensä takia, siis siihen kuuluvan itsenäisyyden, vapauden ja vastuun vuoksi. Yrittämisen syynä ei ole se, että muuta työtä ei ole, että yrittäminen on ainoa mahdollisuus toteuttaa ammattiaan tai että on yrittäjänä tietyn, esimerkiksi perhekeskeisen elämänvaiheen takia. Hän tekee eron palkkatyöläisiin ja assosioi heidät laiskuuteen ja helppoon elämään ja käyttäen varsin maskuliinista sankaripuhetta: "[...] monta kertaa sitä ajattelee ehkä sillai että miksei sitä nyt mee vaan vieraalle töihin että olishan se nyt, olis pekkasta ja pakkasta ja olis kuule lomaltapaluurahaa ja kaikkee [...] Että kyllä sitä sitten vaan ittellensä tekee, sitten kaatuu tosta suarilta jaloilta kun tippuu niin se on sillä siisti." Sen sijaan hän ei tee eroa palkkatyöläisten välille, vaikka "pekkaset" eivät ole kaiken palkkatyön peruspiirre.

Kärsimättömänä luonteena muutoksiakin kuulemma kaivataan taas, mutta niiden muoto on vielä mietinnässä. Hän on etsinyt kumppaneita, joko harjoittelijoi-

ta tai esimerkiksi kosmetologia liittymään samoihin tiloihin, jolloin voisi rakentaa monipuolisemmin palvelevan kauneudenhoitopisteen ja saada kilpailuetua. Uusia kampauksia ja hiusten käsittelytapojakin hän haluaa opetella ja myös tarjota ja levittää niitä seudun mielestään vähän takapajuiseen ja vanhahtavaan tyyliin. Tällaisen yrittäjän sanon siis olevan heikoilla oleva? Kyselyn hetkellä hän sitä oli, mutta ei enää haastattelussa. Tilanteet ovat dynaamisia ja kategoriat jähmettävät ne. Kampaajan yritys on saattanut olla heikoilla, mutta nainen itse ei ole heikko yrittäjä. Päinvastoin: vaikka yksi yritys kaatuisi, se ei olisi henkilökohtainen kaatuminen eikä katastrofi. Se ei osoittaisi heikkoa ihmisyyttä, ei edes puutteellista yrittäjäluonnetta vaan ainoastaan tarvetta kehittää uutta yritteliäisyyttä. Ajattelutapa on oikeastaan varsin maskuliininen, sillä miehiseen on ollut tapana assosoida asioiden jaottelu omiin lokeroihinsa, jolloin työkin on omassa osastossaan feminiiniseen liitetyn kokonaisvaltaisuuden sijaan. Toisaalta miesten työminää on pidetty (esim. Kortteinen 1982, 1992) niin keskeisenä identiteetin lähteenä ja työtä keskeisenä elämänalueena, että tällä kentällä epäonnistuminen voi järkyttää identiteettiä. Haastattelemallani kampaamoyrittäjällä konkreettinen, arkeen ja ruumiiseen liittyvä tilannekin on huomioitava. Hänellä ei ole yritystensä aikana ollut hoivaa kaipaavaa perhettä, joten päätöksiä on saanut harkita vain omalta kannaltaan.

Heikot vastustamismahdollisuudet

Toinen heikoilla olevien yrittäjien kategoriaan sijoittamani haastateltava on selvemmin ryhmäänsä kuuluva, sillä hänen yrityksensä on vaikeuksissa. Oikeastaan hän on joutunut lopettamaan ja etsii uusia toimintamuotoja, ja yrittäjä itse kärsii tilanteesta. Ompelija on tehnyt aina omat vaatteensa opetellen itse taidon ja hankkien myöhemmin jonkun verran koulutusta alalle. Aiemmin hän työskenteli miehensä apuna perheen maatilalla ja sen lopettamisen jälkeen miehen koneyrityksessä. Nuoruudessaan hän on auttanut myös isänsä saman alan yrityksessä. Kun puoliso sitten kuoli, nainen teki satunnaisia pätkätöitä. Yrittäjäksi haastateltava siirtyi yrittäjäkurssin kautta 1990-luvun alussa. Yritys toimi alun perinkin poissa kotoa, koska syvällä maaseudulla ei asiakkaita ole riittävästi. Kaupungissa ompelimolla ehti olla muutama toimipaikka, joista viimeisin oli haastateltavalle erittäin mieluisa. Hän joutui luopumaan siitä, sillä kiinteistö vaihtoi omistajaa ja vuokrat nousivat reilusti. Ompelimo oli juuri alkanut saada vakituista asiakaskuntaa, riittävästi asiakkaita ja taloudellista tuloa, kun vuokrasopimus irtisanottiin ja olisi pitänyt löytää uusi toimipiste. Yrittäjä on tästä erittäin katkera, ja hän kertoo oikeastaan koko yrityksen tyssänneen siihen, sillä vastaavaa edullista ja hyvää liiketilaa ei löytynyt. Hän on yrittänyt jatkaa toimintaa kotikylässään, mutta asiakkaita ei riitä. Kyselen alihankintatyön mahdollisuudesta, mutta sitä ei juuri ole tarjolla niin pienelle konekapasiteetille ja muille resursseille kuin hänellä on. Aikeista huolimatta vanhat asiakkaat eivät ole ryhtyneet siihen, että kokoaisivat porukan ja lähtisivät maalle ompeluttamaan ja sovittamaan vaatteita, koska moni ajattelee yrittäjän olevan jo eläkkeelläkin. Paikkakunnan asukkaat taas ovat suurelta osin "semmosta vanhempaa väkeä joka ei oo niin kovin vaatavaista sen vaatetusensa suhteen", joten ompelijalla teetättäminen ei ole heille vaihtoehto.

Eläkeiässä ompelija jo olisikin, mutta hän on taloudellisesti niin heikossa asemassa, että tarvitsisi edelleen yritystuloja. Haastateltava ei kertaakaan mainitse tätä,

mutta arvelen, että vaikka hän on tehnyt töitä koko ikänsä, hänen taloudellisen asemansa heikkous johtuu paljolti siitä, että hän on ollut avustavana perheenjäsenenä, siis omaa tuloa ja sosiaaliturvaa nauttimattomana yrittäjän vaimona koko ikänsä. Kun hän jäi leskeksi, hän joutui aloittamaan yrityksen tyhjästä, ja kun pääomaa oli vähän ja esimerkiksi vuokratulot juoksivat koko ajan, ei varoja päässyt kertymään. Eläke on pieni. Miehen varhaisen kuoleman lisäksi hänen lapsensa joutui jokin aika sitten pahaan onnettomuuteen, mikä masensi molempia ja aiheutti sen, että vuokratilan irtisanomisen jälkeen murroksessa olevaan yritykseen ei jaksanut panostaa.

Nyt hän on tehnyt lähiseudulla jonkin verran tarjoiluja erilaisiin tilaisuuksiin ja leiponut myyntiin lisätuloja saadakseen. Syrjäinen sijainti ja auton ja ajokortin puute vaikeuttavat vähän tätäkin toimintaa. Aikaisempina vuosina kulkeminen oli myös melkoinen operaatio, kun hän matkasi monen kymmenen kilometrin matkan joko yhteiskyydillä tai linja-autolla. Molemmat edellyttivät lisäksi melko kaukana sijaitsevalle pysäkillä kulkemista ja toisten aikatauluihin sovittautumista, mikä ei yrittäjälle aina ole helppoa. Välillä aikatauluja helpotti se, että hänellä oli harjoittelija, joka tuli myöhemmin töihin ja pystyi vastaavasti pitämään liikkeen auki pidempään. Liiketilassa oli myös takahuone, jossa oli mahdollista tarvittaessa yöpyä, vaikka se ei kovin turvalliselta tuntunutkaan. Sukupuolta yrittäjä ei haastattelussa problematisoi, mutta vaikuttaa, että iso osa ongelmista kytkeytyy juuri naissukupuoleen. Se liittyy kiinteästi aikaan ja paikkaan. Menneen ajan maaseudun nainen auttoi ja palveli muita palkatta, oli taloudellisesti riippuvainen puolisoista, hankki naistaitoja ja jätti hankkimatta miestaitoja kuten autolla ajon. Kun tällaisen naisen tilanne muuttuu ja hän joutuu yksineläväksi yrittäjäksi taantuvalta maaseudulta kilpailtuun kaupunkiympäristöön, tilanne on vaikea.

Kyseinen yrittäjä tiedostaa hyvin, millaiset ihmiset käyttävät ompelijan palveluja eli millaista imagoa ompelimon kannattaa tarjota. Pienyrittäjä ei pysty kilpailemaan määrällä eikä hinnalla vaan laadulla ja joustavuudella. Yksilöllisesti tehtyjä vaatteita tarvitsevat ja haluavat hyvin pienet, suuret tai muuten teollisiin normivaatteisiin sopimattomat ihmiset sekä he, joilla on työssään edustustilaisuuksia tai tarkka omanlaisensa maku. Miehet ovat hänen luonaan lähinnä korjauttaneet ”kaapissa kutistuneita” vaatteita. Vaatteiden suunnittelua itse kaavoista lähtien ompelija on pitänyt työnsä parhaana puolena; harmi vain, että yrittäjän työhön kuuluu paljon muutakin kuin pelkästään omaan ammattitaitoon perustuvaa tekemistä, ja sekä tälle muulle eli esimerkiksi markkinoinnille ja paperitöille että itse ompelutyön osa-alueille pitäisi jäädä aikaa.

Ompelimo-yrittäjä on hyvin tarkasti yhteiskunnan tapahtumia seuraava, ja hän esittää monessa kohdassa vahvoja mielipiteitä yrittäjyyspolitiikasta, maataloudesta ja muistakin aiheista. Puhe noudattelee paikoin julkista yrittäjyysdiskurssia ja julistaa samalla hegemonisen maskuliinista normia. Hän ymmärtää suuryrityksiä ja haluaa Suomesta niille kilpailukykyisen paikan. Hän ei näe ristiriitaa tämän ja oman yrityksensä tilanteen välillä, vaan ennemminkin näkee kaikkien yrittäjien välillä jonkinlaisen yhteyden. Kuitenkaan omassa tilanteessaan hän ei saa tukia eikä helpotuksia, ja on itse menettänyt töitä Viroon ja muihin halvan (nais)työvoiman maihin. Vaikka hän on niin tietoinen nykyajan olemuksesta, ompelija ei ole lainkaan kiinnostunut yhteistyökuvioista. Hän sanoo olevansa sen verran ”omapäinen”, ettei nauttisi yhteisistä tekemisistä lainkaan, ja hänen luonteensa on sellainen, että yksin

tekemällä saa parasta tulosta aikaan. Hän haluaakin mielellään esittää itsensä yksinäisenä sankariyrittäjänä. Toki hänen alansa onkin niin työvaltainen, että varsinaista työtä ei millään verkostoilla voi toisten puolesta tehdä.

Asemapaikassa

Molemmille yrittäjille maaseutumainen kotipaikka on tärkeä, vaikkakaan se ei synnytä suuria ylistyslauluja. Ompelija on asunut nuoruudessaan lähemmäs parissakymmenessä paikassa. Nykyisessä kodissa hän on asunut pitkään, ja tila ympäristöineen on hänelle rakas, vaikka kokonsa vuoksi sen hoitaminen on yksinäiselle naiselle varsin raskasta ja kallista. Kampaajalle talonrakennusprojekti on tehnyt itse talosta rakkaan, mutta paikkaa hän pitää välillä liian latteana. Toisaalta yrittäjä on kiintynyt siihenkin ja kantaa huolta esimerkiksi siitä, että heidän syrjäkylänsä jää kunnan keskustan kehittämisen varjoon. Kunnan politiikassa ei hänen mielestään kannusteta juurikaan yrittäjiä, ei edes niitä, jotka kasvaisivat ja työllistäisivät. Maaseudun elinkeinoista maatalouteen uskotaan yhä vain, mistä tämä yrittäjä taas on ”pihalla kuin lumiukko”. Hän ei ole suinkaan ainoa, joka on alkanut ihmetellä sitä, että kunnissa maaseudun kehittämistarpeiden huomaaminen usein tarkoittaa vain maatalouteen panostamista tai korkeintaan maatalouden sivuelinkeinojen tukemista. Kampaaja on harkinnut muuttamista kaupunkiin, kenties jopa pääkaupunkiseudulle. Kuitenkin lyhyen Helsingin yrittäjäkokemuksensa perusteella hän arvelee, että ”ehkä mää olen kuitenkin sen verran iäkäs jo siihen, vähän siihen TEMPOON mikä siellä on”, vaikka ilmeisen nuorekas onkin. Liiketilojen ja asuntojen hinnatkin ovat aivan toista siellä kuin maalla. Tällä hetkellä en tiedä, mihin suuntaan hänen oma temponsa on hänet kuljettanut.

Yhteenveto A –yrittämisen sukupuolistuneisuus

Sukupuoli kietoutuu yrittäjyydessä äitiyteen, lapsiin ja perheeseen, ikään, miehen ammattiin, naisen yrityksen alaan ja työn sisältöihin. Ekspansiiviset yrittäjät toimivat kaikki sukupuolelleen tyypillisellä alalla ja heistä kolme viidestä päätyi yrittäjäksi suurelta osin perhe- ja erityisesti lastenhoitosyistä. Siitä huolimatta heille kaikille työ on tärkeää, he haluavat toimia juuri yrittäjinä ja oman yrityksen eteenpäin vieminen on heille oleellista, joskin naisille tyypillisillä aloilla ja naistapaisesti.

Vakaista yrittäjistä kotionpelimon pitäjä vaihtoi alaa perheellistymisen ja lasten takia, koska hänen ideologiassaan lapset hoidetaan kotona. Yrittämisen muut piirteet kuin itsenäisyys ja joustavuus eivät häntä innosta, vaan jos palkkatyötä olisi tarjolla, se olisi yhtä hyvä tai parempi vaihtoehto. Kankaanpainoyrityksen omistava nainen oli myös aloittaessaan pienen lapsen äiti ja tuli toista kertaa äidiksi heti yrityksen perustamisen jälkeen, mutta hän ei kerro työstään lasten kautta. Yrittäjäksi hänet veti tyytymättömyys entiseen työhön ja halu hypätä pois palkkatyön oravanpyörästä. Alasta hänellä ei ollut kokemusta, joten nimenomaan oma yrittäminen on hänelle tärkeää. Tosin yrittämisen on oltava niin pienimuotoista, että ei joudu takaisin samaan kiireeseen, josta halusi irti. Ratsastuskoulu yrittäjälle ala on ilmiselvästi tärkeintä ja yrittäminen hänelle paras tapa toimia alalla. Kuitenkin hän on kiinnostunut myös yrityksensä kehittämisestä ja identifioituu

yrittäjäksi, ei vain hevosammattilaiseksi. Hän kertoo yrittämisestään varsin sukupuolineutraalisti. Esimerkiksi varhasteini-ikäisistä lapsistaan tämä yksinhuoltajaäiti puhu hämmästyttävän vähän. Mikrotuki- ja kotieläinpihayrittäjien yrittämisen taustalla on ennen kaikkea tarve hankkia elanto – tietyssä paikassa, sillä muuttaminen ei heillä tulisi mieleenkään. Heillä lapset eivät ikänsä vuoksi enää kaipa jatkuvaa huolenpitoa. Yrittäminen ei ole erityisen ideaali toimeentulotapa, joskin viljelijätaustaiselle eläinyrittäjällä varsin tuttu. Intohimoista yrittäjäasennetta ei ole, vaan yrittäminen on lähinnä realistisin paikallisista vaihtoehdoista. Naisten taloudellista panosta on välttämättä tarvittu toimeentuloon.

Aineiston osa-aikaista yrittäjyyttä ei myöskään voi ymmärtää ilman sukupuolistuneita käytäntöjä. Kuitenkaan niin yksioikoisesti tilanteet eivät mene, että osa-aikayrittäjät pitäisivät yrityksensä pienenä lasten takia. Enemminkin tällaisia syitä oli vakaiden ja ekspansiivisten yritysten takana niiden alkuvaiheissa, kun taas osa-aikaisilla ikääntyminen ja eläkeikä ovat enemmän esillä. Osin syynä osa-aikayrittäjien moninaisuuteen on oma erilaisuuksia tavoittamaan pyrkinyt haastateltavien valintatapani, sillä osa-aikaisista yrittäjistä halusin saada esille erityyppisiä ratkaisuja. Yksi haastatelluista yritti eläkkeellä olon ohessa. Hänen alavalintaansa, luontaishoitoja, luonnehtivat sellaiset ominaisuudet kuin pehmeys, hyvän olon tuottaminen, hoivaaminen ja mystisyys, joiden on todettu (esim. Koivunen & Liljeström 1996, Warren 1990) kulttuurisesti assosioituvan feminiiniin.

Taksiyrittäjä on toiminut yrittäjänä koko ajan miehensä rinnalla ja perheen ohella, mutta siten, että nainen on ollut aina se, joka hoitaa perhevelvoitteet ja säätää yritykseen osallistumistaan sen mukaan. Varsinainen alanvalinta ei ole hänelle koskaan ollut ajankohtaista, vaan nuorena perustettu perhe on ollut pääasiallinen elämäntilannetta ohjaava tekijä. Vasta eläkeiässä alan pohtiminen ja samalla vaihtaminen on ajankohtaistunut. Vanhemmalla iällä, tosin vielä selkeästi työikäisenä, päätti uudesta alastaan myös kauppias. Hän vastusti tässä vaiheessa totunnaisia sukupuolirooleja merkittävästi, sillä hän oli se, joka kuljetti perheensä toiseen maakuntaan perustaakseen siellä yrityksen. Myös hieroja puhuu iän merkityksestä. Tällä hetkellä hän elää arkeaan yhtä kiireisen yrittäjämiehen kanssa. He sovittavat yhdessä ja mahdollisimman tasapuolisesti yhteen töitään ja teini-ikäisten lasten tarpeita. Palkkatyön ja yrittämisen raskasta yhdistelmää hieroja jaksaa, sillä arvelee ikänsä kohta aiheuttavan sen, ettei enää kelpaa työmarkkinoilla.

Fysioterapeutin yrityksessä sukupuoli on mukana miehen työn kautta, mikä puolestaan kietoutuu asuinpaikkaan, sillä perhe asuu miehen perimällä, toimivalla maatilalla. Sukutilalla äitiys ja emännyys pitävät oman alan yrittämisen osa-aikaisena, vaikka nainen onkin hyvin kiinnostunut alastaan ja haluaa luoda omaa työuraa. Haastateltujen joukosta käsityöyrittäjälle perhe on selvimmän osa-aikaisuuden syy ja yrittämisen käytäntöjen muokkaaja suorastaan klassisella tavalla: pienet lapset vaativat huolehtimista, joka jää pääosin vaimolle miehen työn vuoksi.

Heikoilla olevista haastatelluista kampaamoyrittäjä on haastattelussa muotoutuneen kuvan perusteella erinomaisen yrittäjähenkilön: työteliäs, valmis reagoimaan nopeasti, riskihakuinenkin. Sen sijaan hän ei ole kovin sitoutunut yritykseen tai niihinkään yrityksiin, joita hänellä on ollut aiemmin. "Oman tekeminen" on työssä tärkeämpää kuin yhden, vaikkapa perhesyistä tärkeän yrityksen eteenpäin

vieminen. Toiselta heikoilla olevalta haastateltavaltani, ompelimo-yrittäjältä, ei häneltäkään puutu asennetta tai taitoja yrittämiseen. Hänen kohdallaan olosuhteet tuntuvat musertavan hankalilta. Haastattelussa hän korostaa liikehuoneiston vuokran nousemista tekijänä, joka syöksi yrityksen laskukierteseen. Tämä seikka kuitenkin vain kuvastaa hänen haavoittuvuuttaan yrittäjänä.

Sukupuolella on varsin suuri rooli molempien yrittäjien kertomuksissa. Kamppaajalla se ilmenee yhdessä iän kanssa: äiti oli jo vapautunut yrittämiseen vaikuttavista perhevelvoitteista, mikä on omiaan korostamaan hänen maskuliinista yrittäjäyyskuvaa tukevaa puhettaan. Ompelijalla sukupuoli näkyy kytkeytyneenä toki ikäänkin, mutta myös yhteiskunnalliseen ajankohtaan. Evakkoperheen tyttölapsena ja yrittäjän vaimona hänelle kerääntyi tietynlaisia taitoja ja elämänvalintoja. Nyt, leskenä, vähävaraisena, ajotaidottomana, syrjäisellä seudulla vähenevän ja vanhenevan väestön keskuudessa elävänä yrittämisessä korostettuihin joustoihin ja riskeihin ei vain ole varaa. Yrittäjänä on itsenäinen, mutta ilman turvaverkkoa myös naisyrittäjä on yksin.

Yhteenveto B –eroja, yhteyksiä ja näkökulmia

Aineistossani ja sen käsittelyssäni on elementtejä feministisessä tutkimuksessa tällä hetkellä paljon käytetystä intersektionaalisuuden käsitteestä. Voisiko yhtäaikaan eroihin liittyvä intersektionaalisuuden käsite olla teoreettista kehystystäni täydentävä, analyysiä syventävä täsmäteoria vai onko intersektionaalisuudella liian erilainen tausta? Amy C. Steinbugler, Julie E. Press ja Janice Johnson Dias (2006) määrittelevät lähdekirjallisuuden avulla intersektionaalisuudelle viidenlaisia sisältöjä. Ensinnäkin intersektionaalisuus on teoria rodun, sukupuolen, luokan ja seksuaalisuuden sosiaalisista kategorioista, joiden merkitykset ovat historiallisesti jatkuvia. Toiseksi tietyt sijainnit tässä intersektionaalisten hierarkioiden matriisissa luovat uniikkeja kokemusyhdistelmiä, jotka ovat enemmän kuin osiensa summa ja heijastavat intersektionaalisten alistusmuotojen moninaisuutta. Kolmanneksi hallinnan intersektionaaliset muodot luovat sekä alistusta että mahdollisuuksia, millä tarkoitetaan sitä, että etuoikeutetussa asemassa olevat eivät vain välttyä alistukselta vaan myös nauttivat asemansa takia suoria sosiaalisia ja materiaalisia etuisuuksia. Neljänneksi valtahierarkioiden ristikkäisyyden vuoksi henkilö voi samanaikaisesti kokea haittaa joistakin identiteeteistään ja hyötyä toisista. Viidenneksi hierarkiat risteilevät sekä rakenteiden että vuorovaikutuksen alueilla. (Mt., 807–808.)

Omassa tutkimuksessani tarkastelen myös yhtäaikaan eroja, joita maaseudulla toimivien, naispuolisten pienyrittäjien käytäntöihin rakentuu. Tutkimuksessani on kyse eroista suhteessa kulttuurisesti maskuliiniseen assosioituvaan toimintaan ja vahvempaa valta-asemaa tuottaviin asuinpaikkoihin ja työmuotoihin. Näiden positioiden tuottamien erojen lisäksi kysymys on siitä, millaisia käytäntöjä ja kerrottuja kokemuksia kohderyhmän keskinäiset erot tuottavat yrittäjille. Tutkittavieni suhdetta yritykseensä, uraansa tai ammattiinsa eivät täysin avaa naiseus, äitiys tai maaseudulla asuminen sen paremmin kuin yritysala tai työhistoriakaan yksinään. Mikään näistä ei yksinään myöskään kerro paikan koetuista merkityksistä. Intersektionaalisuus viittaa juuri siihen, kuinka ihmiset ovat erilaisten identiteettiryhmien, valtakeskittymien ja toimintaposioiden

risteyksissä. Olen itse käsitellyt aineistoani jo lähtökohtaisesti erilaisuutta etsien; esimerkiksi tässä kaikkia haastattelijani tarkastelevassa jaksossa on seurattu sitä, kuinka ekspansiiviset, vakaat, osa-aikaiset ja heikoilla olevat yrittäjät ovat keskenäänkin erilaisia muun muassa suhteessa työhön ja tulleet tilanteisiinsa erilaisia reittejä pitkin. Kuitenkaan lähtökohtaisesti en ole käyttänyt tutkimuksessani intersektionaalisuuden teoriaa (siitä puhutaan myös käsitteenä ja analyysivälineenä). Se on käsitteenä näppärä: monista eroista ja niiden yhteenkietoutumisesta voi puhua yhdellä termillä intersektionaalisuutena. Suurempaa analyttistä voimaa siihen on tässä tutkimuksessa haastavampaa löytää erityisesti siksi, että intersektionaalisuudesta on eniten puhuttu hieman toisenlaisissa yhteyksissä.

Feministinen intersektionaalisuuden käsite panee paljon painoa ryhmien välisille valtasuhteille. Termi tavoittaa valtasuhteiden moninaisuuden sekä sen, kuinka identiteetit risteävät ja toimivat vuorovaikutuksessa keskenään. Jo tutut erokategoriat, kuten rotu, luokka, uskonto, vammaisuus, seksuaalisuus ja kansallisuus toimivat sukupuolen ohella ihmisen paikan määrittäjinä. Intersektionaalisuuden ajatusta ovat kehittäneet ennen kaikkia ei-valkoiset feministitutkijat, jolloin on kiinnitetty huomiota ennen kaikkea kahden vahvan kategorian, rodun ja sukupuolen ristikkäisyyteen (esim. Crenshaw ym. 1995). Frank Rudy Cooper (2006) korostaa eräässä artikkelissa toistuvasti tätä seikkaa ja perustelee paljon, miksi itse on tutkinut vain yhdellä akselilla alistettuja, nimittäin keskiluokkaisia heteroseksuaalisia mustia miehiä. Kuitenkin intersektionaalisuuden *idea* erojen samanaikaisuudesta ja päällekkäisyydestä on jaettavissa käsiteltäessä muitakin jakoja kuin syviä, usein kulttuureiden välisiä eroja. Alistuksen kokemukset voivat syntyä juuri erojen intersektionaalisuuden kautta. Esimerkiksi mustat naiset kohtaavat erilaista, usein vahvempaa, diskriminointia kuin mustat miehet tai valkoiset naiset. Samaa ajatuskaavaa seuraten voi ajatella, että suomalaisen maaseudun naisyrittäjät ovat kilpailukeskeisessä globaalitaloudessa vaikeammassa asemassa tai vähemmän arvostettuja kuin miesyrittäjät ylipäätään, naisyrittäjät kaupungissa tai miesyrittäjät maaseudulla. He ovat marginaalissa sukupuolensa ja asuinpaikkansa vuoksi (myös Koski & Tedre 2004, 124). Perhevelvoitteet, asema työmarkkinoilla ennen ja nyt sekä useimpien melko vähäinen koulutus kiinnittävät naisia tiettyihin asemiin, eikä "oman onnensa sepäksi" voi noin vain ryhtyä (myös Komulainen & Sinisalo 2006, 157). Se, että maaseudun naisyrittäjät ovat erilaisuutensa takia osittain hallitsevan diskurssin ulkopuolella, on toki yksi tutkimukseni havainto ja lähtökohtakin. Empiirisesti tutkimukseni keskittyy kuitenkin tällaisen ryhmän sisäisiin eroihin.

Hegemonisen ryhmän joihinkin toisiin ryhmiin kohdistaman vallan osoittaminen on luonteva ja suosittu intersektionaalisuuden teorian käytötapa. Esimerkiksi Moshe Re'em (2001) kirjoittaa eron ja normaaliuden konstruomisesta kristittyjen ja juutalaisten välillä. Hän tarkastelee mustia kristillifundamentalistio opiskelijoita ja pohtii etnisyyden ja uskonnon intersektionaalisuutta. Hän huomaa, että hallitsevasa opetusdiskurssissa ryhmän sisäiset etniset erot jätetään näkemättä ja korostetaan sen sijaan kuvitteellista sidettä saman uskonnollisen identiteetin sisällä. (Mt.) Itse sen sijaan olen tutkinut ulkoisesti paljon homogeenisempaa ryhmää ja nimenomaan etsinyt sitä, millä erilaisilla tavoilla ja mihin erilaisiin taustayhteisöihin nojautuen tutkimushenkilöni tulkitsevat yrittäjyyttään. Re'em ehdottaa, että yhden ryhmän ylittäviä siteitä tulee kannustaa, ja intersektionaalisuuden vahvuus on siinä, että se houkuttelee esiin uusia identifioitumisen kohteita olemassa olevien hegemonisten

ryhmien sijaan (mt., 394). Tämä on kiinnostanut myös minua tutkimuksessani siinä mielessä, että ”yrittäjä” oli kaikkia yhdistävä kategoria, mutta hallitsevaan yrittäjyysdiskurssiin he eivät automaattisesti ja ensisijaisesti identifioitu.

Kiinnostavaa on, että intersektionaalisuuden käsitettä on hyödynnetty myös kvantitatiivisessa lomaketutkimuksessa. Steinbuglerin ym. (2006) tutkimuksessa etsitään sukupuolen ja rodun ristikkäisyyttä naisten ja etnisten vähemmistöjen työsaanti- ja osallistumismahdollisuuksien parantamiseen suhtautumisessa. Kvanttitutkimuksen avulla he erottelevat, milloin, missä ja kuinka rotu ja sukupuoli toimivat yhtäaikaisesti vaikuttaen valkoisten poliittisiin mieltymyksiin. Tutkimusotteensa avulla kirjoittajat pystyvät testaamaan aiempien kvalitatiivisten tutkimusten löydöksiä laajassa mitassa ottaen mukaan erilaisia muuttujia, kuten asuinalueen, tulotason ja poliittisen suuntautumisen. Sukupuolen ja rodun intersektionaalisuuden hienovaraisempi analyysi jää heiltäkin tekemättä – intersektionaalisuus on pääasiassa termi, jolla todetaan päällekkäisyys ja samanaikaisuus. Kvantitatiivinenkin esimerkki intersektionaalisesta analyysistä on käsitteeseen sisältyvien peruserokategorioiden tutkimista.

Yhtäaikaisista ja ristikkäisistä positioista puhuminen ei tietenkään ole aivan uutta ja tyhjää syntynyttä. Intersektionaalisuusajattelulla on paljon laajempi vaikutus feministisessä tutkimuksessa kuin pelkästään kyseisen käsitteen käytön historiaa seuraamalla voisi päätellä (Lykke 2003, 50). Nina Lykke löytää intersektionaalisuuden kaltaista ajattelua 1970-luvun feministisestä marxismista sekä senaikaisesta ja myöhemmästä seksuaalisen suuntautumisen tutkimuksesta. Myös Lykke toteaa postkoloniaalisen feminismien keskeisyyden intersektionaalisuuden teorisoinnissa. Kulttuurintutkimus ja esimerkiksi sukupuolen ja iän yhteyksien tutkimus on sekin luonteeltaan intersektionaalista. Läheisiä käsitteitä ovat Nira Yuval-Davisin transversalismi, joka yhdistää omasta tilanteesta lähtevän näkökulman ja muiden perspektiivejä kohtaan tunnetun empatian, sekä Rosi Braidottin nomadinen subjekti, joka viittaa ensinnäkin naisten ja miesten välisiin eroihin, toiseksi naisten keskinäisiin eroihin ja kolmanneksi jokaisen naisen omiin vaihteleviin eroihin. Erityisen kiinnostava on rinnastus Donna Harawayn käsitteeseen ”inappropriate/d others”, mikä liittyy yhteiskunnan valta-akselien intersektionaaliseen suhteeseen, jossa jotkut ihmisryhmät ovat ”sopimattomampia” ja ”kuulumattomampia” kuin toiset. Lykke tulkitsee, että käsite inappropriate/d-ness mahdollistaa erilaisten ulossulkemisten akselien samanaikaisen käsittelyn ilman, että yhtä käsitettä, kuten sukupuolta tai rotua, automaattisesti pidetään muita tärkeämpänä. Kun tämä seikka asetetaan rinnan Harawayn situoituneisuuden ja osittaisen perspektiivin ideoiden kanssa, voidaan käsitellä sitä, kuinka subjekti on paikantunut tilaan, aikaan ja ruumiiseen. Hänellä on aina osittainen perspektiivi ja erityinen paikka intersektionaalisten valta-akselien joukossa, mutta hän voi kuitenkin tuntea sekä yhtenevyyttä että eroja muiden kanssa. (Lykke 2003, 50–52.)

Tätä Lykken ajattelua intersektionaalisuudesta minun on mahdollista seurata ja sen tyyliä ymmärtää subjektien paikantuneisuuden. Näen intersektionaalisuudella olevan jonkin verran samankaltaisuutta post-standpoint-lähestymistavan kanssa – Haraway-vaikutteista sekin. Molemmissa ihmisellä ajatellaan olevan taustaryhmiä, jotka heijastuvat hänen ottamaansa subjektipositioon ja kokemaansa kohteluun. Yksittäinen toimija sijaitsee aina monien ryhmien risteysasemalla ja

tietäjät ovat paikantuneita. Tehdyn tutkimuksen perusteella tulkitseen kuitenkin intersektionaalisuuden kohdistuvan erityisen paljon vahvoin ryhmäpositioihin, kuten etniseen ryhmään, kun taas itse haluan post-standpointilla viitata taustayhteisöjen aina olemassa olevaan, mutta hienovaraiseen ja lopullisesti löytämättömissä olevaan vaikutukseen. Post-standpoint-ajattelu auttaa luomaan yksilöllisen toimijan huomioivan tutkimusotteen, jolla voi tarkastella hänen käytäntöjään ja tulkintojaan ja jättää tilanteisesti analysoitavaksi, mikä taustaryhmien merkitys milloinkin on.

Sekä intersektionaalisuudessa että post-standpointissa hylätään paikattomuuden idea ja korostetaan näkökulmaisuuutta – mutta samalla sitä, että joku näkökulma ei ole sen parempi tai viattomampi kuin jokin toinen. Tämä on Harawayn (1991) keskeinen ajatus (myös Rojola 2000). Post-standpoint-käsitteellä voi kenties laajempaa intersektionaalisuutta paremmin tarttua yksilöllisempiin itsensä asemointeihin erojen ja yhteisyyksien kentillä. Ymmärtääkseni ihmistä positioivat yhteisöt voivat olla löyhiä, vaihtuvia ja ristiriitaisia, mutta kuitenkin sen verran havaittavia ja väistämättömiä, että niitä on mielekästä etsiä ja niiden vaikutusta tulkita. Tutkittavia ei post-standpointissa tulkita pelkästä naisnäkökulmasta (women's standpoint), vaan yhteistä naiskokemusta enemmän esimerkiksi yrittäjyydessä vaikuttavat ajallis-paikalliselle kontekstille ominaiset käsitykset maaseudusta, yrittäjyydestä ja suomalaisten maaseudun naisten toiminnasta. Jossakin paikassa, hetkessä ja tilanteessa erot aktivoituvat toisin kuin muualla, ja tietty positio merkitsee eri asioita eri hetkinä. Omassa ajattelussani lähestyn Marcel Stoetzlerin ja Nira Yuval-Davisin (2002, 325) tapaa kuvata refleksiivistä ja höllästi intersektionaalisuuteen liittyvää standpoint-teoriaa: tällaisessa näkökulmaisuuudessa on kyse moninaisista, muuttuvista ja ristiriitaisista positioista.

Se, että tutkimushenkilöni ovat maaseutuyrittäjiä, tekee heistä varmasti jonkin verran samanlaisia ja joiltakin osin muista erilaisia. He ovat myös joillakin akseleilla marginaalisia ollessaan naisia, syrjäseuduilla asuvia ja pienimuotoisesti naisilla ja ei-kasvuoloilla yrittäviä. Kuitenkin olen tarkentanut katseen vain naisiin ilman vertailuasetelmaa miehiin ja aineistoni naisista haluan kertoa monipuolisesti, joten liian suuret ja yhtenäiset kategoriat ovat mahdottomia tähän tarkoitukseen. Niihin tartun mieluummin post-standpoint-metodologian otteella kuin intersektionaalisuuden käsitteellä. Kyselyllä ja haastattelujen harvalla analyysillä ovat tulleet esille tutkittavien keskinäiset yhteisyydet. Toisaalta tiheämmässä analyysissä tilanteiden perussamuudet peittyvät välillä yksilön paikantuneiden erityispiirteiden varjoon. Keskeiset seikat riippuvat siitä, mihin fokusoiti. Subjekti ei elä vain kategorialla tai marginaalilla, vaan itse kertoessaan nostaa esille pienempiä seikkoja ja suurempia tunteita. Erokategorioiden ja valta-akselien samanaikaisuus tekee ilmiä asioita erilaisiksi jokaisella ihmisellä. Siksi etukäteen keskeiset valtidimensiot ja muut tutkittavat seikat päättämällä ei pääse kiinni aineiston muihin ulottuvuuksiin ja niiden intersubjektiiviseen toimintaan.

Seuraavassa jaksossa siirrynkin tiheään analyysiin, jossa esille pääsevät yksilölliset ja paikantuneet kertojat. Sijoitan näitäkin haastateltavia laajempiin konteksteihin ja muiden tutkimushenkilöideni kerrontaan, mutta samanlaisuudet ja erot muiden tutkittavieni kanssa eivät ole seuraavassa yhtä tärkeitä kuin on kunkin yksilöllisen kertomuksen seuraaminen. Aineiston naisten yrittämisen käytäntöjä muokkaavat sukupuolen ohella ainakin asuinpaikka, yritysala, sen luonne ja tavalliset toimintakäytännöt sekä perhestatus ja elämäntilanne. Ne eriyttävät

käytäntöjä tavoilla, joita olen jo äskeisessä jaksossa kuvannut hieman. Nyt syvennän eri elämäntilojen, käytäntöjen ja omien merkityksenantojen yhteenkietoutumista suutarin, ompelijan ja ateriapalveluyrittäjän haastatteluiden analyysissä. Esittelen ensin lähianalyysissä käyttämäni analyysikäsitteet ja sitten kuvaan näiden kolmen haastatellun yrittäjän elämänkertomuksia niiden avulla.

6.4 Haastatteluiden lähianalyysin tapa: elämänkertomus, tulkintarepertuaari ja metonymia

Kyselyn kautta tehdyn tutustuttavan kartoituksen ja kaikkien haastatteluiden tiivistämisen jälkeen tarkastelen valitsemaani kolmea haastattelukertomusta tarkemmin. Tavoitteena on yhtäältä tutustuttaa lukija tietyllä tavalla samanlaisessa tilanteessa olevien (maaseudulla asuvia perheellisiä pienyrittäjiä) naisten yksilöllisiin tulkintatapoihin. Toisaalta, tämän keskinäisiä eroja ja kontekstien vaikutusta arvioivan tarkastelun ohella, tässä jaksossa esitellyt yksittäisesimerkit toimivat metodologisen tarkastelun yhtenä osana: skaaloittain etenevän empirian sisimmäisenä kerroksena, jossa pohditaan erästä tapaa tarttua haastattelussa kerrottuun. Analyysissä tehdessäni olen hyötynyt elämänkertomuksen, tulkintarepertuaarin ja metonymian käsitteistä.

Elämänkertomuksen käsitettä käytän tarkoittaessani kokonaisuutta, joka minulle haastatteluissa kerrottiin. Perinnetieteiden tavassa käyttää elämänkertomuksen käsitettä se voidaan erottaa elämänhistorian ja elämäntarinan käsitteistä. Itse ajattelen koonneeni pelkkää yrittäjyyttä laajempia aiheita sivuavia, joskin aina yrittäjyyden ympärille kiertyviä kertomuksia. Haastatteluissa ei ole koottu faktuaalista historiaa enkä myöskään analysoi kertomuksia narratiiveina tarinarakenteineen, vaan käsittelen niitä näkökulmaisena puhuntana. Koska olen haastattelukysymyksillä tavoitellut sekä kokonaisuutta että yrittäjäelämän eri osia, aineisto on kertomustyypistä elämäнкуvausta.

Elämänkertomus on analyysivälineenä hieman erilainen kuin elämänhistorian ja elämäntarinan tarkastelu. Elämänhistoriaa tavoiteltaessa on keskeistä selvittää yksilön elämänhistorialliset vaiheet. Vaikka tiedetään historian keräämisen ja kertomisen tavan vaikuttavan siihen, millainen historia saadaan tulokseksi, tavoitellaan silti koko elämänmittaisen ajan vaiheita. Elämänhistorian keräämisellä on usein välinearvo. Elämänhistorian avulla voidaan esimerkiksi ottaa puheeksi jokin arkaluontoinen asia tai selittää, miksi kertoja suhtautuu johonkin asiaan, esimerkiksi uskomuksiin, tietyllä tavalla. (Hyry 1995.)

Elämäntarina ei ole välttämättä vain faktista historiaa. Sitä kertoessaan ihmiset myös kuvaavat, miten he kokevat elämänsä ja ympäristönsä, jolloin tulevat esille myös heidän arvonsa ja maailmankuvansa (Gothóni 1987, 50). Elämänhistoriaa ei yleensä kerrota neutraalisti, joten siitä saattaa tuottua juuri elämäntarina. Elämäntarina käsitetään kuitenkin usein vakiintuneena lajityyppinä, jolla on piirteinä esimerkiksi stereotyyppinen muoto ja rakenne (Hyry 1995), joten sen laveammassa käytössä on ongelmansa.

Sellaista elämästä puhumista, joka on muodoltaan vapaata ja sisällöltään henkilökohtaista, voidaan nimittää elämänkertomukseksi. Elämänkertomusta kerrotaan eri tilanteissa eri tavoin ja muokataan puhetilanteeseen ja kuulijoille sopivaksi. Se

heijastaa muutosta puhujan tilanteissa, arvoissa, ymmärryksessä ja puheympäristössä. (Linde 1993, 51.) Kertomus on suhteellisen kiteytynyt mutta muutoksille altis (Hyry 1995). Elämäkertomus-käsitteessä huomioidaan se, että kullakin kerralla, kun elämänvaiheista kerrotaan, mukana on joku näkökulma tai päämäärä, jota varten kertomus tuotetaan. Kuitenkin tietyt merkkipaalut antavat leimansa koko elämälle, ja ne tulevat kertomuksessa esille aina uusissa yhteyksissä. (Linde 1993, 23.) Tarkastelen tällaisia kertomusta paaluttavia tapahtumia tai teemoja. Haastatelluin keräämäni elämäkertomukset on kerrottu yrittäjyyden näkökulmasta. Merkkitapahtumat liittyvät usein siihen, millaista oli ryhtyä yrittäjäksi. Yrittäjyyden näkökulman ohella tärkeät sattumukset kytkettyvät äidiksi tulemiseen, lasten koulun aloittamiseen tai muuhun perheen ja yrittämisen erityiseen risteykseen. Ne saattavat liittyä myös vaikkapa maalle muuttamiseen, mutta kertomus voi kiteytyä maalla asumiseen, vaikka se ei olisi mikään yksittäinen käännekohta.

Elämäkertomus on vahvasti kulttuurisidonnainen (Linde 1993, 3). Jotta kulttuurista kertomusta voisi selittää toiselle, on osapuolten kulttuureilla oltava riittävästi yhteistä. Tätä yhteisyyttä etsittäessä tullaan juuri elämäkertomuksen tilanteisuuteen ja muuntuvuuteen: paitsi omien käsitysten muuttumisen, myöskään kuulijan vaihtelun vuoksi elämäkertomus ei ole vakaa ja samanlaisena toistuva. Diskurssiuniversumista on valittava se diskurssi, johon itse nojaa, ja saatava toinen ymmärtämään valinta. Osapuolten erilaisuuden takia tutkimustilanne sisältää neuvotteluja merkityksistä, jotta kertomuksen ymmärtäminen olisi mahdollista. Kertojaosapuoli muistelee elämästään niitä tapahtumia ja tulkintoja, joista tutkija vihjaa olevansa kiinnostunut ja tutkija puolestaan voi panna ehdolle kulttuurisia yhteisyyksiä, joiden toivoisi auttavan keskustelussa tutkijaa kiinnostavista aiheista. Tästä seuraa, että ”ymmärrys” perustuu juuri näihin jaetuksi tunnistettuihin seikkoihin ja on siis vuorovaikutuksessa tuotettua ja äärimmäisen kontekstuaalista. (Ikonen & Ojala 2005, 2007, Oinas 2004.) Erilaisesta tietämisen yhteisöstä tuleva toinen tutkija saisi kokoon ehkä samanlaisen elämänhistorian, mutta erilaisen elämäkertomuksen. Juuri tämän vuoksi käsitän tutkimuksessa esitettävän repliikkejä, sillä se, mitä sanomme ja kuulemme, riippuu nimenomaan vuorovaikutustilanteesta. Repliikit ovat improvisoituja ja nopeita, mutta kuitenkin sellaisia, joihin tietty tilanne ja tietynlainen osapuoli meitä ohjaa.

Yrittäjäelämää kuvaavia haastattelukertomuksia analysoidessani käytän *tulkintarepertuaarin* käsitettä, jonka suhteutan diskurssin käsitteeseen. Ajattelen diskurssien olevan laajasti tunnistettuja ja keskusteluissa viitattuja ajatustapojen kokonaisuuksia, jotka eivät kuitenkaan ole palautettavissa täydellisesti ihmisten toimintaansa kuvaavaan puheeseen, koska ne ovat siihen liian yleisiä. Tutkimuksessani diskurssi on ylemmän tason käsite, kuten Wetherellillä ja Potterilla (1992): yrittäjyysilmiö on historiallisesti muotoutunut, jopa institutionalisoitunut osa kulttuurista arkiajattelua, erilaiset diskurssit vaikuttavat haastateltavieni tulkinnan tekemisen tapoihin ja heidän lausumansa siirtyvät täydentämään diskursseja. Kuitenkaan se, miten diskurssin muuttuminen tapahtuu, ei ole pääasiallisen analyysini kohteena.

Keskityn siihen, miten loppumattomasta diskurssiavaruudesta tarjoutuvia elementtejä käsitellään ja muokataan omiksi tulkintarepertuaareiksi. Kun analysoin kolmea haastattelua yksitellen ja huomioiden koko haastattelun kontekstin tekemissäni tulkinnoissa, käytän tulkintarepertuaarin käsitettä. Sekä diskurssit että

tulkintarepertuaarit soljahtavat helposti diskurssianalyysin määritelmään, jossa tutkitaan merkitysten välittämistä kielenkäytön avulla ja "analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä" (Jokinen ym. 1993, 10).

Diskurssianalyttinen lähestymistapa on niin yleinen, laajalle levinnyt ja häilyvä, että esimerkiksi diskurssi-termin käyttöä on vaikea pitää täysin johdonmukaisena analyttisenä käsitteenä vaan termi muistuttaa välillä enemmän yleiskielen sanaa. Itse olen kiinnostunut siitä, "miten toimijat tekevät ymmärrettäväksi asioita kielenkäytöllään" ja ennen kaikkea siitä, että "samaakin ilmiötä (tekoa tai asiantilaa) on mahdollista tehdä ymmärrettäväksi monin perustelluin tavoin" (Suoninen 2002, 18). Maaseudun naisyrittäjät tulkitsevat ulkoisesti jollakin tasolla samanlaista tilannettaan keskenään varsin eri tavoin. Kun seuraan kontekstuaalisia ymmärrettäväksi tekemisen tapoja, puhun löydöksistäni tulkintarepertuaareina, pelkkinä repertuaareina tai synonyymisesti tulkintajärjestelminä.

Tulkintarepertuaareista ovat alun perin kirjoittaneet Nigel Gilbert ja Mike Mulkay (1984), jotka etsivät ihmisten omia käsityksiä tieteellisestä työstä ja huomasivat, että on kaksi varsin erilaista tapaa tulkita tieteen etenemisprosessia. Tulkintarepertuaari on käsitteenä miellyttänyt laajempiin ja institutionaalsiin kokonaisuuksiin keskittyvää diskurssin käsitettä enemmänniitä, jotka haluavat panna painoa ihmisten toiminnalle joustavan kielenkäytön kautta. Repertuaarit ovat vähemmän monoliittisia, pienempiä ja fragmentaarisempia kuin diskurssit, joten puhujalla paljon retorisia mahdollisuuksia kuvata käsityksiään. (Edley 2001, 202.) Varsinainen tulkintarepertuaarien etsiminen on käsityötä, ei valmiin reseptin seuraamista (mt., 198).

Haastattelurunkoni sisälsi tietyt osat, joista halusin keskusteltavan. Runko toimi sekä suorien kysymysten tarjoajana että paljon laveammin tarkastuskehikkona, josta seurasin, että suunnilleen kaikki aiheet tulivat jossakin vaiheessa ja jossakin laajuudessa esille. Näissä puitteissa muodostuneista³³ haastatteluista pyrin löytämään ydinasioita. Jotkut haastatteluista erottamani tulkintarepertuaarit tiivistyivät *metonymioiksi*. Esittelen tätä käsitettä ja suhteutan sitä metaforan käsitteeseen.

Toimijan ilmentämän roolin voi saada kiinni metaforissa, joita hän käyttää (Pitt 1998, 399–401). Esimerkiksi heroistista roolia itsensä esittämisessä käyttävä yrittäjä saattaa käyttää sanoja taistelija, pioneeri tai tutkimusretkeilijä. Metaforia voi olla useita ja keskenään erilaisia. Ne kehittyvät kokemuksen mukaan ja muokkaavat osaltaan ja suurelta osin tiedostamattomasti identiteettiä, jossa samanaikaiset joskaan eivät välttämättä yhdenmukaiset metaforat kohtaavat. Martyn Pittin mukaan yrittäjät eivät käytä metaforia kovin usein suoraan puheessaan. "On epätodennäköistä sanoa 'olin erinomainen gladiaattori kun kamppailin tärkeimmän tavarantoimittajamme kanssa viime viikolla', vaan todennäköisemmin gladiaattori-taistelua ilmennetään sellaisella väittämällä kuin 'Fred ja minä viivytelimme tunteja. Vasta kun uhkasin vaihtaa toimittajaa, hän hellitti. Se oli ratkaiseva sysäys.'" Kerronnassa on usein ambivalenssia: sama heroistinen kertoja saattaa toisessa kohdassa esittää itsensä (asiakkaiden valtaan) alistettuna palvelijana. (Mts.)

³³ Tiedostan siis tutkimusotteeni mukaisesti haastattelun tuottavan ennen kaikkea sellaista tietoa, jolle tutkija tilanteessa ja ennakoivalmisteluissaan antaa tilaisuuden tulla esiin.

Näin ajateltuna metaforat kytkeytyvät sujuvasti diskurssianalyttiseen tutkimukseen, jossa ajatellaan keskustelijoiden ottavan erilaisia, tilanteisia positiioita itsensä esittämiseen ja kannanottojen muodostamiseen. Wetherellin ja Potterin (1992, 90) tulkintarepertuaarien määrittelyyn liittyvät juuri metaforat: he tarkoittavat tulkintarepertuaarilla sanojen, käsitteiden ja kuvausten kasautumia, jotka usein ryhmittyvät metaforien tai kielikuvien ympärille. Metaforat ovat tiivistymiä tarinan sisältöjen järjestymisen periaatteista ja ne kertovat olennaisten asioiden valinnan kriteereistä (Vilkko 1997, 146).

Analyysissäni en ole systemaattisesti seurannut haastateltavieni käyttämiä metaforia. Sen sijaan olen siis sulauttanut haastatteluiden monet ilmaukset ja (aina tulkinnanvaraiset) viittaukset eri diskursseihin henkilöiden käyttämiksi muutamiksi hallitseviksi repertuaareiksi, kuten edellä kerroin. Tulkintarepertuaarien huomasiin joiltakin osin kiteytyvän kuvaaviksi termeiksi, joiden ympärille seuraavaksi esittelemani yksittäiset haastattelukertomukset kiertyvät. Tarkastelen ydintermejä tiivistyksiä jostakin laajemmasta ja vaikeasti kuvattavasti. Olen päätenyt nimittämään niitä metonymioiksi, koska ne ovat ilmaisuja, jotka tarkoittavat enemmän kuin mitä kirjaimellisesti sanovat ja joista voi vihjeitä seuraamalla aavistaa laajemman kokonaisuuden kuin mitä yksityiskohta kertoo, kuitenkin koko ajan vain tietyn kontekstin laajuudessa. Valitsemani metonymiat ovat omia kiteytyksiäni muutaman yksittäisen haastattelun ydinrepertuaareista (ja toisinpäin: hallitsevan repertuaarin jäljille on toisinaan päässyt kiinnittämällä huomiota haastattelussa olevaan metonymiaan). Haastateltavat eivät itse välttämättä käytä metonymioita vertauskuvallisesti, vaikka termit onkin poimittu heidän sanomastaan. He eivät kenties myöskään käytä termejä samassa ymmärryksessä kuin minä tutkijana, joka siirrän niiden merkityksen haastatteluiden välittömän käyttökontekstin ulkopuolelle.

Metonymia viittaa juuri merkitysten siirtoon. Se esittää osan laajemmasta kokonaisuudesta siten, että yksittäinen merkki voi edustaa koko lajia tai ryhmää (Palin 1998, 130). Metonymia todellisuudesta leikattuna osana voi myös kutsua esiin sopivan puuttuvan osan kokonaisuudesta erityisesti, jos ajatellaan tutkimusta kuvametaforan kautta: esimerkiksi haastattelukertomus on kokonaisuus, josta voidaan leikata erilleen yksityiskohta (ks. Seppänen 2001, 191). Marja Kaskisaari (1995, 153) huomasi tutkimuksessaan, että metonymian eli samanaikaisen ja paikaltaansiirtävän olemassaolon oivaltaminen mahdollisti lesbon merkitysten tulkinnan.³⁴ Hänen löytämänsä metonymiat eivät korvaa yhtä tiettyä sanaa, vaan kombinoituvat metonymiseksi ilmaisuksi, jotka eivät palaudu alkuperäiseen merkitykseen (mt., 79).

Suvi Ronkainen (1999, 219–220) ehdottaa, että metonymiat voisivat olla laajoja ja tarkoittaa kokonaista toisin toimimista ja sijoittumista. Itse olen lähtenyt liikkeelle

³⁴ Kaskisaaren (1995) tutkimusaineisto koostui homoseksuaalisten naisten omaelämäkertateksteistä. Hän halusi kirjoitettavan siitä, mitä on olla lesbo sekä halusi ymmärtää omaelämäkerran erityistä ominaislaatua. Häntä on inspiroinut erityisesti Margaret Whitford (1991) ja myös Elizabeth Meese (1992). Metonymiat ovat Kaskisaarelle laajennuksia, poikkeuksia ja siirtymiä lesbosta kirjoitettaessa. Esimerkiksi moderni on yksi lesbon metonymia: lesboidentiteetti tarkoittaa modernin ihmisen ominaisuuksia, mutta sen lisäksi siirtää modernin merkityksiä muualle ja laajemmalle (Kaskisaari 1995, 83). Kaskisaaren mielestä metonymia on metaforan kaltainen, mutta käyttää itse metonymiaa sen ristiriitaisuuden ja arvaamattomuuden vuoksi (mt., 162).

suppeammista sanoista, jotka tiivistävät, siis ikään kuin metaforista. Olen kuitenkin käyttänyt mahdollisesti metaforinakin tulkittavissa olevia sanoja lähinnä metonymisella tavalla eli siirtäen niitä eri yhteyksiin ja katsomalla, istuuko tietyissä yhteydessä kantava termi johonkin muihin haastattelussa käsittelemiimme aiheisiin. Ydintermit voivat näin saada uutta merkityssisältöä haastateltavien nimenannon ohella nimenomaan minun tekemieni merkityksensiirtojen kautta (ks. Kaskisaari 1995, 153). Tutta Palin (2004, 45–46) huomauttaa, että yksityiskohdasta kokonaisuutta etsivän metonymioiden seuraajan on oltava eettisesti valveutunut, sillä tapa saattaa olla tungetteleva ja ”kohteen” mielestä väärin lukeva ja epäoleellisia tai piiloteltuja detaljeja korostava, joskin toisaalta mahdollisesti empaattinen. Tungettelevuus voi olla uhkana esimerkiksi yksityiskirjeitä tutkittaessa. Itse toivon, että alunperinkin tutkimuskäyttöön kerätyissä haastatteluissa pystyi kohtuullisen vapaaehtoisesti päättämään, mitä kertoo, ja niistä tekemäni mahdolliset väärinluokemiset ovat perusteltavissa eivätkä loukkaa ketään.

6.5 Suutari Marja

Marja on haastatteluhetkellä 38-vuotias kahden ala-asteikäisen tytön äiti ja yrittäjän vaimo. Hän asuu maaseudulla samassa kylässä ja samassa talossa, jossa on syntynytkin. Hänen vanhempansa ovat viljelleet omilta vanhemmiltaan perimäänsä maata aikaisemmin osa-aikaisesti, mutta ovat olleet myös kaupungissa tehdastyössä nuoruudessaan. Eläkkeelle he jäivät muista töistä, kun maanviljelys oli pitänyt lopettaa terveyssyistä. Marjalla on kaksi sisarusta, joista toinen asuu samalla paikkakunnalla ja toinenkin lähistöllä. Marja kävi peruskoulun jälkeen emäntäkoulun, mutta on työskennellyt pitkästi yli kymmenen vuoden rupeaman kaupan alalla ennen yrittäjyyttään. Yrittäjäksi hän ryhtyi perhesyistä ja melko sattumanvaraisesti valitsemalleen alalle, mutta kertoo vahvasti innostuksesta, oppimisen halusta ja kehittymistoiveista, jotka ovat heränneet sittemmin. Juuri eteenpäinpyrkimys, työhön sitoutuminen ja siitä kertomisen intensiteetti, jotka välittyivät selvänä myös kyselylomakkeesta, loivat mielessäni kuvan laajenemishaluisesta yrittäjästä siitä huolimatta, että yritys on haastatteluhetkellä vasta pari vuotta vanha eikä liikevaihto ole kovin suuri.

Marjan innostus ja vaikuttavan suora ja konstailematon kertomisen tyyliänsä tekivät tästä haastattelusta kiinnostavan lähitarkastelun kohteen. Kiinnostavaa on myös se, että hän on suutari, sillä ammatissa ei vielä toimi kovin paljon naisia, vaikka koulutuksessa heitä nykyään onkin paljon. Ryhmittelyssäni hän on ekspansiivinen yrittäjä. Perinteiseen maskuliiniseen menestysyrittäjän kuvaan verrattuna hän ei, kuten eivät monet muutkaan ekspansiivisista yrittäjistäni, ole erityisen menestyksekkäs, mutta tässä aineistossa hänen yrityksensä on laajenemaan pyrkivä ja pystyvä. Tarkastelen Marjan kertomuksen jälkeen lähemmin erästä toista ekspansiivista yrittäjää (ateriapalveluiden alalta, peitenimi Tiina), ja näiden kahden yrittäjän erot ja yhtäläisyydet ovat kiinnostavia. Yhdessä kertomukset myös ovat myös syvennys aineiston kasvutavoitteita omaavia yrittäjien kategoriaan. Marja on yksinyrittäjä ja käytännöllisesti katsoen yksinhuoltaja, sillä yrittäjämies on viisi päivää viikosta muualla töissä. Marja kertoo elävästi äidin kiireestä ja väsymyksestä. Samoin hänen kiinnittymisensä kotipaikkaan on lumoavaa ja kuvaavaa.

Kiintymys paikkaan on todella syvälle menevää ja koko haastattelussa kerrottua elämäntarinaa jäsentävää. Se on kiehtovasti tunteistaan tietoista, refleksiivistä kerrontaa. Kaksi muuta lähemmin esittelemääni yrittäjää, ekspansiivinen ateriapalveluyrittäjä Tiina ja vakaaksi kategorisoimani ompelija (peitenimi Päivi), ovat valinneet asuinpaikkansa satunnaisemmin ja kaikki korostavat eri asioita paikkasuhteessaan. Marja on valikoivasti traditioita kannattava, ja hänen valintansa paitsi ammentavat maaseudun tyypillisistä toiminta- ja ajattelutavoista, myös kyseenalaistavat niitä.

Kuvaan Marjan elämänkertomusta ja jäsenän siitä ytimeksi tulkitsemiä repertuaarit. Hänen haastattelustaan nostamani hallitsevat tulkintarepertuaarit kuvaavat hänen yrittäjäelämänsä luonnetta, eikä juuri tällaista repertuaarien yhdistelmää ole muilla käytössä. Olen nimennyt Marjan käyttämät keskeiset repertuaarit *päätäväisyys-, hyvin tekemisen ja väsymysrepertuaareiksi*. Näihin kaikkiin limittyvät oleellisesti mukaan sukupuoli ja paikka. Päätäväisyysrepertuaari näkyy esimerkiksi Marjan kertoessa voimakkaasta, muut tekijät ylittävistä halustaan jäädä asumaan lapsuuden kotitaloonsa. Perheellistyttyään ja osana tämän unelman toteuttamista Marjan piti vaihtaa ammattia, mistä hän kertoo myös päätäväisyyttä uhkuen. Hän oli päättänyt selviytyä uudella urallaan hyvin ja oli kaiken lisäksi saanut valtavan innostuksen alaan. Paikkatunne ja sukupuoli sekä ennen kaikkea äitiys kietoutuvat päätäväisyyden ilmenemisen tavoissa. Päätäväisyyteen viittaavien termien laaja ”käyttöala” antaa perusteen päätäväisyyden tulkintarepertuaarin nimeämiseksi.

Päätäväisyys, tarmokkuus ja innostus johtavat toisen keskeisen repertuaarin, hyvin tekemisen jäljille. Marjan hyvin tekeminen merkitsee myös perinteisillä tavoilla tekemistä, mikä jälleen liittyy paikkaan ja siihen liittyvään symboliikkaan, sillä perinteisyys suutarintyössä on hänestä tallella nimenomaan maaseudulla. Tinkimätön ja työn jäljestä ylpeä tekotyö on ominainen juuri maalaisympäristölle, jossa traditiot ovat vielä voimissaan. Perinteen kunnioittamisen ohella hyvin tekeminen merkitsee huolellisuutta, rehellisyyttä, ajoissa olemista ja laatua, jota ei tarvitse hävetä. Päätäväisyys ja innokkuus ovat Marjan itsensä käyttämiä sanoja, jotka laajenevat kuvaamaan Marjan yrittämisen tapaa ja sitä, miten hän on sovittanut yrittämisen uudeksi elämänsisällökseen. Hyvin ja huolellisesti tekeminen ovat niin ikään termiperhettä, jotka tiivistävät Marjan työn tekemisen tapaa. Huolellisuus liittyy tiukemmin juuri työhön, ei niin selvästi muille elämänalueille kuin päätäväisyysrepertuaari.

Marja joutuu kertomaan tarinaansa myös ruuhkavuosia elävän äitiyrittäjän perspektiivistä. Oman mausteensa tälle tulkintakehykselle antaa aiempi maaseututyypillinen toiminta, josta hän nyt on joutunut luovuttamaan osia pois. Kiireisen yrittäjän arki on muuttunut, ja eräs tärkeä pois jäänyt tekeminen on ruuanlaitto ja leipominen. Siihen liittyy sosiaalisuuden ja kasvatuksen muuttuminen: enää ei ole aikaa tehdä leivonnaisia muille tai leipoa lasten kanssa. Elämänmuutoksen metonymiaksi olen poiminut kuivahiivan. Perinteisimmässä maaseutudiskurssissa puolivalmisteita tai vaikkapa kuivahiivaa ei käytetä, mutta Marjan työ- ja elämäntilanne on muuttunut niin paljon, että leipomiseen ei jää aikaa ja jopa kuivahiiva ehtii vanhentua. Kuivahiiva ketjuttuu väsymysrepertuaariin, joka tulee esille sekä piiloisesti että suoraan puhuttuna aiheena muunkin kuin leipomisepisodin kohdalla.

Paikan inspiroima päättäväisyys

Aloitin kaikki haastattelut kyselemällä postikyselyn vastausten perusteella lisätietoja ja tarkennuksia haastateltavan vanhemmista, sisaruksista, asuinpaikoista ja koulutuksesta, eräänlaista elämän faktahistoriaa siis. Aloittaessani haastattelun tällaisilla aiheilla tuin tietysti sitä oletusta, että erityisesti maaseudulla näillä taustatekijöillä on merkitystä. Marja tarttuu heti tällaiseen diskurssiin ja kertoo juuristaan. Pian tulee kuitenkin selväksi, että suvun aikaisempi maatalouden harjoittaminen ja sukupolvien ketjuun kuulumisen eivät ole se tapa, jolla hän paikkasuhteestaan kertoo, vaan hän määrittelee sen yksilöllisemmin. Marja ottaa haastattelussa itselleen sopivamman kertomisen tilan ja reflektoi erilaisia maaseutupositiioita. Omassa tulkinnassaan hän tunnistaa sen maaseutudiskurssin, jossa paikan tärkeys on lähes itsestään selvää, mutta ei allekirjoita sitä, että merkitys tulisi vain juurten, maan ja verenperinnön kautta. Marja sanoutuu irti "naapureitten kans elämisestä" eikä kiinnity seudun sosiaaliseen yhteisöönkään. Tämä ei ole poikkeuksellista, vaan aineistossani varsin moni halusi torjua liian tiiviit yhteydet kyläläisten kanssa.

Haastatteluun lähtiessäni en tiennyt, että asuinpaikka on Marjalle niin hallitseva tekijä kuin se haastattelussa osoittautuu olevan, sillä lomakkeessa hän on kertonut paikasta enemmän käytännön kautta. Lomakkeessahan ajattelin paikkaa laajempänä toimintaympäristönä, vähintään kylän tai kunnan tasolla, ja kun Marjalle nimenomaan oma kotitalo on tärkeä, se ei vielä tällöin tullut esille. Innostus ja käsitys oman elämänlaadun parantumisesta yrittäjyyden ansiosta välittyvät kyselystäkin, mutta haastattelun jälkeen tulkitsen vahvasti niin, että kaikki tämä perustuu paikkatunteeseen. Haastattelun alussa minulle tulee uutena tietona se, että hänen vanhemmillaan kuten myös isovanhemmillaan on ollut maataloutta. Lomakkeessa Marja ilmoitti vain heidän myöhemmät työläisammattinsa, mikä myös aluksi katki paikan tärkeyttä. Toisin kuin työläisammateissa toimiviin, viljelijäväestöön liitetään syvä ja lähes mystinen "maahengen" käsite (Kumpulainen 1999, Silvasti 2001b), mikä vie oitis ajatukset tiukkaan paikkaan sitoutumiseen. Marja ei omakohtaisesti ole kasvanut kiinni maatalouteen, joten hän kertoo elämästään maatalousdiskurssin ulkopuolella. Vaikka maatalouden jatkaminen ei ollut missään vaiheessa lainkaan esillä eikä Marjaa sisaruksineen ole kannustettu sen paremmin jäämään kuin lähtemäänkään, Marja sanoo haastattelun alkuvaiheessa, että "mulle on ainakin ollu pikkutyöstä, mä oon pienestä asti sanonu että mä jonain päivänä otan tämän ja niin mä oon sen sitten tehny!"

Tästä alun repliikistä pystyy erottelemaan yhden Marjan useasti käyttämän oman elämäkertomuksen tulkintarepertuaarin. Hän korostaa päättäväisyyttään jonkun tavoitteen saavuttamisessa kertomalla, kuinka päätös syntyi jo pikkutyttönä, siis vielä aika mitättömänä ja ymmärtämättömänä tirriäisenä, ja kuinka päätös on nyt johtanut tulokseen. Tämä päättäväisyysrepertuaari kulkee käsi kädessä paikkapuheen kanssa, johon se tässäkin liittyy: päättäväisyydellä on otettu haltuun oma tila, sekä kirjaimellisesti että kuvainnollisesti. Hän myös irrottaa päättäväisyyden paikan kontekstista vakuuttaakseen minua. Hän kertoo, miten päättäväisyys kulkee perhepiirissä: "Ja mun vanhempi sisar on pienestä asti halunnu [terveydenhoitoalalle] ja nyt se alkaa olla uransa huipulla siinä että, [--], meil on varmaan ollu ihan pikkutyöstä asti ne haaveet semmosia että ne on niinkun TOTEUTETTU."

Siskon päättäväisyys työuran yhteydessä ei suomalaisessa työtä ihannoivassa yhteiskunnassa ole välttämättä vierasta, mutta lapsuuden asuinpaikassa pysymiseen sitä ei ole yhtä tuttua liittää. Aineistossani on yrittäjiä, joita lapsuuden paikan elävänä pitäminen kannusti eteenpäin, mutta kovin monet eivät kertoneet sen olevan keskeisimpiä syitä. Lisäksi monilla oli kyse koko kylän, yhteisön tai maaseudun puolesta toimimisesta ja usein juuri maatalouselämänmuodon säilyttämisestä, kun taas Marja ei julista laajempaa, ”yhteiskunnallisempaa” tavoitetta kuin oman viihtymisensä takaamisen lapsuuden päätöstä toteuttamalla. Marjan asenne varmasti tyydyttää niitä aluekehittäjiä, jotka korostavat paikassa viihtymisen kautta syntyvää taloudellista menestystä. Marjalla paikka on muotoillut vasta myöhemmin syntynyttä ammatillista kunnianhimoa. Hänelle on selvää, että kodin tuntu voi olla ensisijainen päätöksiä määrittelevä tekijä. Hän myös löytää useampia aiheita, joihin soveltaa päättäväisyysretoriikkaa. Omasta työstään puhuessaan retoriikka on vahva, ja siskonkin hän sanoo aina halunneen pysyä paikkakunnalla. Päättäväisyysrepertuaarin erotteluarvoa korostaa se, että hän ei yleistä sitä kaikkeen omaan toimintaansa. Ammattihaaveet ovat hänellä vaihtuneet aikaisemmin tiheästi ja ideaalityöpaikka ei osunut kohdalle heti, mutta ”tän mä oon niinkun pitäny että tää me on laitettu ja remontoitu tää mun vanha kotitalo ja tässä me asutaan [--]”.

Ratkaisuna yrittäminen toisin tehden

Tässä vaiheessa on jo selvää, että muutto työpaikan vuoksi on poissuljettu vaihtoehto. Marjalla olikin töitä ja ennen yrittäjäksi ryhtymistään hän työskenteli kaupassa vuosia. Hänellä oli kuitenkin tyypillisiä työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen vaikeuksia, joihin lopulta kyllästyi. Tästä elämänvaiheesta hän kertoo elävästi.

H: Joo. No mites sää sitten päädyit aikanaan tommoseks jalkinekorjaajaks, tai siihen koulutukseen menit ja yrityksen perustit?

M: Joo, se lähti ihan vaan siitä et mä olin ollu noin viistoista vuotta kaupas töissä ja sitten oli tehtynä kaks lasta ja, mä kiikutin niitä sitten, mies oli aina viikot maailmalla töissä ja mä kiikutin ne aamusin kahteen eri hoitopaikkaan kun ei niitä saanu aina samaan hoitopaikkaan, menin töihin, tein pitkän päivän ja sitten, hoitotädit vähän rupes purnaan kun mul oli NIIN pitkiä työpäiviä ja sitte taas tota lapset rupes sairasteleen aika kauheesti siinä vaihees sitten ja vaihtu hoitopaikat, ja sitte tuli hoitotätiä kotia ja ne rupes vaihtuun ja sit mul tuli mittal! täyteen-

H: -mm

M: -et eikö ihmisen elämäs mitään muuta voi olla. Sit mä rupesin ihan haeskeleen vaan jotain, emmää ees tienny itte mitä mä rupeen haeskeleen kun mä olin ihan varma et emmä niinkun osaa mitään tehreä, ei mul oo mitään semmosta ja, sit mä jostakin lehdestä bongasin ton jalkinealan koulutuksen ja sit mä niinkun oikeestaan puoliväkisin änkesin että mun on pakko sinne päästä ja menin ja kokeilin ja sit mä kävin sitä puoltoist vuotta et mul oli noin sataviiskyt kilsaa sitten autolla ajoo per päivä.

H: Joo-o.

M: Et mä pystyin sen käymään ja, sinä aikana järjesty hoidotkin tietysti hyvin kun se oli sillai säännöllinen.

H: Nii.

M: Aika, ja tota, sitten kun, et siinä vaihees kun mä sinne kouluun pääsin mä sanoin kylmästi itteni irti tuolta vakituisesta silloin, niin sanotusta vakituisesta työmaasta ja, sit mä kävin sen koulun ja tavote oli kova et mä kokeilen ja oman, omaa hommaa rupeen tekeen täällä kotona ja siinä hoituu sitten lapset ohella ja koti ohella ja kaikki, kun toinen puolisko on sitten aina maailmalla kumminkin. Ja niin se sitten lähti meneen etten mä viäl ainakaan paikkaani nyt vaihtasi.

Otteessa tiivistyvät monet sukupuolispesifit seikat. Koko uran vaihto perustellaan lasten kautta: heidän viemisensä hoitoon, vieläpä kahteen eri paikkaan, on rankkaa. Maaseudulla lasten hoitopaikkaa ei aina ole saatavissa läheltä ja epäsäännölliset ja pitkät työajat sekä lapsille sattuneet sairastelut vaikeuttivat tilannetta vielä entisestään. Marja alkoi ajatella, "et eikö ihmisen elämäs mitään muuta voi olla". Hänestä tuntui, että oma elämänhallinta oli karkaamassa käsistä. Tällöin alkoi summittainen uuden suunnan etsintä, jolloin omat kyvyt ja itseluottamus punnittiin. Muutoksen suunnasta ja sen jälkeisestä toiminnasta kertomisessa Marja käyttää taas päättäväisyysrepertuaaria. Hän halusi koulutukseen niin kovin, että "änkesi" mukaan ja ajoi puolentoista vuoden ajan joka arkipäivä pitkän matkan kouluun. Äitiyspuheella höyستetty elämänhallinta tuntui palaavan vanhasta irti repäisyn myötä. Koulunkäynnin säännöllinen rytmi mahdollisti lasten hoitopaikan löytymisen, ja valmistumisen jälkeen tavoitteena oli pystyä hoitamaan lapset ja koti työn ohella. Suuresta päätöksestä kertomiseen tarvitaan myös maskuliinista puhetta. Marja korostaa suurta harppausta sanomalla, että "kylmästi" sanoi itsensä irti tutusta ja asetti "kovan" tavoitteen pärjätä itsenäisesti, oman osaamisen varassa.

Mies vilahtelee Marjan puheessa vain sivuroolissa. Päätöksestä jäädä kotitilalle hän kertoo vain omana ratkaisunaan, vaikka aikaisemmassa lainauksessa talon kunnostamisessa toimijoina ovat "me". Alan vaihto esitetään myös täysin naisen itsenäisenä päätöksenä, vaikka sen taustalla on selkeästi koko perheen tilanne. Muualla työskentelevä mies on vain olosuhde arjen pyörittämisessä. Hänen mainitaan kahteen otteeseen olevan "maailmalla", ei siis missään selkeästi määriteltävässä paikassa toisin kuin elämänsä aivan tietyn rakkaan kodin piiriin keskittävä puoliso.

Alanvaihtoepisodin päättäväisyysrepertuaarissa tulkitseen olevan jotakin feminiinistä. Vaikka Marja esittää päätöksensä varmana ja vahvana, hän oli epävarma, mitä osaisi tehdä, sillä ammatillinen kehittyminen ei ollut hänen elämässään kovin keskeisellä sijalla aikaisemmin. Hän käyttää kokeilla-verbiä sekä koulutuksen että oman yrityksen aloituksessa ja lopettaakin episodin sanomalla, ettei "ainakaan vielä" vaihtaisi paikkaansa. Puheesta kuuluu tietoinen nöyryys, sillä kaikki päätökset eivät aina ole omissa käsissä, vaikka yrittäjä-äiti niin haluaisikin. Feminiininen ja maskuliininen yhdistyvät hänen päättäväisyysrepertuaarissaan. Se sisältää myös ironista realismia, jota vaimon roolissa yrittämistä läheltä seurannut viljelee.

H: Niin sää tiesit silloin jo sit että yrittäjäksi siin on ryhdyttävä?

M: Joo, mies on ollu aina yrittäjä ja mä en oo mitään muuta kun sitä nurjaa puolta siinä vaan nähny.

H:!

M: Ei lomia, ei vapaita, ei rahaa ikinä ja velkaa kauheesti!

H: Joo!

M: Mulle joku opettaja sanokin, semmonen vanha opettaja tual suutarikoulussa silloin että kyllä jollakin voi olla kova hinku yrittäjäksi niin mä sanoin että kun mä oon nähny sen ihan pohjanoteerauksen niin läheltä niin nyt mulla on tavoite että muuttaa se systeemi toisenmoiseksi! Mutta en tiä sitten kuinka käy.

Katkelmassa ei suoraan puhuta miehistä ja naisista yrittäjinä, mutta Marjan tapauksessa miehen yrittäminen on suurella riskillä tapahtuvaa, sitovaa ja muulta elämältä uhrauksia vaativaa ja naisen yrittäminen toisin tekemistä, tai sen yrittämistä, ja tämä se tyypillinen kuva useimmiten on. "Toisenmoiseksi" muuttaminen ei itse asiassa ehkä ole niin kovin toisin tekemistä. Sukupuolitapaisuuteen (Jokinen 2004), jonka juuret ovat syvällä yhteiskunnan rakenteissa ja käytännöissä, kuuluu juuri se, että miehen on yritettävä "henkensä kaupalla" elättääkseen perheensä, kun taas naiset huolehtivat ennen kaikkea reproduktiotehtävistä.

Ehkä yrittämisen toisin käsittävien, sanovien ja tekevien määrän kasvaessa sellainen työ, joka antaa tilaa muulle elämälle, ei enää ole niin erikoista ja ensisijaisesti naisille kuuluvaa – tai ehkä sekä miehissä että naisissa on yhä vähemmän niitä, jotka voivat säädellä työnsä määrää? Jakke Holvas ja Jussi Vähämäki (2005) kuvaavat teoksessaan *Odotustila. Pamfletti uudesta työstä* sitä, miten nykyään oma identiteetti löydetään työprojekteissa, lähinnä etä- ja pätkätoissa, ja työvalmiudessa ollaan 24 tuntia vuorokaudessa. Uusi työ on odotustila, jossa päivystetään palkatta, koska oleellista on olla varattuna, siis haluttu, tarvittu ja tärkeä. Pysähtyä ei voi, sillä koko ajan ollaan kiinni pyydetyissä projekteissa ja tilauksissa. Työn ja hyvinvoinnin uusi jako ja pakotettu kilpailullisuus ovat muuttaneet yhteiskunnan työkäytäntöjä yleisesti (esim. Heiskala & Luhtakallio 2006b). Yksilöt joutuvat etsimään omaa reittiään muutosten keskellä, vain harva voi jäädä paikoilleen. Työ uhkaa haukata toisin tekemisestä haaveilevan Marjankin, tosin ainakin toistaiseksi mielekkyydellään. Hän joutuukin lopettamaan episodin sanomalla, ettei tiedä kuinka muutoksessa lopulta käy.

Valtava innostus ja hyvin tekeminen

Marjalla ei ollut nahkatöistä minkäänlaista kokemusta ennen koulutusta. Kysyn, oppiko hän paljon koulussa vai onko oppi tullut enemmänkin käytännön kautta. Vastauksessaan hän käyttää jälleen päättäväisyysrepertuaaria, joka nyt alkaa suuntautua myös työhön. Kun jokin asia on itselle mielekästä, mitkään esteet eivät tunnu olevan liikaa.

M: Mm mää varmaan sain siäl niin kovan INNOSTUKSEN että, se ois ollu vuoden koulu mutta sitten mä kiusin yhdessä!

H: !

M: Työvoimatoimiston ja koulun välis että mä saan käydä puoli vuotta lisää elikä mä halusin jäädä luokalleni puoleksi vuotta niin mä opettelin siellä tavallaan kengän valmistuksen, kengän korjaamisen, sitten nahkatyöt että mulla oli semmonen niin kova into sit, mä innostuin niin mahdottomasti siitä asiasta että, että mä vaan niinkun ahnehdin sitä lisää ja lisää ja, sitten on

tullu nää ortopediset muutokset kengänpohjiin niin niitä mä teen ja. Semmosia että, että tota, emmä niinkun ollu tuttu kenkien enkä nahkojen kans ennen, ennen kun mä olin siäl koulus hetken ollu. Kyllä mä aika pian, kuukausi-kaks ehkä kun mä olin siäl ollu niin mulle lokshti että mitä, mä tiesin mitä haluan ruveta tekemään mut että pikasuutaria musta ei saa.

H: Joo!

M: Et mä haluan tehdä sitten niinkun huolella, kunnolla eikä mitään nopeeta.

Tässä tulee ensimmäistä kertaa esille toinen haastattelua hallitseva puhetapa, hyvin tekemisen repertuaari. Se liittyy työn kuvauksiin ja toistuu monta kertaa. Tässä katkelmassa siihen viittaa eron tekeminen pikasuutareihin, joiden markkinat ovat kaupungeissa ja joita molempia, pikasuutareita ja kaupunkeja, luonnehtii implisiit- tisesti nopeus ja kiireisyys. Kaupungissa työ keskeytyy koko ajan eikä siihen voisi keskittyä, kun asiakkaita tulee ja menee. Maaseudun käsityöläisen traditionaaliseen kuvaan taas kuuluu rauha, huolellisuus, vastuuntunto ja ylpeys oman käden jäljestä. Vasta tällä tavalla työ voi Marjan tulkinnan mukaan tulla hyvin tehdyksi.

Pienen paikkakunnan realismia on se, että ei voi erikoistua esimerkiksi uusien nahkatöiden tekemiseen, mitä Marja haluaisi, vaan pienempää ja suurempaa korjaamista tarjotaan paljon. Luovuuden ja realismin välillä on luovittava. Realistinen asenne välittyy asiakaspuheessa muutenkin. Kuten useimmat muutkaan aineistoni yrittäjät, Marja ei ole mainostanut paljoakaan virallisten kanavien kautta. Puskaradion sanotaan olevan oleellisin ja tehokkain itsestä tiedottamisen väline, ja Marjan voimakas hyvin tekemisen halu on avuksi myönteisen kuvan antamisessa. Huolella tekeminen on kunnia-asia, ja kun tyytyväinen asiakas tuo yhä lisää korjattavaa, yrittäjä tuntee saavansa parhaan kiitoksen työstään. Asiakkaiden kiitos ja kiinnostus on tietyllä tavalla tyypillistä puhetta, jota joissakin tilanteissa on positiivisessa hengessä puolittainen pakko tuottaa. Tulkitsen tässä haastattelussa kuitenkin olevan mahdollisuuden myös negatiivisempaan ja kriittisempään asiakaspuheeseen, ja sellaista tuleekin. Myönteinen asiakaspuhe tuli tässä yhteydessä esille Marjan perustellessa, miksi hyvin tekemisen on hänelle tärkeää.

Vaikka asiakkaita on riittänyt ruuhkaksi asti, Marja tiedosti jo aloittaessaan näkyvyyden tärkeyden ja oli asiakkaiden parissa mahdollisuuksien mukaan keskustassa. Pääasiassa hän tekee työt kotona olevalla verstaalla, jossa myös käy asiakkaita. Nyt hän on mukana itsestään virinneessä, vanhojen tuttavuuksien pohjalta alkanessa eri alojen käsityöläisten ringissä, joka vuokraa toimitilaa keskustassa, ja palvelee vuorollaan siellä. Marja ei osaa sanoa tarkasti, miten ringi sai alkunsa. Pidän sitä kiinnostavana, sillä ekspansiivinen, paikkaan tiukasti sitoutunut yrittäjä on mieluusti autettava toiveasiakas yrittäjyysdiskurssin hengessä toimiville aluekehittäjille, mutta Marja ei ole mainitse julkisten toimijoiden apua esimerkiksi verkostoitumisessa, vaan kertoo yrittämisestään omaehtoisena projektina. Lomakkeessakaan hän ei missään yhteydessä mainitse viranomaistoimi- joita, joten ne eivät ole hänelle merkittäviä tukijoita. Haastattelun myöhemmässä vaiheessa käy ilmi, että hän on saanut starttirahan, joitakin tukirahoja ja neuvoja, mutta hänen omassa puheessaan ne ovat ilmeisesti seikkoja, joita ilmeisesti asiat olisi toteutettu.

Marja ei toimi muutenkaan kasvuhakuisen, työllistävän ja paikkakunnalle laajasti myönteistä näkyvyyttä tuovan yrittäjyysidealin mukaan. Feminiininen päättäväisyys, toisin tekemisen halu ja varmuus omasta tyylistä huokuu hänestä.

M: Että, ei tää, siis miljonääriks täl ei tuu ikänä, ja niin ei voi sanoo että koko ajan olis jemmassa! rahaa että tosi kitkuttamista on tavallaan mutta se riittää mulle kun muut asiat hoituu ympärillä ja kun sillai on että lisää ei velkaannu.

H: Joo.

M: Se on niinkun mulle pääasia.

H: Sä oot joutunu ottaan velkaaki kone-

M: -en tähän asiaan.

H: Joo.

M: En, että tota mä oon sanonu että hiljaa hyvä tulee ja hitaasti ja hiljaa lähdetään liikkeelle ja eletään varojen mukaan, mutta tota, siis sillai että ennestään on sitten taas asuntolainaa-

H: -joo

M: tämmösiä että ne on nyt tietysti, pitää kiinni sitten vielä. Hyvän aikaa.

H: Joo.

M: Mutta niin, sen mä päätin että tähän yritystoimintaan mä en ota velkaa yhtään. Että jos ei sen vertaa kannata että mää saan tavaraa tilattua ja niitä maksettua niin olkoon sitten, mutta kyllä mä ne nyt sitten oon aina hoitanu!

Ajatus, että lainaa ja suurta riskiä ei oteta, vaan yritys toimii sillä suuruudella, että kaikki elämän osatekijät ovat hallinnassa, on naisille tyypillinen (esim. Cliff 1998, Cromie 1987). Missään vaiheessa ei ole puhetta siitä, että Marjan mies olisi ollut lainanottoa vastaan tai ylipäätään puuttunut vaimon yrittämiseen. Marja esittää kaikki päätöksensä kautta haastattelun vain ominaan, ja suuri itsenäisyys ja naiselle perinteisesti lankeava vastuu kodista ja lapsista risteävät kiinnostavalla tavalla. On mahdotonta sanoa, onko vahva vakuuttaminen, että rikastua ei halua eikä sitä edes voi tässä ammatissa tapahtua ja että tärkeintä on "asioiden hoituminen ympärillä" Marjan vilpittömä käsitys. Kyseessä voi olla myös elämäntilanteen hallintaan ja identiteetin eheyteen liittyvä välttämätön ajattelumalli ja asioiden esittämisen tapa. Luultavasti hän ei osaa sanoa sitä itsekään, mutta joka tapauksessa ei ole puheineen yksin (Ljunggren ym. 2000, 125, 127). Kirsti Melinin (2001, 26) mukaan yrittäjälle kuin yrittäjälle on tyypillistä, että hän pyrkii aktiivisesti muutokseen, jota voi hallita. Se ei liene pelkästään yrittäjille ominaista, mutta suutariyrittäjän toimintatapa tämä kuvaa. Nykyisten realiteettien valossa mahdollisimman hyvin tekeminen on se repertuaari, johon yrittäjä voi purkaa innostustaan. Yksittäisten naisten painostaminen suuren mittakaavan yrittämiseen ei olekaan mielekästä, vaan jos tämänsuuntaista muutosta halutaan, on toimet kohdistettava laajempien (sukupuoli)rakenteiden ja käytäntöjen tasolle.

Koti, jossa ei voi olla kuin kotonaan

Vaikka Marjalla on yhdessä muutaman muun yrittäjän kanssa jaettu vastaanottopiste keskustassa, hän työskentelee pääasiassa kotona, kuten lähes kaikki aineistoni naiset. Jollakin tavalla muista arjen paikoista rajattu tila on tärkeää olla, ja Marjalla se on pihapiirissä oleva erillinen halli. Hän kertoo paikasta vahvasti omana alueenaan, sanoen jopa rakentaneensa sinne huoneen itse eikä vaikkapa puolison kanssa. Huone on se "missä mä niinkun teen ja mä saan ne työt jättää just keskeneräisinä illalla sinne semmosenaan eikä mun tarvi järjestellä niitä välillä pois, mää vaan aamulla meen ja jatkan just siitä mihkä mä oon edellispäivänä

jääny”. Kahteen kertaan toistettu sana ”just” osoittaa, miten painokkaasti hän ilmaisee oman tilan tärkeyden. Työrauha on ”sataprosenttinen” päivän aikana, ja niinä päivinä kun hän on asiakaspalvelussa keskustassa, voi puolestaan keskittyä täysillä siihen. Tällöin työ on naiselle myös vapautta ja omassa fyysisessä tilassa voi mentaalisesti matkustaa minne tahansa. Tärkeää on sekin, että työt voi jättää levälleen, sillä työtilan ei tarvitse olla edustuskunnossa eikä sopia muiden ihmisten käyttöön. Verstaalla naisenkin saa jättää paikat ”silleen”.

Tila on tarkoituksenmukaisella tavalla kaunis, kun työn luonne saa näkyä siellä. Näillä ehdoilla tila on myös avoinna muille: asiakkaat käyvät siellä ja lapset viettävät aikaansa siellä muun muassa läksyjä tehden. Marja ihmettelee, kuinka paljon asiakkaita haluaa käydä nimenomaan syvällä maaseudulla olevalla verstaalla. ”Helsingin mökkiläiset” ovat ryhmä, jonka suuruuden hän on ymmärtänyt vasta yrittäjäksi ryhtyttyään ja jonka viehtymystä vanhan maatalon aika ajoin rehottavaan pihapiiriin hän hämmästelee huvittuneena. Hän tunnustelee varovasti elämysretoriikkaa, jossa silottelematon maalaismaisema nähdään esteettisesti arvokkaana. Paikallisia asiakkaita varten sen sijaan on hyvä olla olemassa vastaanottopiste muualla, sillä matkat ovat suhteellisia. Marjasta parikymmentä kilometriä keskustaan ei ole matka eikä mikään, mutta keskusta-asukkaalle sama matka sivukylälle on ylivoimainen.

Omasta työtilasta huolimatta auto on nykyajan maaseutuyrittäjälle ehdoton edellytys, eikä aineistossani tulekaan esille aktiivisesti työskenteleviä yrittäjiä, jotka olisivat muiden kyytien tai esimerkiksi syrjäseutujen huonojen julkisten yhteyksien varassa. Jälkikäteen tarkasteltuna ymmärrän, että haastateltavani suhtautuivat syrjäseudun välimatkoihin hyvinkin itsestään selvästi ja matkojen tuomat toimintaehdot sisäistäen. Kun itsekkin olin ottanut etäisyydet jokseenkin muuttamattomina tosiasioina, en kysellyt niistä erityisemmin. Silva Tedre (2004) on sen sijaan ymmärtänyt maaseudun hoivatyötä tutkiessaan kiinnittää huomiota siihen, miten arkitila rakentuu välimatkoista, niiden ylityksistä ja paikkojen yhdistämisistä. Välimatkat rakentavat aikatauluja ja työn ehtoja varsinkin sellaisessa työssä, jossa liikutaan asiakkaan luota toiselle (mt., 58). Kun naiset kantavat omassakin aineistossani päävastuun perheestä ja kotitöistä, heidän on sopeutettava sopeuttava päivärytminsä ja liikkumisensa myös niihin (Kainulainen 1995), oli työmatkaa tai ei. Juuri työmatkan eliminointi on virittänyt monia naisia kotona työskentelyyn (Christensen 1993). Tosin Marja tai muut haastateltavani eivät puhu vain matkoista vaan nimenomaan siitä, mitä etäisyyksien vuoksi ei pysty tekemään, kuten pitämään lapsia sopivassa hoidossa sopivia aikoja.

Kotona työskentelykään ei ole pelkkää onnea ja auvoa, vaikka tähän tilanteeseen olisi itse haluttu.

H: Onks sulla jotkut aukioloajat vai tuleeko-

M: -ei, siinäpä tän työn vitsaus onkin kun mä en periaattees pysty pitään kiinteetä aukioloaikaa että, et mä en voi esimerkiks ilmoittaa ihmisille että mä oon yheksästä viiteen paikalla koska mä en voi tehdä niin koska mä joudun täältä lähteen ehkä hakeen tavaraa, tarvikkeita, käymään jossakin muinakin aikoina, eikä mul oo ketään joka täällä pitäis sen aikaa sitten tätä auki.

H: Nii.

M: Ja siinä onkin sitten tulee se nurja puoli vastaan elikkä mua asiakkaat suorastaan häiritsee!

H: -nii!

M: Sillai joskus että ne tulee illalla koska sattuu ja ne käy viikonloppusin ja ne käy juhlapyhinä ja millon aina jollakin on jotakin asiaa.

H: Nii.

M: Ja sitten ne soittaa iltamyöhällä voinko nyt tulla hakeen ne kengät kun en päivällä päässy, ootko kotona.

H: !

M: Niin se on niinkun itsestään selvää että kun työmaa on kotipihassa niin ne tulee koska tulee.

H: Nii-

M: -Mutta se on yks hyvä palvelumuoto kun vaan jaksaa sen rumban mutta kyllä mä oon niin aatellu että jos mä lomaa joskus pystyn pitään, edes viikon!

H: Nii.

M: Kun emmä oo viä pitäny! Niin jos mä lomaa pystyn pitään niin pois mun on täältä mentävä. Emmä voi niinkun kotonani olla enää niinkun kotonani.

H: Nii.

M: Koska täällä aina puhelimet soi ja oven takana on joku ja, sillai että tota, ja ei mun tarvii oikeestaan käydän kun tossa lähi, kyläkaupalla niin tääl saattaa olla joku käyny ja on kenkiä tuotu rappusille ja.

H: !

M: Sillai että tota, ne käy mihkä aikaan vaan.

H: Joo-o. Käyks niitä ympäri vuoden vai?

M: Käy.

H: Joo.

M: Joo, elikkä mulla on niinkun alkuun kaikki sano että kyllä on kuule sitten aina joulun jälkeen niin hiljasta ja kesällä ei korjuuta kukaan mitään ja mä en ainakaan viime kesänäkään pystyny en niin päivääkään ottaan sillai että, juhannuksenpyhinä mä, me otettiin perheen ja suvun kans varattiin mökki et me oltiin kolme päivää, kaks ja puol päivää oltiin niinkun semmosella mökillä ihan niinkun piilossa täältä. Muuta tota, kyllä siis ympäri vuoden että koko ajan mul on ollu niinkun korjattavaa.

Kotona työskentelevän vapauden paradoksi on se, ettei voi enää olla kotonaan kuin kotonaan. Hetkittäisiä vapauden saarekkeitä on, mutta täydellinen irrottautuminen on mahdotonta, kun työt ja asiakkaat seuraavat mukana. Puheessa kuulee vahvan emotionaalisen latauksen, kun melko tuore yrittäjä hakee jaksamisensa rajoja.

Päivä rytmittyy lasten koulunkäynnin mukaan, mutta siten, että Marja on verstaalla heidän koulusta tulonsa jälkeenkin, jopa yhteentoista asti illalla. Aluksi hän työskenteli aivan joka päivä, mutta on nyt päättänyt olla tekemättä sunnuntai-sin, "että jos ihmiset ei kenkiensä puolesta pärjää" viikonloppua niin sentään siitä hän ei voi ottaa vastuuta. Marja kertoo pitkän episodin siitä, kuinka vähäinen yhteinen aika perheen kanssa yritetään käyttää hyväksi, kuinka on huomannut pidempien lomien pitämisen mahdottomaksi ja kuinka markkinatapahtumien ja juhlapyhien läheisyydessä työtä riittää yötä myöten. Otan ymmärtävän kuulijan roolin. Vuoronperään otamme esille seikkoja, joiden kanssa Marjan pitää selvittää: vanhan omakotitalon ja pihapiirin vaatiman työn, lähes olemattomiin käyneet yhteydet sukulaisiin ja ystäviin ja lähistölle vastikään muuttaneelta isoäidiltä saatavan avun. Tunnelatautunut, voimakkaasti painotettu puhe on syntynyt

nimenomaan perheenäidin ja yrittäjän yhdistelmäidentiteettiä ilmentämään. Äitiyrittäjänä Marja haluaa päättäväisesti pärjätä ja tehdä työnsä niin hyvin kuin suinkin. Pitkät työpäivät ja yrityksen sitovuuden Marja kertoo hyvien puolien kautta säilyttääkseen itsearvostuksen äitinä ja oman elämänsä hallitsijana. Hän sanoo, että lapsista on mukavaa ja turvallista, kun he tietävät äidin olevan aina lähellä. Hän mainitsee, että lapset ovat sanoneet, kuinka kamalaa olisi jos äiti menisi muualle töihin ja lapset joutuisivat olemaan pitkät illat yksin.

(Nais)suutariksi oppimassa

Naispuolisena suutarina toimiminen tulee ensin puheeksi Marjan aloittamana. Kyselen hänen yhteyksistään muihin yrittäjiin, jolloin hän kertoo, että oli ainoa nainen samaan aikaan suutariksi opiskelevien joukossa. Tästä joukosta vain harva on todella aloittanut suutarintyöt, ja yhden kanssa Marja on ollut yhteydessä myöhemminkin. Kuitenkin hän valittelee, kuinka vähän ammatillisia kontakteja on ja ihmettelee, että "miks mun niinkun kanttini ei oo sitten kestäny kun suutarit on mulle kumminkin kaikki niinkun outoja". Suutareiden liittoonkaan hän ei kuulu, koska ei tunne saavansa siitä hyötyä. Marja ei varsinaisesti ota sukupuolta yhteydenpidon esteeksi, vaan hakee syytä ikäerosta itsensä ja hallitsevan vanhan polven suutareiden välillä. Kun hän oli päättänyt uudesta alastaan ja toimintavoistaan, hän ei itse nähnyt sukupuolta merkittävänä, mutta mietti jonkin verran asiakkaiden suhtautumista.

H: Ajatteliksä sitä mitenkään silloin aluks että onko outoa olla nyt nainen ja suutari?

M: Emmä tiedä aattelinko mää sitä mutta ehkä mä vähän aattelin sitä että saas nähdä mitä asiakkaat sanoo.

H: Joo.

M: Mutta tota, kyllä siis niinkun että ei ne oo kyllä missään vaihees täytyy sanoo ihan että ei ne oo kyllä kyseenalaistanu yhtään sitä että hei nainen suutarina et osaakohan se tehdä.

H: Nii.

M: Vaan siis sillain että mieluummin näin päin että kyllä näkee että nainen tekee, että huolella tekee!

H: Joo.

M: Siis sillai että tämmösiä kommenttia tulee. Sitten kun joku iäkäs, nykkin kävi perjantaina mulla asiakkaana semmonen vanha setä joka sano täyttävänsä kohta yhreksänkymmentä niin se tuli niin sitten se katto kyllä vähän, kaks kertaa mua ja sitten sano että EIPÄ KYLLÄ TULLU MIELEEN ETTÄ NAINEN ON SUUTARI.

H: !

M: ! Mutta kyllä se vaan kenkensä jätti.

H: Joo!

M: Sitten puheltiin että, noin niinkun vanhalla kansalla on se käsitys et suutari on aina mies.

H: Nii-i, varmaan.

M: Mutta että musta tuntuu että käviskö niin paljon naisasiakkaitakaan jos olis mies, koska ne teettää niin monta kertaa semmosta pientä hienosäätöhommaa että-

H: -nii

M: Niinkun naiset. Että tota, jotenkin tuntuu että veiskö ne ees miessuutarille sitä kaikkee.

H: Nii et kehtaisko sitä joka, piikkaria viedä korjattavaks.

M: Nii. Että, ja vähän just sillai että, siis on jopa käyny joku kysymäs niinkun rintaliivin, semmosta tiäks! semmosta lenkkisolkee.

H: Aha.

M: Ni mä ajattelin että olisko käyny, sillon tuli heti mieleen että olisko käyny jos olis ollu miessuutari!

H: Nii-i, nii!

M: Tuskin. En tiedä.

H: Niinpä.

M: Nii, ja sitten että nainen tulee ja kysyy et teetkö mulle semmosen pienen laukun, semmosen ja semmosen, niin aina sillon tulee mieleen että käviskö kysymäs miessuutarilta toikaan ollenkaan.

H: Mm.

M: Voi olla et ei, en tiä. Et mun mielestä aina jos mies on suutari niin mulle ittelle tulee semmonen mielikuva että se on sitten vähän semmosta krouvimpaa sen työ. Ku se tekee että se ei tee semmosta pientä näperrystä. Ja no eipä noi miessuutarit sitten oo, mitä [omalla paikkakunnallakin] on ollu niin ne on niin hetken aikaa koska tekee, tehneet että musta tuntuu että jos ne on jättäytyny tosiaan sen korjaamisen varaan niin se ei kyllä riitä että on pakko käyttää enemmän työtunteja ja tehdä myös nahkatöitä ja käydä niitä myymäs jossaki että jotenkin pärjää.

H: Joo.

M: Pelkällä korjaamisella mun mielestä ei voi pärjätä tämmösellä seudulla, se on eri asia jossain kaupungis missä koko ajan niinkun tehdään pikasuutarina nopeita juttuja.

H: Mm.

M: Mutta et mä uskon että toi, nahkatöitten tekeminen on yks niinkun semmonen plussa.

Marja kertoo sukupuolesta työssä positiivisen tarinan. Hän vakuuttaa naissuutarina olemisen ongelmattomuutta ottamalla esille vanhan miehen eli perinteisten tapojen kannattajan ihmettelevän, mutta hyväksyvän kääntyneen reaktion. Samoin hän lisää uskottavuutta kertomalla naisasiakkaiden erityisistä toiveista, joita hän pystyy toteuttamaan ja joita hänelle on helppo kertoa. Marja tuntuu episodissa olettavan minulta aktiivisempia repliikkejä kuin mitä tilanteessa keksin, sillä hän mainitsee useamman kerran, ettei tiedä varmasti ovatko hänen päätelmänsä oikeita, että hänestä vain tuntuu siltä. Hän perustelee kysymättä, miksi ajattelee ja miksi ehkä muutkin ajattelevat miessuutarin olevan erilainen. Miehen työ on "krouvimpaa", karkeampaa ja suurpiirteisempää kuin naisen "näperry". Hän jatkaa kertomalla käsityksistään miessuutarin työstä yleensä antaen ymmärtää, että naisen vahvuuksina ovat monipuolinen kiinnostus alaan ja materiaaleihin, ei vain ehkä miehismäksi mieltäytyvä korjaaminen. Taas tulee esille kaupunki-maaseutu-jako, kun Marja sanoo, että kaupungissa tosin voi pärjätä vain korjaamalla, tekemällä pikasuutarina "nopeita juttuja". Tässä vaiheessa haastattelua on jo selvää, että Marjan hyvin tekemisen repertuaarissa ei tällainen tekeminen sijoitu korkealle, ja omalla päättäväsyydellään hän itse onkin laajentanut osaamistaan ja samalla ylittänyt sukupuolensa mahdollisesti aiheuttamia ennakkoluuloja taidoistaan.

Myöhemmin hän kertoo innostuneen ja ylpeän episodin kasvaneesta ammattitaidostaan. Hän on tullut ”nahan kanssa tutuksi” yrityksen ja erehdyksen kautta, harjoittelemalla esimerkiksi kengän teon alusta loppuun. Osittain metodina on ollut eräänlainen moderni kisällijärjestelmä: hän etsi puhelimitse neuvoja ihmisiltä, joiden tiesi osaavan antaa joitakin vinkkejä. Päätäväisestä ponnistelusta seuraa hyvänolontunne, kun huomaa osaavansa valita helposti oikeanlaisen nahan eri tarkoituksiin ja pystyy neuvomaan harjoittelijaakin.

Jälleen tullaan hyvin tekemisen retoriikkaan ja päätäväisyyteen. Oppiminen ei ole aina sujunut kuin tanssi, vaan lukuisia kertoja sama asia on pitänyt tehdä uudelleen ja uudelleen, sillä ”mä en sitten tykkää päästää käsistäni eteenpäin jos mä en oo ite tyytyväinen”. Oppimisprosessiin kuuluu se, että ongelmallinen työ jää hetkeksi lepäämään, jolloin asia on unettoman yön jälkeen toivottavasti lokahtanut kohdalleen. Kun riittävän tai oikeastaan todella hyvin tekeminen on tärkeää, samoin kuin asiakkaille annetuista aikatauluista ja muista lupauksista kiinni pitäminen, tulevat työpäivät pitkiksi vaikkei se näy palkassa. Marja korostaa elämäkokemuksiinsa vedoten, että raha ei kuitenkaan ole se mihin hän pyrkii. Marjan työnteon ideaalit tuovat mieleeni tinkimättömällä ammattitaidolla ja perinteitä kunnioittaen tehdyn kahvin mainoksen, minkä hänelle haastattelussa vitseinä sanonkin. Hyvin tekeminen ja perinteisyys kietoutuvat hänen kertomukseensa yhteen monta kertaa. Hyvin (ja naisten tavoin pienellä riskillä) voi tehdä vanhoillakin koneilla (”mä kalustan koko verstaan erilaisilla koneilla yhden uuden koneen hinnalla jos mä saan käyttää vanhoja käytettyjä mitkä on tuttuja, turvallisia, taattuja”) mutta tuskin kaupungissa (”mä en haluais tosiaan olla kaupunkilaissuutari joka tekee sillai että koko ajan ovi käy ja aina joku ihminen tulee tuomaan ja viemään ja joka välissä työ keskeyty”). Asumistavankin Marja liittyy työntekemisen tapaan. Hän juttelee kerrostaloasumisesta ”linnatuomiona” ja samaan hengenvetoon sanoo, että taitaa pitää juuri pienen paineen alaisena työskentelystä. Kova työ ja se, että joku työ odottaa koko ajan tekijäänsä, liittyy juuri maaseutuun eikä kaupunkeja symboloiviin kerrostaloihin. Hyvin tehdään traditionaalisesti maalla.

Hyvin tekemisen repertuaari on välillä refleksiivistä, mutta toisinaan kertomuksessa on ristiriitoja, joita Marja ei huomaa tai halua selittää. Hyvin tekeminen liittyy hänellä vanhanaikaiseen oppipoika-ajattelun arvostamiseen, käsin alusta loppuun tekemiseen ja tekemällä oppimiseen. Hän ottaa tällä tulkinallaan tietoisesti sellaisista diskursseista eriävän kannan, joilla rakennetaan kiireistä, teoriakeskeistä, yliteknistynyttä maailmaa. Tietoista on myös tarve ja halu hakea oppia itsenäisesti monesta lähteestä ja tarjota itse osaamistaan. Hän oli alusta lähtien päättänyt olla tarjolla asiakkaille paljon (yrityksellä ei ole aukioloaikoja) ja lähellä (palvelupiste kuntakeskuksessa). Näin hän on tavallaan mennyt mukaan kehitykseen, jossa ollaan aina käytettävissä. Jatkuva tiedon hankkiminen esimerkiksi opettajilta ja muilta suutareilta on elinikäisen oppimisen diskurssin mukaista toimintaa, jolla taas voi nähdä olevan yhteyksiä kouluissakin opettavan kaikkialle ulottuvan yrittävän elämänasenteen kanssa (Komulainen 2004). Ristiriitaisuutta on siinä, millä tavoin hän tulkitsee osallisuuttaan tässä trendissä. Yhtäältä kiire, väsymys ja yksityisen vapaa-ajan mureneminen ahdistavat. Toisaalta tunne omasta vapaudesta, itsenäisyydestä ja omien arvojen toteuttamisesta, siis yrittäjyysdiskurs-

sisä painotetuista hyvistä puolista, estävät pitämästä omaa tilannetta uuteen oravanpyörään joutumisena.

Koti ja kerma

Marja on omaehtoisesti jo useasti aiemmin puhunut paikkatunteestaan. Kysellessäni siitä suoraan esiin tulee vielä uusia perspektiivejä, mutta tyhjentäviä syitä paikan merkitykselle ei voi antaa. Merkitystä kuvatessa kuljetaan elämänkulun päästä päähän ja kerronta on tiivistä ja tunnepitoista. Paikan tärkeyttä vakuutetaan juuri ajallisella ulottuvuudella. Siellä on tietoisesti haluttu asua ennen kuin on oikeastaan edes voinut moista halua tiedostaa, ja ajallinen jänne ylettyy kaukaiseen eläkeikään asti. "[M]eillä on olohuoneessa kaks vanhaa keinuakin, [-] mummy- ja vaarikeinut, olis ihanaa kun tää olis niinkun mummulana ja tänne tulis joskus lastenlapset!" Traditionaalisuus on tärkeä arvo, joka liittyy ylipäätään siihen, että on ylitse muiden oleva fyysinen paikka, jonka eteen on valmis tekemään valtavasti työtä. Samoin perinne on näkyvässä haaveessa jatkuvuudesta eli lapsenlapsista. Kuten muutkaan haastateltavani, Marja ei kuitenkaan halua asettaa lapsilleen vaatimuksia kotiseudulle jäämisestä tai yrityksen jatkamisesta, vaan he uskovat, että lasten on saatava itse valita. Se, että maatalous ei ole haastateltavillani pääelinkeino, vaikuttaa myös varmasti siihen, että maasta on tulevien polvien lupa päästää irti.

On jännittävää huomata, kuinka nopea ja iso on muutos, kun siirrymme puhumaan oman viihtymisen ja kodin skaalan sijasta kunnan mittakaavassa. Tällöin tulee esille myös raha, ja silloin Marjan muutoin yrittämisen mukavuudesta kielivä puhe saa tulistuneen sävyn. Rahan valta ja suuret yritykset määräävät hänen mielestään liikaa paikkakunnan elinkeinopolitiikkaa, ja tästä hän sanoutuu irti. "Pienet räpästäjät" vain yrittävät pysyä perässä, kun "kermaporukka" määrää suunnan. Kysyttäessä Marja huomaa, että on neuvoja hänenkin yrittäjätaipaleensa varrella ollut, ja henkilökohtaisista asiantuntijakontakteista Marjalla on vain positiivista sanottavaa. Marja ei ole ainoa, joka alkaa neuvojen saamisesta kysyessäni kertoa varsinaiseen ammattiosaamiseen saamastaan avusta. Tämä osaltaan osoittaa, että alasta irrotettu yrittäjyysneuvonta ei ole tuttua ja arkista.

Yrittäjyyden hallinnolliset ja poliittiset kuviot eivät ole hedelmällinen puheenaihe Marjan kanssa, kuten eivät useimpien muidenkaan. Naisyrittäjien arki täyttyy niin monesta muusta tekijästä, että harvalla on voimia yrittää työntää jalkaansa sellaisten ovien väliin, jotka eivät aukea heille automaattisesti. Marja ei ole huomannut erityistä maaseudun yritystoiminnan tukemista konkreettisesti, vaikka nimikkeenä sen tunnistaa. Enemmän hän on huomannut tuettavan milloin nuoria yrittäjiä ja milloin suuria yrityksiä, uusia aloja tai vain maataloutta. Juuri tällä tavoin yrittäjyysdiskurssi samanaikaisesti sekä on läsnä että karkailee. Erityisesti maaseutukontekstissa yrittäjyysdiskurssi on koko ajan havaittavissa, jos seuraa paikallislehtiä, kylätoimintaa, kunnallispolitiikkaa tai vain havainnoi maisemaa taantuvissa kunnissa tai kasvun imuun päässeissä suurten kaupunkien läheisillä alueilla. Yrittäjyys ja vireä elinkeinotoiminta on toivottua kaikkialla, mutta tilanteittain vaihtelee, millä tavalla oman kokemuksensa voi liittää yrittäjyysdiskurssissa keskusteltuihin aiheisiin.

Kun kuivahiivakin vanhenee

Marja on vahva ja vivahteikas kertoja. Hänen elämäkertomuksestaan ilmenee valtavan innostuksen saaminen työhön sekä mahdollisimman hyvin tekemisen ja taidokkaaksi oppimisen halu. Samalla puhutaan paljon väsymyksestä. Vaikka Marja on tavoitellut harmoniaa, ristiriitojen kokemista ei voi välttää. Hän ottaa itse esille parisuhteen ja yrittämisen. Marja kertoo huumoria viljellen, kuinka hän saa välillä purkauksia, joissa vastaa esittämättömiin syytteisiin.

H: Joo. Just. ... Tota, miltäs susta sit tuntuu kun sää oot kokonaan tosta kodista vastuussa ja sitten vielä paljon töitäkin niin miten sitä jaksaa?

M: Siinäpä se!

H: !

M: ! Joo kyllä meillä on välillä vähän sitä että kumpikohan meistä ne perunat viikonloppuna keittää.

H: Nii.

M: Että tota, joo siis SEMMONEN mulle tulee aina että sitten kun tulee miehen kanssa siitä sanaharkkaa niin siihen mä vetoon, mä aina sanon että, että kun sä teet maailmalla töitä, pitkiä päiviä, ja mä hoidan tän niinkun että me hoidetaan perheasiat vaan puhelimen välityksellä viikolla, ja jos meillä lämmitykset, pannuhuoneet hajoo, jotakin niin mä soitan, puhelimesta otan neuvot ja mä siellä yritän korjata sitten neuvojen mukaan, mä sanon että mä teen NIIN KAIKKI ja mä yritän kaikkien asioiden kans pärjätä sen viikon, ja jos MÄ EN NÄITÄ JOUTUISI yksin täällä hoitaa niin vielä tuloksellisempaa hommaahan mä tekisin täs suutarintyössäni tietenkin.

H: Nii-i.

M: Että kun kerran töitä on, ja mä pystyisin myyntitavaraa tekemään enemmän, niin mä vetoon siihen että! mun oikeus on esimerkiksi olla käsi ojolla miehelle että sun kuuluu antaa mulle lisää rahaa tai jotakin sitten kun mulla ei oo, että tota, et mun ei saa tuntea siitä huonoo omaatuntoo, et jos mä en niinkun pysty hoitaa kaikkia asioita niinkun rahallisesti sen takia että mä hoidan niin paljon muita asioita mitä ei kukaan muu täällä voi hoitaa.

H: Nii.

M: Elikä tää on niinkun sitten semmonen, mun mies kun on semmonen kiltti niin se aina sanoo että oonko mä ikänä sulle rahasta mitään sanonu, mä sanon että et oookaan mutta mä nyt vaan valmiiks-

H: -!

M: Ettet vain sanokkaan!

H: Joo!

M: Suurin piirtein näin.

H: Joo-o.

M: Mutta siis se että kovasti saa niinkun tehdä kesällä helpottaa kun on lumityöt ja lämmityshommat niinkun poissa.

H: Joo.

M: Että ne on niinkun ne perheriidan paikat mitkä mä niinkun järjestän yksin!

H: Nii!

M: Että täytyy sanoo et se on ihan mun moka, ei toinen kyllä o yhtään mua niinkun yllyttäny niihin.

Ammatillisen innostuksen vallattua yrittäjän Marja saa toisaalta työstään valtavasti voimaa, mutta samalla hän on uudelleen palaamassa perheen ja työn yhteensovittamisen ongelmiin. Kukaan ei vaadi häntä ansaitsemaan työllään enempää tai tekemään pidempiä päiviä, mutta ongelmaksi onkin tullut, että hän ei voi näin tehdä edes halutessaan. Yrittäjäksi ryhtyminen oli uusi siirto perhevelvollisuuksien ratkaisemiseksi, ja kun se päätös tehtiin, nainen sitoutui yhteensovittamiseen, yksinäiseen vastuuseen ja lasten ensisijaisuuteen. Yrittäminen on lähtenyt nykyisillä panoksilla niin hyvin käyntiin, että Marja ymmärtää siinä olevan laajenemisen ja taloudellisen tuloksen parantamisen mahdollisuuksia, joihin ei nyt voi tarttua. Lasten kasvaminen on tulevaisuudennäkymä, johon oma jaksaminen perustuu.

Marjan päivärytmi yrittäjänä on hyvin samantyyppinen kuin monilla haastateltavillani. Myös viikossa on tietty rytmi. Tapahtumia säätelevät asiakkaiden tilausten tekeminen, asiakkaiden käymiset verstaalla, keskustassa palvelu, paperiasioiden hoitaminen, lasten kouluun menemiset ja koulusta tulemiset, perheen harrastukset, ruuanlaitot, lämmitykset, pihanhoidot ja muut kotityöt, miehen poissaolo ja läsnäolo ja niin edelleen. Väsyneelle äidille (E. Jokinen 1996) tavallinen tarve päästä edes hetkeksi ja edes mielikuvissa eroon velvoitteista on kerrottu väkevästi, vaikkakin Marja tuntuu irrottavan väsymyksen ja oman ajan tarpeen sukupuolesta. Hän sanoo, että tässä tilanteessa *ihmisellä* ei ole omaa aikaa.

M: Että tuntuu että sitä omaa aikaa ei oo niinkun ihmisellä enää ollenkaan, sit kun illalla lapset menee nukkuun niin ne kysyy että moneltako sää äiti tuut nukkuun niin mää sanon että se on mun asia että mun täytyy saada olla esimerkiks puol tuntii tai tunti ihan yksikseni sitten oman ITTENI kans.

H: Mm.

M: Että mä voin niinkun rauhottuu periaatteessa seuraavaan päivään.

H: Nii.

M: Et mun täytyy saada niinkun hiljentää se päivä johonkin vaiheeseen vaikkei muuta kun istuu puolinukuksis mutta että olla vaan ihan ittekseni sitten kun se kaikki hulina on ohi.

Vähäistä perheen yhteistä aikaa kulutetaan lähinnä tavalliseen yhdessäoloon. Kysyn, onko heillä perheen kesken yhteisiä harrastuksia. Marja tunnistaa heti yhteisen laatuajan diskurssin, mutta ei käy vastustamaan sitä vaan joutuu toteamaan selitysten kera, että heillä ei tällaisia varsinaisesti ole. Eräs harrastusryhmä loppui väen vähyyteen kylällä, mutta isä kuljettaa lapsia jonkin verran harrastuksiin.

Arjen sisällöt ovat menneet kokolailla uusiksi yrittäjäksi ryhtymisen jälkeen. Aiemmin Marja oli innokas leipoja ja ruuanlaittaja ja koti oli aina siisti. Tuttavapiirikin tiesi Marjan leipomisinnostuksesta. Juuri tällaiseen hyvän äitiyden toiveeseen Marjan työn ulkopuolinen kerronta tiivistyy. Pullanleipomisen mahdottomuus kuvastaa muuttunutta arkea, jossa suurin muutos on oman yksityisen tilan ja ajan häviäminen. Vaikka hän on paljon kotona hoitamassa lapsia, lähettämässä heitä kouluun ja ottamassa vastaan, hän kokee lasten kärsivän nimenomaan leipomattomuudesta. Hän on omaksunut hyvän äitiyden diskurssista sen, että lasten kanssa on oltava ja tehtävä aktiivisesti, ja käyttää tätä tulkintaa ainakin ajoittain. Kun kuitenkin on päättänyt lähteä itsenäisen toimeentulon hankkimisen tielle ja vieläpä

nauttii työstään, tilanne on se, että kuivahiivakin vanhenee. Leipää saa kaupasta, leipätyö on ensisijaista.

M: Joo mä haluaisin vielä kerran joskus! leipoo pullaa!

H: !

M: ! Siis mä oon tän kolmen vuoden aikana leiponu varmaan kaks kertaa pullaa ja mä oon ollu tosi kova leipoon kaikki hiivaleivät ja pullat ja kaikki ennemmin, mä oon niinkun tykänny laittaa ruokaa ja mä oon tykänny leipoo hirveesti kaikkee ja mä autoin aina sukulaisiaki kun joku tartti jokin leipomuksia ja nyt must tuntuu että mä toivon että mulle joku leipois joskus jotaki.

H: Nii-i.

M: Elikä mul ei oo koskaan mitään leivottuna ja mä en niinkun leivo enkä, ja se on yks mistä lapset kärsii ja mä oon ajatellu että mun täytyy saada semmonen päivä että olkoon se sitten vaikka joku sunnuntai niin mun täytyy ottaa niitten kans leipomispäivä.

H: Nii.

M: Että se on niinkun se että mä rupesin jossain vaihees kun se oli niinkun maistu jo työlle, että mä tein aina ruokaa ja mä aina leivoin, ja nyt must tuntuu että voi ku ois ihana kun sais joskus ihan rauhas siivota päivän kaks ja leipoo ja laittaa kaikki paikat kotona kuntoon.

H: Nii.

M: Mut et se on niinkun haavetta vain vielä!

H: ! Joo. Niin vielä, onks sulla mielessäs joku semmonen että millon se sitten rauhottuu, toi tilanne?

M: Se on varmaan, mää en tiedä onko se sitten sitä kun mä koen että mä oon nyt liian väsyksis taikka, tai jotakin, tai sit sillain että kun tulee semmonen viikonloppu vaan ettei niinkun oo töitten kans semmonen huoli että mä oon taas hellämielisesti luvannut että joo että saat maanantaina valmiina taikka tiistaina valmiina ja mä tiän että mä en ehdi muuten et on viikonloppunakin räävittävä joka välis niin sillai että kun mä saan semmosen, semmosen että mä vaan jaksan alkaa, niin sitten mä niinkun otan jonain viikonloppuna sen lasten kans niinkun semmosen.

H: Joo.

M: On mulla tua kuivahiivaa ostettuna! jo muutaman kerran mutta kun nekin pääsee vanhaks!

H: Joo!

M: Ettei, emmä tiä kyllä tää on niinkun keikahtunu ihan siis, mä oon ollu semmonen siivoushullu ja kaikkee, kyllä nyt on arvojärjestys niin toisenlainen että.

H: Joo.

M: Mut se on kumminkin ku on leipätyöstä kyse niin mä yritän sen hoitaa kumminkin niinkun pääasiassa.

Marjan kertomus valinnoistaan ja käytännöistään on tulkittavissa myös väsymyksen tulkintarepertuaarin avulla. Samalla kun hän korostaa innostuneisuuttaan ja haluaan tehdä hyvin, urhea päättäväisyys heijastaa myös pakotettua, taistelevaa otetta läpi arjen. Hän käyttää paljon väsymyspuhetta pitkin haastattelua. Väsymyksen "laatu" vaihtelee siten, että välillä tulkitsen sitä käytettävän voittopuolisesti myönteisenä väsymyksenä, toisinaan vilahtavat varsin vahvat uupumussanat. Väsymys johtuu lähinnä kiireestä, sillä kysyntää palveluille on ollut paljon

enemmän kuin mitä hän uskalsi odottaa ihmisten alkupelottelujen jälkeen. Marja kokee, että maaseudulla ja syrjässä toimiessaan hän ei voi pitää vakituisia aukioloaikoja ja koska hän työskentelee kotona, asiakkaita tulee milloin tahansa. Töistä ei pääse eroon eikä kotona voi olla kuin kotona, kuten Marja oivaltavasti toteaa. Kun hän lisäksi on käytännössä yksinhuoltaja-asemassa ja vastaa arkisin kaikista vanhan talon töistä, aika ei yksinkertaisesti tahdo riittää – ei myöskään pullanleipomiseen edes kuivahiivalla, joka onkin väsymysrepertuaarin ja laajemmin koko yrittäjyyden myötä tulleen elämänmuutoksen metonymia. Kuivahiivan käyttöön siirtyminen tiivistää äidin käytäntöjen ratkaisevaa muutosta, ja se, että jopa kuivahiiva vanhenee, kuvaa väsymykseen ajavaa kiirettä ja työn paljoutta. Perheen vähäisetkin vaatimukset tuntuvat joskus liiallisilta ja toisinaan hän haluaisi häipyä viikonlopuksi pakoon koko joukkoa. Marja puhuu painokkaaseen sävyyn, kuinka tärkeää hänelle on löytää pieni hetki omaa aikaa jaksakseen tällaisissa tilanteissa. Pystyn aistimaan tunnelman, kun hän kuvaa istahtamistaan hetkeksi lukemaan kirjaa tai uppoutumistaan illan elokuvaan lasten mentyä nukkumaan. Silloin hän huomaa, ettei mielessään ”yhtään tehny kenkäremonttia”.

Väsymysrepertuaari on ristiriitainen. Kun kyselen maaseudusta ja Marjan siihen liittämistä merkityksistä, hän liittää jatkuvan toimeliaisuuden, aukioloajat-tomuuden ja ein sanomisen vaikeuden juuri maaseutu ympäristössä toimimiseensa. Tällainen maaseutudiskurssi on yksilölle vaativa, mutta samalla antoisa. Kaupun-keihin ja nykyaikaan assosioituvaa tyhjyyden tunnetta ei tule, vaan aina on syy herätä aamulla, sillä töitä riittää. Tästä lausumasta Marja kuitenkin loikkaa toteamaan, että tekemisen keksimisen sijaan hänen ajatuksensa ovat niissä aamuissa, jolloin ei tarvitse nousta aikaisin. Positiivinen elämän merkityksellisyyttä painottava lausuma muuttuu siis nopeasti lepoa anovaksi toteamukseksi.

M: Et mä ehkä tykkäänkin tämmöisestä pienen paineen alaseks elämisestä
KUITENKI.

H: Nii-i.

M: Mä oon sitä mieltä että paine lisää suorituskykyä.

H: Joo.

M: Ei ainakaan pääse niinkun laiskistuun!

H: !

M: Koko ajan on jotakin tekemistä. Tekemättömät työt tietysti painaa mieltä aina paljon enemmän mutta, toisaalta se on ihan hieno tietää että on aina niinkun miksi nousta huomenna ja mitä tehdä ettei tarvii miettiä et mitähän mä tekisin huomenna.

H: Nii.

M: Vaan pääasias oikeestaan odottaa että tulee sunnuntaiaamu että hei kello ei soita ja mä saan nukkua.

Väsymyksestä huolimatta minulle ei kuitenkaan kerrota tarinoita työuupumuksesta. Marjan tai muidenkaan kertomus ei kierry sen ympärille. Sitä en pysty arvaamaan, kuinka vakavasti uupuneita jotkut haastateltavat lopulta saattavat olla. Koska tämä ei ole se, minkä olen kiinnostuksen kohteekseni esittänyt, vaan ytimessä on yrittämisen käytäntöjen toteuttaminen ja tulkitseminen, haastateltavat nostavat aina väsymyspuheesta esiin jaksamisensa elementit. Joka tapauksessa väsymyksessä on samanlaisia ruumiissa tuntuja fyysisiä ja psyykkisiä elementtejä,

joihin ovat kiinnittäneet huomiota muun muassa Raija Julkunen (2003) ja Marja Kaskisaari (2004).

Työn mielekkyys jaksamisen motiivina tulee esille vielä aivan haastattelun lopussa, jolloin Marja haluaa minun vielä kertovan, miksi oikein halusin haastatella häntä ja kaltaisiaan yrittäjiä, ja perustelen sitä halulla ymmärtää ja ihmetellä. Hän toteaa tilanteessaan olevan kyllä ihmettelemisen aihetta.

M: Ja vetää itensä ihan piippuun ilman lomia ja olla ihan näännyksis! ja, silti ei lupaa yrittää mitään muuta eikä halua lähteä muualle, tykkää silti näin.

H: Nii-i.

M: On mulle joku sanonu että sä oot hullu, mä sanon että voin olla, ei voi mitään, mä niinkun tykkään, mä tykkään työstäni.

H: Mm.

M: Että se on mulle niinkun yks positiivinen pointti se että sä voit lähtee illalla sillai että VOI ETTÄ mun pitää huomenna taas mennä, siis mulla ei oo niinkun tämä siis muuta kun sillon kun mä oon vaan väsyny että voi millä mä taas jaksan huomenna.

H: Nii.

M: Mutta se että mä tykkään kun mä taasen aamulla, pistän verstaalla koneet käyntiin ja valot päälle niin musta tuntuu että no kyllä tämä päivä tästä taas.

6.6 Ompelimo-yrittäjä Päivi

Päivi on haastatteluhetkellä 35-vuotias ompelimoalan yrittäjä, jolla on ollut oma toiminimi kymmenen vuoden ajan. Hän on maanviljelijäperheestä, yksi hänen sisaruksistaan on jatkanut kotitilaa ja Päivi itsekin on kouluttautunut ja työskennellyt jonkin aikaa maataloudessa. Perheeseen kuuluvat aviomies ja kaksi alasteikäistä lasta. Perhe asuu maaseudulla, mutta ei kummankaan puolison syntymäpaikkakunnalla. Maaseutumainen, riittävän tilava ja oma paikka on Päiville hyvin tärkeä elämänkokonaisuuden osa, mutta hän kertoo myös ulkopuolisuuden ja ei mihinkään kuulumisen tunteista, jotka välillä puskevat pintaan. Olen sijoittanut hänet vakaiden yrittäjien joukkoon, koska hänen tavoitteensa on kehittää yritystä ennen kaikkea sen vuoksi ja sellaiseen suuntaan, että se tarjoaisi kohtuullisella työmäärällä riittävän toimeentulon. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi suunnitelmissa on ennen kaikkea toiminnan tehostaminen, ei kasvattaminen sinänsä.

Valitsin Päivin haastattelun kolmen kokonaisvaltaisemmin seuraamani yrittäjän joukkoon muun muassa siksi, että hän toimii hyvin naistyypillisellä alalla ja myös naistapaisesti. Seuraan niitä tapoja, joilla hän tulkitsee omaa tilannettaan. Hänen yrityksensä toimiala on globaalistikin tiukasti kilpailtu, joten paikallisen pienyrittäjän selviytymiskeinoja halpatuonnin ja suurmerkkien puristuksessa on hyvä katsoa lähemmin. Päivin yritys tekee pääasiassa vaateompelua, ei kenties erottamiskykyisempiä perinnekäsitöitä tai uniikkituotteita. Hän kilpailee hyvin naisilla tavoilla ja äidin elämäntilanteessa, mutta lähtökohdistaan huolimatta sukupuolineutraalisti tuotteitaan markkinoiden ja kilpailuun osallistuen, mikä aiheuttaa paineita. Hänellä on suunnilleen samanikäiset lapset kuin äsken

kuvailulla suutari Marjalla ja seuraavaksi tarkasteltavalla ateriapalveluyrittäjä Tiinalla.

Päivi kuvaa yrittämisen käytäntöjä ja varsinkin hänen kohdallaan hyvin oleellista markkinointityötä sen kautta, kuinka uskottavana pitää pystyä esiintymään ja kuinka uskottavuuden saavuttamisessa kohtaa aika ajoin suuriakin esteitä. Kutsun tätä *uskottavuusrepertuaariksi*. Siihen kietoutuu myös muita hänen toistuvasti käyttämiään teemoja. Päivi puhuu työn yhteydessä uskottavuuden ohella itsevarmuuden tarpeesta, puutteesta ja kasvusta. Eräs teema on luottamus, joka on kyettävä todistamaan asiakkaille ja jota hänelle töitä tekevien pitäisi osoittaa. Uskottavuusrepertuaarin aineksena on vielä perusepäily, jonka hän kertoo vaivaavan itseään aina uusiin yhteistyötahoihin tutustuttaessa. Uskottavuuden olen siis tiivistänyt esiin Päivin toistuvista viittauksista luottamukseen, luotettavuuteen, pienuuteen ja suuruuteen, ammattitaidon esittämiseen, aliarvostukseen, tunnettuuteen, ”perusepäilykseen” uusia ihmisiä kohtaan ja kotoisin olemisen tai olemattomuuden seurauksiin. Päivi mainitsee uskottavuuden tullessa esille tyttöjen kohtelun, jonka tulkitsen olevan metonymia. Yhdellä sanalla (tytöt) hän viittaa laajemmin siihen, miten tunnistaa muiden näkevän hänen yrittäjyytensä, samoin kuin muutamien muiden samanlaisissa tilanteissa ja aloilla olevien yrittämisen. Tytöt kuvaa uskottavuuskamppailua ja laajenee useimpiin yrittäjyyden käytäntöihin.

Kuten arjessa yleensä, kaikki osaset liittyvät toisiinsa, myös sukupuoli. Kutsun haastateltavani puhetta sukupuolesta *Päivin naisnäkökulmaksi*, koska hän tuottaa sukupuolesta tässä omassa kerrontakontekstissaan varsin johdonmukaisen ajatuksen. Tämä on toinen hallitseva tulkintarepertuaari. Siinä on piirteitä feministisen tutkimuksen toisen aallon naisnäkökulman korostuksesta, sillä esimerkillään Päivi haluaa eksplisiittisestikin ajaa naisia toimimaan sukupuolelleen ominaisella tavalla ja arvostamaan tätä tyyliä itse. Naisnäkökulmaisessa tutkimuksessa naiseus nähdään voimavarana, jota naisten on opittava hyödyntämään ja iloittava sukupuolierosta sen sijaan, että he pyrkisivät tulemaan normin eli miesten kaltaisiksi (esim. Anttonen 1997). Näkökulma on Päivin oma kuitenkin siksi, että teorioihin ei hänen ajattelunsa perustu eikä hän oleta oman mallinsa olevan kaikille sopiva. Tiettyä epärefleksiivisyyttä ja ristiriitaisuuttakin siinä on. Täydellistä vastaavuutta ihmisten arkisten itseilmaisun ja toiminnan tapojen sekä ilmiötä abstrahoivan teoriasuuntauksen välillä ei toki voi tavoitellakaan, mutta ajatuskokeena on kiinnostavaa tulkita Päivin sukupuoliasennetta naisnäkökulmaista tutkimusta vasten. Tulkitsen Päivin mallin tulevan agraarisesta taustasta, jossa sukupuolten toiminta-alueet olivat eriytyneet mutta jossa puoliset työskentelevät perheen jaetun tavoitteen puolesta.

Naisyrittäjäksi

Sovitan Päiviäkin aluksi maaseudulla tarjolla oleviin positioihin käyttäen apuna kyselylomakkeen taustatietoja. Toisin kuin suutari Marja, jonka agraariperinteeseen kiinnittymisestä neuvottelemme hetken johtuen osin ristiriitaisista asi tiedoista lomakkeessa ja puheessa, Päivi soljahtaa maataloustaustaan helposti. Hän on maanviljelijäperheestä ja kotitilaa on jatkanut hänen vanhin veljensä.

No ei, tietysti se jatkaja olla, aina muistaa että [toivottiin että] joku jatkais, ja se on tietysti itestäänselvyys oli jo sillä lailla että vanhin poika jatkais, ja tuota ei meille ikinä oo sillä lailla muuta ollu kun tietysti se että ei hyvin kauaks muutettas!

Vanhemmat toivoivat "tietysti" jatkajaa tilalle, "itsestäänselvyys" oli se, että vanhin poika jatkaisi, ja vaikka muille lapsille ei uratoiveita tai muuten tulevaisuutta suunniteltu, toiveena oli "tietysti" etteivät lapset hajaantuisi kovin kauas kotipai-kasta. Esimerkiksi Tiina Silvastin (2001a, b) talonpojan elämää tulkitsevan tutkimuksen perusteella kyseisenkaltainen asioiden luonnollisuus ei ole lainkaan kummallista, vaan hyvin perusteltua maatalousammatin kulttuurissa. Omassa aineistossani maatalous ei kuitenkaan ole kaikkien taustalla ja vielä harvemmalla suvussa harjoitetaan enää maataloutta, joten haastateltavat reflektoivat vanhempi-ensa maaseutusuhdetta ja lapsilleen välittämiä käsityksiä ja toiveita katsoen asiaa etäämmältä. Päiville reflektointi tuli tarpeelliseksi vasta myöhemmin, alan vaihdoksen ja muualle asumaan asettumisen jälkeen; ensimmäinen koulutus ja työ karjanhoitajana oli vielä lapsuuden elinympäristöstä saatujen vaikutteiden avulla valittu.

Ompelualalle siirtymisen Päivi esittää aluksi kiinnostuksen kautta. Kuten Marja, Päivikin kertoo kiinnostuksensa alaan olevan "voimakas". Päivi sen sijaan ei ole joutunut äkillisen valtavan innostuksen valtaan, vaan häntä ala on kiinnostanut "aina". Kouluttautumisen työhön hän esittää mahdollisuutena, joka oli käytettävä kun ennen perheellistymistä vielä pystyi. Perheen liittymisestä yrittämiseen hän puhuu enemmän vasta yrityksen kasvamisen tullessa puheeksi. Silloin hän siirtyy tulkitsemaan asiaa perheen kautta selittäen, että yritystoiminta alkoi lastenhoidon ohella tarkoituksella hyvin pienimuotoisesti, missä oli monia hyviä puolia. Tärkeää oli se, että äitiyslomien ajanakin pystyi pitämään yllä ammattitaitoaan. Äitiyden pystyi siis käyttämään hyväksi myös ammatillisen kehittymisen kannalta, mistä on kirjoittanut myös Eeva Jokinen (2005, 73–78). Ensisijaista Päiville kuitenkin oli se, että lapset sai hoidetuksi samalla, kun yritys sai rauhassa hakea muotoaan ja päästä alkuun ilman, että ompelemiseen olisi tullut missään vaiheessa täydellistä katkosta. Tässä käytetään hyvin feminiinistä ja äitinä kerrottavaa tulkintarepertuaaria. Tartun haastattelussa tähän tarinan tyypillisyyteen ja tarjoan keskustelun jatkoksi muita sukupuolen harjoittamiseen liittyviä ehdotuksia.

H: Se on varmaan hyvin tyypillinen alotustapa naisille että hyvin pienellä ja vaikka just lastenhoidon ohessa, pienillä riskeillä alotetaan.

P: Nii, nii on että se, toisaalta se varmaan naisille on hyvin tyypillinen tapa alotto ja yleensä toimia muutennii et harva lähtee myöhemminkkää niitä riskiä lissäämää.

H: Nii. Samoin lainat varmaan pidetään pieninä?

P: Nii, nii joo et mul on velaton yritys että minulle ei niinkun että se on tosissaan että riskit on pienet.

H: Joo. Onks siinä sun mielestä sitten eroja miesten ja naisten välillä, uskaltaako miehet ottaa enemmän riskejä?

P: No ehkä ne, en tiä tämmösiä pieniä, että ei niin paljon ehkä yhen hengen miesyrityksiä oookkaa sillee, et yleensä ne niinkun lähtee jo vähä isommalla, toimii tietysti vähä eri alalla.

H: Nii.

P: Monissa paikoissa, mut ne yleensä lähtee jo siihen et ne ei tee niinkun yksin, et heti työllistää jonkun, niin siinähan tulloo väkisellä sitä riskiä. Ja ottavat sen riskin eri lailla.

Päivi analysoi omakohtaisia kokemuksiaan yhdistellen niitä käsityksiinsä naisten ja miesten yrittämisen eroista. Päivin tulkinnan mukaan miesten yrittämisen lähtökohdat ovat hyvin erilaiset ja siten myös toimintakäytännöt. Miehet eivät edes aloita pientä, jonkun muun toimen ohella toimivaa yritystoimintaa, vaan usein heti otetaan suuri askel uuteen, perheen pääasialliseen elättämiseen tähtäävään toimeentuloon hakemalla lainaa, työllistämällä vieraita ja ottamalla näin suurempi riski. Päivin ilman lainarahaa, ilman työllistämistavoitteita hyvin varovasti kysytellen ja lastenhoidon oheen rakennettu yritys painii aivan eri sarjassa. Suurin riski olisi "kortistoon joutuminen".

Tytöt

Seuraava lainaus kuvaa Päivin kokemuksia kohtaamisista asiantuntijoiden kanssa. Siinä esiintyvä metonymia työt vihjaa minulle haastattelijana siitä kokonaisuudesta, jossa hän yrittäjänä tuntee toimivansa. Tytöt kuvaa tekstistä erottelemaani uskottavuusrepertuaaria. Päivi menee jo haastattelun alussa aiheisiin, jotka käsittelevät perusnaisyrittäjän kohtaamia hankaluuksia. Tämä ei ole ihan tavallista, sillä kovin monet haastattelemani yrittäjistä eivät tartu tarjoamiini sukupuolesta tai yritysalaista johtuviin ongelmadiskursseihin varsinkaan haastattelun alussa. Päivikään ei tulkitse kaikkien ongelmien johtuvan yksinomaan sukupuolesta, vaan vyyhteen kietoutuu sukupuoleen, perhetilanteeseen, sijaintiin, toimialaan ja toimintatapoihin liittyviä käytäntöjä, jotka pakosta tekevät eroa yrittäjyyden asiantuntijatoimijoiden ideaaliin. Ongelmia tulee siinä, kun tämä ideaali nähdään normina, josta poikkeavaa toimintaa ei tarvitse ottaa vakavasti.

Päivi on pitänyt käymäänsä yrittäjyyskoulutusta varsin hyödyllisenä, mutta kun kysyn muita neuvontakontakteja, hän ottaa itse puheeksi erilaiset ongelmat.

H: Mitäs muuta neuvontaa sä oot sitte tossa yrittäjyyden aikana tai aloittaessa tarvinnu ja mistä oot hakenu, onko ollu jotain tahoja?

P: Noo, se on vaan niinkun sillä lailla, se mitä oon niinkun tuntenu että mikä on niinkun se ongelma ja minä oon kyllä melko niinkun ylläältä, et kun harrastan [mainitsee yrityksen erään toimintamuodon] niin alotin ihan, soitin sitten tuonne, tämmösseen läänintasolle otin koska täällä paikallisella tasolla tuntu et ei niinkun yrittäjä- nämä järjestön ja sitten kaupungin yrittäjäneuvojat niin ei ne ossaa neuvvoo. Mieluummin niinkun hakkee mahdollisimman korkkeelta tassoo sen viimisen sanan että sillälailla kyllä niihin on aina löytyny kun on vaan uskallusta ollu niin kysyä sitä neuvoo.

H: Joo-o. Mut heillä ei oo niinku ollu asiantuntemusta sit oikein?

P: No ei, ne tuntu jonkun kerran kun kysy niin tuntu vähä että tuota neuvottaan ihan tuota niinkun väärin-

H: -joo

P: Että tavallaan ei sitä varsinaista ongelmata ratkasta kun vaan jotakin muuta!

H: Joo.

P: Oon huomannu sillälaillla että mielummin kyssyy jostakin niinkun pikkusen etempätä.

H: Joo. Onks he kuitenkin niinkun yrittäneet kannustaa vai onks se suhtautuminen muutenki ollu nuivaa?

P: No se on tämmöseen kun on vaatetusala tämmösessä! itäsuomalaisessa ympäristössä ja pieni, pienteollisuutta on kun ei niinkun työllistä eikä oo tarkotuskaan laajentaa isoks niin se katotaan tuolla, ylleensä miehiä on nämä yritysneuvojat niin se on vähä semmosta niinkun että mitäpä ne tytöt taas touhuua ja, se on vähä sillä linjalla että jotenkin tuntuu siltä että pitäas aina osata isosti puhua että ennen ku otettas vakavasti.

H: Joo-o.

P: Ja sitte on tavallaan helpompi ottaa jonneki läänintasolle koska ne ei tunne ihmistä eikä tiiä että ne ei voi niinkun ennakkokäsitystä ottaa siihe asiaan.

H: Totta. Luuleksä että sillä on mitään tekemistä sen kanssa et kun et oo paikkakunnalta kotosin että he ei tunne sitten koko sukua ja tiedä että, että kyllä hän nyt olis kunnan yrittäjä! vai?

P: Niin no sekkii tietysti voi olla että koska ei meillä koska kun ei oo mittää sukujuttuja niin ei tavallaan, tietysti jos ois ison talon tyttöjä ois isällä isot metät takana!-

H: -!

P: Niin sillä laillla vois niinkun ehkä parempi uskottavuus olla, että voi olla kyllä semmonen mutta en oo ikinä niinku tullunna, meillä vaan kun on tämmösiä pieniä naisyrittäjiä joitten kanssa on nyt tässä yhteistyötä tehty, se aina tulee semmonen että mitäpä me tytöt tässä touhutaan mutta niinkun että me aatellaan että miehet aattelee, myö ite ei kyllä aatella! niin mutta semmonen mielikuva tullee.

H: Joo-o. Mut heiltä saa sitten tukea ja neuvojakin, noilta muilta naisyrittäjiltä?

P: Kyllä meillä on semmonen mukava tiimi, osa on lopettanu kyllä yrittäjyyden mut meil on jatkunna tuossa semmonen et on ihan, kun ei ole pikkujoulua niin järjestetään ite pikkujoulut! ja-

H: -joo

P: Tämmöstä että kun on huono päivä niin käypi toiselle vähä purkautumassa niin tietää että toisella on aina eri päivänä ne huonot päivät niin kyllä se siitä päästää etteenpäin.

Tässä en itse tarjoa naisyrittäjän ongelmista puhumista teemaksi, vaan myötäillen Päivin esille ottamia asioita ja pikemminkin yritän ohjata Päiviä iloisempiin aiheisiin, kuten ehdottamalla naisyrittäjien keskinäisen tuen merkitystä. Päivi kuitenkin haluaa kertoa sen, että yrittäminen ei ole sukupuolineutraalia eikä muutenkaan tapahdu tyhjiössä, vaan tietynlaisessa kulttuurisessa ympäristössä. Haastateltavani mainitsevat yllättävän harvoin naiseuteensa tai yrityksensä kokoon tai toimialaan liittyviä normeja. Aiheen tietoinen tai tiedostamaton välttely kertoo toki sekini siitä, millainen diskurssiavaruus maaseudun pienillä naisyrittäjillä yleensä on käytettävissään. Yrittäjänä on pärjättävä ja puhuttava miesten laillla. Useimmiten muut naiset kyllä pyydetessä kertovat esimerkiksi kunnallisesta elinkeinopolitiikasta tai muista käytännöistä mutta samalla ilmaisevat, että ne eivät liity naisten pieniin yrityksiin juuri ollenkaan. Tätä ei kerrota kovin suureksi ongelmaksi, koska naiset tuottavat tarinaansa muutenkin aivan eri kontekstissa. Päivi ei kuitenkaan epäröi puhua omista kokemuksistaan eksplisiittisesti sukupuolen kautta. Päivillä uskottavuus-repertuaari on keskeinen työn kuvauksissa kenties

siksi, että hänen työhönsä kuuluu aktiivinen markkinointi ja jatkuva tilan hakeminen tiukasti kilpaillulla alalla, joten pärjäämistä on mietittävä. Tällöin sukupuolen merkitys aktivoituu useissa työtilanteissa.

Lainauksen tytöt toimii metonymiana pienikokoiselle, vähäpätöiselle, harrastelijamaiselle ja ei-vakavastiotettavalle. Se viittaa siihen, että perinteisessä maskuliinisessa maaseutukulttuurissa, pienellä paikkakunnalla, ilman perhehistoriallista asemaa yhteisössä nämä tunnusmerkit rajoittavat toimintaa ja estävät arvostuksen saamisen. Tyttöjen vaihtoehdoksi Päivi asettaa naisyrittäjät, jotka uskovat omaan toimintaansa, kannustavat toisiaan ja antavat henkistä tukea. Tytöttelijöitä eivät myöskään ole ne ”ylemmällä tasolla” työskentelevät asiantuntijat, jotka kohtaavat ihmisen ihmisenä, eivät sukupuolensa tai sukunsa edustajana. Kun ennakkokäsityksiä ei ole, uskottavuuteen ei tarvita isän metsiä.

Jo edellisessä lainauksessa vilahtaa uskallus, tuossa tapauksessa rohkeus ottaa yhteyttä ensimmäistä vaihtoehtoa korkeammalle neuvontatasolle. Uskallus, itsevarmuus, luottamus ja epäily ovat osa uskottavuusrepertuaaria, joka Päivin työpuhetta jäsentää. Uskottavuusongelma ei ole yllättävä naisyrittäjillä, mutta usein on kyse naisten mahdollisuuksista tulla vastaanotetuksi tasapuolisina ja kykyjensä mukaisina toimijoina miesvaltaisilla aloilla, mistä on raportoinut muun muassa Anne Kovalainen (1996, 201–202). Päivin kokemus puolestaan liittyy pieni–suuri-asetelmaan, johon toki oleellisesti kytkeytyy myös sukupuoli sekä maaseutupaikka.

Päivillä on oma vaatemallisto, joka on suunnattu rajatulle, vaikkakin kohtuullisen suurelle harrastaja- ja ammattiryhmälle. Lisäksi hän on valmis tekemään yrityksille monenlaista ompelutyötä heidän toiveidensa mukaan esimerkiksi liikelahjoiksi. Alihankintaakin hän on lomakkeen mukaan tehnyt, mutta haastattelussa se ei tule puheeksi. Asiakaslähtöisyys on useimpien yrittäjien puheessa toistuva fraasi, mutta Päivin kohdalla tuotteet ovat konkreettisesti asiakkaille räätälöityjä. Omien taitojen hyvin aktiivinen esille tuonti ei ole helppoa, jos on omaksunut myytin suomalaisten ujoina ja kerskailemattomasta luonteesta.

H: Joo-o. Oliko aluksi vaikeeta tehdä yritystä tunnetuksi tai miten se niinkun lähti?

P: On ja vieläkin on, että se on, et kova itsevarmuus pitää olla puhelimesta! kun soittaa kun monta kertoo saa luurin korvaansa että uskalltaa soittaa seuravaan.

H: Joo.

P: Mm. Et kyllä se on, ja niinkun messuilla, noissa [--] vaatejutuissa niin se lämmittää jo kun on muutaman kerran käynyt samoilla messuilla niin asiakkaat kulkee ohi niin ne sanoo että ai tämä on TÄMÄ eikä kaikki kysy että mikäs se tämä on.

Monet haastateltavat mainitsevat, että ”puskaradio” on ollut paras markkinointikanava. Päivin tuotteiden markkinat eivät kuitenkaan ole kuin pieneltä osin kotikunnassa. Tietynlaisesta puskaradiosta on kyse hänenkin kertomassaan, sillä asiakkaat on saatava tuntemaan ja muistamaan yritys, jotta sen maine voisi alkaa levitä epävirallisia kanavia pitkin. Päivin vaikeutena on vielä se, että ala on niin kovasti kilpailu maailmanlaajuisestikin, että pelkkä hyvän tuotteen maineeseen ei aina riitä, kun Baltiassa tai muissa Suomea halvemmän työvoiman maissa sama vaate voidaan tehdä monta kertaa edullisemmin. Päivi ei puhu haastattelussa

ulkomaisesta kilpailusta, vaikka sen teoissaan ja suunnitelmissaan tiedostaakin. Arkisessa markkinointityössä ei mielialaa aina pelasta sen miettiminen, ettei hän voi koko maailman talouskehitystä hallita eikä siis yksin voi kovalle kilpailutilanteelle mitään. Sen sijaan kielteinen vastaus tarjoukseen tulkitaan toisinaan henkilökohtaisesti epäonnistumiseksi, mikä syö itseluottamusta. Kun omia kykyjä jatkuvasti koetellaan markkinointityössä, joka on vasta taustatyötä varsinaiselle yrittämisalalle, ovat onnistumisen kokemukset ja asiakkaiden palaute tärkeitä itsetunnonle.

Töitä uskottavuuden eteen

Päivin uskottavuusrepertuaari on pohdittua ja realismin sävyttämää. Hän ei surkuttele, mutta tiedostaa vaatimukset. Hän sanookin, että yrittämisen myötä itsevarmuus on kaikesta huolimatta kasvanut, kun on joutunut tuomaan itseään esille, vaikkakaan tämä tunne "ei ihan joka päivä" ole päällimmäisenä. Markkinointia hän on opetellut ajattelemaan ihan erityisenä työnä, jota tehdään johdonmukaisesti ja omasta minuudesta riittävästi ulkoistaen. Kurssilla on opetettu, että pitää päästä näyttämään aikaisempia töitä suoraan paikan päälle päättävälle henkilölle, koska se on jo lähes puoli voittoa. Pääsyä näyttämään tuotetta Päivi pitää tärkeänä senkin vuoksi, että ennakkokäsityksiä pienestä kotiompelimesta on silloin mahdollisimman vähän ja on helpompi keskittyä vain oleelliseen asiaan eli itse tuotteeseen. Puhelimessa ei pidä puhua liian paljon juuri uskottavuuden takia: ei saa paljastaa, että yritys on pieni, kotona ja maaseudulla toimiva, vaikka kuinka perunat kiehuivat yli puhelun kanssa samanaikaisesti. Yrityksen nimenkin Päivi on vaihtanut kotiompelimesta pelkkään ompelimoon eli on pudottanut pienuuden paljastavan koti-sanon pois. Markkinointikurssilta hän on saanut ymmärtäviä kommentteja siitä, kuinka normaalia yhteydenottojen nihkeä tulos on. Hän suosi silti itseään laiskaksi markkinoijaksi ja arvelee, että "jos hänen [konsultin] neuvojan toteuttaisi niin tässä varmaan hyvinkin menisi!". Uskottavuutta luotaessa pitäisi osata ja uskaltaa käyttäytyä maskuliinisesti, mikä ei ole Päiville luontevaa vaan vaatii ponnistelua. Tilausten saaminen yrityksiltä on kuitenkin kannattavampaa kuin yksityisille kuluttajille myyminen. Heihin Päivi ei olekaan ajatellut panostaa enää enempää vaan yrittää kehittää uudenlaisia tuotteita kilpailussa selviytyäkseen.

Päivin kerrottua varsin paljon, avoimesti ja tunnelatautuneesti markkinoinnin vaikeudesta, haluan muuttaa keskustelun sävyä positiivisemmaksi ja huomautan liikevaihdon kaikesta huolimatta kasvaneen aika suureksi. Vastauksessa sukupuoliteema aktivoituu hetkeksi, kun Päivi vertaa alkutilannetta ja nykyhetkeä äitiyden kautta. Aluksi lastenhoito oli päällimmäinen tehtävä, nyt pystyy koko ajan enemmän keskittymään yritykseen. Kun mainitsen, että nyttemmin Päivi on myös työllistänyt muita, puhe muuttuu taas sukupuolineutraaliksi. Hän määrittelee työssä olleet harjoittelijoiksi, työssä oppijoiksi tai osuuskunnan kautta palkatuiksi työttömiksi. Esille tulee se tyypillinen seikka, että pienyrittäjänaisilla on yleensä mahdollisuus palkata vain osin muualta rahallisesti tuettuja henkilöitä. Sen sijaan sitä ei tarvitse sanoa, että työntekijät ovat naisia, itse asiassa en sitä varmasti tiedäkään.

Työllistämisaiheessakin puhe kääntyy luottamukseen ja uskottavuuteen, ja sukupuoli häipyä taka-alalle. Työllistämässä Päivi kokee vaikeaksi sopivien työntekijöiden löytämisen.

P: Vaikka on vaatetusalalla paljon työttömiä niin ei oo helppo saaha, et tämmösiä ammatti, niinkun lyhytaikaseen työhön niin ei oo heleppoo kyllä että minä oon kyllä lähteny siitä että pyrin ehtimään semmosen työn millä työllistan itseni ja saan siitä riittävän palakan, että pitäis sitten olla jatkuvassa työsuhteessa että sais sitten niinkun, pitäis saaha niin paljo kasvatettuu että vois ottaa. Tavallaan kasvattaa ommaan yritykseen sopivan työntekijän et tekkee samalla ajatuksella ja samallaisella tehokkuuella!

H: Joo.

P: Sen oon huomannu että se on vaikeus, varsinkin näin pienellä paikkakunnalla sitten kun halukkaita ei oo hirvveesti.

H: Nii. Millasia töitä nää on sitten tehneet?

P: No ne on ihan tehny tämmösissä isommissa sarjoissa niin pikkusarjaa että kun on tullu enempi sillälaila niinkun mitä en oo ite kyenny tekemään ajotuksen takia niin ihan sillälaila niitä. Mut ne tosissaan nyt on vähentyny koska luotettavuus ei aina kaikilla työntekijöillä oo niin se on sitten kun riskin kannan minä niin minä en mielelläni toisten puolesta ota sitä.

H: Mmm.

P: Kun ei luotto pelaa aina.

Kun ei ole mahdollisuutta työllistää kokopäiväistä, hyvin palkattua ammattilaista, on tyydyttävä tilapäistyövoimaan, jonka taidot ja kiinnostus eivät aina ole riittäneet Päivin tarpeisiin. Päivi korostaa, että on tärkeää voida luottaa työntekijöihin, koska kuva hänen yrityksestään alan luotettavana ja uskottavana toimijana on yrityksen olemassaolon perusta, josta Päivi yksinään lopulta vastaa. Yrityksen luotettavuuden ja uskottavuuden vuoksi työntekijän olisi oltava yhtä vakaasti toimimassa kohti yhteistä päämäärää, mutta Päivin ei ole helppoa luottaa kehenkään ulkopuoliseen niin paljon.

Hän on jopa ajatellut puolisonsa työllistämistä juuri siitä syystä, että silloin voisi luottaa siihen, että molemmat ponnistelevat saman asian vuoksi. Tulkitseen kyseessä olevan myös kaipuun ylläpitää agraarista perhekokonaisuutta, jollaisessa Päivikin on kasvanut. Silloin molempien toimeentulo olisi kiinni saman kokonaisuuden eri osien huolellisesta hoitamisesta, luottamus toimisi ja uskottavuuskin voisi olla parempi mahdollisesti siksi, että yrityksessä olisi kirjaimellisesti miesvoimia mukana. Päivin ajatus miehen työllistamisestä on yllättävä ottaen huomioon, että miehellä on paljon töitä nykyisellään, joten kyse ei ole työpaikan tarjoamisesta työn niukkuudesta kärsivälle puolisolalle, kuten vielä lomakkeen perusteella arvelin. Haastattelussa piirtyy esiin varsin perinteisiä sukupuolijakoja noudattava perhe, jossa vaimon miehelleen tarjoama työpaikka ompelualan yrityksessä näyttää poikkeavalta. Siksi päätelen, että halu yhteen hiileen puhaltavaan perhekokonaisuuteen on Päivillä sangen vahva, kun hän on pohtinut tällaista. Tosin yrityksensä perinteisimpään naistyöhön, ompeluun, hän ei miestänsä laittaisi, vaan teknisempään työhön ja erityisesti markkinointiin, jossa uskottavuusongelma eniten tulee esille. Tällaiseen ratkaisuun ei kuitenkaan todellisuudessa olla päätymässä.

Yrityksen toiminta ulospäin onkin teema, jossa sukupuoli aktivoituu yrittäjän tahdosta riippumatta. Attila Bruni ym. (2004a, 2005) kuvaavat eräissä yrityksessä tekemänsä etnografian perusteella, kuinka miehisellä alalla sukuyritystä hoitavien naisten on vaikea tulla vakavasti otetuiksi. Itse asiassa yrityksessä johtavassa asemassa toimiva miesinsinööri saa sekä asiakkaiden että yrittäjien itsensä puolesta enemmän tilaa kuin omistajanaiset, joita pidetään sihteereinä. Naiset jopa ottavat sihteeriroolin omakseen ja hyödyntävät sitä, sillä kyseiset yrittäjät kokevat pääsevänsä sillä tavalla hyödyllisiin tarkkailija-asemiin ja välttyvänsä samalla hoitamasta asiakkaiden kanssa asioita, joita eivät teknisen koulutuksen puuttuessa täysin tunne. Kun molemmilla omistajanaisilla lisäksi on lapsi huolehdittavanaan, olisi sitoutuminen pelkästään yritykseen ja esimerkiksi liikeasioissa matkustaminen mahdotonta. (Mt.) Jos miesvaltaisen alan yrityksessä toimiva nainen suostuu sihteerirooliin, ympäristö ei sitä kyseenalaista.

Haastateltavani Päivi sen sijaan on naisvaltaisen alan omistajayrittäjä, joka haluaa tulla sellaisena myös kohdeksi. Yksinyrittäjänä hän saa luonnollisesti olla johtajana, samoin kuin kaikissa muissa rooleissa, mutta yrityksen alan, pienuuden ja sijaintipaikan vuoksi hän joutuu perustelemaan uskottavuuttaan. Näiden syiden yhtenä taustavaikuttajana on sukupuoli, sillä juuri naiset ovat yleensä ompelualalla, tyypillisesti yksinyrittäjiä ja monet toimivat kodin yhteydessä. Päivi olisi kuitenkin mielellään jakamassa vastuuta miehelleen, erityisesti silloin, kun yritystä pitää "edustaa ulospäin". Syynä tulkitseen olevan haluttomuuden itsensä jatkuvaan kilpailulliseen esilletuomiseen sekä toiveen työskennellä perhekokonaisuutena perhekokonaisuuden hyväksi.

Liukuva työkasite

Kuten lähes kaikki aineistoni yrittäjät, Päivi työskentelee kotona. Hänen elämänkerptomuksessaan perheellä ja omalla tavallaan naisnäkökulmaisella toiminnalla on niin keskeinen rooli, että suhtautumista kotona työskentelyyn äitinä, vaimona ja yrittäjänä on valaisevaa tarkastella yhtenä naisnäkökulma-repertuaarin lähteenä. Kotona yrittämisen hyvänä puolena voi pitää perheen läheisyyttä, mikä on samalla huono puoli. Syyt ja toimintakäytännöt Päivi perustelee sukupuolen, erityisesti perheenäidin roolin kautta. Hän on joskus miettinyt työtilan vuokraamista kaupungista, jolloin samassa yhteydessä voisi olla myyntipiste, mutta on hylännyt ajatuksen sitovuuden ja hinnan takia sekä siksi, että hänen markkinansa eivät ole pääasiallisesti kotipaikkakunnalla. Kodin yhteydessä sijaitsevissa tiloissa hän pystyy parhaiten ottamaan huomioon perhesyyt. Päivi esittää itselleen hyväksi saman, mikä hänen perheessään nähdään parhaaksi perheen kokonaistilanteen kannalta, vaikka kotona työskentely ei hänestä ole aina helppoa.

H: Onks siitä jotain haittaa sitten että sä oot kotona?

P: No siin on se että ei kaikki ymmärrä millon minulla on työaika!

H: Joo!

P: Tämmonen, se on niinkun hirmu liukuva tämä työkasite kyllä.

H: Joo. Niin perhees ei ymmärrä vai ketkä ei ymmärrä?

P: No se on, niin perhe on kyllä yleensä sillä lailla että se on tietysti niin itestään selvyys! ku se on aina toiminu näin. Et joskus tekis niinkun mieli olla ite jossakin muualla niin ne niinkun ymmärtäs että olen töissä! Se mut se on

nyt kun lapset on isompia niin se on ihan keskustelukysymys, se on mennyt ihan hyvin. Ja nyt varmaa etteenpäin menneeki paremmin kun lapset kasvaa niin ne ymmärtää sen.

Lapset kasvavat -retoriikka on tässä esillä perustelemassa sitä, miten nykyistä osin epätydyttävää tilannetta jaksaa, vaikka Päivi ei puhukaan arjen kaaoksesta ja tulevaisuuden helpottumisesta lasten kasvaessa yhtä paljon kuin suutari Marja. Päivi tiedostaa perheensä toimintamallin sukupuolistuneisuuden, mutta realiteetit ottaen huomioon on päätynyt ylläpitämään sitä. Päivin käytännön toimintaan ei vaikuta se, että naisen päävastuuta kodin ja lasten hoidosta oman muun työn ohella pidetään nykyisin useimmiten sekä julkisuudessa että feministisissä teorioissa epätasa-arvoisena ja siis huonona. Periaatteellisesta pohdintakyvystä huolimatta hänellekin kotitöistä on tullut doksa eli tottumuksenmukaisia käyttäytymistapuuksia ja niihin liittyviä kyseenalaistamattomia uskomuksia (Bourdieu 1977, 164–171 Jokisen 2005, 47 mukaan). Totunnaisuuden ”toiset luonnot” ovat sukupuoli- ja nimenomaan heterotapaisia. Luontevalta tuntuminen, ehtiminen ja ”parraiteen sujuminen”, kuten Päivi sanoo, tarkoittavat usein, että heterotyyliin naiset tekevät enemmän kotitöitä³⁵.

Arlie Hochschildin (2003) käsite kiitollisuuden talous viittaa lahjojen antamiseen ja saamiseen parisuhteessa (Jokinen 2004, 289–293, 2005, 51–54). Kiitollisuuden talous toimii, kun osapuolilla on sama kulttuurinen ymmärrys naisen ja miehen rooleista parisuhteessa. Päivin perheessä on juuri näin, ja Päivi kokee kotitöiden tekemisensä lahjaksi miehelle, joka on muualla töissä. Samoin miehen kannustuksen ja yrittäjyyden hyväksymisen hän kokee lahjaksi, kuten monet muutkin. Hieman samoin on suutari Marjan perheessä, joskin hän esittää asian enemmän pakkona. Hän ei voi antaa perheelle yhtä suurta rahallista panosta kuin mies, koska hänen on miehen poissaolon vuoksi pakko antaa kotityölahjoja, joita mies ei pysty antamaan arkisin poissaollessaan. Se tehdään tiedostavan sukupuolitapaisesti mutta noudattaen vahvasti jaettua ymmärrystä siitä, että kaikki menee perhekokonaisuuden hyväksi.

Kuten kotona työskentelevien äitien kohdalla usein (Christensen 1993, Salmi 1997), Päivin työpäivää rytmittävät muun perheen menot. Kiinnostavaa on, miten naiset määrittelevät työpäivänsä pituuden. Päivikin toteaa tekevänsä pitkiä päiviä jatkuvasti, ja näin todella onkin, jos työpäivä määritellään niin kuin Päivi sitä elää: päivän kaikki työt, produktiiviset ja reproduktiiviset, yhteensä. Hän kertoo ensin pitkien päivien syyksi vuoden kiireiset jaksot, jolloin on messuja tai turistikausi. Hiljaisempina aikoina hän pyrkii normaaliin ”kahdeksasta neljään” työpäivään, vaikka harvoin siihen ehtii, koska ala on niin työvaltaista eikä ompelua voi loputtomasti nopeuttaa. Sitten hän huomaa mainita, kuinka päiviä ptkittää ja pidentää ”tietysti” se, kun taloa lämmitetään, pyykkiä pestään, lapset tulevat koulusta, syövät ja parina päivänä viikossa lähtevät harrastuksiin. Päivä ei kenelläkään yrittäjällä tietenkään koostu pelkästä yrityksen päätyön hoitamisesta, vaan Päivilläkin puhelinasiat, kuten tärkeä markkinointi, hoidetaan päiväaikaan ja iltaan jäävät paperityöt. Varsinainen työaika on liukuva. Päivin naisnäkökulmassa suhtautumisstrategia on se, että maaseudun naisen arki kuluu hyvin tavallisesti

³⁵ Suomalaiset työssäkäyvät naiset tekevät kotitöitä keskimäärin kolme tuntia 25 minuuttia päivässä, miehet kaksi tuntia (Niemi 2002).

juuri näin. Tähän käytäntöön on rakennettu tulkintasysteemi, jossa on hyvinä puolina joustavuuden ja itsenäisyyden mahdollisuus. Itse voi vaikkapa päättää, milloin keskittyy juokseviin asioihin ja milloin antautuu sujuvasti etenevän työn vietäväksi. Suomalaisen agraariperinteen kanssa kasvaneella ja elävällä naisella tällainen tapa luoda elämänhallinnan tunnetta on hyvin luonteva.

Eräänlainen perinteeseen vetäytymisen strategia ei nykyaikana ole yksinkertaista, koska ei ole mahdollista väistyä kehityksen kelkasta kokonaan pois. Saman kohtasivat Riitta Högbäckan (2003, 260–282) tutkimuksen naiset, jotka muuttivat maalle idyllisen ja yhteisöllisen elämän toivossa. Maaseudulla esimerkiksi elinkeinot ja sitä myöten elämäntapa ovat rajussa muutoksessa eikä menneeseen aikaan voi jäädä. Maalla kasvaneella Päivillä ei ole idyllisiä harhakuvia maaseudusta, mutta hänen realistis-traditionaalinen toimintatapansaakaan ei suju ilman ristipaineita. Niitä aiheuttavat lasten menot, miehen palkkatyön rytmittämä arki ja yrittäjän tarpeet suuntautua ulospäin käymällä esimerkiksi kursseilla, messuilla ja markkinoilla. Siksi pelkästään omia tuntemuksia tai vaikka vuodenaikojen rytmiä ei voi seurata. Vaikka yrittämisen ja perheen yhdistämiseen on ”tottunna” ja siinä on hyvät puolensa, huonojakin on. Päivin puhe ristiriidoista liittyy yrityksen muutaman vuoden takaiseen vaiheeseen, jolloin se alkoi vakiinnuttaa paikkaansa ja saada hiukan mainetta. Silloin oli tehtävä tilauksia niin paljon kun niitä sai, lepoaikaa ei juuri jäänyt ja tilanne ”veti meleko sippiin”. Tästä oppineena hän haluaisi nyt tiivistää yrityksensä toimintaa niin, että riittävän tuloksen saisi vähemmällä työllä ja työllisyys olisi jatkuvasti sopivan tasainen. Päivin ajatusmalli on hyvä esimerkki muodostamastani vakaiden yritysten kategoriasta, johon hänet sijoitinkin kyselyn perusteella.

Päivin ihanne tasaisesti toimivasta ja työllistävästä yrityksestä on kehittynyt vähitellen. Kun yritystoiminta alkoi pienimuotoisesti lastenhoidon rinnalla, hän ajatteli sitä toki työllistymis- ja ansaintakeinona, mutta yritys kulki vuosia lasten ohella. Kun yrityksen tunnettuus lisääntyi, Päivi meni aluksi ehdoitta mukana, mutta väsymyskokemuksen jälkeen on tietoisesti keskittynyt kestävän ja vakaan yrityksen kehittämiseen pikemminkin kuin kasvavan. Suutarin tilanne näytti mielestäni olevan kehittymässä samaan suuntaan, vaikka toistaiseksi hän tuotti lopputulemaksi sen, että pienen paineen alaisena toimiminen sopii hänelle. Päivin valinta pitää työn määrä kohtuullisena aiheuttaa jonkin verran hankaluutta, sillä työvaltaisen alan yrityksen saaminen kannattavaksi uhraamatta kaikkea aikaansa työlle ei ole helppoa, ja toisaalta orastava maine on selvästi Päiville mieleen. Hän alkaa olla lähellä sen uskottavuuden saavuttamista, jonka hän kokee tärkeäksi. Päivin harrastukset tarjoavat esimerkin siitä, että yrityksen pitäminen vain kohtuullisessa roolissa on työlästä. Hän kertoo harrastavansa liikuntaa, mutta lähinnä siitä syystä, että ruumis pysyy kunnossa fyysisesti yksipuolisessa työssä. Mieli sen sijaan rentoutuisi toisenlaisten käsitöiden parissa, mutta niille ei ole juuri aikaa. Tyypillisen äitiysretoriikan osana Päivikin sanoo, että ylipäätään harrastukset ovat aikaa omalle itselle. Omaa aikaa on jaksamisen takia välttämätöntä ottaa, minkä usein huomaa vasta kantapään kautta.

Päivin naisnäkökulma

Päivin perheen toimintatavat ovat siis rakentuneet sellaisiksi, että kotityöt kuuluvat vaimolle, mistä ”liukuva työkäsité” on eräänä seurauksena. Haastattelussa olen vähän epäileväinen noin yksipuolisesta jaosta ja tyrkytän mahdollisuutta mainita tasa-arvoisuudestakin.

H: No sä olit noista kotitöistä merkannu [kyselylomakkeeseen] et ne on lähinnä sun vastuulla tai itse asias kokonaan sun vastuulla. Että onko se, onko se vieläkin niin?

P: No kyllä! se melkkeen on.

H: Joo!

P: Et tietysti kun patistaa vähän ja sannoo niin siinä vaiheessa mut se on oikeestaan alusta lähtien ollu meillä semmonen, miehen työn takia, tietysti se viepi niin paljon hällä aikkaa niin se on melkkeen, semmonen käytännön asia, että sujuu ihan parraiten niin.

H: Joo. Mut kuitenkin perhe kannustaa yrittäjyyteen?

P: Kyyllä on et ei siinä sillä lailla oo ongelmata eikä se toimis, kaikki on niin kokonaista että jos yks asia klikkais niin kyllä se vaikuttaa niin joka paikkaan.

Kokonaistasapaino on Päiville niin tärkeää, että sen järkkymisen uhalla hän ei ole pyrkinyt muuttamaan sukupuolitapaisia käytäntöjä, vaikka tiedostaakin tasa-arvopuheen olemassaolon ja kenties myös aistii minun ajatukseni, vaikka varonkin laittamasta sanoja toisen suuhun. Tasapainon haku on mietinnän hetkinä saanut Päivin jopa pysymään yrittäjänä. Tulosta tuottavan yrittämisen kovuus on saanut hänet joskus harkitsemaan palkkatöihin siirtymistä, mutta perheen takia hän on jatkanut yrittäjänä. ”Ja sitte lapset tykkää ja mies tykkää että kotona ois, että kun lähtöivät kouluun ja tulee koulusta ja, ei tarvii miehenkkään kun käy muualla töissä niin huolehtia sitten näistä tämmösistä arkijuoksuista. Niin tulii siihen tulokseen että ehkä tämä ihan hyvin tässä vielä mennee!”. Oleellinen syy yrittäjänä pysymiseen on toki myös se, että kyseisellä alalla ja seudulla ei palkkatöitä juuri ole tarjolla. Tämä on tärkeä esimerkki siitä, kuinka syrjäseutuja(kaan) tutkittaessa ei tutkimuksen kohteeksi voida eristää vain sukupuolta, vaan kyse on aina kontekstissa mahdollisista valinnoista ja näin muodostuvista kokonaisratkaisuksista. Kyseessä voi olla maatalouskodista opittu tapa tehdä aina paljon työtä kyseenalaistamatta kaksoistyötaakkaa eikä olla kotirouvan asemassa, vaikka kotona onkin. Kun ajatus jonkinlaisesta koko päivän mittaisesta hyörimisestä on itsestään selvä ja kun tämä puuha ei enää ole maataloustyötä, tilalle tulee jotakin muuta. Tämä muu, esimerkiksi yrittäminen, tarjoaa samalla jonkinasteista itsenäisyyttä oman rahan kautta, joten tilanne saattaa tyydyttää mainiosti.

Varsinkin työn ulkopuolista elämää Päivillä hallitsee ajatus, jota kutsun ”Päivin naisnäkökulmaksi”. Naisnäkökulmaisessa tutkimuksessa eli standpoint-feminismissähän kiinnitetään huomiota siihen, että tieto on ollut näennäisen sukupuolineutraalia, kätkeytyä maskuliinista ja rationaalisuutta ja objektiivisuutta ihannoivaa. Varhaisessa standpoint-feminismissä tietäminen nähdään sukupuolituneena siten, että naisilla ja miehillä on kulttuurisesti rakentuneiden elämänpiiriensä vuoksi perustavanlaatuisesti erilaiset tavat tietää. Naisnäkökulmaisessa tutkimuksessa sukupuolineutraaliksi naamioidun tiedon piiloon jäänyt puoli eli

naisten kokemusperäinen ja erityislaatuinen tieto nostetaan arvostetuksi. Naisten hankkimat kokemukset ovat arvokkaita heille itselleen ja niillä on annettavaa myös koko yhteiskunnalle. Tämän tiedon ei pitäisi olla väheksyttyä, vaan arvokasta omista lähtökohdistaan. (Esim. Anttonen 1997, Harding 1986, Matero 1996.) Nyttemmin on toistuvasti ja perustellusti todettu, että vahva naisisuuden juhliminen olettaa liian yhtenäisen ja mystisen naiskokemuksen olemassaolon sekä miehistä erilliset käytännöt naisille. Sukupuoli jäsentää olemistamme, mutta ei pelkästään eikä yksioikoisella tavalla. Tieteen ulkopuolisessa arkiajattelussa tällaista johdonmukaista soveltamista ei ole, ja harva mieltänee kaikkea tekemäänsä naiskokemuksen aiheuttamaksi. Päivi painottaa naisisen toimintatavan arvostamista ja hyväksymistä, missä näen aineksia varhaista standpoint-feminismiä muistuttavista tulkinnoista, mutta ei hän sukupuolieroa tuo jatkuvasti tietoisesti esille. Hän myös puhuu erilaisten naiseuksien hyväksymisen puolesta.

Naisnäkökulmaa muun muassa oman naistapaisten toiminnan arvostamisen mielessä Päivi haluaisi levittää yhtenä mahdollisena ajattelutapana eteenpäinkin. Tulkitseen tämän halun olevan aika vahva, koska hän ottaa sen oma-aloitteisesti esille haastattelussa, vaikka hän muuten on aika pidättyväinen eikä mikään muita innostava valistajapersoona esimerkiksi paikallisyhteisössään. Hän on tyytyväinen, että maakunnassa on aktiivista naisten yrittäjyyttä edistävää toimintaa, jossa otetaan naisten yritykset vakavasti. Hän toivoo vielä enemmän keskusteltavan siitä, kuinka yrittää voi niin monella lailla, "että naisetki voi yrittää eri lailla, ei kaikkien tarvitse toimia niinkun muut ja isommat ja miehet ja muuta että tapoja on monenlaisia toimia". Päivi käyttää omaa naisnäkökulmaansa refleksiivisesti: hän tiedostaa, että naiset ovat keskenäänkin erilaisia, eivät vain suhteessa miehiin, ja ehdottaa, että sekä naisten että miesten keskuudessa nais erityinen tapa toimia tulisi ymmärrettyksi.

P: Et sitä minäkin näille opiskelijoille jotka minun luona on niin, kun minä teen kotona ne näkkee tämän täyden arjen ja!

H: Nii!

P: Et ihan sen takiakin on opiskelijoita et ne näkkee minkälaista se on, et jos siellä edes muutamalla iskis kipinä että pärjäähän sitä noinkin. Ja muuta että niinkun vaatetuspuolellakkin että vaikka se on niin kuoleva ala ja muuta niin kyllä siellä niinkun joillekin on töitä.

H: Mmm.

P: Jokkaisen pittää tehdä niinkun se oma, oma tyyllisä tehdä sitä työtä niin, et kyllä se on ihan, opiskelijoista on vaan mielenkiintosta, ne aina vaan välillä niinkun, mul on nyt venäläisiä tyttöjä tuossa jotka ei oo suomalaissyntyisiä niin ne aina välillä naurraa kun puhelin soipi ja lapset kyssyy missä on äiti minun paita ja-

H: -!

P: Perunat kiehhuu yli ja uuniin pitäis saada puita ja kaikki tämmöset mut kun se on semmmosta täyttä hulinaa mutta siinä sitä ollaan kun asiakas soittaa ni sitte on ruvettava puhumaan ammattiasia!

H: -!

P: ja muuta et se niinkun jakkaantuu että sinällään et on sitä et mikkään päivä ei oo samanlainen! tässä hommassa. Et sitä minä niinkun tekkee mieli et tämmöset niinkun yrittäjäksi aikovat ja muut et se ois ihan hyvä, tämmöset tutustumisjaksot ja muut, koska eihän se niinkun tavallaan entisiltä yrittäjiltä vie mittään vaikka niinkun annettais tulla tutustumaan ja muuta. Että ne

näkis sen todellisen arjen, mitä se on. Että ihan sillälaililla niinkun, et siitä kannattas puhua ja tulla niinkun enempi julki, että ei se täälläkään Pohjois-Karjalassa eikä muuten täällä Itä-Suomessa ja pohjosemmassa niin kyllä täällä yrittää voi.

Tämä haastattelun loppupuolen episodi tiivistää Päivin käsitystä tutkimukseni teemasta, naisena yrittämisestä suomalaisella maaseudulla. Hänestä jokaisen pitää löytää oma, itselleen sopiva tapansa toimia, ja naisten kohdalla se usein tarkoittaa kotiarjen tunkeutumista julkiseen työarkeen. Tätä tosiasiaa hän ei halua kieltää eikä nähdä heikkoutena, vaan ainoastaan erityispiirteenä. Oma tapa yrittää tarkoittaa myös sitä, että syrjäisellä seudulla, jopa kuolevaksi nimittämällään alalla on opittava tuntemaan omat mahdollisuudet ja vahvuudet. On haluttava löytää keinot selviytyä vaikeuksista, jos tahtoo säilyttää vaihtoehdon elää luonnonläheistä maaseutuelämää. Yrittäjyyskeskeiseen aluekehitysdiskurssiinkin hän viittaa hiukan myöhemmin myötäillen sitä. Hän sanoo, että alueella, jossa ei ole suuria valtionyrityksiä, ei voi pärjätä kuin kehittämällä itse itselleen selviytymiskeinot.

Omassa mallissaan Päivi arvostaa tavallista arkea, joka on kaikille tuttua, mutta jota ei ehkä lopulta ehdi kovin paljon elää. Arkeen liitetään yleensä rutiini, mutta Päivin kohdalla arki merkitsee lähinnä yritystä luoda rutiinia. Kun arkeen ei pysty luomaan toistoa, arki voi kadota ja siksi sen perään saatetaan haikailla. Kotona työskentelevänä yrittäjänä Päivin pitää ennen kaikkea joustaa toistoon juuttumisen sijaan, ja kotiin, perheeseen ja työhön liittyvät vaatimukset pakottavat joustamaan moneen suuntaan. Yrittäjän työllistäjän eli asiakkaiden tarpeiden mukaan on taivuttava, ja myös perheen takia Päivin työaika on joustavan liukuva. Tämä jälkimmäinen jousto on nimenomaan naistapaista joustoa, joka on sovellettava nykyisen työelämän vaatiman sukupuolineutraalin notkeuden oheen.

Päivi tulkitsee kuitenkin arkensa olevan itsenäistä. Se on sitä nimenomaan naistapaisesti. Hän korostaa hallitsevansa itse päivittäisiä ja pidemmän ajan tehtäviä, jotka liittyvät työhön ja kotiin. Ilmaantuviin tehtäviin hän ei aina pysty vaikuttamaan, mutta niiden tekemisjärjestykseen kyllä. Siihen, että tuntee olonsa suhteellisen autonomiseksi omassa arjessaan, liittyvät pelin taju ja koordinoitimet. Nämä muodostuvat paljosta "pelaamisesta" ja toiminnan tuttuudesta, minkä ansiosta osaa ennakoida. Silloin voi löytää omia tekemisen tahtejaan ja saavuttaa arjessa autonomian saarekkeita, lepoa arjessa. Jatkuvasti arki ei kyllä tunnu levolta, joten tavan takaa reflektoidaan, onko naistapainen arki hyvää vai huonoa. (Jokinen 2004 & 2005.) Jokisen (2005, 68) mukaan nykyisin ihmiset "puhuivat reilusti sitä, että tasan ei mene, ja miettivät, onko se reilua, kohtuullista vai rasittavaa". Tähän on oman aineistoni perusteella helppo yhtyä.

"Viimiset hölömöt"

Asuinpaikan merkitys muodostuu Päivillä selkeästi nimenomaan talon ja tontin kautta. Koska suvun lähellä ei voi hänen tapauksessaan asua, nykyinen paikka on hyvä. Taloon liittyvät perheen yhteiset puuhut ja harrastukset. Kun ei ole sukujuuria tällä paikkakunnalla tai kylällä, Päivi kieltää niiden laajemman merkityksen. Hänelle koti on nimenomaan talo ja oma, tilava pihapiiri, joiden saavuttaminen on mahdollista vain maalla, mutta mihinkään taloa laajempaan paikkaan hän ei ole kiinnittynyt. Päivin halu kertoa koti tärkeäksi paikaksi liittyi hänen läpi haastatte-

lun käyttämäänsä uskottavuusrepertuaariin. Kotiin voi luottaa, sinne on aina hyvä palata, siellä saa olla oma itsensä ja arvostettu sellaisena kuin on. Muuttamista ei voi harkita, sillä juuri tätä itselle rakkaaksi tehtyä taloa ja tonttia ei voi saada muualta. Useat tutkijat (esim. Douglas 1991, Granfelt 1998, Huttunen 2002, Jokinen A. 1996, Rose 1993, Sibley 1995) ovat huomauttaneet, kaikille koti ei ole onnela eikä universaali kodin kokemus ole jokaiselle mahdollinen. Ehkä juuri siksi Päivi haluaakin kertoa kodin tärkeydestä itselleen: on hienoa kun on tällainen voimavara ja yrittäjänäkin jaksaa juuri siksi, että on joku paikka, jossa on ehdoitta hyvä olla. Siellä ei tarvitse taistella uskottavan kuvan antamiseksi eikä epäillä, voiko vastapuolen tarkoitukseen varmasti luottaa. Päivi tietää toki kunnan ja syrjäisen maaseudun ongelmat ja ottaa niihin kantaa osoittaen samalla, kuinka niiden uhallakin aikoo pysyä paikakunnalla: "[...] tunttuu vaan että viimeiset hölömöt tänne jää [...] mutta myö ollaa varmaan sitte viimesten joukossa!". Aineistoni tapauksessa ei ole harvinaista kertoa, että sitä ponnekkaammin maaseutupaikassa halutaan asua, mitä enemmän ongelmia julkiset diskurssit julistavat siellä olevan.

Haastateltavani ottavat usein itse esille maaseutu-kaupunki- ja Etelä-Suomi-muu Suomi -jaottelun. Tyypillistä varsinkin Pohjois-Karjalassa on, että etelä samaistetaan kaupunkeihin ja tämän etelän ulkopuolella oleva muu Suomi, joka fyysismaantieteellisesti sijaitsee siis suunnilleen Uuttamaata ja Varsinais-Suomea pohjoisemmassa ja idemmässä, on kaikki syrjäseutua. Tämä näkemys ei ole aivan vieras Helsingin suunnastakaan asiaa tarkasteleville. Päivi viittaa tähän jaotteluun ihan suoraankin: "Minä en nyt nää Itä-Suommea enkä Pohjois-Suommea, miust tunttuu että se on vaan niinkun Etelä-Suomi ja sitten muu Suomi!". Hänelle se tarkoittaa käytännössä, että elämä on erilaista etelässä ja muualla, ja paikallisten on otettava tämä ero lähtökohdakseen ja luotava itse omaan kontekstiinsa sopivat toimintamallit. Isoja yrityksiä ja valtion yrityksiä ei heidän seudullaan ole eikä "sieltä Helsingistä mittään muuttia valamiiksi meille tuua", joten seudulle jäävien ihmisten täytyy itse keksiä selviämiskeinot, mitä Päivikin kertoo tekevänsä. Vaikka kilpailijoina on nykyisin hänen alallaan konkreettisestikin koko maailma, selviytymistapojen on synnyttävä paikallisesti, Päivi uskoo. Tässä kamppailussa auttavat jaksamaan tunne kuulumisesta yhteisöön, kotipaikkaan ja perheeseen, joten tätä perusjärjestystä ei haluta järkyttää. Ehkä onkin niin, että perinne ja perusvakaumus ovat selviytymisen valtiit alalla, jossa tämä globaalisti ajatellen alkaa olla harvinaista.

Päivin puhe paikasta ja yrittämisestä on jännittävä esimerkki siitä, kuinka jonkin diskurssin alkuperäisiä käyttäjiä ja sen myöhempiä vapaaehtoisesti tai vaihtoehtojen puutteen vuoksi omaksuneita käyttäjiä on vaikea jäljittää. Päivi kertoo yrittämisensä syistä ja tavoitteista paitsi puhtaasti henkilökohtaisella tasolla ja samalla hyvin sukupuolistuneesti, myös niveltäen kertomuksensa täydellisen luontevasti suureen osaan maaseudun yrittämis- ja kehittämisdiskurssia. Päivin kertomus on kaukana kaikkein ekspansiivisimmasta, hegemonisen maskuliinisesta, urbaanista ja uusliberaalia yritteliäisyyttä ihannoivasta diskurssista. Kuitenkin maaseutukehittämiseen liittyy sellaistaakin retoriikkaa, joka keskittyy samaan kuin Päivi. Tämä retoriikka tarkentuu asukkaiden omista vahvuuksista ja paikkaan liittyvästä kiintymyksestä lähtevien toimeentulomuotojen etsimiseen. Se tunnistaa sen, että yrittämisen tavat ovat erilaisia eri konteksteissa. Tällaisessa yrittäjyyspuheessa on vastaiskun aineksia uusliberalistisia asenteita välittävälle yrittäjyysdis-

kurssille. En osaa sanoa, onko ”pehmeämpi” yrittäjyyspuhe syntynyt tietoisesti jonkin kehittäjäryhmän pöydän ääressä, onko se nostettu tietyn osajoukon diskurssiksi maaseudun asukkaiden arkikäytäntöjä seuraamalla, muodostuuko se vastadiskurssiksi vasta kun esimerkiksi tutkija sen sellaiseksi abstrahoi vai mistä on kysymys. Yhtä kaikki kiinnostava on Päivin tapa sommitella oma toimintatapansa yleisempään kontekstiin ja tuottaa näin itsensä täysivaltaiseksi toimijaksi kyseisessä kontekstissa – ja oikeastaan tuottaa tämä kontekstikin. Identiteetin eheyden ja elämänhallinnan kannalta on tarpeellista pystyä punomaan itsensä osaksi yhteiskuntaa.

6.7 Ateriapalveluyrittäjä Tiina

Tiina on haastatteluhetkellä 40-vuotias kahden yläasteikäisen lapsen äiti. Lasten syntymän aikoihin alkunsa saanut yritys on myös ehtinyt teini-ikään: se oli haastatteluhetkellä 14-vuotias. Puoliso on yrittäjä. Tiinan yrityksen alaan kuuluu pitopalvelu-, kotileipomo-, kahvila- ja ohjelmapalveluita. Hänellä oli alalle ryhtyessään ikäisekseen vankka kokemus ravintola-alan töistä sekä koulutus alalle. Muista haastateltavistani hän poikkeaa siten, että hänellä on pitkä kokemus ulkomailla työskentelystä. Muualla asumisen tausta ja sitä edeltänyt halu muuttaa, kokea erilaisia maita ja oppia kieliä seuraavat hänen kertomuksessaan monessa kohdassa mukana. Tämä heijastuu kertomukseen siitä huolimatta, että hän on tällä hetkellä hyvinkin tiukasti paikoilleen asettunut. Oikeastaan itsensä irti repäiseminen ja uudelleen kiinnittyminen edellyttävätkin Tiinan kerronnassa toisiaan.

Tiinan haastattelussa yrittäjäksi ryhtymisen vaihe on erityisen keskeinen siksi, että siihen liittyy koko elämän sisältöjen muutos, josta Tiina kertoo refleksiivisesti. Vuosien ulkomailla työskentelyn jälkeen hän haki työpaikkaa kotimaakunnasta, sai sen ja hetken työssä oltuaan tapasi tulevan aviomiehensä. He halusivat muuttaa maalle, ja asioiden kohdalleen loksautaminen jatkui, kuten hän itse sanoo. Seuraavassa lainauksessa tämä kokonaisvaltainen muutos tulee selvästi esille.

H: Just. Niin, kerroksää vielä vähän siitä että minkäs takia sää sen yrityksen sitten perustit?

T: Noo siihen nyt liittyy tavallaan sitten tämä, tämä aviomiehen tausta että miehän olin [pikkukaupungin ravintolassa] olin ravintolapäällikkönä, sinne olin tullukkin [pikkukaupunkiin] sitten [suuremmasta kaupungista] että oli se ravintolapäällikön paikka auki ja hain ja sain sen ja sitten tuota, sitten tuli tämä että mulla kaikki liittyy tavallaan tämän perheen perustamiset ja talon ostamiset ja kaikki tähän niinkun että tuli sitten tavallaan niinkun semmonen täyvällinen elämänmuutos sitten.

H: Joo.

T: Ja miehellä on yrittäjätausta ja hän oikeestaan niinkun kannusti että, miksen vois tämmöstä pitopalveluyritystä perustaa. Että ja sitten [pikkukaupungissa] ei oikeestaan ollu semmosta yritystä, oli seurakunnan emäntä joka oli jo vanha ja ilmeisesti jäämässä pois. Se tavallaan oli se, semmosena pontimena että sieltä seurakunnan niistä, että sieltä varmaan joskus tulis sitten töitä.

H: Joo.

T: Että se oli se, ja sitten oli tämä starttiraha. Ja sekin sitten autto että sen starttirahan sai että tietää että se alaku ainakkin mennee sitten.
 H: Joo. Mites sen starttirahan muuten, pitiks siinä olla sit työtön?
 T: Piti olla, mie sitten jäin tuota-
 H: -joo
 T: pois sieltä, siinä on se kuus kuu, eiku kuus viikkoko se oli se.
 H: Joo.
 T: Se aika et tuota. Mut mulla kävi nyt sit sillä tavalla että! sammaan aikaan kun tuota, niin meil oli sitten, me ostettiin talo täältä maalta niin sitten se tavallaan niinkun oli tarkoituskin että sitten en olis siellä yö, yötoissa ennää! Että se kuiteskin oli hovimestarin vuoroja tein että melkein viikonlopun oli kiinni että, se oli jo sillan tarkoitus vuosi ennenkin että jotakin muuta keksittään.
 H: Joo.
 T: Ja sitten mulle sattui sillä tavalla että sitten taas ensimmäinen lapsi, sai alkusa samoihin aikoihin kun minä olin yritystä suunnittelemassa!
 H: !
 T: että melekkeen äitiyslomalla alako sitten mut kyllä kerkesin pyörittää yritystä ja starttiraha oli sitten katkolla sen äitiysloman ajan ja sit se jatkuu että.

Nyt elämää koskevia päätöksiä tehdään ja yritystä hallitaan perheen ohella ja yhdestä pysyvistä paikasta käsin. Tiinan haastattelussa käyttämä tulkintakehikko ei kuitenkaan ole lopullisesti muotoutunut. Maaseudulla toimiva äitiyrittäjä ei ole ikuisesti sama vaan venyy ja muuttuu. Alkuaikoihin verrattuna Tiinan yritys on kasvanut, lapset samoin, ja hänellä riittää vielä uusia suunnitelmia toteutettavaksi myöhemmin. Juuri suunnitelmallisuuden, eteenpäinpyrkimyksen ja innostuksen vuoksi olen sijoittanut hänet ekspansiivisten yrittäjien ryhmään. Hänen toimintansa on sukupuolitapaista, yrittäminen ja perhe kietoutuvat erottamattomasti toisiinsa, mutta tässä tutkimuksessa yrittäjäkategoriat on muodostettu nimenomaan kaikki arjen osatekijät huomioiden, joten Tiina on tällä tavoin määritellen ekspansiivinen. Hänen tarkemmalla seuraamisellaan haluan myös tuoda esiin erään paikkasuhteen kehittymisen, jossa ulkopuolinen tuntee tulewansa sisäpuoliseksi monella ulottuvuudella.

Hallitseviksi tulkintajärjestelmiksi olen tunnistanut ensinnäkin *menestyksen pyrkimisen repertuaarin*, joka kuitenkin kerrotaan sukupuolistuneen äitiyrittäjyyden ja maaseutumaisuuteen kiinnittävien juurten sävyttämänä. Kokeilemisen ja menestyksen halu ovat luonnehtineet Tiinan ammatillista toimintaa aina. Puhe tuotetaan nyt kuitenkin henkilönä, jolla on lapsia ja toimintaympäristönään maaseutu. Samanlaisella maaseudulla Tiina on viettänyt lapsuutensa. Tehtyään päätöksen palaamisesta hän on sopeuttanut yritystoimintansa maaseudun ehtoihin ja kiinnittynyt paikkaan myös emotionaalisesti yhä tiukemmin. Hän kuvaa maallemuuttonsa juurille palaamisena, vaikka ei palaakaan syntymäpaikkaansa. Juuret on metonymia, joka viittaa laajemmin palaamiseen ja sitä kautta tietynlaiseen elämään asettumiseen ja "juurtuneen ihmisen" toimintamallien jatkamiseen uusissa yhteyksissä. Samanaikaisesti konkreettista, alun perin vierasta paikkaa tehdään aktiivisesti omaksi ja tämän toiminnan, ajan ja rutiinien kautta juuri kyseisen paikan piirteet nivoutuvat omantuntuiseksi kokonaisuudeksi. Myöhemmin haastattelussa Tiina puhuukin paikkaan kiinni pääsemisestä aktiivisen tekemisen ja mukaan menemisen kautta.

Toinen repertuaari, johon suuri osa kerrontaa kiertyy, on *maaseudun pienyrittäjän todellisuus -repertuaari*. Yrittäjyyteen siirtymistä Tiina kuvaa hyppynä, mutta ajan kuluessa hän osaa asettua yrittäjäksi. Maaseutuyrittämisen välttämättömät ominaisuudet ja hankalatkin puolet hän hyväksyy suurelta osin nimenomaan juurten takia. Menestykseen pyritään niiden realiteettien puitteissa, joita maaseudun pienyrittäjällä näyttää olevan edessään. Tulkitsen siis, että Tiina kuvaa maaseutuyrittäjäksi identifioitumistaan maaseutuun sitoutuneena kertojana, ei minä tahansa taloudellista voittoa tavoittelevana alan yrittäjänä.

Menestykseen pyrkimisen olen nimennyt omaksi repertuaarikseen, sillä Tiina puhuu paljon yrityksen kehittämisestä ja yrittäjyydelle asettamiensa piiloisten tavoitteiden toteutumisesta. Hän ottaa monia muita useammin myönteisesti kantaa yrittäjyyden perinteisiin, maskuliinissävytteisiin ja kasvuhakuisiin diskursseihin. Aiempi työura viittaa sekkin menestykseen johtavien, kehittävien kokemusten hankkimiseen. Nykyisen elämäntilanteensa hän kuvaa hyppynä entiseen verrattuna, ja nimenomaan siirtymänä hetkessä alaspäin, pienimuotoiseen, paikalliseen ja kotikeskeiseen elämään. Tulokinnassa tulee kuitenkin pian taas esille eteenpäinpyrkimys, joka on johtanut uudenlaiseen menestymiseen.

Menestyshaluinen toiminta tulkitaan tällä hetkellä aivan erityisestä näkökulmasta, realistisesti. Paikallisuus on se konteksti, johon omat tavoitteet suhteutetaan. Juuret vetivät takaisin synnyinseudulle ja vaikuttavat nyt kehittymishalun ilmiäsuun. Juuret tarkoittavat perinteitä monessa mielessä. Merkitys laajenee perinteiden arvostamiseen muun muassa yrityksen toimialassa eli ruuassa ja matkailupalveluissa. Palkkatyössäkin uraa tehneellä Tiinalla juurilleen palaaminen tarkoittaa myös huomattavaa, joskin tiedostettua muutosta perinteiseen perhe-elämään asettumisena. Sukupuolten välinen työnjako on hänen perheessään monia muita tutkittaviani joustavampi, mutta silti äitiyteen asettumisessa on tietoiselta vaikuttavaa, refleksiivistä "juurevan toiminnan" hakemista. Tiina on halunnut maaseudun äidiksi ja kunnianhimo on naisista.

Juuri juurten kautta kertomus ketjuttuu metonymisesti maaseudun pienyrittäjän todellisuus -repertuaariksi nimeämäni tulkintatapaan. Kun arjen tapahtumapaikkana on lapsuudesta tuttu mutta ongelmista kärsivä syrjäseutu, yrittäminen saa tiettyjä erityispiirteitä. Niiden kanssa selviäminen ja kääntäminen vahvuudeksi osoittaa juuriin liittyvää halua selviytyä maalla, jossa elämän mielletään olevan kokonaisvaltaista. Menestyshaluun taas palautuu se, että tämä kokonaisuus halutaan hallita hyvin.

Menestykseen pyrkiminen ja juuret

Tiinan haastattelussa keskeiset selitysjärjestelmät näkyvät oikeastaan jo edellä olleessa lainauksessa, kun ne taustoittaa muun haastattelun perusteella. Ennen yrityksen perustamistarinan kertomista hän on puhunut aikaisemmista asuin- ja työpaikoistaan ja niihin hakeutumisensa syistä. Yrityksen perustamistarinan hän aloittaa kuvaamalla edellä kertomastaan elämänhistoriasta täydellisesti poikkeavaa päätöstä. Vaikka hänen elämässään nyt on tärkeää tasapaino useiden elementtien, eli työn, puolison, lasten ja asuinpaikan välillä, aikaisemman taustan ja "täyvällisen muutoksen" kuvauksella hän osoittaa myös muunlaista asennetta. Tästä menestykseen pyrkimisen kertomiskulmasta Tiina puhuu usein haastattelun aikana.

Esittelemästäni lainauksesta yksin tuota repertuaaria ei voi nähdä, mutta se on mukana pitkin matkaa. Kun haastateltava kuvaa yrityksen perustamistaan täydelliseksi elämänmuutokseksi – ja myöhemmin hän sanoo sitä myös ”aikamoi-seksi hyppyksi” – hän samalla tekee eroa sekä entiseen elämäänsä että useimpiin muihin haastateltaviini. Muutkin haastateltavat saattoivat pitää yrityksen perustamista suurena muutoksena, mutta useimmat eivät kuvaa muutosta samanlaisessa kerronnan kontekstissa, menestyksekkästä palkkatyöstä aluksi alaspäin tapahtuvana siirtymänä. Tiinalle yrittäjyys oli samalla hyppy perhe- ja kotikeskeisyyteen, josta hänellä ei ollut kokemusta eikä pitkäaikaista haavetta viettää tällaista arkea. Työympäristöstä tuli pienimuotoisempi kuin aiemmissa hotelli- ja ravintolatoissa.

Tiina puhuu menestykseen pyrkimisen repertuaaria käyttäen jo aiemmin haastattelussa kuvatessaan vahvaa haluaan hankkia kokemuksia ulkomailla. Näytän vielä esimerkin, jossa tämä repertuaari on kehyksenä episodille yrityksen tulevaisuudensuunnitelmista. Lainaus on samalla esitys siitä, millaisista yhteyksistä olen repertuaareja etsinyt sekä toisaalta siitä, miten haastatteluvuorovaikutuksessa yhdessä tuotamme kertomusta. Kyse on aivan alustavista haaveista, joista ”ei oo paljon ääneenkään pystynyt puhumaan kellekkään”. Entinen työkeskeinen, vailla muita velvollisuuksia oleva, liikkuva elämä sekä nykyinen elämänmuoto ja siihen sopiva, menestyväksi osoittautunut yritystoiminta olisi mukava yhdistää yritystä laajentamalla.

T: Mut toisaalta ei sitten tiiä että, että miksi ei vois menestyäkin kun on joku muukin menestynyt, miksen sitten minä vois menestyä!

H: Nii-i. No mites se sitten käytännössä kun ethän sä vois itte olla hirveesti-

T: -en niin elikkä se pitäs tehdä sitten että pitäs olla niinkun-

H: -joku luotettava-

T: -luotettava henkilö joka hoitas siellä että kävis ite sitten.

H: Mm.

T: Ite sitten koska, mul on kuiteskin se jonkun verran se että kun on matkustellu ja asunu eri paikoissa niin kuiteskin silleensä, vaikka tykkää olla täällä enkä halluis enää muuttaa pois-

H: -nii-

T: -mut se, että ois joku, että ees työn puolesta sais niinkun matkustella tai käyä välillä. Välillä että se silleensäkin saattas sitten tukkee sitä että sain työn puolesta niinkun matkustaa ja! nähä vähän paikkoja.

Tässä lainauksessa viitataan jälleen matkustamiseen, vaikka menestys halu ei toki kaikilla edellytä sitä eikä kaikki matkustaminen ole kunnianhimon osoittamista. Lainaus kertoo siis haaveista yrityksen suhteen. Konkreettisemmista suunnitelmistakin keskusteltiin, mutta tässä kohdassa kehittelemme osittain yhdessä varsin kunnianhimoista toiseen paikkaan laajentamisen ajatusta. Esille tulee se, että vaativa työ ja eteenpäin meno ovat haastateltavalle tärkeitä asioita. Muut haastateltavani eivät tämäntyyppisiä ideoita esitä. Siksi katson, että menestykseen pyrkimisen repertuaariksi nimeäni kerrontatapa erottaa Tiinaa muista haastateltavista, joskaan se ei tarkoita, että kenelläkään muulla ei olisi työssään menestys haluisiksi

tunnistettavia piirteitä mukana. Tarkemmin esittelemistäni yrittäjistä kotiompelemon omistajan, Päivin, tapauksessa kehittämisen motiivi tiivistyy ennen kaikkea siihen, että kriittisinkin epäilijä voisi pitää häntä uskottavana yrittäjänä, ja suutari Marjan työnteko saa ensisijaisesti hyvin tekemisen sisällön, sillä hänelle huolellisesti käsin tehty on onnistumisen mittari.

Sukupuoltakin voi lukea hallitsevista repertuaareista. Ompelija Päivi kertoi varsin selvästi, että naistyyppillisellä alalla pienimuotoisesti ja muutenkin naistapaisesti toimiva yritys joutuu kamppailemaan kovasti tiukassa kilpailussa pärjätäkseen. Suutari Marjan yrittäjyyden alkusysäys ja edelleen toiminnassa koko ajan mukana kulkeva juonne oli lastenhoidon järjestäminen työn ohen. Tiinan perheessä mies on voinut ja halunnut osallistua lastenhoitoon, joten Tiina on voinut kahta muuta vapaammin ottaa työhön keskittyvän ja kasvuun pyrkivän yrittäjän roolin. Siksikin hänen puheensa yrityksen toiminnasta ja kehittämisestä tuo mieleen nimenomaan menestyksen tavoittelun. Tiina kuitenkin suhteuttaa kunnianhimon ja menestyksen muihin diskurssiavaruudesta tarjoutuviin aineksiin.

Haastateltavan lukuisat viittaukset asioihin, jotka liitän tähän menestykseen pyrkimisen repertuaariin, kuvaavat hänen ankkuroivan kertomaansa ja oikeuttavan toimintaansa positiivisina pidetyin työn tekemisen ja ammatinharjoittamisen määrein. Jo vaikkapa koulussa ja kotikasvatuksessa opetetaan ajattelemaan, että haasteiden hakeminen ja menestymisen janoaminen ovat hienon ihmisen merkkejä. Myös kaikkialle maaseudulle lonkeronsa ulottavassa laajassa yrittäjyysdiskurssissa työnnetään yritteliäisyyteen, aloitteellisuuteen, uuden luomiseen ja riskinottoon. Menestykseen pyrkiminen on kulttuurisesti suotuisaksi ja positiiviseksi asetettu diskurssi, ja tämän "vapaaehtoinen" käyttäminen osoittaa, että henkilö kokee olevansa osa tällaista yhteiskunnallista keskustelua ja kenties edustavansa tällaista ihmistyyppiä. Olemassa olevan, joskin muuttuvan ja vaikeasti hahmottuvan keskustelun tunnistaminen on Tiinan kertomuksessa kiinnostavaa.

Tiina kertoo sekä pitkin matkaa että edellä esittämässäni yrittäjyyden alkua kuvaavassa episodissa, että taustalla ja asumishistorialla eli juurilla on paljon merkitystä yrittäjyyden alkuvaiheessa ja edelleen tämän hetken elämässä. Jo aivan haastattelun alkupuolella hän esittää samassa lauseessa, että ensin oli aika hankkia kokemuksia ja sitten palata juurille."[S]itten se takasinmuutto oli sitten taas se paluu niinkun juurille! että sitä kautta että pikkuhiljaa on nytten se oma paikka sitten löytynyt". Tutun sanonnan, juurilleen palaamisen, kohdalla hän naurahtaa osoittaen näin tunnistavansa sanonnan olevan tavallinen fraasi. Hän jatkaa saman tien, nyt ilman etäisyyttä ottavaa naurahdusta, että juurilleen palaamisen jälkeen oma paikka on pikkuhiljaa löytynyt. Hän tunnustaa näin juurten ja oman paikan tärkeyden ja vielä siten, että niiden etsiminen, löytäminen ja näin tarjoutuvaan paikkaan asettuminen on oleellinen prosessi identiteetin luomisessa. Sekä alussa esitetty että laajentamissuunnitelmia koskeva haastattelukatkelma kerrotaan myös juurten ja kunnianhimon yhteistarinaan. Nyt Tiina on sitoutunut eikä voi vapaasti vaihtaa paikkaa. Elämänmuutos ei olisi ollut mahdollinen ilman edeltäviä kokemuksia, jotka ovat myöhemmin koettavasta suuresti eroavia mutta kuitenkin tulevaa pohjustavia. Muutoksen seurauksena palataan vanhoille seuduille mutta uudistuneena ja uutta luomaan. Maaseudun kehittämisen näkökulmasta tämä on esimerkillistä toimintaa: alueellisen kehittämisen ihannediskurssissa muualla pätevoitynyt toimija palaa juurilleen hyödyttämään kotiseutuaan tai -maataan.

Tiinan käyttämä ilmaisu juuret on metonymia, laajempaa kokonaisuutta edustava merkki, henkilökohtaiselle historialle, kodin kokemukselle, paikatunteelle ja paikasta puhumiselle ylipäätään. Juureton ihminen on irrallinen, kotipaikaton, kuljeksiva ja hapuileva, mutta kun löytää ja tunnistaa juurensa, nykyajan liikkuva ihminenkin voi kiinnittyä johonkin. Tiinan tapauksessa kyse on konkreettisesta kiinnittymisestä kotiseudulle palaamalla. Koska hänen perheellään ei ole ollut maatilaa, paluu aivan samaan paikkaan tai nuoruudessa tilalle jääminen ei ole ollut hänelle vaihtoehto toisin kuin joillakin maatilalle jäävillä saattaa olla. Juuret pystyi kuitenkin laajentamaan muualle maakuntaan. Hän on halunnut palata samalle seudulle, vaikka juurten voi käsittää olevan identiteetin kiinnittymisen paikkana vain kuvainnollisestikin eikä edellyttävän tiettyä fyysistä ympäristöä.

Tiinan kertomuksessa juurilla on sekä symbolinen että astetta konkreettisempi merkitys, kun omat juuret ja alueen perinne on otettu yritystoiminnan oleelliseksi tekijäksi. Paikallisuus luo sisältöä ja imagoa koko yritystoiminnalle sen lisäksi, että Tiina on ottanut sen osaksi omaa identiteetti-prosessiaan. Kun myöhemmin kyselen erityisesti maaseutumaisessa paikassa asumisen merkityksistä, paikallisuuteen kiinnittyvää menestykseen pyrkimisen repertuaaria käytetään usein ja se saa paljon vivahteita.

Äitiyrittäjä

Sukupuolesta ei puhuta montaakaan kertaa eksplisiittisesti haastattelussa. Kuitenkin sukupuolistuneen toimijuuden voi huomata kautta haastattelun. Se luonnehtii haastateltavan tapaa toimia yrittäjänä kokonaisuudessaan, ja sukupuoli-suuden kautta, erilaisiin sukupuolidiskursseihin nojautuen, hän ottaa kantaa myös yrittäjyyttä luonnehtiviin diskursseihin. Ennen kaikkea sukupuoli on äitiyttä. Esimerkiksi ensimmäisenä näyttämäni lainaus on suurimmaksi osaksi äitinä ja aviopuolisena lausuttua puhetta. Kuitenkin yrityksen perustamistarinan ymmärrän myös itsenäisen, tasa-arvoisen naisen kertomana. Tulkintani mukaan Tiinan käyttämä menestykseen pyrkimisen repertuaari on nimenomaan naisinen.

Se, että tulkiten perustamistarinan itsenäisen naisen kertomukseksi, johtuu jälleen kerronnan kontekstista. Tiina kertoo sisaruksiinsa ja vanhempiinsa verrattuna poikkeavista valinnoistaan, aikaisemmista tekemisistään, suunnitelmistaan ja unelmistaan, joille hän ei esitä muuta syytä kuin oman subjektiivisen halunsa menestyä ja kokea uutta. Toiminta on kuitenkin sukupuolista esimerkiksi siksi, että toimialat ja -muodot ovat naisisia. Perustamistarina ilmentää sukupuolista toimintaa muutenkin. Haastateltava puhuu aviomiehen taustasta ja viittaa siihen, että mies toimi jo yrittäjänä ja houkutteli toistakin yrittämään. Nainen oli kuitenkin tullut palkkatyöhön Suomeen ja kotiseudulleen omasta päätöksestään, vielä miestänsä tapaamatta. Kun perheen perustaminen sitten nopeasti ajankohtaistui, hän kertoo, miten yhteinen haave maallemuutosta ja taloprojekti vaikuttivat ajatuksiin työstä. Tässä kohdassa haastateltava siirtyy kertomaan päätöksestä erittelemättä, kuka sen ensimmäisenä keksi, puhuen yhteisestä ajatuksesta jättää yötyöt pois. Nyt kerronnassa toimitaan siis perheenä. Äitiyteen taas tullaan vain itsestä kertoen – "mulla sattui sillä tavalla että ensimmäinen lapsi sai alkunsa" – vaikka lapsista ei jatkossa puhuta koko ajan yritykseen vaikuttavana tekijänä vaan päinvastoin välillä minä olen se, joka ottaa lapset keskusteltavaksi. Lapset eivät Tiinan tapauksessa

myöskään ole kokonaan äidin vastuulla. Kulttuurisesti nimenomaan naissukupuolelle ominaisia valintoja osoittavat perustamiskertomuksessa siis ainakin alan valinta, perheen huomioiminen, miehen kanssa tehdyt päätökset ja äidiksi tuleminen.

Jos naisella on lapsia, lienee mahdotonta olla ottamatta jonkinlaista kantaa äitiyden diskursseihin. Tämänkin haastateltavani yrittämisen yksi reunaehto on koko ajan äitiys ja lapsista huolehtiminen, vaikka siihen onkin sopeuduttu niin, että siitä ei kerrota minkäänlaisena ongelmana. Otan esille yhden episodin, jossa käsitellään äitiyttä:

H: Joo. No mites sit kun lapset oli ihan pieniä ja syntykin siinä niin miten se lastenhoito siinä on hoitunu?

T: Noo se on siinä sivussa vaan hoiettu.

H: Joo.

T: Että sehän oli silleensä hyvä että tota, niin sekin oli se ensi, no ensimmäinen lapsi, siihen mie sain vielä niinkun semmosen, koska se tuli sen palkkatulon mukkaan mikä oli siellä [entisessä työpaikassa] niin se äitiyspäiväraha. Sitten oli starttiraha ja, mutta sitten oli tää toinen lapsi kun synty niin siinä mulla oli taas hirveen pieni, sainko mie viiskytkuus markkaa päivärahaa.

H: Joo.

T: Koska se oli se yritystulo joka ei silloin ollut iso. Elikä periaatteessa lapset oon hoitanu samalla, kumpikin on ollut tuota kuusvuotiaaks asti kotona, että vuosi ennen kouluu ovat olleet sitten vaan päivähoiossa.

H: Joo.

T: Et kyllä se välillä oli sitä että tota, lapset hoiti päivällä ja yöllä valamisteli sitten tillaustyöt että.

H: Nii.

T: Mut eihän niitä tietysti ollut joka päivä että ne sattu silleensä, että siinä, siinä ne vaan meni. Mutta kyllä se välillä oli työlästä.

Otan tässä itse esille lastenhoidon – äitiysdiskurssit ovat siis tutkijankin mielessä. Tiina on edellä kertonut yrityksensä laajenemisesta, jonka jälkeen minä koen, että tässä yhteydessä on käytettävä myös jotakin äitiystulkintaa. Haastateltavan kulttuurinen ymmärrys tuottaa kysymystä ihmettelemättä heti vastauksen. Spontaanisti (vastatessaan ”siinä sivussa vaan hoiettu”) hän tulee käyttäneeksi sellaista äitiysdiskurssin osaa, jonka liitän traditionaaliseen maaseutuelämään. Silloin lapsia ei erityisesti hoidettu eikä lasten kasvatusta ei ollut kokopäiväistä omistautumista vaativa tehtävä. Tämän sanottuaan hän siirtyy kuitenkin selittämään asiaa toisenlaiseen äitiysdiskurssin ulottuvuuteen nojautuen. Sen voisi nimetä äitiyttä koskevien diskurssien kirjossa vaikka työäitiysdiskurssiksi. Puhetavassa äiti on monessa mukana, hän on aktiivinen, väsynyt mutta urhoollinen toimija. Hän huolehtii lapsista, mutta ei elä itse eikä kasvata lapsiaan tynnyrissä, vaan ennen kouluunmenoa lapset totuttelevat itsenäisyyteen päivähoiossa ja hän itse on koko ajan aikuisten työmaailmassa kiinni. Selonteon jatkuessa hän mainitseekin, että oli mukavaa kun on myös töitä eikä ollut ”ihan pelkkänä kotiäitinä”. Tiina ottaa vaikutteita erilaisista diskursseista ja käyttää niitä refleksiivisesti. Tiettyihin puhetapoihin nojautuminen ei tarkoita, että henkilö silloin olisi puhtaasti ja kaikissa keskusteluissa sellainen kuin nimeämisyrittäjäni antaa ymmärtää – siis esimerkiksi

että työäitiysdiskurssin tunnistava olisi itse (palkka)työssä käyvä äiti tai merkityksellistäisi kaiken toimintansa tätä kautta. Keskeistä on se, että Tiina osaa pitkin haastattelua reflektoida esimerkiksi erilaisia äitiyskeskustelujen ulottuvuuksia ja ottaa niistä oman tulkintarepertuaarinsa aineksia. Kyky ja tarve yhdistellä diskursseja kertoo, että tilanteessa tai aiheessa on monia erilaisia kulttuurisen ymmärryksen mahdollisuuksia.

Hyppy

Haastatteluhetkellä Tiina on toiminut yrittäjänä jo 14 vuotta, mutta silti yrityksen alkutaival ja siihen liittyvät tuntemukset ovat hänellä hyvin muistissa. Kun kysyn, miltä oikein tuntui perustaa yritys, hän ottaa helposti vastaan haasteen kertoa tuntemuksista ja siitä, kuinka yrittäjäksi identifioituminen alkoi.

- H: Nii, joo. Mites muuten sillon ihan aluks niin miltä se sitten tuntu perustaa yritys että-
- T: -no kyllä se AIKAMOINEN hyppy, niinkun semmonen niinkun oli.
- H: Joo.
- T: Oli että mulla on varmaan alko että nyt alan niinkun päästä siitä-
- H: -!
- T: Että sitä niinkun, jo... sanotaan että varmaan viis vuotta ollu tässä semmosta sitä on niinkun mieltäny että minä nyt oon niinkun yrittäjä ja tämä on minun yritys ja tämä on, että sitä pikkusen alakuaikoina oli semmosta, sitä vähän niinkun häppeillen, häppeillen niinkun vähän. Mulla tietysti sekin oli että mie olin tavallaan [aikaisemmassa työpaikassa] niinkun ravintolapäällikkönä että sitä sitä niinkun oli siellä sillä tavalla esillä ja tavallaan oli niinkun sillä tavalla niinkun paikkakunnalla niinkun TUNNETTU.
- H: Mm.
- T: Että sittenhän se oli hyppy että sitten onkin vaan joku pikkunen kotileipomo tossa [paikan nimi]! Niin se oli ehkä silleensä semmonen niinkun, vaikka periaatteessa sinänsä arvokkaampaahan se on jos tekkee ommaa yritystä mut kuiteskin oli semmonen, ja ihmisistä ehkä, kahtoivat että joskus oli jotakin kahvia kaatellees niin jottain sano että MITENKÄS SE HOVIMESTARI täällä nyt kahvia kaatellee!
- H: Joo!
- T: Että se niinkun pikkusen koettiin semmosena niinkun arvonalennuksena-
- H: -joo
- T: tuolta ympäristön puolelta että.
- H: Tuntuks susta ittestä siltä?
- T: No kyllä se vähän sitten tuntu että sitä nyt ei silleensä ollu se, totta kai joku [entinen työpaikka] oli isompi yritys minkä päällikkönä olin kun joku tämmönen pikkunen!
- H: Nii!
- T: Mut nyt alkaa sitten olla niinkun, olla että tuota kuiteskin on tästä saatu luotuu semmosen että.
- H: Joo.
- T: Että ei oo paljon enää työntekijämäärässä erroo mikä on [entisessä työpaikassa] ja mitä nyt on sitten kesällä että jos pikkusen, eikä se oo sinänsä mikään tarkotuskaan, mutta kuiteskin että, että ehkä sitten kuiteskin oli

oikkee ratkasu koska se on tää paikkakunnan tosissaan väestökato että onko nyt sitten viientoista vuoen aikaan kaks ja puol tuhatta ihmistä muuttanu täältä pois niin kyllä se kaikkeen yritystoiminttaan tuntuu.

H: Nii-i. Onks sen [entisen työpaikan] henkilökunta vähentyny?

T: On koska mie just olin siellä täytti vuosia yks työntekijä niin oliko niitä kuus enää.

H: Joo.

T: Ja eikä kokopäivästä työtä taia olla kenelläkkään. Että kuus osa-aikasta.

H: Joo-o.

T: Ja siihen aikaan kun mie olin siellä siel oli kaksikymmentä!

Haastattellessa yllätyin, että Tiina kuvaa hyppyä yrittäjyyteen jonkinlaisena arvonalennuksena. Hyppäyksestä puhuvat muutkin, mutta he eivät heti arvioi sen suuntaa vaan kuvaavat sillä suurta muutosta ylipäättään. Leena Kosken ja Silva Tedren (2004, 127) haastattelemat naisyrittäjät taas puhuivat hypystä tuntemattoomaan. Tiina osaa antaa aikajänteen sille, milloin alkoi luontevasti tuntea itsensä yrittäjäksi: siihen meni lähes kymmenen vuotta. Silloin yritys alkoi olla niin vakiintunut, että hän koki sen olevan aivan oikea, arvostettava työpaikka samalla kun ympäristökin alkoi tunnustaa hypyn onnistuneet seuraukset. Tiina sanoo, että periaatteessa "oman yrityksen tekeminen" on palkkatyötä arvokkaampaa, vaikka kuitenkin samanaikaisesti kertoo, kuinka tuntui kuin hän olisi siirtynyt huonompaan työhön. Viittaus ajatukseen oman yrityksen arvokkuudesta on kiinnostavaa sinänsä. Ajatuksen alkulähde jää arvoitukseksi, ja siihen nähden on kiinnostavaa, että yrittäjäksi ryhtyminen edes saattoi tuntua arvonalennukselta. Kenties syynä voi olla hänen kunnianhimonsa työn suhteen. Tiina oli halunnut aina kokemuksia ja haasteita ja oli tullut siihenastisen uransa huipulle, mutta suuri muutos tuli ajankohtaiseksi kun elämään tuli muita merkittäviä tekijöitä. Pelkästään työn kontekstissa puhuttaessa onnistumisia haluavan ammattilaisen aloittaessa tyhjästä oman yrityksen voi puhua arvonalennuksesta, jonka tunnistivat sekä yrittäjä itse että lähiympäristö. Koko elämän yhteydessä hän tuskin tulkitsee asiaa näin.

Maaseudun pienyrittäjän todellisuus: identifioituminen yrittäjäksi

Tiinan haastattelussa on toki pääosin jaksoja, joissa hän ei enää ihmettele yrittäjyyttä vaan puhuu itsensä yrittäjäksi mieltäen. Hypystä selviäminen ja yrityksen kasvuun saaminen ovat yrittäjäksi identifioituneen toimijan puhetta. Tässä vaiheessa yrittäjän on myös oltava vaatimaton. Vaatimattomuuden tarve ja kateuden pelko ilmenevät edellisessä katkelmassa esimerkiksi siinä, että Tiinan on vaikea sanoa olleensa aiemmassa työssään varsin tunnettu pienen paikkakunnan ravintolan johtohahmona. Hän käyttää paljon täytesanoja saadakseen sanotuksi tämän. Katkelmassa niinkun-sanat ovat näyttämässä vain vaivoin suusta tulevaa asiaa. Lainausta seuraavassa episodissa hän kertoo, että kateutta enemmän ihmiset ovat ehkä ihmetelleet pärjäämistä. Tiina ei näytä ulkoisia merkkejä menestyksestä. Sen sijaan yrittäjäpari on investoinut rakennuksiin ja halunnut pitää jalat maassa eikä sijoittaa pelkkiin tuottamattomiin statussymboleihin. Juuri näin hyvän yrittäjäpersoonallisuuden tuleekin ajatella: on oltava säästäväinen ja kulutettava hallitusti, ei tuhlattava pröystäilevään ylellisyyteen (Komulainen 2004, 544).

Tiinan mielestä yrittäjänä on oltava koko ajan valmis uudistuksiin sen sijaan että tuudittautuisi vanhaan. Yrittäjäksi ryhtyminen on osoittautunut sopivaksi valinnaksi maaseudun muutosprosesseissa. ”Ehkä sitten kuiteskin oli oikee ratkasu” perustaa oma yritys, sillä väestökadosta kärsivällä paikkakunnalla entisen työpaikan työntekijämäärä on vähentynyt vähentymistään. Tiinan oma yritys työllistää kausittain jo yhtä paljon ihmisiä, joskin erilaisten järjestelyjen ja tukien.

Koska sehän on ne palkkakustannukset, sehän edellyttää hirvveetä liikevaihon nostamista että pystyy palakkaamaan se, ja nytkin tavallaan vaikka on tämä oppisopimuskoulutus niin kyllä se sitten on niinkun tavallaan siitä omasta palakasta pois että tavallaan helepommalla pääsee mutta sitä palakkatulloo ei tuu mut kuiteskin nyt katoin sitten että, kun oli mahdollisuus ja löyty sopiva henkilö että vaikka se nyt oma se palkkatulo pienennee niin tuota, voi vähän niinkun, kun ikkääkin alakkaa! olla että ei sitten kehttaa reppii niin tiukoille.

Lähes sanasta samaan samanlaisen tarinan kuulee monilta yrittäjiltä: työntekijän palkkaamiseen on työvaltaisissa, riskiä kaihtavissa naisten yrityksissä hyvin suuri kynnys. Tiina on valinnut tuetun oppisopimuskoulutettavan ja selittää tämänkin työllistämismuodon kaventavan tulosta, mutta löytää tilanteesta myönteisiä vaikutuksia omaan jaksamiseen. Omaa aikaa on nyt hieman helpompi löytää, samoin kuin aikaa äitiydelle ja vaikkapa satunnaisille päällekkäisille tilauksille, joista ei siten tarvitse kieltäytyä.

Tiinan yrityksessä tavoitteena tulkitsen olevan nimenomaan maaseudun yrittäjänä ja naisyrittäjänä kehittymisen. Hän puhuu paljon käyttäen maaseudun pienyrittäjän todellisuus -repertuaariksi nimeämäni tulkintajärjestelmää. Erityisen hyvin tästä lähtökohdasta kertoo vastaus kysymykseen, ovatko toimintamuodot alkuajoista paljon muuttuneet.

ON on, koko ajan pittää niinkun olla ajan hermolla kun täällä maaseudulla ja [--], ensinnäkin vaikuttaa jo se että [paikkakunnalta] vähenee väki koko ajan, eliä ei voi keskittyä pelekästään että, pitäs pitopalvelluu [paikkakuntalaisille].

Syrjäistä maaseutua luonnehtiva tosiasia eli väen väheneminen määrittelee ajattelutavan, joka kannattavan yrityksen on omaksuttava. Sen on seurattava ympäristön muutoksia ja yritettävä säilyttää positiivinen asenne omiin mahdollisuuksiinsa siitä huolimatta, että vanhoilta toimintatavoilta häviää kirjaimellisesti pohja, siis väestöpohja. Tiina on onnistunutkin uudistamaan toimintakonseptiaan.

Maaseutuyrittäjäksi kasvamiseen on tarvittu sen tietoista selvittämistä, mitä myydä ja miten markkinoida. Tiina on käynyt varsin paljon erilaisissa yrittäjille suunnatuissa koulutuksissa, joissa on opetettu markkinointia ja oikeanlaisen imagon luomista. Hän tarttuu imagon tärkeyteen heti kun annan siihen pienen vihjeen esimerkiksi kysymällä yhteistyökumppaneista. Hän puhuu imagosta usein muutenkin puhuessaan yrityksen toiminnasta. Se osoittaa Tiinan oppineen yrittäjyysdiskurssista sen, millaisessa todellisuudessa maatalouden ulkopuolinen yrittäjä maalla nykyään toimii, millainen kuva nykyaikaisesta ja kehittyvästä maaseutuyrityksestä kannattaa antaa, miten nimetä palvelut ja mitä tuoda esiin

omina vahvuuksinaan. Ateria- ja kahvilapalveluita tarjoava Tiina puolestaan ymmärtää omien taitojen näyttämisen (kuten Päivi) ja perinteen hallitsemisen (kuten Marja) tärkeyden, mutta kahteen edelliseen verrattuna hän siirtää nämä vaatimukset puheeksi siitä, miltä yritys näyttää omien toimintatapojensa myötä asiakkaalle ja kilpailijoille. Seuraavassa on Tiinan vastaus kysymykseeni, mitä kaikkea yritys oikeastaan tekee.

T: No tuota, päätoimialahan on, elikkä meillä on tämä ohjelma- ja ateriapalvelut, elikkä pitopalvelu, ja sitten nämä kahvilatoiminnat talvella ja kesällä ja sitten on joulukausi on sitten ihan tätä pikkujoulu- ja jouluruokailuja ja sitten asiakkaille toimitan työpaikoille ja tänne, täällä ja sitten on tuota, miehellä oli se [ohjelmapalveluyritys].

H: Joo.

T: [-]matkailutukikohaks. Elikkä sinne sitten tehhään retkiä, talavella hiihtämällä ja kesällä venneellä ja marjaretkiä, sieniretkiä, ihan pelkkiä savusaunaretkee että siellä pystyy kokouksia pitämään pienimuotossii ja.

H: Joo-o.

T: Lumikenkäretkiä talavella ja. Tavallaan tähän [järveen] ja luontoon liittyvät on nää ohjelmapalvelut sitten.

H: Joo.

T: Ja RUOKA, karjalainen ruoka on se tavallaan se, ja karjalaiset leivonnaiset on sitten se erikoisala et tuota. Että sillä niinkun tavallaan on pystyny erottummaan sitten.

H: Joo.

T: Että tavan kahvilasta!

Yrittäjäperhe on keskustelija ja koulutuksia seuraamalla sekä kokemuksen kautta oppinut, millaisia palveluita kiireisille, luontoon kaipaaville, siitä vieraantuville tai Pohjois-Karjalan tapauksessa kenties luontoa harrastaville ihmisille kannattaa tarjota ja miten ne voi nimetä. Lisäksi on tunnistettava keinot erottua muista tällä kilpailulla alalla, jossa asiakkaita on haalittava tyhjenevää lähiseutua etäämmältä. Perinteisen paikallisen ruuan tarjoaminen ei tunnu kovin erottavalta kun koko traditionaalisuudesta tuntuu tulleen jonkinlainen brändi, mutta ammattitaitoisesti hoidetussa, muitakin osia sisältävässä kokonaispaketissa se ilmeisesti on toimiva ratkaisu. Tiinan kanssa emme juttele yrityksessä painotetun imagon erottuvuudesta, vaan kysymys tuli mieleeni vasta, kun huomasin sen toistuvuuden aineistossa: paikallista erityislaatuista korosti yksi jos toinenkin.

Caalders ym. (2000, 108–109) arvioivat, että muualla menestyksellä kokeiltujen ideoiden ja tuotteiden lainaaminen uusiin paikkoihin sekä entiselleen säilyttäjien paikkojen ja tilanteiden tarjoaminen on vierailijoille turvallista ja mukavaa. Tämä viehättää osaa kiireisistä ja stressaantuneista turisteista. He haluavat kokea niitä makuja ja näkyjä, joita on opittu tietyissä paikoissa odottamaan. Paikkojen markkinointi on aktiivisesti tuottanut odotuksia tietyistä paikkaan liittyvistä tuotteista ja palveluista sekä aineettomista hyödykkeistä kuten tunnelmasta, maisemasta ja luonnosta. Tällöin paikat eivät enää ole vain sijainteja, jossa kuluttaminen tapahtuu, vaan paikat itsessään ovat kuluttamisen kohteina (Urry 1995). Moduilit voivat olla strategia, jolla vierailijoiden yksilöllisiin tarpeisiin voidaan vastata. Niiden avulla monessa paikassa lähes samanlaisista perusosista voidaan tarjota koottavasti ”yksilöllinen” kokonaisuus. (Caalders ym. 2000, 108–

109.) Ruoka on tärkeä identiteetin muodostaja (esim. Bell & Valentine 1997, Knuutila ym. 2004) ja samalla se erottaa tietyn ryhmän identiteettiä muista. Perinteiden syntyminen ja säilyminen ylipäätään edellyttää, että on riittävän kokoinen joukko samaan asiaan identifioituvia ihmisiä, joten maakunnallisen ruuan tarjoajia ehkä täytyykin olla useita sen lisäksi, että siihen liittyy sopiva imago ja kysyntä.

Imagon tunnistamisen ohella Tiina tiedostaa myös yrityksensä kehittymistarpeet. Ne liittyvät lähinnä markkinointiin. Hän sanoo yrityksen olevan lähialueella varsin tunnettu, mitä on auttanut muun muassa paikallisen median tapa tehdä juttuja alueelle elinvoimaa tuovista henkilöistä. Markkinointi ja imagon luonti eivät paikallisille asiakkaille olekaan yhtä tärkeitä kuin kauempaa tuleville matkailijoille. Kauempana maakunnassa ja muualla Suomessa Tiinan yritys on jokseenkin tuntematon, joten siihen pitäisi hänen mukaansa esimerkiksi markkinointiyhteistyön avulla panostaa. Markkinointia korostavat monet yrittäjyyden kehittäjätkin, ja ajalle tyypilliseen tapaan tilanteeseen on pyritty puuttumaan erilaisin markkinointiprojektein ja verkostoin. Kehittämiskohteiden löytämisessä on samalla kyse realistisesta vaatimattomuudesta, jonka Tiina tuo haastattelussa melko usein esiin. Se heijastaa aineistoni sitä laajasti jaettua ajatusta, että yrittäjänä on pidettävä jalat maassa ja tehtävä hartiavoimin työtä. Samoin takaiskujen mahdollisuus on pidettävä koko ajan mielessä. Myös myyttinen suomalaiskansallinen ahkeran työn eetos kuultaa läpi.

Erilaisilla yrittäjille tarkoitetuilla kursseilla käymiseen liittyy konkreettisten oppien lisäksi aina muiden yrittäjien tapaaminen, mikä on yrittäjäksi identifioitumisen kannalta tärkeää. Vaikka moni yrittäjä on jatkuvasti asiakkaiden ympäröimä, hän tekee työtään usein siinä mielessä yksin, että muita yrittäjän elämää eläviä ei ole keskustelukumppaneina. Tiinan kanssa tulemme mielenkiintoiseen episodiin siitä, missä mielessä hän kokee samaistuvansa nimenomaan yrittäjiin ja erottuvansa palkkatyöläisistä. Pitkin haastattelua hän tekee viittauksia ”yrittäjän todellisuuteen” ja käy läpi esimerkiksi edellä kuvatun episodin hypystä yrittäjyyteen, mutta seuraavassa katkelmassa Tiina keskustelee vielä suhteestaan yrittäjiin ja palkkatyöläisiin. Olen ensin kysynyt häneltä, millaista hyötyä tapaamisista muiden yrittäjien kanssa on.

T: No melekkeen sitten, aina sitä, ei sitä voi sitä konkreettista hyötyä mutta sekin aina hyödyttää jos saa jutella eri, eri alan tai saman alan yrittäjien kanssa et silleensä saa niitä, ja sitten kyllä se kuka on yrittäjä niin kyllä sitä sitten ymmärtää eri tavalla.

H: Joo-o.

T: Asioita että kyllä se, et silleensä on että ihan.

H: Nii just.

T: Tietysti on tuttavapiirissä myös noita palkkatyöläisiä niin ymmärtää sitten sitäkin!

H: !

T: Sitäkin kautta kyllä että siinä on, siinä on vähän ne eri intressit kyllä.

H: Nii-i.

T: Toisaalta sitten pienyrittäjä niin kyllähän se tavallaan, ei sitä, en mie ossaa ihteeni laskkee mihinkkään tämmössiin kapi!, kapitalisteihin!

H: Niih!

T: Kyllä mie melekkeen niinkun kuiteskin niinkun semmonen työläiseksi ihteni tunnen.

H: Joo, joo-o. Nii olik se, tuntuks et sulla on nyt jotenkin asenne muuttunu sitten sen jälkeen kun sää oon kuitenkin kans palkkatyöstä siirtyny yrittäjäksi?

T: No tuota, EI OIKEESTAAN vaikka ois ehkä pitäny, että kyllä se silleensä on kuiteskin se, ei sitä ossaa niinkun niin täysin ajatella omalta kannalta että, mut on, on kyllä siinä tietysti miekin olin ammattiyhdistysliikkeessä mukana et tuota, ja olin peräti, olinkohan mie taloudenhoitajana siinä esimiesyhistyksessä että kyllä se sit sillä tavalla on että ymmärtää nyt! kyllä niinkun tavallaan kumpaakin puolta että-

H: -nii

T: ja ON ehkä muuttunna et kyllä mie luulen että kyllä melekkeen yrittäjät on tiukemmilla kuin työntekijät.

H: Nii.

T: Että sillä tavalla on se muutos tapahtunu!

Tiina toteaa, että muiden yrittäjien vertaisseura on omalle arkiselle jaksamiselle tärkeää, mutta ideologisella tasolla hän ei koe suurta eroa pientä yritystä hoitavien tai palkkatyöläisasemassa olevien ihmisten välillä. "Kapitalisti" on ensimmäinen asiaa kuvaava sana, joka hänelle tulee mieleen. Näistä hän haluaa sanoa itsensä irti ja samaistuu mieluummin "työläisiin". Hän päätyy toteamaan, että yrittäjien toimeentulo lienee kovemman työn takana kuin palkkatyöläisten, mutta sanoo ymmärtävänsä molempien näkökantoja. Joissakin muissa haastatteluissa tästä teemasta puhutaan päätyen suunnilleen samaan kuin Tiina. Varsinkin hyvin pienet, usein vieläpä naisalalla toimivat syrjäseudun yritykset ovat kaukana idealistisen yrittäjyysdiskurssin tarjoamasta mielikuvasta. Samaistumisen kohteita ovat vaihtelevasti pikemminkin muut alalla toimivat, emännät tai vaikkapa maaseudun asukkaat yleensä. Tiina tunnistaa äskeisessäkin lainauksessa yrittäjyysdiskurssin puhutavan ja toteaa, että ajattelutavan olisi varmaan *pitänyt* muuttua, mutta jättää tässä sitoutumatta diskurssiin.

Haastattelemani naiset identifioituvat usein sellaiseen yrittäjyyteen, jota jäsentää myös äitiys. Tiinan koko yrittäjyyden alku rytmittyi äitiyden mukaan. Sattumana kerrotaan se, että yrittäjyyden alussa alkoi samanaikaisesti myös äitiyden harjoittelu, jolloin yritys sai toimia aluksi pienimuotoisesti. Vähitellen yrittäjänä kasvaessa kasvaa samalla tärkeä luottamus siihen, että osaa alansa hyvin ja uskaltaa markkinoida yritystä taitojaan vähättelemättä. Myöhemminkin yrittämisestä kerrotaan vähän väliä äitinä. Tiina puhuu muun muassa lastensa tutustuttamisesta yrityksen toimintaan, pohtii heidän kiinnostustaan yrittämiseen ja arvioi myös koulun mahdollisuuksia pitää esillä yrittäjyyttä opetusmielessä. Yrittäjä-äitiys merkitsee usein palkkatyövanhemmuudesta poikkeavaa rytmiä. Kun muilla lapsilla vanhempineen on loma, mahdollisuus tehdä suunnittelematta asioita ja matkustaa, tässä yrittäjäperheessä on silloin sesonki. Lasten on vaikea tätä tajuta, ja haastatteluhetkellä Tiinan lasten mielipide yrittäjyydestä olikin se, että mieluummin he menevät "tavan töihin", siis normaaliin palkkatyöhön. Heidän perheensä koettaa lasten takia irrottaa aikaa yhteiselle lomalle sesonkien ulkopuolella.

Oleellista yrittäjäksi identifioitumisen tarkastelussa on se, että Tiina ei lausu siitä lopullista kantaa. Se, millaiseen yrittäjyyteen hän ensisijaisesti kiinnittyy, on neuvoteltava asia. Hän tunnistaa, vaikkakaan ei välttämättä nimeä, puheessa useita

yrittäjyydiskursseja. Hän sanoutuu irti muun muassa "kapitalistiyrittäjästä" mutta kiinnittyy äitiyrittäjyyteen, joka sekään ei ole yhtenäinen kategoria. Välillä hän puhuu varsin kokeneena yrittäjänä kuvaten vaikkapa työllistämisen problematiikkaa. Toisinaan hän taas palaa elävästi yrittämisen alun hyppyyn tai ottaa oppilaan aseman kertoessaan, millaisia asioita hänen pitäisi kurssien oppien mukaan kehittää. Monia kerronta-asemia käytetään, viittauksia moniin diskursseihin tehdään ja niistä sovelletaan omat tulkintarepertuaarit.

Paikka, joka löytyi lopulta

Maaseudusta puhuttaessa asuinpaikka laajempänä ympäristönä ja rajatumpana asuintilana liittyvät yhteen. Ihmiset puhuvat sekä maaseutumaisen asuinympäristön että kotipaikan tärkeydestä itselleen, joidenkin määriteltäessä kotipaikan pääasiassa asuintalon laajuiseksi, kuten ompelija Päivi ja suutari Marja tekevät. Jotkut taas kokevat esimerkiksi koko kylän olevan koti, kuten Tiina tekee. Hänen kotikokemuksessaan huomionarvoista on se, että paikka on tietoisesti rakennettu kodiksi. Tiina perheineen on tullut sekä kotitaloon että kyläyhteisöön ulkopuolelta, sillä kummallakaan ei ollut aikaisempia siteitä kylään tai nykyisen talon emätilaan, joilla molemmilla on pitkä historia.

Haastattelussa ei puhuta erityisestä lapsuudesta asti jatkuneesta oman paikan etsimisestä. Aikaisemmasta monissa paikoissa asumisestaankin Tiina sanoo, ettei tietyistä paikoista pois pääseminen ollut pääasia vaan kokemusten ja haasteiden etsiminen. Paikalla ei ollut ennen valtavan suurta merkitystä. Kuitenkin haastattelussa tulee pariin kertaan todetuksi se, että nykyinen paikka on jonkinlainen täyttymys, johon on päädytty ja josta ei enää halua lähteä. Tärkeää on myös riittävän suuri tila. Tiina puhuu "reviiristä", joku toinen "läänistä". Monet mainitsevat kerrostaloasumisen ahdistavana ajatuksena, koska niissä ympäristö ei ole riittävän avara. Juuri kerrostalot ovat monella muullakin perusteluissa läsnä riippumatta siitä, kuinka pitkäaikainen kerrostalokokemus todellisuudessa on (myös Lauronen 1991, 121). Tiinakin käyttää kokemuksiaan muualla asumisesta vakuuttamiskeinona perustellessaan maaseutumielitymistään. Hän on kokenut suuret kaupungit ja kerrostaloasumisen ja tämän vertailumahdollisuuden perusteella tietää, mikä hänelle merkitsee elämisen laatua. Ekspansiivisesta yrittämistavastaan huolimatta hän käyttää elämänlaatu-retoriikkaa sen toteamiseen, että rahallisen tuloksen ollessa melko niukkaa kompensoijana on maaseudulla toteutuva elämänlaatu. Hänelle se tarkoittaa ainakin luonnon keskellä elämistä, hiihtämismahdollisuutta ja muuta ulkoilua, vaihtuvaa kaunista maisemaa, yrityksen imagolle ja toiminnalle oleellista ympäristöä, perheen viihtymistä ja sosiaalista yhteisöä. Siihen, mikä tekee paikasta kodin, Tiina vastaa näin:

T: No kyllä se ensinnäkkii on tämä että perhe, että on, että se on tietysti yks että tää on niinku mejän koti ja myö on tää, tavallaan sit niinkun tehty omaks ja laajennettu että sillon on niinkun, ja sitten varmaan tuo ympäristö kuiteskin että tuo järvihän tuossa, maisemat on tärkeet koska tää jotenkin tuntuu että, sitä kahtoo, joka vuodenaika ja joka tavallaan kellonaika on sitten erillinen että sitä niinkun vieläkin aina ihmettellee sitä-

H:

-nii

T: maisemmaa sitten. Että kyllä se on niinkun, tuo luonto tossa tärkeä... ja toi järvi, jotenkin se antaa semmosta avaruutta. Ja sitten myös ihmiset, että on tästä kylältä tullu pikki hiljaa semmossii, tuttuja ja ystäväii.

H: Joo.

T: Että sitä niinkun tuntee että on osa tätä. Vaikka kyllä täälläkin kylällä on paljon semmossii ihmisii ketkä ei oo sitten mukana missään, että itellä ei oo sitä että tunttuu että kuiteskin ollaan osa tätä.

H: Joo.

T: Yhteiskuntaa ja yhteissöö.

H: Mm. Joo-o.

T: Ja ehkä sitten vielä tää tavallaan tää yrityskin on tähän nyt sitten jotenkin nivvoutunu että.

Katkelmassa käy selvästi ilmi se, että perhe on aktiivisesti tehnyt paikan kodikseen. Lähiympäristöä on rakentamalla ja kunnostamalla yhdessä muokattu omiin tarpeisiin sopivaksi, mutta koko ajan ovat läsnä myös ihmistä suuremman luonnon elementit, jotka asettavat ihmisen mittasuhteet paikoilleen. Tiinan maaseutuidylliin kuuluu myös yhteisöllisyys. Tiinan, kuten muidenkin haastateltujen paikkakuvaukset saattavat kuulostaa romantisoiduilta, kaunistelluiltaakin. Reaalimaailmaan kuuluvat toki heilläkin maaseudun haitallisina esitetyt piirteet, kuten pitkät välimatkat, vähäiset palvelut, luonnon vähemmän kauniit piirteet ja taantunut ilmapiiri. Nämä tiedostetaan ja mainitaan, mutta niistä puhutaan hämmästyttävän vähän. Arvelen syynä olevan tutkimushenkilöideni "valikoituneisuuden". Näillä ihmisillä on pitkä kokemus maalla asumisesta ja maaseudulla yrittämisestä tai jommastakummasta, asenne on muokkaantunut sopeutuvaiseksi eivätkä maaseudun ominaisuudet ole tulleet heille yllätyksenä. Huonot puolet eivät ole heille niin huonoja. Myrskyyn on ihana lähteä tuulettumaan tai silloin on erityisen hyvä hetki keskittyä töihin; ylenmääräistä kaupallista tarjontaa ei ole ja kaupunkiin voi lähteä ylellisentuntuiselle lomalle; osoittaa vain modernia ja uudistusmielistä henkeä valita itse seura ja paikka, jossa aikaansa viettää.

Nykyisiä ja muuttuvia elämänmuotoja maaseudulla tutkinut Riitta Högbäcka (2003) tarkasteli omaa tutkimusjoukkoani satunnaisempia naisia, ja hän törmäsikin henkilöihin, jotka olivat hämmästyneet maaseudun todellisuudesta ja pettyneet siihen. Arvelen, että omat tutkittavani eivät yrittäneet kertoa erityisen idealisoitua tarinaa minulle. Heille maaseudulla eläminen oli tuttua arkea, jota ei jatkuvasti tarvitse analysoida, mutta josta he kuitenkin kysyttäessä osaavat nimetä merkitsevät piirteet. Analysoimiskyky johtuu ainakin osittain siitä, että kaupunkiasuminen on nykyisin jo normi ja maaseudulle jääminen tai palaaminen on sellaista mitä pitää erikseen perustella, joten jollakin tasolla kaikki maaseudun aktiivi-ikäiset ovat käyneet mielessään läpi paikan merkitystä itselleen. Toki minulle kerrottuja tulkintoja viitoittaa varmasti diskurssi kaupunkiympäristön ideaalisuudesta ja innovatiivisuudesta. Tästä oletetusta viitekehuksesta voi olla seurauksena, että esitetyksi tulee poliittinen vastakertomus tälle.

Kotona toimivalle maaseudun naisyrittäjälle todellisuus on sitä, että kaikki elementit ovat limittäin ja päällekkäin jatkuvasti läsnä. Haastattelukeskustelulle tyypillistä taas lienee se, että siinä haetaan johtopäätöstä. Vaikka tasapainon etsiminen pakkotahtien ja omien rytmien (Jokinen 2004, 2005) välillä olisi jatkuvaa, haastattelussa halutaan tuoda esiin tasapainon hetket. Samoin tilanteiden

omavalintaisuutta korostetaan päättämällä selontekoja esimerkiksi toteamuksiin, että ”tää sopii mulle” tai ”mä tykkään kyllä”. Eeva Jokinen (2005, 32) toteaa, että arjella on sinnikäs taipumus ylläpitää sukupuolitapaisuutta. Tämän huomaa omassakin aineistossani ja Tiinan tapauksessa erityisesti, sillä kuten hän itsekin Jokisen (2004) termin mukaisesti rennosti reflektoi, ammatilliset taidot johtavat heillä rutiinien sukupuolitapaisuuteen. Tiina on ruuanlaiton ammattilainen ja mies osaa korjaus- ja rakentamistöitä. Rutiineihin on toki mahdollista tuottaa muutos, kun löytyy jokin aukko, jonne muutos mahtuu versomaan. Elämäntilanne on yksi muutosta tekevä ja estävä seikka. Esimerkiksi lasten kasvaessa tarpeet ja sitä myöten rutiinit muuttuvat, mistä kertovat useat iäkkäämmät haastateltavani. Vaikka mies ei olisi osannut perunoitakaan keittää, nykyisin monet kotityöt sujuvat. Tällöin arki on tosin jo hiljentynyt eikä vaadi yhtä aktiivista pyörittämistä kuin sakeimmassa vaiheessaan. Tiina alkaa melko pitkän yrittäjätaipaleen jälkeen olla sellaisessa vaiheessa, jossa asioiden yhteen nivoutuminen alkaa olla niin suurta, että se samalla antaa tilaa levätä rutiineissa.

* * *

Laajemmassa kehyksessä Marjan, Päivin ja Tiinan elämäkertomukset antavat käsityksen maaseudun naisyrittäjyyden käytännöistä ja niiden perusteluissa käytetyistä tulkintajärjestelmistä. Tulkintarepertuaarien muodostuminen ja erilaisten repertuaarin yhdistelmät ovat uniikkeja. Kuitenkin yrittäminen työnä, paikka, sukupuoli ja elämäntilanne yhtenäistävät tilanteita siten, että esimerkiksi suutari Marjan päättäväisyys-, väsymys- ja hyvin tekemisen repertuaarit voivat olla muidenkin tunnistamia ja jakamia. Samoin ompelija Päivin kuvaamat uskottavuusongelmat ja asioiden punnitseminen naisnäkökulmasta sekä ateriapalveluyrittäjä Tiinan menestykseen pyrkiminen ja pienyrittäjän todellisuuteen sopeutuminen voivat olla tuttuja samanlaisissa konteksteissa toimiville yrittäjille. Samoja tilanteita saatetaan silti tulkita eri tavoin ja samantyyppiseen tilanteeseen tullaan monista suunnista. Aineistossani muun maussa väsymystä on havaittavissa useilla, mutta joillakin se johtuu liiasta työstä ja joillakin ponnistelusta asiakkaiden löytämiseksi. Metonymiat ovat auttaneet erittelemään repertuaarien pohjasävyjä, kuten Marjan tapaa kuvata väsymystään ja ratkaisevasti muuttuneita käytäntöjään tai Tiinan tapaa yhdistää eteenpäin pyrkivä yrittäminen ja maaseudun väistämättömät mutta rakkaat realiteetit.

Seuraavaksi katson, miten lähianalyysissä olleiden yrittäjien, muiden haastateltavieni ja kaikkien tutkimukseeni osallistuvien kertomukset yrittäjäkäytännöistään jäsenyivät työpaikan, kotipaikan ja yrittäjyysdiskurssin ympärille. Tarkastelen näitä kolmea teemaa edelleen aineistolähtöisesti seuraten sitä, millaisia tulkintoja haastateltavat tekevät työ- ja elinympäristöstään. Samalla pyrin sijoittamaan aineistoa teoreettisiin juonteisiin ja tutkimuslöydöksiin. Tällaisia ovat kotona sijaitsevan työpaikan kohdalla kotitöitä sekä työn ja perheen yhdistämistä käsitelleet feministiset keskustelut, kotipaikan kohdalla paikan ja arjen emotionaalista tärkeyttä tarkastelevat analyysit ja yrittäjyysdiskurssin soveltamisen kohdalla diskurssien ja käytäntöjen yhteenviemisen yleinen problemaattisuus.

6.8 Koti työpaikkana

Tässä jaksossa tarkastelen, miten koti työpaikkana vaikuttaa naisyrittäjien käytäntöihin, mitä syitä maaseudun naisyrittäjillä on kotona työskentelyyn ja miten perustelevat valintaansa ne, joilla on erillinen toimitila. Keskustelen siitä, millä perusteilla totunnaisiin (sukupuoli)rakenteisiin asetutaan. Taustalla on pohdinta, mitä kotona työskentely tarkoittaa laajemmin sukupuolijärjestyksille, yrittäjyysdiskurssiin asettumiselle ja asiantuntijoiden sekä ulkopuolisten toimijoiden käsityksille kotona ja maaseudulla toimivista naisista yrittäjinä.

Sukupuolitapaisuus kontekstissaan ymmärrettävänä

Tutkimani naiset antavat monissa kyselyn osissa sukupuolelleen tyypillisiä vastauksia. Sama toistuu haastatteluissa, mutta ei aina yksioikoisesti. Tutkittavien elämänhistoriat ja alavalinnat heijastavat vallitsevaa sukupuolijärjestystä, samoin toimintatavat, joissa yhdistellään jatkuvasti arjen eri ulottuvuuksia ja velvollisuuksia. Kotityöt ovat pääasiassa naisen vastuulla, vaikka yrittäjyys olisi täysipäiväistä. Sukupuolen käyttämisen ja näyttämisen tapaa on analysoitava hienopiirteisemmin, jotta saa selville syitä käytössä oleville strategioille. Omassa tapauksessani tutkimushenkilöiden ollessa yksinomaan naisia erittelen nimenomaan sukupuolen sisäisiä käytäntöjä. Kun sukupuolistuneet toimintakäytännöt asettuvat laajempaan kokonaisuuteen, ne alkavat näyttäytyä loogisina omassa kontekstissaan, vaikka tutkija tai tasa-arvoa ja sukupuolijärjestysten horjuttamista kannattava lukija voi niitä yhteydestään irrallisina ihmetellä.

Tutkimani naiset ilmensivät sukupuolelleen totunnaista toimintaa erityisesti kodin arjen pyörittämisessä. Eeva Jokinen (2004) arvelee, että kotityöt ovat ehkä vahvimpia sukupuolitapaisuutta edustavia käytäntöjä. "Niin militantit feministit, jotka pitävät kotityötä naisten alistuksen kulmakivenä, kuin tiskivuorofeministit, jotka maltillisesti esittävät, että kotitöiden tasajako edistää myös miesten ihmisyyttä, ovat kuitenkin juuri tässä kohdin onnistuneet ehkä huonoiten" (mt., 286). Kuten omat tutkittavani, myös Jokisen arkitekemisistään kertoneet haastatellut naiset ja miehet pitävät sukupuolenmukaista kotitöiden jakoa niin luontevana, tai "sukupuolitapaisena", että sitä ei osata tai haluta ryhtyä muuttamaan. Asia on näin siitä huolimatta, että ihmiset kyllä tunnistavat "tasa-arvokehityksen" ja jopa refleктоivat toimintaansa suhteessa siihen.

Minunkin tutkimushenkilöistäni useimmat tiedostavat oman hyvin naistapaisen toimintansa. Naistapaisuus ei sijaitse vain kotitöiden tekemisessä vaan lymyää monissa asioiden suorittamisen tavoissa, keskeisesti myös yrittämisen käytännöissä. Yrittäjät toimivat naistapaisesti kotona ja töissä, koska heille useimmille työ on kotona ja koti on kokonaisuudessaan työtä. Tässä työssä yrittäminen, kotityöt, lastenhoito ja omat menot eivät ole juuri irrotettavissa toisistaan. Eeva Jokisen mukaan erityisesti brittiläisessä feministisessä sosiologiassa on puhuttu paljon työelämän femininisoitumisesta: työelämässä vaaditaan sosiaalisuutta, joustavuutta, palveluhenkisyttä ja neuvottelukykyisyyttä. Yksinomaan naisellisuus on kuitenkin hankala käsite kuvaamaan työelämän muutoksia, koska se viittaa naistapaisuuden ohella normatiivisiin naisihanteisiin. (Jokinen 2004, 287.) Naisen ja naisisen käsitteiden erottamisella on ollut pyrkimys erottaa biologinen sukupuoli

havaituista toimintakäytännöistä. Naista ja naisista ei kuitenkaan aina käytetä käsitteinä näin, kun taas termi *naistapainen* ylittää ehdottoman sidoksen biologiseen sukupuoleen ja ottaa huomioon kulttuurisuuden.

Näitä heterotapaisia naistapaisuuksia tutkimushenkilöideni arjessa voi katsoa Jokisen (2004) tavoin kolmetasoisesti: rakenteiden pakottamina valintoina, toistotekoina ja elämänmenon tahtiin asettautumisena. Naistapainen toiminta voi siis joissakin tilanteissa olla pakottavaa ja muutosmahdollisuuden puutteen vuoksi ahdistavaa. Samalla rakenteen sisällä kokemus toiminnasta voi tuntua tutulta, hallittavalta ja miellyttävältä. Nais- ja miestapainen toiminta on rutinoitunutta, toistoissa muodostunutta. Toistoilla tapaisuutta uusinnetaan, mutta refleksiivisen tilanteen tunnistamisen kautta voi myös tehdä toisin, alkaa toistaa toisin ja luoda uutta tapaisuutta. Refleksiivisyys yleensä osataankin, mutta käytäntöihin asti ulottuvaan toisin tekemiseen ei arjen tahdeissa usein ole mahdollisuuksia. Tällaista refleksiivistä naistapaisuutta harjoittaa selvästi muun muassa edellä tarkastelemani ompelija, joka tunnistaa naistapaisen elämänmenon eri tasot mutta myöntyy niihin.

Tapaisuuksiin voi vaikuttaa, koska ne ovat toistojen kautta muokkautuneita konstruktioita eivätkä myötäsyttyisiä. Vaikka ne juuri tämän rutinisoitumisen takia näyttävät myötäsyttyisiltä, niitä voi reflektoida ja tehdä toisin. Niihin voi tulla väliin poliittisin toimin, kunhan interventio ei ole tapaisuudelle käsittämätöntä, siitä liikaa poikkeavaa. (Jokinen 2004, 300.) Tämä on tärkeä huomio myös maaseutu- ja yrittäjäpolitiikan tasa-arvopyrkimyksille. Poliittikkatoimet tavoittavat kohteensa parhaiten, kun niiden ehdottamat käytäntöjen muutokset saadaan kuulostamaan riittävän läheiseltä ja tulemaan naisten rutiinien kanssa kohdakkain. On ymmärrettävä muutettavaksi haluttujen toistotekojen mielekkyys toistajilleen ja herätettävä hienovaraisesti halu toisin toistamiseen. Kehotus sukupuolen esittämiseen toisin ei tuota uudenlaisiksi toistoteoiksi muokkaantuvia käytäntöjä, jos niitä tarjotaan käyttäjistä käsittämättömissä ja epäaidoilla tuntuuissa olosuhteissa.

Kodin hoito

Asunnottomuuden ja kodittomuuden rakentumista sukupuolen näkökulmasta tutkinut Arja Jokinen (1996) on tiivistänyt ilmiön sukupuolistuneisuuden nimitykseen *asunnottomat* miehet ja *kodittomat* naiset. Tämä osoittaa, kuinka tiukasti koti, sen luominen ja hyvin hoitaminen liittyy nimenomaan naisiin. Aivan ilmeisesti koti jää hoitamatta niillä naisilla, joilla kotia ei ole, mutta epäilyksiä se herättää aika ajoin muissakin yhteyksissä, joissa nainen sattuu hieman poikkeamaan maaseutuyhteisöjen näkymättömästä naiseuden normista (Hughes 1997, Little 2002a, Little & Austin 1996). Yrittäjänaiset kohtaavat myös joskus normatiivisia odotuksia siitä, mitä naisen on tehtävä yrityksen ohessa. Heille ladataan oletuksia kaksoisroolista eli elannonhankinnan lisäksi tehtävästä lastenhoidosta ja muusta ”kodin sydämenä” toimimisesta varsinkin, jos on koko ajan kotona, kuten kotona työskentelevät ovat.

Sorruin haastatteluissa tähän itsekkin joitakin kertoja. Esimerkiksi ateriapalveluyrittäjältä ja taksiyrittäjältä kysyin, kuinka lastenhoito järjestettiin olettaen sen ongelmaksi, johon haastattelun tietyssä vaiheessa pitäisi jo saada vastaus. Molemmat olivat jo kertoneet lapsista, mutta heidän kuvatessaan yrittämisen ideaa koin, että myös siihen on sisällytettävä selitys hoivan nivoutumisesta yrittämisen käytäntöihin, joten kysyin siitä. Vaikka hoivatehtävistä huolehtiminen tihkui pitkän

matkaa kertomuksissa ja näihin kysymyksiin olisi luultavasti tultu ennen pitkää kysymättäkin, halusin kyseisissä tilanteissa saada heidät kuvaamaan myös hoivavelvoitteista huolehtimisen. Osin tämä johtuu siitä, mitä olin oppinut ensinnäkin naisten työssäkäynnistä ja toiseksi omien haastateltavieni lastenhoitoajatuksista. Niin usein lasten- ja kodinhoidon järjestely on naisten vastuulla, että tutkijan mahdollinen erilainen ideologia ei perheiden käytäntöjä muuta. Jos haluaa kuulla tulkintoja arjen käytännöistä, on varauduttava kuulemaan hoivapuhetta, jossa nainen on vastuullinen perheelle tarjottavan kodin siisteys- ja viihtyvyysvaateiden täyttymisestä.

Omissa haastatteluissani lastenhoito oli usein alusta lähtien sisäänkiedottuna yrityksen perustamisesta kertomiseen, tai sitten alusta lähtien tuli selväksi, että lapset eivät riittävän ikänsä takia enää vaikuttaneet yrittämiseen. Juuri siksi, kun parissa haastattelussa yrittämisen tahti kiihtyy eikä kertomuksessa ole heti paikkaa lastenhoidolle, kysyin automaattisesti siitä. Erään yrittäjän kanssa lapsista puhutaan hyvin vähän. Tämä nainen on ainoa, jonka kanssa emme puhu lastenhoidosta lainkaan, koska hän ei itse ottanut sitä esille ja minusta haastattelijana ei tuntunut missään vaiheessa luontevalta kysyä asiasta. Haastateltava oli muita lyhytsanaisempi, hän oli yksinhuoltaja ja vaikutti päättäväiseltä ja itsevarmalta, joten en halunnut antaa mitenkään syyttävää tai inttävää vaikutelmaa ajatuksistani. Kun hän lisäksi mainitsee lapset muutamaan otteeseen ja tekee työtänsä kodin yhteydessä, olin ilmeisesti tarpeeksi vakuuttunut hoivan riittävydestä.

Aineistoni naiset ottavat kaksoisroolin hoitaakseen suuresti vastaanpanematta. Samanaikaisesti puhetapaan kuuluu tavan murtumien etsiminen ja niiden korostaminen. Seuraava käsityöyrittäjän lainaus kertoo, että hän on päävastuussa, mutta voi delegoida töitä muille erityisesti sen takia, että miehellä on tällä hetkellä vaimoa enemmän aikaa. Mies ei kuitenkaan osaa varsin isoa osuutta lapsiperheen kotitöistä eli ruuanlaittoa ja pyykinpesua. Yrittäjä päätyy toteamaan, että työt jaetaan, mutta nainen on ikään kuin työhön osallistuva tiiminvetäjä ja mies puutteellisin taidoin varustettu osallinen.

- Mites teillä noi kotityöt jaetaan, perheessä?

> Mie aina huan että! Tiskaatko ne tiskit!

- !

> Et tota, kyllä sitä, mies on työttömänä tällä hetkellä, pakkolomalla niin hyvin mennee.

- Nii.

> Silleen. Ei o, ei o niinkun siinä mielessä ongelmia, että jaetaan, ruuanlaitto on semmonen mitä mies ei ossaa että. Muuten ei silleen.

- Joo.

> Jaetaan ihan.

- Joo.

> Paitsi, ja pyykkii ei!

Kun kiirevuodet alkavat olla ohi ja kun maskuliinisuuden mallit alkavat saada hieman uudenlaisia sisältöjä, kotityömurtumia syntyy. Taksiryrittäjän mies osallistuu entistä enemmän:

- Joo-o. ... No sä olit tähän lomakkeeseen merkinnyt että kotityöt oot sinä tehnyt.

- > Niin, kyllä.
- Joo, onko se ollut aina sitten niin?
- > Onhan se ollut aina niin mutta nyt tuota vähän toisin että, että tuota meidän isäntä jo imuroipi lattiaita ja nyt on jo puutarhassa niin tuota lehtiä haravoinu ja on jo kasvimaan kääntänyt kahtena vuotena!
- Joo-o!
- > ! Että hyvään suuntaan ollaan menossa! Aamukahvin, joka aamu keittää aamukahvin. Ni tää jo kuulostaa hyvältä!
- !
- > Nii mutta ruokaa ei osaa muuta ku vellin keittää!

Melko iäkäs kyläkauppias on aineistoni harvinaisuuksia kertoessaan miehensä tehneen kaikkia kotitöitä aina. Koska tätä en usein kuullut ja koska kauppiaan nykyinen tilanne on jo rauhallisempi, varmistan jopa kahteen kertaan, että osallistuiko mies todella samalla tavalla myös silloin, kun lapset olivat pieniä ja kotitöitä paljon.

- Joo, joo. Mites teillä noi kotityöt sitten jaetaan?
- > Tekköö kuka kehtaa!
- Joo!
- > ! Joo me iltasella mennään ranttaan joskus siinä seittemän aikaan, seittemän pintaan suunnilleen, niin tuota, myö laitetaan ruokkoo vähäsen jottain siinä ja eipähän siinä sitten nykysin, nykysin tuota-
- -nii
- > hyvin ihmeitä tehdä, sitten vaan sauna lämmitellään ja ollaan vain. Että tuota kyllä miehen kanssa kahestaan silleesti niin tuota kyllä hän osallistuu täysin.
- Joo.
- > Joka paikkaan että hän on tämmönen ihminen jolle ei oo niinkun, niin sanotut kotityöt mikään ongelma että imuri pyssyy ja pyykki selviää ja kaikki.
- Joo-o.
- > Että tuota hän on oppinu kyllä tässä yhteisen elämän taipalleella niin tuota kaikki tekemmään.
- Joo. Sillonkin kun lapset oli pieniä?
- > Kyllä.
- Kun hommia oli enemmän.
- > Kyllä, hän ihan, olin aika paljon oon ollut mänössä aina niin tuota hän on kyllä hoitannu kiitettävästi kaikki.

Kotitöistä puhuttaessa haastattelukatkelmissa on paljon naurua (eli huutomerkkejä). Haastattellessani tai vielä nauhoja litteroidessanikaan en tätä huomannut, vaan vasta analyysin myöhemmissä vaiheissa kiinnitin siihen huomiota. Asiasta voi olla vaikea puhua, jolloin sitä kevennetään naurahtelemalla. Enemmän tulkitsen kuitenkin kyseessä olevan niin tutun, tunnistetun ja pitkäaikaisen teeman, että siitä puhuttaessa väistämättä viitataan ratkaisemattomaan debattiin. Kotitöiden sukupuolenmukainen jako on hyvä esimerkki jaetusta diskurssista. On jollakin tavalla huvittavaa kertoa omasta positiostaan tässä diskurssissa, joka ulottuu militanttifeministien (Jokinen 2004, 286) ehdottomasta suhtautumisesta omiin toistotekoihin, joita ei jatkuvasti mieti ja joihin omaa arkea ylläpitävät käytännöt keskeisesti liittyvät.

Kenneth Gergen (1994, 192) on esittänyt narratiivista rakennetta eritellessään, että nauru on yksi tapa esittää siirtymä. Nauru on keskustelun sääntöjen mukaan joissakin tilanteissa jutun lopettamisen merkki ja ehdotus siirtyä pois aiheesta. Siten naurahdukset lyhyen vastauksen jälkeen (esim. "Tekköö kuka kehtaa!") voivat toki olla ehdotuksia kuitata aihe lyhyesti. Kovin pitkään emme kotityöteemasta kenenkään kanssa keskustelleetkaan. Haastattelun kulttuuristen konventioiden mukaan haastattelija ratkaisee vastareaktioillaan, onko hän tyytynyt vastaukseen vai odottaako jatkoa, joten ensimmäinen naurahdus ei kuitenkaan aina lopettanut juttua. Voi olla, että naurut kertovat lähinnä aiheesta kertomisen tyylistä; episodina kuljetetaan eteenpäin huumorisävytteisesti ja juuri siitä syystä, että kyseessä on tuttu diskurssi.

Työn hoito

Koti on yksityisyyden, henkilökohtaisuuden ja intiimiyden aluetta. Joskus koti on julkisella alueella, kuten on usein esimerkiksi erilaisissa laitoksissa asuvilla tai kotihoitoa saavilla (ks. Granfelt 1998, Tedre 1995). Maaseudun pienyrittäjillä ei myöskään ole lainkaan tavatonta, että koti on julkisen piirissä sikäli, että se on ansiotyön paikka, jossa kenties myös asiakkaat kulkevat. Kaikki naiset osasivat helposti kuvata strategioita, joilla he pitävät yksityisen ja julkisen erillään. Yleensä ratkaisuna on yrityksen pitäminen fyysisesti eri paikassa, vaikka sitten vain huoneessa, jossa sen entiseen käyttöön kuuluvat tavarat on nostettu kaappiin. Monien asiakkaat käyvät vain näissä erillisissä tiloissa, mutta sen sijaan ajallista erillisyyttä ei aina ole, sillä kaikilla yrittäjillä ei ole aukioloaikoja. Tällöin, esimerkiksi suutarin tapauksessa, vain yleiset soveliaisuussäännöt määräävät asiakkaiden käyntejä. Yksityinen ja julkinen kuitenkin sekoittuvat naisyrittäjien kodeissa jatkuvasti, eikä sitä aina pidetä ongelmana. Monillehan tämä sekoittamismahdollisuus on ollut lähtökohtanakin. Käytäntöihin kuuluu, että ompelun tauolla käydään lämmittämässä taloa, taksikyytien välillä leivotaan pullaa ja suutarinverstaassa on tilaa lasten läksyjenteolle.

Työn sekoittuminen muuhun arkeen ei tunnu olevan juurikaan ongelmaksi koettua, mutta asiakkaiden kulku yksityisen alueella saattaa sitä olla. Esimerkiksi ratsastuskoulu yrittäjä ei mainitse tätä ollenkaan, mutta erityisesti kotieläinpihayrittäjä korostaa sitä, kuinka vaikeaa ja samalla tärkeää lapsille on selittää, miksi heidän pihansa on kesäaikaan täynnä vieraita. Vieraiden virta tarkoittaa, että kodista tulee vähemmän koti: asukkaat eivät voi olla kuten kotona ollaan. Eläinpihan vierailijat eivät edes tule taloon sisälle, mutta silti yksityisyys tuntuu olevan mennyttä, sillä vierailijat vaativat kuitenkin yrittäjän tulemaan ulos kodistaan ja olemaan omalla alueellaan omistautunut vieraille. Yrittäjä jaksaa tilanteen kodin lykkäämisellä, sillä oma rauha ja yksityisyys mahdollistuvat sesongin jälkeen. Yksityisen ja julkisen sekoittumisen ja rajoilla toimimisen hyvät ja huonot puolet ovat olleet feministisen tutkimuksen varhaisina kohteina (esim. Eräsaari ym. 1995), ja omat tutkittavani ovat esimerkkejä siitä, kuinka rajoihin törmätään ja niitä rikotaan naisena, perheellisenä, maaseudulla ja kotona yrittävillä.

On rankkaa pitää omaa kotiaan auki vieraille, mutta toisaalta asiakkaat antavat voimaa. Esimerkiksi ateriapalvelua pyörittävä yrittäjä kokee, että on mukavaa kun pimeää talvea piristämään poikkeaa taukoa pitäviä hiihtäjiä. Yksityisyys kärsii,

mutta työmatkoilta ja vuokratuloilta välttyy. Siihen, että koti ja pihapiiri ovat yrityksen toimipaikka, on tarkoituksella panostettu investoimalla rakennuksiin ja muuhun ympäristöön, joten hetken mielijohteesta ei toimintatapaa voi muuttaa. Tämä yrittäjä puolisoineen on joskus miettinyt, että talviaikaan ei pitäisi kahvilaa auki, mutta kuten yrittäjät aina, he joutuvat ajattelemaan asiakkaiden reaktioita, jos tuttu käytäntö poistuisi.

Ne, jotka eivät työskentele kotona, välttyvät yksityisen tilansa auki pitämiseltä. Kaksi erillisissä tiloissa toimivaa yrittäjää ei kuitenkaan nosta tätä erityisen suureksi eduksi – voi tietysti olla, että kodin yksityisyyden tärkeyden huomaisi vasta, jos siitä pitäisi tinkiä. Matkailuyrittäjä perustelee erillisen uudisrakennuksen tekemistä sillä, että majatalolle tarvittiin suurempi tila ja matkailijoiden kannalta parempi sijainti löytyi muutaman kilometrin päässä asunnolta. Marjoja jatkojalostava yrittäjä osti tilat ja laitteet, joten toiminta jatkui valmiissa tiloissa kodin ulkopuolella, itse asiassa useamman kymmenen kilometrin päässä. Hän puhuu suoraan erillisyyden iloista: kotona vaarana olisi joutua vaihtamaan traktorin pyörää kesken mehunteon. Nykyisellään siitä ei tarvitse edes kieltäytyä, koska pikainen apuuntulo ei välimatkan vuoksi yksinkertaisesti onnistu.

Koti sukupuolistavana työpaikkana

Kodissa työpaikkana on paljon maaseututyyppillistä. Työmatka puuttuu, koska vaihtoehtona olisi, että se olisi hyvin pitkä, joten sekä symbolisten että konkreettisten koti- ja työtilojen välillä risteily on jatkuvaa ja nopeaa (Christensen 1993, Fisher 1997, Heikkilä 2006, 86). Monien tutkimusten mukaan naiset aloittavat yrityksen vähäisellä alkupääomalla ja mahdollisimman pienellä riskillä³⁶. Maaseutukontekstissa naisyrittäjien riskin välttäminen näyttää tutkimukseni perusteella yleiseltä, ja tämä ilmenee muun muassa siten, että toimitiloista aiheutuvat kulut pyritään minimoimaan. Monilla on suurehkot asunnot ja isot tontit valmiine ulkorakennuksineen tai laajennusmahdollisuuksineen, joten nämä otetaan yrityskäyttöön. Kodin piiriin keskittyvässä työssään äidit ja kenties muu naispuolinen lähipiiri ovat huolehtineet lapsista muun työn ohella sen sijaan, että lapset olisi viety hoitoon muualle. Monille hoivaikäisten lasten äideille yrittäjäksi ryhtymisen perusteisiin on oleellisena kuulunut juuri mahdollisuus työskennellä kotona ja hoitaa lapset itse, koska omaksuttu ideologia on tämänsuuntainen (myös Cromie 1987, Hughes 1997). Yhteisön perinteisestä mallista poikkeaminen ei edes ole helppoa, sillä lastenhoitopaikkoja ei sopivan etäisyyden sisällä ole (esim. Little 2002a, 110) tai ne eivät sovi yrittäjän joustoa vaativaan ja epäsäännölliseen työhön. Lasten hoitoon vieminen saattaa olla yhteisössä paheksuttavaakin tapauksissa, joissa yrittäjä kenties silti tekee töitä pääasiassa kotona.

Yksi haastattelemistani käsityöyrittäjistä on vienyt lapsensa hoitoon ja ottaa vahvasti kantaa juuri tähän tärkeyteen ja vaikeuteen saada lapsille hyvä, joustava hoitopaikka silloin, kun haluaisi kehittää kotona toimivaa yritystään ja miehen työ estää häntä ottamasta suurta vastuuta päivittäisrutiineista.

³⁶ Naisten riskinottohalukkuudesta yrittäjyydessä esim. Kovalainen (1993), Powell & Ansic (1997), Zinkhan & Karande (1991); sukupuolten riskinottokäytöksestä yleensä psykologisessa testissä Hudgens & Fatkin (1985). Riskin välttämistä on kyseenalaistettukin (esim. Kovalainen 1993, Mueller 2004, Schubert ym. 1999).

- > ! Joo, se on hyvin harvinaista täällä. Että varsinkin jos on yhtään perinteisempi muoto-
- -joo
- > Niin ei, ei viiä hoitoon muualle.
- Joo-o.
- > Mikä sinänsä on niinkun itteeki kohtaan tavallaan väärin koska maaseutuyrittäminenkin tänä päivänä on semmosta hommaa että, että jos on muutama lapsi! siinä vielä pyörimässä niin! Mutta mää oon ratkassu tän asian näin ja, ja tota, onhan se tietysti oma ressinsä siinäkin koska meil ei oo missään vaiheessa ollu tässä hommassa niinkun varahoitopaikkaa.
- Joo. Et sukulaisia ei oo-
- > -Ei o sukulaisia.
- Joo.
- > Eliikkä se on aina vaan mun työ [joka joustaa].

Tämä nainen viittaa eroihin maaseudun perinteitä kyseenalaistamattoman ja niitä refleктоivan toiminnan välillä, mutta jos on ajatuksineen ja tilanteineen seudulla melko yksin, ei tiedostaminen muutu hoitopaikoiksi.

Toimintakäytännöissä on selvä yhtenevä malli äideillä, joilla on eri-ikäisiä kotona asuvia lapsia ja jotka pyörittävät yritystään kotona. Suhtautumistavat sen sijaan vaihtelevat. Niihin vaikuttavat ainakin omaksutut arvot, työn luonne ja lasten ikä. Kertomukset tyypillisestä päivän rytmittymisestä ovat esimerkiksi tällaisia kuin ompelijalla:

- > No nyt mitä olen alot, otan itselleni aikkaa, alotan, en nyt ihan joka aamu mut nyt oon yrittäny tähän et mää alotan puoli kuuella! lähen lenkille, annan tunnin itelleni aikoo. Sitten herätän lapset puol seittemältä, ne lähtee kouluu joko puol kaheksaan tai puol yheksään mennessä ja tulloo harjottelijat sitten kaheksalta ja siitä pyöritetään päivvää, lapset tulloo, et minä koitan, menen ylleensä vaikka lapset lähtee niin siinä kaheksan maissa pyrin ompelemaan, töihin menemmään ja tuota lapset tulloo kahentoista ja kahen välillä kottii ja sitten niillä alkaa harrastukset!
- !
- > Niitä juoksututettaan sitte joko kahelta, kolomelta taikka neljältä. Parina päivänä vain onneks että silleen on rauhotettu että kahtena päivänä viikossa.
- Joo.
- > Mutta sitten tuota ruoka on neljältä ennen sitä, neljältä-puoli viieltä ja sitte on jonkunlainen lepoetki siinä ja sitten joko jään vappaalle tai sitten lähen ompelemaan ja sitten jos mää lähen niin sitten oon tuonne seittemään-kaheksaan-yheksään ompelemassa. Se on niinkun siinä se päivä.
- [--]
- Se on vähän, hirmu semmonen katkonainen on että kun hoidan talon lämmityksen ja muun että lissää puita ja pesee pyykin välissä ja-
- -joo
- > Tämmöstä mutta toissalta, en minä tiiä, miusta se on ihan, kuuluu siihen, siihen on tietysti tottunna.

Yrittäjä lopettaa selonteon positiiviseen arvioon: eri töiden yhdistely on erottamaton ja tuttu osa hänen elämäkokonaisuuttaan. Haastattelun muista osista voi päätellä, että tällaisen rytmittämisen hän mieltää kuuluvaksi naisten maaseudulla asumiseen

ja yrittämiseen, mihin vastaajan käyttämä ”siihen” kuuluminen viittaa. Täten myös ylläpidetään maaseutuyhteisön naisen perhekeskeistä mallia, kun tietyt käytännöt nähdään ”luonnollisina” (Little 2002a, 96–97).

Huomaamattaan aivan erityisen positiivisen kuvan usein kaksoistaakaksi (Delphy 1984, Gannagé 1986, Hochschild 1990, myös 1997) kuvatusta kotitöiden ja elannon hankkimisen yhdistelmästä antaa aiemmin miehensä kanssa taksia ajanut nainen. On suuri etu verrattuna esimerkiksi samaa työtä kaupunkiympäristössä tekeviin, kun saa tehdä kotitöitä päivän mittaan.

> No välissä, siitpä se oliko hyvä että, jos sitä ajatteli, niin mie kotona tein, ihan siis normaallii mie tein, sitten vaan kun tuli soitto ni sitten läksin.

- Joo.

> Eli tuota siinä oli ainut hyvä puoli että sitten sai tehdä kotona näitä hommia. Ja sitten kun ei ollu kun yks auto niin sitten jos minä leivoin, leivoin tahi muuta niin toinen lähti sitten.

- Mmm.

> Et se niinkun puolittaa sitä että kun kottoo päivystää niin saapi tehdä sitte kotitöitä.

Naiset kokevat työpäiviensä olevan pitkiä ja laskevat päivän pituuden tämän tunteen huomioiden. Päivä alkaa esimerkiksi lasten herättämisellä kouluun ja päättyy heidän harrastuksiin kuljettamisiin tai nukkumaan menoihin, tai sen jälkeen vielä työhön palaamiseen. Naisyrittäjät eivät siis vähättele työpäivän pituutta, vaikka rikkumatonta työlle omistettua aikaa ei välttämättä kerry paljon. Tosin monia pyysinkin kuvaamaan tyypillistä päivänsä ottaen huomioon siinä kaikenlaisen toiminnot, mutta arvion pitkästä päivästä tekee esimerkiksi jo paljon siteeraamani suutariyrittäjä itse:

> No mä meen aika tasan kahdeksalta joka aamu, sen jälkeen kun mä oon lasten kans kaikki aamuriidat tos käyny ja-

-

-!

> Takunnu ne koulutielle! niin mä kaheksan aikaan meen verstaalle ja sitten mä oon siellä, periaattees yhtä soitto tohon yhtein, kahteen, kolmeen kun ne tule koulusta, et mä oon siinä ehkä kahvilla käyny, ni mä teen sen ihan täysillä. Sitten kun mä saan ne tos taas sillain että katton niille äkkiä syömistä ja jotain niin keskimäärin niin ennen viittä mä en tuu pois oikeestaan KOSKAAN, niin mä oon siä kuuteen, seittemään, kaheksaan, yheksään, maksimissaan yhteentoista.

- Joo.

> Mut et mä teen niinkin tosi pitkiä päiviä mut nyt mä oon niinkun tehny sit sen päätöksen että sunnuntaisin mä en tee, että ensimmäinen ja toinen vuosikin meni siihen että mä tein sunnuntaitki.

[--]

Mm, et lauantaistakin mä teen, lauaintakin mä oon yrittäny ottaa jo semmoseks että se on melkeen sitten pyykinpesua ja tätä tämmöst muuta hommaa mutta että teen ehkä osan siitä lauantaipäivästä mutten enää koko päiviä muuta kuin vain silloin kun mulla on joku että on, joku markkinatapahtuma viikonlopun aikana niin teen sitten vielä sen

lauantainkin tiukasti, pitkän päivän mutta yleensä mä yritän sen lauantain saada ihan semmoksiksi lyhyeksi enää.

Työ on suomalaisessa yhteiskunnassa tärkeä identiteetin osa, myös naisilla. Aineistossani tämä näkyy haluna ylläpitää ammattitaitoa ja pysyä työelämässä kiinni pienten lasten vanhempanakin, vaikka ”pelkkä” äitiyskin voisi olla joillekin mahdollista erityisesti huomioiden joidenkin naisten pienet, aloittelevat ja vain vähän tuottavat yritykset. Ainoastaan eräs haastatteluhetkellä aivan pienen vauvan äiti sanoo, että juuri nyt hän keskittyy mielellään vain vauvaan ja pitää yrityksen tauolla miettimättä sen tulevaisuutta. Aivan selvää on, että rytmittäminen ei ole ongelmatonta ja rutiininomaisesti sujuessaankin se on raskasta.

Naiset arvioivatkin kriittisesti kotona työskentelemistä. Etujen kääntöpuolena on, että naisen kotona oleminen näyttäytyy liian luonnollisena ja antaa mielikuvan todella vain *olemisesta*. Monet tehtävät, varsinkin perinteisesti naisten töihin kuuluvat, lankeavat edelleen naisille. ”[K]un minä olen kotona niin sittenhän minä tietysti teen sitä ja tätä!” toteaa eräs haastateltava ironisesti. Kun nainen on kotona ja tyypillisesti ansaitsee yrityksellään vähemmän rahaa kuin mies, sukupuolenmukaiset tehtävät toistuvat helposti. Yrittäjyys on tällöin kovin toisenluontoista kuin komeimmissa maskuliinisissa ja urbaaneissa ihanteissa. Toki haastattelemieni yrittäjien tilanteissa on eroja. Esimerkiksi suutarin puoliso työskentelee viikot muualla, joten arki on tämän tähden täysin naisen vastuulla. Niillä, joilla ei ole kotona asuvia lapsia, kotityöt ja hoiva ovat ylipäätään pienempi kysymys. Monet vanhemman polven miehet ovat tarttuneet imuriin ja soppakauhaan, ja maaseudulla yhteistä asumusta ja perhekokonaisuutta ylläpitäviä tehtäviä riittää asunnon ulkopuolellakin. Usein työnjako onkin tällä tavalla perinteinen ja agraariyhteiskunnan mukainen (Sireni 2002, 88–100): miehille kuuluvat ulko- ja korjaustyöt ja yleisesti myös lasten kuljetukset ja jopa naisen yrityksen asioilla kulkemiset eli tehtävät, jotka edellyttävät liikkumista ja julkisessa tilassa toimimista. Naiset tekevät likaisesta, sotkuisesta ja toistuvasta yhteiskuntaa uusintavasta reproduktiotyöstä (Katz 2001b, 710) erityisesti lasten- ja toisinaan vanhusten hoivan, keittiötyöt ja siivoamisen. Jos ansiotyökin tapahtuu kotona, työt yhdistyvät tilallisesti ja sekoittuvat ajallisesti (Salmi 1997).

Yritys ja koti tarjoavat toisilleen joustavaa tukea (Ljunggren ym. 2000). Tuki saa hyvin helposti sukupuolistuneita muotoja, sillä miehillä se tarkoittaa eri asioita kuin naisyrittäjillä. Haastatteleman yrittäjät kertovat vastavuoroisen tuen merkitsevän esimerkiksi sitä, että mies ylipäätään ”tukee” naisen yrittämistä, vaikka se ei varsinkaan aluksi olisi edes taloudellisesti kannattavaa (Heikkilä 2004, 133). Palkkatyö olisi monen mielestä kannattavampaa, mutta ongelma on, että sitä ei ole paljon tarjolla. Paitsi perhe, myös koti maaseudulla on lähes kaikille erittäin tärkeä, ja sen mahdollistamiseksi yritystoiminta saa joustaa. Arjen käytäntöjen pyöryksessä kuitenkin koti monissa merkityksissä on se, joka saa usein joustaa. Kun tilauksia toteutetaan ja asiakkaita palvellaan, jäävät kotityöt, lapset, parisuhde ja paradoksaalisesti myös kodista nauttiminen kaikkine hyvinolontunteeseen viittaavine merkityksineen vähemmälle.

Kotona yrittävät naiset kokevat, että on joustamista ja liikaa joustamista. Se, että ei ole työmatkaa ja että voi kesken työvaiheen tai asiakaskäyntien välillä käydä vaikka laittamassa pesukoneen päälle, on pääsääntöisesti miellyttävää joustoa, joka tuo vapauden ja itsemääräämisen tunnetta. Liiksi jousto muuttuu joskus

verrattaessa sitä muihin perheenjäseniin tai muualla työskenteleviin. Silloin herää kysymään itseltään, miksi minä teen nämä työt, mihin muut käyttävät tyhjät hetket ja minkä pituista päivää toiset tekevät. Ompelimoyrittäjä käytti samasta asiasta palkkatyöstä tuttua nimitystä liukuva työaika. Kun puoliso ja lapset eivät aina ymmärrä, milloin yrittäjä on töissä vaan häiritsevät asioillaan tuon tuosta, työajasta tulee liian liukuva. Häiritsevää on sen pitäminen itsestäänselvyytenä, että hän tarttuu automaattisesti kodin töihin ja lasten tarpeisiin.

Haastateltavistani pari oli muualta miehensä maatilalle muuttanutta. Mukana oli fysioterapiayrityksen perustanut nuori nainen, joka oli muuttanut miehensä kotitalolle tämän vanhempien naapuriin. Haastateltava tunnistaa hyvin tämän klassisesti ongelmallisen tilanteen, jota tutkimuksellisestikin on käsitelty (Härkki-Santala 2000, 2002, Silvasti 2001b). Nuoren naisen voi olla sietämätöntä elää hyvin traditionaalisessa yhteisössä, jossa vallitsevat patriarkaaliset perhe- ja omistussuhteet. Omalla kohdallaan tämä nainen kertoo tilanteen olevan hyvä. Miehen vanhemmat ovat suvaitsevaisia ja valmiita luopumaan vallastaan, ja samalla heistä on apua lastenhoidossa ja kiireisimmissä töissä. Naisella ei kuitenkaan ole koulutusta maatalousalalle, mutta apu tilalla on enemmän kuin tarpeen. Oman yrityksensä ohella vaimo ei voi opetella ja tehdä muita kuin rutiinitöitä maataloudessa. Kone- ja peltotöitä hän ei osaa, ei liioin vaativampia eläintöitä, kuten jalostuksen ja ruokinnan suunnittelua. Jotkut työt ovat fyysisesti raskaitakin. Hän osallistuu siis toistuviin navettatöihin, kuten lypsyyn ja ruokintaan. Samalla hänen tehtäväkseen jäivät myös perinteiset naisten kotitaloustyöt ruuanlaittoineen, siivouksineen ja lastenhoitoinen, jotta tarpeelliset tehtävät ehditään hoitaa ja jotta hän hoitaisi osuutensa agraarisen kotitalousyksikön ylläpidosta. Sukupuolitapaisuutta on maaseudulla tällaisessa tapauksessa vaikea murtaa.

Refleksiivinen elämänmenoon asettuminen³⁷

Norjalaisessa maaseudun pienyrittäjiä käsitelleessä tutkimuksessa "Thor" kertoo samantyyppisestä ajan ja sitä kautta oman elämän hallinnan tunteesta, jonka koti työpaikkana mahdollistaa (Ljunggren ym. 2000, 124–125). "Tunnen, että hallitsen aikaa paljon paremmin ja että voin käyttää aikaa siihen mihin haluan", hän sanoo tutkijoiden haastattelussa (mt., 125). Tässä tapauksessa, kuten monissa omissa yrittäjäesimerkeissäni, yrittäjyys ei ole ollut työelämässä menestymisen ja yrittäjämäisten arvojen edistämiprojekti, vaan perhetilanteesta lähtenyt tarve. Thorin vaimo kouluttautui muualla ja pystyi yhdessä vaiheessa olemaan vain viikonloput perheensä luona, joten mies siirsi aiemmin perustetun yrityksen toimimaan kotona voidakseen sovittaa työnteon lasten koulunkäynnin ja tarpeiden mukaan. Taloudellisesti mahdollisimman tuottoisa yrittäminen kärsii kyllä, mutta perhe saa enemmän. Ajankäytön vapaavalintaisuuden voi kyseenalaistaa miettimällä, miten vapaasti haastateltava voi käyttää aikaa mihin haluaa, kun kouluikäisten lasten elämä on aikataulutettua ja työstä on riivittävä toimeentulon mahdollistava määrä rahaa (Salmi 1997). On kuitenkin huomioitava, miten haastateltava itse tulkitsee tilanteensa: yrittäjyys on mahdollisuus perheelle, jota tässä kotitaloudessa priorisoidaan enemmän kuin yksityisiä tarpeita, liittyivät ne sitten työhön tai vapaa-aikaan (Ljunggren ym. 2000, 125, Heikkilä 2006, 87).

³⁷ Otsikko on mukailtu Eeva Jokisen (2004, 2005) termistöstä.

Positiivisuuden tai hankalien ristiriitojen kokemus riippune siitä, kuinka vapaaehtoiseksi mielletään valinta työskennellä kotona. Kun yrittäjäksi ryhtymiseen on vaikuttanut mahdollisuus hoitaa lapset itse, samalla lapset asetetaan etusijalle ja työ on se, mistä voi nipistää. Jos yrityksen kehittäminen on itselle tärkeää, koetaan yrittämisen ja lastenhoidon yhdistäminen erityisen rankaksi. Sukupuoli on jatkuvasti mutta monipuolisesti mukana kokonaisuudessa. Monet eivät kysymättä kyseenalaista kaksoistaakkaa lainkaan. Kun otan puheeksi puolison osuuden, saatetaan kotitöihin osallistumisesta kertoa tasa-arvodiskurssi tiedostaen, mutta todeten arjen sujuvan parhaiten näin. Vaikeasti ratkaistavaan asiaan liitetään myös paljon naurua ja se käännetään huumoriksi. Lisäksi lähes aina törmätään talouden sukupuolirakenteisiin: naisen (usein perheen vuoksi) pieni yritys tuottaa paljon vähemmän kuin miehen työ, joten taloudellisesti ei ole helppoa perustella miestä osallistumaan enemmän reproduktiopuoleen, jotta nainen voisi panostaa yrityksen tuloksen lisäämiseen. Suoranaisia nykytilannetta kannattavia tai ainakin itsestäänselvyytenä pitäviä lausuntojakin aineistossa on. Ne ovat sen suuntaisia, että naisilta monen asian yhdistäminen onnistuu, miehiltä ei. Miehiltä kotitöistä kieltäytyminen vain onnistuu, naisilta taas ei, ja mies voi työskennellä kaukanakin kotoa, naisen elämään sellainen ei sovi.

Kuitenkin koti on haastattelemilleni naisille niin tärkeä paikka, että kotikeskeisyyttä ja sitä, että koti on samalla työpaikka, ei pääsääntöisesti pidetä ongelmana tai ahdistuksen aiheena. Aineiston monissa kotoisuutta korostavissa mielipiteissä on varmasti mukana tiedostamatonta puolustautumista sitä mielikuvaa vastaan, että maaseudulla naiset elävät pakosta kotiin sidottua, eristäytyneitä ja virikkeetöntä elämää, mutta minusta olisi väärin tulkita naisten kertomuksia vain sellaisina. Sen sijaan on voitava kuulla ja kunnioittaa sitä päättäväisyyttä, jota nämä naiset ovat osoittaneet halussaan asua maaseudulla. Heille se ei ole häpeiltävää paikoilleen jäämistä, kuten on todettu irlantilaisista maaseudun miehistä (Ní Laoire 2001). Tulkitsen, että naiset usein ymmärtävät erityisenä rikkautena sen, että voi antaa työn ja kodin rajan liukua ja että voi olla kotonaan paikoissa, jonne toiset kiirehtivät loma-aikoina kaupungeista.

Työn nivoutuminen osaksi kaikkea toimintaa on maaseudun perinteessä tyyppillistä. Agraaritalouden luonne ja muutaman vuosikymmenen takainen yhteiskunta edellyttivät, että oli työteliäs koko ajan. Teollinen kaupunkiyhteiskunta erotti työn ja vapaa-ajan, ja hyvinvoinnin lisääntyessä vapaa-aikapuoli lisääntyi. Nyt, informaatioyhteiskunnassa, asiat ovat taas toisin. Työtä on mahdollista ja usein pakko tehdä koko ajan ja siinä voi ja pitää olla kiinni jatkuvasti. Työtehtäviä on monia, ne ovat ajallisesti ja paikallisesti päällekkäisiä ja näistä riippumattomia, kiitos tekniikan. "Työpäivän ajallinen organisaatio ei tapahdu nyt tilan kautta, siirtymisenä yhdestä tilasta toiseen, vaan pikemminkin tapahtumina, eräänlaisina kasoina aikaa, ajan kovettumina, joita ei yhdistä mikään erityinen yhteinen päämäärä tai lopputulos, ja joita on vaikeaa tai mahdotonta tarkasti ositella. Niiden organisointi vaatii pikemminkin kokemusta tai intuitiota kuin tarkkaa aikataulua." (Vähämäki 2003, 20.) Nykyistä työelämää onkin väitetty kotityön kaltaiseksi, koska molemmat vaativat luovaa taipuisuutta (Jokinen 2005, 70–73). Vaatimukset kuulostavat jossain määrin maaseutumaisen elämäntavan ja työnteon tyyleiltä, joiden asiantuntijoita yrittäjänaiset ovat. Lisäksi työtä ei heillä määrää vain työnantaja eli yrittäjää kilpailuttavat asiakkaat, vaan päällekkäisyyden ja jouta-

vuuden siedon vaatijana on myös perinteinen yksityiselämän puoli eli perhe. Ehkä juuri maaseudun naisyrittäjiltä pitäisi kysyä kokemuksia työelämän aikalaisanalyysijä varten.

6.9 Maaseutupaikka koettuna kotina

Jo lähtökohtaisesti ajatuksenani oli, että asuinpaikalla on maaseudulla yrittäjäksi ryhtyneille naisille myös jokin emotionaalisesti tärkeä merkitys. Tässä jaksossa keskityn erittelemään paikan merkitystä eli sitä, mitä kerrotaan maaseudusta, yritystoiminnan ja useimpien arjen käytäntöjen keskipisteestä.³⁸ Tarkastelen, miten ja missä yhteyksissä paikka tulee merkittäväksi osaksi kerrontaa arjen käytännöistä ja elämän valinnoista. Maaseudusta ja siellä sijaitsevasta tietystä paikasta, usein talosta tontteineen, puhutaan nimenomaan kotina. Siksi tässä käsittelen maaseutuyrittäjien kotipuhetta ja sitä, mitä sellaista kotoista maaseudulla on, jota ei tutkittavien mukaan voi olla muualla. Paikan merkitys tiikuu osaksi monia yrittäjien käyttämiä selityksiä, vaikka se ei suoraan olisi puheenaiheena. Se näkyy myös yrittäjien tekemissä käytännön ratkaisuissa järjestää elämäänsä: juuri maaseudulle tai tiettyyn paikkaan siellä on mahdollista kotiutua kunnolla. Maaseutu on otettu oleellisena, jopa välttämättömänä edellytyksenä huomioon yritystoiminnassa ja sen erityispiirteet tulkitaan pääsääntöisesti positiivisiksi. Samanaikaisesti haastateltavani vakuuttavat sivulauseissa periaatteellista kykyään sopeutua mihin paikkaan tahansa, kuten nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa puolittainen pakko onkin.

Paikka nähdään kulttuurisessa maantieteessä merkityksellisenä kontekstina, joka vaikuttaa yksilöiden ja yhteisöjen elämän muotoutumiseen. Emme voi paeta tilasidonaisuuttamme. Näkemykset jostakin paikasta, sen toiminnoista ja siellä elämisestä ovat kuitenkin usein ristiriitaisia. Paikan olemuksesta kamppaillaan. Merkityskamppailujen seuraukset ulottuvat hyvin henkilökohtaiselle tasolle, aina paikkaa elävien ihmisten ruumiillistuneisiin käytäntöihin saakka esimerkiksi silloin, kun kylien palveluita lakkautetaan, maanviljelysyhteisö muuttuu ja väestökato hiljentää elinkeinotoiminnan. Koska paikkoihin kiinnytään, muutos herättää tunteita. Tunteet nousevat siis laajemmista ja ulkoisista tapahtumista, mutta koetaan subjektiivisesti. Paikan kokemuksen selvittäminen ei ole lopullisesti valmiiksi saatettavissa oleva tehtävä. Vierailijan käsitys paikasta helposti olisi kerrottavissa, vaikka kertomus sävyttyikin vierailijan taustan mukaan, mutta paikasta, jossa on emotionaalisesti ja käytäntöjensä kautta syvästi sisässä, on vaikea kertoa, koska sanat taipuvat huonosti tunteen ympärille (Tuan 1974). Kuulijakin käsittää toisen paikkakerronnan omalla tavallaan, omiin kokemuksiinsa vertautuen. Lisäksi kuten kaikki kokemukset, kodin, tai paikan, kokemus on jotakin, mitä haastateltavat voivat tutkijalle välittää vain kuvauksina ja tulkintoina. Ymmärtäminen on mahdollista siinä määrin kuin on yleensä mahdollista ymmärtää yleismaailmallisia mutta yksilöllisesti koettuja asioita (Puuronen 2002, 298), jollainen kotikin on.

³⁸ Jakso perustuu *Maaseudun Uusi Aika* -lehdessä julkaistuun artikkeliin (Ikonen 2006).

Tarkastelen kotia liittämällä kodin kokemuksen johonkin fyysiseen paikkaan. Kodin ominaisuuksiin kuuluukin spatiaalisuus. Se on aina jossakin tilassa, eikä missä tahansa tilassa. Kodin koetaan olevan ”täällä”, tai sitten se ei ole ”täällä”, jos kyseinen paikka ei täytä kodin vaatimuksia. Ikuisesti sama se ei välttämättä ole, vaan koti muotoutuu uusiin paikkoihin, kun niihin alkaa liittyä säännöllisyys. Toiston kautta kodilla on siis myös ajallinen rakenne. Käsiteltäessä kotia tutkimuksellisesti sen spatiaalisuus on niin hallitseva piirre, että siitä ei usein päästä yli. Tutkimuksissakin kodista kysytään nähden se yksiulotteisesti tilana. Kysytään missä on kotisi, ei miten tai milloin kotisi on (Douglas 1991, 289). Yrittäjähaastateluissani kysytään myös jälkimmäisellä tavalla, kun halusin muun muassa tietää, milloin, siis millaisissa tilanteissa ja millaisina hetkinä koti korostuu. Olen kiinnostunut siitä, miten tutkittavani kertovat asuinpaikkansa ja mahdollisesti joidenkin muiden paikkojen merkityksestä itselleen sekä siitä, miten paikan merkitys kietoutuu osaksi konkreettisia toimimisen käytäntöjä ja merkityksenantoja. Vaikka otan oletukseksi sen, että koti on fyysinen paikka, en tarkoita, että se olisi vain sitä. Koti on merkitys, joka syntyy elämällä vuorovaikutteisissa suhteissa muihin paikkoihin, ihmisiin ja tapahtumiin.

Maaseutukontekstissa ihmisten ajatuksiin kodista liittyy usein oletus hyvin pitkäaikaisesta ja sukuperintöjen takia ”juurevasta” asuinsijasta. Haastateluissankin tutkittavat suhteuttavat omaa kodista kertomistaan agraariseen kotiin, vaikka itse eivät liittäisi omaa kotikokemustaan näin ikiaikaiseen paikkaan. Jotkut ovat omaksuneet juuri tämän kotikäsitteen, mistä seuraa ajatus, että varsinainen ”alkukoti” on muualla, siellä missä ovat juuret, ja nykyisessä paikassa viihtyminen on aktiivisen sopeutumistyön tulosta. Kyse on erilaisista tavoista määritellä koti, eikä sillä tarvitse olla tekemistä sen kanssa, kuinka onnelliseksi tai kotoisaksi olonsa tuntee. Rutinoitunut, merkityksiä täynnä oleva toiminta, vaikkapa ruisleivän leipominen, lumisessa maisemassa ulkoilu, ompelukoneella huristelu tai puiden lisääminen uuniin, luo kotoisuutta toimijalle juurten sijainnista riippumatta. Se, että jotkut kuitenkin muistuttavat alkuperäisen kotinsa olevan muualla, heijastaa agraarista perinnettä, jota lähellä maalla edelleen asutaan. Maaseutuyhteisöissä oli tavallista, että kotipitäjistä ei muutettu pois, kenties vain lähdettiin emännäksi naapurikylään. Perheet olivat olleet sijoillaan pitkään ja perhekunnat olivat tiiviitä. Perheeseen ja sen kautta paikkaan oltiin tiiviisti kiinnitettyjä. Toki liikkuvaa väestöä on ollut aina ja myös kaupunkeihin ja ulkomaille on lähdetty. Juuri tästä liikkuvuuden historiasta voi juontua se, että puheessa korostetaan paljon kykyä sopeutua mihin tahansa ainakin jollakin tavoin ja ainakin väliaikaisesti.

Taina Rajanti (1999, 42–49) on havainnut kotiutumisen sisältävän samaistumista paikan kanssa, elämän jatkumista sosiaalisessa ja kulttuurisessa mielessä, ymmärtämistä ja tietoisuutta sekä jatkuvaa etääntymistä ja paluuta. Tällaisesta kertovat omatkin haastateltavani. Erityisesti perhe on kodin tunteen keskeinen tekijä, mikä liittyy jatkuvuuteen: ei ole yksinään satunnaisesti paikkaan heitetty, vaan voi kiinnittyä paikkaan useammalla lonkerolla ja jättää jälkensä sinne. Rajannin etääntymisen ja paluun tulkitsen olevan maaseudun yrittäjien mielestä sitä, että toisinaan tuntuu oudolta samaistua vaikka maatalousyrittäjien kannanotoihin tai kunnan heihin kohdistamiin kehittämistoimiin, kun oma yritys ja tausta ovat toisenlaisia. Välillä taas samaistuu esimerkiksi paikkakunnan ongelmiin

ratkaisuyrityksineen ja ymmärtää vaikkapa paikkakunnalta kotoisin olevan puolison huolensekaisen arvostuksen perinteistä elämänmuotoa kohtaan.

Muuttuvassa ympäristössä täytyy tehdä kannanottoja ja arviointeja siitä, mihin haluaa samaistua ja mihin ottaa etäisyyttä. Paikoissa on vahvoja osapuolia, jotka lataavat paikkaan merkityksiä. Perinteestä muodostuneet tarinat, yhdessä koettuihin tapahtumiin kiinnittyvä historia, joukkotiedotus, alueellinen kirjallisuus ja kouluopetus muokkaavat paikkaan liitettyjä merkityksiä (Tani 1996, 103). Näihin täytyy ottaa kantaa, joko torjumalla ne tai omaksumalla ne osaksi omia paikkaan kiinnitettyjä merkityksiä. Joistakin paikkojen merkityksistä tulee näin laajasti jaettuina.

Paikkaan kotiutuminen ei ole kuitenkaan vain yhteisön historian jakamista. Pienempi, yksityisempi, omaksi kodiksi koettu paikka tarjoaa turvallisuuden tunnetta ja auttaa hahmottamaan omaa paikkaa maailmassa, jossa arkielämän rutiineja määräävät yhä vähemmän traditiot (myös Lauronen 1991, 111). Maaseutu käy läpi perustavanlaatuisia muutoksia, joita voi kokea itse ja joita kuulutetaan monesta suunnasta. Edes pieneen paikkaan, kodin kokoiseen, kiinnittyminen luo hallinnan ja jatkuvuuden tunnetta.

Kodin tuntu –maaseudulla

Kotiin liitetään nostalgiaa, jota harvoin kyseenalaistetaan siitä huolimatta, että kodin säännölliset prosessit voivat olla ahdistavia, kontrolloivia ja toistuvuudessaan jopa absurdeja (Douglas 1991, 287). Asukkaidensa mukana koti saa tietynlaisia esteettisiä ja moraalisia ulottuvuuksia. Mary Douglasin mukaan pelkkä asunto tai muu suoja ei ole koti (myös Granfelt 1998, 48), mutta myöskään onni ei ole taattua kotona ja vastaavasti onnellinen voi olla muualla kuin kotona. (Mt., 289.) Vaikka asuinpaikkaa usein kutsutaan kodiksi, se ei siltä välttämättä tunnu. Näin onni ei välttämättä ole kotona, jos koti määritellään paikkana, jossa ajallis-tilallinen toisto tapahtuu. Kuitenkin haastattelemani yrittäjät käsittävät kodin sellaisena kuin Riitta Granfelt (1998) kuvailee: kodilla on henki, se on kokemus jota ei voi kunnolla kuvata eikä tavoittaa, ja koti on yksityisen ja autonomian saareke.

Haastatteluideni monista kohdista voi havaita, että kodin tunnetta on hankala selittää. Aineistossa on konkreettisia maaseudun tai siellä tietyn paikan hyväksi kokemisen kohtia, samoin kuin rationaalisia huomioita maaseudulla asumisen ongelmista. Ne kaikki ylittää jokin mystisiä piirteitä saava tunne, että paikassa on jotain erityistä. Tutkimuksella voi saavuttaa vain yhdenlaisen, vuorovaikutushetkelle tyypillisen kuvauksen tunnepitoisista kokemuksista. Kuitenkin kuvausten toistuvuus ja samankaltainen mystinen kokonaisvaltaisuus antaa lausumille uskottavuutta – samaa kokemusta he tapailevat.

Maanviljelijöitä koskevissa tutkimuksissa on ymmärretty ja otettu käsittelyyn talon ja sosiaalisen yhteisön tärkeyden lisäksi ikuisesti paikalleen sidotun maan tärkeys (Silvasti 2001b, Sireni 2002, Ådahl 2004). Tunneperäinen kiinnittyminen johonkin paikkaan ei kuitenkaan edellytä, että kuuluisi maatalousväestöön tai että itselle tärkeä paikka olisi edes maaseudulla. Esimerkiksi tehdaskaupunki ja tietty alue siellä voi hyvin olla se, josta sanotaan, että ”kyl tää paras paikka on” (Ikonen 1999, 46). Kyseessä on yleisinhimillinen tunne ja klassinen humanistisen maantieteen teema, jossa kokemukselle ei löydy järkipäisempää selitystä kuin ”it must be

something in the water”, sen täytyy johtua paikan juomavedestä (Eyles 1985, 126). Paikkojen inhimillistä merkitystä tutkinut humanistimaantieteilijä Edward Relph (1986) kirjoittaa autenttisesta asenteesta paikkoihin. Tämä asenne jakautuu tiedostomattomaan ja tietoiseen paikan tuntoon, joista tiedostamaton sisäpuolisuu- den ja kuulumisen tunne on haastatteluissani paljon läsnä.

Haastattelemani maaseutuyrittäjät kuvaavat kodin tuntua muun muassa seuraavasti:

> [T]ää on niinkun oikeen mun maailmani ja mä suurin piirtein lasken välillä että montako vuotta viä pitää jaksaa niin ja niin, että sitten olis nää niinkun nää lainat maksettuna tähän asumiseen liittyvät, että sitten olis kaikki omaa. (Suutari)

Se, mikä on suutariyrittäjälle koti, tuntuu lähes kohtalonomaiselta. Jokin ääni hänessä sanoo, että syntymätaloon on jäätävä, vaikka kyseessä ei ole perinteisesti sukupolvelta toiselle kulkeva maatila. Tälle yrittäjälle kodinhankkimistavoite on täysin saavutettu vasta kun paikka on myös taloudellisesti täysin omaksi hankittu. Kodin tuntuun liittyy itsemääräämisoikeus (Granfelt 1998, 112), ja autonomia on konkreettisempi, kun siihen liittyy myös taloudellinen ja juridinen omistus. Haastateltava käyttää maailma-sanaa parissa yhteydessä pitkin keskusteluamme. Hän sanoo miehensä olevan viikot töissä ”maailmalla”, mikä viittaa puhujalle nimettömiin, kaukaisiin ja merkityksettömiin paikkoihin, joita hän ei tunne eikä ole kovin kiinnostunutkaan tuntemaan. Hänelle sen sijaan koti on olemisen keskus, maailma. Maaseudulla tai, kuten suutarilla, lapsuuden talossa asuminen liittyy oleellisella tavalla näiden ihmisten tapaan olla maailmassa. Maaseutu on se paikka, josta käsin he kohtaavat maailman ja käsittelevät sitä. Se tarjoaa kodin tunteen, joka tarvitaan maailman palasten, sisäisyyden ja erillisyyden yhteen kokoamiseen, kuten Rajanti (1999, 31–36) on kuvannut kaupunkia.

Kotia etsitään kovasti, vaikka se oikea ei heti tule vastaan. Kaikilla ei heti edes ole tarvetta löytää lopullista paikkaa ja iso osa elämästä kuluu muualla. Seija Keskitalo-Foley on tutkinut Suomen Lapissa asuvia naisia, muun muassa heidän paikkasuhteitaan. Hänen eräs haastateltavansa puhuu ”ylimuistoisesta muistosta”, jolla hän selittää sitä, että kokee palanneensa kotikonnuilleen vaikka konkreettisia siteitä paikkaan ei aiemmalta ajalta ole (Keskitalo-Foley 2004, 146–147). Jotkut haastateltavistani voisivat varmasti jakaa saman tunteen.

Oikeus paikkaan edellyttää maaseudullakin symbolisia kamppailuja (Malms- ten 2004, Rosenqvist 2000, 2003, Telinkangas 2005), jonka jälkeen oma paikka latautuu entisestään tunteilla.

> No toivottavasti [--] tähän jää sitten niinkun loppuelämäksi. [--] Ja ehkä tästä on sen verran taisteltu niin nyt se sitten tuntuu kun taistelu voitettu! niin vielä [--] makeemmalta kun tän paikan sai. (Ratsastuskouluuyrittäjä)

> Se että sen on kerran saanut hankittua [--]. (Marjojen jatkojalostaja)

Paikan omaksi ja yrityksellekin sopivaksi tekeminen edellyttää usein ponnisteluja ulkopuolisia esteitä vastaan, kuten edellä olevista lainauksista ilmenee. Kerran

kiinni otettuaan kodin ote on tiukka, vaikka taloudelliselle toiminnalle jokin toinen paikka voisi olla suotuisampi:

> Tämä siinä on se ongelma että tätä kotia ei voi siirtää. (Majataloyrittäjä)

> Ja sitten paikka on tällöinen ettei muuttaakaan ei voi. [--] Tai ei tulis niinkun mieleenkään. (Mikrotukiyrittäjä)

Tämän tunnepitoisen kohteen hankkiminen omaksi on tärkeää, jotta paikka olisi enemmän omassa hallinnassa, eikä siihen liittyvää hyvää kokemusta voisi rikkoa. Kuitenkaan ulkopuolisten näkemä paikan taloudellinen arvo ei ole mitenkään vertailukelpoinen tunnearvon kanssa, kun hankinta on saatu tehtyä. Granfeltin (1998, 48) toteamus, että asunnolla on hinta, kodilla henki näkyy hyvin haastateltavien lausumissa.

> No se on kaikki, kyllä me voitais jonneki muuttaa jos sais yli hehtaarin tontin ja talon mukkaan! [--] Se on niin rakas! että ei sitä rahalla voi korvata! (Ompelija)

Haastateltavilleni on tärkeää, että kodiksi kutsuttu paikka (Vilkko 1998) sijaitsee maaseudulla. Tiukasti ei kylläkään määritellä sitä, mikä on maaseutua. Joka tapauksessa kyseenalaistamatta haastateltavat mielsivät asuvansa maaseudulla, kun taas kaupungeissa asuivat Toiset, erilaiset. Maaseutualueisiin liitetään usein yhteisöllisyys, sisäpuolisuus ja kuuluvuuden tunne (Porteous 1985, 119) ja sitä kautta kielteisiäkin piirteitä. Tämän mielikuvan tiedostaen jotkut tutkimushenkilöistäni korostavat, että eivät ole "naapurien kanssa eläjiä" tai että juuri tähän kylään heillä ei ole erityisiä yhteisöllisiä sidoksia. Maaseutuun assosioituvat ihmisten negatiiviset piirteet rajataan siis itsestä pois. Toisaalta maaseutu erotetaan myös tiukasti kaupungista ja oma itse kaupunkilaisista, varsinkin näiden kielteisiksi miellettyistä puolista. "Kerrostaloihminen" on aivan eri ihmislaji.

> Jaa-a, sitä minä oon monesti miettiny että oiskohan se [koti] voinu olla [muualla]... Se on ollu semmonen aika, aika tuota... joskus oon miettiny sitä ihan vakavastikin että oiskohan minusta tullu kaupunkilaista ollenkaan. (Majataloyrittäjä)

> Nii, tää on mun syntymäkotipaikka missä mä oon elämäni aina ollu että oommä nyt tietysti nuorena mitä oon koulujen takia asunu muualla tai jotain näin mutta, kyllä mä tykkään tämmösestä. Kerrostaloihmiseksi musta ei olisi MILLÄÄN, et se olis mulle varmaan linnatuomio jos mä joutusin muuttan kerrostaloon. (Suutari)

Sille, että maaseutua pidettiin itselle hyvänä asuinympäristönä, etsitään vakuuttavuutta muidenkin asuinympäristöjen tuntemisen kautta. Nuorena paljon ulkomailla työskennellyt ateriapalveluyrittäjä käyttää juuri tätä perustetta kysyessäni, onko hänelle asuinpaikassa tärkeää juuri sen maaseutusijainti:

> On, on nimenomaan koska silloin kun mie asuin suurkaupungissa ja [suomalaiseen kaupunkiin] kun muutin vielä asuin kerrostalossa niin mulle

oli ehton se että mie halluun oman, vaikka miten pienen mökin missä on pihamaa. Että voi niinkun laajentaa sitä reviiriä [--]

Monille oikean kodin muodostaa perhe ja valtavan monet korostavat sitä, että koti rakentuu sinne, mihin kulloinkin asettuu, tavaransa asettaa ja rutiininsa muodostaa. Haastateltavani sanovat, että pystyvät kyllä sopeutumaan mihin tahansa, mutta kotiutuminen on eri asia. Näissä yhteyksissä käytetään vakuuttamisen keinona muualla asumista. Yrittäjät esimerkiksi kertovat, että työn perässä ulkomaille tai Helsinkiin, joka monelle on humoristisesti lähes ulkomaihin verrattava paikka, muutettuaankin sopeutui, koska elämä silloin oli siellä. Joku kertoo siitä, kuinka opiskeluaikana oli aina syksyisin uusi muutto edessä, eikä se tuossa vaiheessa ollut mikään ongelma. Koti syntyy, kun abstraktiin tilaan investoi persoonallisuutta (Rykwert 1991, Granfelt 1998, 115). Maaseutu on silti erityinen: siinä on konkreettisia ja kuviteltuja ominaisuuksia, jotka tässä elämänvaiheessa tuntuvat erityisen tärkeiltä tai ovat aina tuntuneet, vaikka haaveet olisivatkin saaneet odottaa toteutumistaan pitkään. Maaseutu on haastateltavilleni ympäristö, joka kiinnittää erityisen tiukasti. Se on ensisijainen, ja monien mielestä elinkeino on sopeutettava tähän ympäristöön.

Ainoa oikea koti?

Ambivalenssia lopullisesti parhaasta asuinpaikasta tulee puheeseen erityisesti silloin, kun ikää alkaa tulla (Vakimo 2001, 283–285) tai jos on muuttanut muualta³⁹. Muualta tuleminen on yrittäjällä erityisesti pohtimista aiheuttava ominaisuus, sillä asiakkaat saattavat ruotia yrittäjän taustaa, vaikka itse ei sitä tekisikään. Ikäännyttäessä taas on valmistauduttava siihen, että nykyisestä kodista on luovuttava ja siirryttävä paikkaan, joka pitää enemmän huolta. Tällöin auttaa, kun on kokemusta eri paikoissa asumisesta ja tietää asumiskykynsä (Granfelt 1998, 109) riittäneen ennenkin.

> [M]ää oon aina semmonen että mä viihdyn siellä missä mä oon, se oli ihan sama olin mä kaupungis, mä tykkäsin olla siällä kun se oli siellä oli se työ ja sillai niin se oli, emmää sitäkään pahana pitäny.

- Mm.

> Mutta kyllä mä nyt niinkun sanosin että jos mää kaupunkiin joutusin niin kyllä mää oon onnellinen kun mää pääsen siältä pois.

- Mm.

> Mut se oli silloin kun siä tyä ja elämä niin se oli siälä.

- Nii-i.

> Emmä tiädä, kyllä se. Mutta kyllä mää niin oon sanonu että kun mää täältä pääsen niin mää en, jos mää saan niin mun seuraavan tota niin tua, asunto jos mä täältä joskus muutan niin siinä ei oo sitten kyllä muuta kun neliö ruahoo. (Kotieläinpihayrittäjä)

³⁹ Maallemuuttajia on tutkittu Suomessa paljonkin eri näkökulmista. Mm. muuttamisen syitä, muuttajaryhmiä ja niiden ominaisuuksia, muuttajien ja vastaanottajien asenteita ja eri motiivein maalle muuttavia on tutkittu (esim. Haliseva-Soila 1993, Kantanen 1991, Paunikallio 1997, Pehkonen 2005, Turunen 2000). Emotionaaliseen paikkatunteeseen ei ole kiinnitetty kovin paljon huomiota, ei myöskään yrittäjämuiduttajien erityispiirteisiin.

> [K]yl se varmaan niinkun reaali-teetti on jossain vaiheessa että tuota se Joensuussa on sitten, tämmönen kaupunkikoti!

- Nii.

> Että tuota jos sitten, että kyl se ehkä tuo Joensuu siinä sitten on semmonen että tuota, semmonen luonnollinen kaupunki varmaan minne siirryttään sitten vielä iäkkäämpänä! (Kyläkauppias)

Seuraava esimerkkiyrittäjä on lähtöisin maalta, vaikka hänellä ei ole maataloustustaa. Syntyperän käyttö onkin tutkimuksissa huomattu perusteluksi maaseudulle haluamiselle: on haluttu löytää samantyyppinen asuinpaikka kuin missä on kasvanut (Högbacka 2003, 263, Kantanen 1991, Pehkonen 2005). Tällöin tärkeää on juuri maaseutumaisuus eikä tietyllä paikalla ole suurta emotionaalista merkitystä, vaikka se arjen käytännöille onkin keskeinen. Vain yritystä ajatellen olisi parempia-kin paikkoja, mutta kun yrittämisen taustalla vaikuttaa keskeisesti maaseutumotiivi (Andersson 1996, 53, Ruuskanen 1995, 91–95), ei pelkkää taloudellisuutta ajatella.

> [K]un [yrityksen sijaintipaikka] olis lähempänä, sanottaan että Jyväskylä olis hyvä paikka.

- Joo-o.

> Et siit olis lyhyt matka joka paikkaan!

- Nii-i.

> Lähti minne pohjosseen tahi etelään päin, läntteen tai ittään niin on silleen kohtalaisen lyhyt matka, mutta sitä nyt ollaan synnytty tänne ja juuret on täällä että sitä pittää sitten näitten mukkaan, mukkaan tuota ellee ja, koulu on täällä että laps käy siellä kouluu ja näin päin pois että.

[--]

[M]inä en oo tältä kylältä niin tässä ei sillä tavalla näillä rakennuksilla ei oo mittään merkitystä eikä tällä silleen asuinpaikkana, ehkä jottain nuorutteen liittyvää on semmosta jottain, mutta [--] jos joku merkihtee niin omat syntymäseutuni.

[--]

- Joo. Ooksä joskus halunnu asua muualla?

> Olen olen.

- Joo-o. Haluisitko nytkin?

> Joo, kyllä, meil on semmonen haave, semmonen vanha maalaistalo jossa on semmonen mukava pihapiiri. (Tekstiilyrittäjä)

Muualta muuttaneille tuntuu olevan yhtä tärkeää kuin kotikyläänsä jääneille saada asua maaseudulla, mutta syntymäpaikkansa ulkopuolella asuvina he pysyvät aina ulkopuolisina ja niin pysyvät paikatkin heille. Jos paikka uhkaa jättää ulkopuolelle, on kehitettävä omat keinot ottaa se haltuun. Halu asua maaseudulla auttaa asettamaan paikan ulossulkevat kokemukset taka-alalle. Jotkut käyttävät omaa taustaansa myös ymmärryksen resurssina: tällaista maalla on, omalla kotikylällä joku suku oli juuri tuollainen tai naapuriperheen tausta tällainen. Erityisesti tulokkailla kotiutuminen on aikaa ja aktiivista toimintaa vaativa prosessi.

Miehensä kotitilalle muuttanut fysioterapiayrittäjä kertoo, miten aika tekee tehtävänsä ja hän alkaa ottaa paikan omakseen, mutta nimenomaan toisten kautta. Hän ymmärtää yhä paremmin miehen ja tämän suvun arvoja, vaikka toiselta ei voikaan ottaa tunnetta itselleen. Asuminen on vähitellen muuttunut kotiutumiseksi, kun on viettänyt aikaa paikassa, jossa asiat toistuvat ja rutinisoituvat. Rutiinit ovat

arkisia; arki ja paikka liittyvät siis olennaisesti toisiinsa. Kun johonkin paikkaan on vahvasti kotiutunut, on hyväksynyt yhteyden sen menneeseen ja samalla asumalla pitää paikkaa elävänä, kuten tämä nainen nyt osaltaan tekee. Kotiutumisprosessia on kuvannut samaan tapaan Rajanti (1999, 43–46).

- > Hmm. Kyllä tää, niin mä oon täällä ollu semmosen reilu viis vuotta niin sillain tietysti pikku hiljaa tulee tärkeeks. Ja ja, viihdyn hyvin ja tosiaan arvostan sitä että luonto on tossa lähellä, lähellä että tota. Ja sillain täällä nää, mun mies ja hänen vanhempansa on semmosia kotiseutuhenkisiä että se on ehkä vähän tarttunu sitten muhunkin että vaikken oo täältä kotosin niin kuitenkin tykkään sillai, sillai tästä paikasta ja näin. Ja arvostan sitä että niinkun kuitenkin tää suku on tässä, tässä ollu jo pitkään, yli sata vuotta, ja.
 - Joo.
 - > Sillai niin. Mutta kyllä se tietysti että sitten kun omaan kotiinsa menee niin tietysti se on se oma koti!

Muualta muuttaneet harrastavat tietoistakin paikan omaksi tekemistä. Ateriapalveluyrittäjä perheineen on muokannut kotitaloaan ja tonttiaan omiin tarpeisiinsa sopivaksi ja kiinnittynyt paikkaan juuri tämän työn kautta. Omaksi tekeminen on kiinnittänyt monet osaset sopivaksi kokonaisuudeksi siten, että yksityisalue eli koti tuntuu omalta ja yrityksen sekä lasten koulun ja harrastusten kautta laajempi yhteisö alkaa tulla tutuksi, mikä tekee kuulumisen tunteen täydemmäksi. Käsityöyrittäjä puolestaan kertoo hyvin tiedostavasta yhteisön tutkimisesta, jolla on tietty päämäärä.

- > Ylipäätään että, et mä oon tänne kylälle muualta tullu niin periaatteessa minä en oo just tähän kylään et minä en varmaan ikinä millonkaan oikeesti kuulu tähän kylään koska mä oon muualta tullu.
 - [--]
 - Ja mä läksin sen takia alun perin mukaan [yhdistystoimintaan] et mä opin tunteen nää ihmiset.
 - Joo.
 - > Tiiän tän kylän resurssit. Niinkun henkiset resurssit kun just nää kun ajattelee näitä kehittämisiä ja koulun säilyttämisen eteen tehtävää työtä ja tämmöstä niin täytyy niinkun tietää että kuinka paljon ihmiset on valmiita tekemään. Eikä se muuten, muuten sitä ei tiiä kun tutustumalla niihin ihmisiin, että se on tavallaan niinkun tämmösen sosiaalisen verkon luomista.
 - Joo.
 - > Ja semmosena se on niinkun hyvin tärkeä että, et emmä niinkun muuten sillai kauheesti järjestöihminen oo että, et kyllä tykkään niinkun omia hommia nyysätä! Mutta tää on kuitenkin niinkun ollu sellanen... väylä niinkun tähän yhteisöön.

Katkelma on kokonaisuudessaan hyvin voimakas. Yrittäjä on aiemmin maininnut asuinpaikkansa hyviä puolia, ja kysyn tarkennukseksi, kokeeko hän hyväksi maaseudun ylipäänsä vai kenties kyseisen kylän. Tähän yrittäjä vastaa, että nimenomaan maaseudun, sillä kylään hän ei voi kuulua. ”Varmaan ikinä milloinkaan oikeesti” on moninkertainen kierto, jolla todistetaan, ettei luule voivansa päästä ulkopuolisuudesta. Perään hän kertoo aktiivisesta työstä, jolla on soluttautunut sisään yhteisöön. Ujuttautumisella on syynsä. Vaikka nainen ei koe olevansa

erityisen sosiaalinen yhdistysihminen perusluonteeltaan, on mukanaolo tärkeää itselle oleellisten palveluiden säilyttämiseksi ja laajemmin oppiakseen kylästä myöhemmin hyödynnettäviä asioita. Kaikkia hyötyjä ei voi tietää, vaan kyse on väljemmin muiden resurssien kartoittamisesta ja omien resurssien keräämisestä ihmisiin tutustumalla. Haastateltavan arviointi tulee lähelle nykyisin tavoiteltua sosiaalisen pääoman keräämistä verkostojen ja luottamuksen kautta (Linnamaa 2004, Ruuskanen 1999, 2001, Siisiäinen 2003).

Muualta muuttamisesta johtuva osittainen, mutta ikuinen ulkopuolisuus lyö leimansa yrittämiseenkin. Jos yrityksen toiminta perustuu lähiseudulta tuleviin asiakkaisiin, epäluulot tulokasta kohtaan voivat hidastaa asiakkaiden saamista. Kuulin kertomuksia siitäkin, miten jotkut eivät periaatteesta halua tukea syntyperäistenkään taloudellista toimintaa. Yrittäjillä on usein perspektiiviä asettaa käytös kontekstiinsa ja suhtautua sitä kautta siihen järkevästi tai jopa ymmärtävästi, mutta tulosta se ei tietysti lisää. Vaikka kyseinen paikka ei yrityksen kannalta aina olisi täydellinen, halu asua maaseutumaisessa paikassa ja kyseisen paikan maaseutuominaisuudet ovat näitä voimakkaampia tekijöitä. Eräs yrittäjä toteaa lisäksi, että tuskin mikään paikka olisi täydellinen. Kannattaa siis rakentaa nykyisestä paikasta mahdollisimman oma, sillä alkuongelmista pääsee vähitellen, mutta muuttamalla olisivat uudet pulmat edessä.

> Mulla meni neljä vuotta kun määhain sen tietyn asiakaspiirin ittelleni. Ei se tuu täällä maaseudulla, se ei tuu vuadessa, ei se tuu pualesa vuadessa, siihen menee vuasia.

[--]

No en tiedä maaseudussa mutta sanotaan että kun sää asut tämmösessä pienessä kyläpahasessa! niin kyllähän täällä yrittäjänä semmosena silmätikkuna on.

[--]

Että kyllä semmonen, semmonen, sanotaan sillai että kauheen nöyrä täytyy olla. Niinkun sanotaan maaseudulla täällä näin, ainakin tämmösellä paikkakunnalla niin, niin kauheen vaatimaton ja nöyrä yrittäjä niin sitten täällä pärjää.

[--]

Että tämmösiä on mutta emmä tiä, emmä täältä poiskaan muuttas.

- Nii.

> Et kyl määhain niinkun tykkään sitten taas kumminkin semmosesta niinkun maaseudun rauhasta ja tietysti se että kun on itte, itte maaseudulla kasvanu ja, ja sillai luonnon keskellä niin kai se siellä vähän sitten viä vaakakupissa sekin painaa. (Hieroja)

Asiakkaiden luottamuksen saavuttamiseen menee aikansa, ja sittenkin on muistettava käyttäytyä nöyrästi itsestään ja asemastaan liikoja luulematta. Hieroja käyttää kuitenkin kuvaavaa sanaa vaakakuppi kertoessaan siitä, miksi kuitenkin viihtyy. Painava syy on juuri maaseutumaisuus, josta pitämisen motiivi taas löytyy lapsuuden taustasta.

”Näkkee tämän täyden arjen”

Yrittäjien haastatteluissa tulee usein esille kiireisyys. Myös esimerkiksi lähianalyysissä tarkastellun ompelimo-yrittäjän arkipäivät ovat hektisiä ja monia asioita tapahtuu yhtä aikaa. Hän kuitenkin pitää siitä, sillä silloin arki on Honkasalo (2004, 52) lainaten hyvällä tavalla täyttä. Vaihteleva, välillä kaottisuutta lähentyvä arki on samalla merkityksellistä ja täynnä mielekkyyttä, mikä on positiivinen vastapaino tyhjentyvälle ja samalla monessa mielessä köyhtyvälle maaseudulle. Pitkään maaseudulla asuneiden paikkasuhteista tavoitetaan jotakin olemuksellista juuri silloin, kun katsotaan ja kuunnellaan arjen toiminnallisuutta – ja päinvastoin: arki tulee tärkeäksi tietyssä paikassa. Paikkoihin kietoutuu arkea elettäessä elämyksiin ja muistoihin pohjautuvia merkityksiä (Keskitalo-Foley 2003, 55). Arjen keskeiseen tapahtumapaikkaan, kotiin, sisältyy pidempiä ja lyhyempiä toistuvia rytmejä ja niiden koordinoitua. Mary Douglas (1991) pitää näitä usein kielteisinä, kontrolloivina ja pakottavina. Sellaisia ne voivat olla, mutta haastateltavieni kohdalla tulkintaa voi hakea myös Eeva Jokiselta (2004, 2005), joka näkee rytmien tuovan varmuutta ja autonomian saarekkeitä yhteiskunnan muutoksissa. Kotiin keskittyvää tuotantoon ja uusintamiseen osallistumista voi perustellusti pitää Toisen position hyväksymisenä, mutta samalla tästä paikasta tulee toimijalle voimaannuttava (Fisher 1997, 247). Paitsi koti, koko maaseutu voi antaa voimaa.

Aineistossani välittyy kuva varsinkin pohjoiskarjalaisen maaseudun muutoksesta lähes luonnonvoiman kaltaisina. Uusliberalistiset talousperiaatteet tuntuvat kaiken ylitse vyöryviltä voimilta, joita ei voi nujertaa (myös Honkasalo 2004, 38). Kuitenkin suomalaisuuden diskurssiin kuuluu kamppaileminen eikä yksilö luovuta. Muutokset koskevat kaikkia, mutta sopeutumiskeinot vaihtelevat. Jotkut esittävät kohtalonomaisesti vaihtoehtonaan vain jäämisen. Synnyinseuduilta ei voi muuttaa, sillä ympäristö on niin kiinnipitävä. Kun jäätyään kohtalon itselle määräämään paikkaan lopulta huomaa pärjäävänsä tai selvinneensä ainakin eläkeikään tai muuhun ratkaisevaan vaiheeseen asti, onnistumisen tunne on suuri.

Marja-Liisa Honkasalo (2004, 57) kirjoittaa tutkimastaan tyhjentyvästä pohjoiskarjalaisesta kylästä, että toiminta siellä on minimaalista tai kiinnipitävää toimintaa. Omassa tutkimuksessani tämä on hyvä nimitys kuvaamaan joidenkin iäkkäiden naisten paikallista toimintaa. Honkasalo kuvaa kauniisti ja oivaltavasti tämän arkisen toiminnan olevan ”pienimuotoista suhteessa valtaviin päämääriinsä – ajattelen sen tähtäävän maailman pitämiseen paikallaan, oman ja perheen otteen turvaamiseen, pysyttämiseen maailmassa” (mts.). Tutkimuksessani äärimmäisen pienimuotoista luontaishoitoyritystä hoitava vanhempi nainen kuvaa monessa kohdassa juuri tällaista mikrotoimintaa, jolla hän toivoo voivansa tarjota rauhoittumisen paikkoja, hengittämisen tiloja sekä historian ja tulevaisuuden jatkumia, jotta sekä hänen itsensä että asiakkaidensa olisi helpompi säilyttää otteensa. Hyöriämpää arkea elävien toiminnassa voi havaita aivan samoja piirteitä. Näin ollen heidän panoksensa maaseudun elämänuskon ylläpitämisessä on tärkeä.

Honkasalo muotoilee kyläläistutkimuksensa asetelman sanoen tutkimuksensa olevan peilikuva sille tutkimukselle, jossa halutaan tavoittaa ihmisten keinoja rakentaa identiteettiään ja kotiaan uusissa tilanteissa, muutosten jälkeen uusissa paikoissa. Honkasalon (2004, 60) huomio on sellaisissa ihmisissä, ”joilta kotiseutu elinkeinon ja elämisen lähteenä on menossa ‘alta pois’ mutta jotka kuitenkin

pysyvät seudulla”. Oma lähtökohtani on ollut samantyyppinen pysymisen tarkastelu lähtemisen sijaan. Lähteminen ei tutkimushenkilöilläni ole aktiivisesti harkinnassa, vaan he toimivat vireästi ja samalla meneillään oleviin muutoksiin sopeutuen. Maaseutukontekstissa jäämisen ja lähtemisen kysymykset ovat silti aina kantaa ottamista odottaen läsnä. Jäämisen perusteluja ja ymmärtämistä ilman kummastelua löytyy juuri arjesta kysymällä ja konkreettista seuraamalla. Nimenomaan kaikille väistämätön mutta joillekin myös mielekäs ja onnea tuova arki pitää kiinni. Arjen otteen säilyttävä luonne kiteytyy paikkoihin ja ihmisten ympäristösuhteeseen. Kodiksi koetusta paikasta voi puhua haastattelemani suutariyrittäjän tapaan ”mun maailmanani”. Näin kokonaisvaltaisessa tunteessa elämä ei myönteisen paradoksaalisesti kuitenkaan ole rajoittunut paikkaan. Sen sijaan paikka antaa voimia ja sieltä käsin voi kohdata laajemman maailman monimutkaiset muutokset.

6.10 Yrittäjyysdiskurssi elettyinä

Tässä jaksossa keskityn eksplisiittisesti ruotimaan yrittäjyysdiskurssia maaseudun naisyrittäjien haastatteluissa. Pohdin, missä ja millaisena se näkyy puhunnassa sekä miten jokin diskursiivinen muodostelma ylipäätään voi näkyä haastattelupuheessa. Nyt katson aineistoa tiukemmin juuri yrittäjyysdiskurssin läpi, kun taas materiaalin keruuvaiheessa sekä aiemmassa analyysissä en ole rajannut tarkastelukulmaa vain lähtökohtana olleen diskurssin etsimiseen.

Tunnistettu ja tuntematon

Ulla Hytin (2003, 46) tutkimuksessaan haastattelemat korkeakoulutetut yrittäjät olivat huomanneet 1990-luvun laman jälkeen virinneen positiivissävytteisen yrittäjyyspuhunnan ja muun muassa kokivat, että yrittäjyyttä arvostetaan ja pidetään tarpeellisenä. Hytti (mt., 289) tosin arvelee, että hänen tutkittavansa sekä oma institutionaalinen taustansa yhdessä olivat omiaan tuottamaan pätevän ja nyky-yrittämisessä kiinni olevan toimijan tarinoita. Minun aineistossani yrittäjyysdiskurssin jakamista ei voi nähdä yhtä suoraviivaisesti.

Yrittäjyysdiskurssi ei ole tutkimushenkilöilleni vieras, vaikka he eivät tartu jokaiseen seikkaan, jossa itse näen esimerkiksi sanavalinnoissa tiettyjä tavoitteita ajavaa yrittäjyyspuhuntaa. Yrittäjyys on siinä määrin hallitseva diskurssi, yhtenäisellä tavalla keskusteltu teema, että sillä on jotakin jaettua lähes kaikkien kanssa. Yrittäjyys ratkaisuna ei ole maaseudulla vain abstrakti diskurssi vaan konkreettinen olosuhde. Näitä tuskin voi erottaa kokonaan toisistaan, sillä käsitykseni mukaan diskurssin syntyminen edellyttää jotakin materiaalista, kuten taloudelliset vaikeudet. Maaseudun pelastaminen ei ole vain ulkopuolisilta asiantuntijoilta opittu hokema, vaan paikassa elämällä omakohtaiseksi tullut ja syvällisesti sisäistetty tavoite. Työn tekeminen maaseudun puolesta on päämotiivien joukossa useammalle haastateltavalle. Norjalaistutkimuksessa löytyi myös yrittäjyyden syyksi halu tehdä jotain seudun hyväksi (Ljunggren ym. 2000, 125).

Haastattelut osoittavat eriasteista yrittäjyysdiskurssin hengen mukaista toimintaa. Eri yhteyksissä vaihtelee, onko puhetapa individualistisen ”sisäisen yrittäjän” vai kenties maaseudun realiteetteihin sopeutettua ja aluekehittäjien

neuvoilla höystettyä kerrontaa tai esimerkiksi perheen ja sukupuolen traditioita korostavaa sukupuolitapaista yrittäjyyspuhetta. Jokainen keskustelee jollakin tasolla yrittäjyysdiskurssin kanssa ja sovittaa omaa toimintaansa jonkinlaiseen diskursiiviseen kehykseen. Eeva Jokista (2005, 18, 126) mukaillen voi todeta, että yrittäjyyttä koskeva diskurssi toimii tutkimushenkilöilläni peilinä ja tarjoaa tarvittaessa sanoja ja käsitteitä monimutkaisille ja ristiriitaisille asioille. Oletan ihmisten olevan aina diskurssien tuotetta mutta ei vain sitä, vaan he ovat myös kykeneviä refleктоimaan toimintaansa ja sen syitä. Analyttisesti voi jossain määrin erottaa sen, milloin haastateltavat itse hakevat kerronnalleen tukea yrittäjyysdiskurssista ja milloin minä analyysissä tulkiten heidän tukeutuvan jossakin törmäämäänsä yrittäjyysdiskurssin muotoon. Ensin mainituissa kohdissa haastateltava tunnistaa yrittäjyyspuheen olemassaolon, kun taas jälkimmäisessä hän ei siinä tilanteessa ajattele viittaavansa muiden puheisiin, lehtikirjoituksiin, toimenpide-ehdotuksiin tai muihin diskurssia luoviin teksteihin. Yrittäjyysdiskurssin tunnistamista ja ei-tunnistamista tarkastelen tässä jaksossa. Samoin voi eritellä sitä, milloin haastateltavat asettuvat käytäntöjään kuvatessaan tietoisesti mukailemaan yrittäjyysdiskurssia ja milloin kieltäytyvät siitä. Tähän kiinnitän huomiota myöhemmin tässä jaksossa. Seuraavissa esimerkeissäni diskurssit ja käytännöt, tunnistamiset ja huomaamattomuudet kuitenkin myös sekoittuvat, sillä olisi liian keinotekoisia ja idean kadottavaa pilkkoa aineistoa niin pieniin osiin, että niistä voisi nähdä aina vain yhden analysoitavan asian. Lomittuminen ja piiloutuminen on ominaista yrittäjyysdiskurssille.

Kuten mikään diskurssi, yrittäjyysdiskurssikaan ei ole irti konkreettisesta toiminnasta, vaikka diskurssiin voikin imeytyä piirteitä, jotka vievät sen kauas yksittäisten yrittäjien käytännöistä. Tutkimani yrittäjät tunnistavat kaikki yrittäjyyspuheen ja osaavat esimerkiksi sanoa jotakin asuinkuntansa yrittäjyyspolitiikasta. Se voi olla itse kokemansa kohtelun reflektointia tai yrittäjiä koskevien toimien suoraa kritiikkiä. Jokainen ei tunnista kaikkia samoja yrittäjyysdiskurssin puolia, joita itse olen identifioinut. Esimerkiksi naisyrittäjyyden erityisyyttä eivät kaikki mainitse. Joiltakin olen naisyrittäjyyspuheesta ja sen tavoitteista kysynyt, mutta kaikki eivät kysyttäessä tartu sen ideologisiin tai konkreettisiin seurauksiin. Toisinaan haastatteluissa puhutaan jonkin yrittäjyysdiskurssin osan mukaisesti huomaamatta sitä siinä kohdassa itse – diskurssia ei siis tunnisteta, ei huomata sen vaikutusta omiin käytäntöihin eikä esimerkiksi nähdä ristiriitaa oman yrittäjyyspolitiikkaan suunnatun kritiikin ja omien käytäntöjen välillä. Näytän joitakin tapauksia yrittäjyysdiskurssin tunnistamisesta, myötäilystä tai kritiikistä, sekä ei-tunnistamisesta, mikä tarkoittaa yrittäjyysdiskurssin sävyyn puhumisesta ilman että tarkoituksena on eksplisiittisesti arvioida diskurssin mitään osia. Tässä tarkastelemani toiminnot (tunnistaminen/ei-tunnistaminen) ja toimijat (tutkija/tutkittavat) muodostavat nelikentän. Siinä molemmat voivat tunnistaa yrittäjyysdiskurssin tai sen jonkun ulottuvuuden, vain tutkija voi tunnistaa sen, vain tutkittava voi tunnistaa tai kumpikaan ei tunnista yrittäjyyspuhetta jossakin haastattelun vaiheessa.

Tutkija ja tutkittava tunnistavat yrittäjyysdiskurssin	((tutkija ja tutkittava eivät tunnista))
Tutkija tunnistaa, tutkittava ei tunnista yrittäjyysdiskurssia	((tutkija ei tunnista, tutkittava tunnistaa))

Käytännössä vain kaksi yhdistelmää voi saada näkyville: joko molemmat huomavat diskurssin tai vain tutkija näkee sen. Jos kumpikaan ei huomaa yrittäjyysdiskurssiksi hahmottelemani puhetta, emme tietenkään saa siitä kiinni. Jos tutkittava sattuisikin puhumaan yrittäjyysdiskurssia myötäillen tai vastustaen mutta itse en sitä huomaa, ei myöskään se tule minun kirjoittamassani tutkimuksessa esiin. Ylipäätään kyse on tulkinnanvaraisesta ja yksittäisen henkilön mielipiteiden kokonaisuuden sivuun jättävästä analyysistä, eli otan esille haastatteluiden kokonaisuudesta jonkin verran irrotettuja kohtia. Aiemmassa analyysissä, erityisesti kolmen lähianalyysin kohdalla, olen puolestaan nimenomaan pyrkinyt välittämään lukijalle ratkaisujen ja tulkintojen kontekstit.

Erytyisesti maaseutukontekstissa yrittäjyysdiskurssi on koko ajan havaittavissa paikallislehdissä, kylätoiminnassa, kunnallispolitiikassa ja jopa muuttuvassa fyysisessä maisemassa. Yrittäjyys ja vireä elinkeinotoiminta on toivottua kaikkialla. Se, millä tavalla oman kokemuksensa voi liittää yrittäjyysdiskurssissa keskusteltuihin aiheisiin, vaihtelee tilanteittain. Suutari oli haastattelussa vilpittömän tyytyväinen neuvoja tarvitessaan saamaansa kohteluun ja koki, että erityisesti TE-keskuksessa hänen yrityksensä panoksesta oltiin kiinnostuneita. Samanaikaisesti hän kritisoi kunnan suhtautumista kaltaisiinsa yrittäjiin, jotka eivät ole "kermaa". Lisäksi hän ei tunnista itse omassa työssään trendikästä verkostoitumisen periaatetta, vaikka toimintatapa verkostojakin osoittaa. Diskurssinmukainen toiminta ajankohtaistuu omasta arjesta käsin. Suutariyrittäjän tapauksessa vahva paikkaan kiinnittyminen sekä hyvin tekemisen repertuaari saavat hänet toimimaan joiltakin osin yrittäjyysdiskurssissa ajatuin tavoin eli itse itselleen työtä hankkien, aluetta elävöittäen ja perinteitä arvostaen. Omaa yrittämisen tapaa vasten muodostuu myös vastustus suurta suosivaa ja vain rahaa arvostavaa asennetta kohtaan. Tämän asenteen seurauksena muun muassa sallitaan seudun elinvoimalle tärkeiden palveluiden lakkauttaminen. Yhteiskunnan yrittäjyyspuhe ei osu naisten pienyrittäjyyteen yleisenä eikä päivittäin, mutta arjen eri tilanteissa he tunnistavat vastustamiaan, tukemiaan, ulosjättäviä ja hyötyä tuovia yrittäjyysdiskurssin puheita ja käytäntöjä. Vaikka olisin määritellyt yrittäjät aineistossani ekspansiivisiksi, sekään ei tarkoita, että yrittäjyysdiskurssi edes konkreettisimmassa, paikallisissa muodoissaan olisi erityisen tuttu ja jaettu.

Haastattelemani mikrotukiyrittäjä kritisoi voimakkaasti nykyisten aloittavien yrittäjien tukia ja projekteja, jonka turvin uusia saman alan yrityksiä perustetaan. Tällaiset yritykset pystyvät tekemään halvemmalla samoja töitä kuin haastateltavani tai hänen tietokonealasta kiinnostunut poikansa, ja tuettujen uusien yritysten takia vanhat yritykset menettävät harvaan asutulla seudulla asiakkaitaan. Yrittäjä palaa aiheeseen parikin kertaa haastattelun aikana, mutta ei missään kohdassa huomaa, että tämä on juuri maaseudun yrittäjyysdiskurssille tyypillistä. Uutta yrittäjyyttä kannustetaan ja yrittäjiä autetaan alkuun – ja, jos kokonaisuus hoidetaan huonosti, jatkokehityksessä ei avusteta ja vanhoja yrittäjiä jätetään tyhjän päälle. Myös hänen oma yrityksensä on suurelta osin lähtenyt liikkeelle juuri projektien, kunnan ja työvoimaviranomaisten avustamana. Tätä hän ei kuitenkaan selitä toisaalla kritisoimallaan maaseutuyrittäjyyden tukemisella. Hän oli ensin työvoimakurssilla, jossa ylipäätään pääsi tutustumaan tietokoneisiin, sitten työllistettynä tekemässä kurssilla oppimiaan asioita, ja seuraavaksi hän kehitti taitojaan tuetussa projektissa. Tämän jälkeen hänellä oli valmista asiakaskuntaa omalle yritykselle.

Sama yrittäjä kertoo yhteistyöstään toisen, samalla alalla mutta eri painotuksella toimivan yrittäjän kanssa. Myöskään tässä hän ei yhdistä diskurssia omaan toimintaansa. Hän ei kuvaa toimintansa olevan mitenkään yrittäjyysdiskurssin ideaalin mukaista, vaikka minun tunnistamassani ideaalissa punotaan hyödyllisiä verkostoja. Samoin tulkitsen suutarin puhetta: hän toimii hyvin käytännöllisesti muiden käsityöyrittäjien kanssa verkostona, mutta ei edes yhteistyön alkamisprosessista tiedustellessani liitä siihen kertomista muualta saaduista neuvoista tai vastaavasta.

Yrittäjät siis tietävät yrittämisen edistämistoimenpiteitä, joista mainitsevat eri paikoissa haastattelua muun muassa taloudellisen tuen, yrityksiä alueelle houkuttelevat toimet, kunnan kannustuksen ja henkisen tuen ja yrittäjien huomioidemisen hankintoja tehtäessä sekä kunnan toiminnoista ulospäin kerrottaessa. Tosin monet ottavat kantaa näihin yrittäjyysdiskurssin ulottuvuuksiin nimenomaan niiden puuttumisen kautta. Silloin kun en suoraan kysy, mitä mieltä haastateltava on kunnan suhtautumisesta yrittäjyyteen tai miten hän on kokenut yrittäjyyden tukemisen vaan aihe tulee puheeksi sattumalta, yrittäjyysdiskurssista puhutaan erityisen usein kriittisesti. Sanotaan, että kunta ei arvosta oman alan pienyrittäjyyttä tai että se haluaisi edelleen panostaa vain teollisuuteen tai maatalouteen, elinkeinoja luovat kurssit ovat vain uusille yrittäjille tai työttömille ja asiantuntemusta ei löydy vaan politiikka ja henkilösuhteet sanelevat päätökset. Nämä ovat kertojilleen varmasti todellisia kokemuksia, joihin en toista, muiden kertomaa "totuutta" tiedä. Tunnistamatta tai huomaamatta jää kuitenkin se, kuinka puhujat itse ovat osa samaa diskursiivista toimintaa ja osin hyötyvät yrittäjyysmyönteisestä ajattelusta koko maassa, paikallisesti tai erityisryhmiin kohdistuen.

Eräs osa-aikaisena käsityöyrittäjänä toimiva nainen tunnistaa herkästi yrittäjyysdiskurssin muotoja. Hän tuntee miehensä työn vuoksi maaseutuyrittäjyyden hallintoa ja muita asiantuntijakäytäntöjä. Tästä tiedosta hän on hyötynytkin, sillä maatalouden sivuelinkeinotuet ovat auttaneet hänen yrittämistään – vaikka perheessä mahdollisesti harjoitettavasta maataloudesta ei mainita sanaakaan haastattelussa, miehen muualla työssä käymisestä kyllä. Toisin kuin muutamat muut, hän ei kommentoi joillakin seuduilla hyvin maatalouskeskeistä yrittämisen edistämistä. Sen sijaan hän on erittäin tietoinen, että on itse syrjässä maaseudullakin kaikkein toivotuimpana pidetystä yrittämisestä: mieluiten pitäisi panostaa yrittämiseen, joka on "työllistävää ja suurta ja komeata ja paljon käyttää rahaa". Yrittäjä mainitsee myös sen, että hänen marginaalisella asemallaan on paljon tekemistä sukupuolen kanssa. Sukupuoli kytkeytyy perhetilanteeseen ja aktivoituu siinä. Käsityöläinen ottaa usein puheeksi työ-perhe-yhdistelmänsä sukupuolitapaisuuden ja tietää asettuneensa siihen tietyllä tavalla vapaaehtoisesti. Elämän muut osat ja arjen kulku yhdessä tarkoittavat yrittäjän elämässä sitä, että lapsia on, vieläpä allergisia pieniä lapsia ja miehellä on työ, joka vie melko paljon aikaa ja josta ansaitsee paljon enemmän kuin naisen pienestä yrityksestä. Näin päävastuu lapsista on äidillä. Yritykseen panostamiseen jää juuri nyt vähän aikaa. Hän tiedostaa myös, että perheen kodin- ja lastenhoitoratkaisu on taloudellinen ja siksi perinteinen.

> Koska se on ihan, se on ihan rahallinen.

- Joo.

> Että mää en pysty tässä ikipäivinä semmisiin, semmisiin tuloihin että, että mun kannattais, että [miehen] kannattais jäähä tähän.

- Joo.

> Eliikkä se ratkasu on nyt ihan... No ehkä tällöinen perinteinenkin mutta, mutta kuitenkin olosuhteittenkin sanelema.

- Joo-o.

> Että jos tällöisellä käsityöläisyrittämisellä meinaa ihan oikeesti elää niin täytyy olla vaan, täytyy olla mahdollisuuet satsata siihen kaikkensa, silloin kun on perhe niin se ei käy, ei onnistu.

Käsityöyrittäjän tilannetta katsomalla ymmärtää, että elinkeinopolitiikan ja aluekehittämisen reunamilla kannatusta saa nais erityinen yrittäjyysdiskurssi, jossa annetaan tunnustus mikrokokoiselle, muihin velvollisuuksiin sovitulle yrittäjyydelle ja jossa etsitään konkreettisia keinoja vaikkapa yrittäjän lastenhoidon järjestämiseen. Samalla toki vahvistetaan maaseudun muutenkin sitkeitä sukupuolijärjestyksiä: on yrittäjyyttä ja erityistä naisyrittäjyyttä. Käytännön tasolla naisyrittäjyyden erityisyyden saa aikaan useimmiten äitiys. Yrittäjän ilman lapsia voi ehkä olla yrittäjä ilman nais-etuliitettä, äitiyrittäjä ei yhtä helposti. Diskursiivisessa tarkastelussa tätä erottelua ei juuri tehdä, vaan naisyrittäjyyspuheen nainen on ainakin potentiaalisesti äiti.

Kyseessä oleva käsityöläinen tuntee naisyrittäjyysdiskurssiakin, jonka sisällöistä itselleen oleelliseksi kokee erityisesti kysymyksen lastenhoidosta. Hän joutuu jatkuvasti pohtimaan, miten yhdistää se ja työvaltainen käsityöyrittäjyys, joka vaatii tuotteiden markkinointia, mikä puolestaan syrjäseudulla tarkoittaa muun muassa pitkiä messumatkoja. Nainen myös yleistää oman arkensa asioita laajempaan joukkoon. Esimerkiksi joustavien hoitopaikkojen puutteen hän sanoo vaikuttavan monen naisyrittäjän elämään, ja reflektoi samalla sitä, millainen maaseudun naisen ja äidin muutos on kyseessä. Vanhempi polvi ei hoitotarvetta välttämättä ymmärrä varsinkaan, jos äiti työskentelee kotona, ja toisenlaisen ideologian aikoinaan omaksuneet voivat paheksuakin sitä, että äiti pyrkii luomaan omaa uraa. Sireni (2003, 24–25) ehdottaa, että Suomessa, toisin kuin brittiläisellä maaseudulla (Hughes 1997, Little 1997, Little & Austin 1996) lastenhoito ja naisten työssäkäynti ei ole kulttuurisesti ongelma, sillä naisten työssäkäynnillä ja lastenhoitojärjestelmillä on pitkä historia. Pienessä paikallisyhteisössä ihanteet saattavat kuitenkin olla vielä naisten tasavertaisen osallistumisen vastaiset. Tasa-arvon kannattaminenkaan ei pienyhteisössä välttämättä muutu yrittäjää helpottaviksi käytännöiksi väen vähyyden ja työn erilaisten muotojen takia.

Tämä käsityöyrittäjä on selvillä myös muista naisyrittäjyyttä edistävästä toimenpiteistä ja on itsekin yrittänyt saada alulle naisyrittäjien vertaistukitoimintaa, mutta läheltä ei löytynyt riittävästi kiinnostuneita naisia. Lisäksi yrittäjä kertoo paitsi perheeseen, myös muihin yhteiskunnan sukupuolijärjestyksiin liittyvistä kokemuksista. Käsityksiä merkittävänä pidetystä elinkeinotoiminnasta kuvaa käsityöläisen aie koneellistaa tuotantoaan, mikä edellyttäisi ensin, että moinen kone olisi olemassa. Nainen miettii huvittuneena, miten hän menisi insinöörien puheille kertomaan, mitä tarvitsee. En tiedä, onko hän tai joku muu tänä päivänä sellaisen koneen saanut, mutta jo suunnitelma tilata pieneen, tällä hetkellä osa-aikaiseen tekstiiliyritykseen innovatiivinen keksintö aiheuttaa naurunsekaista epäuskoisuutta. Tällaistenkin tilanteiden vuoksi naisten toimintatilaksi jää ensisijaisesti miehistä erillinen, nais erityinen alue. Muiden toimintatilojen ottaminen omaksi vaatii aktiivista työtä.

Epäsuorasti hiukan pyytelemällä saan käsityöyrittäjän kertomaan, millaista "sanomaa" hän toivoo ja ajattelee levittävänsä seudulla, jossa muita hänenkaltaisiin yrittäjänä työskenteleviä ja siihen mieluusti panostavia on vähän. Nainen arvelee, että voi olla omanlaisensa työtä tekevän ja maatalouden ulkopuolisen äidin pioneeri:

> [--] että mä oon mielestäni niinkun sellanen tällä seudulla, tällä kylällä niinkun semmonen uudenlaisen ajat, nais, ylipäätään naisyrittäjyyden esimerkki.

- Joo.

> Et sitä asiaa voi toisinkin sitä elämää järjestää, muutenki kun pelkästään sen huushollin ympäriltä ja, ja kun on kuitenkin karjaton paikka että tietysti se karja työllistää täällä jos semmonen on niin ihan totaalisesti, että siinä ei oo sitten mahdollisuuksia, mutta että muute oon niinkun aika lailla erilainen tapaus. Ja se tietysti tuo että niinkun tän päivähoito-ongelmankin niin kyllä mä oon niinkun sen asian kanssa yksin.

Tässä lainauksessa on selvästi kyse omien käytäntöjensä kuvaamisesta arvioimalla niitä muuttuvan maaseudun kontekstissa. Diskurssin ulkokohtaisen tunnistamisen ja sen elämisen erottelu analyysissä on siis hieman väkinäistä. Tämä yrittäjä saa omalle toiminnalleen tukea yrittäjyysdiskurssista, jonka hän on huomannut maaseudulla sekä puheena että käytäntöinä. Muut lähiseudun asukkaat eivät sitä välttämättä ole omaksuneet eikä yrittäjyyttä edistävä puhe ole aina edennyt käytännön ratkaisuihin saakka. Tästä syystä perheenäidin tavoitteellista yrittämistä ei lähiseudulla välttämättä ymmärretä ja lastenhoito-ongelma tuntuu vaivaavan vain itseä. Vaikka käsityöyrittäjä tunnistaa yrittäjyysdiskurssin, mukaileekin sitä ja tiedostaa sen nais erityisiä muotoja, omiin käytäntöihin ottaminen ei aina onnistu, jos ympäristössä muut eivät ole yhtä valveutuneita diskurssin suhteen.

Mukailu ja kieltäytyminen

Kun haastateltavat tunnistavat yrittäjyysdiskurssin tai osia siitä, he kuvaavat käytäntöjään ja toiminnan taustafilosofiaansa mukaillen diskurssia tai kieltäytyen siitä. Seuraavassa näytän muutamia haastatteluista valittuja esimerkkejä yrittäjyysdiskurssiin asettumisesta tai sen joistakin muodoista kieltäytymisestä.

Lähianalyysissä olleen ateriapalveluyrittäjän ambivalentti suhde diskurssiin tuli esille jo aiemmin hänen kertomuksensa "kapitalisti"-pohdinnassa. Omiin kokemuksiinsa pohjautuen tämä ekspansiiviseksi määrittelemäni yrittäjä tuumii, että yrittäjänä kyllä joutuu tekemään kovemmin työtä kuin palkkatyöläisenä ja arvotkin ovat hiukan erilaiset, kun "tekee omaa" ja valta ja vastuu ovat itsellä. Hän jakaa siis yrittäjyysdiskurssin ajatuksia yrittäjämäisen ihmisen ominaisuuksista. Samalla hän sijoittaa itseään nimenomaan pienyrittäjiin, jotka ovat käytännöiltään lähempänä työläisiä kuin "kapitalisteja". Hän ja yrittäjämiehensä haluavat kehittää yrityksiään, mutta kaikki perustuu omaan työhön ja kehittäviin investointeihin, eikä statuksen rakentaminen ole tärkeää eikä ehkä sopivaakaan, "millään mersulla ei ajeta". Aktiivista yrittäjäotetta ja nimenomaan maaseudulla tarjolla olevien mahdollisuuksien hyödyntämistä kuvaa puolestaan se, että investointiriskejä ei olisi

uskallettu ottaa ilman tukia, jotka ovat juuri maaseudun yrittäjyysdiskurssin käytännön sovellutuksia.

Kyläkauppias mukailee yrittäjyysdiskurssin ideoita hyvästä yrittäjätuopista kertoessaan siitä, mikä esti häntä aloittamasta yritystä aiemmin. Hänellä on kaupallisen alan koulutusta ja kysyessäni, oliko hänellä jo opiskeluaikana kauppa mielessä, hän vastaa:

- > No kyllä mulla itellä mutta itse asiassa tuota sitten sotkeu'uin naimisiin ja tämmönen liian tasanen tavallaan, riskiä ottamaton!
- !
- > niin tuota valtion virassa olevan niinkun, tai viran sai sitten aikanaan tää minun mies ja tuota, sitten mänttiin vähän silleesti, tasanen turvallista juttuu niinkun että.
- Joo.
- > Että kummallakkii oli tämmösiä perinteisiä vähän, virkoja vaan.

Lainauksesta luen varsin voimakasta yrittäjäasennetta, sillä itse en – pelkkää pätkätyötä taustallani – kritisoi tasaista virkaa ja ihannoisi riskiä. Toki tämä nainen oli elänyt vakaudesta ja varmuudesta nauttien elämänsä kiireisimmät ja epävarmimmat ajat, sillä kauppiaksi hän ryhtyi vasta vakiintuneena, lasten ohitettua pikkulapsi-iän, kun suvussa ollut kauppa olisi muuten mennyt myyntiin. Lisäksi hänkin käyttää aineistossani tyypillistä ei putoa korkealta -retoriikkaa myöhemmin eli kertoo pitävänsä riskin ja toiminnan varsin pienimuotoisena.

Samaisella kauppialla on kiinnostava esimerkki erästä yrittäjyyden piirteen kieltämisestä, jota vaikkapa suutari ei kokenut voivansa estää. Kauppias sanoo, että ”meille ei kolkutella iltasella eikä yöllä” ja tämä siksi, että hän on perheineen tehnyt alusta lähtien aukioloajat selviksi. Yrittäjä on turvannut yksityisyyttään asiakkaiden menettämisen uhallakin, vaikka juuri maaseudun kyläkaupoista puhutaan paikkoina, jotka kilpailevat palvelulla ja joustavuudella. Kauppias on kuitenkin vetänyt rajan siihen, kuinka pitkälle mukailussa täytyy mennä. Sen sijaan siinä hän joustaa, että kauppaa ei ikinä panna pitkäksi aikaa kiinni, vaan esimerkiksi matkojen ajaksi sijaisia on saatavilla ja heihin on voitava luottaa. Tässä on samanaikaisesti sekä maaseudun ja kaupan alan yrittäjyysdiskurssin mukailua – asiakkaita on palveltava luvattuina aikoina poikkeuksetta – että diskurssin sellaisen osan kieltämisestä, jossa yrittäjä ei voi olla hetkeäkään vapaana yrityksestään eikä luottaa muihin sen päivittäisessä pyörittämisessä.

Samanmielisyyys yrittäjyysdiskurssin kanssa näkyy joskus siinä, miten omia käytäntöjä kuvataan yrittäjänä ja ennen yrittäjyyttä. Kauppias sanoo olleensa ”liian kova tekemään töitä” virassaankin, ja eräs parturi-kampaaja on sitä mieltä, että hänen valtava energiansa menisi hukkaan töissä vieraan palveluksessa. Työteliään luonteensa vastapainoksi moni vetoaa myös diskurssin korostamaan ominaisuuteen: yrittäjänä saa olla ”oman itsensä herra”, jolloin voi laiskotellakin silloin kun siltä tuntuu. Osa on ulottanut tämän mahdollisuuden käytäntöihinsä asti. He ovat ottaneet maaseudulla toimimisen erityiset mahdollisuudet aktiiviseen käyttöön ja kertovat vaikkapa poikkeavansa hiihtoladulle keskellä päivää. Monien kohdalla totuus on kuitenkin se, että yrittäjänä ei voi jättää huomioimatta sitä, milloin asiakkaat pääsevät paikalle, milloin virastot ovat auki ja ylipäätään sitä, missä rytmisissä yhteiskunta toimii. Kääntöpuoliakin on. ”Ei tunneta kesälomia, ei tunneta

talvilomia eikä sairausajan palkkoja” on retoriikkaa, mutta myös yrittäjän toiminnassaan kohtaamaa todellisuutta.

Omia käytäntöjä heijastellaan toisinaan abstraktin yrittäjyysdiskurssin luomiin mielikuviiin ”oikean yrittäjän” toiminnasta. Aika moni aineistossani kieltäytyy yrittäjyyden riskiä ja rohkeuden korostuksista. Haastateltavat kertovat pitävänsä yrittämisen käytännöt sellaisina, että ei joudu pulaan, jos kannattavuus muuttuu suuresti. Joiltakin osin tämä näkökanta on yrittäjyyspuhetta myötäilevää, sillä maaseudun naisyrittäjyysdiskurssissa ja konkreettisia toimintaohjeita antavissa neuvontapalveluissa on kyllä pientä, matalariskistä, rauhallista alkua ja varovaisuutta korostavia sävyjä. Samalla on sitäkin puhetta, jossa erityisesti naisia kehoitetaan jättämään turha arkailu ja syöksymään rohkeasti yrittäjyyteen ja siinä eteenpäin. Tällaista toimintaa ei aineistossani juuri tueta.

Käytäntöjä verrataan myös siihen, miten omalla toimialalla yleensä tai ideaalisti toimitaan. Matkailuyrityksissä ohjelmapalvelut ovat tällä hetkellä suosittuja tai ainakin paljon esillä. Päivämatkailua tarjoava kotieläinpiha ja elämyspuisto toimii kuitenkin juuri tätä vastaan, koska yrittäjä ei panosta ohjattuun toimintaan vaan tarjoaa puitteet, jossa kukin kävijä tai vierailijaryhmä saa keskittyä juuri siihen toimintaan, mikä eniten kiinnostaa. Samanaikaisesti tämän käytännön valinnassa on kyse yrittäjyysdiskurssin mukailusta siinä mielessä, että hän arvioi tapaa asiakkuuden kannalta. Asiakkaat ja lapsiryhmien vetäjät ovat olleet tyytyväisiä toimintamalliin.

Kotieläinpihayrittäjä kieltäytyy sellaisen aktiivisen yrittäjän käytännöistä, joka ottaa usein yhteyttä viranomaisiin ja asiantuntijoihin sekä solmii ahkerasti verkostoja muiden yrittäjien kanssa. Hän pyörittää vakaata yritystä, joka on ollut tähän asti kasvussa mutta yrittäjän iän takia vähitellen hiljenemässä. Työ on kausiluontoista, mutta täysipäiväistä ja käytännöt ovat tyypillisiä pienyrittäjälle. Silti hän sanoutuu irti yrittäjien keskinäisestä sosiaalisesta toiminnasta eikä halua viettää vapaa-aikaa muiden yrittäjien kanssa vapaamuotoisesti sen paremmin kuin muodollisestikaan esimerkiksi yrittäjyysseurassa. Hän ei myöskään mielellään ole kontaktissa asiantuntijatoimijoihin varsinkaan, jos oikeaa henkilöä pitää tavoitella pitkään tai muistuttaa monta kertaa hoitamaan lupaamansa asia. Yrittäjä on ”niin hirveen arka, että mulla on kynnys niin korkeella soitella niille”.

Myös luontaishoitoja tarjoavalla yrittäjällä on oma, valtavirrasta poikkeava ideaalinsa. Hän tunnistaa oman erilaisuutensa sekä käytäntöjen että ideologian tasolla. Hän puhuu siitä, millaisia ovat suuremmalla kapasiteetilla toimivat yritykset ja miten hänen oma yrityksensä poikkeaa suuresti muista, koululääketeen oppeja noudattavista terveysalan yrityksistäkin. Samalla hän kieltäytyy tietoisesti tehokkuuden ja talousajattelun hallitsemasta yrittäjyydestä. Hänen yrittäjyytensä ei ole suurta eikä tuottoisaa, mutta hänen ihanteensa eivät olekaan viidentoista minuutin välein vaihtuvat asiakkaat.

Oman toiminnan poikkeavuus tuodaankin melko usein jossakin kohdassa haastattelua esille. Moni mainitsee jossain vaiheessa haastattelua ihanneyrittäjän mallin, joka on suurimuotoista ja harjoittajalleen vaurauden merkkejä tuovaa yrittämistä. Tähän verrattuna tunnustetaan oman yrittäjyyden olevan aivan toisenlaista. Vaikka todettaisiin oman yrityksen kasvaneen ajan mittaan, muistetaan silloinkin jossakin välissä mainita, että eihän yritys iso ole vielä. Kuitenkin suhteellisesti voidaan puhua hyvinkin suuresta laajenemisesta. Poikkeavuuden

kokemus ei kuitenkaan kata koko haastattelupuhetta eikä mitä luultavimmin yrittäjyyden kokemusta. Oleellista onkin huomata yrittäjyysdiskurssin ulottuvuudet: abstrakteimmista ja maskuliinisimmista muodoista sanoudutaan irti, koska ne koetaan vieraiksi. Tällainen yrittäjyys ei välttämättä ole haastatteluissa paljon esilläkään, sillä kyselin pääasiassa omista yrittäjäkokemuksista ja maaseudun yrittäjyydestä. Maaseudun yrittäjyysdiskurssi onkin yleensä tunnistettu – kaikki tietävät, miksi yritysten saaminen syrjäisille alueille on tärkeää. Tähän diskurssiin asetetaan usein itsekkin. Irtisanoutuminen koskee yleisen yrittäjyyspuheen lisäksi erityisempiä diskurssin alueita, kuten juuri oman alan tiettyjä toimintatapoja.

Muiden naisyrittäjien toimintaan omia käytäntöjä rinnastetaan eksplisiittisesti melko vähän. Naisyrittäjien keskinäinen toiminta tai yhteisöllisyys nousee muutamissa haastatteluissa esille. Selkeimmin se oli esillä käsityöyrittäjällä, joka näki lastenhoitokosymyksen koko maaseudun naisyrittäjyyteen vaikuttavana pulmana. Hieman samaan viittaa huonekaluentisöijä, joka toteaa ironisesti, että ”pitäs olla miäs! Vois tehdä enempi töitä ja jättää [kotityöt], että ois vaimo joka tekis noi tyät!”. Hän tarkoittaa, että naisille jää tyypillisesti kaksoistaakka ja miehille saavat yleensä keskittyä palkkatyöhön tai yrittämiseen. Varsinaisesta naisyrittäjien yhdistystoiminnasta ei kovin monella ole kokemusta, mutta jotkut haluavat sanoutua siitä irti. Muualta muuttanut kampaaja kokee maaseutupaikan naisyrittäjätoiminnan ”hiukan vanhahtavaksi”; tosin hän itse kuuluu maa- ja kotitalousnaisiin ja viihtyy sen yhdistyksen tapahtumissa hyvin. Kotieläinpihayrittäjä kokee, että naisyrittäjien tilaisuuksiin pitäisi mennä kallis jakkupuku päällä, mikä ei ole hänen tapaistaan toimintaa. Hieroja sanoo käyttävänsä vähäisen vapaa-aikansa muuhun. Taksia ajanut nainen ei ole ollut naisyrittäjien toiminnassa mukana, mutta nyt uutta – naisvaltaisempaa – alaa harkitessaan ajattelee menevänsä naisyrittäjien toimintaan mukaan. Hän arvelee, että juuri naisyrittäjien yhteinen toiminta olisi antoisaa.

Vaikka järjestäytyneeseen naisyrittäjätoimintaan on tutustunut vain harva, naisyrittäjien keskinäinen yhteisyys tulee silti joskus haastatteluissa esille aivan muita toimintakäytäntöjä kuvattaessa. Samainen hieroja kertoo epämääräisestä asiakkaasta, jonka kanssa joutui tekemisiin. Miesasiakas oli ”tämmönen vähän itsensä paljastava tyyppi” ja nainen koki tullessa loukatuksi. Käynnin jälkeen hän soitti muille seudun naishierojille ja varoitti näitä henkilöstä, jonka kaikki naisina todennäköisesti kokisivat epämiellyttävänä. Yhteisyys ylsi tällöin melko vieraisiinkin naisyrittäjiin.

Läsnä ja karussa

Olen lähestynyt yrittäjyysdiskurssia erottamalla siitä kolme tasoa: yleisen, maaseutu- ja nais erityyppisen diskurssin. Yleisellä yrittäjyysdiskurssilla viitataan siihen, että abstraktia, etäisesti konkreettiseen toimintaan vaikuttavaa yrittäjyyspuhetta on kaikkialla. Erottelemani yrittäjyysdiskurssin muut osaset, monien muiden periaatteessa eroteltavissa olevien osien lisäksi, osoittavat, että yrittäjyys on puheavaruus, jossa keskustellaan lukemattomin eri tavoin. Yrittäjyys kokonaisuudessaan on metadiskurssi, joka panee erilaiset diskurssit yhteen ja tuo yhden käsitteen alle erilaisia tapoja keskustella samasta aihepiiristä. Koko yrittäjyyskeskustelun erilaiset sävyt kytkeytyvät samaan metadiskurssiin, vaikka yhteyttä ei välttämättä yksittäisen keskustelun kontekstissa tunnistetakaan. Fairclough (1992,

122) on määritelty metadiskurssin olevan intertekstuaalisuuden muoto, jossa tekstin tuottaja erottaa tekstistään tasoja ja eriyttää itsensä niistä. Tässä määritelmässä metadiskurssi viittaa tutkijan tekemiin diskursiivisiin erittelyihin, niiden yleisyytason nostamiseen ja täten niiden intertekstuaalisuuden huomaamiseen. Päädyn tässä jakson lopetuksessani pitämään yrittäjyyttä metadiskurssina tarkasteltuani sitä tutkimuksen eri vaiheissa eri kulmista. Yrittäjyys muodostaa diskurssien diskurssin lisäksi sen perusteella, miten se kytkeytyy tutkimushenkilöideni elämään.

Huomionarvoista on nimittäin se, että yrittäjäaineistossa ei kyseenalaisteta yrittäjyyden metadiskurssia. Yrittäjyys vain on ja tulee. Yrittäjyyspolitiikkaa saatetaan arvostella, naisyrittäjien kohteluun voidaan olla tyytymättömiä ja alueellisen elinvoimaisuuden eteen tehtävään työhön voidaan ottaa kantaa. Samoin esille tulee esimerkkejä, joissa näihin ollaan tyytyväisiä. Perimmäistä yhteiskunnallista ajattelumallia – yrittäjyyttä ja yrittävyyttä, ulkoista ja sisäistä yrittäjyyttä – ei kuitenkaan vastusteta tai huomata. Maaseudun naisyrittäjien tutkiminen antaa viitteitä siihen, että heidän asuinseutujensa muutokset nähdään vääjäämättöminä ja (hyvinvointi)valtiolliset tai suurteollisuusjohtoiset kehittämiset loppuun katsotuilta teiltä. Vain omasta toiminnasta lähtevä yrittäjyys on tie eteenpäin.

Toki kyse on siitäkin, että aikaa tai kiinnostusta yhteiskunnallisten kehityslinjojen pohtimiseen ei oman arjen touhussa ole. Useimmat haastateltavani ovat kiireisiä sekä työssään että perhe-elämässään. Vain harvalla elämäntilanne on sellainen, että se ei edellytä lapsista huolehtimista. Jos huolenpitovastuuta ei ole, yrityksen eteenpäinviemiselle halutaan antaa paljon aikaa. Jos taas muita huolehtimista vaativia tehtäviä on, ne yhdessä yrityksen konkreettinen pyörittäminen täyttävät päivät. Arki pitää kiinni. Arjen, nimenomaan paikassa eletyn, rutinoituneen arjen kiinnipitävyydestä kirjoitin edellä kotipaikkaa pohtivassa jaksossa. Arjen voi todeta olevan kiinnipitävää monessa merkityksessä. Arjen pieni, minimaalinen toimijuus saa syrjäisellä, hiipuvalla alueella asuvan säilyttämään otteensa maailmassa (Honkasalo 2004). Arkisella, säännöllisellä ja kotoisella on tärkeä merkitys normaalissa yhteiskunnassa toimimiselle, vaikka tämän huomaa selvimmin silloin, kun on tavallisen ulkopuolelle, kuten Granfeltin (1998) tutkimuksen kodittoman naiset ovat. Omassa aineistossani arki tarkoittaa erityisesti kiirettä, joka pitää kiinni sekä ajatukset että fyysisen ruumiin. Kuitenkin arki tulee nautittavaksi, kun hallitsee oman arkensa rutiinit, osaa ennakoida tulevia tilanteita ja pystyy lepäämään rutiineissa (Jokinen 2004, 2005). Tulee tunne elämänhallinnasta.

Tässä tilanteessa otetta ei haluta hellittää, vaan pitää pyörä pyörimässä. Yrittäjyyden suuri diskurssi säilyy ja saa kehittyä taustalla kenenkään huomaamatta, ehtimättä tai tahtomatta puuttua siihen. Eri osasineen yrittäjyysdiskurssi on läsnä ja karussa siten, että paikoin siitä voivat saada kiinni sekä tutkija että tutkittavat, mutta jotain siitä pysyy aina piilossa emmekä tunnista yrittäjyysdiskurssia meissä lopullisesti.

7 Lopuksi: kertaus ja arviointi

Tutkimustehtävänäni oli selvittää maaseudun naisyrittäjien yrittämisen tapoja yrittävässä yhteiskunnassa. Olen tarkastellut yrittämistä työn sisältöineen ja merkityksineen, mutta myös tämän työn ulkopuolista, siihen tiukasti kietoutuvaa elämää: paikkasuhdetta sekä sukupuolistuneita valintoja ja arkikäytäntöjä. Yhteiskunnallisena kontekstina tutkimuksessani on vahvasti vaikuttanut tilanne, jossa yhteiskunnan ja erityisesti maaseudun toivotaan ilmentävän yrittäjämäisiä piirteitä, kuten omaehtoisuutta, rohkeutta, eteenpäinpyrkimystä, innovatiivisuutta ja itsenäisyyttä. Olen kuunnellut ennen kaikkea tutkimushenkilöideni omia kokemuksia ja tutustunut niihin käytäntöihin, joita maaseudun naisyrittäjillä on. Ljunggren ym. (2000, 121) toteavat, että yhteiskunta luo edellytyksiä tai esteitä yritystä harkitsevalle henkilölle, mutta olosuhteet ja harkintaprosessi käsitetään usein erotettuna yrittäjän sosiaalisesta elämästä, jolla puolestaan on hyvin vähän tilaa yrittäjyystutkimuksessa. Kuitenkin yrittäjä on kudottu sisään sosiaalisiin järjestelmiin, joten ymmärtääkseen yrittämistä on tunnettava sosiaalinen konteksti. (Mts.) Olen avannut myös näitä sosiaalisia järjestelmiä ja kulttuurisia konteksteja.

7.1 Maaseudun yrittäjyysdiskurssi ja naisten toimintatila

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni koski yrittäjyysdiskurssin muotoja maaseudulla ja naisten toimintatilaa siinä. Kysymys oli tarkoitettu selvittämään maaseudun yrittäjyysdiskurssin sisältöjä, laajempia taustoja ja pienempiä vivahteita. Erityisesti huomion kohteena oli naisten asettaminen ja asettuminen puheeseen yrittävästä yhteiskunnasta. Tarkastelin kysymystä muiden tutkimusten, poliittisten ohjelmien ja asiantuntijaraporttien avulla. Näyttää siltä, että toimintatilaa löytyy, joskin sen ehdoista ja parhaiksi katsotuista sisällöistä keskustellaan. Naisten yrittäjätoimintaa ei voi tarkastella irrallaan yhteiskunnallisista lähtökohdista, joista käsin tilaa muotoillaan.

Lisääntyneen kansainvälisen talouskilpailun ja talouden vapautumisen on varsin yleisesti tunnistettu koskettaneen suomalaistakin yhteiskuntaa syvästi. Taloudellinen lama 1990-luvulla toi jo hyvässä vauhdissa olleen globalisaation rajusti näkyville kaikilla elämänalueilla ja politiikan lohkoilla. Poliitiikan uusliberalistiset sävyt ovat vahvistuneet ja vaatimukset yrittävästä elämänsenteesta ulottuvat varsinaisesta yrittämis- ja johtamistyöstä aina opetussuunnitelmiin asti (ks. Keskitalo-Foley ym. 2007). Kilpailullisuus on korostunut ja ideologisesti ja poliittisesti kaikki ovat yrittäjiä (Heiskala & Luhtakallio 2006a, 7). Tämä yhteiskunnallinen tilanne näkyy maassa eri tavoin eri alueilla ja ihmisryhmissä. Globalisaatio

ja sen tuomat muutokset eivät sellaisenaan ole helposti tavoitettavissa. Tapahtumat sijoittuvat edelleen tiettyihin paikkoihin, mutta ihmisten ja paikkojen sosiaaliset, kulttuuriset ja taloudelliset ominaisuudet vaikuttavat siihen, miten ja millaisin seurauksin muutokset tulevat niissä vastaanotetuiksi. Yrittäjyys on puheena levinnyt moneen suuntaan. Yrittäjyys esitetään diskursiivisesti dynaamisena, innovatiivisena, kilpailullisena, rohkeutta vaativana sekä aktiivisuutta ja eteenpäin pyrkimystä osoittavana asenteena ja toimintana. Tällaiset yleisluontoiset piirteet assosioituvat kulttuurisesti enemmän maskuliinisiin kuin feminiinisiin ominaisuuksiin (Ahl 2002, 2004, Fenwick 2002, Keskitalo-Foley ym. 2007, Komulainen 2005, Koski & Tedre 2004, Pietiläinen 2002). Kulttuurisesti niitä myös arvostetaan enemmän kuin feminiinisinä pidettyjä ominaisuuksia kuten varovaisuutta, yhteisöllisyyttä, vastuunkantoa ja huolehtimista muista ihmisistä.

Maaseudun toimintaympäristöissä yrittäjyysdiskurssi ei ole yhtä abstrakti. Urbaani ja ruraali diskurssi eroavat jonkin verran toisistaan. Suomalaisessa alueellisessa kehittämisessä korostuvat kilpailussa pärjäämistä ja kaupunkiseutujen kehittämistä painottavat innovaatiopuheet, joissa maaseutu ei ole keskiössä (Eskelinen 2001, Jauhiainen & Niemenmaa 2006, Rosenqvist 2002). Maaseudun kehittämissyrkimyksissä näkyvät enemmän verkostot, hankkeet, projektit ja kumppanuus, jotka toki pyrkivät palvelemaan ennen kaikkea yritystoimintaa. Kuitenkin kovan kilpailun sijaan korostuu ihmisyyttä (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2004). Maaseudun kehittämisessä maatalouskeskeisyydestä halutaan joissakin linjauksissa eroon, sillä maatalouteen takertuminen ei tulevaisuudessa kehitä maaseutua kestävästi ja monipuolisesti (mt.). Rakenteellisista ongelmista kärsivillä alueilla yrittäjyys on keino, josta käyttämättömiä mahdollisuuksia etsitään.

Yrittäjyyttä halutaan kannustaa varsin moninaisilla aloilla, niin oleelliseksi se maaseutualueiden tulevaisuudelle nähdään. Tutkimukseeni osallistuneiden naisyrittäjien kommenttien mukaan paikallisesti on tosin eroja siinä, kuinka mieluusti yksittäiset virkamiehet ja asiantuntijat jossakin alueella tukevat kaikkea yrittäjyyttä ja kuinka hyvin yrittäjät kokevat tulleen huomioduiksi. Maaseudun yrittäjyysmyönteisen diskurssin oheen on silti alue- ja elinkeinopoliittisissa arvioissa katsottu tarvittavan erityistä naisyrittäjyyden edistämistä (Asikainen 2004, Asikainen & Komulainen 2004, Kauppa- ja teollisuusministeriö 2005). Ajattelumallin mukana naisissa on paljon käyttämätöntä potentiaalia, joka on saatava esiin yhtäältä alueellisen kehittämisen edistämiseksi ja toisaalta naisten tasa-arvon ja itsenäisyyden takia. Naisia kannustetaan löytämään omat voimavaransa, joilla viitataan naisia yhdistäviin, piilossa oleviin ja perinteisiin taitoihin. Maaseutu voi olla tai siitä voidaan tehdä hyvä toimintatila naisille, mikä käänteisesti olisi hyödyksi myös maaseudulle.

Naiserityinen toiminta avaakin toimeentulon mahdollisuuksia ja muokkaa positiivisesti identiteettiä, mutta toisaalta sukupuolijärjestykset ja perinteiset roolijaot eivät ratkaisevasti muutu (Koski & Tedre 2004). Naiserityisessä toiminnassa pitäytyminen voi myös tarkoittaa, että sukupuolineutraalille politiikalle ei koidu uhkaa, vaan se saa jatkua ennallaan, keskiössä ja tärkeänä. Siinä ei tarvitse nähdä sukupuolistuneisuutta eikä näin ollen horjuttaa peruspolitiikassa vakiintuneita käytäntöjä ja hierarkioita. (Lotherington 2005.) Erityisen naisnäkökulman vastapainona voi olla sukupuolen valtavirtaistaminen ja laajalle ulottuva tasa-arvo ilman

kummankaan sukupuolen erityistä korostamista. Mutkansa on siinäkin, sillä uusliberalistisessa politiikassa tästä näyttää seuraavan, että naisille suunnattuja lisäresursseja voidaan karsia. Sukupuolihan sisältyy jo kaikkiin kehittämistoimiin – jotka samalla tukevat jatkuvan kasvun ja kilpailun ideologiaa. (Hudson & Rönnblom 2007.) Uusliberalistiset kehitysjatukset lupaavat tukea juuri yrittäjyydelle ja sitä kautta myös naisten yrittämiselle, joko erityisryhmänä tai sukupuolineutraalin yrittäjyysnosteen osana. Näin naiset sekä pystyvät aukaisemaan uusia eteenpäin vieviä ovia että joutuvat kenties tahtomattaan edistämään kilpailu- ja pääomakeskeistä toimintaa. (Masson 2006.)

Suomalaisiin naisyrittäjyyttä arvioiviin ja edistäviin raportteihin on sisään kiedottuna aluekehitysperspektiivi. Sen mukaisesti naisten mahdollisimman laaja osallistuminen taloudelliseen toimintaan on hyväksi kansakunnalle ja sen pienemmille alueille. Naisyrittäjyyspuheessa ei tehdä vahvaa eroa kaupunkien ja maaseudun yrittämisen välillä. Naisten yrittämisessä nähdään paikasta riippumatta alueellista vaikuttavuutta. Tässä mielessä naiset otetaan diskursiivisesti mieluusti mukaan yrittämiseen. Kaikki eivät kuitenkaan välttämättä kannata resurssien antamista pelkästään naisiin kohdistuvaan toimintaan. Naisiin keskittyvää erillistä toimintatilaa tehdäänkin oikeutetuksi käyttämällä sukupuolineutraalille tai maskuliiniselle yrittäjyysdiskurssille ominaista kieltä. Naisille tyypillisistä aloista puhutaan tehokkuuden kielellä käyttämällä sellaista sanastoa kuin kasvupotentiaalia omaava sosiaali- ja palvelualan yrittäjyys, sosiaaliset innovaatiot, maaseudun naisten käyttämätön yrittäjäpotentiaali ja maataloudesta vapautuvat osaamisresurssit (Kauppa- ja teollisuusministeriö 2005). Samoin vakuuttavuutta haetaan hyödyistä, joita naisten yrittämisen ja sen tukemisen kautta avautuu suuremmille ihmisjoukoille: kun naiset menestyvät ja voivat hyvin, he turvaavat kokonaisten yhteisöjen selviytymistä ja kansakunnan kilpailukykyä. Jotta naiset voisivat toimia menestyksekkäästi, kehittämistoiminnassa on otettava huomioon heidän erityiset ominaisuutensa, aivan erityisesti äitiys. (Asikainen 2004.)

Yrittäjyysdiskurssi näkyy niin monessa suunnassa, että siinä on naisillekin monenlaisia paikkoja. Varsinkaan maaseudun kehitystä ajava diskurssi ei ole läpeensä maskuliininen, mutta se on taipuvainen tukemaan traditionaalisen feminiinisiä yrittämisen muotoja. Vastaavasti yrittäjyyden ja aluekehittämisen diskursseissa saatetaan pyrkiä häivyttämään sukupuoli näkyvistä uusliberalistiseen kilpailutalouteen huonosti sopivana tukitoimintana, mitä osa naisaktiiveista vastustaa myös. En ole pyrkinytkään purkamaan yrittäjyysdiskurssia tyhjiin, sillä olen lähestynyt diskurssia laajana ja hankalasti vangittavana ilmiönä, jossa enemmänkin houkutellessa kuin pakotetaan tiettyihin toiminta- ja ajattelumalleihin. Käyttämäni diskurssikäsitteiden mukaan yrittäjyyden diskursiiviset elementit ovat huonosti täsmälleen paikannettavissa siksikin, että ne ovat kiinnittyneet kulttuurimme ajan kuluessa vähitellen. (Ks. Wetherell & Potter 1992.) Ennen kaikkea yrittäjyys on tässä tutkimuksessa ollut diskursiivisena ja reaalisena näkyvää taustakontekstiä. Toimintatilan jäsentämisen jälkeen olen voinut keskittyä tämän naisten käytettävissä olevan toimintatilan mieltämiseen ja siellä toteutettujen käytäntöjen tarkasteluun.

7.2 Maaseudun naisyrittäjien käytännöt ja tulkinnat

Toisena tutkimuskysymyksenäni oli avata tutkimushenkilöideni yrittämisen käytäntöjä eli toimimisen tapoja. Yhtä lailla olin kiinnostunut niiden kokemisesta ja niihin liitetyistä merkityksistä. Käsitykseni epistemologiasta ja käyttämäni metodologia ovat merkinneet sitä, että olen pyrkinyt ja päässyt kiinni käytäntöihin ja merkityksiin sitä kautta, miten niistä kerrotaan. Naisyrittäjien omien käytäntöjen ja tulkintojen seuraaminen on ollut tärkeimmässä roolissa työssäni, ja olen tarkastellut sitä useiden apukysymysten kanssa monesta suunnasta kysely- ja haastatteluaineiston avulla. Kun kiinnostus on ollut käytännöissä ja merkityksenannoissa, vastaukset kysymykseen ovat monipuolisia. Kun lisäksi omalla käsittelytavallani olen itse vuoroin yhdistellyt ja hajauttanut naisyrittäjien tarinoita, ei yhden johtopäätöksen esittäminen onnistu. Esitän erilaisia kertomusversioita läpi tutkimuksen.

Yrittäjyyden käytäntöjen ja merkitysten tavoittelu alkoi kyselylomakkeella, jonka avulla hankin perustietoa yrittäjistä ja tiivistin kyselyyn vastanneista neljä yrittäjäkategoriaa: ekspansiiviset (18,5 %), vakaat (42 %), osa-aikaiset (22,5 %) ja heikoilla olevat (17 %). Luonnehdin kategorioita sekä sen mukaan, mitä mainitaan kuuluvan oman yrittämisen käytäntöihin että sen perusteella, miten näitä käytäntöjä tulkitaan. Halusin katsoa, löytyykö abstraktin tai maaseutu- tai sukupuolierityisemmän diskurssin ideaalien mukaista yrittäjyyttä, jos sitä ei erityisesti etsitä vaan tavoitellaan yrittämisen kokonaisuutta. Toin kategorioihin lisää sisältöä haastatteluiden avulla. Haastatteluilla myös perehdyin muutamaan keskeiseen naisyrittäjien elämää luonnehtivaan teemaan pitäen kategoriat vain etäisenä taustalla sekä seurasin yksittäisiä yrittäjyyden ympärille kiertyviä elämänkertomuksia.

Suurin osa koko aineistoni yrityksistä toimi pienimuotoisesti, vähäisellä riskillä, pääasiassa vain itsensä työllistäen, naisille tyypillisillä hyvinvointi-, palvelu- ja käsityöaloilla ja perheen tarpeet huomioon ottaen. Juuri tällaisia ominaisuuksia tutkimuksissa on liitetty naisten yrittäjyyteen (Bruni ym. 2005, Hyrsky 2006, Pietiläinen 2002). Maaseutukonteksti vanhoista elinkeinoista ja elämäntavoista kumpuavine kulttuurisine käytäntöineen ja arvoineen vahvistavat sukupuolitapaisuutta lisää. Samanaikaisesti juuri maaseudulla vahva yrittäjyysdiskurssi ja myös naisia mukaan innoittava puhe ovat osaltaan horjuttamassa tavanomaisia toimintamalleja. Perinteikkyyttä on ajateltu uusiksi. Traditionaalisuuteen ja samalla sukupuolitapaisuuteen nojaututaan melko paljon, mutta niitä tulkitaan yhä enemmän toisin. Seuraukset näkyvät monipuolisina, uutta ja vanhaa yhdistelevinä ja yrittäjästä toiseen vaihtelevina käytäntöinä.

Aineistossani kautta linjan, sekä kyselyssä että haastatteluissa, tulee esiin se maaseutua elävöittämään tähtäävän yrittäjyysdiskurssin mukainen seikka, että maaseutupaikalla on suuri merkitys yrittäjyyteen. Merkitys ulottuu käytännöllisistä valinnoista (maaseudulla voi harjoittaa esimerkiksi maatilamatkailun eri muotoja) emotionaaliseen ulottuvuuteen: maaseudun eteen halutaan tehdä työtä. Osin kyse on halusta osallistua talkoisiin maaseudun pelastamiseksi omalla elinvoimaa tuovalla yrittäjyydellään. Joillakin tällaista laajempaa aspektia ei ole tai se ei tule esille, vaan tällöin korostuu oman viihtyvyyden näkökulma ja lisäksi, mutta ei yksinomaan, perheen viihtyvyys. Maaseutu on yrittämisen ympäristönä tärkeä, sillä

se on toivottu asuinpaikka ja tämän merkityksen kautta sopiva tai ainakin kelpaava myös valitulle yrittämisen alalle ja tavalle. Juuri maaseutu on paikka, joka koetaan kodiksi, joskin siinä on vaihtelua, onko tärkeä paikka asuintalo, kyläyhteisö, maakunta tai laajemmin maaseutu. Joka tapauksessa kokemus lähiympäristöstä on oleellisella tavalla kytkeytynyt kokemukseen yrittämisestä ja usein myös yrittämisen käytäntöihin.

Kaikkien on yrittäjyytensä aikana pitänyt huomioida perhe jollakin tavalla. Perhetilanne järjestää yrittäjyyttä, mutta ei täysin suoraviivaisesti. Tulkintaeroja on, sillä jotkut katsovat, että lasten ollessa pieniä yrittämistä on kätevä aloitella, kun taas toisten mielestä juuri silloin yrittäminen ei onnistu. Sukupuoli aktivoituu muun muassa perheen yhteydessä ja on siinä kytköksissä ikään: äiti on esimerkiksi jo vapautunut yrittämiseen vaikuttavista perhevelvoitteista. Käytäntöihin vaikuttaa myös yksilöllinen tilanne, jonka vuoksi lasten ohella yrittäminen on toisilla huomattavasti hankalampaa kuin niillä, joiden tukiverkot ja yritysala mahdollistavat molemmat. Aineistossani lapsiin ja perheeseen otetaan joka tapauksessa aina kantaa. Diskurssi yrittäjyyden, tai minkä tahansa työn, ja perheen yhteensovittamisesta erityisesti naisia koskevana kysymyksenä tunnetaan.

Sukupuoli ja perhe tulevat näkyväksi toisinaan myös miehen työn kautta. Nämä kietoutuvat vahvasti myös asuinpaikkaan sillä yrittäjäperheellä, joka asuu miehen perimällä toimivalla maatilalla. Äitiys ja emännuus pitävät tämän haastateltavan oman alan yrittämisen osa-aikaisena, koska yrittämiseen ei jää emännyyden ohella kovin paljon aikaa, vaikka nainen onkin hyvin kiinnostunut alastaan. Sukupuolen, iän ja työelämän yhteys puolestaan näkyy esimerkiksi sen yrittäjän käytännöissä, joka yrittämisen lisäksi tekee keikkaluontoista palkkatyötä ja huolehtii teini-ikäisistä lapsista yhtä kiireisen yrittäjämiehensä kanssa. Hän haluaa tehdä raskasta yhdistelmää, koska arvelee, ettei hänenlaistaan neljä-viisikymppistä enää kauaa kaivata työmarkkinoilla.

Yhteiskunnassa vakiintuneita, kulttuurisia sukupuolirooleja myös vastustetaan ja omaa toimijuutta etsitään. Pari haastateltavaa oli tehnyt näin varsin myöhäisellä iällä. Esimerkiksi eräs aikoinaan sukupuolirooleja kyseenalaistamaton nainen kuljetti perheensä toiseen maakuntaan perustaakseen siellä yrityksen. Yksi yrittäjä puolestaan toimi pitkään miehensä rinnalla yrittäjänä siten, että nainen oli aina se, joka hoitaa perhevelvoitteet ja säättää yritykseen osallistumistaan niiden mukaan. Vasta paljon myöhemmin hän on päässyt tekemään varsinaista alanvalintaa, kun oli vaihtamassa alalle, josta on hyvin innostunut.

Yritykselle näyttää olevan etua, jos sen syrjäinen sijainti saa asiakkaat liittämään yrityksen palveluihin tai tuotteisiin syrjäisyyden viehätystä ja harvinaislaaduisuutta. Erityisesti tällä tavoin hyödynnettävissä olevalla alalla yrittäjä on voinut saada etua verkostoista ja projektirahoista, joita mielellään suunnataan juuri menestyneimmille ja parhaat edellytykset omaaville yrityksille. Varsinkin naisilla menestyksen imuun pääseminen näyttää edellyttävän myös sopivaa elämäntilannetta ja ympäristön suotuisia asenteita. Sopiva tilanne, sijainti ja suhtautuminen auttavat luomaan maaseutuyrityksiä, joista voi tulla menestyviä, kasvuun tähtääviäkin.

Haastattelin kahta yrittäjää, joiden yrityksellä kyselyn perusteella meni heikosti. Kummallakaan ei ole kyse yrittäjähenkisyyden puutteesta vaan oikeastaan päinvastoin. Toinen yrittäjä oli työteliäs ja valmis reagoimaan nopeasti – jopa niin,

että oli saanut korjattua aiemman ongelmallisen tilanteensa. Hän ei ollut sitoutunut yhteen yritykseen, vaan "oman tekeminen" yritystä eteenpäin viemällä ja uudistamalla on työssä tärkeämpää kuin tietyn, vaikkapa perhesyistä tärkeän yrityksen eteenpäin vieminen.

Toinen heikoilla oleva yrittäjä osoittaa, miten olosuhteiden alle voi musertua. Tässä tapauksessa liikehuoneiston raju vuokrannousu oli esille nostettu keskeinen ongelma, mutta tulkitsen sen olevan vain yksi negatiivinen sysäys ja paljastavan laajemmin joidenkin naisten haavoittuvuutta yrittäjänä. Kyseinen yrittäjä oli leski, joka oli työskennellyt miehensä yrityksessä palkatta eikä pääomaa oman yrityksen yllättävien menojen maksamiseen päässyt kertymään. Hänellä ei ollut sosiaalista turvaverkkoa kun ne, joita hän oli koko siihenastisen ikänsä auttanut, olivat kuolleet. Tilanteessa kytkeytyvät yhteen sukupuoli, ikä ja yhteiskunnalliset aika-tilat. Yrittäjän vaimona hän oppi tietynlaisia taitoja ja teki kauaskantoisia elämänvalintoja, mikäli valintatilanteesta varsinaisesti voidaan puhua. Evakkoperheen jatkuvat muutot, suuri työn määrä ja maanviljelyksen sekä yrityksen tarvitsema työpanos estivät oman edun miettimisen, esimerkiksi koulutuksen loppuun saattamisen tai ajokortin hankkimisen. Nyt, vähävaraisena, ajotaidottomana, syrjäisellä seudulla vähenevän ja vanhenevan väestön keskuudessa elävänä joustoihin ja riskeihin ei vain ole varaa, vaikka niitä kuinka yrittäjyyspuheessa yrittämiseen liitettäisiin. Kun lisäksi tapahtuu suunnittelemattomia muutoksia, kuten läheisen sairastuminen, selviytymisen tila on hyvin kapea.

Yrittäjyys ja siihen liittyvät piirteet ovat symbolisesti ja kulttuurisesti hege-
monista maskuliinisuutta mukailevia. Kun on nainen ja yrittäjä, on opittava ylittämään rajoja maskuliinisten ja feminiinisten kenttien välillä. (Bruni ym. 2005, 2.) Tätä aktiivista ylittämistyötä osoitin yhdestä lähianalyysissä olleesta haastattelusta. Jäsensin ompelimoyrittäjän haastattelun uskottavuusrepertuaarin ympärille sillä perusteella, että esille tulivat erityisesti markkinointiin liittyvät uskottavuusongelmat, joita pieni syrjäseudulla toimiva yritys kohtaa. Uskottavuutta lisätäkseen hän tekee jatkuvasti työtä osoittaakseen luotettavuuden: kätkee yrityksen sijainnin ja pienuuden, haluaa näyttää hyvän laadun, opettelee markkinointia ja varmistaa tarkasti käyttämänsä aputyövoiman huolellisuuden. Monet yrittäjät tekevät samantyyppistä tietoista ja toisinaan vaikeaksi koettua oman naistapaisten arjen sovittamista yrittämiseen, jossa olisi eduksi esiintyä mahdollisimman ammattimaisesti ja luottamusta herättäen – ja sukupuolineutraalisti.

Feminiiniseltä kentältä ei silti haluta eikä ole tarpeenkaan tulla kokonaan pois. Ompelimoyrittäjän haastattelun toiseksi keskeiseksi tulkintarepertuaariksi nimesin Päivin naisnäkökulman, mikä liittyy naisiksi mieltävien toimintatapojen ylläpitämiseen. Oman ideologian mukaisesti esimerkiksi äitiys edellyttää tietynlaisia käytäntöjä, kuten äidin toimeentulomuodon sopeuttamista lasten kotihoitoon. Nykyinen työskentelytapa ja siitä seuraava kotikeskeinen elämä tuovat kuitenkin nautintoa. Yrittäjä on löytänyt mahdollisuuksia toimeentulon hankkimiseen omalla alallaan ja omalla asuinseudullaan, vaikka molemmat kärsivät taantuneisuudesta. Juuri siksi hän haluaisi kehottaa arvostaman omia kokemuksiaan ja selviytymisstrategioitaan maskuliinisten ja feminiinisten kenttien välillä, jotta muutkin voisivat niistä hyötyä.

Maaseutupaikan vahva merkitys asukkailleen on ennalta tuttua monista suomalaisen maaseudun tutkimuksista (esim. Högbäck 2003, jolla on tosin myös

poikkeavia näkökulmia, maanviljelijöiden aspektista Silvasti 2001b, Sireni 2002, Ådahl 2004). Erityisesti haastattelemiani suutariyrittäjän kertomus kiertyy kokonaan paikkaan ja sukupuoleen liittyvien päättäväisyys- ja hyvin tekemisen repertuaarien ympärille. Tälle yrittäjälle paikan emotionaalinen tärkeys tulee jopa aineistoni kontekstissa erityisen vahvaksi vaikuttimeksi. Juuri omalla päättäväisyydellään hän on onnistunut säilyttämään kotitalonsa asuinpaikkanaan, vaikka maalla pysyminen on määrännyt työvalintoja. Perhetilanne – äitiys ja muualla työskentelevä yrittäjäpuoliso – liittyy kiinteästi yrittäjän päättäväisyysrepertuaariin. Syrjäiseen sijaintiin ja entiseen työhön liittyvien käytännön hankaluuksien vuoksi lastenhoito oli vaikeaa. Kun oli vakaasti päättänyt, että muuttaminen ei tule kysymykseen, oli yhtä päättäväisesti etsittävä muutosta työ/lapset/paikka -kolmion ainoaan liikkuvaan osaan eli työhön. Hän on esimerkki siitä, kuinka yrittäjänä arkiset käytännöt ovat muuttuneet suuresti ja kolmion työ-kärki on saanut paljon enemmän painoarvoa. Työtään suutariyrittäjä tulkitsee nyt hyvin tekemisen repertuaarilla, mikä sek in kytkeytyy maaseudun paikallisuuteen: hän haluaa tehdä työnsä niin hyvin kuin suinkin, mikä merkitsee perinteisillä työmenetelmillä, vanhalla ammattitaidolla ja huolella tekemistä. Suutarin kanssa on paljon puhetta myös väsymyksestä, joka vilahtelee useissa muissakin haastatteluissa. Yrittäjien, niin naisten kuin miestenkin, jaksamisessa olisi varmasti paljon tutkittavaa.

Yrittäjänä kehittyminen ja oman yrityksen eteenpäin vieminen on keskimäärin kaikkein merkityksellisintä aineiston ekspansiivisille yrittäjille. Erityisesti tämä korostuu lähianalyysiin ottamani ekspansiivisen ateriapalveluyrittäjän kohdalla. Monista aineiston yrittäjistä poiketen hänen tapauksessaan voi puhua yrittäjyyttä edeltävästä työurasta. Kuten aiempi työ, myös nykyinen yrittäjyys on hänelle tärkeää ja hän haluaa menestyä siinä. Tämä piirre hallitsee haastattelukerrontaa niin vahvasti, että nimesin sen menestykseen pyrkimisen tulkintarepertuaariksi. Hänelläkään se ei kuitenkaan ole mitä tahansa kunnianhimoa, vaan menestyksen tavoittelulla on selkeä yhteys toiseen repertuaariin, pienyrittäjän todellisuuteen. Se tarkoittaa sen ymmärtämistä, että perheellisenä ja taantuvalla maaseudulla elävänä on otettava huomioon paikalliset olosuhteet. Niihin suhteutettuna hän tulkitsee yrittämistään realistisesti ja onnistumistaan positiivisesti. Maaseudun pienyrittäjän naisen todellisuuden ymmärtämisessä ja siinä viihtymisessä auttavat juuret. Maaseudulla sijaitsevien juurten vuoksi hän pitää maaseutua miellyttävänä paikkana ja tuntee sille ominaiset käytännöt. Realistinen tulkintatapa on maaseudun naisten yrittämisessä tyypillisesti tuttu, sillä yrittämiseen lähdeittäessä on jo pohdittu tarkasti sekä paikan ominaisuuksia että omia resursseja.

Toisiinsa kytkeytyvät, tutkittavien usein tulkintojensa pohjaksi ottamat seikat, kuten yrittäminen toimeentulomuotona maaseutupaikassa, naisina ja perhevastuita kantavina toimijoina, näyttäytyvät yksilöllisillä tavoilla. Ne saavat ulkopuoliselle kuvattuina ja omin tulkinnoin maustettuina vaihtelevia muotoja. Samat palaset siis asettuvat yhteen monella tavalla. Tämä osoittaa intersektionaalisuutta, jossa ihmiset ottavat erilaisia positioita tarjolla olevien ja toisiinsa kietoutuvien identiteetikategorioiden verkostoissa (Crenshaw ym. 1995, Lykke 2003). Samoin kolme esimerkkihaastatteluani yhdessä muiden haastatteluideni laveamman analyysin kanssa ovat post-standpoint-lähestymistavan soveltamista. Olen tuonut esille maaseutuyrittämistä juuri tutkimieni naisten näkökulmasta. Olen katsonut naisten omien näkökulmien ansaitsevan syventymistä, joten en ole verrannut heitä miehiin,

hegemoniseen maskuliiniseen yrittäjäkuvaan kyllä. Olen myös halunnut päästä lähelle tutkittavieni arkikokemuksia ja välittää kiinnostuneen ja arvostavan asenteeni heille. Samalla olen tekstissä painottanut haastattelutilanteen erityisyyttä ja todellisuuden versioituneisuutta eli sitä, kuinka tilanteisia tarinoita olen saanut esille. Haastattelukertomukset ja niistä tuottamani esitykset ovat diskursiivisia. Tulokset ovat kieleen perustuvia ja osapuolten kulttuuristen taustakontekstien värittämiä, enkä usko niiden voivan muuta ollakaan.

7.3 Naisten arkinen yrittäjätyö ja yrittävän yhteiskunnan ideaali

Kolmantena tutkimuskysymyksenäni on ollut se, miten maaseudulla asuvien naisten päivittäinen yrittäminen käytäntöineen, strategioineen ja perusteluineen asettuu yrittävän yhteiskunnan ideaalin ja maaseudun syrjäytymiskehityksen pysäyttämistavoitteisiin eli yrittäjyysdiskurssiin. Eksplisiittisimmin olen tarkastellut näitä teemoja jaksossa Yrittäjyysdiskurssi elettyinä. Vastausta on rakennettu, kun olen tulkinnut yrittäjyysdiskurssia muodostavia raportteja ja tutkimieni yrittäjien kertomuksia. Näiden suhteista olen päätellyt muun muassa sen, että yrittäjyys nähdään äärimmäisen tärkeäksi sekä Suomen kansakunnan pitämisessä mukana kansainvälisessä kilpailussa että osin – eri tahojen ajamana – maaseutualueiden selviytymisessä (myös Komulainen 2004, 2005). Juuri yrittäjyyden laajasti jaetun tärkeyden takia myös naisille on toimintatilaa tietyin ehdoin. Haastattelupuheessa yrittäjyysdiskurssi ei erotu selvärajaisesti tutkijalle, sillä julkinen keskustelu yrittäjyydestä suodattuu erilaisten medioiden kautta ihmisten arkipuheeseen. Yrittäjät voivat kohdata yrittäjyysdiskurssin myös suoraan asiantuntijatoimijoiden kautta, mutta kaikilla ei ole ollut tällaisia kontakteja eivätkä he aina kohtaamisesta huolimatta omaksu kaukaisen tuntuista puhetta, joten diskurssin tunnistaminen säilyy monin tavoin haasteellisena.

Ajatus maaseudun vireyttämisestä yrittäjyyden avulla ei missään nimessä tule vain ulkoa päin, vaan ”maaseudun eteen eläminen” on omakohtainen ja syvällisesti sisäistetty tavoite monilla. Siellä täällä ilmenevä yrittäjyysdiskurssi toimii tutkittaville keskustelun osapuolena ja tarjoaa tarvittaessa sanoja ja käsitteitä havaitulle. Kiistatta diskurssia ei kuitenkaan jaeta, vaan sitä saatetaan vastustaa suoraan ja ennen kaikkea ottaa tilanteittain erilaisia kantoja tähän niin ikään tilanteittain erilaisena näyttäytyvään ilmiöön. Vaikka diskurssissa on piirteitä, jotka vievät sen kauas yksittäisten yrittäjien käytännöistä, yrittäjät tunnistavat silti kaikki yrittäjyyspuheen. He esimerkiksi kommentoivat joissakin yhteyksissä asuinkuntansa yrittäjyyspolitiikkaa ja refleктоivat omia kokemuksiaan sen valossa. Joskus vaikkapa yrittäjyysdiskurssiin kuuluvat itsensä työllistämistä edistävät hankkeet ovat esillä negatiivisesti latautuneena ilman että huomataan, että yrittäjät itsekin ovat näistä hyötynneet. Toisinaan taas yhdytään korulauseisiin mutta ei suoraan osata tunnistaa yhtään asiaa, josta itse olisi suorastaan saanut etua. Diskurssin aktiivisen käyttöön ottamisen paikat lähtevät omasta elämästä ja nimenomaan omien kokemusten tulkinnasta.

Kertomuksissa voin tutkijana kuulla absoluuttisia mainintoja yrittäjyysdiskurssin kohtaamisesta, mutta kertoja ei ollenkaan välttämättä itse tulkitse tällaista kohtaamista tärkeäksi. Yrittäjyysdiskurssi on tilanteittain sekä tunnistettu että

tuntematon. Näin se on naisyrittäjien elämänpiirissä sekä läsnä että sitä karussa. Yrittäjyyden suurta diskurssia ei kuitenkaan kyseenalaisteta – sitä, miksi toimeentulon hankkimisen oletetaan yhä vahvemmin perustuvan yrittäjyyteen joko konkreettisena yrittäjätoimintana tai kaiken läpi käyvässä asenteena. Uskotaan, että syrjäseutujen muutokset ovat vääjäämättömiä ja kansallinen teollisuus tai valtio hyvinvointia luovina yksiköinä ovat menneitä maailmaa, joten jäljelle jää oma yritteliäisyys. Mukaan meneminen, omien yrittäjäkäytäntöjen luominen ja arjen uudelleenrutinoiminen tässä kehityksessä on elämönhallinnan säilyttämiseksi tärkeää.

7.4 Tehty, toisin tehty, tekemättä

Teoreettisesti tutkimukseni on taustoitettu monesta suunnasta pääasiassa maantieteen kentällä. Kulttuurisen ja feministisen maantieteen ja sukupuolesta kiinnostuneen maaseutututkimuksen inspiroimana voisi tutkia montaa muutakin aihetta, mutta tekijöitä on vähänlaisesti. Osasyynä on maaseutua koskevan tutkimuksen ja politiikan voimakas kietoutuminen toisiinsa. Tästä on yhtenä seurauksena se, että sukupuolitutkimukseen kytkeytyvää teoreettista otetta ei ole usein mahdollisuutta paneutua pohtimaan, jos päätarkoituksena on etsiä vastausta käytännölliseen tai poliittisesti asetettuun tutkimusongelmaan. Samanaikaisesti sekä maantieteen että varsinkin feministisen perustutkimuksen puolella maaseutu-aiheet ovat syvällä marginaalissa. Sukupuoli, tilallinen konteksti ja muut kulloinkin analysoitavana olevat identiteetteihin vaikuttavat teemat joka tapauksessa liittyvät toisiinsa kaikkialla, niin 'maaseudulla' kuin 'kaupungissa'. Ne muodostavat uniikkeja kuvioita, joissa yksi tekijä, esimerkiksi maaseutuympäristö, ei yksinään ole määräävä.

Tieteellinen "lähtömaani", maantiede, voi olla myös luonnontieteellistä tutkimusta, jossa suositaan kovia menetelmiä ja mitattavia lopputuloksia. Maaseutututkimuksessa puolestaan korostuu politiikkayhteys ja tämän kiinnostuksen rinnalla ihmisten tulkinnat ovat vähemmän esillä. Ehkä siksi oman position tunnistaminen on vaikeaa ja minuun on vaikuttanut voimakkaasti Jaana Saarisen väitöskirjan *Naistutkijat tiedemaailmassa* kohta, jossa hän lainaa haastateltavansa, naistutkija Lauran ajatuksia oman tutkimuksen merkityksestä: "Laura kokee naistutkimuksen tekemisen myös raskaaksi, sillä valtavirtaa vastaan kulkeminen ei ole helppoa ja yksinkertaista. Hän leikittelee ajatuksella, että *olis kiva olla joku kaisla-asiantuntija. Tietää kaikki jostakin saatanan kaislasta ja tutkia sitä. Ja kaikki olis hirveen sitä mieltä, että tätä kaislaa on tärkeää tutkia. Sä oot niinku kaisla-asiantuntija ja sä käyt kaislakonferensseissa.* Mutta naistutkijana hän joutuu koko ajan kyseenalaistamaan valtavirtaa ja olemaan *rakkikoirana*, ulkopuolisena ja kummallisena yrittäen *interventioita semmosiin rakenteisiin, jotka ovat äärimmäisen luutuneita. Se vaatii hirveää kanttia.* Tällainen marginaalissa oleminen ei ole mitenkään helppoa, koska *koko ajan kyseenalaistetaan ja vedetään mattoa jalkojen alta.*" (Saarinen 2003, 79–80, kursiivit alkup.)

Näin naistutkimus on tärkeä kotikennel, vaikka siellä ei yhtenä laumana toimitakaan. Naistutkimuksessa on kuitenkin joitakin yhteisiä tavoitteita sekä jaettuja käsityksiä tiedon ja tietämisen olemuksesta. Erilaiset tavat sallitaan, vaikka tietysti

vain perustelujen kera. Samantyyppinen ”rakkikoirakokemus” lienee tuttu monille naistutkijoille, vaikkakaan ei varmaan yksinomaan heille. Kyseenalaistetuksi joutuu aika ajoin yksi jos toinenkin tieteenala, tutkimustapa, tutkimusaihe ja ennen pitkää myös tutkijapersoona, mutta juuri siksi on tärkeää, että myös tutkija voi tukeutua omiin taustayhteisöihinsä.

Asioiden yhdistely luonnehtii tapaa, jolla olen käsitellyt aineistoa. Olen ajatellut tutkimussuhteen repliikkeinä eli käsikirjoituksen, toisin sanoen tutkijan kysymysten, ohjeistamana vuoropuheluna, joka on sidottu juuri tähän vuorovaikutustilanteeseen. Analyysissä olen tavoitellut intersektionaalisuutta mutta käyttänyt tätä käsitettä varovasti. Olen siis tunnistanut ja osin jo ottanut lähtökohdaksikin tutkimushenkilöitäni positioivia kategorioita ja tarkastellut sitä, miten ne ilmenevät ja millaisia tulkintoja ne tuottavat. Näkökulma on ollut maaseudun naisyrittäjien sekä yksilöinä että ryhmänä. Koska olen siis halunnut lähteä jossain määrin marginaalissa toimivien naisten omista kokemuksista ja analysoida niitä monipuolisesti, olen kokenut jo pitkään käytetyn naisnäkökulmaisuuuden, standpoint-feminismin, tarjoavan yhtä lailla tulkintavälineitä. Itserefleksiivisten ajatusten läpikäymää keskustelua standpoint-tutkimuksesta (Harding 2004b) kutsun sekä termin juuret että sen päivitykset esiin tuovalla nimityksellä post-standpoint (Ikonen & Ojala 2007). Sillä olen tavoitellut naisten tiettyyn tilanteeseen, paikkaan ja ajankohtaan sijoittuneita kertomuksia, joissa keskiössä on ihminen – ei siis ilmiö, joka vain sattuisi olemaan olemassa eikä myöskään kuka tahansa ihminen, vaan erilaisia taustayhteisöjään heijastava, näkökulmaisia tulkintoja tuottava ruumiillinen ja tunteva toimija. Tällaisia toimijoita ja heidän toimintaansa olen tarkastellut kulttuurisen ja feministisen maaseutumääntieteen kehikossa, joka on ohjannut paikkojen kulttuurisen, taloudellisen ja poliittisen merkityksen huomioimiseen.

Tässä tutkimuksessa olen ollut kiinnostunut paitsi saavuttamaan tietoa, myös pohtimaan sitä, miten tietoa tuotetaan. Esimerkiksi postikyselyn ja puhelinhaastattelun rajoja venyteltiin. Kokeilin, voiko puhelimitse tehdä keskustelevaa teemahaastattelua ja voiko lomakkeella saada laadullista tietoa. Mietin tiedon rajoituksia myös siinä mielessä, mitä voin aineiston perusteella tietää toisesta ihmisestä. Tämä liittyy esimerkiksi siihen, että aineistoa oli tietynlaisen kattavuushaaveeni takia jo niin paljon, että tutkija-tutkittavasuhteen syventäminen useampaa haastattelukertaa käyttäen olisi ollut mahdotonta. Oli siis jätettävä joitakin myöhemmin mieleeni tulleita kysymyksiä auki tai oltava kysymättä jotakin ihmettelemääni asiaa, koska en tuntenut voivani udella niistä kovin nopeasti. Samoin keskustelun tapa ja se, miten käytäntöjään perustelee, oli varmasti erilaista vieraamman tutkijan kanssa kuin se olisi ollut ennalta tuttujen tai monen tapaamisen kautta tutuksi tulleen tutkijan kanssa. Myös pitkäaikaisessa tuntemisessa olisi omat pohdintansa. Jos osapuolet ovat kovin tuttuja keskenään, on mietittävä tarkasti, miten esittää asiat kolmansille osapuolille eli lukijoille, jotka tekevät omat tulkintansa tuntematta tutkimushenkilöitä ja välittämättä mitään tietoa itsestään. Sara Ahmed (2000) kirjoittaa, että emme tule tutkittaviksi eivätkä tutkittavat tule meidän kaltaisiksemme, vaan toinen pysyy aina osittain vieraana, vaikka on tullut osittain tutuksi. Tutkittava on sekä meidän tietämistemme kentillä että sen ulkopuolella (mt., 50). Omassa tutkimuksessani olen reflektoinut sitä, kuinka huomaan olevamme tutkimushenkilöiden kanssa sekä tuttuja että vieraita ja käymme molemmat jonkun

verran toistemme tietämisen kentillä, mutta vain minä yritän pysäyttää heidän tietonsa paikalleen kirjoittamalla käsitykseni siitä.

Aineistoni iästä johtuen en tiedä, mitä tutkimani naiset tekevät juuri nyt. Suunnittelenkin yrittäväni tavoittaa samat yrittäjät haastatellakseni heitä uudelleen ja kuullakseni, millaisia ovat heidän käytäntönsä nyttemmin. Kaikki eivät todennäköisesti ole enää yrittäjinä, mutta tällaiset ja muut muutokset käytännöissä sekä niiden koetut vaikutukset ovat tärkeitä tutkimuskohteita. Maaseudun muutokseen voisi tarttua myös tarkastelemalla uusia yrittämisen muotoja. Kiinnostavia kysymyksiä olisivat muun muassa, millaista muutosta uudet yritysalat tuottavat yrittäjälle, asiakkaille, yhteisölle ja sitä kautta koko maaseudulle sekä sen mieltämiselle. Avauksia uusien alojen ja maaseutua totutusta poikkeavasti merkityksellistävään tutkimukseen ovat esimerkiksi tutkimukset hevosalan maaseutuvaikutuksista (Kansallinen hevostutkimusohjelma 2005, Varkia ym. 2006) sekä maataloilla tapahtuvien hoivapalvelujen tutkimus (Hassink & van Dijk 2006, Partanen ym. 2006).

Olen tuonut esille, että on olemassa avoimesti juuri naisille suunnattuja, aluekehittämiseen ja yrittäjyyden edistämiseen tarkoitettuja politiikkatoimia. Olen viitannut siihen, kuinka ne saattavat kannustaa naisia pysymään perinteisissä paikoissaan tai asettumaan naistapaiseen toimintaan, jopa alisteiseen asemaan ja vain niukan toimeentulon takaaville aloille. Sukupuolta tehdään poliittisissa aluekehitysdiskursseissa, myös sen naismuodoissa. Myös naiset tukevat sitä ja ovat mukana kehittämässä juuri naisille sopivia toimeentulomuotoja ja muita tukitoimia ja siten ehkä määrittelemässä kaikkien naisten paikkaa. Tässä olisi mielestäni merkittävä analyysin kohde. Kehittämistoimien, niin nais erityyppisten kuin muidenkin, sukupuolijärjestystä ylläpitävät tai muuttavat vaikutukset on hyvä huomata ja nostaa esille. Esimerkiksi diskurssianalyttisesti voisi seurata kehittämistavoitteiden muotoutumista, toteuttamiseen valittuja tapoja ja tulkintoja niiden seurauksista.

Päätöksiä viljelijöitä tutkinut Tiina Silvasti (2001a) toteaa, että naistutkimuksessa on pohdittu maalaisnaisten haluttomuutta omaksua emansipatorisia ajatuksia ja ajaa feministisestä näkökulmasta katsoen poljettuja oikeuksiaan. "Modernisaatioteorioiden virittämien tulkintojen mukaan koko maaseutu on jäänyt yhteiskunnallisessa kehityksessä kaupungeista jälkeen, ja feministisessä tutkimuksessa on oletettu, että kunhan maaseutuyhteisöt modernisoituvat eli saavuttavat korkeamman kehitystason, myös sukupuolten tasa-arvo paranee. Näiden teorioiden subjektit ovat kuitenkin urbaaneista lähtökohdista tulkittuja, eikä yhteisöjen ja niissä elävien ihmisten alueellinen, kulttuurinen ja historiallinen erityisyys tule huomioiduksi." (Mt., 37.) Silvasti toteaa, että aineiston kannalta on kuitenkin tärkeämpää tutkia maatalouskontekstin erityisyyttä kuin ihmetellä tutkimuspiirien lähtökohdista käsin emäntien asemaa. Oman tutkimukseni naiset ovat yrittäjänä toimiessaan kenties viljelijöitä enemmän joutuneet itse asemoimaan itseään muuttuvalle maaseudulle ja maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksen kentille. He tunnistavat epätasa-arvoteman, mutta he ajattelevat sukupuolistuneesta paikastaan toisin. Kuten varmasti nykyisillä emännilläkin, yrittäjinä heillä on liikkumatilaa, joka on sukupuolistunutta mutta johon he mukautuvat. Aivan kuten Silvastin tutkimuksessa, omassa tutkimuksessani ja valitsemassani tutkimusotteessa äärimmäisen oleellista on nähdä maaseutukontekstin erityisyys ja tulkita sukupuoli-

len tekemisen ja harjoittamisen tapoja siinä. Maantieteellä on merkitystä.⁴⁰ Samoin tärkeää on huomata naisten keskinäinen erilaisuus mutta silti naisen aseman erityisyys, sillä joitakin naisten keskinäisiä samuuksiakin on.

Maaseudulla eletään lyhyen periodin hankkeiden ja projektien keskellä. Maaseudun kehittäjä Ilona Alhoniemi (2007, 12) on todennut, että erityisesti sukupuolten tasa-arvoa ajavissa hankkeissa on vaikea saada osoitetuksi, että jokin tasa-arvoa parantava, kenties abstrakti ja pieni asia on saatu aikaan juuri tietyssä hankkeessa. Hiukan samoin on tämän tutkimuksen ”hyötyjen” ja ”tulosten” kanssa: ne eivät ole suoraviivaisia. Poliitikkoja ja kehittäjiä kiinnostavat ilmiöt ja muutokset useimmiten siitä näkökulmasta, mitä konkreettisia ja nopeita vaikutuksia niillä on tulevaisuudessa ja miten kehitystä pitäisi jatkossa ohjata. Näillä toimijoilla odotukset ovat suosituksissa, kun taas tutkijan ote on pohdiskelevampi: kuinka todellinen muutos on, miten se on vaikuttanut tietyn, kenties marginaalisen, ihmisryhmän käytäntöihin ja mitä seurauksia sillä näyttäisi olevan. (Heiskala & Luhtakallio 2006a, 8.)

Ihmiset eivät elä pelkästään projektia ja hanketta. Usein maaseudulla toimimista kuitenkin tutkitaan tällaisesta näkökulmasta. Hankkeisuus tuli niin läpikäyvästi maaseudulle EU-jäsenyyden kylkiäisenä, että myös tutkimuksellinen kiinnostus suuntautui eri teemojen ympärille koottujen hankkeiden toteuttamiseen, mieltämiseen, leviämiseen ja vaikutuksiin (esim. Hyyryläinen & Rannikko 2000, Korpimäki & Zimmerbauer 2005, Vesterinen 2007). Tämän tutkimuksen näkökanta on ollut, että mahdollista on myös tuoda esille tärkeänä pidetyn maaseudun ryhmän, naisyrittäjien, yrittämisen käytäntöjä ja kokemuksia lähtemällä heidän arjen kokonaisuudestaan ja antamalla kehittämistyön nousta esille siinä mitassa, kun se näyttää tulevan muiden asioiden lomassa. Tällöin tutkimuksen kohteena eivät välttämättä ole kehittäjäaktiivit eikä päätarkoituksena ole aluekehittämisen tai yrittäjyyden edistäminen.

Kaikkia näkökulmia ei voi saada samaan tutkimukseen; tämä on ollut tutkijan puheenvuoro, jota voi tuki lukea kehittämisenäkökulmastakin. Toivon suurimman vaikutuksen olevan ajatusten herättäminen, näkökulmien laajentaminen ja ymmärryksen lisääminen. Maaseudun asuttuna pitäminen myös uusliberalistisessa kilpailutaloudessa on poliittisen, mutta myös henkilökohtaisen tahdon asia. Maaseudulla nimittäin halutaan asua ja maaseutuympeiristöllä on vahvuuksia, joita ei voida siirtää kaupunkeihin. Ympäristö itsessään on keino, jolla maaseutualueet voivat selvitä (Heikkilä 2006, 88). Maaseudun miesten totaalisen syrjäytymisen vaara voi olla suurempi kuin naisten, mutta suurimmassa vaarassa tuskin ovat ne miehet, joilla on perhe ja puolisoilla hyvä työpaikka (Alhoniemi 2007, 13). Naisten elämän edellytysten tukeminen ei siis ole miehille ainakaan haitaksi. Maaseudulla elämisen tukeminen tarkoittaa ratkaisujen etsimistä sukupuolivaikutuksia sisältäviin ongelmiin. Tähän keskusteluun osallistuu myös työllistymiskeinon löytäneistä naisista tehty käytäntöjä ja tulkintoja tarkasteleva tutkimus.

⁴⁰ ”Geography matters!” on Doreen Massey ja John Allenin (1984) toimittaman, sosiaalisen ja spatiaalisen toiminnan vuorovaikutusta käsittelevän kirjan nimi, mutta lausahduksesta on tullut paljon käytetty maantieteilijöiden tahtoessa todeta, että maantieteelliset seikat – fyysinen ympäristö, suhteellinen sijainti, paikan aikaisemmat taloudelliset, poliittiset, kulttuuriset ja sosiaaliset kerrostumat, paikan kokemus ja niin edelleen – vaikuttavat oleellisesti yhteiskunnallisten prosessien ilmiasuun. Samat ilmiöt toteutuvat eri tavoilla eri paikoissa.

Lähteet

- Agnew, John (1987): *Place and Politics*. Allen & Unwin, London.
- Agnew, John A. & Duncan, James S. (toim.) (1989): *Power of Place: Bringing Together Geographical and Sociological Imaginations*. Unwin Hyman, Boston.
- Ahl, Helene J. (2002): *The Making of the Female Entrepreneur. A Discourse Analysis of Research Texts on Women's Entrepreneurship*. Jönköping International Business School, Jönköping.
- Ahl, Helene J. (2004): *The Scientific Reproduction of Gender Inequality. A Discourse Analysis of Research Texts on Women's Entrepreneurship*. Liber, Stockholm.
- Ahmed, Sara (2000): *Who Knows? Knowing Strangers and Strangeness*. *Australian Feminist Studies* 15:31, 49–68.
- Ahola, Anja (1993): *Menetelmäkö määrää tulokset? Puhelin- ja käyntihaastattelun eroista hyvinvointikysymyksiin vastattaessa*. *Sociologia* 30:3, 200–211.
- Alasuutari, Pertti (1989): *Erinomaista, rakas Watson. Johdatus yhteiskuntatutkimukseen*. Hanki ja jää, Helsinki.
- Alasuutari, Pertti (1994): *Laadullinen tutkimus. 2. uudistettu painos*. Vastapaino, Tampere.
- Alasuutari, Pertti (2001): *Johdatus yhteiskuntatutkimukseen*. Gaudeamus, Helsinki.
- Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri (1999): *Post-patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa*. Vastapaino, Tampere.
- Alastalo, Marja (2005): *Metodisuhdanteiden mahti. Lomaketutkimus suomalaisessa sosiologiassa 1947–2000*. Vastapaino, Tampere.
- Alderman, Derek H. (2006): *Naming Streets after Martin Luther King, Jr.: No Easy Road*. Teoksessa Schein, Richard (toim.): *Landscape and Race in the United States*. Routledge, New York, 213–236.
- Alhoniemi, Ilona (2007): *Marginaalista pohdintaa periferiasta*. *Naisuutiset – Kvinnonytt* 1/2007, 12–13.
- Allen, John (1999): *Spatial Assemblages of Power: From Domination to Empowerment*. Teoksessa Massey, Doreen, Allen, John & Sarre, Philip (toim.): *Human Geography Today*. Polity Press, Cambridge, 194–218.
- Allen, Sheila & Truman, Carole (1993): *Women in Business. Perspectives on Women Entrepreneurs*. Routledge, London & New York.
- Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj (1994): *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Studentlitteratur, Lund.
- Andersson, Sirpa (1996): *Hoivayrittäjänä maaseudulla*. Teoksessa Andersson, Sirpa & Simonen, Leila: *Uudistuvat hyvinvointipalvelut maaseudulla*. *Stakes, Raportteja* 191, Jyväskylä, 37–59.

- Anttonen, Anneli (1997): *Feminismi ja sosiaalipolitiikka. Miten sukupuolesta tehtiin yhteiskuntateoreettinen ja sosiaalipoliittinen avainkäsite*. Tampere University Press, Tampere.
- Anttonen, Anneli & Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.) (1994): *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino, Tampere.
- Apo, Satu (1995): *Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta*. Hanki ja jää, Helsinki.
- Aro, Laura (1996): *Minä kylässä. Identiteetikertomus haastattelututkimuksen folklorena*. SKS, Helsinki.
- Asikainen, Annamari (toim.) (2004): *Maaseudun naisten toimintaohjelma 2005–2008. Maaseutu kehittyä naisten työllä. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 17/2004*.
- Asikainen, Annamari & Komulainen, Minna (toim.) (2004): *Yhdessä vahvat – Naisyrittäjyyttä Suomessa, Italiassa ja Virossa. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 2/2004*.
- Autio, Veli Matti (1994): *Eri tutkimusmenetelmillä saavutettavien tietojen vakioisuudesta*. *Sosiologia* 31:1, 58–59.
- Auvinen, Riitta (1979): *Ylistämällä alistettu*. Teoksessa Eskola, Katariina, Haavio-Mannila, Elina & Jallinoja, Riitta (toim.): *Naisnäkökulmia*. WSOY, Porvoo, 183–192.
- Bacchi, Carol (2005): *Discourse, Discourse Everywhere: Subject "Agency" in Feminist Discourse Methodology*. *NORA Nordic Journal of Women's Studies* 13:3, 198–209.
- Barnett, Clive (1998): *The Cultural Turn: Fashion or Progress in Human Geography?* *Antipode* 30:4, 379–394.
- Bell, David (1997): *Anti-Idyll: Rural Horror*. Teoksessa Cloke, Paul & Little, Jo (toim.): *Contested Countryside Cultures: Otherness, Marginalisation and Rurality*. Routledge, London & New York, 94–108.
- Bell, David & Valentine, Gill (1997): *Consuming Geographies. We Are Where We Eat*. Routledge, London & New York.
- Bell, Michael (1994): *Childerley: Nature and Morality in a Country Village*. University of Chicago Press, Chicago.
- Berg, Lawrence D. & Kearns, Robin A. (1996): *Naming as Norming: 'Race', Gender, and the Identity Politics of Naming Places in Aotearoa/New Zealand*. *Environment and Planning D: Society and Space* 14:1, 99–122.
- Berg, Nina Gunnerud (2002): *Kjønn på landet og kjønn i byen. Om betydningen av kjønnete konstruksjoner av ruralitet for urban-rural migrasjon og hverdagsliv*. *Kvinneforskning* 26:1, 67–82.
- Berg, Nina Gunnerud, Dale, Britt, Lysgård, Hans K. & Löfgren, Anders (toim.) (2004): *Mennesker, steder og regionale endringer*. Tapir Akademisk Forlaget, Trondheim.
- Berg, Nina Gunnerud & Forsberg, Gunnel (2003): *Rural Geography and Feminist Geography – Discourses on Rurality and Gender in Britain and Scandinavia*. Teoksessa Öhman, Jan & Simonsen, Kirsten (toim.): *Voices from the North: New Trends in Nordic Human Geography*. Ashgate, Aldershot, 173–190.

- Berg, Nina Gunnerud & Foss, Lene (2002a): Kjønnsperspektiver på entreprenørskap – en introduksjon. Teoksessa Berg, Nina Gunnerud & Foss, Lene (toim.): *Entreprenørskap: Kjønn, livsløp og sted*. Abstrakt forlag, Oslo, 15–25.
- Berg, Nina Gunnerud & Foss, Lene (toim.) (2002b): *Entreprenørskap: Kjønn, livsløp og sted*. Abstrakt forlag, Oslo.
- Berg, Nina Gunnerud & Lund, Ragnhild (2003): Feminist Geographies. *Norsk Geografisk Tidsskrift* 57:3, 129–133.
- Blunt, Alison & Rose, Gillian (toim.) (1994): *Writing Women and Space: Colonial and Postcolonial Geographies*. Guildford, New York.
- Bock, Bettina B. & Shortall, Sally (toim.) (2006): *Rural Gender Relations: Issues and Case Studies*. CABI Publishing, Wallingford, UK & Cambridge, MA.
- Bonner, Kieran (1999): *A Great Place to Raise Kids: Interpretation, Science, and the Rural-Urban Debate*. McGill-Queen's University Press, Montreal.
- Bordo, Susan (1990): Feminism, Postmodernism, and Gender-Scepticism. Teoksessa Nicholson, Linda J. (toim.): *Feminism/Postmodernism*. Routledge, New York & London, 133–156.
- Bourdieu, Pierre (1977): *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bowlby, Sophie, Foord, Jo & Mackenzie, Suzanne (1981): Feminism and Geography. *Area* 13:4, 711–716.
- Bracke, Sarah & Puig de la Bellacasa, María (2004): Building Standpoints. Teoksessa Harding, Sandra (toim.): *The Feminist Standpoint Theory Reader. Intellectual and Political Controversies*. Routledge, New York, 309–316.
- Brandth, Berit (2002): Gender Identity in European Family Farming: A Literature Overview. *Sociologia Ruralis* 42:3, 181–200.
- Brandt, Berit & Haugen, Marit (2005): Doing Rural Masculinity – From Logging to Outfield Tourism. *Journal of Gender Studies* 14:1, 13–22.
- Bransholm Pedersen, Kirsten & Drewes Nielsen, Lise (toim.) (2004): *Kvalitative metoder – fra metateori til markarbejde*. Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.
- Bransholm Pedersen, Kirsten & Land, Birgit (2004): Den kvalitative forskningsproce. Teoksessa Bransholm Pedersen, Kirsten & Drewes Nielsen, Lise (toim.): *Kvalitative metoder – fra metateori til markarbejde*. Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg, 15–38.
- Breen, John, Calvert, Cheryl & Oliver, Judy (1995): Female Entrepreneurs in Australia: An Investigation of Financial and Family Issues. *Journal of Enterprising Culture* 3:4, 445–461.
- Bruni, Attila, Gherardi, Silvia & Poggio, Barbara (2004a): Doing Gender, Doing Entrepreneurship: An Ethnographic Account of Intertwined Practices. *Gender, Work and Organization* 11:4, 406–429.
- Bruni, Attila, Gherardi, Silvia & Poggio, Barbara (2004b): Entrepreneur-mentality, Gender and the Study of Women Entrepreneurs. *Journal of Organizational Change Management* 17:3, 256–268.
- Bruni, Attila, Gherardi, Silvia & Poggio, Barbara (2005): *Gender and Entrepreneurship. An Ethnographic Approach*. Routledge, London & New York.

- Buller, Henry & Hoggart, Keith (toim.) (2004): *Women in the European Countryside*. Ashgate, Aldershot.
- Burr, Vivien (1995): *An Introduction to Social Constructionism*. Routledge, London.
- Butler, Judith (1990): *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, London & New York.
- Butler, Judith (1993): *Bodies that Matter*. Routledge, London & New York.
- Buttner, E. Holly & Moore, Dorothy P. (1997): Women's Organizational Exodus to Entrepreneurship: Self-Reported Motivations and Correlates with Success. *Journal of Small Business Management* 35:1, 34–46.
- Bygrave, William D. & Hofer, Charles W. (1991): Theorizing about Entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice* 16:2, 13–22.
- Caalders, Janine, Dietvorst, Adri & Philipsen, Jan (2000): An Alternative to Standardisation and Conservation in Tourism Development: A Process Approach of Innovation. Teoksessa Haartsen, Tialda, Groote, Peter & Huigen, Paulus P.P. (toim.): *Claiming Rural Identities. Dynamics, Contexts, Policies*. Van Gorcum, Assen, 108–119.
- Carter, Nancy M. & Allen, Kathleen R. (1997): Size Determinants of Women-Owned Businesses: Choice or Barriers to Resources? *Entrepreneurship & Regional Development* 9:3, 211–220.
- Carter, Sara & Rosa, Peter (1998): The Financing of Male- and Female-owned Businesses. *Entrepreneurship & Regional Development* 10:3, 225–241.
- Castells, Manuel (1996): *The Rise of Network Society. Vol. I of the Information Age*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Christensen, Kathleen (1993): Eliminating the Journey to Work: Home-Based Work across the Life Course of Women in the United States. Teoksessa Katz, Cindi & Monk, Janice (toim.): *Full Circles. Geographies of Women over the Life Course*. Routledge, London & New York, 55–87.
- Cliff, Jennifer E. (1998): Does One Size Fit All? Exploring the Relationship between Attitudes towards Growth, Gender, and Business Size. *Journal of Business Venturing* 13:6, 523–542.
- Cloke, Paul J. (1985): Whither Rural Studies? *Journal of Rural Studies* 1:1, 1–9.
- Cloke, Paul (1989): Rural Geography and Political Economy. The Political-Economy Perspective. Teoksessa Peet, Richard & Thift, Nigel (toim.): *New Models in Geography Vol 1*. Unwin Hyman, London, 164–198.
- Cloke, Paul & Little, Jo (toim.) (1997): *Contested Countryside Cultures. Otherness, Marginalisation and Rurality*. Routledge, London & New York.
- Clout, Hugh (1972): *Rural Geography: An Introductory Survey*. Pergamon Press, Oxford.
- Code, Lorraine (1995): *Rhetorical Spaces. Essays on Gendered Locations*. Routledge, New York.
- Cooper, Frank Rudy (2006): Against Bipolar Black Masculinity: Intersectionality, Assimilation, Identity Performance, and Hierarchy. *UC Davis Law Review* 39:3, 853–906.
- Cosgrove, Denis & Daniels, Stephen (1988): *The Iconography of Landscape. Essays on the Symbolic Representation, Design and Use of Past Environments*. Cambridge University Press, Cambridge.

- Crenshaw, Kimberlé, Gotanda, Neil, Peller, Gary & Thomas, Kendall (toim.) (1995): *Critical Race Theory. The Key Writings that Formed the Movement*. New Press, New York.
- Creswell, John W. (1994): *Research Design. Qualitative and Quantitative Approaches*. Sage, Thousand Oaks, London & New Delhi.
- Cromie, Stanley (1987): Similarities and Differences between Women and Men Who Choose Business Proprietorship. *International Small Business Journal* 5:3, 43–60.
- Delphy, Christine (1984): *Close to Home. A Materialist Analysis of Women's Oppression*. Hutchinson, London.
- Denzin, Norman K. (1989): *The Research Act*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, Nj.
- DiPalma, Carolyn & Ferguson, Kathy E. (2006): Clearing Ground and Making Connections. *Modernism, Postmodernism, Feminism*. Teoksessa Davis, Kathy E., Evans Mary & Lorber, Judith (toim.): *Handbook of Gender and Women's Studies*. Sage, London, 127–145.
- Douglas, Mary (1991): The Idea of Home: A Kind of Space. *Social Research* 58:1, 287–307.
- Duncan, James & Duncan, Nancy (1988): (Re)-reading the Landscape. *Environment and Planning D: Society and Space* 6:2, 117–126.
- DuPuis, Melanie E. & Vandergeest, Peter (toim.) (1996): *Creating the Countryside. The Politics of Rural and Environmental Discourse*. Temple University Press, Philadelphia.
- Edley, Nigel (2001): *Analysing Masculinity: Interpretative Repertoires, Ideological Dilemmas and Subject Positions*. Teoksessa Wetherell, Margaret, Taylor, Stephanie & Yates, Simeon J. (toim.): *Discourse as Data: A Guide for Analysis*. Sage in Association with the Open University, London, 189–228.
- Environment and Planning (1991): Special Issue on New Perspectives on the Locality Debate. *Environment and Planning A* 23:2.
- Eräsaari, Leena, Julkunen, Raija & Silius, Harriet (toim.) (1995): *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Vastapaino, Tampere.
- Eskelinen, Heikki (2001): Aluepolitiikka rautahäkissä. *Kunnallissalan kehittämissäätöön Polemia-sarjan julkaisu nro 41*, Helsinki.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2003): *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 6. painos. Vastapaino, Tampere.
- Eyles, John (1985): *Senses of Place*. Silverbook Press, Wellingborough.
- Fabowale, Lola, Orser, Barbara & Riding, Allan (1995): Gender, Structural Factors, and Credit Terms between Canadian Small Businesses and Financial Institutions. *Entrepreneurship Theory and Practice* 19:4, 41–65.
- Fairclough, Norman (1992): *Discourse and Social Change*. Polity Press, Cambridge.
- Falconer Al-Hindi, Karen & Kawabata, Hope (2002): Toward a More Fully Reflexive Feminist Geography. Teoksessa Moss, Pamela (toim.): *Feminist Geography in Practice. Research and Methods*. Blackwell, Oxford, 103–115.
- Fenwick, Tara J. (2002): Lady, Inc.: Women Learning, Negotiating Subjectivity in Entrepreneurial Discourses. *International Journal of Lifelong Education* 21:2, 162–171.

- Filander, Karin (2000): Kehittämistyö murroksessa. Sitoutuminen, sopeutuminen ja vastarinta julkisella sektorilla 1990-luvulla. Acta Universitatis Tamperensis 777, Tampere.
- Fisher, Clare (1997): 'I Bought My First Saw with My Maternity Benefit'. Craft Production in West Wales and the Home as the Space of (Re)production. Teoksessa Cloke, Paul & Little, Jo (toim.): Contested Countryside Cultures. Otherness, Marginalisation and Rurality. Routledge, London & New York, 232–251.
- Fitzsimons, Annette (2002): Gender as a Verb. Gender Segregation at Work. Ashgate, Aldershot.
- Fox Keller, Evelyn (1988): Tieteen sisarpuoli. Pohdintoja sukupuolesta ja tieteestä. Vastapaino, Tampere.
- Friberg, Tora (1990): Kvinnors vardag. Om kvinnors arbete och liv. Anpassningsstrategier i tid och rum. Meddelanden från Lunds universitets geografiska institutioner, avhandlingar 109. Lund University Press, Lund.
- Gannagé, Charlene (1986): Double Day, Double Bind: Women Garment Workers. Women's Press, Toronto.
- Gartner, William B. (1990): What Are We Talking about When We Talk about Entrepreneurship? Journal of Business Venturing 5:1, 15–28.
- Gartner, William B, Bird, Barbara J. & Starr, Jennifer (1992): Acting as if: Differentiating Entrepreneurial from Organizational Behavior. Entrepreneurship Theory and Practice 16:3, 13–21.
- Gasson, Ruth & Winter, Michael (1992): Gender Relations and Farm Household Pluriactivity. Journal of Rural Studies 8:4, 387–397.
- Gergen, Kenneth (1994): Realities and Relationships. Soundings in Social Construction. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Gilbert, Nigel G. & Mulkay, Michael (1984): Opening Pandora's Box. A Sociological Analysis of Scientists' Discourse. Cambridge University Press, Cambridge. URL: <http://www.soc.surrey.ac.uk/books/OPB/prelim.htm> 4.6.2007.
- Gilg, Andrew W. (1985): An Introduction to Rural Geography. Edward Arnold, London.
- Glesne, Corrine & Peshkin, Alan (1992): Becoming Qualitative Researchers. An Introduction. Longman, New York.
- Goffee, Robert & Scase, Richard (1985): Women in Charge. The Experiences of Female Entrepreneurs. Allen & Unwin, London.
- Gothóni, Raili (1987): Pitkäaikaissairaana vanhuksen maailma ja uskonnollisuus. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 149, Helsinki.
- Granberg, Leo (2004): Maatalouden tulojärjestelmän synty. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.): Suomen maatalouden historia III: suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen. SKS, Helsinki, 91–140.
- Granfelt, Riitta (1998): Kertomuksia naisten kodittomuudesta. SKS, Helsinki.
- Green, Eileen & Cohen, Laurie (1995): 'Women's Business': Are Women Entrepreneurs Breaking New Ground or Simply Balancing the Demands of 'Women's Work' in a New Way? Journal of Gender Studies 4:3, 297–314.
- Greene, Patricia G., Brush, Candida G., Hart, Myra M. & Saporito, Patrick (1999): Exploration of the Venture Capital Industry: Is Gender an Issue? Teoksessa Reynolds, Paul D., Bygrave, William D., Manigart, Sophie, Mason, Colin M.,

- Meyer, G. Dale, Sapienza, Harry J. & Shaver, Kelly G. (toim.): *Frontiers of Entrepreneurship Research*. Babson College, Babson Park, MA, 168–181.
- Gregory, Derek (1994): *Geographical Imaginations*. Blackwell, Cambridge.
- Grosz, Elizabeth (1986): *What Is Feminist Theory?* Teoksessa Pateman, Carol & Grosz, Elizabeth (toim.): *Feminist Challenges: Social and Political Theory*. Northeastern University Press, Boston, 190–204.
- Grönfors, Matti (1982): *Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät*. WSOY, Helsinki.
- Guba, Egon G. & Lincoln, Yvonna S. (1994): *Competing Paradigms in Qualitative Research*. Teoksessa Denzin, Norman & Lincoln, Yvonne (toim.): *Handbook of Qualitative Research*. Sage, Thousand Oaks, 105–117.
- Haapala, Pertti (2004): *Väki vähenee – maatalousyhteiskunnan hidas häviö 1950–2000*. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.): *Suomen maatalouden historia III: suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen*. SKS, Helsinki, 233–254.
- Haataja, Anita (2005): *Äidit ja isät työmarkkinoilla 1989–2002/2003. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2005/29*, Helsinki.
- Haavind, Hanne (1982): *Makt og kjærlighet i ekteskapet*. Teoksessa Haukaa, Runa, Hoel, Marit & Haavind, Hanne (toim.): *Kvinneforskning: bidrag til samfunnsteori*. Universitetsforlaget, Oslo, 138–174.
- Hajba, Sirpa (1985): *Mies- ja naisryttäjien persoonallisuus*. Helsingin kauppakorkeakoulu, työpapereita F 133, Helsinki.
- Halfacree, Keith (1993): *Locality and Social Representation: Space, Discourse and Alternative Definitions of the Rural*. *Journal of Rural Studies* 9:1, 23–37.
- Halfacree, Keith (1994): *The Importance of 'The Rural' on the Constitution of Counterurbanization: Evidence from England in the 1980s*. *Sociologia Ruralis* 34:2–3, 168–189.
- Halfacree, Keith & Boyle, Paul (toim.) (1998): *Migration into Rural Areas: Theories and Issues*. John Wiley & Sons, Chichester.
- Haliseva-Soila, Merja (1993): *Maaseudun uudet asukkaat. Kaupunkilaisten maaseutukuva ja maallamuuttopotentiali maaseudun kehittämisen mahdollisuutena*. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, julkaisusarja A:2, Seinäjoki.
- Halliday, Joyce (1997): *Children's Services and Care: A Rural View*. *Geoforum* 28:1, 103–119.
- Halliday, Joyce & Little, Jo (2001): *Amongst Women: Exploring the Reality of Rural Childcare*. *Sociologia Ruralis* 41:4, 423–437.
- Hammersley, Martyn (1992): *Deconstructing the Qualitative-Quantitative Divide*. Teoksessa Brannen, Julia (toim.): *Mixing Methods: Qualitative and Quantitative Research*. Avebury, Aldeshot, 39–55.
- Hanhela, Tiina (2004): *Tutkimuksia naisista suomalaisella maaseudulla. Bibliografia. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 4/2004*.
- Haraway, Donna (1991): *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. Free Association Books, London.
- Harding, Sandra (1986): *The Science Question in Feminism*. Cornell University Press, Ithaca, N.Y.
- Harding, Sandra (1991): *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*. Open University Press, Milton Keynes.

- Harding, Sandra (1998): *Is Science Multicultural? Postcolonialisms, Feminisms, and Epistemologies*. Indiana University Press, Bloomington.
- Harding, Sandra (toim.) (2004a): *The Feminist Standpoint Theory Reader. Intellectual and Political Controversies*. Routledge, New York & London.
- Harding, Sandra (2004b): Rethinking Standpoint Epistemology: What is "Strong Objectivity"? Teoksessa Harding, Sandra (toim.): *The Feminist Standpoint Theory Reader. Intellectual and Political Controversies*. Routledge, New York & London, 127–140.
- Harper, Sarah (1997): Contesting Later Life. Teoksessa Cloke, Paul & Little, Jo (toim.): *Contested Countryside Cultures. Otherness, Marginalisation and Rurality*. Routledge, London, 180–196.
- Hartsock, Nancy (1987): The Feminist Standpoint: Developing the Ground for a Specifically Feminist Historical Materialism. Teoksessa Harding, Sandra (toim.): *Feminism and Methodology. Social Science Issues*. Indiana University Press, Bloomington, 157–180.
- Hasanen, Kirsi (2004): Hoivaa ja liiketoimintaa? Tarinoita elannosta, etiikasta ja ammatillisuudesta. Työelämäntutkimus – Arbetslivsforskning 2:2–3, 135–144.
- Hassink, Jan & van Dijk, Majken (toim.) (2006): *Farming for Health. Green-Care Farming across Europe and the United States of America*. Wageningen UR Frontis Series vol 13, the Netherlands. URL: http://library.wur.nl/frontis/farming_for_health/ 29.5.2007.
- Haugen, Marit S. & Villa, Mariann (2003): The Countryside – A Rural Idyll or a Boring Place? Young Peoples' Images of the Rural. Norsk Senter for Bygdeforskning, paper no. 13/03. Norwegian University of Science and Technology, Trondheim.
- Heikkilä, Katariina (2004): Farm Women's Entrepreneurial Activities in the Countryside in Transition. *Maaseudun Uusi Aika* 12:4. Finnish Journal of Rural Research and Policy, English Supplement, 123–135.
- Heikkilä, Katariina (2006): Does an Environment Make a Difference? Female Entrepreneurs on Farms in South-West Finland. *Ethnologia Scandinavica* 36, 78–90.
- Heinonen, Jarna, Kovalainen, Anne, Paasio, Kaisu, Pukkinen, Tommi & Österberg, Johanna (2006): Palkkatyöstä yrittäjäksi – tutkimus yrittäjäksi ryhtymisen reiteistä sosiaali- ja terveysalalla sekä kaupallisella ja teknisellä alalla. Työpoliittinen tutkimus 297, Helsinki.
- Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (2006a): Johdanto: Suunnittelutaloudesta kilpailukyky-yhteiskuntaan? Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.): *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Gaudeamus, Helsinki, 7–13.
- Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) (2006b): *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Gaudeamus, Helsinki.
- Heritage, John (1997): Harold Garfinkel ja etnometodologia. Suom. Ilkka Arminen ym., engl. alkuteos 1984. Gaudeamus, Helsinki.
- Hietaniemi, Leena (1996): Navakkaa pohjoistuulta suomalaisessa yrittäjämaailmassa. Teoksessa Veikkola, Eeva-Sisko (toim.): *Huipulla tuulee. Selvitys naisista ja miehistä elinkeinoelämän johtotehtävissä*. Työmarkkinat 1996:13. Tilastokeskus, Helsinki, 59–76.

- Hietaniemi, Leena (1999): Tuulen suunta kääntynyt suomalaiselle yrittäjäkunnalle? Teoksessa Veikkola, Eeva-Sisko (toim.): Onko huipulla tyyntynyt? Työmarkkinat 1999:12. Tilastokeskus, Helsinki, 77–87.
- Hirschmann, Nancy J. (2004): Feminist Standpoint as Postmodern Strategy. Teoksessa Harding, Sandra (toim.): The Feminist Standpoint Theory Reader. Intellectual and Political Controversies. Routledge, New York & London, 317–332.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1980): Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus, Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000): Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.
- Hisrich, Robert D. & Brush, Candida G. (1985): Women and Minority Entrepreneurs: A Comparative Analysis. Teoksessa Hornaday, John A., Shils, Edward B., Timmons, Jeffrey A. & Vesper Karl H. (toim.): Frontiers of Entrepreneurial Research. Babson College, Boston, MA, 566–587.
- Hochschild, Arlie Russell (1990): The Second Shift. Working Parents and the Revolution at Home. Piatkus, London.
- Hochschild, Arlie Russell (1997): The Time Bind. When Work Becomes Home and Home Becomes Work. Metropolitan, New York.
- Hochschild, Arlie Russell (2003): The Commercialization of Intimate Life. Notes from Home and Work. University of California Press, Berkeley.
- Hoikkala, Tommi (1993): Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Gaudeamus, Helsinki.
- Holloway, Lewis (2002): Smallholding, Hobby-Farming and Commercial Farming: Ethical Identities and the Production of Farming Spaces. Environment and Planning A 34:11, 2055–2070.
- Holloway, Lewis & Hubbard, Phil (2001): People and Place. The Extraordinary Geographies of Everyday Life. Prentice Hall, Harlow.
- Holmquist, Carin (1997): The Other Side of the Coin or Another Coin? Women's Entrepreneurship as a Complement or an Alternative. Entrepreneurship & Regional Development 9:3, 179–182.
- Holvas, Jakke & Vähämäki, Jussi (2005): Odotustila. Pamfletti uudesta työstä. Teos, Helsinki.
- Honkasalo, Marja-Liisa (2004): "Elämä on *ahasta* täällä". Otteita maailmasta joka ei pidä kiinni. Teoksessa Honkasalo, Marja-Liisa, Utriainen, Terhi & Leppo, Anna (toim.): Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä. Vastapaino, Tampere, 51–81.
- hooks, bell (1990): Yearning. Gender, Race and Cultural Politics. South End Press, Boston.
- Hudgens, Gerald A. & Fatkin, Linda Torsani (1985): Sex Differences in Risk Taking: Repeated Sessions on a Computer Simulated Task. Journal of Psychology, 119:3, 197–206.
- Hudson, Christine & Rönnblom, Malin (2007): Regional Development Policies and the Constructions of Gender Equality: The Swedish Case. European Journal of Political Research 46:1, 47–68.

- Hughes, Annie (1997): Rurality and 'Cultures of Womanhood'. Domestic Identities and Moral Order in Rural Life. Teoksessa Cloke, Paul & Little, Jo (toim.): Contested Countryside Cultures. Otherness, Marginalisation and Rurality. Routledge, London, 123–137.
- Huigen, Paulus P.P., Groote, Peter & Haartsen, Tialda (2000): Reclaiming Rural Identities. Teoksessa Haartsen, Tialda, Groote, Peter & Huigen, Paulus P.P. (toim.): Claiming Rural Identities. Dynamics, Contexts, Policies. Van Gorcum, Assen, 145–151.
- Huttunen, Laura (2002): Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkertoissa. SKS, Helsinki.
- Huuskonen, Visa (1992): Yrittäjäksi ryhtyminen. Teoreettinen viitekehys ja sen koettelu. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, sarja A-2:1992, Turku.
- Hyrsky, Kaisa (2006): Naisyrittäjyyden edistäminen – kasvatusta ja tukea naisten omilla ehdoilla. Teoksessa Kyrö, Paula & Ripatti, Anna (toim.): Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 4/2006, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 234–255.
- Hyrsky, Kimmo (1999): Entrepreneurial Metaphors and Concepts: An Exploratory Study. International Small Business Journal 18:1, 13–34.
- Hyry, Katja (1995): Elämänhistoriallinen kerronta tutkimuskohteena. Elektroloristi 1/1995. URL: http://cc.joensuu.fi/~loristi/1_95/hyr.195.html 8.11.2005.
- Hytti, Ulla (2003): Stories of Entrepreneurs. Narrative Construction of Identities. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, sarja A, 1/2003, Turku.
- Hyvärinen, Matti, Peltonen, Eeva & Viikko, Anni (1998): Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Vastapaino, Tampere.
- Hyyryläinen, Torsti (2002): Maaseutututkimus ja maaseutualan kehitys Suomessa. Esitelmä Maaseutututkijatapaamisessa Vaasassa 22.–23.8.2002. URL: <http://www.mua.fi/vaasa/torsti.htm> 24.5.2005.
- Hyyryläinen, Torsti & Rannikko, Pertti (2000): Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka. Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä. Vastapaino, Tampere.
- Häkli, Jouni (1992): Sosiaaliset prosessit, tila ja lokaliteettitutkimus. Tampereen yliopisto, aluetieteen laitos, sarja B; 63.
- Häkli, Jouni (1999): Meta hodot: Johdatus ihmismaantieteeseen. Vastapaino, Tampere.
- Härkki-Santala, Maria (2000): Jaksava emäntä? Teoksessa Högbäck, Riitta & Trast, Terhi (toim.): Monessa mukana. Näkymiä naisten työhön ja elämään maaseudulla. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu, 75–97.
- Härkki-Santala, Maria (2002): Oman elämänsä ehtoisa emäntä. Maatilan emännän emäntäkuva työn mielekkyyden ja muutoksen näkökulmasta. MC-Pilot, Tampere.
- Högbäck, Riitta (1995): Naisena maaseudulla. Tutkimus naisten asemasta erilaisilla maaseutualueilla. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, julkaisuja 41, Mikkeli.
- Högbäck, Riitta (1998): Maaseudun työmarkkinat ja sukupuoli. Vertaileva tutkimus vuosilta 1986 ja 1994. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, julkaisuja 59, Mikkeli.

- Högbacka, Riitta (2003): Naisten muuttuvat elämänmuodot maaseudulla. SKS, Helsinki.
- Ikonen, Hanna-Mari (1999): Työssä tehtaassa. Työn merkitys tehdasnaisten elämäkokonaisuudessa. Julkaisematon yhteiskuntamaantieteen pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopisto.
- Ikonen, Hanna-Mari (2002): Globalized Home Environments: On the Questions of Production and Social Reproduction. *Nordia Geographical Publications* 31:1, 47–54.
- Ikonen, Hanna-Mari (2003): Maaseudun naiset yrittäjinä – toimijoina, kohteina vai piilossa? *Alue ja Ympäristö* 32:1, 46–56.
- Ikonen, Hanna-Mari (2006): ”Tää on mun maailmani” – maaseutu naisyrittäjien kotina ja kontekstina. *Maaseudun Uusi Aika* 14:2, 5–20.
- Ikonen, Hanna-Mari & Ojala, Hanna (2005): Yhteisyyden luomista ja eron kokemuksia – haastattelu, konteksti ja feministinen tietäminen. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 18:1, 17–28.
- Ikonen, Hanna-Mari & Ojala, Hanna (2007): Creating Togetherness and Experiencing Difference in Feminist Interview – Knowing in a Post-Standpoint Way? *Graduate Journal of Social Science* 4:2, 80–103. URL: <http://www.gjss.nl/vol04/nr02/a06> 21.12.2007.
- Ikonen, Hanna-Mari & Pehkonen, Samu (2003): Explorers in the Arctic: Doing Feminine Nature in a Masculine Way. Teoksessa Möller, Frank & Pehkonen, Samu (toim.): *Encountering the North. Cultural Geography, International Relations and Northern Landscapes*. Ashgate, Aldershot, 127–151.
- Jacobs, Jane M. & Nash, Catherine (2003): Too Little, Too Much: Cultural Feminist Geographies. *Gender, Place and Culture* 10:3, 265–279.
- James, Preston E. & Martin, Jeffrey J. (1981): *All Possible Worlds: A History of Geographical Ideas*. 2. painos. Wiley, New York.
- Jauhiainen, Jussi S. & Niemenmaa, Vivi (2006): *Alueellinen suunnittelu*. Vastapaino, Tampere.
- Johnson, Steve & Storey, David (1993): *Male and Female Entrepreneurs and Their Businesses: A Comparative Survey*. Teoksessa Allen, Sheila & Truman, Carole (toim.): *Women in Business: Perspectives on Women Entrepreneurs*. Routledge, London & New York, 70–85.
- Jokinen, Arja (1996): Asunnottomat miehet ja kodittomat naiset. *Janus* 4:2, 97–117.
- Jokinen, Arja (2002a): Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. 2. painos. Vastapaino, Tampere, 37–53.
- Jokinen, Arja (2002b): Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. 2. painos. Vastapaino, Tampere, 126–159.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993): *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2002): *Diskurssianalyysi liikkeessä*. 2. painos. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Eeva (1996): *Väsänyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Gaudeamus, Helsinki.

- Jokinen, Eeva (2004): Kodin työt, tavat, tasa-arvo ja rento refleksiivisyys. Teoksessa Jokinen, Eeva, Kaskisaari, Marja & Husso, Marita (toim.): Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö. Vastapaino, Tampere, 285–304.
- Jokinen, Eeva (2005): Aikuisten arki. Gaudeamus, Helsinki.
- Jokiranta, Harri (2003): Se on miehen elämää. Maaseudulla asuvia miehiä elämäänsä kertomassa. Acta Universitatis Tamperensis 966, Tampere.
- Jones, Mary (1993): Rural Women. Teoksessa Allen, Sheila & Truman, Carole (toim): Women in Business: Perspectives on Women Entrepreneurs. Routledge, London & New York, 28–45.
- Julkunen, Raija (2003): Kuusikymmentä ja työssä. SoPhi, Jyväskylä.
- Julkunen, Raija, Nätti, Jouko & Anttila, Timo (2004): Aikanyrjähdys. Keskiluokka tietotyön puristuksessa. Vastapaino, Tampere.
- Junkkari, Marko (2000): Uusi yrittäjäpolvi ei yritä, vaan venturoi. Helsingin Sanomat 13.12.2000.
- Järviluoma, Helmi, Moisala, Pirkko & Vilkkö, Anni (2003): Gender and Qualitative Methods. Sage, London.
- Kainulainen, Kimmo (1995): Sukupuoli neljän ruuhkassa. Teoreettis-metodologisia pohdintoja naisten ja miesten työmatkaliikkuvuuden yhteiskunnallisista ehdoista. Joensuun yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Kulttuuri- ja suunnittelumaantieteen tutkimuksia n:o 4, Joensuu.
- Kainulainen, Kimmo (1996): Naisen työ, miehen matka: sukupuoli-identiteetti työmatkalla. Alue ja Ympäristö 25:2, 4–23.
- Kalleberg, Arne L. & Leicht, Kevin T. (1991): Gender and Organizational Performance: Determinants of Small Business Survival and Success. Academy of Management Journal 34:1, 136–161.
- Kamppi, Päivi (1992): Naiset yrittäjinä maaseudulla: esimerkkinä Polvijärven naisyrittäjät. Joensuu yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita n:o 7, Joensuu.
- Kansallinen hevostutkimusohjelma (2005): Työryhmämuistio MMM 2005:11. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki. URL: http://wwwb.mmm.fi/julkaisut/tyoryhmamuistiot/2005/trm2005_11.pdf 28.5.2007.
- Kantanen, Keijo (1991): Takaisin kotiseudulle. Tutkimus paluumuuton merkityksestä ja mahdollisuuksista maaseudun erilaistumisprosessissa. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja n:o 97, Joensuu.
- Karellikeskus (2006): Pohjois-Karjalan Karellikeskus – Naisten voimavarakeskus Oy:n verkkosivusto. URL: <http://www.karellikeskus.fi> 3.4.2006.
- Karjalainen, Pauli Tapani (1995): Kulttuurinen maantiede, nyt. Alue ja Ympäristö 24:1, 94–96.
- Kaskisaari, Marja (1995): Lesbokirja. Vieras, minä ja moderni. Vastapaino, Tampere.
- Kaskisaari, Marja (2004): Työstä uupunut: kärsimyksen modaalisuus. Teoksessa Jokinen, Eeva, Kaskisaari, Marja & Husso, Marita (toim.): Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö. Vastapaino, Tampere, 125–149.
- Kasvio, Antti & Nieminen, Ari (1999): Kilpailu työstä. Tutkimus globalisaatiosta, maailmanlaajuisesta työpaikkakilpailusta ja Suomen mahdollisuuksista. Tampere University Press, Tampere.

- Katila, Saija (2000): Moraalijärjestyksen rajaama tila. Maanviljelijä-yrittäjäperheiden selviytymisstrategiat. *Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis A* 174, Helsinki.
- Katz, Cindi (2001a): On the Grounds of Globalization: A Topography for Feminist Political Engagement. *Signs* 26:4, 1213–1234.
- Katz, Cindi (2001b): Vagabond Capitalism and the Necessity of Social Reproduction. *Antipode* 33:4, 708–727.
- Kauppa- ja teollisuusministeriö (2005): Naisyrittäjyys. Nykytilanne ja toimenpide-ehdotuksia. *KTM Julkaisuja* 11/2005.
- Kenway, Jane & Fitzclarence, Lindsay (1997): Masculinity, Violence and Schooling: Challenging 'Poisonous Pedagogies'. *Gender & Education* 9:1, 117–133.
- Keränen, Heikki, Malinen, Pentti & Aulaskari, Olli (2000): Suomen maaseututyypit. Suomen aluetutkimus FAR, selvityksiä 20, Sonkajärvi.
- Keskitalo-Foley, Seija (2003): En katso Lappia tunturin päältä. Paikan kokemuksia Lapin maaseudun naisten elämässä. Teoksessa Naskali, Päivi, Autti, Mervi, Keskitalo-Foley, Seija, Korhonen, Anne & Kutuniva, Mervi (toim.): *Tuulia. Feministisiä näkökulmia lappilaiseen sukupuolikulttuuriin*. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 4, Rovaniemi, 40–60.
- Keskitalo-Foley, Seija (2004): Kohti kuulumisen maisemia. Toimijuuden tilat ja paikat lappilaisten maaseudun naisten elämässä. *Acta Universitatis Lapponiensis* 78, Rovaniemi.
- Keskitalo-Foley, Seija, Komulainen, Katri & Naskali, Päivi (2007): Yrittäjäminuuden sukupuoli koulutuksessa. *Kasvatus* 38:2, 110–121.
- Kinnunen, Merja & Korvajärvi, Päivi (toim.) (1996): *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*. Vastapaino, Tampere.
- Kivimäki, Riikka (1996): Yrittäjät, perhe ja sukupuoli. Teoksessa Kinnunen, Merja & Korvajärvi, Päivi (toim.): *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*. Vastapaino, Tampere, 109–118.
- Knuuttila, Maarit, Pöysä, Jyrki & Saarinen, Tuija (toim.) (2004): *Suulla ja kielellä. Tulkintoja ruuasta*. Tietolipas 202. SKS, Helsinki.
- Kobayashi, Audrey (2006): *Why Women of Colour in Geography?* *Gender, Place and Culture* 13:1, 33–38.
- Koiranen, Matti (1993): *Ole yrittäjä: sisäinen ja ulkoinen yrittäjyys*. TT-kustannustieto, Helsinki.
- Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (toim.) (1996): *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.
- Komulainen, Katri (1994): Retki vastuurationalisuuden käsitteeseen. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 7:1, 30–39.
- Komulainen, Katri (1998): Kotihiiriä ja ihmisiä. Retorinen minä naisten koulutusta koskevissa elämäkertomuksissa. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 35, Joensuu.
- Komulainen, Katri (2004): Suomalainen – löydä sisäinen yrittäjyytesi! Kansa, kansalaisuus ja erot yrittäjäkasvatuksen oppikirjoissa. *Kasvatus* 35:5, 541–555.
- Komulainen, Katri (2005): Sukupuolitettu yrittäjäminä. *Sanomalehtiaineiston analyysi*. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 18:4, 18–30.

- Komulainen, Katri & Sinisalo, Pentti (2006): "Mul on amerikkalaisten työajattelumalli". *Itsensä työllistävien naisten urakertomukset ja yrittäjinä. Työelämäntutkimus – Arbetslivsforskning* 4:3, 149–159.
- Korpimäki, Ulla & Zimmerbauer, Kaj (2005): *Uusia asukkaita? Asukasmarkkinoinnin mahdollisuudet ja kehittämisen kohteet Etelä-Pohjanmaalla*. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Raportteja 8, Seinäjoki.
- Kortelainen, Jarmo (2005): *Epäpuhtaat liittoumat. Luonto ja tila maantieteellisessä toimijaverkkoajattelussa*. Teoksessa Lehtinen, Ari Aukusti (toim.): *Maantiede, tila, luontopolitiikka*. Johdatus yhteiskunnalliseen ympäristötutkimukseen. Joensuu University Press, Joensuu, 35–54.
- Kortteinen, Matti (1982): *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Otava, Helsinki.
- Kortteinen, Matti (1992): *Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Hanki ja jää, Helsinki.
- Korvajärvi, Päivi (1998): *Gendering Dynamics in White-Collar Work Organizations*. *Acta Universitatis Tamperensis* 600, Tampere.
- Korvajärvi, Päivi (1999): *Ikäyrjinnän kokemukset ja käytännöt työelämässä*. Teoksessa Kangas, Ilka & Nikander, Pirjo (toim.): *Naiset ja ikääntyminen*. Gaudeamus, Helsinki, 85–105.
- Koskela, Hille (1997): *Tilapuoli sukupuoli*. Teoksessa Haarni, Tuukka, Karvinen, Marko, Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.): *Tila, paikka ja maisema*. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Vastapaino, Tampere, 72–86.
- Koski, Leena & Tedre, Silva (2004): *Maaseudun naisyrittäjien työnteon ehdot*. *Työelämäntutkimus – Arbetslivsforskning* 2:2–3, 123–134.
- Kovalainen, Anne (1993): *At the Margins of the Economy: Women's Self-Employment in Finland 1960–1990*. Turun Kauppakorkeakoulun julkaisuja Sarja A 9:1993, Turku.
- Kovalainen, Anne (1996): *Naisten yrittäjäyys*. Teoksessa Kovalainen, Anne & Simonen, Leila: *Sosiaali- ja terveysalan yrittäjäyys*. WSOY, Porvoo, 185–205.
- Kovalainen, Anne & Simonen, Leila & Österberg, Johanna (1996): *Sosiaalipalveluyrittäjän muotokuva. Tutkimus sosiaali- ja terveysalan uusyrittäjistä ja vaihtoehtoisista palveluntuottajista*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Raportteja 194, Helsinki.
- Kumpulainen, Mikko (1999): *Maan ja talouden välissä: viisi kertomusta suomalaisen maatilan luontosuhteen muutoksesta*. Joensuun yliopisto, Maantieteen laitos, Julkaisuja n:o 5, Joensuu.
- Kyrö, Paula (1997): *Yrittäjyyden muodot ja tehtävät ajan murroksessa*. *Jyväskylä studies in computer science, economics and statistics* 38, Jyväskylä.
- Kyrö, Paula (toim.) (2002): *Woman Entrepreneurship in the Nordic Countries*. Volume 2: Country reports: Denmark, Finland, Iceland, Norway, Sweden. Reports from the School of Economics n:o 27, University of Jyväskylä.
- Kyrö, Paula & Torikka, Jenni (2002): *Suomen naisyrittäjyyden tiedonkeruun kehittäminen: hankeraportti*. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 6/2002. Edita, Helsinki.
- Lather, Patti (1991): *Getting Smart. Feminist Research and Pedagogy with/in the Postmodern*. Routledge, New York.

- Lathrop, Anna H. & Connolly, Maureen (2000): Feminist Theory and Collaborative Learning in Seminar Contexts. *The International Journal of Academic Development* 5:1, 61–67.
- Laurier, Eric, Maze, Ramia & Lundin, Johan (2006): Putting the Dog Back in the Park: Animal and Human Mind-in-Action. *Mind, Culture, and Activity* 13:1, 2–24.
- Lauronen, Erja (1991): Unelma ja sen toteuttajat. Tutkimus suomalaisista omakotirakentajista. Asuntohallitus, tutkimus- ja suunnitteluosasto, Asuntotutkimuksia 3, Helsinki.
- Lavikka, Riitta (2004): Sukupuolineutraalius ja sukupuolistavat käytännöt tasa-arvon kehittämishankkeen näkökulmasta. Teoksessa Eriksson, Päivi (toim.): Sukupuoli ja organisaatiot liikkeessä? Svenska handelshögskolan, Forskningsrapporter 60, Helsingfors, 42–54.
- Lefebvre, Henry (1991): *The Production of Space*. Blackwell, Oxford.
- Lehtonen, Mikko (1996): Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Vastapaino, Tampere.
- Liepins, Ruth (2000): Exploring Rurality through 'Community': Discourses, Practices and Spaces Shaping Australian and New Zealand Rural 'Communities'. *Journal of Rural Studies* 16:3, 324–342.
- Liljeström, Marianne (2004): Feministinen metodologia – mitä se on? Teoksessa Liljeström, Marianne (toim.): Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Vastapaino, Tampere, 9–21.
- Linde, Charlotte (1993): *Life Stories. The Creation of Coherence*. Oxford University Press, New York.
- Linnamaa, Reija (2004): Verkostojen toimivuus ja alueen kilpailukyky. HAUS-julkaisuja 1/2004. HAUS kehittämiskeskus Oy, Helsinki.
- Little, Jo (1997): Employment Marginality and Self-Identity. Teoksessa Cloke, Paul & Little, Jo (toim.): *Contested Countryside Cultures. Otherness, Marginalisation and Rurality*. Routledge, London, 138–157.
- Little, Jo (2002a): *Gender and Rural Geography. Identity, Sexuality and Power in the Countryside*. Prentice Hall, Harlow.
- Little, Jo (2002b): Rural Geography: Rural Gender Identity and the Performance of Masculinity and Femininity in the Countryside. *Progress in Human Geography* 26:5, 665–670.
- Little, Jo: (2006): Gender and Sexuality in Rural Communities. Teoksessa Cloke, Paul, Marsden, Terry & Mooney, Patrick (toim.): *Handbook of Rural Studies*. Sage, London, 365–378.
- Little, Jo & Austin, Patricia (1996): Women and the Rural Idyll. *Journal of Rural Studies* 12:2, 101–111.
- Little, Jo & Morris, Carol (2005): Rural Work: An Overview of Women's Experiences. Teoksessa Little, Jo & Morris, Carol (toim.): *Critical Studies in Rural Gender Issues*. Ashgate, Aldershot, 9–26.
- Little, Jo & Panelli, Ruth (2003): Gender Research in Rural Geography. *Gender, Place and Culture* 10:3, 281–289.
- Liu, Laura (2006): On Being 'Hen's Teeth': Interdisciplinary Practices for Women of Color in Geography. *Gender, Place and Culture* 13:1, 39–48.

- Ljunggren, Elisabet, Magnussen, Tone & Pettersen, Liv Toril (2000):
Bedriftsetablerere mellom hushold og marked. Teoksessa Husmo, Marit & Johnsen, Peter (toim.): Fra bygd og jord til kafébord? Tapir Akademisk Forlag, Trondheim, 121–135.
- Lorimer, Hayden (2005): Cultural Geography: The Busyness of Being 'More-Than-Representational'. *Progress in Human Geography* 29:1, 83–94.
- Loscocco, Karyn A. & Robinson, Joyce (1991): Barriers to Women's Small-Business Success in the United States. *Gender & Society* 5:4, 511–532.
- Lotherington, Ann Therese (2005): Innovative Women and Gender-Power in Norwegian Regional Development Policy. *NORA Nordic Journal of Women's Studies* 13:2, 101–114.
- Lykke, Nina (2003): Interseksjonalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen. *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* 24:1, 47–56.
- Lüthje, Monika (2005): Se mukava maaseutu siellä jossain. Maaseutumatkailu kokemusten, mielikuvien ja markkinoinnin kohteena. *Acta Universitatis Lapponiensis* 91, Rovaniemi.
- Löfström, Jan (1999): Sukupuoliero agrarikkulttuurissa: "se nyt vaan on semmonen". SKS, Helsinki.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2002): Alueellinen maaseudun kehittämisohjelma tavoite 1 -ohjelman ulkopuoliselle alueelle vuosille 2000–2006. MMM:n julkaisuja 11/2001, Helsinki.
- Maaseudun kehittämisprojekti (1991): Maaseutupolitiikan linjat 1990-luvulla. Maaseudun kehittämisohjelma – tavoitteet, strategiat ja keinot. Sisäasiainministeriö, Kunta- ja aluekehitysosasto, Helsinki.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2000): Ihmisten maaseutu – tahdon maaseutupolitiikka. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma vuosille 2001–2004. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 8/2000.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2004): Elinvoimainen maaseutu – yhteinen vastuumme. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2005–2008. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 10/2004.
- Mac, Anita, Godskesen, Mirjam, Fredslund, Hanne, Dahlager, Lisa & Olsen, Bente Marianne (2004): Hårde nødder der skal knækkes i den kvalitative arbejdsproces. Teoksessa Bransholm Pedersen, Kirsten & Drewes Nielsen, Lise (toim.): Kvalitative metoder – fra metateori til markarbejde. Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg, 233–263.
- Mackenzie, Suzanne & Rose, Damaris (1982): On the Necessity for Feminist Scholarship in Human Geography. *Professional Geographer* 34:2, 220–223.
- Mahtani, Milenne (2006): Challenging the Ivory Tower: Proposing Anti-Racist Geographies within the Academy. *Gender, Place and Culture* 13:1, 21–25.
- Malinen, Pentti, Keränen, Reijo & Keränen, Heikki (1994): Rural Area Typology in Finland – a Tool for Rural Policy. University of Oulu, Research Institute of Northern Finland, Research Reports 123, Oulu.
- Malinen, Pentti, Kytölä, Liisa, Keränen, Heikki & Keränen, Reijo (2006): Suomen maaseututyypit 2006. Maa- ja metsätalousministeriö 7/2006.
- Malmsten, Jarmo (2004): Maaseutu mediassa. *Maaseudun Uusi Aika* 12:1, 5–19.

- Markkola, Pirjo (2002): Vahva nainen ja kansallinen historia. Teoksessa Gordon, Tuula, Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti (toim.): Suomeitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. Vastapaino, Tampere, 75–90.
- Markkola, Pirjo (2004): Johdanto: Maatalous jälleenrakennuksesta EU-aikaan. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.): Suomen maatalouden historia III: suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen. SKS, Helsinki, 14–23.
- Marlow, Susan (1997): Self-employed Women – New Opportunities, Old Challenges. *Entrepreneurship & Regional Development* 9:3, 199–210.
- Massey, Doreen (1979): In What Sense a Regional Problem? *Regional Studies* 13:2, 233–243.
- Massey, Doreen (1994): *Space, Place and Gender*. Polity Press, Cambridge.
- Massey, Doreen (2003): Paikan käsitteellistäminen. Suom. Juha Koivisto. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.): *Erilaisuus*. Vastapaino, Tampere, 51–83.
- Massey, Doreen & Allen, John (toim.) (1984): *Geography Matters! A Reader*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Massey, Doreen, Allen, John & Sarre, Philip (toim.) (1999): *Human Geography Today*. Polity Press, Cambridge.
- Masson, Dominique (2006): Engaging with the Politics of Downward Rescaling: Representing Women in Regional Development Policymaking in Québec (Canada). *GeoJournal* 65:4, 301–313.
- Matero, Johanna (1996): Tieto. Teoksessa Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (toim.): *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere, 245–269.
- Maynard, Mary (1994): *Methods, Practice and Epistemology. The Debate about Feminism and Research*. Teoksessa Maynard, Mary & Purvis, June (toim.): *Researching Women's Lives from a Feminist Perspective*. Taylor & Francis, London, 11–26.
- McDowell, Linda (1986): Beyond Patriarchy: Of Women's Subordination A Class-Based Explanation. *Antipode* 18:3, 311–321.
- McDowell, Linda (1993): Space, Place and Gender Relations. Part I: Feminist Empiricism and the Geography of Social Relations. *Progress in Human Geography* 17:2, 159–179.
- McDowell, Linda (1999): *Gender, Identity and Place. Understanding Feminist Geographies*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- McDowell, Linda & Massey, Doreen (1984): A Woman's Place? Teoksessa Massey, Doreen & Allen, John (toim.): *Geography Matters! A Reader*. Cambridge University Press, Cambridge, 128–147.
- Meese, Elizabeth (1992): *(Sem)Erotics: Theorizing Lesbian: Writing*. New York University Press, New York & London.
- Melin, Kirsti (2001): Yrittäjyysintentiot ja niiden taustatekijät Virossa ja Suomessa. Vertailukohteina eräissä ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevat nuoret kummassakin maassa. *Acta Wasaensia* no 93, *Liiketaloustiede* 37, Vaasa.
- Moisio, Sami (2006): Kansallisesta Suomesta kilpailukyky-yhteiskuntaan: maantieteen ja tieteellisen tutkimuksen muuttuva toimintaympäristö. *Terra* 118:3, 218–228.

- Momsen, Janet H. & Townsend, Janet G. (toim.) (1987): *Geography of Gender in the Third World*. Hutchinson, London.
- Monk, Janice (1994): Place Matters: Comparative International Perspectives on Feminist Geography. *Professional Geographer* 46:3, 277–288.
- Monk, Janice & Hanson, Susan (1982): On Not Excluding Half of the Human in Human Geography. *Professional Geographer* 34:1, 11–23.
- Mueller, Stephen L. (2004): Gender Gaps in Potential for Entrepreneurship across Countries and Cultures. *Journal of Developmental Entrepreneurship* 9:3, 199–220.
- Mulholland, Kate (1996): Entrepreneurialism, Masculinities and the Self-Made Man. Teoksessa Collingson, David L. & Hearn, Jeff (toim.): *Men as Managers, Managers as Men. Critical Perspectives on Men, Masculinities and Managements*. Sage, London, 123–149.
- MTK periaate- ja tavoiteohjelma 2005–2010. Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto, Helsinki. URL: http://www.mtk.fi/mtk/julkaisut/esitteet_ja_oppaat/jarjestoesitteita/fi_FI/periaate_ja_tavoiteohjelma/ 1.12.2006.
- Nelson, Lise (1999): Bodies (and Spaces) Do Matter: the Limits of Performativity. *Gender, Place and Culture* 6:4, 331–353. Nelson, Lise & Seager, Joni (2005): Introduction. Teoksessa Nelson, Lise & Seager, Joni (toim.): *A Companion to Feminist Geography*. Blackwell, Oxford & Malden, MA, 1–11.
- Niemi, Iiris (2002): Ajankäyttö meillä ja muualla. *Hyvinvointikatsaus* 4/2002, 16–18.
- Ní Laoire, Catriona (2001): A Matter of Life and Death? Men, Masculinities and Staying 'Behind' in Rural Ireland. *Sociologia Ruralis* 41:2, 220–236.
- Oakley, Ann (1981): Interviewing Women. A Contradiction in Terms. Teoksessa Roberts, Helen (toim.): *Doing Feminist Research*. Routledge, London, 30–61.
- Oakley, Ann (2000): *Experiments in Knowing. Gender and Method in the Social Sciences*. Polity Press, Cambridge.
- Ogbor, John O. (2000): Mythicizing and Reification in Entrepreneurial Discourse: Ideology-Critique of Entrepreneurial Studies. *Journal of Management Studies* 37:5, 605–635.
- Oinas, Elina (2001): *Making Sense of the Teenage Body. Sociological Perspectives on Girls, Changing Bodies and Knowledge*. Åbo Akademi University Press, Åbo.
- Oinas, Elina (2004): Haastattelu: kokemuksia, kohtaamisia, kerrontaa. Teoksessa Liljeström, Marianne (toim.): *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Vastapaino, Tampere, 209–227.
- Olssen, Mark (2003): Structuralism, Post-Structuralism, Neoliberalism: assessing Foucault's Legacy. *Journal of Education Policy* 18:2, 189–202.
- Opetushallitus (1994): *Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet*. Helsinki.
- Palin, Tutta (1998): Merkistä mieleen. Teoksessa Elovirta, Arja & Lukkarinen, Ville (toim.): *Katseen rajat. Taidehistorian metodologiaa*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Jyväskylä, 115–150.
- Palin, Tutta (2004): *Oireileva miljöomuotokuva. Yksityiskohtat sukupuoli- ja säätyhierarkian haastajina*. Kustannus Oy Taide, Helsinki.
- Palonen, Kari & Summa, Hilikka (1996): *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino, Tampere.

- Partanen, Ulla, Lilja, Taina, Kurppa, Sirpa & Soini, Katriina (2006): Farming for Health in Finland. Teoksessa Hassink, Jan & van Dijk, Majken (toim.): Farming for Health. Green-Care Farming across Europe and the United States of America. Wageningen UR Frontis Series vol 13, the Netherlands, 135–146. URL: http://library.wur.nl/frontis/farming_for_health/11_partanen.pdf 29.5.2007.
- Patomäki, Heikki (2007): Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot. WSOY, Helsinki.
- Paunikallio, Merja (1997): Kuka jää maaseudulle? Maaseudun nuorten näkemyksiä maaseudusta asuin-, työ- ja elinympäristönä. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, sarja B 17, Seinäjoki.
- Pehkonen, Aini (2005): Kylä kutsuu. Tutkimus tulomuuttoprosesseista maaseudulle. Siirtolaisuustutkimuksia A 26. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Peltomäki, Mikko (2002): Maan keskellä Mammonan vuori – suomalaisen yrittämisen henki. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportteja 58, Turun yliopisto, Turku.
- Peltomäki, Pirja (2004): Maaseudun naisyrittäjyydessä tapahtuneet muutokset 1990-luvun Suomessa. Teoksessa Asikainen, Annamari & Komulainen, Minna (toim.): Yhdessä vahvat. Naisyrittäjyyttä Suomessa, Virossa ja Italiassa. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 2/2004, 14–19.
- Perelman, Chaïm (1996): Retoriikan valtakunta. Suom. Leevi Lehto, ransk. alkuteos 1977. Vastapaino, Tampere.
- Phillips, Louise (2004): Multiperspektivistisk diskursanalyse – et studie af unges miljøbevidsthed. Teoksessa Bransholm Pedersen, Kirsten & Drewes Nielsen, Lise (toim.): Kvalitative metoder – fra metateori til markarbejde. Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg, 103–126.
- Philo, Chris (1992): Neglected Rural Geographies: A Review. *Journal of Rural Studies* 8:2, 193–207.
- Pietiläinen, Tarja (2002): Moninainen yrittäminen: sukupuoli ja yrittäjänäisten toimintatila tietoteollisuudessa. *Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis* A 207, Helsinki.
- Pini, Barbara (2006): A Critique of 'New' Rural Local Governance: The Case of Gender in a Rural Australian Setting. *Journal of Rural Studies* 22:4, 396–408.
- Pitt, Martyn (1998): A Tale of Two Gladiators: 'Reading' Entrepreneurs as Texts. *Organization Studies* 19:3, 387–414.
- Plas, Leendert van der & Fonte, Maria (toim.) (1994): *Rural Gender Studies in Europe*. Van Gorcum, Assen.
- Polo, Sirpa (2004): Naisten yrittäjyyskoulutus Suomessa. Teoksessa Asikainen, Annamari & Komulainen, Minna (toim.): Yhdessä vahvat – Naisyrittäjyyttä Suomessa, Italiassa ja Virossa. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 2/2004, 11–14.
- Porteous, J. Douglas (1985): Literature and Humanist Geography. *Area* 17:2, 117–122.
- Powell, Melanie & Ansic, David (1997): Gender Differences in Risk Behavior in Financial Decisionmaking: An Experimental Analysis. *Journal of Economic Psychology* 18:6, 605–628.

- Pratt, Geraldine (1999): *Geographies of Identity and Difference: Marking Boundaries*. Teoksessa Massey, Doreen, Allen, John & Sarre, Philip (toim.): *Human Geography Today*. Polity Press, Cambridge, 151–167.
- Pratt, Geraldine (2000): *Feminist Geographies*. Teoksessa Johnston, R.J., Gregory, Derek, Pratt, Geraldine & Watts, Michael (toim.): *The Dictionary of Human Geography*. 4. painos. Blackwell, Oxford & Malden, MA, 259–262.
- Puuronen, Anne (2002): *Dialogisuus ja tyttöys anoreksiatutkimusprosessissa*. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Honkatukia, Päivi (toim.): *Tulkintoja tytöistä*. SKS, Helsinki, 287–304.
- Pöllänen, Pirjo (2002): *Hoivayrittäjyyden aika naisen elämäkulussa*. *Yhteiskuntapolitiikka* 67:6, 558–564.
- Raivo, Petri (1996): *Maiseman kulttuurinen transformaatio*. *Ortodoksinen kirkko suomalaisessa kulttuurimaisemassa*. *Nordia Geographical Publications* 25:1.
- Rajanti, Taina (1999): *Kaupunki on ihmisen koti*. *Elämän kaupunkimuodon tarkastelua*. Tutkijaliiton julkaisu 91. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Rantala, Kati & Sulkunen, Pekka (toim.) (2006): *Projektiyhteiskunnan käänöpuolia*. Gaudeamus, Helsinki.
- Rantalaiho, Liisa (1988): *Naistutkimuksen metodologiasta*. Teoksessa Setälä, Päivi & Kurki, Hannele (toim.): *Akanvirtaan*. Johdatus naistutkimukseen. Yliopistopaino, Helsinki, 28–54.
- Rantalaiho, Liisa (1994): *Sukupuolisopimus ja Suomen malli*. Teoksessa Anttonen, Anneli, Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.): *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino, Tampere, 9–30.
- Re'em, Moshe (2001): *The Politics of Normalcy: Intersectionality and the Construction of Difference in Christian–Jewish Relations*. *International Journal of Qualitative Studies in Education* 14:3, 381–397.
- Reinharz, Shulamit (1992): *Feminist Methods in Social Research*. Oxford University Press, Oxford.
- Reinharz, Shulamit & Chase, Susan E. (2002): *Interviewing Women*. Teoksessa Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (toim.): *Handbook of Interview Research. Context & Method*. Sage, London, 221–238.
- Relf, Edward (1986): *Place and Placelessness*. Pion, London.
- Ribbens, Jane (1989): *Interviewing. An "Unnatural Situation"?* *Women's Studies International Forum* 12:6, 579–592.
- Richardson, Diane & Robinson, Victoria (1994): *Theorizing Women's Studies, Gender Studies and Masculinity: The Politics of Naming*. *European Journal of Women's Studies* 1:1, 11–27.
- Riessman, Catherine Kohler (1991): *When Gender Is Not Enough: Women Interviewing Women*. Teoksessa Lorber, Judith & Farrell, Susan A. (toim.): *The Social Construction of Gender*. Sage, London, 217–236.
- Riessman, Catherine Kohler (2002): *Analysis of Personal Narratives*. Teoksessa Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (toim.): *Handbook of Interview Research. Context & Method*. Sage, London, 695–710.
- Rissanen, Sari & Sinkkonen, Sirkka (toim.) (2004): *Hoivayrittäjyys*. PS-Kustannus, Jyväskylä.

- Ristimäki, Kari (2004): Yrittäjäksi identifioituminen. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus nuorten yrittäjyyteen liittyvän identiteetin kehityksestä. *Acta Wasaensia* No 130, Liiketaloustiede 51, Johtaminen ja organisaatiot, Vaasa.
- Roberts, Helen (toim.) (1981): *Doing Feminist Research*. Routledge, London.
- Robertson, Roland (1995): Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity. Teoksessa Featherstone, Mike, Lash, Scott & Robertson, Roland (toim.): *Global Modernities*. Sage, London, 25–44.
- Roche, Michael (2002): Rural Geography: Searching Rural Geographies. *Progress in Human Geography* 26:6, 823–829.
- Rojola, Sanna (2000): Donna Haraway – Mieluummin kyborgi kuin jumalatar. Teoksessa Anttonen, Anneli, Lempiäinen, Kirsti & Liljeström, Marianne (toim.): *Feministejä – aikamme ajattelijoita*. Vastapaino, Tampere, 137–160.
- Ronkainen, Suvi (1989): Nainen ja nainen. Haastattelun rajat ja mahdollisuudet. *Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja (Naistutkimusnumero)* 14, 65–76.
- Ronkainen, Suvi (1990): Ikääntyvän naisen seksuaalisuus. *Tasa-arvojulkaisuja, sarja D: Naistutkimusraportteja 1/1990*. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Ronkainen, Suvi (1999): Ajan ja paikan merkitsemät. *Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Gaudeamus, Helsinki.
- Ronkainen, Suvi (2002): Vallan metodit ja metodien valta. *Sociologia* 39:2, 129–135.
- Ronkainen, Suvi (2004): Kvantitatiivisuus, tulkinnallisuus ja feministinen tutkimus. Teoksessa Liljeström, Marianne (toim.): *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Vastapaino, Tampere, 44–69.
- Roos, J.P. (1987): *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. SKS, Helsinki.
- Rose, Gillian (1993): *Feminism and Geography. The Limits of Geographical Knowledge*. Polity Press, Cambridge.
- Rose, Gillian (2003): Family Photographs and Domestic Spacings: A Case Study. *Transactions of the Institute of British Geographers* NS 28:1, 5–18.
- Rose, Nikolas (1992): Governing the Enterprising Self. Teoksessa Heelas, Paul & Morris, Paul (toim.): *The Values of the Enterprise Culture. The Moral Debate*. Routledge, London, 141–164.
- Rosenqvist, Olli (2000): Hegemoninen kamppailu maaseudusta. *Maaseudun Uusi Aika* 8:3, 8–21.
- Rosenqvist, Olli (2002): Aluekeskuspolitiikka ja muut yhdentävän maaseutupolitiikan esteet Suomessa. *Terra* 114:2, 59–67.
- Rosenqvist, Olli (2003): Minä ja maaseutu – maallikkodiskurssit kriittisen maaseutututkijan tulkitsemisena. *Maaseudun Uusi Aika* 11:3, 5–25.
- Rossi, Leena-Maija (2003): *Heterotehdas. Televisiomainonnasta sukupuolituotantona*. Gaudeamus, Helsinki.
- Rouhiainen, Vesa (2000): *Maaseudun nuoret miehet*. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, julkaisuja 69, Mikkeli.
- Ruuska, Petri (1999): Kohti alueiden Suomea. Teoksessa Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri: *Post-patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa*. Vastapaino, Tampere, 108–131.

- Ruuskanen, Petri (1995): Maaseutuyrittäjyys puheina ja käytäntöinä. Onko verkostoyrittäjyydessä vastaus suomalaisen maaseudun rakenneongelmiin? Chydenius-Instituutin tutkimuksia 5, Kokkola.
- Ruuskanen, Petri (1999): Verkostot, luottamus ja riskiyhteiskunnan maaseutupolitiikka. Chydenius-Instituutin tutkimuksia 2, Kokkola.
- Ruuskanen, Petri (2001): Sosiaalinen pääoma. Käsitteet, suuntauksset ja mekanismit. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, VATT-tutkimuksia 81, Helsinki.
- Rykwert, Joseph (1991): House and Home. *Social Research* 58:1, 51–62.
- Ryymin, Jaakko (2003): Matkailun ohjelmapalvelut. Toimialaraportti. KTM:n ja TE-keskuksen julkaisu. URL: http://www.toimialaraportit.fi/files/39/Matkailun_ohjelmapalvelut_2003.pdf 16.8.2005.
- Römer-Paakkanen, Tarja (2002): Family Entrepreneurship in a Retail Chain – The Grocer's Household-Family Complex. Helsingin yliopisto, Taloustieteen laitoksen julkaisuja nro 33, Helsinki. URL: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/maa/talou/vk/romer-paakkanen/familyen.pdf> 21.11.2005.
- Saarinen, Aino (1986): Naistutkimus – paradigmahaaste yhteiskuntatieteille? Yhteiskuntatieteen kritiikkiä naisten työn näkökulmasta. Teoksessa Rantalaiho, Liisa (toim.): Miesten tiede, naisten puuhut. Vastapaino, Tampere, 235–280.
- Saarinen, Jaana (2003): Naistutkijat tiedemaailmassa. Kertomuksia tutkimusprosesseista. *Acta Universitatis Lapponiensis* 57, Rovaniemi.
- Salmi, Minna (1997): Autonomy and Time in Home-Based Work. Teoksessa Rantalaiho, Liisa & Heiskanen, Tuula (toim.): *Gendered Practices in Working Life*. MacMillan, Basingstoke, 101–116.
- Sanders, Rickie (2006): Social Justice and Women of Color in Geography: Philosophical Musings, Trying Again. *Gender, Place and Culture* 13:1, 49–55.
- Sauer, Carl O. (1925/1996): The Morphology of Landscape. Teoksessa Agnew, John, Livingstone, David N. & Rogers, Alisdair (toim.): *Human Geography: An Essential Anthology*. Blackwell, Oxford, 296–315.
- Schatzki, Theodore R., Knorr Cetina, Karin & von Savigny, Eike (toim.) (2001): *The Practice Turn in Contemporary Theory*. Routledge, London & New York.
- Schubert, Renate, Brown, Martin, Gysler, Matthias & Brachinger, Hans Wolfgang (1999): Financial Decision-Making: Are Women Really More Risk-Averse? *American Economic Review* 89:2, 381–385.
- Scott, Carole E. (1986): Why More Women Are Becoming Entrepreneurs. *Journal of Small Business Management* 24:4, 37–44.
- Sennett, Richard (2002): Työn uusi järjestys. Miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta. Suom. David Kivinen & Eine Kivinen, engl. alkuteos 1998. Vastapaino, Tampere.
- Seppänen, Janne (2001): Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa. Vastapaino, Tampere.
- Sexton, Donald L. & Bowman-Upton, Nancy (1990): Female and Male Entrepreneurs: Psychological Characteristics and Their Role in Gender-Related Discrimination. *Journal of Business Venturing* 5:1, 29–36.
- Shane, Scott, Kolvereid, Lars & Westhead, Paul (1991): An Exploratory Examination of the Reasons Leading to New Firm Formation across Country and Gender. *Journal of Business Venturing* 6:5, 431–446.

- Shurmer-Smith, Pamela & Hannam, Kevin (1994): *Worlds of Desire, Realms of Power. A Cultural Geography*. Edward Arnold, London.
- Shuy, Roger (2002): In Person versus Telephone Interviewing. Teoksessa Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (toim.): *Handbook of Interview Research. Context & Method*. Sage, London, 537–555.
- Sibley, David (1995): Families and Domestic Routines. Constructing the Boundaries of Childhood. Teoksessa Pile, Steve & Thrift, Nigel (toim.): *Mapping the Subject. Geographies of Cultural Transformation*. Routledge, London & New York, 123–137.
- Siipi, Jouko (1954): Palkkatyöväen viihtyvyys. Sosiaalipoliittinen tutkimus tehdasteollisuuden ja rakennusteollisuuden miespuolisten palkkatyöntekijäin viihtyvyydestä asuinpaikkakunnillaan. WSOY, Porvoo.
- Siisiäinen, Martti (2003): Yksi käsite, kaksi lähestymistapaa: Putnamin ja Bourdieun sosiaalinen pääoma. *Sociologia* 40:3, 204–218.
- Siiskonen, Pirjo (1990): Emännän ja isännän roolin muutos maatalouden nykyaikaistuksessa. Tutkimus emännän ja isännän muuttuvista rooleista työnjaon avulla tarkasteltuna. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, julkaisuja 7, Mikkeli.
- Silvasti, Tiina (2001a): Isäntänä nainen: sukupuolisidonnaisen työnjaon mallin yhteen suuntaan läpäisevät rajat. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 14:4, 37–48.
- Silvasti, Tiina (2001b): Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista. SKS, Helsinki.
- Silverman, David (1985): *Qualitative Methodology & Sociology*. Gower, Aldershot.
- Sinkkonen, Sirkka & Kosola, Teija (2004): Hoivayrittäjäksi ryhtyminen perustamalla oma yritys: esimerkkinä päiväkotiyrittäjyys. Teoksessa Rissanen, Sari & Sinkkonen, Sirkka (toim.): *Hoivayrittäjyys*. PS-kustannus, Jyväskylä, 26–50.
- Sireni, Maarit (2002): Tilansa tekijät. Tutkimus emännyydestä ja maatilasta naisen paikkana. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 56, Joensuu.
- Sireni, Maarit (2003): Kotitöistä vastaavat emännät – maaseudun uutta vai vanhaa naiseutta? *Alue ja Ympäristö* 32:2, 22–32.
- Sireni, Maarit (2005): Sukupuoli-identiteetit ja keho maaseutumaantieteen tutkimuskohteina. *Maaseudun Uusi Aika* 13:1, 5–18.
- Smith, Dorothy E. (1988): *The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology*. Open University Press, Milton Keynes.
- Smith, Richard G. (2003): World City Actor-Networks. *Progress in Human Geography* 27:1, 25–44.
- Smith, Susan J. (1999): The Cultural Politics of Difference. Teoksessa Massey, Doreen, Allen, John & Sarre, Philip (toim.): *Human Geography Today*. Polity Press, Cambridge, 129–150.
- Soja, Edward W. (1999): Thirdspace: Expanding the Scope of the Geographical Imagination. Teoksessa Massey, Doreen, Allen, John & Sarre, Philip (toim.): *Human Geography Today*. Polity Press, Cambridge, 260–278.
- Speer, Susan A. (2002): What Can Conversation Analysis Contribute to Feminist Methodology? Putting Reflexivity into Practice. *Discourse & Society* 13:6, 783–803.

- Spilling, Olav R. & Berg, Nina Gunnerud (2000): Gender and Small Business Management: The Case of Norway in the 1990s. *International Small Business Journal* 18:2, 38–59.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (1996): Maailmasta kolmanteen. Suom. Jyrki Vainonen, engl. alkuteos 1987. Vastapaino, Tampere.
- Steinbugler, Amy C., Press, Julie E. & Dias, Janice Johnson (2006): Gender, Race, and Affirmative Action. Operationalizing Intersectionality in Survey Research. *Gender & Society* 20:6, 805–825.
- Stoetzler, Marcel & Yuval-Davis, Nira (2002): Standpoint Theory, Situated Knowledge and the Situated Imagination. *Feminist Theory* 3:3, 315–333.
- Storhammar, Esa & Virkkala, Seija (2003): Maaseutuyritysten innovaatioprosessit. Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutuksen näkökulma. Jyväskylän yliopisto, Taloustieteiden tiedekunta/ Tutkimuskeskus, julkaisu 153, Jyväskylä.
- Sturges, Judith E. & Hanrahan, Kathleen (2004): Comparing Telephone and Face-to-Face Qualitative Interviewing: A Research Note. *Qualitative Research* 4:1, 107–118.
- Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2006. Jyrki Niemi & Jaana Ahlstedt (toim.): MTT Taloustutkimus, Julkaisuja 106, Helsinki.
- Suoninen, Eero (2002): Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. 2. painos. Vastapaino, Tampere, 17–36.
- Sørensen, Bjørg Aase (1982): Ansvarsrasjonalitet. Om mål-middeltenkning blant kvinner. Teoksessa Holter, Harriet (toim.): Kvinner i felleskap. Universitetsforlaget, Oslo, 392–402.
- Tainio, Liisa (1997): Keskusteluanalyysin perusteet. Vastapaino, Tampere.
- Tani, Sirpa (1996): Aistit, muistot ja media: näkökulmia henkilökohtaisiin ja kollektiivisiin mielenmaisemiin. *Terra* 108:2, 103–111.
- Tanskanen, Minna (2000): Näkyvän takana. Tutkimus metsäojitetun suomalaisen kulttuurisuudesta. Joensuun yliopisto, Maantieteen laitos, Julkaisuja n:o 8, Joensuu.
- Taylor, Stephanie (2001): Locating and Conducting Discourse Analytic Research. Teoksessa Wetherell, Margaret, Taylor, Stephanie & Yates, Simeon J. (toim.): *Discourse as Data. A Guide for Analysis*. Sage, London, Thousand Oaks & New Delhi, 5–48.
- Tedre, Silva (1995): Julkinen auttaja yksityisessä kodissa. Teoksessa Eräsaari, Leena, Julkunen, Raija & Silius, Harriet (toim.): *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Vastapaino, Tampere, 150–170.
- Tedre, Silva (2004): Tukisukkahousut sosiaalipolitiikkaan! Inhomaterialistinen hoivatutkimusote. Teoksessa Jokinen, Eeva, Kaskisaari, Marja & Husso, Marita (toim.): *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Vastapaino, Tampere, 41–63.
- Tekes (2007): Pk-yrityksen määritelmä. URL: <http://www.tekes.fi/rahoitus/yritys/pk.html> 5.2.2007.
- Telinkangas, Sisko (2005): Tuskanpunaisesta sinivalkoiseen. Lähestymistapojen, näkökulmien, välineiden etsintää syrjäisen maaseudun tutkimiseen. *Acta Universitatis Tamperensis* 1096, Tampere.
- Thrift, Nigel (1996): *Spatial Formations*. Sage, London.

- Thrift, Nigel (1997): *The Still Point: Resistance, Expressive Embodiment and Dance*. Teoksessa Pile, Steve & Keith, Michael (toim.): *Geographies of Resistance*. Routledge, London, 124–151.
- Thrift, Nigel (1999): *Steps to an Ecology of Place*. Teoksessa Massey, Doreen, Allen, John & Sarre, Philip (toim.): *Human Geography Today*. Polity Press, Cambridge, 295–322.
- Thrift, Nigel (2000): *Performing Cultures in the New Economy*. *Annals of the Association of American Geographers* 90:4, 674–692.
- Tike (2007): *Monialaisten maatilojen määrä nousee edelleen*. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen 10.5.2006 valmistunut tilasto. URL: http://www.mmmtike.fi/fi/index/tiedotteet/2006/060510_monialaiset_maatilat.html 2.6.2007.
- Tilastokeskus (2007): *NUTS-aluejako*. URL: https://www.tilastokeskus.fi/meta/kas/nuts_aluejako.html 10.10.2007.
- Toulmin, Stephen (1990): *Cosmopolis. Hidden Agenda of Modernity*. Free Press, New York
- Tuan, Yi-Fu (1974): *Topophilia. A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs N.J.
- Turunen, Minna (2000): *Maallemuuttajat ja kantaväestö kohtaavat*. *Maaseudun Uusi Aika* 8:1, 33–39.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.
- Tuuva-Hongisto, Sari, Talsi, Noora & Uotinen, Johanna (2006): *Hei ihmistä varten! Teknologiapoliittikka, kansalaislähtöisyys ja arki*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.
- Työvoimatutkimus 2003 (2004). Tilastokeskus, Helsinki.
- Töttö, Pertti (2000): *Pirullisen positivismin paluu. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua*. Vastapaino, Tampere.
- Töttö, Pertti (2004): *Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausalisuus sosiaalitutkimuksessa*. Vastapaino, Tampere.
- Uotinen, Johanna (2005): *Merkkillinen kone. Informaatioteknologia, kokemus ja kertomus*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 40, Joensuu.
- Urry, John (1995): *Consuming Places*. Routledge, London.
- Vainio-Korhonen, Kirsi (2002): *Ruokaa, vaatteita, hoivaa. Naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään*. SKS, Helsinki.
- Vakimo, Sinikka (2001): *Paljon kokeva, vähän näkyvä. Tutkimus vanhaa naista koskevista kulttuurisista käsityksistä ja vanhan naisen elämäntilanteista*. SKS, Helsinki.
- Varkia, Rauni, Pussinen, Sirpa & Korhonen, Jukka (2006): *Elvyttääkö hevonen maaseudun?* *Terra* 118:3–4, 189–192.
- Ve, Hildur (1982): *Makt, intresse och socialisation*. *Kvinnovetenskaplig Tidsskrift* 3:2, 23–32.
- Vehviläinen, Marja (2004): *Kone ruumiissa. Arjen toimijuutta teknologian välittämässä yhteiskunnassa*. Teoksessa Jokinen, Eeva, Kaskisaari, Marja & Husso, Marita (toim.): *Ruumis töihin! Käsité ja käytäntö*. Vastapaino, Tampere, 262–282.

- Vesala, Kari Mikko (1996): Yrittäjyys ja individualismi. Relationistinen linjaus. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 2/1996, Helsinki.
- Vesterinen, Nina (toim.) (2007): Maaseutumatkailun puoli vuosisataa – artikkeleita kehittämisen eri näkökulmista. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 4/2007.
- Vidal de la Blache, Paul (1926/1996): Meaning and Aim of Human Geography (ransk. alkuteos 1921). Teoksessa Agnew, John, Livingstone, David N. & Rogers, Alisdair (toim.): Human Geography. An Essential Anthology. Blackwell, Oxford, 181–191.
- Vihinen, Hilikka (2004): Maaseudun muutos. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.): Suomen maatalouden historia III: suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen. SKS, Helsinki, 402–440.
- Vilkko, Anni (1997): Oma elämäkertä kohtaamispaikkana. Naisen elämäkerronta ja luenta. SKS, Helsinki.
- Vilkko, Anni (1998): Kodiksi kutsuttu paikka. Tapausanalyysi naisten ja miesten omaelämäkertoista. Teoksessa Hyvärinen, Matti, Peltonen, Eeva & Vilkko, Anni (toim.): Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Vastapaino, Tampere, 27–72.
- Vuolteenaho, Jani (2002): "Uusia sanoja, uusia maailmoja": tekstuaalisuus, sosiaalisesti tuotettu tila ja maantieteen kulttuurinen käänne. Terra 114:4, 237–252.
- Vähämäki, Jussi (2003): Kuhnurien kerho. Vanhan työn paheista uuden hyveiksi. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Walby, Sylvia (1997): Gender Transformations. Routledge, London & New York.
- Walkerdine, Valerie (2003): Reclassifying upward Mobility: Femininity and the Neoliberal Subject. Gender and Education 14:3, 237–248.
- Warren, Karen (1990): The Power and Promise of Ecofeminism. Environmental Ethics 12:2, 125–146.
- West, Candace & Zimmerman, Don (1987): Doing Gender. Gender & Society 1:2, 125–151.
- Wetherell, Margaret & Potter, Jonathan (1992): Mapping the Language of Racism. Discourse and the Legitimation of Exploitation. Columbia University Press, New York.
- Wetherell, Margaret, Taylor, Stephanie & Yates, Simeon J. (toim.) (2001): Discourse as Data: A Guide for Analysis. Sage in Association with the Open University, London.
- Whatmore, Sarah (1991): Farming Women: Gender, Work and Family Enterprise. MacMillan, Basingstoke.
- Whatmore, Sarah, Marsden, Terry & Lowe, Philip (toim.) (1994): Gender and Rurality. David Fulton Publishers, London.
- Wheeler, James O. & Brunn, Stanley D. (2002): An Urban Geographer Before His Time: C. Warren Thornthwaite's 1930 Doctoral Dissertation. Progress in Human Geography 26:4, 463–486.
- Whitford, Margaret (1991): Luce Irigaray: Philosophy in the Feminine. Routledge, London & New York.

- Wise, Sue (1987): A Framework for Discussing Ethical Issues in Feminist Research. A Review of the Literature. Teoksessa Griffiths, Vivienne, Humm, Maggie, O'Rourke, Rebecca, Basleer, Janet, Poland, Fiona & Wise, Sue (toim.): *Writing Feminist Biography 2: Using Life Histories*. Studies in Sexual Politics no. 19. University of Manchester, Manchester, 47–88.
- Women and Geography Study Group (1984): *Geography and Gender. An Introduction to Feminist Geography*. Hutchinson, London.
- Women and Geography Study Group (1997): *Feminist Geographies. Explorations in Diversity and Difference*. Longman, Harlow.
- Woods, Michael (2005): *Rural Geography. Processes, Responses and Experiences in Rural Restructuring*. Sage, London.
- Wærness, Kari (1983): *Kvinnor och omsorgsarbete*. Prisma, Stockholm.
- Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto (2007): Kyselylomakkeen laatiminen. URL: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kyselylomake/laatiminen.html> 7.5.2007.
- Zinkhan, George M. & Karande, Kiran W. (1991): Cultural and Gender Differences in Risk Taking Behavior among American and Spanish Decision Makers. *Journal of Social Psychology* 131:5, 741–742.
- Ådahl, Susanne (2004): "Enemmän kiinni maassa ei voi ollakaan". *Kärsimyksiä maisemassa*. Teoksessa Honkasalo, Marja-Liisa, Utriainen, Terhi & Leppo, Anna (toim.): *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*. Vastapaino, Tampere, 82–109.
- Östman, Ann-Catrin (2000): *Mjök och jord. Om kvinnlighet, manlighet och arbete i ett österbottniskt jordbrukssamhälle ca 1870–1940*. Åbo Akademis förlag, Åbo.

LIITE 1: Kyselylomake

A. Taustatiedot itsestäsi

1. Mikä on syntymävuotesi ja -paikkasi? _____

2. Mitkä ovat vanhempiesi syntymäpaikat? Äiti _____, isä _____
ammattit? Äiti _____, isä _____
(jos heillä on ollut useita ammatteja, viimeisin tai pitkäaikaisin)

3. Jos sinulla on sisaruksia, mikä on kunkin syntymävuosi, asuinpaikka ja ammatti?

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

4. Millainen on oma koulutuksesi? Ympyröi oikeat vaihtoehdot!

Peruskoulutus:

- 1 kansakoulu
- 2 keskikoulu
- 3 peruskoulu
- 4 lukio/yo-tutkinto

Ammatillinen koulutus ja valmistumisvuosi

- 1 ammattikoulu, linja _____
- 2 opistotutkinto, mikä _____
- 3 ammattikorkeakoulututkinto, mikä _____

- 4 korkeakoulututkinto, mikä _____
- 5 täydentäviä tai valmistavia kursseja, mitä _____

Oletko saanut koulutusta yrittäjyyteen, millaista? _____

B. Taustatiedot yrityksestäsi

5. Milloin yrityksesi on perustettu? _____

6. Mikä on yrityksesi toimiala? _____

7. Mikä yrityksesi tuottaa, valmistaa, tarjoaa? _____

8. Mikä on yrityksesi liikevaihto? _____

9. Työllistääkö se muita kuin itsesi?

1 ei

2 kyllä:

Perheenjäseniä

kokopäiväisesti _____ hlöä

osa-aikaisesti _____ hlöä

kausittain _____ hlöä

Perheen ulkopuolisia

kokopäiväisesti _____ hlöä

osa-aikaisesti _____ hlöä

kausittain _____ hlöä

10. Miten yrityksesi mainonta hoidetaan? _____

C. Koulu aika ja työelämässä toimiminen

11. Mitä harrastuksia ja kiinnostuksen kohteita sinulla on ollut? _____

12. Missä aineissa koit olevasi hyvä koulussa? _____

13. Mitä odotuksia koit vanhempiesi kohdistaneen sinuun (koulutus, työ, perhe)? _____

14. Mitä teit ensimmäisen vuoden aikana koulutuksen saatuasi? Ympyröi sopivat!

1 emäntänä

2 kotiäitinä

3 työssä alallani

4 työssä muulla alalla

5 työttömänä

6 yrittäjänä

7 muuta, mitä _____

15. Mitkä tekijät vaikuttivat siihen, mitä ryhdyit tekemään koulutuksen saatuasi? _____

16. Kerro entisiä työpaikkojasi (samoin kotiäitinä tai emäntänä olo ja aikaisempi yrittäjäkokemus)!

Mainitse myös sijaintipaikka ja ajankohta suunnilleen. _____

D. Yrittäjänä oleminen

17. Mitkä tekijät saivat sinut ryhtymään yrittäjäksi? (Voit merkitä useita vaihtoehtoja!)

- 1 taidot ja/tai kokemus alalta
- 2 työttömyys tai työttömyyden uhka
- 3 markkinarako
4. kysyntä
- 5 halu itsenäiseen työhön
- 6 perhetilanne, millainen? _____
- 7 kannustus, kenen? _____
- 8 saatavilla oleva neuvonta ja yrittäjätietous, mistä? _____
- 9 rahoitus yrityksen perustamiseen, mistä? _____
- 10 muut syyt, mitkä? _____

18. Mikä on mahdollisesti haitannut tai lannistanut sinua yrittäjänä? _____

19. Minkä olet kokenut kannustavana yrittäjäaikaikasi? _____

20. Kuinka täysipäiväistä yrittäjyytesi on ollut? Onko sinulla muita tulonlähteitä yrityksen rinnalla, mitä? _____

21. Mitä haittaa olet huomannut koituvan yrityksesi maaseutusijainnista? _____

22. Mitä hyötyä olet huomannut maaseutusijainnista olevan yrityksellesi? _____

23. Arvioi seuraavia yrittäjyyteen ja naissukupuoleen liittyviä väittämiä omalta kohdaltasi.

	täysin samaa mieltä	melko samaa mieltä	en osaa sanoa	melko eri mieltä	täysin eri mieltä
Nais- ja miesyrittäjiä kohdellaan kaikkialla tasavertaisina.	1	2	3	4	5
Naisyrittäjät ovat ahkerampia kuin miesyrittäjät.	1	2	3	4	5
Naisyrittäjät eivät käytä kaikkea tarmoaan työhönsä.	1	2	3	4	5
Naisen tulee olla huomattavasti miestä parempi pärjätäkseen yritysmaailmassa.	1	2	3	4	5
Lainoja yrittämistä varten myönnetään helpommin miehille.	1	2	3	4	5
Miesyrittäjät saavat enemmän henkistä tukea.	1	2	3	4	5
Maaseudulla naisyrittäjyyttä kannatetaan.	1	2	3	4	5
Maaseudulla naisten on vaikeampi yrittää kuin kaupungissa.	1	2	3	4	5
Maaseudulla yrittäminen on luonnollinen jatke naisen toimenkuvulle.	1	2	3	4	5

24. Mitä suunnitelmia sinulla on yrityksesi varalle tulevaisuudessa (esim. laajentaminen tai supistaminen [henkilöstön vai liikevaihdon], ennallaan, yhteistyö [millaisten tahojen kanssa])?

25. Minkä koet olleen merkittävin muutos elämässäsi yrittäjänä? _____

E. Perhe, koti ja vapaa-aika

26. Ympyröi oikea vaihtoehto.

Olen

- 1 avio/avoliitossa. Mikä on miehesi ammatti? _____ syntymäpaikka? _____
- 2 eronnut
- 3 leski
- 4 naimaton

Jos sinulla on lapsia, mitkä ovat lastesi syntymävuodet? _____

Kuuluuko talouteenne muita henkilöitä, keitä? _____

27. Arvioi seuraavia väitteitä omalta kohdaltasi. (Jos sinulla ei ole perhettä, vastaa soveltuvin osin!)

	täysin samaa mieltä	melko samaa mieltä	en osaa sanoa	melko eri mieltä	täysin eri mieltä
Minulla on päävastuu kodin arjen sujumisesta.	1	2	3	4	5
Jaamme kotityöt mieheni kanssa tasan.	1	2	3	4	5
Haluan työskennellä lähellä kotiani.	1	2	3	4	5
Viihdyn asuinpaikkakunnallani.	1	2	3	4	5
En haluaisi muuttaa asuinpaikkakunnaltani.	1	2	3	4	5
Perheeni tarpeet ovat ensisijaisia elämässäni.	1	2	3	4	5
Minusta on tärkeää tehdä myös jotakin omaa.	1	2	3	4	5
Perheeni kannustaa minua yritystoiminnassani.	1	2	3	4	5
Minusta tuntuu, että perheelle ei jää aikaa.	1	2	3	4	5
Itselleni ja harrastuksilleni ei jää aikaa.	1	2	3	4	5
Elämänlaatuni on parantunut yrittämisen myötä.	1	2	3	4	5

28. Mitä harrastuksia sinulla on (liikunta, käsityöt, yhdistykset jne)? _____

29. Miten kuvailisit asuinpaikkasi merkitystä itsellesi? _____

Suurkiitos vastauksistasi!

Mikäli olet halukas mahdollisesti haastateltavaksi ensi vuoden aikana, merkitse rasti!

_____ Kyllä, lupaudun pyydettyäessä haastattelun ensi vuoden aikana!

LIITE 2: **Haastattelurunko:** Teemat ja aihe-ehdotuksia tarkempaan käsittelyyn

KYSYMYSRUNKO PUHELINHAASTATTELUITA VARTEN

ALUKSI tutkimuksen tavoitteista ja haastattelun tarkoituksesta
JA haastateltavien anonymiteetti, vapaaehtoisuus ym.

TAUSTATIETOJEN TARKENNUS

- Syntymäpaikka, asuinpaikka, onko välillä asunut muualla, missä, milloin, miksi
- Vanhempien ja sisarusten syntymä- ja asuinpaikoista sekä ammasteista (maanviljelijä / ei viljelijä) haastateltavan maaseutuyrittämisen valossa
- Keskustelua haastateltavan koulutuksesta yritysalan valossa: onko sopiva koulutus, tarvittaisiinko koulutusta, mikä olisi hyvä/hyödyllinen koulutus
- Käsitys yrittäjyyskoulutuksen hyödyllisyydestä oli sitä tai ei; taho mistä koulutusta hankittu, hyviä ja huonoja puolia
- Työhistorian tarkennus, miten työpaikat vaikuttaneet yrityspäätökseen tai -alaan

YRITYKSEN PERUSTAMISESTA

- Mikä edelsi perustamista: oliko pitkään pohtinut, mitä asioita pohti (mikä kannusti/esti tai epäilytti), miten valmistautui perustamiseen ja yrittäjänä toimimiseen
- Mistä idea tuli
- Keskustelua mainitsemistaan perustamissyistä ja tarkemmin, millainen elämäntilanne oli silloin: oma työ, mahd. miehen työ, lapsitilanne, oliko asuinpaikka sama, koulutus, mietittiinkö jo mistä tilapäisapua yritykseen tai lastenhoitoon ym. perheen kesken käytävät neuvottelut

YRITYKSEN TOIMINNAN KARTOITTAMISTA

- Miten yritys toimii nyt, tuotteet, palvelut
Onko toiminnassa tapahtunut muutoksia alun jälkeen, millaisia, miksi
- Millaisia vaihteluita liikevaihdossa on ollut
- Keskustelua työllistämisestä: jos työllistää itse, keitä, milloin, missä tehtävissä
Jos ei työllistä, olisiko tarvetta, onko muuta apua saatavissa
- Millaisessa paikassa yritys toimii
Kotona: ainoastaanko, onko erillistä tilaa siellä tai pihapiirissä
Muualla: omissa vai vuokratiloissa, kylä-/kuntakeskuksessa vai missä
Miksi täällä ja hyödyt + haitat
- Tarkennusta markkinoinnista ja mainonnasta
Miten tehtiin tai tuli aluksi tunnetuksi
Miten mainostettiin silloin, entä nyt
Miten halutaan markkinoida tulevaisuudessa, millaista kuvaa tarjotaan (onko ylipäätään mietitty)
Onko yhteistyötä markkinoinnissa/mainonnassa, kenen kanssa, miksi/miksi ei
- Ketkä kokee kilpailijoikseen, miten kilpailu ilmenee
- Yrityksensä sijainnin merkitys kilpailuasemassa, entä mainonnassa, entä ylipäätään yrityksen imagossa
- Keskustelua/tarkennusta yrittämisen kannustavista ja lannistavista puolista, maaseudun hyödyistä ja haitoista omalla kohdalla – myös, osasiko ajatella näitä etukäteen vai onko joku yllättänyt
- Yrityksen täysipäiväisyys alussa/ennen, nyt ja tulevaisuudessa
Muut tulonlähteet, muutos yrityksen perustamisen jälkeen, yritystulojen merkitys perheelle
Montako tuntia/päivä tai viikko työskentelee
Onko suuria sesonkivaihteluita, kerro niistä
- Mitä muutoksia yritys tuonut itselle
Entä muille perheessä
- Tyypillinen päivä

Jos kausivaihteluita, hiljaisena ja kiireisenä aikana

- Suhteet muihin yrittäjiin, yhteistyö?
- Millaisia kokemuksia on eri rahoituslähteistä, entä rahoitusneuvonnasta, muusta asiantuntijaneuvonnasta, onko ollut/olisiko tarpeen, miltä tahoilta, missä asioissa, missä vaiheessa
- Millaisia suunnitelmia ylipäätään tulevaisuudelle

KOTI & PAIKKA

- Kotitöiden jako, onko ollut aina näin, mistä mahd. vaihtelut
- Mahd. lastenhoidon järjestelyt, syyt
- Eli: miten perhe on mielestään suhtautunut yrittämiseen ("teoriassa ja käytännössä")
- Miten jää mielestään aikaa itselle, entä perheelle
Kaipaisiko enemmän aikaa, mihin käyttäisi sen
Mitä harrastuksia on
- Paikka: mikä siinä merkitsee (yhteisö, maisema tms.)
Mikä "taso" merkitsee eniten: koti(talo) ja pihapiiri/kylä/kunta/maaseutu yleensä
Milloin erityisesti huomaa paikan merkityksen itselleen
Mikä paikassa ja/tai maaseudussa on negatiivista
Onko halunnut asua muualla, haluaisiko nyt
Missä on koti, voisiko koti olla muualla?
- Käsitykset kotikunnan elinkeinoelämästä/yrityselämästä/poliittisesta elämästä ja yrittäjyyden kanssa tekemisissä olevista virkamiehistä
- Miten kylässä/kunnassa/maakunnassa/Suomessa/maaseudulla suhtaudutaan mielestään yrittäjyyteen
Mitä arvelee syiksi, onko suhtautumisessa muutosta
Onko mielestään eroja maaseudun ja kaupungin yritysten välillä, millaisia
- Kokeeko itse esim. alan tai persoonan tai sukupuolen osalta sopivansa alueella yrittäjäksi?
Miltä osin on kenties erilainen?